

HISTORIE A FAKTA

André Castelot

**NAPOLEON
BONAPARTE**

MZK-PK Brno

3119011007

MDT 940
929

L82 277	1998
Státní pedagogická knihovna BRNO	
sign.: 129.268	

© Librairie Académique Perrin
Traslation © Jiří Žák, 1998

ISBN 80-7023-265-X

NABULIO

*Za své štěstí a za vše, co jsem udělal
dobrého, vděčím své matce.*

NAPOLEON

V davu čítajícím asi sto korsických vlastenců kráčela 9. května 1789 mladá devatenáctiletá žena – „krásná jako láska“. Cestou vzhůru po stezkách Monte-Rotondo ji podpíral manžel. Pod jejíma nohama klouzalo kamení. Prchala před vítěznými francouzskými jednotkami a bylo ji slyšet, jak opakuje:

„Stane se mstitelem Korsiky.“

Mluvila o svém synovi. O synovi, který se ještě nenarodil, ale uprchlice nepochybovala, že přivede na svět syna. Po celý ten strašlivý útěk se v ní „divoce pohyboval“.

Ludvík XV. si předcházející rok koupil od Janovské republiky za několik milionů práva na Korsiku. 15. srpna – přesně rok před Napoleonovým narozením – vyhlásil král „připojení“ ostrova k Francii. Zbývalo už jen to hlavní: přírůstek dobyt, protože Korsičané samozřejmě nesouhlasili. Teoreticky patřili Janovu a cítili se takřka svobodní. Když se bez vlastního přičinění stali poddanými francouzského krále, bylo to, jako by jim hodili smyčku na krk...

Vlastenec Paoli – říkali mu Babbo – pozval korsické lidové shromáždění do Corte a tam oficiálně protestoval proti vyloštění oddílů Ludvíka XV. Po vyhlášení války poslal král expediční sbor, jenž se měl Korsiky zmocnit. Sbor byl poražen a ti, co přežili, byli zahrnutí do moře. „Tento ostrov překvapí celý svět!“ prohlásil Jean-Jacques Rousseau s obdivem. Ale 9. května byli korsičtí vlastenci vedení Pasqualem Páolim poraženi u Ponte-Nuovo. Ludvík XV. použil potřebné „síly“

postavil hrabě de Vaux. Pouze stovce poražených se podařilo uniknout záhubě a stáhnout se na Monte-Rotondo. Mezi nimi byl i drobný korsický šlechtic Carlo-Maria Bonaparte a jeho žena Letizia, rozená Ramolinová. I ona pocházela z chudé šlechtické rodiny italského původu. Carlo-Maria se s ní oženil 2. června 1764, ačkoli jí bylo teprve čtrnáct let.

Dnes, 9. května 1769, ji něžně podpíral, zatímco ona neustále opakovala:

„Stane se mstitelem Korsiky.“

A krásná Letizia, „malá dáma“ s řeckým profilem, mlčky dál stoupala po strmých svazích hory... Napoleon později řekl: „Ztráty, strádání, únavu, všechno snášela, všemu vzdorovala. Byla to mužská hlava na ženském těle. Žena z korsických hor...“

Prudká bouře, která se přehnala přes hory, skupinku vlastenců vyčerpala. Uprchlíci se konečně ukryli do jeskyně – ještě stále existuje a říká se jí Jeskyně uprchlíků. Tam přijal Carlo-Maria Bonaparte posly hraběte de Vaux, kteří přišli nabídnout mír. Všechn odpor byl od nynějška zbytečný. A císař bude moci jednou prohlásit:

„Narodil jsem se, ačkoliv vlast zahynula.“

Korsika přijala nové pány a Carlo-Maria a Letizia si přestali hrát na vlastence-Robinsony a vrátili se do svého velkého domu v Ajacciu, velké krychle se žlutou omítkou, která stála na *strada Malerba* – v ulici Mauvaise-herbe. Bylo to, jak se zdá, vhodné pojmenování.¹

Nebylo to poprvé, co měla Letizia přivést dítě na svět. Před Guiseppem – budoucím králem Josephem, narozeném v roce 1768 – porodila chlapce a pak holčičku, kteří oba zemřeli v útlém věku. 15. srpna 1769 slavilo Ajaccio, které bylo v té době jen obyčejným městysem, svátek Panny Marie a s povinným nadšením také první výročí smlouvy připojující Korsiku k Francii. V katedrále, kde mše sotva začala, pocítila Letizia první bolesti. Za pomoci své švagrové Gertrudy Paraviciniové – manželovy sestry – se mladá žena okamžitě vrátila do svého domu v sousední ulici Malerba. Když přišla domů – bylo kolem poledního – neměla ani čas vystoupit nahoru do

ložnice, kde stála její postel potažená rudým damaškem. Zamířila do salonu a lehla si na pohovku zakrytou zeleným hedvábím – nebo „tmavěfialovým“, historikové se nemohou shodnout – aby tam hned vzápětí porodila za pomoci Gertrudy zaskakující za porodní bábu chlapce „zrozeného na šťastné planetě“, máme-li věřit Napoleonovi.

Ještě týž den, jakmile to dovilil svátek Panny Marie, poslal arcijáhen Lucien do ulice Malerba abbého Jeana-Baptistu Diamanta, který měl právě narozené dítě pokřtít.

„Jaké mu dáte křestní jméno?“

„Napoleone.“

La Madre – vyslovovala *Napollioné* – poskytla vysvětlení tohoto zvláštního jména:

„Můj strýček Napoleone zemřel několik týdnů před bitvou u Ponte Nuovo, ale přijel na Korsiku, aby tu bojoval. Na paměť tohoto hrdiny jsem dala jeho jméno svému druhému synovi.“

Napoleon měl pravdu, když říkal:

„Toto jméno bylo obdařeno mužskou ctností, bylo poetické a mnohomluvné.“

Ale v prvních letech mu říkali Nabulio – nebo s italskou výslovností *Nabulione*. Jého nejbližší mu pro hádavou povahu přezdívali *Rabulione*, tedy „ten, který se plete do všeho“. I přes velkou hlavu – byla tak velká, že dítě dlouho nedokázalo udržet rovnováhu – zůstal Napoleon jako dítě slabý a ne-duživý. Obličej měl špičatý a rty úzké. Madam Letizia sice novorozeně sama kojila, ale vypomáhala jí při tom jedna statná venkovanka.

Z třinácti dětí, které Letizia za devatenáct let přivedla na svět, jich přežilo osm. Všechny se jednoho dne podělily o trůny a knížectví. Všechny, s výjimkou Luciena – Luciana, který měl s bratrem chladné vztahy a jenž se musel spokojit s titulem papežského prince.

Na začátku šestinedělí se Nabuliova matka vypravila do katedrály, v níž málem Napoleona přivedla na svět, a podle zvyku obětovala svíci, minci a chléb.

Nabulio byl vzteklé dítě. Svému synovi, římskému králi, o tom řekl:

„Lenochu! V tvém věku jsem už přebral Josepha!“

Byl jsem svárlivý, a uličnický,“ přiznal se, „nic přede mnou neobstalo. Nezáleželo na nikoho, jednoho jsem přebral, druhého jsem neobstalo. Všichni se mě báli.“

¹ Mauvaise-herbe znamená ve francouzštině kromě plevele také ničemu či

Krátce nato byl Carlo-Maria jmenován královským soudním přísedícím v Ajacciu. Plat, který za to obdržel, byl poměrně malý: devět set livrů. Od té doby se zaměřil Napoleův otec, který tvrdil, že není placen podle svých kvalit, na jediný cíl: aby se francouzské království postaralo o bezplatné vzdělání jeho synů – Josepha a Napoleona – a aby jim poskytlo peníze na studia!

Aby se mu těchto výhod dostalo, musel prokázat „své šlechtictví do čtvrtého kolena“. Otec budoucího císaře neměl s těmito důkazy žádné problémy, a tak budoucí španělský král – Joseph – a malý Napoleone odjeli do školy v Autun.

Právě tak jako Josephova roztomilost učitele a jeho nové kamarády okouzila, nedbalé chování a drsnost „Buonaparta mladšího“ je překvapily. Jeho fyzický vzhled, nažloutlá pleť a přízvuk je zmatly. Chtěli ho zesměšnit, ale dítě si brzy vynutilo respekt. Jednomu spolužákovi, který si dělal legraci z korsických bojovníků, odseklo:

„Kdyby Francouzi byli čtyři na jednoho, nikdy by Korsiku nedobyli. Ale bylo jich deset na jednoho.“

Slovo „zmatený“ je slabé, aby popsalo zmatek mladého Nabilia, kterému ještě nebylo deset let. Všechno tu bylo jiné než na ostrově! Podnebí, jídlo, způsob života, a hlavně jazyk. Když přijel do Autun, vlastně francouzsky nemluvil. Ale jak upřesnil jeden jeho učitel, „byl velmi talentovaný, chápal a učil se snadno“.

Mezitím Carlo-Maria obratně intrikoval ve Versailles ve prospěch „Buonaparta mladšího“. Protože u dvora chtěli udělat radost korsické šlechtě, která se přidala k Francii, šikovný prosebník brzy obdržel tento dopis datovaný 28. března 1779 a podepsaný princem de Montbarrey, ministrem války: „Pane, správce Korsiky vás již určitě zpravil o tom, že král laskavě svolil, aby váš syn Napoleone Buonaparte byl přijat za žáka některé z vojenských škol. Jeho Veličenstvo právě rozhodlo, že bude přijat do vojenské školy v Brienne.“

Jednoho květnového večera roku 1779 otevřel abbé Hamey d'Auberive, generální vikář autunského biskupa, malou skřípající mřížovou branku skromné vojenské školy v Brienne, která existovala teprve dva roky. Před ním se směrem k hlavě

alej osmi topolů, jejichž větve se dnes díky tomu, jak byly v minulosti prořezávány, spletly a zprohýbaly. Abbé otevřel dvoukřídlé dřevěné dveře, přešel vydlážděnou chodbu a vešel do podkrovní místnosti osvětlené dvěma velkými okny – hovorňou, která je zde k vidění dodnes. Tam na něj čekal ředitel školy otec Leleu.

Kněz ustoupil do pozadí. Za ním stál vystrašený malý desetiletý Korsičan, s divokým výrazem, neduživý a špatně učený.

„Jak se jmenujete?“

„*Napollioné dé Buonaparté.*“

Tak budoucí císař vyslovoval své jméno... A hned vzápětí, když mu ředitel řekl: „Běžte za svými spolužáky“, spolužáci se před nově příchozím dali do smíchu a opakovali:

„*Napollioné? ... La paille au nez! La paille au nez!*“²

A tahle přezdívka mu už zůstala.

Pro milovníky historie je skutečně dojemné toulat se po tom, co zůstalo z briennské školy, kde „podkadet Buonaparte“, jak odynějška podepisoval své dopisy, přestal být dítětem.

„Kdo jste, pane, že mi odpovídáte takovým způsobem?“ řekl mu následujícího roku jeden z jeho učitelů, když se Napoleon vzbouřil proti pokárání, které považoval za nespravedlivé.

„Kdo jsem?“ odpověděl. „Člověk.“

Mladý Napoleone byl umístěn v sedmé třídě. Jeho okolí ho uvádělo do rozpaků a neustále měl pocit, že je tu cizincem. Jeho spolužáci patřili ke královské šlechtě a ještě pohotověji než autunští maloměšťáci si dokázali dělat legraci a vysmívat se tomuto mlčenlivému divochovi.

Určitě byl nejpyšnějším žákem školy, možná proto, že jeho spolužáci, jejichž rodiče se honosili těmi nejzvučnějšími tituly, pohlíželi na syna malého korsického šlechtice s přehnanou blahosklonností.

„Velitel světlice“ ho chtěl jednou potrestat za kdovíjakou chybu a odsoudil dítě k nošení oděvu z hrubé vlněné tkaniny – což byl jeden z nejtěžších školních trestů – a k večerění vkleče u dveří refektáře. Sledován očima všech vstoupil Napoleon

² Vyslovuje se podobně jako *Napollioné* „la paj o né“ a znamená to „sláma

do místnosti. Byl bledý, napjatý, křečovitý a oči upíral přímo před sebe.

„Na kolena, pane.“

V tu chvíli začal „náhle zvracet a dostal prudký nervový záchvat“. Dupal a křičel:

„Budu jíst vstoje, pane, a ne na kolenou. U nás doma klečíme jenom před Bohem!“

Služba chtěla jeho chování přejít nepovšimnutě a přinutit dítě splnit trest silou. Napoleon se válel po zemi a vzlykaje křičel:

„Je to tak, maminko? Před Bohem! Před Bohem!“

Musel přijít ředitel, aby udělal konec scéně a zachránil kadeta před trestem.

Kadet se revanšoval během mimořádně tuhé zimy. Vysoká sněhová pokrývka zasypala školní dvůr, takže si na něm žáci o přestávkách ani nemohli hrát. Museli se spokojit tím, že se procházeli po třídě. Jednoho dne vysvětlil Napoleone spolužákům, že by „se mohli bavit jinak, kdyby lopatami prorazili na velkém dvoře ve sněhu různé chodby, vybudovali opevnění, vyhloubili zákopy a vztyčili zatarasy“.

„Až to dokončíme, můžeme se rozdělit na dvě čtyry,“ oznámil, „vytvoříme obležený prostor a já, protože jsem tuhle novou hru vymyslel, povedu útok.“

„Naše veselé vojsko přijalo plán s nadšením,“ vyprávěl jeden z žáků, „a tuhle malou fingovanou válku jsme vedli po celých čtrnáct dnů. Skončila teprve tehdy, když se do sněhu, z něhož jsme dělali koule, začal mísit štěrka a kamení. Nakonec to dopadlo tak, že několik žáků, ať už obránců nebo útočníků, bylo poměrně vážně zraněno. Dokonce si vzpomínám, že jsem byl jedním z žáků, které tato palba zdecimovala nejvíce.“

Největší Nabuliovou touhou bylo naučit se správně francouzsky, aby skoncoval s vtípkováním, jehož byl terčem. Jeho učitel – zástupce ředitele Dupuis – dosáhl poměrně rychle pozoruhodných výsledků, s výjimkou pravopisu. Je pravda, že s tím měl potíže, protože podkadetovo písmo bylo od počátku studií naprosto nečitelné. „Učitelé nedokázali přečíst jeho kompozice,“ vyprávěl jeho spolužák des Mazis, „a dokonce ani on sám je po sobě nemohl přečíst. Jeho písmo – nedbalost, z níž se vytvořil zvyk – bylo ostatně čím dál nečitelnější.“

objevil starší muž a podařilo se mu získat u císaře soukromou audienci. Napoleon mu nedal čas otevřít ústa. Okamžitě ho zahrnul otázkami:

„Kdo jste? Odkud přicházíte? Co chcete?“

„Sire,“ koktal návštěvník, „to jsem já, ano, to jsem já, kdo měl tu čest vás čtrnáct měsíců učit v Brienne psaní...“

Císař ho přerušil smíchem.

„Ach, to jste vy? To jste vy! Nemáte se čím chlubit... Na mou věru, vychoval jste dobrého žáka!... Dovolte, abych vám složil poklonu!“

To mu ovšem nezabránilo, aby nešťastnému profesorovi nepriznal penzi dvanáct set franků.

V Brienne se Napoleone ošklibal nad latinou a k překladům a kompozicím dokonce přistupoval „s odporem a znechucením“. Potvrdil se naopak jeho matematický talent. „Podle mě to byl nesporně nejlepší žák celé školy,“ tvrdil jeho spolužák Bourrienne. „Někdy jsem si s ním vyměňoval výsledky příkladů, které jsme měli vyřešit a které on okamžitě vypočítal s takovou snadností, že mě to pokaždé překvapilo...“

Hltal všechny knihy z knihovny a pracoval s takovým nadšením – někdy trávil celé noci „přemýšlením o denním vyučování“, že zhubl. Vypadal strašně, tak strašně, že když v roce 1782 jela madam Letizia do bourbonských lázní a zastavila se v Brienne, aby spatřila svého syna, málem ho nepoznala.

Nemohla jsem se hlavně smířit s myšlenkou, vysvětlovala, „že není první ve třídě“.

Závěrečné zkoušky se blížily. Bude Napoleone shledán způsobilým ke studiu na pařížské *École militaire*? Někdejší inspektor vojenské školy – polní maršál rytíř de Keralio – zformuloval svůj soud těmito slovy: „Pan de Buonaparte (Napoleone), narozený 15. srpna 1769, vysoký čtyři stopy, deset palců a deset čárek (1,66 m), ukončil osmou třídu. Má dobrou konstituci, vynikající zdraví a poslušnou povahu. Je čestný a vděčný, jeho chování je řádné. Neustále vyniká v matematických cvičeních. Bude z něj vynikající námořník.“ Jiný, jak se zdá prozíravější examinátor, upřesnil: „Dominantní, velitelská a uminěná povaha.“

Teprve 22. září dorazil do Brienne inspektor Reynaud des

Když vyzkoušel žáky, prohlásil, že kadet Buonaparte má kvality, které ho opravňují ke vstupu do královské vojenské školy v Paříži, kterou založil Ludvík XV. na žádost krásné markýzy de Pompadour. Napoleone – právě mu bylo patnáct – byl bez sebe radostí.

17. října 1784 „pan Napoleone de Buonaparte, panoš, syn urozeného Charlese-Maria de Buonaparte“, opustil v poštovním dostavníku Brienne se čtyřmi dalšími spolužáky, kteří byli přijati do pařížské školy spolu s ním. Pozítří, 19. října, se skupinka nalodila v přístavu Nogent-sur-Seine na říční loď, na jejíž palubě měli otec Breton a jeho žáci doplout do hlavního města. Zaplatili za to devět livrů sedm soldů na osobu. Pařížané této dopravní lodici tažené koňmi říkali *corbeillard*, protože v Corbeil byla její poslední zastávka. Těžká loď tažená čtyřmi lhostejnými koňmi plula tak pomalu a majestátně, že se jejím jménem začala zcela přirozeně označovat kára, na níž se převáželi mrtví...

21. října *corbeillard* dorazil kolem páté hodiny odpolední do Paříže. Z „plovoucího domu“ spojeného s nábřežím dvěma prkny položenými vedle sebe, které sloužily místo lávky, vystoupil na břeh otec minimista a jeho pět mladých žáků z Brienne. Navečeřeli se v lahůdkářství U statečného kohouta v ulici Deux-Ponts. Odtamtud pokračovala skupinka dál po nábřeží. Napoleone si v jednom bukinistickém krámku koupil knihu *Gil Blas* a jeden z jeho spolužáků nákup zaplatil. Po krátké modlitbě v kostele Saint-Germain-des-Près se už setmělo, když otec Berton pokračoval v cestě směrem k Martovým polím. Pan podkadet objevoval s bušícím srdcem Paříž.

Na Svaté Heleně Napoleon prohlásil: „První noc byla těžká. Vládly tam jiné způsoby. Trídám veleli čtyři důstojníci ze Saint-Louis a osm seržantů, kteří vydávali rozkazy hlasitě a vojenským tónem.“

Jeden „mazák“ jménem Champeaux – zemřel pak na následky zranění utrpěných v bitvě u Marenga – byl pověřen, aby mladé spolužáky naučil manipulaci se zbraněmi. V této oblasti nestál voják Bonaparte za nic: očividně myslel na něco jiného. Jednou, když jeho žák projevoval nadměrnou roztržitost, praštil ho Champeaux vytěrákem přes prsty.

pažbou pušky do hlavy. Namísto aby mladého muže poslal do vězení a naučil ho dobrému chování, kapitán-instruktor se jen spokojil tím, že požádal jednoho ze svých žáků, chlapce jménem Antoine des Mazis, aby se pokusil toho „nebezpečného ostrovana“ zcivilizovat. A tak začalo přátelství mezi Antoinem des Mazis a Napoleonem. Popravdě řečeno, oba mladíci se věnovali víc svému snění než objevování půvabu skrytého v manipulaci se zbraní... A tak, když při společném cvičení velitel praporu – pan de Lannoy – zavelel „k noze zbraň“, zůstala ve druhé řadě směšně trčet ve vzduchu osamělá puška.

Patřila zasněnému Napoleonovi de Buonaparte!

Des Mazis, který stál po jeho pravici, honem do roztržitého kamaráda strčil loktem... Jankovitá puška bouchla o zem a vydala osamělý a zcela nevojenský zvuk, který panu de Lannoy pronikl až k srdci...

„Pane Buonaparte,“ vykřikl nešťastný instruktor, „probudte se! Pokaždé cvik zmeškáte!“

Mladý žák teď snil nastrojený do elegantní uniformy vojenské školy: v modré bluze s červeným límcem, bílou podšívkou a stříbrnými prýmkami a ve vestě a kalhotách z modrého serže. Uniformu doplňoval pár rukavic, nebo tři páry pro toho, kdo sedlal koně, a stříbrně lemovaný klobouk, jehož okraj mohl být rovněž zdobený kozími chlupy.

Napoleon byl dobrý v matematice, průměrný v historii a dostával ještě horší známky než v Brienne.

„Okamžitě mě zařadili do třídy dělostřelců. Přijali mě jako předposledního,“ přiznal se později.

Buonaparte rozhodně nebyl nijak oblíbený a podobné scény, k nimž předtím docházelo v Brienne, se opakovaly i v Paříži. Tento divoký samotářský ostrovan svým drsným přízvukem všechno napadal a „britkým tónem“ odsuzoval. Svě učitele odpuzoval a byl považován za „mladého šprýmaře“. Způsob, jakým mluvil o Korsice, je šokoval. Jeden z nich – pan Valfort – mu jednoho dne přísně řekl:

„Pane, jste žákem krále, na to nesmíte zapomínat a musíte zmírnit svou lásku ke Korsice, která je přece jen součástí Francie.“

Napoleone, jenž byl velmi citlivý na vtipkování svých spolužáků a byl často pokořován a zraňován, si mnohdy domýšlel víc, než k čemu ve skutečnosti docházelo. Při sebemen-

ším, jen trochu výsměšném úsměvu se mladý Buonaparte vrhal kupředu se zařatými pěsti.

„Kolik ran jsem tehdy rozdál!“ vyprávěl později.

A „rány“ malého zemana, „králova stipendisty“, mířily na Rohana, Brogliu nebo Montmorencyho-Lavala! Nemůžeme se ubránit, abychom tu nepřipomenuli den, kdy se přišli do Tuilerií poprvé Napoleonovi představit noví císařští komoří. Byl mezi nimi jeden příslušník rodu de Ségur, jeden Noailles, jeden Gontaut, jeden Béarn, jeden Turenne a jeden Contades! Vrchní dvorní maršálek císaře požádal, aby určil, který z nich má začít službu.

„Je mi to jedno!“

„Ale přesto, sire...“

„No dobře,“ rozhodl se Napoleone a pohlédl na průvod, jako kdyby si měl vybrat, kterého koně má osedlat. „Vezměte toho blondáka a toho kudrnatého...“

Když měl vycházku, pobýval Napoleone u svých pařížských vychovatelů, u Permonů, což byli přátelé rodiny Buonapartových, kteří bydleli v Silleryho paláci na náměstí de Conti. Pokud máme věřit tradici, mladý Buonaparte spával v mansardě ve třetím patře, jejíž okno vedlo na roh, který náměstí svíralo se slepou uličkou stejného jména. Mladší dcera paní Permonové, Laura, která se v budoucnu stala paní Junotovou a pak vévodkyní d'Abrantès, se tak seznámila s budoucím císařem. „Napoleone začal být okouzlující, až když se z něj stal mladý muž,“ napsala. „Nejhezčí na něm byl jeho pohled a hlavně jemný výraz, který se v něm objevoval ve chvílích pohody. Popravdě řečeno, když došlo k bouři, bylo to příšerné, a jakkoliv jsem na to byla zvyklá, nikdy jsem se nedokázala podívat na tuto tvář, která byla i v hněvu obdivuhodná, aniž bych nepocítila zachvění. Rovněž jeho úsměv upoutával pozornost a pohrdavý pohyb jeho úst vás dokázal rozechvát. Ale to všechno, čelo, které mělo nést korunu celého světa, ruce, na něž by byly pyšné i ty nejkoketnější z žen a jejichž bílá a jemná kůže zakrývala ocelové svaly a kosti s pevností diamantu, to všechno se nedalo rozeznat v dítěti a začalo se projevovat teprve u mladého dospívajícího muže.“

23. března 1785 se Buonaparte dozvěděl o smrti svého otce, který měsíc předtím, 24. února, neočekávaně zemřel v Montellier. Podle zvyku chtěl jeden ze znevědňáků školy

odvézt Napoleona na ošetřovnu, kde mohl strávit sám „první bolestné okamžiky“. Napoleone tam odmítl jít a zarputile prohlásil:

„Mám v duši dost síly, abych snesl tuto bolest, aniž by mě někdo musel utěšovat.“

Přesto se ho to hluboce dotklo a prohlásil, že ho děsí skutečnost, že jeho otec zemřel „sto mil od vlasti, v kraji pro něj lhostejném a vzdáleném od všeho, co mu bylo nejdražší“. Čekal skoro celý týden, než napsal matce tato slova: „Dnes, kdy čas trochu uklidnil první nával bolesti, pospíchám vám dovědčit svou vděčnost za vaši dobrotu, s níž jste se k nám vždy chovala.“

Jako hlava rodiny – ve skutečnosti byl tou hlavou Joseph, který se tohoto postavení mohl právem dožadovat, nařídil:

„Utište se, má drahá matko, okolnosti to vyžadují. Budeme ještě starostlivější a vděčnější a budeme šťastní, když vám budeme moci svou poslušností a vděčností alespoň trochu vynahradit nedocenitelnou ztrátu drahého manžela. Končím, drahá matko, neboť mi to má bolest přikazuje, a prosím vás, abyste se přestala trápit.“

Počátkem roku oznámili budoucím aspirantům, že se v roce 1785 nebudou konat přijímací zkoušky k námořnictvu. Zůstat v královské škole o dvanáct měsíců déle, když myslel jen na to, kdy už znovu spatří Ajaccio? Buonaparte odmítl. A jako většina jeho kamarádů postižených tímto rozhodnutím si Napoleone, stále jeden z nejlepších v matematice, vybral dělostřelectvo.

V září – ačkoli celá Francie s napětím sledovala aféru s královským náhrdelníkem, která vypukla 15. srpna, začaly závěrečné zkoušky, jichž se zúčastnili žáci všech královských vojenských škol ve Francii. Jeden ze dvou profesorů matematiky napsal tuto poznámku: „Napoleone de Buonaparte. Rezervovaný a pracovitý, dává přednost studiu před veškerou zábavou. Má zalíbení v četbě dobrých autorů. Je velmi snaživý v abstraktních vědách a málo zvědavý v ostatních oborech. Má hluboké znalosti v matematice a zeměpisu. Je mlčenlivý, má rád samotu, je náladový, povýšený, mimořádně sobecký, málomluvný a ambiciózní ve všech ohledech. Tento mladý muž je hoden toho, abychom jeho kandidaturu podpořili.“ Pan de Aiguille k tomu přidal tyto prorocké řádky: „Tento

mladý muž, původem a povahou Korsičan, se dostane daleko, pokud mu to okolnosti umožní.“

27. září byly zveřejněny výsledky. Napoleone byl nesmírně šťastný: jako čtyřicátému druhému z padesáti šesti se mu dostalo hodnosti podporučíka.

Později řekl:

„Stal jsem se důstojníkem, když mi bylo šestnáct let a čtrnáct dní.“

Jeho diplom – podepsaný Ludvíkem XVI. v Saint-Cloud – byl ve skutečnosti antidatovaný a nesl datum 1. září. Následující měsíc byl podporučík Bonaparte spolu se svým přítelem des Mazisem odvelen k pluku de La Fère, který sídlil posádkou ve Valence.

V neděli 30. října zakryla nejdřív mlha a pak těžké mraky nebe – svědčí o tom archivy *Observatoire* – ale v jedenáct hodin večer už bylo krásně a nebe bylo jasné, když Bonaparte a Alexandre des Mazis opustili v doprovodu jednoho poddůstojníka Martova pole. Vydali se do dopravní kanceláře, kde se na náklady školy navečeřeli a vyspali. Nazítří v pět hodin ráno – pořád ještě bylo krásně, ale na jihozápadě se začaly houfovat mraky – nastoupili oba mladí důstojníci do dostavníku, který je odvezl nejprve do Sens, kde přenocovali, a pak přes Auxerre a Autun až do Chalon-sur Saône, kde sehnali místo na dopravní lodici tažené koňmi, která je měla dopravit do Lyonu.

Na první jídlo, které si zaplatili ze svých prostředků, se zastavili ve Fontainebleau. Určitě zkrátili večeri, aby se mohli zajít podívat na královský zámek. „O několik let později bude chudý kadet, který ten den pozoroval s nosem přilepeným k mřížím staré fasády paláce, pánem této nádhery a u svého stolu přijme vystrašeného papeže...“

Když kousek za Fontainebleau musel jet těžký dostavník do kopce krokem, oba mladíci vystoupili z vozu. Užaslý des Mazis hleděl na svého druhá, který se rozběhl, začal gestikulovat a skákat a přitom křičel:

„Konečně jsem volný! Jsem volný!“

5. listopadu zmeškali Buonaparte a des Mazis v Lyonu poštovní loď plující po řece do Valence. Zatímco čekali na další loď, vstoupili do bukinistického krámků a bez váhání utratili všechno, co jim ještě zbývalo ze sto padesáti sedmi livrů, které každý z nich dostal při odchodu ze škol. Kdyby nebylo

jednoho dělostřeleckého důstojníka, který s nimi cestoval už z Paříže a teď jim otevřel svůj měšec, museli by jít do Valence pěšky.

Příští den opustili oba podporučíci za úsvitu na poštovní lodi Lyon a ještě týž večer dorazili do Valence. Nejprve se šli představit svému plukovníkovi – panu de Lance – a pak se vydali na radnici za prvním sekretářem, který jim předal následující ubytovací rozkaz:

*Slečna Claudine-Marie Bouová
roh Grand-Rue a ulice Croissant
Valence (Dauphiné)*

Jménem krále:

Slečna Claudine-Marie Bouová, majitelka Café-Cercle, se vyzývá, aby ubytovala dva podporučíky královského dělostřeleckého pluku de La Fère a poskytla jim vše, co jim náleží.

Slečna Bouová – stará panna, jejíž věk se blížil padesátce, vyráběla dlouho knoflíky z kozí kůže, než se spolu se svým otcem stala majitelkou Café-Cercle – jinak řečeno literární kavárny. Bezvousý, hubený důstojník s hlubokým a přidušeným hlasem, s dlouhými, ulízanými vlasy si svou hostitelku získal. Velmi dobře si s ní rozuměl a ona mu pronajala za osm livrů a osm soldů měsíčně pokojíček ve druhém patře, jehož okna vedla na Grand-Rue. Přímo naproti stál slavný *Maison des Têtes* postavený v době renesance, který tam stojí ještě dnes. V něm se nacházelo knihkupectví Pierra-Marka Aurela, ve kterém se Buonaparte opíjel Rousseauovými díly.

„Och Rousseau!“ vykřikl. „Proč ses dožil jen šedesáti let! V zájmu pravdy jsi měl být nesmrtelný!“

Později názor změnil.

Slečna Bouová se mladému důstojníkovi starala o prádlo, ale jíst chodil spolu s des Mazisem do sousedního hotelu U tří holubů. I přesto, že se tam dobře vařilo, jedl rychle, se svými sousedy se bavil jen málo, pohrdal hrami, které po večeri následovaly, a vracel se do svého pokoje, aby se mohl ponořit do svých knih.

Ačkoli byl absolventem *École militaire* a měl hodnost podporučíka, musel se Napoleon nejprve vyšplhat po funkčním žebříčku. Tomuto postupu se říkalo „tři hodnosti“: kanonýr, desátník a seržant. Ale potřeboval jen dva měsíce a pět dní,

aby byl „poučen o služebních záležitostech a mohla mu být přidělena důstojnická hodnost“. Konečně si tedy mohl obléknout uniformu dělostřelce pluku de La Fère – „nejkrásnější na světě“, jak řekl později. Uniforma byla modrá, s přehrnutým červeně podšitým límcem, modrými kalhotami a košočvercovými zlatými hedvábnými epoletami. Díky této uniformě byl někdy zván do šlechtických rodin ve městě. Napoleone o tom vyprávěl Las Casesovi: kromě jiného byl pozván k jisté paní du Colombier.

Pokud rád „navštěvoval“ paní du Colombier, tak jen proto, že se tam mohl setkávat s hostitelčinou dcerou, svěží a krásnou Carolinou, které se dvořil. Jejich vztah nikdy nepřekročil rámec prvního zamilování... „Nikdo nemohl být nevinnější než my,“ upřesnil později císař. „Šetřili jsme svými dostaveníčky. Sotva se tomu dá uvěřit, ale naše štěstí se omezovalo jen na to, že jsme spolu jedli třešně.“

Po slečně du Colombier přitáhla Buonapartovu pozornost jasná tvář slečny de Saint-Germain. Generální nájemce Joseph de Saint-Germain byl královsky podveden. Jeho žena se s radostí oddala širokému srdci krále Ludvíka XV. Z tohoto vztahu se narodila dcera Luisa-Marie-Adelaida. A právě do ní se mladý Napoleone zamiloval. Požádal o její ruku pana de Saint-Germain, a ten odmítl. Bezpochyby si myslel, že na mladého dělostřeleckého důstojníka nečeká žádná budoucnost. A tak se stalo, že se budoucí císař nestal přes nevlastní dceru Ludvíka XV. královým zetěm... Co se týče Luisy-Adelaidy, ta se pak provdala za hraběte de Montalivet, z něhož císař udělal svého ministra vnitra.

V pokojíčku v Café-Cercle pracoval Buonaparte na svém *Dopise o Korsice*. Ještě se nenaučil milovat Francii a napsal tyto přísné řádky: „Francouzi, nespokojili jste se s tím, že jste zpusťovali vše, co je nám drahé, vy jste navíc zkazili naše mravy. Současný obraz mé vlasti a bezmocnost jej změnit je tedy další důvod, proč prchnout z této země, v níž musím pobývat s lidmi, které bych měl věren své cti nenávidět.“

Ve Francii – sám to přiznával – se cítil jako vytržený z kořenů a někdy večer, když mu melancholie a myšlenky na smrt sevřely srdce, s nostalgií myslel na svůj ostrov, k němuž se upínaly všechny jeho myšlenky.

Konečně přišel záblesk naděje: 12. srpna 1786 dostal půlroční dovolenou, kterou se rozhodl strávit na Korsice. Na

Korsice, kterou opustil ve věku devíti let! A brzy mu bude sedmnáct! Po sedmi letech tedy konečně spatří město zářící ve slunci a rozkládající se na břehu modrého zálivu uprostřed koruny hor.

Jaká to byla pro Letizii radost sevrít v náručí svého milovaného „malého Nabulia“ oblečeného do krásné modré, červeně podšité uniformy! Byl prvním Korsičanem, který se stal královským důstojníkem! Seznámil se s dětmi narozenými během dlouhé nepřítomnosti: s Paolinou nebo Paolettou – budoucí princeznou Paulinou, Marií Annonciatou neboli Carolinou – která se stane královnou neapolskou, a s Girolamem – Jérômem – jemuž byly teprve dva roky a jenž bude králem vestfálským.

Našel svou rodinu stejně frankofonní, jako byl on sám – a celý klan jednotný v nenávisti vůči „francouzským okupantům“.

Dům v ulici Malerba nicméně živořil v podmínkách blízkých bídě. Charles zanechal po své smrti jen dluhy. Letizia vložila do „podkadetových“ rukou starost o obranu rodinných zájmů.

Když se obrátili na správce Korsiky, aby jim vyplatil odškodné, správce je ze setrvačnosti odmítl. Musí se obrátit na Versailles nebo Paříž! A tak 12. září 1787, po ročním pobytu na Korsice, opustil Napoleone Ajaccio. Po cestě otálel, protože do Paříže dorazil až 9. listopadu. Ubytoval se v hotelu Cherbourg v ulici Four Saint-Honoré. Hotel spravoval pan Védrine, který důstojníkovi přidělil pokoj číslo 9 ve třetím patře. Dům je už dnes zbouraný, ale Lenotre ještě mohl stoupat po jeho schodech, které byly „bídě osvětlené větracími šachtami proraženými mezi čtyřmi černými stěnami, v nichž se otvírala úzká okénka“.

V té době bylo vidět mladého podporučíka s bezvousou tváří zbrázděnou předčasnými vráskami, v uniformě vlající kolem jeho pohublého těla, jak v čase vyhrazeném k jídlu kráčí směrem k lahůdkářství U tří patníků v ulici Valois, pokud se ovšem nešel navečeřet do hospody v průchodu Petits-Pères, kde jedna porce jídla stála pět nebo šest sou. V rozpacích nad skrovností svého účtu balil Napoleone drobné do „jidelního lístku“ a sám ho nosil k pokladně, aniž promluvil jediné slovo.

Když se setmělo, chodíval si mladý podporučík někdy odpočinout do blízkých zahrad královského paláce. Jednou večer, 22. listopadu, tam pod blýskavými arkádami potkal dívku, která ho zasvětila do života...

Vsadím se, že když vešla do pokoje číslo devět hotelu Cherbourg a zeptala se, jak se její klient jmenuje, byla značně překvapena, když uslyšela odpověď: „Napollione.“

Po dvaceti měsících prodloužené dovolené se podporučík Buonaparte vrátil ke svému pluku de La Fère, který teď sídlil posádkou v auxonnské pevnosti. Podporučík byl chudší než kdykoli předtím, protože se každý druhý měsíc snažil posílat matce několik louisdorů. Aby ušetřil, pronajal si v jižním pavilónu, v němž bydleli nižší důstojníci, ten nejchudší pokoj, jaký mohl najít. Po pokoji číslo 16 na prvním schodišti obýval pokoj číslo 10 na třetím schodišti zařízený „kavalcem na čtyřech nohách, slavníkem a věšákem“, několika proutěnými židlemi, starým křeslem a stolečkem. Byly tam jen dva ručníky a jediný pár prostěradel. Dnes jsou čtyři stěny této místnosti zařazeny mezi „historické památky“.

Platit za večeři, na kterou chodil s des Mazisem k lahůdkáři Dumontovi, představovalo stále velký problém. Jídlo se podávalo ve tři hodiny. Sednout si v určenou dobu ke stolu, objednat si jídlo a hlavně mu věnovat víc než deset minut, to bylo na Buonaparta příliš. Velmi často, když byl úplně bez peněz, se spokojoval s večeří za pár soldů – s kukuřičnou kaší – kterou mu připravovala jedna drsná venkovanka. Ráno mu stačil krajíc chleba.

Všechny volný čas věnoval bez přestávky práci a snažil se dohnat to, co během své dlouhé dovolené zameškal. Kromě svých vojenských povinností a technických úkolů, na nichž pracoval nad rámec svých povinností, vyplňoval svůj volný čas psaním *Historie Korsiky* a *Pojednání o královské autoritě*, v němž můžeme číst tuto větu, již nechybí pikantnost, znám-li pokračování:

„Existuje jen málo králů, kteří by si nezasloužili, aby byli zbaveni trůnu.“

Zachoval se nám ještě jeho *Dialog o lásce*. Láska byla pro něj pocit, který považoval za „zhoubný pro společnost“. Během několika měsíců shtal, okomentoval a analyzoval více

než třicet svazků. Klasická historická díla, ekonomické a politické příručky, které si půjčoval, nebo – pozeňnaný ten den – si je někdy mohl i koupit. A tak měl pobyt v Auxonne pro jeho vzdělání, vkus a myšlení obrovský význam. „Abych nepůsobil rušivě mezi svými kamarády, žil jsem jako medvěd. Stále jsem byl sám ve svém pokojíku a se svými knihami, mými jedinými přáteli... Když jsem po dlouhé abstinenci ušetřil z šesti livrů dva écus, s radostí dítěte jsem se vypravil do knihkupcova krámku, který se nacházel vedle biskupství. Často jsem tam chodíval prohlížet si poličky, máje v duši hřích touhy. Dlouho jsem dychtil, než mi můj měsíc dovolil nějakou knihu si koupit. Takové byly radosti a hýření mého mládí.“

Válečné umění bylo v té době ovlivněno novými, zcela revolučními taktickými teoriemi hraběte de Guilbert – rychlost, překvapení nepřítele, početní převaha na předpokládaném místě – které okouzly Buonaparta a měly rozhodující vliv na jeho pozdější císařskou strategii.

Role vyhrazená dělostřelectvu se stala prvořadou a doznala plného vývoje. Polního maršála, velitele dělostřelecké školy a auxonnské pevnosti Jeana-Pierra du Teil, zaujala inteligence podporučíka Buonaparta a jmenoval ho členem komise pověřené studovat „dělostřelbu“. Napoleone byl nejmladším a jediným podporučíkem podílejícím se na práci této komise. Profesor matematiky auxonnské dělostřelecké školy byl nadšen znalostmi mladého nezuživého důstojníka, kterému nebylo ještě ani dvacet let! Plány určitě nevyhotovoval. „Nerouzuměl v nich ničemu,“ svěřil se des Mazis. „Dělal je seržant a on je jen podepisoval. Stěžoval si, že se už nemůže přimět k napsání pár řádků, natož aby psal pravidelně.“ Ale hlášení jsou všechna psána jeho rukou, a když si je du Teil přečetl, vykřikl:

„Tento důstojník rozhodně dosáhne jedné z nejvyšších funkcí v královském dělostřelectvu!“

Vážnost postavení, kterého se mu dostalo, překročila hradby kasáren. Jeho uklízečka mu 1. ledna 1789 „popřála, aby se jednoho dne stal generálem“. A Buonaparte ji s povzdechem odpověděl: „Generálem? Generálem? Byl bych velmi spokojený, kdybych dosáhl hodnosti majora. Víc bych si ani nepřál!“

Du Teil brzy svěřil pod jeho velení dvě stě mužů a pověřil ho stavbou dělostřeleckého cvičiště, které tvořilo „několik staveb vyžadujících velké počítání“. „Toto nečekané znamení

přízně,“ svěřil se Buonaparte pyšně svému strýci Feschovi, „proti mně popudilo několik kapitánů, kteří tvrdili, že je to chyba pověřit tak významným úkolem podporučíka... Také mí kamarádi projevili trochu žárlivosti, ale brzy se to všechno urovnalo.“

Později – mnohem později – na smrtelné posteli napsal ve čtvrtém dodatku své závěti tyto řádky: „Synovi nebo vnukovi barona du Teil, vrchního velitele dělostřelectva, bývalého pana de Saint-André, který byl před revolucí velitelem školy v Auxonne, odkazujeme sumu sto tisíc franků na znamení vděčnosti za péči, kterou nám tento skvělý generál projevoval, když jsme sloužili pod jeho velením.“

V Paříži smetla revoluce Bastilu a začala stlát lože budoucímu císaři. „Rovnost, která mě měla povýšit, mě okouzila,“ řekl... Ale svoboda mu připadala okouzlující jen tehdy, pokud mohla vstoupit do služeb jeho vlasti „okupované“ Francouzi.

Pro tuto chvíli – napsal 15. července arcijáhnovi Lucienovi – novinky, které dostal z Paříže, mu připadaly „překvapující a fakta mimořádně alarmující“. Odmítal anarchii. Jako disciplinovaný voják neschvaloval vzpouru, zejména pokud se týkala armády.

Jestliže nesouhlasil se vzpourou a schvaloval represe, o nic méně neaplaudoval transformaci generálních stavů v národní shromáždění. Nemohl skrýt svou radost, když se dozvěděl o rozhodnutí, k němuž se dospělo během blouznivé noci na 4. srpna: zrušení privilegií, které rázem anulovalo dekret přijatý v roce 1780 ministrem války, zakazující neurozeným osobám vojenskou kariéru a limitující počet příslušníků „nízké šlechty“, kteří mohli dosáhnout vyšších hodností. Všechny dveře se teď „nízkému šlechtici“ Buonapartovi otevřely, ale on vůbec nemyslel na to, že by mohl udělat kariéru ve Francii. Měl v hlavě jen Korsiku, a jakmile dostal svou druhou půlroční dovolenou, oznámil svůj odjezd do Ajaccia. Pobýval tam až do konce ledna 1791. Tehdy byla dovolená podporučíka Buonaparta ukončena po třech měsících a on se musel vrátit ke své posádce, pokud nechtěl být považován za dezertéra – nebo za emigranta. Aby ulehčil paní Letizii, vzal s sebou mladšího bratra Luigiho – Louise, kterému bylo dvanáct a půl roku. Louis – ostatně nijak nadšený – se rozhodl

pro vojenskou kariéru a Napoleone na sebe vzal starost s jeho výchovou a živobytím.

Šetrnost byla pro mladého důstojníka příkazem dne: Louis byl těžkým břemenem. Víc než předtím byl nucen vyloučit ze svého života všechno přebytečné a ještě výrazněji omezit jídlo. Večer se, pod záminkou, že se musí starat o bratra a učit ho, „uzamykal ve své bídě“, aby se vyhnul výdajům spojeným s vycházkami do města... Ve dvou museli vystačit se třemi franky a padesáti centimy denně! Občas se chodili najíst do lahůdkářství, ale většinou večeřeli ve svém pokoji. Napoleone sám stavěl hrnec na oheň a hlídal ho, zatímco pracoval.

V malém Napoleonově muzeu v Auxonne se nachází žeton ze slonoviny. Je do něj nešikovně vyryto jméno Manesca Pillet. Jedná se o křestní jméno mladé dívky, která se panu podporučíkovi líbila... Požádal o její ruku, ale dali mu na srozuměnou, že Manesca čeká od života víc! Říká se, že to Buonaparta převelice bolelo.

„Láska mi vzala rozum,“ vzdychl si, „už ho nikdy nenajdu a z té bolesti se nevyлečím...“

Od počátku dubna 1791 se armáda začala řídit novými pravidly. Pluk de La Fère už neměl jméno, ale jen číslo. Stal se 1. dělostřeleckým plukem, ale Buonaparte ho musel opustit. 1. června ho přeložili ke 4. dělostřeleckému pluku, jenž tábořil ve Valence. Dostal hodnost poručíka a žold sto livrů namísto devadesáti tří... O dva týdny později se opět vydal – tentokrát s Louisem – na cestu údolím Rhôny.

Ve Valence se „poručík“ s radostí opět shledal s pohostinou slečnou Bouovou, která mladému důstojníkovi ulevila od jeho domácích starostí o Louise. Zatímco se Buonaparte připojil ke kamarádům a večeřival s nimi U tří holubů v ulici Perollerie, budoucího holandského krále obsluhovala slečna Bouová vzadu v kuchyni kavárny.

Důležitá událost v životě budoucí hlavy státu: 14. července 1791 složil na Martových polích v Auxonne občanskou přísahu „národu, zákonu a králi“. Teď už neváhal oddat se věci revoluce. „Až do té doby,“ přiznal se, „kdybych dostal rozkaz obrátit svá děla proti lidu, nepochybuji o tom, že by mi zvyk, předsudky, výchova a královo jméno velely poslechnout. Ale jakmile jsem složil občanskou přísahu, byl konec, už jsem uznával jen národ. Mé přirozené sklony byly od té doby v har-

monickém vztahu s mými povinnostmi a úžasně zapadaly do metafyziky národního shromáždění.“

28. května 1792 se vrátil z Korsiky, kde velel praporu dobrovolníků a bil se proti královským oddílům. Hned nazítří napsal Josephovi: „Přijel jsem včera. V Paříži vládne velký zmatek. Je zaplavena cizinci a je tu spousta nespokojenců. Už tři noci zůstalo město osvětlené. Zdvojnásobili počet členů národní gardy, která zůstala v Tuileriích, aby hlídala krále...“ Jediná rada: „Drž se generála Paoliho. Může všechno a je všechno.“

Ještě týž den – první lekce pro budoucí hlavu státu – se zúčastnil schůze zákonodárního shromáždění, na níž se setkal se svým přítelem Bourriennem. Jeho spolužák z Brienne přišel do Paříže hledat místo v „zahraněních věcech“. Znovu spolu navázali přátelství, jako by se rozešli předcházející večer. Ani jeden nebyl majetný a zdálo se, že se od nich štěstí odvrátilo.

Od 30. května spolu bydleli v hotelu Metz, jenž se nacházel v ulici Mail. Buonaparte tehdy večeřival u lahůdkáře jménem Justat, který si od něj navzdory panující drahotě bral jen šest sous za jídlo. Napoleone sice nešel tak daleko, aby předvídal pád království, ale cítil, že se blíží velké změny. Bratru Josephovi napsal: „O tuto zemi se ve všech směrech přetahují ty nejzarputilejší strany. Je těžké rozmotat všechny jejich nitky. Nevím, jak to dopadne, ale začíná to vypadat velice revolučně.“

20. června nebyl Buonaparte dalek toho dozvědět se, „jak to dopadne“... Ten den si Bourrienne a Buonaparte dali schůzku v jedné restauraci v ulici Saint-Honoré. Když vyšli ven, spatřili, jak od Les Halles míří směrem k Tuileriím dav, jehož počet Napoleone odhadoval na pět až šest tisíc lidí. „Na sobě měli cáry,“ vyprávěl Bourrienne, „byli burleskně vyzbrojení, hulákali a řvali ty nejsprostší provokace... Určitě to byli ti nejošklivější a nejodpornější lidé z předměstské populace.“

„Pojďme za tou chátrou,“ navrhl Buonaparte příteli.

Podarilo se jim dav předběhnout a stoupnout si na terasu na břehu řeky. Odtamtud sledovali útok lidí z předměstí na zámek. Buonaparte byl „překvapený a pobouřený“. Ten den se jeho pocity přiklonily ke království. „Choval vůči těmto lidem slabost a byl k nim shovívavý,“ poznamenal Bourrienne. „Ale když se král objevil u jednoho z oken vedoucího

do zahrady, s baretem, jenž mu narazil na hlavu nějaký muž z lidu, Buonapartovo rozhořčení neznalo mezí.“ Bourriennův přítel vykřikl:

„*Che coglione!* Jak mohli pustit takovou cháturu dovnitř? Měli jich pět nebo šest set postřilet z děl a zbytek by utíkal ještě teď!“

Kousek od nich stáli dva zevlouni. Napoleone k nim přistoupil a vykřikl:

„Kdybych byl králem, neprošlo by to jen tak!“

Jedním z těch dvou zevlounů byl advokát Lavaux. Později vyprávěl: překvapil ho „vojácký tón a popudlivý výraz“ mladého důstojníka, jehož oči zvláštním způsobem zářily.

„Ti, kteří jsou v čele, jsou hlupáci,“ napsal Buonaparte bratrovi... Přesto Servan – a byl to jeden z posledních činů ministra války Ludvíka XVI. – přijal poručíka Buonaparta 10. července zpět do armády. Ba co víc, 30. července, tedy jedenáct dní před pádem království, Lajard – tentýž ministr, který ho chtěl postavit před vojenský soud za dlouhou a nezákonnou nepřítomnost – mu udělil (určitě aniž ho četl) kapitánský diplom datovaný už 6. února, což znamenalo, že Buonapartovi byla zpětně vyplacena slušná suma žoldu. Znamenalo to, že když v Ajacciu bojoval proti vojákům francouzského krále, vyplácel mu týž král plat... Jmenování bylo podepsané *Ludvík* – určitě to byl jeden z posledních podpisů nešťastného krále – a týkal se jeho budoucího nástupce!

Buonaparte nebyl jen tak pro nic za nic synem svého otce: naprosto perfektně zmanipuloval úřady. Nejen že nedostal žádnou důtku za to, že tasil meč proti francouzským oddílům, ale ještě byl odměněn za to, že od 1. ledna „nepravidelně chyběl“.

Usmálo se na něj konečně štěstí?

Za úsvitu 10. srpna, jakmile zaslechl zvonit na poplach, Napoleone seběhl ze schodů hotelu v ulici Mail a – vyprávěl o tom později Les Casesovi – utíkal ke Carrouselu, kde bydlel Bourriennův bratr. Cestou narazil v ulici Petits-Champs na „skupinu ohavných lidí mávajících useknutou hlavou nabodnutou na píce“. Připadalo jim, že Buonaparte má „panský výraz“, a tak ho přinutili křičet „Ať žije národ!“... „Což jsem učinil bez obtíží, jak si jistě lze představit.“

Když přiběhl k Carrouselu, viděl kapitán Buonaparte, jak na zámek „útočí ta největší cháttra“. Kdyby král u sebe neměl

svou rodinu, možná by zůstal v čele těch, kteří se za něj chystali zemřít. „Kdyby Ludvík XVI. vsedl na koně, vítězství by mu neuniklo,“ napsal ten večer Napoleone Josephovi. Ale – a byl to první krok směrem k popravišti – Ludvík XVI. raději uposlechl Roedererovu radu a šel se – neslavně a skoro vystrašeně – ukrýt do národního shromáždění, které ho o dva dny později vydalo pařížské vzbouřenecké komuně.

Bitva skončila a začalo drancování. Zatímco vzbouřenci vyhazovali z oken zmasakrované příslušníky švýcarské gardy, mladý kapitán se odvážil vejít do zahrady. „Nikdy,“ řekl později, „na žádném z mých bojišť jsem neviděl tolik mrtvol, kolik jsem jich viděl ležet na hromadách pobitých Švýcarů.“ Celý život měl Napoleon takovou hrůzu z běsnícího davu, že když se mu ocitl tvář v tvář, ztratil něco ze svého obvyklého klidu a dokonce působil dojmem – jako například v roce 1814 na silnicích v Provinci, že i on ví, co je strach. V onen poslední den království rovněž pozoroval se znechucením ženy, „které se na mrtvolách Švýcarů oddávaly posledním prostopášností“.

Aby se dozvěděl, co je nového, vešel do jedné z kaváren, které se v okolí národního shromáždění množily jako houby po dešti. Dovedeme si představit vření, které tam ten den naplněný historií muselo vládnout, kdy po tolika staletích umírala monarchie. „Podráždění“ vůči královskému dvoru, který, jak se říkalo, nechal střílet do lidí, tam bylo mimořádné a „vzteky se dal číst ve všech tvářích“. Tvář mladého kapitána odrážela jen klid a zvědavost k ní přitahovala „nepřátelské a nedůvěřivé“ pohledy. Neznámý, který se tak zvláště choval, měl zamračený pohled a přecházel sem tam, musel vzbudit podezření...

Po sesazení krále, když se dozvěděl o příštím ustanovení konventu, byl Buonaparte přesvědčen, že si jeho bratr nesmí nechat uniknout takovou příležitost: musí se představit budoucímu shromáždění. Ale Joseph, jenž sám čelil mnohým protivníkům, nebyl schopen vést svou volební kampaň dobře – alespoň Napoleone si to myslel. Byl přesvědčen, že musí odjet na Korsiku, ačkoli „vlast byla v nebezpečí“, francouzské hranice byly napadeny a armády koalice mířily na Paříž! Pan de Buonaparte se však ještě za Francouze nepovažoval. Z krvavých násilností vítězů z Tuilerí se mu zvedal žaludek. Re-

voluční hnutí ho zajímalo jen do té míry, jakou roli mu umožnilo hrát na ostrově. Jeho ambice ještě nepřekročily okruh jeho rodného města!

Jakmile přijel na Korsiku, postavil se do čela šesti rot dobrovolníků, které se zformovaly v pevnosti Corte a doufaly, že se budou moci brzy vydat na válečné tažení. Od 20. dubna 1791 byla Francie ve válce „proti králům“. Ludvík XVI. byl uvězněn v Templu a prozatímní výkonná rada rozhodla o vojenských operacích proti králi Victorovi-Amédéemu Savojskému. Zatímco alpská armáda napadla Piemontsko, uskutečnil se útok na Sardinii, kde útočníci doufali najít dobytek, obilí a víno.

A mezitím se v Paříži na náměstí Revoluce kutálela po popravišti hlava Ludvíka XVI...

Tažení skončilo neúspěchem a Buonaparte se vrhl na místní politiku. Neúspěšně se pokusil zaplést Paoliho s Francií.

Na ostrově krásy ostatně vládl naprostý zmatek. Paolisté – stoupenci nezávislosti – a frankofilové se nadále střetávali. Ti první měli pro tuto chvíli převahu. Napoleone si tentokrát vybral francouzskou stranu. Za pomoci republikánských oddílů z kasáren v hlavním korsickém městě se pokusil, ale marně, dobýt pevnost v Ajacciu, kterou obsadili paolisté.

Kapitán Buonaparte se stal jejich úhlavním nepřítelem, kterého bylo třeba zabít. 3. května 1793 musel proto narychlo opustit město: paolisté na něj zaútočili s výkřiky:

„*A morte le traditore de la patria!*“

„Traditore“ se nejprve ukryl v jeskyni a po třech dnech se vrátil do Ajaccia, kde se mu podařilo ukrýt se v alkovně. Tak unikl domovní prohlídce prováděné četníky, z nichž se stali Paoliho přívrženci, a tudíž stanuli na protifrancouzské straně.

8. května odvezla Napoleona gondola do Bastie, kde se následujícího dne sešel se dvěma komisaři konventu, Salicettim a Lacombem-Saint-Michelem, kteří byli vysláni na Korsiku, aby odhalili Paoliho hru. Buonaparte je informoval o situaci. O pochodu francouzských jednotek na Ajaccio bylo rozhodnuto.

23. května se čtyři sta mužů a pár děl natlačilo na brigu *Hasard* a korvetu *Belette*. Přesně ve chvíli, kdy obě lodi vypluly z Bastie, byl dům v ulici Malerba vydrancován davem paolistických venkovanů, kteří sestoupili z hor. Dům byl vyrabován a částečně vypálen a vinice a stáda dobytka, které

rodina v okolí vlastnila, zničeny. Jednohlasně byl odsouhlasen návrh vyobcovat „rodinu Buonapartů zrozenou z despotismu“ z korsického národa.

31. května vpluly briga a korveta vezoucí „expediční vojsko“, v jehož čele stáli komisaři a Joseph Buonaparte, do ajaccioského zálivu a dostaly se na dostřel pevnosti. Napoleone Buonaparte plul na malém trojstěžníku před flotilou. Když doplul k Ajacciu, na úroveň Tour de Capitello, všiml si skupinky uprchlíků stojící na břehu. Když uprchlíci spatřili francouzskou trikoloru vlající na lodní zádi, začali zoufale mávat. Napoleone, vedený jakousi předtuchou, zamířil k pobřeží a našel tam paní Letizii a její děti. Třiadvacátého května je vyhnali z Ajaccia a od té doby se skrývaly v lesích. Když se setmělo, Buonaparte je nalodil na trojstěžník, který dostal rozkaz dopravit *la Madre* do Calvi. Sám se připojil k vojenským oddílům, které se právě pokoušely o vylodění.

Následující den skončila operace neúspěchem. Pouze třicet republikánů se přidalo ke komisařům konventu. 2. června dorazil Buonaparte do Calvi na koni. Rozhodl se opustit ostrov a vrátit se ke svému praporu. Za sedm a půl roku služby strávil u své jednotky jen třicet měsíců.

3. června nastoupil se svými nejbližšími na loď plující do Toulonu. Korsiku spatřil až během návratu z egyptského tažení.

Tentokrát – a navždy – si Napoleone vybral Francii.

KAPITÁN KANÓN

*Kdyby se k němu zachovali nevděčně,
tento důstojník by na sebe upozornil sám.*

DUGOMMIER

Když 13. června 1793 dorazil Buonaparte do Toulonu, ubytoval svou matku, Louise, Jérôma a své tři sestry v malém domku v městečku La Valette.

Budoucí princezny Elisa a Paulina chodily prát prádlo do kašny, protože rodina měla na skrovné živobytí jen příspěvek určený korsickým uprchlíkům a Napoleonův skromný žold. Na počátku následujícího měsíce našťestí pozvali přátelé – Claryovi – celou rodinu k sobě do Marseille a kapitán se mohl připojit ke svému pluku.

Díky generálu Jeanovi du Teil, bratrovi někdejšího velitele v Auxonne, nebyl kapitán Buonaparte považován za dezertéra a 15. září dostal rozkaz, aby se v Nice připojil k italské armádě a zorganizoval tam transport střelného prachu. Když projížděl přes Beausset – sedmnáct kilometrů od Toulonu – dozvěděl se o přítomnosti Salicettiho, s nímž v květnu prodělal „tažení“ na Ajaccio. Vyslanec tu měl spolu s dalším zástupcem konventu, Gasparinem, zvláštní posláni. Republika se pokoušela o znovudobytí Toulonu, který 28. srpna pod „hrozbou exekuce“ otevřel raději brány Angličanům a Španělům.

Buonaparte přijel právě včas.

Dělostřelectvo obléhatelů nemělo velitele. Jeho velitel – velitel praporu Dommartin – byl vážně zraněn při dobývání Ollioules. Salicetti se bratrům Buonapartovým obdivoval: viděl je v akci. Mladý důstojník, plný ochoty, si ho ostatně „snažil získat“. Proto se vyslanec domníval, že „mu náhoda skvěle posloužila“. Nabídl „vzdělanému kapitánu Buonapartovi“

funkci velitele dělostřelectva při obléhání Toulonu. Šťastná hodina začala budoucímu císaři konečně odbíjet.

17. září se nový velitel okamžitě vydal do generálního stanu v Ollioules, kde se seznámil s tlučubou Carteauxem, bývalým malířem pokojů, někdejším četníkem, ze kterého se stal dragoun a jenž jednoho večera, když došlo ke vzbouření, posbíral své generálské hvězdičky na ulici. Měl na sobě kyrys „pozlacený od hlavy až k patě“. „Vzdělaný kapitán“ Buonaparte k němu přistoupil a oznámil mu, že byl právě jmenován velitelem dělostřeleckých operací a že se hlásí do služby.

„To je zbytečné,“ odsekl generál-sansculotte nakrucuje si knír. „Už nepotřebujeme nic, abychom se zmocnili Toulonu. Buďte však vítán. Podělíte se o slávu při vypálení města, aniž se přitom unavíte.“

Následující ráno nastoupil Carteaux spolu s Buonapartem do kočáru, aby – jak prohlásil – „mohli obdivovat útočné rozmístění“. Na kopcích nacházejících se poměrně daleko od rejdy se zastavili. Anglická eskadra obsadila malou i velkou rejdu a – jak upřesnil Marmont – „svou dělostřelbou pokrývala skvělý a široký obranný celek“. Právě proti takovému místu, dobře hájenému celou armádou, se Carteaux rozhodl vyzkoušet „svou neschopnost a naprostou, ale důvěřivou neznalost“. Stálo tam několik děl vágně chráněných „nánosem země“. Generál se jednou rukou opřel o hřívu svého koně, nádherného zvířete pocházejícího ze stáji prince de Condé, druhou ruku položil na šavli – v „póze pro obraz“, vzpomínal Bonaparte později – a vyslychal svého pobočnicka.

„Dupasi,“ zeptal se pyšně, „tohle jsou naše baterie?“

„Ano, generále!“

„A naše skladiště?“

„Támhle, kousíček odtud.“

„A naše zápalné náboje?“

„Na sousedních statcích, kde je dvě roty od rána ohřívají.“

„Ale jak sem ty rozpálené koule dopravíte?“

Ani generál, ani pobočník nedokázali vyřešit tento delikátní problém a nakonec se obrátili na „důstojníka dělostřelectva, jestli by ze svých zdrojů nenašel nějaké řešení“.

Buonaparte si nejdřív myslel, že se jedná o vtip, ale oba důstojníci se tvářili naprosto vážně, a tak se jim ohleduplně a s co možná největší vážností pokusil vysvětlit, že „než nabí-

jí zápalné náboje“, musí se „pokusit je ochladit, aby byl zaručen dostřel“.

Technickými výrazy je nedokázal přesvědčit, a tak musel provést „zkoušku“, která by na oba ignoranty zapůsobila a přinutila je změnit názor. „Zkušební“ výstřel byl vypálen, koule doletěla sotva do jedné třetiny vzdálenosti a dokázala, že baterie jsou umístěny daleko od cíle. Carteaux a Dupas samozřejmě obvinili „marseilleské darebáky“ a toulonské aristokraty, kteří jim určitě zlomyslně „zkazili střelný prach“. Řvali a řvali... Teprve příjezd zástupce Gasparina udělal konec této burleskní scéně. Buonaparte – máme-li tomu věřit – se postavil do pozoru a „obrátil se na zástupce se žádostí, aby mu svěřil absolutní řízení tohoto úkolu, bez obalu mu ukázal neslýchanou neznalost všeho, co ho obklopovalo, a od tohoto okamžiku převzal řízení obléhání, jemuž velel jako vrchní velitel“.

20. září nechal Buonaparte přitáhnout děla blíže. „Baterie sansculottů“ umístěná v Brégaillonu „těsně pod kaplí na břehu moře“ udržovala část rejdy pod palbou zápalnými náboji a nepřítel evakuoval La Seyne. Možná právě ten den „vzdělaný kapitán“ konstatoval:

„Při obléhání nějakého města je třeba vycházet z válečného umění: soustředit palbu proti jedinému cíli.“

O několik dní později – 29. září – byl kapitán Buonaparte navržen do hodnosti velitele praporu a toto povýšení bylo 19. října potvrzeno.

Carteaux byl nahrazen generálem Jeanem-Françoisem Coquillem du Gommier, který své jméno psal podle tehdejší módy jako Dugommier. Konečně opravdový voják, který podlehl „plně vlivu“ nového velitele praporu a schválil Buonapartův nápad umístit baterii před obávaným Malým Gibraltarem – říkalo se jí „baterie konventu“ – aby odpověděl „odvetnou palbou“ na střelbu z pevnosti. Její úkol: odvést pozornost. Už v té době uměl mladý důstojník zacházet s vojáky a pozici pokrtil na „baterii mužů beze strachu“.

30. listopadu podnikli Angličané proti baterii, jíž se chtěli zmocnit, zuřivý výpad, ale s velkými ztrátami byli odrazeni. Nepřítel po sobě zanechal velký počet zajatců. Buonaparte jásal:

„Bylo to krásné dopoledne!“ řekl.

Když ten večer posílal Dugommier hlášení do Paříže, zmí-

nil se o „občanu Buonapartovi“ mezi těmi, „kteří jsou nejlepší“, a 1. prosince ho jmenoval plukovníkem.

V generálním štábu byl přijat Buonapartův plán. Od 11. do 16. prosince zasypávaly Napoleonovy baterie úzký vjezd do přístavu intenzivní palbou. Stalo se právě ten den, že byl zabit jeden z nabíječů a Buonaparte vzal nabíják a sám nabíjel dvanáctiranné dělo?

16. prosince v jednu hodinu v noci za průtrže mračen a prudkého deště dobyla pěchota baterii Caire. Buonaparte se postavil do čela praporu. Navzdory ráně bajonetem do lýtka postupoval vpřed... Byl „u všeho a všude“. Velitelé jednotlivých oddílů měli v ústech jedinou větu:

„Běžte za velitelem praporu a zeptejte se ho, co je třeba dělat, zná to tady líp než kdokoli jiný!“

Zatímco bouře zuřila dál, byla dobyta pevnůstka Mulgrave. Pak přišla řada na Malý Gibraltar – dnes Napoleonovu pevnost. Na Buonapartův rozkaz obrátil Marmont anglická děla proti nepříteli. Pěchota, podporovaná palbou baterií umístěných na bývalých nepřátelských pozicích v pevnůstce Caire, zaútočila na dvě pevnosti střežící vjezd do přístavu. Nepřítel je evakuoval, aniž měl čas zničit svoje děla. Díky této skutečnosti se rejda, přístav a město ocitlo v palbě Buonapartových baterií.

„Zítřa, nejpozději pozítří,“ křičel, „budeme večerět v Toulonu!“

17. prosince byly srovnány se zemí hradby pevnůstky Malbosquet. Buonaparte a jeho muži se vrhli do útoku, pronikli do pevnosti a i tady obrátili nepřátelská děla proti městu.

Po požáru válečných lodí a skladišť a za praskání výbuchů skladů se střelným prachem se brány Toulonu konečně otevřely, ale jen pár místních obyvatel vyběhlo vstříc vítězům. Jednotky se okamžitě rozběhly po městě, které, jak vyprávěli zástupci konventu, „nabízelo příšernou podívanou“. Drancování bylo povoleno a všude vládla hrůza. „Začala národní pomsta.“ „Všichni obyvatelé dostali rozkaz, aby se shromáždili na náměstí,“ vyprávěl Marmont. „Vojáci se zeptali, kdo je nepřítel republiky..., a každý hned ukázal na svého osobního nepřítele nebo na svého věřitele; a ti byli okamžitě zajati a usmrceni.“ „Hanebné město“, ze tří čtvrtin srovnané se zemí dvanácti tisíci kopáči, kteří sem přišli ze sousedních departementů, se od nynějška jmenovalo *Port de la Montagne*.

22. prosince byl Buonaparte dočasně jmenován brigádním generálem. Bezesporu byl republikán a neměl dost silná slova na potrestání roajalistů, ale na „popravy zastřelením“ a masakrování hleděl s hrůzou.

Jméno mladého generála letělo od úst k ústům. „Chybí mi slova, abych ti popsal Buonapartovy zásluhy,“ napsal generál du Teil ministrovi války. „Hodně vědy, stejně tak inteligence a spousta odvahy, to je jen slabý nákras ctností tohoto vzácného důstojníka. Teď je na tobě, ministře, abys ho zasvětil slávě republiky.“

„Kdyby se k němu zachovali nevděčně,“ prohlásil Dugommier s překvapující jasnozřivostí, „tento důstojník by na sebe upozornil sám.“

Nezachovali se nevděčně.

Jeho „dočasná“ hodnost brigádního generála byla potvrzena a 26. prosince byl pověřen provést inspekci pobřeží od Marseille po Nice. Během čtyř měsíců přešel od hodnosti kapitána do hodnosti generála – a dokonce generálního inspektora! Aby dosáhl tak rychlého postupu, musel 19. ledna 1794 vyplnit dotazník, o jehož existenci ví jen málo historiků. Toto hlášení o „služebním stavu občana Buonaparta“ je uloženo ve vojenském archivu a při jeho četbě čeká čtenáře několik překvapení. Je nepochybné, že v něm *Napoleone Buonaparte* tvrdil, že je o rok starší, ale co působí největší zklamání a rozpak, je fakt, že zamlčel svá studia na vojenské škole v Paříži a že tvrdil, že není šlechtic. V republikánské armádě přesto nechyběli bývalí aristokraté, jako například Alexandre de Beauharnais, kterého jednoho dne vystřídá v Joséphinině posteli...

Ale co by člověk neudělal pro to, aby byl ve čtyřiaadvaceti letech jmenován generálem? Hlavně když jej ženou ambice – ty ambice, které mu už tenkrát jeho velitelé vyčítali.

V té době se Napoleone konečně seznámil s rodinou obchodníka Claryho, jež bydlela v ulici Phocéens a která se minulého léta postarala o Letizii a její děti. Joseph se zamiloval do jedné z dcer: Désirée. Byla to duchaplná a půvabná brunetka s krásnými černými očima. Hezká? Řekněme, že v sobě měla onu ďábelskou krásu, která je často vzácnější než rysy oblíbené řeckými sochaři... Jedna Désiréeina sestra – Julie – fungovala jako gardedáma. Napoleone se oběma dívkám oka-

mžitě zalíbil. Zažloutlou tvář s vyčnívajícími lícními kostmi mladého generála ještě rámovaly dlouhé černé vlasy, které vypadaly, jako by se k nim hřeben nebo kartáč nikdy ani nepřiblížily. Jeho uniforma mu vlála kolem hubeného těla a děravé a svaštělé boty jako by koupil u nějakého vetešníka. Ale když se usmál, když se na člověka podíval svýma zářícíma očima, celá jeho tvář se rozjasnila a člověk už pak neviděl nic jiného... A Désirée si brzy uvědomila, že její srdce bije rychleji, zaslechne-li jméno Napoleone.

Okamžitě po příjezdu do Marseille se s bratrem a oběma dívkami cítil dobře. Pokud si Joseph měl vzít koketní a srdečnou Désirée, zdálo se pravděpodobné, že se Napoleone ožení s vážnou Julií. Až do dne, kdy budoucí císař oznámil:

„V dobré rodině musí jeden ustoupit druhému. Ty, Joseph, máš nerozhodnou povahu stejně jako Désirée, zatímco Julie a já víme přesně, co chceme. Uděláš tedy líp, když si vezmeš Julii. Co se týče Désirée,“ dodal a vzal si dívku na klín, „ta bude mou ženou.“

„A tak jsem se stala Napoleonovou snoubenkou,“ vyprávěla později Désirée. Joseph se ochotně podvolil a o několik měsíců později, 1. srpna, se oženil s Julií, jejíž reakci na tuto citovou výměnu ostatně neznáme. Co se týče svatby Désirée s Napoleonem, nikdo se o ní ještě nepokoušel otevřeně mluvit. Buonaparte byl sice právě jmenován – 7. února – velitelem dělostřelectva italské armády a 16. února obdržel oficiální generálský diplom, ale jeho situace stále ještě nebyla různá a Désirée měla pořád na paměti tento výkřik své matky:

„Jeden Buonaparte v rodině stačí!“

Výkřik, kterému nechybí jistá pikantnost, známe-li pokračování... Ostatně zdá se, že Joseph v této „záležitosti“ bratrovi nijak nepomohl. Buď jak buď, mezi oběma mladými lidmi ještě nebylo nic rozhodnuto, když si Buonaparte dovolil luxus zrekvírovat Château-Sallé, kde se usadil se svým generálním štábem. Díky žoldu patnácti tisíc livrů a šesti denním dávkám jídla konečně začal vést příjemný život.

Ale i když si ponechal svou funkci inspektora pobřeží, musel se připojit k italské armádě. A tak, zatímco jeho matka a sestry zůstaly v Château-Sallé, Buonaparte se ubytoval v Nice v ulici Villefranche číslo 1 – dnes číslo šest Napoleony ulice. Pronajal si byt u bohatého obchodníka Josepha Laurentiho.

Když nečetl, když nepracoval – čekal zahájení nových operací proti sardinskému králi – rád se dlouho procházel v Laurentiho obrovské zahradě, což byl park plný pomerančovníků a citronovníků. Po jeho boku cupitala Laurentiho dcera Émilie, brunetka s očima jako řeřavé uhlíky, které bylo teprve patnáct. Budoucímu císaři připadala půvabná – tak půvabná, že vzpomínky na Désirée začínaly blednout.

5. dubna, v předvečer zahájení tažení – tohoto prvního a velice skromného italského tažení – napsal Augustin Robespierre svému bratru Maximilienovi: „K seznamu vlastenců, které jsem ti už jmenoval, připojuji občana Buonaparta, vrchního velitele dělostřelectva, který má mimořádné zásluhy. Je Korsičan: nabízí jen záruky člověka, který odolal Paoliho svodům a jehož majetek byl tímto zrádcem zpustošen.“

Od svého zařazení do italské armády pracoval Napoleone na plánu operací, které „by otevřely Piemontsko armádám republiky“. Tento plán nadchl Robespiera mladšího a jeho kolegu Ricorda a oba zástupci konventu ho vnutili vrchnímu veliteli italské armády, generálovi Dumerbionovi.

Tažení bylo krátké a armáda se nedostala dál než do Ormea. Buonaparte se vrátil do Nice. Znovu se ubytoval u Laurentiho. Émilie mu připadala tak úžasná, že když jednou večer zůstal sám s paní Laurentiovou – říkal jí maminko – popadl odvalu za pačesy a požádal matku o ruku její dcery. Paní Laurentiová, kterou nečekaná žádost uvedla do velkých rozpaků, odpověděla, že si o tom promluví s manželem.

Ten se usklíbal. Malý generál-sansculotte? Navíc chránělec současných krvavých pánů Francie? Žijící jen ze svého žoldu? Nepřipadá v úvahu!

„Jistě jste dobrý velitel,“ řekl Buonapartovi, „zkušený a vyvolený voják, který má, jak věřím, před sebou velkou budoucnost, ale kdo zaručí, že se vrátíte živý a zdravý z italského tažení? Je příliš brzy, abychom provdali svou dceru. Buďte rozumný a vzdejte se tohoto plánu na sňatek. Pokud budete trvat na svém, promluvíme si o tom po vašem návratu. Zatím uvidíte, jak se upevní vaše pozice. My se zeptáme Émilie, co si přeje ona a čemu dává přednost. Jsem si jist, že mě pochopíte.“

Buonaparte „nepochopil“ a stáhl se do svých pokojů velmi „ubližený“, aniž s rodinou Laurentiových promluvil jedině slovo.

Utěšil se tím, že odjel do Janova. Vrátil se odtamtud 27. července s požadovanými informacemi. Augustin Robespierre už byl v té době čtrnáct dní v Paříži, kam ho zavolał jeho bratr, jenž už možná cítil blížící se krizi. 27. července korespondoval s 9. thermidorem... Ve chvíli, kdy Napoleone přijel do Nice celý šťastný, že splnil své poslání, Maximilien byl postaven mimo zákon a jeho bratr se k němu dobrovolně připojil. Ještě té noci skočil Augustin z okna pařížské radnice a zlomil si nohu. Následující den ho odnesli na popraviště kde ve druhé skupině popravených zemřel.

Napoleon se tuto novinu, díky které přišel o své ochránce dozvěděl 5. srpna v táboře v Sieg.

Byl *robepierrista*? Určitě ne, ale před „jhem aristokracie“ dával přednost republikánské svobodě! Náhoda tomu chtěla že po příjezdu do Nice se jeho velitelem a ochráncem stal bratr Nepodplatitelného. Nesouhlasil s terorem, ale události – a jeho zájmy – ho přivedly do tábora extrémistů. Odmítnout by bylo dětinské. Je jisté – a Napoleon to později přiznal – že jeho obliba u místních zástupců konventu byla před thermidorem velká: Augustin Robespierre nepřijal žádné rozhodnutí týkající se italské armády, dokud se neporadil s mladým generálem.

Aniž čekali na příkazy konventu, tři komisaři, „přesvědčení, že generál Buonaparte svým podezřelým jednáním a zejména svou cestou do Janova naprosto ztratil jejich důvěru“ rozhodli o následujícím: „Brigádní generál Buonaparte, vrchní velitel dělostřelectva italské armády, je dočasně zbaven všech funkcí. Bude svěřen do péče a odpovědnosti vrchního velitele zmíněné armády, který ho dá zatknout a pod dozorem dobré a bezpečné eskorty jej dá dopravit před Výbor veřejného blaha do Paříže. Všechny doklady a osobní věci budou zapečetěny...“

Buonaparte „se domníval, že je ztracen“. Nicméně nebyl dopraven do Fort-Carré v Antibes, jak se po dlouhá léta tvrdilo. Laurenti – víme to z jeho *Paměti* – „se o něj postaral“ nabídl „svou záruku“ a generál v nemilosti byl pouze potrestán „domácím vězením v domě svých hostitelů“. Před dveřmi stála stráž a Napoleone přecházel po pokoji a hryzal se netrpkostí. Kdyby tam alespoň byla Émilie! Ale manžel Laurentiovi raději z opatrnosti poslali dceru do svého venkovského domu v Saint-Martin nedaleko Grasse.

Co dělat jiného než psát zástupcům konventu? „Jsem potupen, aniž bych byl vyslyšen,“ prohlásil 12. srpna... „Žřekl jsem se pobytu ve svém departementu, vzdal jsem se svého majetku a pro republiku jsem obětoval vše. Sloužil jsem u Toulonu, kde se mi dostalo několika poct, a podílel jsem se na úspěchu italské armády. Vyslyšte mě! Zbavte mě útisku, který mě obklopuje, a vraťte mi úctu vlastenců.“

„Vyslyšeli“ ho. Vyšetřování prokázalo jeho nevinu a vrátilo mu svobodu. A zástupce konventu Salicetti prohlásil s úlevou: „Po prozkoumání jeho dokumentů a na základě informací, jichž se nám dostalo, neshledáváme žádné důvody pro další trvání jeho uvěznění.“

Generál Dumberbion toto osvobození uvítal. Potřeboval „talent tohoto vojáka, jenž, a to nemůžeme zapřít, se stal důležitým pro tuto armádu, kterou zná lépe než kdokoli jiný“. Lidé jeho kvality – a velitel to přiznal – se „hledají jen mimořádně těžko“.

Zatímco čekal, až opět vypukne válka, Napoleone jezdil často z Nice do Antibes, kde se opět setkal s Désirée, která navštěvovala sestru, nyní manželku Josepha Buonaparta. Napoleona opět okouzila, Namlouvání pokračovalo... 5. září opustil Napoleone Nice a odjel do generálního štábu, zatímco Désirée se vrátila do Marseille. Tam jí Napoleone poslal první dopis, napsaný v Oneille:

„Nezměnitelná něha, která vás charakterizuje, šťastná bezelstnost, jež je vlastní jen vám, mě inspirují, má dobrá Eugénie, k přátelství. Pohlcen služebními záležitostmi, nemyslel jsem si však, že tento pocit způsobí, že v mé duši zůstane hluboká jizva. Jsou mi cizí něžné vášně, a proto jsem se nemusel vyhýbat radostem vaší společnosti. Ale půvab vaší osobnosti a povahy si nepozorovatelně získal duši vašeho milence. Od té chvíle jste si to mohla přečíst v mé duši.“

Na jaře roku 1795 se Napoleone opět viděl s Désirée v Marseille a v Montredont, kde měli Claryovi statek. Zdá se, že se generál opravdu zamiloval, ale služba ho nutila cestovat, takže nemohl věnovat veškerý svůj čas Désirée, jak by si býval přál. Měl jen jedinou možnost – psát jí. 11. dubna byl tón dopisu úplně jiný: „Nepřestal jsem na tebe myslet. Tvůj obraz chovám v srdci. Nikdy jsem nepochyboval o tvé lásce. Jsem navěky tvůj.“

V jednom ze svých dalších dopisů hovořil o „dlouhých procházkách, kdy nás láska spojovala, ale neutěšila“... Désirée určitě dovolila svému „příteli“ pár důvěrností. Za svitu měsíce se procházeli v lese. Budoucí císař dělal rovněž narážky na jeden „okouzující večer“. Jednalo se o ten večer, kdy našel Désirée schovanou pod svou postelí a kdy došlo k nevyhnutelnému? O večer, o němž se zmiňoval na Svaté Heleně, když se svěřoval maršálu Bertrandovi a používal při tom tato přesná a málo poetická slova:

„Protože jsem vzal Désirée panenství, udělal jsem z Bernadotta maršála, prince a krále¹.“

Svému druhovi ve vyhnanství se rovněž svěřil:

„Uvědomil jsem o tom její matku...“

A tak se 21. dubna 1795 oficiálně s Désirée zasnoubil. Ale ještě nepřipadalo v úvahu stanovit přesný datum sňatku. Buonaparte tehdy neměl služební zařazení. Protože byl nadpočet generálů dělostřelectva, byl pověřen – jako poslední – velením jednotek bojujících proti „lupičům“ z Vendée, ale on neměl ani ten nejmenší zájem ujmout se své funkce. Vadilo mu bojovat proti vzbouřeným Francouzům v době, kdy teror už nebyl na denním pořádku? Tak často se to tvrdilo, že se dokonce této legendě začalo věřit. Napoleona však občanská válka nijak neděsila, ale dělostřelectvo se ve Vendée nedalo použít, neboť tam se válka vedla převážně v lesích... Určitě dostal nabídku, aby velel brigádě pěchoty, ale on v žádném případě nechtěl měnit zbraň. Takové velení by mu nepřineslo žádnou slávu, která by přispěla jeho ambicím. To byly skutečné důvody jeho jednání, které se chystal osobně vysvětlit ministrovi. Proto se rozhodl odjet do Paříže. Jel s ním Louis, kterého jmenoval svým pobočníkem, a z vlastního rozhodnutí i Junot s Marmontem.

Když 8. května nastoupil do kočáru, Désirée si zoufala. Dala mu medailon se svými vlasy, který si uložil na srdce. Pak se s pláčem vrhla na psací náčiní a napsala tyto řádky: „Každý okamžik mi proniká hluboko do duše. Vzdaluje mě od nejdražšího z mých přátel. Ale ty jsi stále v mém srdci. Moje fantazie věří, že tě vidí na všech cestách, po kterých kráčím. Tvé myšlenky mě sledují všude a půjdou se mnou až do hro-

¹ Jean-Baptiste Bernadotte, Napoleonův maršál a pozdější švédský král, se s Désirée – Eugénií – Claryovou oženil – pozn. překl.

bu. Je to jen hodina, co jsi odjel, a mně už to připadá jako celé století. Dostat od tebe zprávy a ujištění, že mě miluješ, to jediné mi může pomoci snést tvou dlouhou a bolestnou nepřítomnost...“

Na koncept dopisu, který se zachoval, napsala Désirée několik *B... B... B... B...*, které se proměnily v *Buonaparte... Buonaparte... Buonaparte...*

Buonaparte a jeho druhové našli Paříž ve chvíli, kdy se probouzela z dalšího bouřlivého „dne“. Paříž měla hlad... Aby se člověk uživil, brzy mu nebude stačit „tisícovka“ na den, která kdysi stačila na rok. Hodnota zlatých louisdorů stoupala o sto franků za hodinu. A tak ti „s prázdnými žaludky“ se před pěti dny dali do pochodu proti těm „se zkaženými žaludky“, tedy proti poslancům sídlícím v Tuileriích. Za vzbouřením stáli poslední jakobíni – jako například Ricord, nejlepší Buonapartova opora. Napoleon tedy navštívil Aubryho, ministra války. Myslím, že ten, než Napoleona přijal, konzultoval spis *Buonaparte (diplomovaný důstojník)*. Mohl si v něm přečíst tato slova: „Je příliš ambiciózní a je schopen intrik, aby uspišil svůj postup.“ Domníval se, že kariéra tohoto malého Robespierrova chráněnce je příliš rychlá, a zatímco očekával jeho odjezd na západ, nabídl mu jen jakousi neurčitou funkci v generálním štábu.

Ministr musel být šťastný, když se nechal prosit tímto pětadvacetiletým generálem – který dělal „dost primitivní“ chyby ve francouzštině – když on sám, rovněž dělostřelec, dosáhl ve svých pětapadesáti letech jen hodnosti kapitána.

„Občane poslanče,“ prohlásil Buonaparte, „na bojišti se rychle stárne a já z něj přijíždím.“

Ten „malý Ital“ – navíc jakobín, alespoň byl za něj pokládán – působil nepříjemným dojmem. V jeho vzhledu nebylo nic válečnického. Byl pořád bledý, křehký, kostnatý, se žloutlou pletí – „ošklivý“, řekla dokonce budoucí vévodkyně d'Abrantès. Jeho ruce byly „hubené, dlouhé a černé“. Laura si později vzpomínala na tuto ubohou postavu přecházející „poměrně nejistým a nemotorným“ krokem dvůr hotelu Tranquillité, kde bydleli Permonovi, „maje starý klobouk naražený do očí, zpod něhož vyčnívaly dvě psi, špatně zapudrované uši“. Odmítal nosit rukavice, protože, jak říkal, „bylo by to zbytečně vydání“. Jeho boty byly hrubě opracované a skoro

nikdy nečištěné. Všichni se usmívali, když viděli tohoto někdejšího Robespierrova chráněnce chodit po úřadech, „klepat na všechny dveře“, všem vyprávět o svých plánech, polohlasem proklínat pařížské šviháky, které považoval za „špatné Francouze“, a stěžovat si na nespravedlnost, již se cítil být obětí. Říkal o sobě, že je nemocný – ostatně jeho zdravotní dovolená 15. července vypršela – a zdvojnásoboval žádosti, jen aby nemusel zaujmout vykázané místo.

„Stáhl jsem se stranou, spokojený s tím, že ti, kteří to dokážou uvážit, si uvědomí, jaká na mně byla spáchána nespravedlnost.“

Jediná útěcha – dopisy od Désirée. „Dostal jsem dva své kouzelné dopisy,“ napsal jí. „Občerstvily mou duši a na okamžik jí daly vychutnat štěstí... Vím dobře, že s láskou mé drahé přítelkyně nelze být nešťastný... Zapřísahám tě, nesmíš uběhnout ani jediný den, abys mi nenapsala, abys mě neujistila, že mě stále miluješ...“

V červenci, po krátkém pobytu v jednom hotelu v ulici Michodière, se usadil v malém pokoji za tři franky týdně v hotelu Cadran bleu v čísle deset ulice Huchette, ve třetím nebo čtvrtém patře. Jeho okna na zadní straně domu vedla k Seině. Dům ostatně stále existuje – ohavný a pochmurný. Důstojník mimo službu Buonaparte měl alespoň tolik peněz, že mohl poslat matce pár drobných na výpomoc. Jedl jen jednou denně a jídlo ho stálo dvacet pět sous.

„Žil jsem sám jako medvěd,“ vyprávěl později, „sám se svými knihami, mými jedinými tehdejšími přáteli.“

I přes lásku vůči své snoubence upadal do čím dál většího marasmu. Jeho dopisy odrážely stav jeho duše.

Napsal bratrovi Josephovi, aby mu otevřel své srdce: srdce zklamané, jaké ještě nikdy neměl a nikdy mít nebude. Tvrdil, že mu jen „málo záleží na životě“, a dokonce uvažoval, když ne o sebevraždě – jak ujišťoval – tak aspoň o tom, že by neustoupil z cesty, kdyby si pro něj smrt přišla. „A jestli to bude pokračovat, nakonec neuhnu, až kolem pojedou kočár.“

Nicméně doufal, že „v tom věčném pohybu lidí na patričních místech“ se nakonec najde někdo, kdo se o něj začne zajímat. Bylo to ovšem o to nepravděpodobnější, že 16. srpna dostal upomínku, aby okamžitě odjel do Vendée. Tón byl výhružný. „Mám všechny důvody se domnívat, že jste ve stavu, kdy se můžete vydat na cestu, a proto vás žádám, abyste

tak co nejdříve učinil a odjel na vykázané stanoviště, kde je vaše přítomnost čím dál nutnější. Jestliže vám vaše zdraví neumožňuje aktivně sloužit, dejte mi vědět, a já navrhuji výboru vaše vystřídání.“

18. srpna 1795, bezpochyby poté, co dostal tuto výzvu, se vypravil na Výbor veřejného blaha. Obrátila se konečně štěstěna? Podařilo se mu přimět členy Výboru, aby ho vyslechli a mohl jim vysvětlit, že by mohla být zaktivizována italská armáda, kdyby ráčili přijmout jeho plán?

Doulcet de Pontécoulant, nový ministr války, vyslechl pozorně jeho expozé a pak prohlásil:

„Generále, vaše nápady jsou znamenité a odvážné, ale vyžadují, abychom je v klidu prozkoumali dřív, než začneme uvažovat o jejich uskutečnění. Račte si tedy dát na čas a s odpočínutou hlavou mi napište hlášení, které pak předložím Výboru.“

„Na čas?“ vykřikl Buonaparte. „Nic takového nepotřebuji, můj plán je natolik uzrálý v mé hlavě, že mi stačí půlhodina, abych mohl rozvinout všechny detaily. Pero a dva listy papíru, to je vše, co žádám od vaší shovívavosti.“

Dali mu je a on na místě, na konci stolu, u něhož seděli členové Výboru, načrtl rychle a - samozřejmě – takřka nečitelně celý plán italského tažení, který o osm měsíců později realizoval.

„Je třeba zaujmout linii u Borghetta, která je krátká, dobře podporovaná a dá se snadno bránit.“

Byl přijat – bohužel nikoli do italské armády.

„Jste dán k dispozici Výboru, abyste uplatnil své znalosti a inteligenci při práci na plánech tažení a operací pozemní armády.“

A tak byl začleněn do topografického kanceláře Výboru veřejného blaha. Nijak ho to nebavilo a bez nadšení sdělil tuto novinu bratrovi. Dokonce uvažoval o tom, že odejde do vyhnanství a dá se do služeb Cařihradu „jako generál dělostřelectva vyslaný zorganizovat dělostřelectvo velkého sultána, s dobrým služným a velmi lichotivým titulem“. Už se viděl u osmanských bran. „Nechám tě jmenovat konzulem,“ sliboval Josephovi.

Ale nechal by ho Pontécoulant, který si ho zřejmě vážil, odejít?

Začal žít opět světáckým životem. Byl přijat u Thérésie Tallienové – slavné Notre-Dame-de-Thermidor². Právě u ní se jednoho večera seznámil s jednou Thérésiniinou přítelkyní: krásnou Rosou de Beauharnais, která se jednoho dne stane „nedostiznou Joséphinou“. Narodila se v rodině Tascherů de La Pagerie a pocházela z Trois-Ilets, malé vesničky na Martiniku. Byla vdovou po Alexandrovi de Beauharnais, s nímž měla dvě děti, Hortensii a Eugèna. Tato hezká moderní kreolka, Thérésiniina důvěrná přítelkyně, byla po dobu vlády teroru ve vězení a po svém osvobození vedla poměrně lehkomyslný život. Unikla o vlasek smrti a teď se snažila rozptýlit, jednak aby zapoměla na tu strašnou noční múru a jednak aby našla ochránce, který by jí pomohl žít. Ovládala umění, jak chodit, sedat si a lehat tak, aby vyniklo její pružné tělo a její unylý půvab kreolky, umění, jak se podívat na ty, které chtěla svým „neodolatelným“ pohledem okouzlit... Navíc ovládala onen „dobrý tón“ starého režimu. Ale Buonaparte ještě nebyl dobyt, ještě se nepokusil zvednout oči k této pseudovikomtese, která možná byla Barrasovou milenkou.

Napoleone doufal, že se mu prostřednictvím jeho nových známostí podaří „dosáhnout svého“. Kdy přestane být v nemilosti?

Pro mnohé znamenala Robespierrova smrt konec revoluce, protože krev obětí přestala téci. Teď se napájela jen krví vrahů! Hodiny bijící po následující roky už neměly ozvěnu oné tragické velikosti, ale revoluce neskončila strašlivým výkřikem, který ze sebe vydal Maximilien, když mu kat Sanson strhl obvaz z jeho přeražené čelisti. Teror byl mrtvý, ale republika ještě musela přetrpět nevyhnutelné dětské nemoci, z nichž ta poslední – císařství – ji definitivně smetla.

Aby revoluce skončila, aby dostala smysl a aby bylo naplněno její dílo, bylo zapotřebí diktatury meče, protože Evropa se chystala ke štvanicí, a zároveň diktatury génia, protože všechno se ještě muselo udělat, vytvořit a vybudovat. Diktatura byla o to nevyhnutelnější, protože ve Francii, která se probudila ráno 9. thermidoru, vládl nejen chaos, nepořádek a zmatek, ale v jejím čele stála černá kohorta mužů „topících se po krk v dluzích a zločinech“, strašlivých šejdřů, strůjců thermidoru, na něž Robespierre zcela oprávněně hleděl s pohrdáním.

Konvent bezesporu ztratil veškerou prestiž, ale jeho životnost a jeho ještě mocné stáří překvapovalo. Tolik se nakřičel, tolik nadiskutoval, tak usilovně pokračoval ve svém auto-destruktivním díle! Ale copak toto mimořádné shromáždění nezachránilo Francii, copak nestvořilo nový svět a nepracovalo jako ještě nikdy – a ani v budoucnu nebude – na parlamentárním seskupení? Svou současnou sílu čerpalo ze svého minulého díla, aby lavírovalo a využívalo tu extrémní pravici, tu extrémní levici, které zvedaly střídavě hlavu a domnívaly se, že nadešel čas jejich odplaty.

Na konci září roku 1795 už požár, o němž mluvil Buonaparte, po jistou dobu doutnal. Konvent, který tolikrát zachránil Francii, se tentokrát zmítal v agonii. Jedenáct z jeho členů se pustilo do práce a 5. fructidoru – 27. srpna 1795 – byla zvolena ústava III. roku republiky. Direktorium mělo převzít moc. Jenomže thermidoriáni si chtěli uchovat svoje sinekury. A tak rozhodli o tom, že dvě třetiny členů Rady pěti set a Rady starších budou přijaty za členy konventu. Rojalistické strany, které doufaly, že ti z kralovrahů, kteří ještě přežili, ztratí moc, vystoupily proti nařízení dvou třetin. V okamžiku, kdy se začalo zvonit na poplach, celá Paříž se opět měla sejít na jedné palubě, když se mělo volit pro nebo proti ústavě. Jenomže bylo tolik nepřítomných – čtyři pětiny zapsaných voličů, že nový způsob vlády byl přijat. Samozřejmě, že se zpočátku šuškal o později i volalo nahlas: výbory zfalšovaly čísla.

Vzpoura byla zralá vypuknout...

Už několik dnů běhali po ulicích mladí lidé s vlasy učesanými do culíků „na počest vítězství“, jejichž límce měly barvy hraběte d'Artois, a křičeli: „Pryč se dvěma třetinami!“ Thermidoriáni si uvědomili – podle svého výrazu – „že revoluční blesk v jejich ruce pohasl“. Nicméně dál trvali na tom, že jsou ve svých funkcích „natrvalo“ a svěřili svůj osud do rukou generála barona Menoua, který byl už za starého režimu polním maršálem.

Tentokrát se strany opravdu daly „do pohybu“. Rojalistická sekce Filles Saint-Thomas – nebo Le Pelletier – se chopila zbraní a začala hrozit. Menou vsedl na koně a místo aby dal obklíčit čtvrt, shromáždil v ulici Vivienne péchotu a dělostřelectvo. Začal vyjednávat a odmítl jednat silou.

Přišla noc – zlověstná. Bylo příšerné počasí, ale hustý liják a západní vítr nepřinutily demonstranty vrátit se domů. Bu-

² Panna Marie thermidorská – pozn. překl.

beníci vzbouřených klubů bez přestání bubnovali a svolávali do zbraně proti konventu. Rozrušení poslanci – „teroristé pokrytí krví“, jak říkali rojalisté – sesadili Menoua a vrchním velitelem vnitřní armády jmenovali Barrase, který 9. thermidoru pochodoval na pařížskou radnici proti Robespierrovi. Barras jmenování přijal a oznámil poslancům, že je připraven zachránit vlast „před útokem lidí podplacených aristokracií“. Takový byl jazyk té doby a nikdo neměl chuť se tomu posmívat. Ostatně nebylo čemu!...

„Já jsem na svém místě!“ ujistil. „Ať je každý na svém!“

Bývalý podporučík koloniálních jednotek Ludvíka XVI. věděl dobře, že je jen generálem z nouze a že nemá nejmenší zkušenosti, a proto si chtěl zajistit pomoc skutečného generála – a nejlépe dělostřelce.

„Buonaparte!“ navrhl Turreau.

Fréron – někdejší don Juan teroru, zamilovaný do Paulette Buonapartové – souhlasil a Barras, který viděl Napoleona v akci u Toulonu, návrh přijal.

„Běž pro něj,“ řekl Fréronovi.

Chvilí trvalo, než Napoleona našli a přivedli k Menouovi.

„Kolik máte mužů?“ zeptal se ho Napoleone.

„Pět tisíc.“

„To je málo. A co dělostřelectvo?“

„Máme čtyřicet děl.“

„Kde jsou?“

„Na Plaine des Sablons.“

Buonaparte zavolal důstojníka kavalerie. Dostavil se „krásný mladý muž“. Byl to Murat, který dostal tento slavný rozkaz:

„Vezměte si dvě stě jezdců a okamžitě jeďte na Plaine des Sablons a přivezte čtyřicet děl a střelivo. Ať jsou, kde jsou. Použijte šavle, bude-li to zapotřebí, ale přivezte je. Odpovídáte mi za to! Jeďte!“

Jeho aktivita, „úsečnost a pohotovost, jež byla na poslední chvíli nezbytná“, nejprve překvapily a pak nadchly důstojníky posádky, kteří s úžasem hleděli na „tohoto malého muže“, jehož „neuspořádaná toaleta“, jak později vyprávěl Thiébault, „dlouhé splhlé vlasy a zchátralý oděv svědčily o jeho bídě“.

Bylo šest hodin ráno onoho 13. vendémiairu roku IV., nebo 5. října 1795, jak se říkalo *postaru*. Neúprosné mrholení vystřídalo přehánky. Vítr fičel dál. Jaké byly přítomné síly?

Tricet tisíc gardistů a proti nim pět tisíc vojáků, patnáct set četníků a konečně patnáct set mužů tvořících „posvátný prapor“ nebo pokřtěných na „teroristy“, podle toho, z jaké strany se na ně člověk díval.

Buonaparte rovněž shromáždil kompletní výzbroj pro osm set mužů, určenou poslancům. Jakmile se začalo střílet, předseda Legendre vykřikl:

„Přijměme smrt s odvahou, jak se sluší a patří na přátele svobody!“

A poněkud roztřesení poslanci začali nabíjet pušky.

Napoleone nechal umístit dvě děla do ulice Neuve-Saint-Roch naproti kostelu. Ulicí zazněla dělostřelecká palba. Thiébault vyprávěl: „Děla smetla a odrazila všechno, co bylo na dohled. Tisíc mužů z praporu vlastenců, následovaných praporem řadového vojska, vyrazilo do slepé uličky a narazilo na gardisty, kteří ještě zůstali u portálu kostela a obsadili ulici Saint-Honoré. Náraz byl prudký a došlo k boji muže proti muži. Naše oddíly nicméně získaly terén. Šest děl bylo okamžitě rozestavených do baterie, tři vpravo, tři vlevo od slepé uličky, a dokončilo porážku gardistů, kteří se spěšně stáhli směrem k náměstí Vendôme a k Palais-Royale...“

Konvent byl zachráněn.

V jedenáct hodin přestalo pršet, ale nebe zůstalo zatažené. Vítr přestal foukat až večer. Tuilerie nabízely smutné divadlo: vestibul a přízemí byly plné raněných ležících na slámě.

O pět dní později jmenoval konvent na návrh vrchního velitele vnitřní armády Barrase *generála Buona-Parte*, jak napsal *Moniteur*, zástupcem velitele, a 16. října byl Napoleone povýšen na divizi generála. 26. října Barras, jenž se stal direktorem – jedním z pěti králů nového režimu – podal demisi a ve funkci velitele vnitřní armády³ ho vystřídal Buonaparte.

Oslňující povýšení, které překvapilo všechny – s výjimkou Napoleona!

Už před několika dny se odstěhoval z hotelu Cadran bleu – možná byl příliš drahý pro jeho měšec – a ubytoval se v jednom hotelu pochybné pověsti. Jmenoval se Enseigne de la Liberté a nacházel se v ulici Fossés-Montmartre, což je dneš-

³ Ruzuměj městské posádky – pozn. překl.

ní ulice Aboukir. Odtamtud odešel a usadil se v ulici Capucines, v krásné rezidenci odpovídající jeho postavení, jejíž průčelí vedlo na náměstí Piques – předtím náměstí Vendôme kdysi náměstí Ludvíka Velkého – kde bude jednoho dne vztyčen nový Napoleonův trajánský sloup.

Jako následek 13. vendémiairu byl vydán rozkaz, jímž se obyvatelům Paříže zakazovalo pod trestem smrti držet zbraň. Joséphinin syn, Eugène de Beauharnais, rozrušený při myšlence, že by se měl rozloučit se šavlí, jež patřila jeho otci, přišel za Buonapartem, kterého dojaly slzy mladého důstojníka – a zároveň věděl, že má před sebou syna přítelkyně Thérésie Tallienové a Barrase – meč mu vrátil.

Nazítří Rose – protože tak se tehdy Joséphina jmenovala – Napoleona navštívila, aby mu poděkovala a hned následující den se zase generál vypravil do ulice Chantereine, kde se madam de Beauharnais právě usadila. Eugènovu matku pak navštívil ještě několikrát, ale jeho návštěvy byly čím dál vzácnější. Myslel snad ještě na Désirée?

Nový velitel městské posádky vlastnil krásnou ekvipáž, zval na „okázalé večere, kde se někdy nacházely i dámy“, jak říkal Bourrienne, přijímal návštěvy a mluvil s jistotou – a to k úžasu všech. „Všichni se ptali,“ napsal jeden jeho současník, „odkud přišel, čím byl a jakými mimořádnými službami na sebe upozornil.“ Nezdálo se, že by mu sláva nějak stoupla do hlavy, a dokonce se zdálo, že si je naprosto vědom své nezpůsobivosti ve funkci velitele posádky a vrchního generála vnitřní armády.

Pokud ovšem Buonaparte nemyslel na Joséphinu, Joséphina na myšlela na něj a během prosince roku 1795 mu poslala tento slavný lístek, který měl oživit zájem člověka, jenž, jak se zdálo, na ni zapomněl:

„Už nenavštěvujete svou přítelkyni, která vás má ráda. Úplně jste ji opustil. Děláte chybu, protože jste si ji zcela získal. Přijďte se mnou poobědvat zítra v sedmý den dekády. Musím vás vidět a mluvit s vámi o vašich zájmech. Dobrý večer, příteli. Objímám vás. Vdova Beauharnaisová.“

Jaké city vedly madam de Beauharnais, že jednala takovým způsobem? Možná si vzpomněla, co jí jednoho dne řekl její přítel Ségur:

„Ten malý generál by se jednou mohl stát velkým mužem!“ Určitě už podlehla nabídkám Barrase, jehož teď byla milenkou a jenž byl v té době považován za velkého a mocného muže. Ale Joséphina si uvědomovala, že ochrana jejího milence je jen dočasná. Potřebovala někoho lepšího! Někoho, kdo by mohl uspokojit její výdaje – což byla ovšem marná snaha. A pak, Buonaparte jí připadal legrační – svým zpěvavým hlasem dcery ostrovů vyslovovala legrrrační.

Máme-li věřit šťastné vdově Beauharnaisové, Buonaparte se toho slavného sedmého dne dekády frimairu roku IV. vypravil do malého delikátního paláce stojícího nedaleko Chausée d'Antin, přesně v ulici Chantereine, nazvané tak proto, že tam kdysi kvákaly žáby. Rose se nejprve pokusila obrátit Napoleona přesvědčit, že mezi ní a Barrasem není nic než velké přátelství. Všechno, co se po Paříži povídá, jsou jen klepy. Buonaparte už byl nakloněn všemu věřit... Pak mluvil o „svých zájmech“, bezpochyby o velení italské armády, které stále doufal převzít, i přes své nové postavení.

Několikrát se do ulice Chantereine vrátil. Přepych – přepych stavěný na odiv paničkou poněkud lehčích mravů – ho oslnil. Obdivoval se výjimečnému způsobu, jakým Joséphina říkala každému to, co bylo zapotřebí, a taktu, s nímž vedla rozhovor. Netušil, že za tím vším jsou jen dluhy, že sluhové jsou placeni jen zřídka a dodavatelé ještě méně... Před touto „dámou“ se cítil jako neohrabaný venkovan – jako opravdu malý šlechtic. Nevěděl, že titul vikontesy, jímž se „vdova Beauharnaisová“ honosila, nosí neoprávněně... Byl naprosto okouzlen „nedostižnou Joséphinou“. Právě tak jí říkal, nechteje používat jména Rose, které před ním vyslovovalo tolik mužských úst.

Svou koketnost hrála s uměním a dokonalou obratností... A on ji teď miloval – on, který neměl žádnou zkušenost – jak ještě nikdy nikoho nemiloval. Na Svaté Heleně přiznal:

„Byla to opravdová žena... Měla v sobě něco, co se líbilo.“ Protože – o tom není pochyb – se mu jednoho lednového večera odevzdala, což ji zase tolik nestálo, a nazítří ráno s úžasem luštila jeho první dopis:

„7 hodin ráno. Probouzím se plný tebe. Tvůj obraz a vzpomínka na včerejší omamný večer nenechaly mé smysly odpocínout. Něžná a nedostižná Joséphino, jak zvláště jste zapůsobila na mé srdce! Zlobíte se! Jste smutná! Znepokojená!

⁴ Septidi republikánského kalendáře – pozn. překl.

Moje duše je zlomená bolestí a váš přítel nemá žádné odpočívání... Ale, a v tom je moje výhoda, když se mě zmocní hluboký cit, který mě opanuje, nabírám z vašich rtů a z vašeho srdce plamen, který mě spálí. Ach! Dnes v noci jsem si všiml, že váš obraz není váš! Odjíždíš v poledne, uvidím tě tedy za tři hodiny. Zatím, *mio dolce amor*, přijmi tisíc polibků, ale ty mně žádný neposílej, protože by spálil mou krev.“

Hle, jak vypadá okouzlený muž.

Jak se teď Napoleone zbaví své malé marseilleské snoubenky? Bez obalu jí napsal, že pokud neobdrží souhlas své matky a bratra Nicolase s okamžitým sňatkem, bude lepší „přerušit s ním všechny vztahy“. Désirée byla zoufalá.

„Čím mám začít,“ napsala, „abych vám popsala strašlivou situaci, do níž mě uvrhl váš dopis. Jaké byly vaše záměry? Sklíčit mě? Ach, jak moc se vám to podařilo! Ano, vy krutý, do jakého zoufalství jste mě uvrhl. Při slovech „přerušit všechny vztahy“ jsem se celá rozehvěla. Věřila jsem, že jsem ve vás našla přítele, kterého bych mohla navěky milovat. Ale ne musím vás přestat milovat, protože moje fantazie nenachází žádný způsob, jak opatřit souhlas s naším sňatkem. Nikdy bych se o tom neodvážila s rodiči promluvit...“

Proč?

Bylo to jednání člověka z XVIII. století, kdy se dívky nemohly provdat, ale kdy byly provdávány. Když Napoleon žádal od své „snoubenky“, aby o tom sama promluvila s rodiči, nemohl očekávat žádnou jinou odpověď. A právě to si Joséphinin milenec přál!

Jeho láska a vzestup z něj začínaly dělat jiného člověka. Jeho uspokojená pýcha už nemohla riskovat nový pád, zasmušilý výraz už nebyl na místě. Stal se výbojnějším. Jeho konverzace „byla stále ještě poznamenána několika charakteristickými rysy a občas vyprávěl stejné historky, ale ovládl umění, jak je originalitou svého vyprávění učinit zajímavými“. Všichni ho obdivovali – a to byl pro něj tak nový pocit!

2. března byl Buonaparte jmenován vrchním velitelem italské armády. Byl to Barrasův svatební dar.

8. března byla podepsána manželská smlouva Napoleona a Joséphiny u pana Raguidea, notáře madam de Beauharnais, který nesouhlasil se sňatkem své klientky s mužem, jenž, jak řekl s povzdechem, „měl jen pláštěnku a meč“

Následující den večer se konala svatba. Nebe bylo jasné, ale na obzoru začala stoupat mlha, v níž hvězdy pobledly. V salonu radnice přešlapovali bývalá Rose de Beauharnais – v mušelinových šatech zdobených květy v barvě trikolory – svědci Barras, Tallienová a Calmelet, Joséphinin důvěrník, a komisař Collin-Lacombe, který, aniž na to měl právo, nahradil starostu, jenž si šel po dvouhodinovém čekání na novomanžela lehnout... Barras hleděl se znepokojením na nástěnné hodiny. Co když Buonaparte změnil názor? Nespadnou mu šlepné dluhy krásné kreolky nakonec do klína? Náhle se z kamenného schodiště ozvalo řinčení šavle. Dveře se otevřely. Byl to Buonaparte, jemuž šli v patách jeho pobočník a svědek Lemarois. Aniž se zdržoval omluvami, vrhl se na komisaře a zatřásl s ním, aby ho probudil.

„Tak pojdte, rychle nás oddejte!“

Rozespalý Collin prohlásil tento extravagantní sňatek, při němž jeden ze svědků – Lemarois – nebyl plnoletý, a proto nemohl jít za svědka, kdy náhradník starosty neměl žádnou kvalifikaci, aby mohl legálně oba snoubence oddat, kdy se novomanžel udělal o osmnáct měsíců starší – fakt, na jehož základě se zrodila legenda o janovském původu – a kdy se novomanželka udělala koketně o čtyři roky mladší, za uzavřený. Později Napoleon svůj postup vysvětlil:

„Pro císařovnu Joséphinu jsme použili rodný list její zemřelé sestry, protože byla o tři nebo o čtyři roky mladší a císařovna se chtěla udělat mladší.“

V jeho případě se nejednalo o nějakou galantnost vůči manželce.

„Protože jsme neměli můj rodný list,“ vysvětlil, „použili jsme rodný list mého staršího bratra, který byl právě v Paříži kvůli nějakému obchodnímu jednání.“

O pět minut později se na chodníku ulice Antin rozloučili. Byla zima, teploměr klesl pod nulu. Joséphina nastoupila do kočáru svého manžela a spolu s ním odjela do svého malého paláce v ulici Chantierine, aby vstoupila do historie...

„Jste tedy ženatý!“ napsala Désirée Buonapartovi. „Už není ubohé Eugénii dovoleno vás milovat a myslet na vás. Jste ženatý! Nemohu si na tu myšlenku zvyknout, zabíjí mě! Nemohu ji snést. Dokážu vám, jak dovedu být věrná svým slibům, a přesto, že jste přerušil vztahy, které nás spojovaly, nikdy se nezaslíbím nikomu jinému, nikdy se nevdám. Tou-

žím jen po smrti. Život je pro mě strašným utrpením od chvíle, kdy vám ho už nemohu dát.“

Něžná a jemná Désirée, která si přála umřít a která se zapřísahala, že se nikdy nevdá... O pět let později se provdala za francouzského vyslance, někdejšího seržanta Bellejamba, jinak řečeno za generála Bernadotta, jehož kariéru začala stejně úžasně jako kariéra Napoleonova. S ní i s jejím manželem se setkáme znovu, až se díky Jeho Veličenstvu Napoleonovi I.⁵ stanou princem a princeznou de Porte-Corvoise a jednoho dne i králem a královnou Švédska a Norska.

Jak krásná odplata pro malou opuštěnou dívku!...

VÁLKA A LÁSKA

V lásce je jediným vítězstvím útek.
NAPOLÉON

„Trpělivost, má drahá přítelkyně, na milování budeme mít čas, až vyhrájeme.“

A nakloněný nad kulatým stolkem v malém salonu-jídelně hotelu v ulici Chantereine, nad mahagonovým stolkem, jehož strany se daly sklopit, nad stolkem, na němž se kupily mapy, poslal svou ženu zpátky k jejím trečkám a zrcadlům – nespočetným – které zdobily její budoár uspořádaný do kruhu. Provedl poslední úpravu plánu tažení, na které myslel už víc než dva roky, od té doby, co ho Augustin Robespierre jmenoval velitelem dělostřelectva italské armády. Plánu, který dokončil v březnu roku 1794 a který tak nadchl poslance Ricorda a diktátorova bratra. Teď, kdy byl vrchním velitelem italské armády, nepochyboval, že ho bude moci realizovat. Ale – a to vůbec netušil – do rukou se mu dostala jednotka, již chyběly disciplína, chléb i boty!

Proč se vlastně Direktorium rozhodlo vést válku, již se říkalo „záškodnická“, v Piemontu a Lombardii? Prostě proto, aby naplnilo prázdné pokladny. Už 19. ledna napsal Carnot Schérerovi, tehdejšímu veliteli italské armády: „Nejsou peníze... Najděte tedy způsob, jak se bez nich obejít, nebo je musíte vzít tam, kde jsou... Hojnost je za dveřmi, které je třeba vyrazit...“ Ale když předali Schérerovi plán „malého Buonaparta“, odpověděl: „Ať ten, kdo ten plán vytvořil, si ho také přijde vykonat!“

Vzali ho za slovo.

Bonaparte byl tedy pověřen tažením, jehož hlavním posláním bylo organizované rabování a drancování. Nežádali od něj, aby donesl „pochodeň svobody“ na druhou stranu hor,

⁵ Z Napoleona Buonaparta (franc. Napoleone Buonaparte) se stává Napoleon Bonaparte (Napoléon Bonaparte) – pozn. překl.

nebo aby „rozechvěl strachem korunovaného tyranu“. Vláda byla v úzkých – to bylo vše!

Večer 11. března 1796 přišli Bonapartovi oznámit, že nejeden kočár čeká na konci malé aleje vroubené topoly, která spojovala dům s ulicí Chantereine. Seděl v něm už jeho přítel bočník Junot a příkázník italské armády Chauvet. Ve chvíli, kdy se Napoleon loučil s Joséphinou, sevřelo se mu hrdlo. Přijede za ním, jakmile to situace v Itálii dovolí? Uklidnil se. Samozřejmě, že opustí Paříž, jakmile ji k sobě zavolá. Ale opustit život, na který byla zvyklá, život plný samých radostí a lásky, a vyměnit ho za vojenský tábor, daleko od svého kadetnického níka, krejčího a obchodníků s tretkami, jí připadalo jako čin bláznovství! A zatímco se Napoleon smutně vzdaloval mlhou, která padala cestou k italským hranicím, Joséphina si šlo lehnout do své postele z pobronzovaného dřeva a se vši pravděpodobností si se svým kreolským přízvukem mumlala:

„Ten Bonaparte je legrrrační!“

Novomanžel směřující k jihu však měl v hlavě jen její obraz a vzpomínky. „Každý okamžik mě vzdaluje od tebe,“ napsal jí z Chanceaux večer 14. března. „Jsi věčným předmětem mých myšlenek. Moje fantazie se vyčerpává, když se snažím představit si, co právě děláš. Když tě vidím smutnou, mé srdce puká a má bolest roste. Když jsi veselá a dovádíš se se svými přítelkyněmi, vyčítám ti, že jsi brzy zapomněla na bolestné loučení před třemi dny. Napiš mi dlouhý dopis, má sladká přítelkyně, a přijmi ode mne tisíc a jeden polibek tvojí nejněžnější a nejopravdovější lásky.“

Na rub naškrábal jméno občanka Beauharnaisová. Bála se, že pošťák nenajde dům občanky Bonapartové?

25. března se Napoleon zastavil v Antibes a ubytoval se v *auberge Agarrit*, kde přijal náčelníka generálního štábu italské armády Berthiera. Byl to malý, znetvořený mužík, ale v jeho své velké hlavě měl všechno metodicky uspořádáno. Bonaparte, který ho jediným pohledem odhadl, správně vytušil, že tento neúnavný důstojník ho dokáže zbavit všech zbytečných maličkostí. 27. března se usadil v Nice, kde přijal divizní generály Massénu, Sérurieria, Laharpa a Augereau, kteří hleděli z vysoka na to ani ne sedmadvacetileté „nedo chůdče“, kterého jim vnutili za velitele. Voják předpokojil Intrikán! Generál alkoven! Ten „malý skrček s rozčuchanými vlasy“, který tvrdil, že s třiceti sedmi tisíci trhany bez žoldu

s prázdnými žaludky a obutými v botách upletených ze slámy, chce porazit rakouské císařství a piemontské království! Masséna si ho změřil pohledem. „Jeho malá postava,“ vyprávěl později, „a vyhublý obličej nemluvil v jeho prospěch. Portrét jeho ženy, který držel v ruce a nám všem ukazoval, a přetržetím jeho mimořádné mládí nás přesvědčovalo, že toto jmenování bylo opět dílem intrik...“ Což bylo ostatně tak trochu pravda... V chování čtyř generálů, kteří stáli před svým novým velitelem, všechno svědčilo o tom, že si naprosto jasně uvědomují, že jejich jednotky jsou svým způsobem věno „paní generálové“. Pohrdavě si nechali klobouky s péry v barvách trikolory na hlavě. Vypráví se, že Bonaparte smekl a přinutil je, aby ho napodobili. Pak si dal klobouk opět na hlavu a ostatní k tomu už nenašli odvahu. Legenda, nebo pravda? Jisté je, že podle Massény, když si dal Napoleon na hlavu klobouk, vypadalo to, jako by „vyrostl o dvě stopy“.

Divizní generálové zmlkli... Ale jejich úžas rostl, když slyšeli, jak se jich Bonaparte s překvapující kompetentností vyptává „na pozice, které zaujaly jejich divize, na materiál, náladu a početní stav každé jednotky“. Pak „načrtl směr, jímž by se každá jednotka měla vydat“.

„Zítřka provedu inspekci všech útvarů a pozítrí vyrazíme na nepřitele.“

To bylo, s rozdílem tří nebo čtyř dnů, přesné...

Po důstojnících přišla řada na vojáky!

Když Bonaparte přijel do Nice, už určitě věděl, že bude velet armádě zbavené všeho, kromě děsivé reality. V pokladně nebyl ani frank. „Žilo se ze dne na dne, neexistovaly prostředky na dopravu, pouze byly zásobovány skladiště pochodu-jících jednotek mezi Rhônou a Varem“. Ve svých dosud ještě nepublikovaných *Pamětech* vyprávěl rotmistr Dupin, jak jednou, když měl nasytit tři důstojníky a jednoho rotného, dostal třicet devět hrášků – spočítal je!... Během osmačtyřiceti hodin se novému vrchnímu veliteli podařilo sehnat „chleba, maso a kořalku na šest dní a k tomu dvanáct tisíc párů bot“.

Muži mající co jíst musí udržovat disciplínu. „Zavedu pořádek,“ napsal Bonaparte Direktoriu, „nebo těm darebákům přestanu velet.“ Pořádek nastane a „darebáci“ budou nejlepšími vojáky na světě. Jeden prapor, který odmítl opustit Nice a zaujmout svou pozici, dokud nedostane žold, byl rozpuštěn

a jeho příslušníci zařazeni do ostatních jednotek. „Tento ak autority,“ napsal opět Masséna, „vštípil jednotkám respekt vůči mladému generálovi.“

Aby vdechl své armádě duši, Napoleon uskutečnil na městě Republiky přehlídku. Chodil mezi řadami, důvěrně s vojáky rozmlouval, povzbuzoval je a sliboval, že brzy budou moci říkat pyšně: „Byl jsem příslušníkem italské armády.“ Pak nasedl na koně a pronesl lapidární slova, která se stala nesmrtelná:

„Vojáci, jste nazí a špatně živení. Vláda vám dluží mnohá, ale nemůže vám nic dát... Vaše trpělivost, s jakou snášíte všechno strádání, a vaše udatnost, s jakou čelíte každému nebezpečí, to vše vám přináší obdiv celé Francie. Její oči se obracejí k vaší bídě. Nemáte ani boty, ani košile, nemáte chleba a naše sklady jsou prázdné. Sklady nepřátel však překopávají vším. Stačí jen, abyste je dobyli. Vy to chcete, vy to dokázíte. Pojdme!“

Někteří z republikánských velitelů se také dokázali obracet ke svým jednotkám, ale žádný z nich ještě nikdy nepoužil slova, která naplní nadšením srdce a budou rezonovat ve vzpomínkách.

„Mí vojáci mi projevují důvěru, která se nedá vyjádřit slovy,“ napsal Napoleon. Nezapomínal na Joséphinu? 30. března jí napsal dopis, tentokrát na adresu *občanka Bonapartova u občanky Beauharnaisové*...: „Uprostřed jednání, v čele jednotek, projížděje vojenskými tábory, moje zbožňovaná Joséphina je jediná v mém srdci, zaměstnává mou duši a pohlcuje mé myšlenky...“

Každou noc snil, že ji svírá v náručí: „Nevypil jsem jediný šálek čaje, abych neproklínal slávu a ctižádost, které mě dráždí daleko od duše mého života.“ Představoval si život, který by byl jako kreolka „celá v krajkách a průhledných závojích“ asi vede. Je mu věrná? Ačkoliv „příroda“, jak tvrdil, mu dala „duši silnou a rozhodnou“, z „obav“, které přepadaly jeho srdce, byl „nešťastný“.

Vyčítal své ženě, že její dopisy jsou chladné. A tak Joséphina napsala svou krev – aspoň tvrdila, že je to její krev – několik vášnivých a erotických řádků.

„Na co myslíš, moje zbožňovaná přítelkyně, že mi píšeš taková slova?“ odpověděl jí. „Nemyslíš, že moje pozice je už tak dost krutá? A přesto ještě zvětšuješ mou lítost a rozrušuješ

ješ mou duši? Jaký styl! Jaké pocity to popisuješ! Je v nich oheň, který spaluje mé srdce!“

V dopise jí to opakuje: je to jeho jediná myšlenka. Když ho „služební starosti“ začnou otravovat, když ho muži znechutí a když ucítí, že je připraven „proklínat život“, položí ruku na srdce: „Tvůj obraz tam tepe. Hledím na něj...“

2. dubna za zvuku fanfár začala epopej: Napoleon opustil Nice přes Corniche – tehdy to byla jen obyčejná cesta. Generál Beaulieu rozdělil své síly, zatímco francouzská armáda byla rozložena takovým způsobem, že se mohla rychle spojit v jediný celek a zaútočit hromadně na jeden či druhý nepřítelův útvar. Což se také 12. dubna stalo u Montenotte – Noční hory – ležící čtyři míle severozápadně od Savony.

„Mějte oči otevřené a dávejte pozor na Montenotte,“ přikázal Bonaparte. Bdělost a vychloubání měly stejnou váhu.

Jeden rakouský vojenský sbor byl silně ostřelován, druhý musel bezpodmínečně ustoupit... Nepřítelova porážka byla naprostá.

„Kdo jsou vaši předkové?“ zeptali se jednoho dne Napoleona.

„Můj šlechtický původ se datuje od Montenotte,“ odpověděl.

Toto první vítězství prokázalo kvalitu jeho plánu. Teď bylo zapotřebí rozšířit průlom, který byl „cípem“ prorazen v rakousko-sardinských pozicích. Následující bitva u Millesima otevřela cestu k Turínu a Milánu. Pak přišlo vítězství u Mondovy.

Večer 25. dubna odjel Napoleon do Cheraska, kde následující den pronesl k italské armádě slavnou řeč:

„Vojáci! Až do této chvíle jste se bili zbytečně, proslavili jste se svou odvahou, ale pro vlast to nemělo žádný význam... Neměli jste nic a teď máte vše. Vyhráli jste bitvy bez děl, přecházeli jste přes řeky bez mostů, pochodovali jste bosí, odpočívali jste bez kořalky a často i bez chleba. Jedině oddíly republikánů, vojáci svobody jsou schopni trpět tak, jak jste trpěli vy! Vděk se vám vrátí...“

Pak jim připomněl, co od nich žádá, a sice aby „respektovali lid“ nedávno „osvobozený“ a přestali s drancováním – to bylo vyhrazeno vládě. Pak pronesl tyto věty, které se navždy zapsaly do paměti:

„Vojáci! Vlast a právo od vás čekají velké věci. Můžete ospravedlnit své čekání?... Jsou před vámi boje, které musíte svést, města, která musíte dobýt, řeky, které musíte přikročit... Neudělali jste nic, protože vše je ještě třeba vykonat...“

Mohl s nimi počítat! Určitě to nebyly poklony jen pro nic. V chování Napoleonových vojáků už tehdy bylo „něco tak pevného a skvělého“, jak řekl jeden svědek, „že člověk cítil, že pochodovat s nimi do boje znamená pochodovat k vítězství“.

Ve středu 27. dubna ráno poslal sardinský král vítězi, který v té době dlel v Cherasku, deset mil od Turína, nový návrh příměří. Bonaparte odpověděl ultimátem, do něhož vložil klauzuli, která mu ponechávala „možnost překročit Pád ve Valenze“ a zajišťovala mu svobodný průchod přes stát sardinského krále, přes něj se mohl dostat do Lombardie a zaútočit na Rakousko. Napoleon se poprvé proměnil v politika. Jako účastníky dialogu měl proti sobě šlechtice starého režimu.

V půl jedenácté večer dorazili do paláce hraběte Salmatorise, kde Bonaparte nocoval, sardinští zplnomocněnci – puvodem Savojané: starý generál baron de la Tour, markýz Henry a mladý plukovník markýz Costa de Beauregard, náčelník štábu generála Colliho. Poslední z nich zanechal poprvé tohoto dlouhého večera. Zplnomocněnci byli překvapeni: žádná stráž nehlídala přístupy k domu, v němž se takřka nesvítilo. Několik vojáků zmožených únavou spalo u dveří a na schodišti. Kolem paláce se to nehemžilo lidmi, jak bylo obvyklé pro generální štáby, nebyli tam koně, vozy ani tažné muly. Dokonce tam ani nebyli sluhové, aby hosty přivítali. Zplnomocněnci bloudili zámek až do chvíle, kdy se objevil „nějaký mladý muž z generálního štábu“.

Mladý muž zavedl zplnomocněnce do „přijímacího pokoje“, kde ve velkém krbu hořel oheň. Tam je přijal Berthier, zeptal se jich na důvod jejich návštěvy, pak zmizel, aby informoval vrchního velitele, a teprve o půl hodiny později se objevil Bonaparte. Na nohou měl vysoké boty, ale neměl šavli. Jeho chování připadalo Savojanům vážné a chladné. Mlčky vyslechl úvod generála de la Tour.

„Nemáte kopii podmínek, které jsem navrhl králi?“ odpověděl Napoleon. „Přijal mé podmínky?“

Diplomaté si stěžovali na „tvrdość těchto podmínek“.

„Od chvíle, kdy jsem je navrhl,“ pokračoval suše Bonaparte, „jsem dobyl Cherasco, Fossano a Albu. Přesto jsem své první požadavky nezměnil. Měli byste ocenit mou mírnost.“

„Obáváme se, aby Jeho Veličenstvo nebylo nuceno učinit opatření vůči svým současným spojencům, které by odporovaly loajalitě jejich zásad.“

„Bůh je mi svědkem, že od vás nepožaduji nic, co by se neslučovalo se ctí!“

Beauregard, La Tour a Henry se mu pokusili dokázat, že by se nic nestalo, kdyby ustoupil od některých požadavků, zejména od „přechodu Pádu ve Valenze“. Napoleon zvedl hlavu a odpověděl „poněkud kyselým“ tónem, zvyšuje hlas:

„Když mi moje republika svěřila velení armády, věřila, že jsem schopen posoudit, co vyhovuje jejím zájmům, aniž bych se přitom musel radit s nepřítelem.“

V jednu hodinu po půlnoci vytáhl Bonaparte hodinky, a když viděl, že se diskuse protahuje, aniž by přinesla něco rozhodujícího, řekl energicky:

„Pánové, upozorňuji vás, že jsem dal rozkaz, aby generální útok začal ve dvě hodiny, a že, pokud nebudu mít jistotu, že mi bude do večera vydáno Coni, útok nebude odložen ani o minutu. Může se mi stát, že ztratím nějakou bitvu, ale nikdo mě nikdy nevidí, že bych kvůli důvěřivosti nebo lenosti ztrácel minuty.“

Jak se za ty tři měsíce změnil! Teď mluvil pán!

Zplnomocněnci se museli podvolit. Rychle byly sepsány jednotlivé články dohody a rytíř de Seyssel odjel tryskem ke králi, aby mu předal zprávu o příměří a získal povolení předat Coni a Tortone do rukou vítěze.

Bonaparte potom poslal Berthiera, aby odvolal rozkaz k útoku...

Za úsvitu se zplnomocněnci vrátili v doprovodu francouzských dragounů do Turína. „Svítilo a v denním světle byly vidět odpočívající jednotky francouzského předvoje,“ vyprávěl Costa. „Všechno tam vypadalo nesmírně sešle. Nebyla tam žádná děla a bylo tam jen pár pohublých a vysílených koní, ale chování vojáků vyjadřovalo jistou nevázanou netečnost a veselost... Všude panoval pocit vítězství.“

Bonaparte hleděl z okna za odjíždějícími diplomaty. Nedomáhal se skrýt svou radost: po vojenských vítězstvích si poprvé odnášel i vítězství politické.

Chování Joséphiny a její dopisy „chladné jako přátelství nicméně kazily vítězovu radost. 24. dubna ji prosil, aby se za ním vypravila do Itálie. Po dobytí Mondovy to dokonce žádal i od Barrase – jako kdyby se jednalo o odměnu.

„Přijedeš, viď?“ napsal nazítří své milované kreolce. „Buď deš tu vedle mě, na mém srdci, v mé náruči, na mých rtech...“ A zakončil: „Jeden polibek na srdce a pak jeden o trochu níž. O hodně níž!“

Není pochyb o tom, že Joséphina nijak za manželem nespěchala. S tím si hlavu nelámala. Měla hlavu plnou jiných věcí, protože se vášnivě zamilovala do jistého poručíka Hippolyta Charlese, o devět let mladšího než ona. Byl tak neodolatelný! A navíc se s ním tak šíleně bavila! To se Napoleonovi nikdy nepodařilo! Možná jen někdy, ale bezděčně... Vzpomínka na manžela ji nijak netrápila. Jméno generála Bonaparta letělo od úst k ústům... Kromě úst jeho ženy.

6. května v Tortone „sklo na portrétu jeho ženy, který u sebe stále nosil, prasklo“, vyprávěl Marmont. „Příšerně zbledl a pocítil velkou bolest.“

„Marmonte, moje žena je buď nemocná, nebo nevěrná.“

Direktorium nezajímalo fakt, že Bonaparte, aniž je o tom uvědomil, jednal přímo se sardinským králem, vláda viděla jen jedinou věc: „dveře“, o nichž kdysi mluvil generál Scherer, byly „vyraženy“ a pokladny se plnily. Ale Bonaparte by mohl udělat ještě něco lepšího! „Janov“, navrhovali mu, „nemá dál než pětapadesát mil od Loretty. Nemohli bychom se zmocnit Casa-Santa a obrovských pokladů, které se tam díky pověrčivosti hromadí už několik století?“ Navíc mu radili: „Hlavně nesmíme ušetřit Miláno. Vezměte si tam odměnu v hotelu a okamžitě!“

Kvůli tomu ovšem bylo zapotřebí porazit rakouskou císařskou armádu. Když od Piemontčanů požadoval „možnost překročit řeku Pád ve Valenze“, věděl Bonaparte dobře, co dělá. Rakouský generál Beaulieu byl dokonale oklamán. Už si mnil ruce, když se jako zelenáč nechal svým generálním štábem vylákat k Valenze, zatímco Bonaparte – 7. května – máje před sebou jen dvě rakouské eskadrony – mírumilovně překročil řeku směrem k Piacenze. Byl to manévr, který Francouzům umožnil nepříteli skvěle obejít. 9. května, když předtím podepsal příměří s vévodou parmským, napsal Direktoriu: „Doufám, že pokud se věci budou vyvíjet dobře, můžeme

počítat s desítkami milionů...“ Nazítří opustil svůj dům v Casalpusterlengo, kde si zřídil svůj hlavní stan – pořád ještě existuje – a svedl bitvu u Lodi, která mu vynesla celou Lombardii. Bohatá provincie mu spadla do klína jako přežralý plod...

Napoleon začal tkát svou slávu...

„Po Lodi,“ řekl na Svaté Heleně, „jsem se na sebe začal dívat ne jako na obyčejného generála, ale jako na člověka schopného ovlivnit osud lidstva. Přišlo mi na mysl, že bych se mohl stát rozhodujícím hercem na naší politické scéně.“

Most v Lodi se stal legendou. Právě tam vrchního velitele viděli – nebo věřili, že ho vidí, jak v dešti kulek „kráčí v čele s praporem v ruce“. Na hlavu poražení Rakušané ustupovali směrem k Oglio a Cremoně. Ještě týž večer se shromáždili nejstarší vojáci armády a svému veliteli dali hodnost *caporal*. Odnynějška pro ně bude *Petit Caporal*, a nikoliv *sergent*, což byla hodnost, kterou mu přiřkli granátníci po Castiglione.

Vítězství u Lodi otevřelo cestu na Miláno, které velkovévoda Ferdinand chvatně opustil, odnášeje s sebou své zlato a sbírky. 11. května přinesl Napoleonovi do paláce Ghisi v Lodi – *Corso Roma* – hrabě Melzi klíče od města, jež se stalo „úsvitem napoleonské epopeje a plodným síměm italské jednoty“, alespoň podle nápisu, který můžeme číst ještě dnes na průčelí paláce, vpravo od vchodových dveří.

Evropa žasla.

Jak napsal Marmont svému otci: „Těchto úspěchů jsme dosáhli s armádou zbavenou všeho, bez šatů, bez bot, bez dělostřelectva, často bez nábojů, dvanáct dní bez chleba, které však nikdy nechyběla odvaha.“

15. května, na svatodušní svátky, Masséna, který vjel před svým velitelem do Milána, přivítal Napoleona u městských bran – u brány *Porta Romana*, kde zářila tato slova napsaná italsky: *Udatné francouzské armádě...* „Republika udělá všechno, abyste byli šťastní,“ řekl Napoleon představitelům města, kteří ho přišli pozdravit. Arcibiskup a zástupce městské rady byli překvapeni, když spatřili vítěze v klobouku s pérem v barvě trikolory, pořád tak hubeného, s napůl zapudrovanými vlasy padajícími mu na ramena jako křepelákovy uši. Napoleon vystoupil z kočáru, který ho přivezl z Lodi a vsedl na koně – jmenoval se Bijou. Jasně májové slunce

osvětlovalo scénu. Městská garda udělala špalír a vzdala k počtě zbraň. V arcibiskupském paláci předsedal vítěz banketu, na který přišlo dvě stě hostů a na němž Napoleon pro nesl v italštině řeč plnou slibů:

„Budete svobodní! Budete svobodní a budete si tím mnohem jistější než Francouzi. Miláno bude vašim hlavním městem, Oglio a Serio vašimi hrázemi. Budete mít pět set dekalů a věčné přátelství Francie. Romagna vám zůstane, vezmete si moře a budete mít flotilu. Je konec žalu a hádkám... Vždy budou existovat bohatí a chudí...“

Miláňané křičeli nadšením. V ulicích lidé šleli. Provolávali jméno muže, který vytrhl Miláno z rakouských drápů! Křičelo se, tančilo, hořely vatry.

Viva la libertà!

A znovu se začaly sázet stromy svobody.

Ten večer měl Napoleon poměrně ostrou diskusi s Berthierem. Když Napoleon odešel z místnosti, příkazník vrchního velitele Denniée, který nahradil Chauveta, jenž padl na začátku tažení, vykřikl:

„Víte dobře, že ten člověk má nesnesitelné chování!“

„Máte pravdu, milý Denniée,“ odpověděl klidně Berthier, „ale pamatujte si, že jednou bude výhodné být zástupcem tohoto člověka.“

„Tak co, Marmonte?“ zeptal se Bonaparte, když uléhal do postele v arcibiskupském paláci. „Co myslíte, že se říká v Paříži?“

„Obdiv musí dosahovat vrcholu...“

„Ještě nic neviděli a budoucnost nám chystá úspěch mnohem větší než jen to, co jsme už dokázali. Štěstěna se na mě dnes neusmívá proto, abych pohrdal její přízní. Je to žena a udělala pro mě víc, než jsem od ní žádal. Za pár dní budeme u Adíže a celá Itálie bude podrobená. Jestli přizpůsobím své prostředky, které budu mít k dispozici, rozsahu svých plánů, možná z toho vyjdeme rychle, abychom se dostali ještě dále. Dnes nikdo neplánuje nic velkého: jsem to já, kdo musí jít příkladem.“

„Už v té době dal najevo, kde je jeho místo,“ napsal jeden svědek, „a stanovil odstup.“ Jeho pohled „procházel hlavami“, vysvětloval později Cambacérès. Tři měsíce poté, co byl jmenován vrchním velitelem, se už nikdo neodvážil říkat, že je „Barrasův chránělec a že ho vydržují ženy“.

Nazítří se jako panovník usadil v paláci Serbelloni – stále stojí v *Corso Venezia* číslo 22 – a následující týden uklidnil Direktorium, když mu napsal: „Vytáhneme z této země deset milionů.“ A to nemluvil o dvaceti obrazech, které zabavil vévodovi z Parmy, a o dvaceti plátnech zabavených vévodovi z Modeny, „v jejichž čele byl slavný Correggiův Sv. Jeroným“.

23. května odjel Napoleon do Lodi, kde se nacházel generální štáb armády, ale takřka okamžitě se musel vrátit do Milána, v němž vypuklo vzbouření. V Pavii, v předměstích Milána a v Binasku došlo k povstání! Rakouské a piemontské strany zvedly hlavy a lid je následoval. Ne bezdůvodně! Jakmile zhasly lampiony, Francouzi pustili Miláňanům žilou, zavalili je daněmi a rekvizicemi, Mont de Piété byla zabavena a vítězové – ó, jaká svatokrádež – posílali do Francie díla Leonarda da Vinci a Michelangela! Jak řekl Stendhal: „Dobrý milánský lid nevěděl, že přítomnost armády, i té osvoboditelské, je vždy pohroma.“ Armády, která návdavkem trpěla nuzotou a byla pověřena dobýt zemi, aby se naplnily pokladny její vlády!

Vzbouřenci zabíjeli osamělé vojáky a Bonaparte vydal represivní rozkazy: „Generálové vyšlou proti vesnicím síly potřebné k potlačení vzpoury, vypálí je a zastřelí každého, kdo bude chycen se zbraní v ruce.“ Několik vzpurných členů městských rad bylo popraveno a byla vypálena vesnice Binasco, kde – jak přiznal Lannes – bylo povstání potlačeno zvlášť hrůzným způsobem. Než Bonaparte opustil Miláno, pozval představitele města a oznámil jim, že za každou novou vzpuru ručí svými hlavami.

Nazítří se usadil v Pavii v Novaresově koleji. Aby potrestal vzpuru, která ve městě vypukla, dal svolení k tříhodinovému drancování. Vydal však rozkaz, aby byly ušetřeny domy přírodovědce Spallanzaniho a fyzika Volta – objevitele elektrického článku. Rebelie tedy byla utopena v krvi a ohni. Napoleon k tomu řekl:

„Zjistil jsem, že je nutné být vojákem, aby mohl člověk vládnout, ale koně nelze ovládnout jen pomocí jezdeckých bot a ostruh.“

V Brescii čekal na Napoleona vyslanec neapolského krále Belmonte-Pignatelli. Král „Nasone“ chtěl opustit koalici a podepsat s Francií klid zbraní. Samozřejmě si to chtěl nechat

draze zaplatit... Když Napoleon seskočil z koně, setkal se s hrabětem Miotem de Melito, politikem a spisovatelem, který přijel, aby připravil setkání s neapolským ministrem. Hned od počátku rozhovoru mluvil Napoleon o Mantově, v níž se mocně opevnila rakouská armáda.

„Nic neskončí, dokud nezískám Mantovu... Teprve pak budu moci říkat, že jsem pánem Itálie. Tak obtížné obléhání by určitě trvalo velmi dlouho a pro tuto chvíli se musím spokojit tím, že posílím své pozice. Rakousko bude mít dostatek času, aby shromáždilo posily. Proto máme před sebou pouhý měsíc, abychom postoupili do středu Itálie a stali se jejími pány.“

Osmělený Miot oznámil vrchnímu veliteli, že v Brescii čeká neapolský princ Belmonte-Pignatelli.

„Nic nebrání tomu, abychom podepsali příměří,“ odpověděl Napoleon.

„Používal slova *amnistie*¹,“ vyprávěl Miot de Melito, „a tuhle chybu dělal prakticky v celém rozhovoru.“ A bude ji ostatně dělat po celý život...

O dvě hodiny později byla smlouva podepsána.

Teď přišla řada na Svatou stolicí. 22. června přijal vítěz v Bologni vyslanec Pia VI. Na počátku rozhovoru byl Napoleon velmi přísný, ale ke konci přece jen trochu roztál. Ovšem podmínky vnucené tehdejšímu římskému vládcovi nebyly o nic mírnější: „Brány papežského státu zůstanou uzavřeny lodím mocností, které jsou ve válce s republikou, a otevřeny francouzským lodím. Francouzská armáda si dál podrží boloňskou a ferrarskou legaci a evakuuje faenzskou legaci. Papež vydá Francouzské republice sto obrazů, váz nebo soch... Zejména bronzovou bustu Junia Bruta a mramorovou bustu Marcus Bruta, obě umístěné v Kapitolu, a pět set rukopisů. Papež zaplatí Francouzské republice dvacet jedna milionů livrů v francouzské měně, z nichž bude patnáct milionů a pět set tisíc v hotovosti nebo ve zlatých prutech. Zbývajících pět milionů pět set tisíc bude vyplaceno v potravinách, zboží, knihách, volech... Papež se zavazuje, že umožní průchod jedné kámy republiky...“

¹ Francouzsky se příměří řekne *armistice*, zatímco *amnistie* znamená amnestii či odpuštění – pozn. překl.

Direktorium bylo okouzleno. Finanční invaze – tento výraz vymyslel Albert Sorel – fungovala podle přání. „Nenechávejte v Itálii nic,“ doporučovalo Direktorium dobyvateli. „Itálie musí zaplatit draze za svou svobodu! To už není válka, ale razie!“

A co Joséphina? Proč odmítala přijet? Věděl Bonaparte o přítomnosti krásného husara po jejím boku?

„Zdá se, že sis vybrala, že víš, na koho se obrátit, aby mě nahradil... Co se týče tebe, ať tvoje vzpomínky na mě ti nejsou protivné. Mé neštěstí je, že jsem tě málo znal. Tvé neštěstí je, že jsi mě srovnávala s muži, kteří tě obklopují.“

Ale nic nedokázalo vzbudit lítost u Hippolytovy milenkyně, a tak nešťastný manžel psal bratru Josephovi: „Příteli, jsem zoufalý. Moje žena, ta, kterou miluji v životě nade vše, je nemocná. Můj rozum už v tom nezmůže nic... Miluji ji k zbláznění a už nemohu zůstat daleko od ní.“

Barras, kterého Joseph varoval, požádal Carnota, aby Bonaparta uklidnil a odpovědnost za Joséphininu nepřítomnost přesunul na Direktorium, které „se obávalo, aby ho manželské starosti neodvedly od starostí, k nimž ho volala sláva a blaho vlasti“.

Ale teď se musela kreolka stůj co stůj rozhodnout! Nepsal snad Bonaparte ve svých dopisech, že kdyby byla jeho žena opravdu nemocná, okamžitě by pospíchal do Paříže? Nepohlásil snad, že bez Joséphiny už nebude v Itálii užitečný? Zkrátka, byl připraven nechat Itálii diplomatům, kteří prosili o příměří, a svou armádu předat tomu, kdo by ji chtěl převzít! A tak vlastně výsledek celého tažení závisel na Joséphinině souložení! Jistě, až do této chvíle všechno fungovalo zázračně, ale jak to bude dál? Nechystali se snad Rakušané přispěchat na pomoc obklíčené Mantově? Jenže až doteď nic nedokázalo kreolku přinutit, aby opustila svého milovaného a krásného Hippolyta, který ji dokázal rozesmát k slzám a uměl ji tak krásně pomuchlovat v jejím kulatém budoáru.

Tentokrát se pět direktorů rozzlobilo a - 24. června – posadili Joséphinu násilím do kočáru. „Ponořena do mimořádné bolesti a rozplývající se v slzách,“ jak řekl jeden svědek, opustila konečně Paříž. Ale jen co se kola na cestě do Itálie poprvé otočila, slzy jí uschly: proti ní, dotýkaje se jí kolena, seděl Hippolyte, veselý – a krásný – hřebeček.

Vzála svého milence s sebou!

13. července konečně dorazil do Milána posel a oznámil Bonapartovi, že „nedostižnou Joséphinu“ předjel o pouhých hodinu. U milánských bran ji Bonaparte konečně sevřel v náručí! Byl natolik bez sebe touhou, s takovým žářem myslel na unylost jejího těla se všemi oblinami a dohlíčky, že ji tiskl k sobě tak vroucně, že si Hippolyta Charlese ne všiml... Nebo ještě lépe: během dvou prvních dnů, které s ní strávil v Milánu, přijímal jejího milence u svého stolu a v salonu.

Cítíme jistou nevolnost, když čteme první dopis napsaný po jejich dalším odloučení. „Před několika dny jsem myslel, že tě miluji, ale jakmile jsem tě spatřil, uvědomil jsem si, že tě miluji ještě tisíckrát víc. Od té doby, co tě znám, tě zbožňuji každý den ode dne víc... Ach, prosím tě, dovol, abych viděl některé z tvé chyby. Nebuď tak krásná, tak půvabná, tak něžná, tak dobrá a hlavně nebuď nikdy žárlivá, nikdy neplač. Tvé slzy mě zbavují rozumu a spalují mou krev...“ Tak, aby sám sebe oklamal, snažil se jí vnutit myšlenku, že na něj žárlí.

A dodal: „Odpocíň si. Rychle se uzdrav. Přijed' za mnou. Abychom, než zemřeme, mohli říci: ‚Byli jsme tolik dní šťastní!!!‘“

Jestlipak si vzpomněl, co kdysi napsal ve Valence? „S definitivní platností věřím, že láska působí víc zla než dobra a že by to byl od božské Prozřetelnosti dobrý čin, kdyby lidi lásky zbavila.“

Bonaparte odjel 15. července ke svým francouzským jednotkám, které už měsíc obléhaly Mantovu. Před vodní přehradou chránící část města – tři jezera vytvořená řekou Mincio – disponoval jen devíti tisíci muži, což byl stejný počet, jaký měli Rakušané za hradbami tohoto starého lombardského města. Od 17. července věřil, že se mu podaří dobýt Mantovu „odvážným a šťastným úderem“. Ale Mantova pořád ještě odolávala. Napoleona brzy přestalo bavit přešlapování na místě – měl hrůzu z obléhání – a 19. července odjel do generálního štábu, který se nacházel v Castiglione. Ale hned po svém příjezdu musel vybojovat dvě bitvy, napsat dva vášnivé dopisy Joséphině a vyřídit civilní problémy – považoval se za prokonzula nové Itálie. Někteří komisaři republiky – jako například bývalý konstitucionalista Pierre-Anselme Garreau – zavalili obchodníky tíhou tvrdých odvodů. „Chováme se k nim s největší přísností,“ napsal Direktoriu, „s jakou nechcete

aby se postupovalo ani proti anglickým obchodníkům. To vyvolává poplach v obchodním světě celé Itálie a nás to v jejich očích pasuje na vandaly.“

Proto ještě týž den Napoleon Garreaua přísně vyplísnil: „Když jste byl zástupcem lidu, měl jste neomezené moci a všichni vás museli poslouchat. Dnes jste vládním komisařem, pověřeným významným postavením, ale vaše funkce by se měla řídit praktickými instrukcemi. Pamatujte na to...“

Ten tón – tón pána – si od nynějška osvojil.

Beaulieu byl nahrazen maršálem Wurmserem, Alsasanem ve službách Rakouska. S armádou sedmdesáti tisíc rakousko-uherských vojáků sestoupil z hor. Jeho jednotky obešly z obou stran Lago di Garda. Jeho plán? Obklíčit čtyřicet tisíc Francouzů zmatených odporem Mantovy. V tu samou dobu, 29. července, Napoleon jásal. Byl na vrcholu štěstí: Joséphina byla u něj. Poté, co se tak nechala prosit, opustila nakonec Miláno a přijela za ním. Právě pil kávu na balkoně skromného domu obsazeného hrabětem de Provence – odkud bylo vidět daleko do okolní krajiny – a kde teď objímal nyjící kreolku, která se smála a opakovala leitmotiv:

„Přestaň, Bonaparte!“

Přítomní svědci odvraceli rozpačité hlavy... Náhle jeden z nich vykřikl:

„Rakušané!“

Wurmserovy „bílé uniformy“ pověřené osvobozením Mantovy skutečně sestupovaly v dlouhých řadách z hor. Co proboha dělá Masséna, pověřený střežením údolí a velící lombardským a benátským rovinám? Zatímco Joséphina prchala v doprovodu Junota směrem k Desenzanu, Bonaparte přijímal jednoho posla za druhým a brzy měl celkový přehled o situaci. Nebyla moc dobrá! Pršely rozkazy, které se měly pokusit nepřitele zastavit.

Pak se Napoleon vydal do Desenzana, jehož úzké uličky byly posety mrtvolami. Tam se dozvěděl, že nedaleko Sirmionského poloostrova si Rakušané, jejichž čluny brázdily vody Lago di Garda, vzali na mušku Joséphinin kočár. „Wurmser mi draze zaplatí za strach, který ti způsobil,“ napsal Napoleon své ženě.

Špatnými zprávami se to jen hemžilo: cesta k Milánu byla odříznuta, Brescia padla, Lannes a Murat se dostali do zajetí. Napoleon nejprve poslal Joséphinu směrem k Florencii –

pod ochranou eskorty dragounů – a pak svolal válečnou radu. Věci se vyvíjely špatně, velmi špatně. Někteří velitelé věřili, že Itálie je pro Francii ztracena! Šuškal se, že Neapolitánci a papež chtějí porušit příměří a vyrazit k severu.

Bonapartův plán?

Vycházel z napoleonské strategie: protože nepřítel rozdělí své síly do dvou armád, porazí je jednu po druhé. Později Las Casesovi vysvětlil:

„Od tohoto okamžiku byl Wurmserův plán útoku odhalen. Francouzská armáda by sama proti celé jeho síle nezmohla nic. Nestála tu jedna armáda proti dvěma, ale jedna armáda proti každému z nepřátelských útvarů, a pak byly síly rovnocenné.“

A tak ten večer vydal v Roverbelle rozkaz prozatímně porušit obléhání Mantovy. Sérurier musel zatlouci děla. Zato protiútok. Čtyřicet dva tisíc mužů porazí osmdesátitísícovou armádu!

Quasdanovitch a jeho Rakušané zaútočili na Lonato. Napoleon s Massénovým dělostřelectvem a všemi dragouny, které mohl shromáždit, zamířil k městu a rozřízl rakouskou armádu na dvě větve: jedna byla odražena k řece Mincio, druhá k Lago di Garda. Junot přinutil rakouskou armádu k ústupu až k Salo. A Quasdanovitch neměl jinou možnost než dovést trosky své armády na sever od jezera! Bonaparte zajal deset tisíce mužů a mohl oznámit Direktoriu, že „věci nabraly uspokojivý obrát“.

Teď byla řada na Wurmserovi!

5. srpna v šest hodin ráno se obě armády střetly u Castiglione. Bonaparte ustoupil, aby nepřítele vylákal k sobě, a Rakušané spadli do pasti, zaútočili na jeho pravé křídlo a vykládili střed. Marmont je zasypal palbou z dvaceti děl a uprostřed planiny způsobil „bílým uniformám“ těžké ztráty. Z zesílené dělostřelby Wurmserovo levé křídlo ustoupilo a v tu chvíli vstoupil na scénu Augereau s nadšením a energií, které tomuto synovi prodavačky ovoce a sluhy přinesly jednoho dne titul vévody z Castiglione. Wurmser se pokusil udržet u Solferina, ale ústup jeho jednotek ho strhl s sebou, takže musel stáhnout k Tridentu. Celé Lago di Garda, klíčová pozice, bylo v Bonapartových rukách!

„Ve válce,“ řekl jednoho dne, „je odvaha nejlepším výpočtem génia!“

Vítěz se obrátil k Veroně a mohl hrdě napsat Direktoriu: „Rakouská armáda, která už šest týdnů hrozila invazí do Itálie, zmizela jako sen, a Itálie, již hrozila, je nyní klidná...“ A ve stejném dopise dodal: „V Castelnovo jeden benátský venkovan zabil francouzského dobrovolníka. Nechal jsem spálit jeho dům a na jeho trosky jsem dal napsat: ‚Tady zabili Francouze.‘“

Křídla, která Bonapartovi narostla, neustále vadila některým členům vlády, kteří, aniž to přiznali, mu je chtěli přistříhnout... „Netouží náhodou dobýt Itálii,“ našeptávali, „i z jiných důvodů, než aby si mohl hrát na diktátora a dobyvatel jen pro slávu republiky?“ Bonaparte to vytušil. „Zdá se mi,“ napsal 9. srpna Carnotovi, „že mnohé osoby by mi chtěly uskodit a že používají všechny možné intriky, aby doprály sluchu hloupým a zlým řečem...“ Proto, aby měl odynějška volné ruce, opět hrozil tím, že odejde: „Je tady hrozné horko. Mé zdraví je oslabené. Pokud ve Francii existuje jediný poctivý člověk, který by mohl v dobré víře pochybovat o mých politických záměrech a vzít v pochybnost můj postup, okamžitě se vzdám onoho štěstí, že mohu sloužit své vlasti.“

Od jeho prvních vítězství, jakmile začala stoupat jeho popularita, jakmile zaslechli jeho první velitelská slova, uvědomili si vládci, že by se „ten malý skrček s rozčuchanými vlasy“ mohl stát jejich pánem. Od té chvíle měli v hlavě jen jedinou myšlenku: udržet ho co nejdál od hlavního města. A tak po tři a půl roku, díky tomu, že jeho přítomnost v Paříži byla pro mnohé strašidlem, dostával Napoleon od Direktorie všechno, co chtěl – včetně úchylné a bláznivé egyptské ekvipáže!

„Využijte přízně Štěstěny, když je vám nakloněna,“ řekl jednoho dne. „Obávejte se, aby se nezměnila v nevoli: je to žena!“

Odpocinek byl proto jen krátký: už koncem srpna před ním bylo další tažení. Pětadvacátého odjel do Verony, aby „posunul vítězství až k závěrečnému výsledku“, tedy aby zatlačil Davidovitchovu armádu do Tyrol a zasadil ránu z milosti Wurmserovi, jehož armáda se očividně znovu formovala v naději, která bude brzy rozprášena.

1. září ho přivítala Peschiera. Odtamtud postupoval k Tridentu, odkud se Wurmser stáhl. 5. září bylo tažení u konce,

a když oznamoval Direktoriu obsazení Tridentu, dodal: „Občané direktori, 22. fructidoru budu v Bassanu. Pokud tam na mě bude čekat nepřítel, dojde k bitvě, která rozhodne o osudu celé země.“

Oznamoval příští bitvu! Dokonce uvedl přesné datum a jméno, které vstoupí do historie: Bassano, 22. fructidor – 8. září! Byl tak šťastný, že poprvé – kromě dvou láskyplných rádků – poslal Joséphině jen tuto zprávu o vítězství: „Nepřítel ztratil, drahá přítelkyně, osmnáct tisíc mužů, kteří padli do zajetí. Zbytek byl zabit nebo zraněn. Wurmser má s kolonou patnácti set jezdců a pěti tisíc pěšáků jediné řešení – ukrýt se v Mantově. Ještě nikdy jsme nedosáhli trvalejších a větších úspěchů: Itálie, Furlandsko a Tyrolsko jsou pod ochranou republiky. Císař bude muset postavit novou armádu: dělostřelectvo, mostové soupravy, zavazadla, všechno je v našich rukou.“

Obsazení Bassana – Bassano del Grappa – umožnilo Bonapartovi „uzavřít“ ústup rakouských jednotek směrem k Tridentu. Wurmser – jak Napoleon předvídal – byl přinucen ukrýt se v Mantově, jejíž obléhání okamžitě začalo. Během tří týdnů ztratili Rakušané dvacet sedm tisíc mužů a Marmont mohl odvézt do Paříže dvaadvacet bojových zástav. Týž den se spojily Ferrara, Bologna, Reggio a Modena a vytvořili Cispadánskou republiku. Miláno – kam Napoleon přijel na dva dny za Joséphinou – se stalo hlavním městem Lombardské neboli Transpadánské republiky, která se brzy stala Cisalpínskou, Předalpínskou republikou – vzpomínka na dobytí Galie Césarem.

26. září vydal Napoleon prohlášení adresované Italům: „Přišel čas, kdy se Itálie může se ctí zařadit mezi mocné národy... Chopte se zbraní! Vaše svobodná italská vlast je lidnatá a bohatá. Ať se před vašimi právy a vaší svobodou nepřítel zachvěje!“

Při četbě tohoto prohlášení se direktori ušklíbili. To nebyla politika, kterou by chtěla vést Paříž v Itálii! Proto Bonaparte o několik dnů později – 8. října – napsal vládě: „Mé zásluhy nejsou příliš velké a moje zdraví je natolik chatrné, že budu nucen vás požádat, abyste jmenovali mého nástupce.“

Byla to samozřejmě jen nová hrozba. Ať mu dá Paříž zeleň a on naplní vládní pokladny! Protože to bylo pro Direktorium to nejhlavnější! V této oblasti si pět direktorů nemohlo

stěžovat: od dubna shromáždila italská armáda pro republiku „čtyřicet až padesát milionů“.

14. října opustil Napoleon znovu Veronu, překročil Adiži a dosáhl vesnice Ronco. Odtamtud vedly tři cesty přes bažiny. Ta prostřední procházela kolem jednoho městečka, do kterého se vcházelo přes most vedoucí přes řeku Alpone. Městečko se jmenovalo Arcole. Arcole, které Wurmser, jenž opět opustil Mantovu, právě obsadil. Proto bylo mimořádně důležité zmocnit se Arcole, protože odtamtud mohli Francouzi vpadnout Rakušanům do zad... Jenomže most – stále existuje – který bránil rakouský zadní voj, odolával všem útokům.

I přesto, že se francouzští generálové vrhali do útoku v čele svých jednotek, přes most se nedalo přejít. Augereau se zmocnil praporu a podařilo se mu ho donést až na druhý konec mostu. Přitom křičel na své vojáky:

„Zbabělci! Tolik se bojíte smrti?“

Napoleon, „rozhořčený váháním svých vojáků“, jak nám připomíná nápis na arcolském památníku, uchopil prapor a podařilo se mu ho na mostě vztyčit. Nadšení granátníci se vrhli kupředu a dostali se až do poloviny, když byli z boku zasaženi palbou. Následující scéna měla daleko k legendě, která ukazuje Napoleoně třímajícího prapor uprostřed záplavy kulí, postupujícího vpřed v čele svých mužů, s nimiž porazí celý svět... Sám Napoleon uvedl věci na pravou míru, když o nich vyprávěl Las Casesovi: „Granátníci, kteří šli v čele, opuštění zadním vojem, váhali. Ostatní je při útěku strhli s sebou, ale oni nechtěli vydat svého generála. Vzali ho za ruce, za vlasy a za uniformu a vlekli ho zpátky mezi mrtvými a umírajícími a v hustém dýmu. Vrchní velitel spadl do bažiny, do níž uprostřed nepřátel zapadl do půli těla.“ Zaznělo volání:

„Vojáci, kupředu, zachraňte generála!“

Bonaparte se dostal z bažiny, opět se postavil do čela svých mužů a přinutil nepřítel evakuovat vesnici. Ale k definitivnímu vítězství – vítězství u Arcole – došlo až následující den, ve středu sedmáctého. Francouzi se mohli konečně vymanit z těch děsivých bažin a porazit nepřítel na rovině.

Napoleon později řekl, že teprve po tomto arcolském vítězství se ho zmocnily „velké ambice“. Patnáctého ráno byl pouze velitelem ustupující hordy! A pokud arcolský most vstou-

pil do historie, Napoleon se stal součástí legend. Jednoho dne, až bude Prométheem přikovaným ke skále, si povzdychne: „Ano, byl jsem šťastný první konzul – během své svatby, při příchodu římského krále, ale tehdy jsem ještě sebevědomí neměl... Možná jsem se začal těšit větší vážnosti až po svých vítězstvích v Itálii. Jaké jsem prožíval nadšení, když jsem slyšel pokřik Ať žije osvoboditel Itálie! V sedmadvaceti letech! Teprve tehdy jsem začal tušit, čím bych se mohl stát! Viděl jsem, jak přede mnou lidé prchají, jako kdyby mě odnášel vzdušný vír...“

Založit dynastii? To ne! Tehdy ještě myslel jen na to, že z něj bude „Brutus králů a César republiky“. Ano, zdálo se, že všechno je uchystáno, aby se z Bonaparta stal nejšťastnější ze všech lidí.

Ale Direktorium se bálo čím dál víc.

„Jste šťastnější než francouzský lid, můžete dojít ke svobodě bez revoluce a bez zločinů!“ napsal Bonaparte 1. ledna 1797 italským poslancům shromážděným ve Ferrare.

Dovedeme si představit, jaká asi byla reakce pěti direktorů – kralovrahů – když četli tyto řádky. Slovo „zločin“ se nedalo přehlédnout... Teď měli jistotu: Bonaparte se chce stát pánem – absolutním pánem – i mimo bitevní pole.

8. října označil politický systém vnucený Direktoriem Itálii za „velmi špatný“, a aby se jeho slova nedala vykládat dvojznačně, upřesnil: „Pokaždé, když váš generál v Itálii nebude středem všeho, vezmete na sebe velké riziko...“ Tento jazyk nelze přičíst jen ambicím.

Trochu je uklidnil, když jim následující týden připomněl, že jen díky letnímu tažení mohl poslat do Paříže dvacet milionů – navzdory mnohým „podvodům státní pokladny“. Kromě jiného jim načrtl slibnou perspektivu, když prohlásil, že „Itálie může poskytnout dvojnásobek“, pokud bude mít volné ruce.

Představa tohoto zlatého dolu, minulého i budoucího, nedokázala obavy Direktorია nijak uklidnit. To se domnívalo, že pokud chce učinit konec diktatury nového prokonzula, nic nebude lepšího než uzavřít mír. Důvody politické nezávislosti, které požadoval vrchní velitel italské armády, pak budou bezpředmětné. Proto vláda pověřila elegantního generála Clarka dvojím posláním: za prvé, aby, pokud to bude možné, zahájil jednání s Rakouskem o uzavření příměří, a za druhé,

aby udržel na uzdě ambice muže, před nímž se v Lucemburském paláci třásla pět králů. Clarke měl naštěstí v Turínu jisté potíže se získáním rakouského pasu, který by mu umožnil odjet do Vídně, a proto neměl jinou možnost než se vypravit do Milána, kde měl při svém pobytu především možnost objevit Napoleona.

V Clarkových představách byl Napoleon jen malý Barrasův chránělec, jenž vyšel z barikád vendémiairu, a proto si tohoto ambiciózního generála vážil jen málo. Náhle se však ocitl v přítomnosti jakéhosi novodobého Césara, hovořícího o své armádě a politice v pauze mezi dvěma bitvami, vydávajícího zákony, organizujícího své výboje, zakládajícího sesterské republiky, s mimořádnou hbitostí měnícího své plány, „pokud to nepředvídané okolnosti vyžadují“, a v boji diktujícího třicet dopisů nebo rozkazů denně. Muži, jenž měl důvěru Direktorია, připadal Napoleon naprosto výjimečný, ať už stál v čele svých pomocníků, nebo s mečem v ruce diktoval nepříteli svou vůli. Napoleon by to Clarkovi, překvapenému, že se s takovou dualitou shledává u jednoho a téhož muže, mohl vysvětlit, jako to udělal později:

„Co tvoří sílu generála? Jeho civilní kvality, pohled, výpočet, duch, znalosti administrativy, výmluvnost a konečně znalost lidí: to vše je civilní.“

Po několika dnech fascinovaný Clarke začal chápat důvody obdivu k vítězícímu generálovi, stejně jako mimořádný vliv, který měl na „všechny osoby tvořící republikánskou armádu“. Bezesporu byl absolutním pánem svého okolí. Všechno vycházelo od něj a směřovalo k němu! Určitě si hrál na prokonzula, ale Clarke, jenž nebyl žádným velkým republikánem, ho nepovažoval o nic méně za „muže republiky“ a „bez jiné ctižádosti, než jak si uchovat nabytou slávu“.

Návštěvník se poněkud zmýlil, když tvrdil, že Napoleon nebude nikdy „nebezpečný své vlasti“, to znamená režimu – brumaire dokáže opak – ale měl dar prozíravosti, když poznamenal, že Bonaparte by se nikdy nemohl stát „mužem nějaké strany“. Zdálo se, že Napoleon už nepatří ani k rojalistům, kteří ho pomlouvali, ani k anarchistům, kteří by z něj bývali chtěli udělat svého muže, ale které bývalý podporučík povýšený do této hodnosti Ludvíkem XVI. neměl rád. Byl svůj, odlitý ve zvláštní formě a nedal se srovnat s nikým! Clarke byl blízek toho, aby objevil bonapartismus.

„Nemyslete si,“ napsal v závěru tento vyslanec Direktoria svým pánům, „že ze mě mluví nadšení. Píšu to v naprostém klidu a nevede mě žádný zájem než ten, abych vám odhalil pravdu: Bonaparte bude našimi potomky zařazen mezi největší muže.“

A tak byl vůbec poprvé vysloven o Napoleonovi soud, který bude potomstvem skutečně potvrzen.

Budoucí císař si Clarka zcela získal, když mu dokázal, že je třeba zasadit Rakousku ještě několik úderů, než se s ním začne vyjednávat. Aby bylo možné získat co nejlepší mír, musí se Habsburkové dotknout země čelem. Zatím jen klečí na jednom kolenu! Ale brzy přijde den, kdy budou muset prosit o milost.

Nepřítelův plán byl prostý. Sedmnáct tisíc Rakušanů bylo stále ještě uzavřeno s Wurmserem v Mantově. Maršál Alvinczy měl s osmdesáti tisíci muži toto staré město, stále ještě obléhané Napoleonem, osvobodit. Pak už pro stotisícové vojsko nebude nic těžkého – alespoň tak si to František II. myslel – Francouze rozprášit a znovu dobýt Miláno... Plán se musel podařit navíc i proto, že se vědělo, že Bonaparte je nemocný a „žlutá je pro radost“. Rakušané už dokonce pozvedávali číše na „jeho brzkou smrt“.

Rozpálený horečkou, s váčky pod očima a s propadlými a bledými tvářemi nicméně Napoleon vsedl na koně a 7. ledna se vydal na cestu do Verony, která ho přivedla do Rivoli. Cestou se zastavil u Mantovy, vydal několik rozkazů, ale dlouho se nezdržel a pokračoval k Veroně. Samozřejmě, že vytušil nepřítelovy myšlenky: sestoupit k Mantově údolím řeky Adiže, přelit se ze severu na jih, od Tridentu k Veroně. I když ho nadále trápila horečka – což mu ovšem nezabránilo, aby pod sebou neuštvál k smrti tři koně – rozestavil své jednotky severně od Verony, v linii táhnoucí se od Lago di Garda až po břehy Adiže, procházející přes coronnskou pevnost a Rivoli, které ovládalo vstup do soutěsky.

Krajina tu byla úchvatně krásná, ale nikdo si jí nevěšmal. Tu sobotu 14. ledna byla situace více než vážná.

Kolik strategií se sklání nad plány bitvy u Rivoli a pokouší se vysvětlit, jak mohla být obrovská, osmdesátitisícová armáda poražena jednotkami, jejichž početní stav byl o polovinu nižší! Uprostřed dopoledne se však zdálo, že francouzské

pozice jsou ohroženy. Předešlý den byl Joubert zatlačen na rivolskou náhorní rovinu – nebo spíš rivolskou kotlinu, jak upřesnil jeden z bojovníků – a vypadalo to, že nepřítel chce obejít francouzské jednotky a dokonce je obklíčit.... Když vojáci viděli, jak se horské hřbety hemží rakouskými jednotkami, jejichž příslušníci si sami sobě tleskali, znepokojení a strach způsobily, že se všechny oči obrátily k Bonapartovi. Ten pohlédl na lavinu, jež se je chystala pohltit, a spokojil se jen s tím, že klidně prohlásil:

„Máme je.“

Důstojníci potřebovali veškerou slepou oddanost vůči svému veliteli, aby se nezeptali, jestli horečka jejich idolu nepomátla hlavu. Francouzská armáda bude dozajista rozdrčena jako ve svěráku! Ale Napoleon mírumilovně opakoval:

„Máme je.“

Jaké šílenství! Copak nejsou ze všech stran obklíčeni a nemá Bonaparte k dispozici jen Massénovu a Joubertovu divizi?

„Máme je.“

Nevšímal si dokonce ani kulí, které Rakušané stříleli z druhého břehu Adiže a jež padaly do francouzských pozic. Náhle se na západě objevila nohá kolona nepřátel. Tentokrát bude obklíčení úplné! Ale Bonaparte s úsměvem opakoval:

„Máme je.“

Kolona byla francouzská! Jednalo se o 18. pluk. Její velitel, generál Mounier, když spatřil, jak mezi jeho muže a Bonaparta pronikly nepřátelské jednotky, vzal na sebe odpovědnost a zaútočil na rakouský zadní voj. Podařilo se mu ho porazit, a tak se rázem ocitl na bojišti, kam jeho brigáda vpochoďovala za doprovodu hudby a s rozvinutými prapory. „Tento příchod,“ vyprávěl jeden svědek, „měl na nás žádoucí účinek, rázem zvrátil morálku vojáků a změnil naši situaci tak, že zoufalství vystřídalo nadšení.“

Bonaparte, „jenž měl z tohoto příchodu ten největší užitek“, okamžitě odcválal do čela pluku.

„Bravo, osmnáctko!“ křičel, „vykonali jste ušlechtilý čin a vaše sláva vzrostla. Aby byla úplná, v odměnu za vaše jednání budete mít tu čest zaútočit jako první na jednotky, které měly tu troufalost a obklíčily nás.“

Odpovědělo mu bouřlivé „vivat“ a 18. pluk, seřazený k útku po jednotlivých praporech a doprovázený několika zbýva-

jíciými použitelnými jednotkami, zaútočil za neustálé střelby „zdola nahoru“ na horské hřebeny obsazené nepřítelem v týlu Napoleonovy armády. Útočníci poslouchali s radostí temné dunění francouzských kulí, které jim přelétávaly nad hlavami a připravovaly jim půdu na vrcholu. Celí udýchaní pak vtrhli do rakouských pozic a s takovým zápalem se činili svými bajonety, že, jak vyprávěl budoucí generál Thiébault, „země byla pokryta mrtvolami a stovky nepřátel se vrhaly do propasti“. Pak přiválal Murat v čele svých jízdních eskadron, udeřil na nepřítele a dokončil vítězství, které pojistilo nejen „osud přítomných jednotek, ale také celé naší armády“. Dobytelé, nacházející se ještě hodinu předtím ve vážném ohrožení, teď byli zachráněni.

V čele svého regimentu dělal mladý triadvacetiletý plukovník Lasalle zázraky. Když se setmělo a Bonaparte viděl, jak ho zmáhá únava, ukázal na „hromadu nepřátelských praporů“ a řekl mu s úsměvem:

„Lehni si na ně, Lasalle, zasloužíš si to!“

Wurmser hned následující den kapituloval. Mantova otevřela Francouzům své brány.

V Paříži zpráva o bitvě u Rivoli a o pádu Mantovy, která přišla po depeších z Lodi a Arcole, vyvolala obrovské nadšení. Co na tom, že rojalisté dávali najevo svou zášť a nazvali arcolského vítěze „Mandrinovým bastardem“ a jeho vítězství „slávou kejklířů“! Agenti Ludvíka XVIII. se nechali slyšet, že „mladý hrdina“ skončí před popravčí četou na náměstí Republiky, ale radost lidu byla nepopsatelná a kalila ji jen obava, aby se Napoleon příliš nevystavoval kulkám nepřátel. Noviny postavily Napoleona „nad člověka“ a Direktorium, které už nemohlo zadržet příval, se jím nechalo unést. Teď už nepřipadalo v úvahu dát italského vítěze pod poručnickou správu! Od nynějška mu byly rozkazy posílány s nekonečnou opatrností. „To ostatně nejsou příkazy, které vám dává výkonné Direktorium,“ napsali mu, „ale naše přání.“ Clarkovi bylo dokonce doporučeno, aby nedopřával sluchu rakouským návrhům „bez Bonapartova názoru“.

Zatímco se čekalo na zahájení jednání s Vídní, bylo nutné porazit moc Říma. Ve středu 1. února v Bologni, kam za ním přijela Joséphina, vyhlásil Napoleon válku papeži a hned následující den zamířil k římské državě Faneze, která mu spad-

la do klína jako přezrálý plod. Jediná divize vedená Junotem – po symbolické kanonádě – „snadno“ přinutila vojáky Pia VI. složit zbraně. Bonaparte mohl táhnout na Anconu, která padla, jak napsal Joséphině, „po krátkém střelení z pušek a ráně pěstí“.

16. února odjel do Tolentina na setkání s třemi kardinály pověřenými papežem „podepsat úmluvu“, která, jak tvrdil Bonaparte, uloží Svatému otci „dlouhé pokání za jeho vzpouru“. Ve strohém paláci Parisani – dnes Bezzi – ještě dnes ukazují *sala a camera di Napoleone*, kde se dal Bonaparte „odhodlaně“ do práce a podle svého výrazu si pro jednání ukoval strašlivou masku a použil „mluvu strašidla“. Podmínky, které chtěl vnutit papeži, byly tak tvrdé, že kardinál Mattei padl na kolena. Bonaparte ustoupil pouze v těch bodech, které požadoval jen proto, aby vyjednávače vyděsil. Nakonec získal to hlavní: Bolognu, Ferraru, Romagnu, Anconu, uzavření římských přístavů pro Angličany..., aniž bychom mluvili o velkém množství a o pořádné kupě zlata, která měla potěšit Direktorium. Nazítří o tom psal v dopise do Lucemburského paláce, v němž vysvětloval, proč se nevydal na pochod proti Věčnému městu: „Třicet milionů je desetkrát lepší než Řím, z něhož bychom nezískali ani pět milionů... Ten starý stroj se porouchá sám.“

Vrátil se do Mantovy, kde připravoval rozhodující tažení: pochod na Vídeň, který měl v jeho představách po bitvě u Arcole a pádu Mantovy přinutit rakouský dvůr, aby přišel s prosíkem, což by přineslo mír jak na Rýnu, tak i v Alpách. Díky posílám, které mu přivedl Bernadotte, měl teď Bonaparte pod svým velením sedmdesát čtyři tisíc mužů. Proti němu stála rakouská armáda, již velel důstojný protivník: arcivévoda Karel, syn Leopolda II., synovec Marie-Antoinetty, který byl jmenován maršálem po polním tažení v roce 1793.

Nové tažení započalo.

Tentokrát nepřipadalo v úvahu chovat se jako v dobytých zemích. Francouzi postupující směrem ke středu rakouské mozaiky našli „udatný lid zmořený válkou proti Turkům i válkou současnou“. Podle vrchního velitele byli obyvatelé rakouských zemí obětmi „slepoty“ a „týranie“ své vlády.

„Respektujte jejich vyznání a mravy,“ doporučoval italským vítězům, „a chraňte jejich majetky. Statečnému maďarskému lidu přinášíte svobodu!“

12. března, navzdory hnusnému počasí – byl měsíc vento- se, který se za své jméno stydět nemusel², postupovala armá- da za svým velitelem údolím Piavy. Řeka se vylila z břehů a proměnila se v příval. Bonaparte a jeho muži překážku pře- kročili, voda jim sahala až do podpaždí – „vzájemně si pomá- hali“, jak řekl rotmistr Dupin – a pronásledovali arcivévodu, který se stáhl k Tagliamentu. Řeka – brzy dá své jméno fran- couzsko-italskému kraji s hlavním městem Trevisem – byla široká osm set až devět set metrů a rovodněná. Bonapartovi příkazníci ji prozkoumali. Byly nalezeny brody a Bernadotto- va divize přešla první na druhý břeh, podněcovaná tempera- mentním hlasem svého velitele:

„Vojáci od Sambry a Meusy, italská armáda na vás hledí!“

Díky Muratově jízdě, která napadla rakouské hulány zeza- du, byl arcivévoda Karel nucen se znovu stáhnout a překročit Isonzo. Cesta na Vídeň byla otevřena! Vrchní velitel mohl napsat Direktoriu: „Až do této chvíle princ Karel manévroval hůř než Wurmser a Beaulieu...“

Dal příkaz svým jednotkám, aby pokračovaly ve svém ví- tězném pochodu a zároveň poslal arcivévodovi tato slova, hod- ná legendy, kterou s takovou dovedností sprádal:

„Pane vrchní veliteli, udatní vojáci vedou války jen proto, že si přejí mír... Nezabil jste snad už dost lidí a nezpůsobil lidstvu dost bolesti a smutku?... Byl bych pyšnější a na civilní korunu, kdybych si myslel, že jsem si ji zasloužil, než na smutnou slávu, kterou mohou přinést vojenské úspěchy.“

Kvůli tomu ovšem nepřerušil svůj postup a dál vítězil (a jak!) nad dvěma armádami rakouského císaře. 6. dubna se nacházel už jen třicet mil od rakouského hlavního města. Ve Vídni „kolovalo z rozkazu dvora po všech velkých minister- stvech, významných milenkách a po všech předpokojích cí- sařské rodiny oznámení, jímž se všem nařizovalo, aby si oka- mžitě sbalili zavazadla a byli připraveni k odjezdu“. Proto se Thugut rozhodl vyjednávat. A 7. dubna – o půlnoci – bylo v Judenburgu podepsáno pětidenní příměří.

² Podle republikánského kalendáře měsíc ventose trval od 19. 2. do 20. 3. a jeho pojmenování vycházelo ze slova ventouse, což mimo jiné znamená průduch či odvětrávací otvor – pozn. překl.

13. dubna v sedm hodin ráno se v Leobenu odehrál první rozhovor mezi Bonapartem a rakouskými generály. Jednání se konala ve „zneškodněném“ pavilonu stojícím v jedné za- hradě na předměstí Münchthalu – Dietlova zahrada – obklo- pené francouzským táborem. Památník představující Lásku troubící na věčnost je vzpomínkou na toto setkání – ale byl vztyčen pouze pro slávu poraženého...

O pět dní později byla slavná leobenská „předběžná úmlu- va“ přichystána k podpisu. Všichni si ještě naposled text čet- li. Ale Bonaparte se mračil: rakouští vyjednávači umístili do hlavičky smlouvy větu, že „císař – synovec Marie-Antoinetty – uznává francouzskou republiku“.

„Vymažte to!“ vykřikl Napoleon. „Existence republiky je jasná jako slunce. Takový článek by mohl mít význam jen pro slepé. Doma jsme pány my a chceme si zřídit takovou vládu, která nám bude vyhovovat, aniž by nám do toho mohl někdo mluvit.“ Hned následující den po výměně podpisů pod před- běžnou mírovou smlouvou mezi francouzskou republikou a cí- sařem a králem napsal Bonaparte Direktoriu: „Žádám vás o odpočinek, pokrýl jsem se větší slávou, než bylo zapotřebí, abych byl šťastný... Civilní kariéra bude podobně jako má vojenská kariéra přímá a prostá.“

Napoleon udělal další krok. Byla to jen špatně skrývaná hrozba... Jinak řečeno: buď mě necháte, abych si sám řídil vojenské operace a jednal s nepřitelem, nebo si přijdu vzít vaše funkce.

Direktorium se podvolilo, ale ušklíbalo se – a to tím víc, protože předběžná úmluva podepsaná v chvatu nechávala „spoustu věcí nedoručených“.

Mohlo snad jednat jinak? Itálie zvedala hlavu, Joubert se v Tyrolích nacházel ve špatném postavení a papež se dal do díla, aby dokázal, že „starý stroj“ ještě existuje. Co se týče Rakušanů, ti mysleli jen na jedinou věc: získat čas a vzdálit francouzské bajonety co nejdál od Vídně. I přes tento spěch však byla domluvena schůzka – konala se o několik měsíců později ve Furlandsku – a Rakousko se už smířilo s tím, že Francii přenechá levý břeh Rýna a uzná tak hranice té pří- šerné republiky. Císař sice vzdychal, ale nakonec souhlasil, že se zřekne Lombardie, ale požadoval kompenzace.

Kompenzace pro poraženého? Slíbili mu, že tato otázka přijde na přetřes během podpisu mírové smlouvy.

Během jediného roku se „generál Vendémiaire“ stal pá-
nem celé severní Itálie a jako skutečný prokonzul tam šest
měsíců panoval. Řekl o tom:

„To, co jsem udělal až doposud, ještě nic není. Jsem jen na
začátku kariéry, kterou musím projít. Myslíte si, že jsem v Itá-
lii triumfoval pro slávu advokátů Direktoria, pro všechny ty
Carnoty a Barrase? Myslíte si, že jsem to dělal, abych založil
republiku? Jaký nápad! Republiku s třiceti miliony obyvatel!
S našimi mravy a chybami? Copak by to bylo možné? Je to
chiméra, pro kterou se Francouzi nadchli, ale která pomine
jako tolik ostatních chimér. Direktorium potřebuje slávu, uspo-
kojení z marnivosti. Ale o svobodě nikdo nechce slyšet. Podí-
vejte se na armádu! Vítězství, kterých jsme dosáhli, naše trium-
fy už francouzskému vojákovu vrátily jeho pýchu. Ať se Direk-
torium pokusí zbavit mě velení a uvidí, kdo je tady pánem.
Národ potřebuje vůdce, vůdce pokrytého slávou, a ne teoriemi,
kterým Francouzi nerozumějí. Ať jim dají hračky, to bude sta-
čit. Budou se jimi bavit a nechají se vést, ovšem za předpokla-
du, že se před nimi obratně skryje cíl, k němuž budou kráčet.“

Myslel už Bonaparte na možné panování? Buď jak buď, vě-
řil ve svou šťastnou hvězdu a plně si uvědomoval svou cenu.
V královské rezidenci v Monbellu se zcela přirozeně choval
jako panovník. Večeřel sám. S odstupem stáli ministři italské
vlády a úředníci. Dokonce i jeho důstojníci museli čekat, až
velitel uzná za vhodné a osloví je – to byla známka přízně,
která se ne všem dostala. Po dobu jídla – už tehdy velmi rych-
lého – měli místní obyvatelé právo před ním defilovat jako
kdysi během velkých hostin pořádaných arcivévodou.

Pařížané se opět bouřili. Tentokrát to byli rojalisté, kteří
hrozili Direktoriu. Napoleon se už sice pomalu stával bona-
partistou, ale kvůli tomu nepřestal nenávidět přívržence Lud-
víka XVIII., „ten klub z Clichy“, kde se monarchisté scházeli.
Rojalisté šli až tak daleko, že žádali jeho sesazení a zatčení.
Už věděli, že nesehraje Monkovu³ roli. To, čemu Bonaparte
říkal „troufalost nepřátel republiky“, jej hluboce popuzovalo,
ačkoliv měl pro Direktorium a současnou vládu republiky jen
pohrdání. Vinil direktory „ze slabosti, z nejistého a ustraše-

³ George Monk vévoda z Albemarle (1608–1670), zpočátku Cromwellův po-
ručík, který bojoval proti rojalistům. Později připravoval návrat Karla II.
na anglický trůn – pozn. překl.

ného jednání, marnotratnosti a setrvávání v systému, jenž je
chybný a nedůstojný pro slávu vlasti“.

18. července se situace zhoršila. Direktoriu začaly hrůzou
cvakat zuby a rozhodlo se, že povolá Napoleona na pomoc.
Jenomže budoucí císař odmítl: neměl žádnou chuť poskvřnit
svou nově získanou slávu v degradujících pouličních bojích.
Už nebyl generálem Vendémiairem, ale prokonzulem italské
republiky!

Díky vzbouření by se mohl bezpochyby stát jedním z di-
rektorů, oprávněně přesvědčeným, „že se jím jednou stane
sám“. Dějiny by přišly o tažení do Egypta a Bonaparte se
mohl stát císařem dřív. Jenomže Napoleon neměl náležitý
věk, aby se stal direktorem. Nemohla by být ústava z ro-
ku III. republikánského kalendáře změněna v jeho prospěch?
Váhal... I když by to v případě této ústavy nebylo poprvé!
Jenomže který z pěti králů Direktoria by mu přepustil své
místo? Nepustili by si vlka do ovčína? Pokud ovšem může být
tato prohnílá vláda srovnávána s nevinným ovčínem – chlév
nabízí lepší srovnání...

Ale občané direktori již odsunuli tyto obavy do druhého
plánu. Báli se o život. Rojalisté zvedali hlavu výš a výš. Spálí
plameny fructidoru celý režim? Direktori opět požádali Bo-
naparta, aby jim přišel na pomoc.

„Bonaparte přijede, jen aby nás pomstil,“ povzdechl si
Barras. „To už budeme višet.“

7. srpna nedorazil do Paříže Bonaparte, ale Augereau, syn
zedníka, stejně odvážný jako krutý. Z Itálie ho sem poslal
jeho velitel, a když vystoupil z kočáru, mírumilovně prohlá-
sil:

„Přijel jsem zabít rojalisty.“

„Jaký pyšný darebák!“ vykřikl tehdy Reubell, upokojený
postavou tohoto obra.

Augereau namočil pero do dobového inkoustu, aby uklidnil
obavy svého velitele: „Naše čistota a naše odvaha zachrání
republiku z této příšerné propasti, do níž ji svrhli agenti trů-
nu a oltáře.“

O pár dní později, 3. a 4. září – jinak řečeno 17. a 18. fructi-
doru – se úder levice stoprocentně zdařil. Padly rozsudky
smrti, došlo k popravám a spiklenci a poslanci nepřátelští re-
žimu byli poslání na galeje. Ulice se uklidnila, což umožnilo,
aby La Révellière-Lépeaux s nadšením prohlásil: „Ani kapka

krve nebyla prolita.“ Sto šedesát popravených na grenellské pláni možná bylo jiného názoru... Státní převrat každopádně zasypal roajalistickou stranu takovou spoustou olova, že se z toho nevzpamatovala.

Bonaparte opustil Miláno a 27. srpna dorazil do Passeria-na, kde se mělo konat jednání s Rakouskem. Ubytoval se na břehu Tagliamenta ve venkovském domě – skoro zámku – který patřil benátskému dóžeti Mannimu. Každý den jezdil do Udine, kde na něj čekali rakouští zplnomocněnci. Císař dlouho odkládal svůj souhlas se začátkem jednání, což vedlo Napoleona k tomu, aby prohlásil:

„Není možné se nám tak drze vysmívat...“

Konečně se František II. rozhodl. Teď chtěl uzavřít mír co nejrychleji a doufal, že jeho zástupce, vyslanec Cobenzl, bude mít lehkou práci.

První setkání obou vůdců delegací dopadlo velmi špatně. Bonapartovi připadalo, že ošklivý a tlustý Cobenzl „je nepřítel zvyklý diskutovat, zato chce mít pořád pravdu“. „Takoví lidé,“ upřesnil, „mají velké požadavky.“ A proto bez meškání doporučil Direktoriu, aby bylo eventuálně připraveno zasáhnout v oblasti Rýna.

„Kompensace“ požadované císařem Františkem spočívaly v tom, že chtěl získat benátské území až po řeku Adizi. „Zdá se,“ oznámil Bonaparte, „že Rakousko je svolné vydat Francii Mohuč. Říkám zdá se, protože náš rozhovor s hrabětem Cobenzlem byl z jeho strany výstřední. Pokud nám ovšem nechtějí prokázat milost a dát nám Belgi! Chci vás ušetřit toho, co jsem na to odpověděl, stejně jako naši diskuse, z níž byste poznali, čemu tito lidé říkají diplomacie.“

Ještě týž večer během následujícího setkání spolu Bonaparte a Cobenzl vedli dlouhý, takřka pětihodinový rozhovor. Napoleon se vzepřel a oznámil, že „pod žádnou záminkou a za žádných okolností“ nemůže souhlasit, aby se císař stal pánem Benátek. Diplomát, který věřil, že záležitost je už vyřízena, sebou teď skutečně trhl zděšením a po dlouhém mlčení, když se mu vrátilo sebevědomí, se zeptal bezbarvým hlasem:

„Jestli tohle všechno uděláte, jak chcete, abychom vyjednávali?“

6. října se zdálo, že jednání „je v podstatě přerušeno“ a Napoleon předpokládal, že do dvanácti dnů dojde k znovuzaháje-

ní války. Protože starý rakouský diplomat se nedokázal způsobit nové módě, slovo dostanou děla! 9. srpna pohrozil Napoleon Rakušanům, že se svým vojskem zamíří k Benátkám, a naznačil, že dostal příkaz od Direktoría, aby vytáhl proti hlavnímu městu císařství. To byla pravda... Ale Napoleon už Rakušanům neřekl, co odpověděl Talleyrandovi: „Přiznám se vám, že udělám všechno, abych získal mír, protože roční období už pokročilo a je jen malá naděje, že bychom mohli dokázat něco velkého.“ Během rozhovorů shodil nedopatřením porcelánový servis a - opět legenda – pak tvrdil, že to udělal schválně.

„Právě tak rozbijí vás!“ hrozil.
„Choval se jako blázen,“ hlásil vyděšený a ještě celý roztřesený Cobenzl do Vídně. Jak diskutovat s takovým člověkem? Tentokrát už nepřipadalo v úvahu mluvit ostýchavě – a neurčitě – o „ústavních hranicích“ Francie. Vrchní velitel teď požadoval „celý levý břeh Rýna“. A protože nešťastný Cobenzl, který už nevěděl, jakého má použít argumentu, prohlásil, že rakouský císař nemůže jednat *jménem* německého císařství, Napoleon mu odsekl touto slavnou větou:

„Císařství je stará služka zvyklá na to, že ji každý znásilňuje!“

Když Cobenzl popadl dech, pokračoval:

„A nemohlo by Rakousko výměnou za tento levý břeh dostat alespoň Benátky?“

Diskuse začala být velmi ostrá. Obě strany si vzájemně začaly hrozit.

„Zapomínáte, že vyjednáváte uprostřed mých granátníků!“ vykřikl Bonaparte.

Zatímco Cobenzl, kterému se vrátil klid, odpověděl:

„Císař si přeje mír, ale nebojí se války. Co se týče mě, budu spokojený, že jsem se seznámil s tak slavným a zajímavým člověkem.“

Ráno 13. října 1797 přišel Bourrienne probudit Napoleona a oznámil mu, že během noci v horách sněžilo. Napoleon tomu nechtěl uvěřit. Vyskočil z postele, utíkal k oknu a tam si musel uvědomit skutečnost:

„V polovině října! Jaká země! Tak musíme uzavřít mír...“

Pochod na Vídeň se stal nemožným.

„Jak odolat všem rakouským silám, které přijdou Vídní na pomoc?“ dodal. „Potřeboval bych alespoň měsíc, aby mi mohly armády na Rýně sekundovat. Jenomže za čtrnáct dní sníh

ucpe všechny cesty a přechody. Je konec, musím uzavřít mír. Benátky zaplatí válečné výdaje za hranice Rýna. Direktorium a advokáti řeknou, co je třeba udělat.“

Nakonec císař dostal Benátky, Istrii a Dalmácii, Zaalpská republika se protáhla až k řece Adžiži, k Mantově a Peschierě, zatímco Francie obsadila Mohuč a získala Rýn jako svou hranici. Staré přísloví se naplnilo:

*Až se Francie napije Rýna,
celá Galie pak bude jiná.*

17. října „hodinu po půlnoci“ byla smlouva podepsána. K jejímu podpisu došlo v Passerianu, ale datována byla v Campoformio, kam nikdy nikdo nevkročil a které se nacházelo na půl cesty mezi oběma rezidencemi.

Když se Bonaparte loučil s Cobenzlem, omlouval se, že vedl jednání způsobem tak málo diplomatickým.

„Jsem voják,“ řekl s úsměvem, „zvyklý na to, že každý den bojuji o život. Od svého mládí jsem v boji a neumím se chovat jako dokonalý diplomat...“

Oba muži se objali... Ještě se sejdou.

Když 26. října přišel text smlouvy do Paříže, direktori málem propadli vzteku. Tak Bonaparte se odvážil podepsat smlouvu bez jejich souhlasu a vyměnit Benátky, které dobyl, za Miláno, které jim vzal! Ale co dělat? „Kdyby Direktorium odmítlo smlouvu ratifikovat,“ vysvětloval La Révellière, „ztratilo by podporu veřejného mínění.“ Několik „detailů“ zaoblilo hrany. „Umělecká komise“ nechala poslat do Paříže slavného benátského lva, o jehož původu nebylo nic známo, kromě toho, že ve XII. století byl na náměstí sv. Marka umístěn na sloup dovezený ze Sýrie. Naopak o slavných měděných koních se vědělo, že kdysi zdobily císařskou ložnici v Byzanci. Během čtvrté křižácké výpravy se jich zmocnili křižáci. Koně byly rovněž vystaveny v Paříži, když byl dokončen vítězný oblouk Carrousel⁴. A tohle všechno přispělo k uklidnění...

⁴ Tento vítězný oblouk stojí na okraji Tuilerských zahrad směrem k Louvru. Byl postaven v letech 1806–1808. Plastika čtyř koní ukořistěná v Benátkách byla po Napoleonově pádu vrácena a nahradilo ji Bosiovo alegorické čtyřspřeží – pozn. překl.

Vláda, která uměla snášet rány osudu, vydala prohlášení, že smlouva splňuje „všechna přání“, a ještě týž den, 26. října, si pospíšila zbavit se Bonaparta a svěřila mu velení anglické armády, která bude jednoho dne pověřena přepadnout britské ostrovy!... A pak, aby se snad na parketách Lucemburského paláce neozval „hluk šavle“, napsali direktori Napoleonovi a oznámili mu, že vláda „pro něj připravila jinou odměnu“, a sice „aby sám dokončil velké dílo“, které tak „daleko posunul“. A jmenovali ho prvním zplnomocněncem na jednání v Rastattu, které mělo brzy začít a na němž mělo dojít k potvrzení usnesení z Campoformio, týkajícího se německého císařství.

V Paříži dosáhlo delirium vrcholu. Signatáře z Campoformio přirovnávali k „největším mužům od dob antiky“, zatímco Monge prohlásil, že od dob Vercingétorixe⁵ neměla Francie podobného hrdinu...

Než se Napoleon vydal do Rastattu, dal jako hlava státu zaalpskému lidu tyto rady:

„Spojte se. Skončete s nedůvěřivostí a zapomeňte na důvody, o nichž se domníváte, že vás rozdělují, a v jediném souladu organizujte a upevněte svou vládu... Abyste byli hodni své budoucnosti, zaveďte moudré a mírné zákony. Provádějte je energicky... Státy se podobají plující lodi a armádě. Je zapotřebí chladného uvažování, umírněnosti, moudrosti a rozumu v koncepcích příkazů a energie a síly v jejich uskutečňování.“

Večer 26. listopadu přijel Bonaparte v kočáře taženém osmi koňmi a „obklíčeném“ třiceti husary do Rastattu, jenž se nachází na půl cesty mezi Baden-Badenem a Karlsruhe. Ubytoval se v zámku, ve stejných pokojích, v nichž bydlel maršál vévoda de Villars v posledních dnech vlády Ludvíka XIV. „Jak vidíte, cestoval jsem o překot,“ oznámil ještě týž večer Direktoriu, „a nebyl jsem tedy překvapen, že ti císařovi pitomí vyjednávači ještě nepřijeli, s výjimkou generála Merveldta.“

Nazítří dorazili do Rastattu rakouští vyjednávači. Metternich, který zastupoval rakouského císaře, se ušklíbal: domníval se, že pokoje v zámku budou vyhrazeny pro něj. Direktorium

⁵ Vercingétorix (72 př. n. l. – 46 př. n. l.), vůdce galského lidu bojujícího proti Césarovi, jímž byl nakonec zajat a po šestiletém věznění v Římě popraven – pozn. překl.

rium poslalo do Rastattu bývalého konstitucionalistu Jeana Baptista, budoucího hraběte de Treilhard. Při svém jmenování předsedou Rady pěti set přísahal „věčnou nenávist království“, což mu ovšem nezabránilo, aby v závěru konzulátu nebyl jedním z nejzapálenějších „fanoušků“ císařství. Ve francouzské delegaci byl ještě urputný Bonnier d'Arco a konečně Merlin, doprovázený svou ženou, která, jak napsal Bonaparte, „je tou největší maloměšťačkou, jež se mnou mluví jen o svém nádobí a svému manželovi říká *Chouchou coquet*. Je to skutečná madam Angot⁶...“

Záctupci zahraničních mocností se posmívali kulatým kloubům Francouzů a jejich šněrovacím střevicům, ale, jak svědčil Lavalette, „museli se sklonit před francouzskou republikou a vtipy na účet těchto pánů skončily po jejich příjezdu“.

30. listopadu 1797 byla podepsána konvence, která potvrdila dohodu z Udine: Benátky byly předány císaři Františkovi a Mohuč se stala francouzskou. Město, které bylo Francií okupováno už v letech 1644, 1688 a 1792, bylo ztraceno o devět měsíců později. Bylo Francouzům vráceno až v roce 1814 a stalo se hlavním městem departementu Mont-Tonnerre.

Konvence v sobě nesla zárodky všech důvodů napoleonských válek. Anglie se nikdy nesmířila s tím, že Francie okupuje levý břeh Rýna. Co se týče Rakouska vyhnáného Holandskem, to se rovněž cítilo ošizené o velkou část svého italského dortu. A protože Francie se nikdy nespokojí se svými přirozenými hranicemi, bude bez přestání docházet k válkám... A bude k nim docházet o to víc, protože napoleonské císařství posune „francouzské“ hranice až k Labi a Jónskému moři!

Po cestě, která byla podle Marmonta „neustálým triumfem“, překročil Bonaparte, „oblečený jako měšťan“, hranice Paříže – hranice svrženého trůnu – vpozdvečer 5. prosince.

10. prosince, u příležitosti předání praporů dobytých v Itálii, přijalo pět členů Direktororia, pečlivě skrývajících, jak se jejich dotkl podpis smlouvy z Campoformio, k němuž došlo bez jejich svolení, Bonaparta se všemi počtami.

⁶ Typ ženy z lidu, kterou za Direktororia stvořil dramatik Maillot. Na jevišti se dostala v Lecocqově operetě nazvané *Dcera madam Angot* (1872) – pozn. překl.

Oslavy na jeho počest pokračovaly. Všechno toto podkuřování přijímal Bonaparte nikoliv s radostí – Bourrienne dokonce hovořil o tom, že se cítil jako na mučidlech – ale s vědomím, že takové lichocení lze přičíst „nepříjemnostem, které přináší jeho postavení... Věděl, že kdyby upadl v nemilost, byl by okamžitě zbaven této pohromy“.

„Vděčím jen zvědavosti a novosti za všechnu tuto oficiální podlézavost, která je vyhrazena všem, mění se jenom datum, titul a jméno.“

Líbila se mu jediná odměna: byl zvolen do Institutu mezi fyziky a matematiky. Uprázdnilo se Carnotovo křeslo – nikoliv smrtí titulárního člena, ale jako následek státního převratu ve fructidoru. Bonaparte měl jedenáct soupeřů. Mechanismus voleb – vymyšlený matematikem Bordou – byl tak dokonale nepochopitelný, že se nedá vysvětlit... V archívech můžeme číst tuto poznámku:

14 lístků obsahuje celkem 624 hlasů

<i>Generál Bonaparte obdržel .....</i>	<i>305 hlasů</i>
<i>Generál Dillon .....</i>	<i>166 hlasů</i>
<i>Občan Montalembert .....</i>	<i>123 hlasů</i>
<i>Celkem .....</i>	<i>624 hlasů</i>

Tento součet, k němuž se došlo za přítomnosti nejslavnějších matematiků své doby, je chybný. Nejednalo se o 624 hlasů, ale součet činí jen 594... To ovšem nic nemění na tom, že Bonaparte měl před svými rivaly bohatý náskok.

Večer 30. prosince překvapila Bonaparta „velká počta“. Když se vracel domů, spatřil dělníky, kteří právě vyměňovali tabulku se jménem ulice Chantereine. Odnynějška se bude jmenovat ulice Vítězství.

Joséphina si objednala nákladnou přestavbu. Ložnice umístěná v prvním patře se proměnila ve stan z pruhované látky, vybavený taburety. Postele „po anticku“ se k sobě přibližovaly nebo se od sebe vzdalovaly díky důmyslnému mechanismu.

„Všechno je to nový model, vyrobený na výslovné přání,“ řekl Bonaparte.

Následující den se oblékl do svého zeleného oděvu člena Institutu a vydal se na oslavu, kterou pořádal Talleyrand na počest manželky vrchního velitele italské armády v paláci

Gallifet. Výzdoba, obsluha, zábava a občerstvení, všechno jako by z oka vypadlo starému režimu. Básník Arnault, který večerel v ulici Vítězství, doprovázel Joséphinu a jejího manžela.

„Dejte mi rámě,“ řekl mu Bonaparte, když vstupovali do plesového sálu. „Vidím tady spoustu dotěravců chystajících se mě obtěžovat. Pokud budeme spolu, neodvážím se přerušit náš rozhovor. Obejdeme sál a vy mě seznámíte s maskami, protože tu znáte každého...“

Dav udělal špalír, jako by vešel panovník. Člověk by uvěřil, že je zpátky ve Versailles. Bonaparta obklopilo tolik lidí, že madam de Staël - slavná literátka - požádala Arnaulta, aby jí pomohl dostat se k velkému muži. Arnaultovi se to podařilo.

„Madam de Staël tvrdí, že u vás potřebuje ještě jiné doporučení, než je její jméno, a chce, abych vám ji představil. Dovolte, generále, abych ji poslechl,“ řekl Bonapartovi.

„Kruh se kolem nás sevřel,“ pokračoval Arnault, „a každý chtěl slyšet rozhovor mezi dvěma tak významnými lidmi.“

„Corinne“⁷ mu nabídla snítka vavřínu.

„Tu nechte Múzám,“ odmítl chladně Bonaparte.

Corinnina emancipovanost ho evidentně rozčilovala. Madam de Staël však trvala na svém.

„Generále, kterou ženu milujete nejvíc?“

„Svou.“

„Jistě, ale která je ta, jíž byste si vážil nejvíc?“

„Té, která se dovede nejlépe postarat o svou domácnost.“

„To chápu, ale která by pro vás byla první ze všech žen?“

„Ta, která by mi dala nejvíc dětí, madam!“

Obdiv, jímž ho Pařížané zahrnuli, ho nijak neopojil. Volání slávy, které ho přivítalo, když přišel do divadla, ho uvádělo do rozpaků. Brzy vystřízlivěl a svěřil se Bourriennovi:

„V Paříži si člověk neuchová vzpomínku na nic. Jestli tady zůstanu dlouho a nebudu nic dělat, budu ztracen. Dobrou pověst v tomto Babylonu nahrazuje jiná. Neuvidí mě třikrát na představení, které se mě netýká.“

Myslel na to, že se chopí moci - nebo alespoň že se na ní bude podílet a požádá o prominutí věku, aby se mohl stát direktorem? Barras - podezřelý svědek - tvrdil, že jednou

⁷ Jméno, které madam de Staël dostala podle svého stejnojmenného románu s autobiografickými prvky (1807) - pozn. překl.

večer s ním Bonaparte hovořil s „výjimečnou živostí o poslušnosti italského lidu a o vlivu, který na něj měl“.

Pokračování tohoto svěřování je ještě méně uvěřitelné.

„Chtěli ze mě udělat vévodu milánského a italského krále.“

„Nedokázal jsem skrýt své pocity, které jsem cítil od počátku našeho rozhovoru,“ pokračoval Barras. „Bonaparte si toho se svou nedostížnou pohotovostí všiml, přestal sondovat, vzpamatoval se a jako by nic dodal:“

„Ale já na nic takového a v žádné zemi nepomyslím.“

„Uděláte dobře, když na to nebudete pomýšlet ve Francii, protože Direktorium by vás poslalo do Templu, aby odměnilo takovou myšlenku. Nenašli by se ani čtyři lidé, kteří by se tomu postavili. Nezapomínejte, že žijeme v republice.“

Stále podle Barrase, pokaždé, když se po svém návratu z Rastattu vydal Bonaparte do Direktororia, „chvěl se a dupal, když jsme ho nepřijali okamžitě. Někdy jsme si dopřáli té škodolibosti, že jsme ho nechali trochu čekat. Když pak vešel, chtěl se direktoriálně posadit k našemu stolu jako náš kolega. Mimořádně zdvořile jsme tyto důvěrnosti odmítli a dali jsme mu křeslo, které nebylo naše.“

Napoleona však trápila jiná myšlenka. Hned po svém příjezdu z Německa se pustil do práce, aby připravil tažení proti Anglii, jemuž měl velet. Bez nadšení vydal rozkaz, aby se loďstvo shromáždilo v Brestu.

Vysvětlil to svému druhovi Bourriennovi:

„Vše se tady otupuje, už nejsem slavný, Evropa nemá slávu na rozdávání. Je nutné jít do Orientu: veškerá velká sláva přichází odtamtud.“

Vpád do Egypta se mu zdál „vhodný k udržení jeho renomé a ke zvýšení záře jeho jména“.

Ale jak přesvědčit Direktorium, že pro porážku věrolomného Albionu je lepší vztyčit francouzský prapor na káhirské minarety než na londýnskou věž?

Už celou polovinu století svrchovanost Porty, jež přešla do rukou žen, se omezovala pouze na to, že její zástupci byli v Káhiře přijímáni s velkou pompou, ale praktickými a jedinými pány země byli mameluci - deset až jedenáct tisíc mužů. Bonaparte jistě mohl sázet i na jinou kartu a tvrdit, že nepřichází jako dobyvatel, ale jako sultánův přítel, aby osvobodil domorodou populaci od jha mameluků.

Tato operace vypadala jako čiré šílenství. Jenže Bonaparte šílenec nebyl...

„Změřil jsem své sny kompasem svého rozumu,“ řekl.

Jakých argumentů mohl použít, aby obhájil svůj projekt? Za prvé pouta, která mamelučtí bejové – neboť Cařihrad a Paříž si velmi dobře rozumely – se škodolibou radostí nasadili francouzskému obchodu. Život francouzských obchodníků usazených v Egyptě byl skutečně čím dál složitější. A za druhé, eventuální anexe Egypta by umožnila kontrolovat cesty vedoucí do Arábie a Indie a nahradit kolonie ztracené za vlády Ludvíka XV.

Chtít zasáhnout Anglii přes její indické impérium byla myšlenka, která předběhla svou dobu. Proto Direktorium přišlo zpočátku s několika nesmělými námitkami. Nad výstředností projektu sebou někteří trhli, ale brzy viděli jen jedinou věc: „vzdálat šavli co nejdál“. Nic není nebezpečnějšího než „nezaměstnaný hrdina“, řekl Christopher Herold! Kdyby byl Bonaparte na vlastní žádost vzdálen tisíce kilometrů od Francie, mohla by vláda konečně klidně spát a jeho popularita by ji přestala strašit. A co kdyby se Rakušané chopili zbraní? Tak ať! Teď bylo třeba udělat vše, aby Direktorium zahnal přízrak vojenské diktatury! A tak 5. března – v den druhého výročí Napoleonova odjezdu do Itálie – nový vrchní velitel egyptské armády přijal „pravomoc shromáždit třicet tisíc mužů v Toulonu, včetně eskadry pro transport a bezpečí expedice“. Ale cíl celého podniku měl zůstat utajen. Bonaparte tak dostal zelenou, aby zorganizoval to, čemu rozumní lidé říkali sebevražda: zatáhnout nejlepší francouzskou armádu na konec světa, aby zasadila ránu Anglii..., když za jasného počasí byly vidět anglické břehy ze skal na francouzském pobřeží! Jak rozumně řekl Bourrienne: „Vítězství na Adiži by stálo za víc než vítězství na Nilu.“

„Země, která pálí pod nohama“ – tak to nazval jeden z direktorů. A Napoleon se vrhl z nadšením do příprav expedice. Když člověk čte rozkazy, které rozesílal všemi směry, zůstává v úžasu stát. Jsou v nich i ty nejmenší detaily, včetně počtu punčoch, které si měl každý muž vzít s sebou...

9. května 1798 se před hlídkou, která střežila vstup do Toulonu, zastavil nějaký jezdec a přikázal, aby mu byly otevřeny brány:

„Jsem vrchní velitel, generál Bonaparte!“

V Toulonu ho čekala armáda, loďstvo, vědci a část budoucího císařství: Louis, Eugène, Murat, generálové Berthier, Davout, Lannes, Marmont, Duroc a Bessières. Byli tam také Kléber a Desaix, kteří v roce 1800 zahynuli⁸.

Flotila dokončila soustředění. Na širém moři pokrývalo válečné loďstvo plochu osmi až deseti čtverečních kilometrů. Když připuly konvoje z Janova, Civita-Vecchia a Ajaccia a připojily se k velké eskadře, čítaly invazní síly čtyři sta bitevních lodí, fregat, brig, návěštních a dopravních lodí, majících na palubách padesát pět tisíc mužů, tisíc dvacet šest děl, tisíc kusů polního dělostřelectva, čtyři sta šedesát sedm vozů, tisíc koní – a to nemluvě o ženách, které se, kromě markytánek, nalodily více či méně potají. Jeden svědek, který spatřil flotilu kotvící před Alexandrií, tvrdil, že se ho „zmocnila nepředstavitelná hrůza“, protože už neviděl moře, „ale pouze lodě a nebe“.

S takovou koncentrací sil přeplout Středozemní moře prakticky po celé jeho délce, to byla nebezpečná operace. Kdyby se Nelsonova anglická eskadra, která už byla varována, střetla s Bonapartovou flotilou, existovalo riziko, že bude expedice zcela zničena, nebo alespoň tak oslabena, že plány a projekty mohly být ohroženy. Byly by vůbec tyto přetížené lodě schopné boje?

Hned po svém příjezdu pronesl Bonaparte řeč ke svým jednotkám:

„Teď vás zavedu do země, kde svými budoucími činy překonáte ty, jež dnes překvapují vaše obdivovatele, a prokážete vlasti služby, které má právo očekávat od neporazitelné armády. Slibuji každému vojákovu, že po návratu z této výpravy bude mít tolik peněz, aby si za ně mohl koupit šest jiter půdy.“

„Ať žije republika!“ křičelo jako jeden muž padesát tisíc vojáků.

19. května vystoupil Napoleon po dvaatřiceti příchích žebříku, který ho přivedl na palubu *Orientu*, a mohl napsat Direktoriu: „Je sedm hodin ráno. Lehká eskadra už vyplula, konvoj pluje v řadě za sebou a my zvedneme kotvy, jakmile nastane hezké počasí.“

⁸ Louis Charles Antoine Desaix padl u Marenga, Jean-Baptiste Kléber byl zavražděn v Káhiře – pozn. překl.

Když Barras tuto zprávu dostal, s úlevou poznamenal:

„Konečně odjel. Šavle se vzdaluje...“

Ať se to může zdát sebeneuvěřitelnější, ale jen málo Bonapartových druhů znalo skutečný cíl cesty. Někteří si mysleli, že plují na Sicílii nebo do Neapole. Pouze ti nejdovážnější tušili, že se jedná o výpravu do Levanty. Ale pro tuto chvíli většina pasažérů přeplněných lodí, postižená mořskou nemocí, špatně jedla, stýskalo se jí po pevné zemi a zapomínala na svou bolest, jen když si dělala legraci z šesti jiter půdy, která jim slíbil vrchní velitel...

9. června, po třech týdnech na širém moři, *Orient* a francouzská eskadra dopluly k Maltě před přístav La Valettu. „Nikdy Malta nespatriila na svých vodách tak početné loďstvo,“ napsal jeden svědek. „Na moři se do daleka táhly lodě všech velikostí, jejichž stožáry se podobaly obrovskému lesu.“

Mohli se maltští rytíři bránit? Bylo jich tři sta třicet dva – z toho dvě stě Francouzů – a deset až dvanáct tisíc mužů maltské posádky vůbec na válečníky nevypadalo. Dělostřelectvo – asi tisíc děl – se už celé století nedalo použít. Hompesh však přesto váhal. Ale Bonaparte neměl chuť čekat do soudného dne. Vydal rozkaz zaútočit při první známce toho, že se chce La Valetta bránit. Odpor těchto starých pozůstatků křesťanského středověku – byť třeba několikadenní – by nebyl pro Napoleona, který neustále očekával, že spatří Nelsonovy plachty, nic příjemného. Naštěstí vystrašený velmistř nakonec ztratil hlavu a raději se vzdal. Malta byla postoupena Francii a velmistřovi a rytířům se dostalo výslužného.

Během týdne, kdy Bonaparte zůstal na Maltě, „s prudkostí smrště“ – autorem výrazu je Herold – nadiktoval sto šedesát osm hlášení. Organizoval, vydával zákony a zabýval se úpravami špitálů, církve, národní gardy, daní, pošty, oblečení, justice a výslužného. Rekvíroval peníze, zbraně, lodě, fregaty a galéry řádu a posílal na pevninu rytíře – s výjimkou třiceti čtyř, kteří vstoupili do egyptské armády.

19. června Napoleon Maltu opustil. Nelson plul poblíž, ale nepřiblížil se. V noci z 22. na 23. června propluly lodě anglického admirála – pluly dvakrát rychleji – aniž cokoli zpozorovaly, ve vzdálenosti jen několika mil od Francouzů. 25. června doplula invazní flotila na dohled Kréty – což zavdalo vrchnímu veliteli nové téma k diskusím: „důmyslné mytologické báje a dekadence Orientu“. 29. června vplul Nelson se

čtyřiceti plavidly do alexandrijského přístavu. Francouzská flotila nikde! Roztrpčený a nervózní admirál vyrazil směrem k Sicílii.

Ještě se vrátí.

O dva dny později, za úsvitu, měl Bonaparte před sebou egyptské pobřeží. Tento pohled se před ním naskytl Alexandru Velikému a Césarovi. Když vojáci spatřili plochou zemi spálenou sluncem, brzy se mezi nimi rozšířilo klasické žertování:

„Podívej! Táhle je těch šest jiter půdy, která ti patří!“

Bonaparte doporučil republikánským bezvěrcům, kteří ještě nedávno s jásotem pozdravovali vílu boha Rozumu, aby měli ohledy – a dokonce respekt – vůči věřícím: „Lidé, s nimiž budeme žít, jsou muslimové. V jejich prvním článku víry se praví: *Není boha kromě Boha a Mohamed je synem prorokovým*. Neodporujte jim, jednejte s nimi, jako jsme jednali s Židy a Italy, mějte ohledy k jejich muftím a imámům, jako jste měli k rabínům a biskupům. Mějte ohledy k jejich obřadům, které jim předepisuje korán, a jejich monastýry tolerujte tak, jako jste tolerovali kláštery a synagogy církve Mojžíšovy a Ježíše Krista...“

Novina o dobytí Malty způsobila v Alexandrii vření a obavy. Mamelukové, nebo, abychom byli přesnější, jejich dva hlavní bejové – Murad, velitelé armády, a Ibrahim, šéf státní správy – dali v provincii Bahyreth troubit na poplach.

Vylodění se příliš nepovedlo. Vítr byl silný a moře mimořádně rozbouřené. Celou noc potřebovala armáda na to, aby dosáhla břehu, mnohé čluny se na útesech převrátily. Mezi vojáky se opět rozšířila mořská nemoc a utopených bylo určitě víc, než tvrdil Bonaparte.

On sám vstoupil na egyptskou půdu nedaleko pláže Marabut v jednu hodinu po půlnoci 2. července – 14. messidoru roku VI. republikánského kalendáře. Ve tři hodiny ráno vykonal přehlídku pěti tisíc mužů.

Morálka byla mizerná.

Celá armáda se dokonce „bouřila“, jak upřesnil Bonaparte. Neměla potraviny ani materiál, koně ani děla, která se nevyloďila. Studny byly prázdné... Nikde ani kapka vody. Dala se na pochod směrem k městu. Beduíni na koních vřili po stranách kolony a kolem jejího zadního voje prach. Opozilci – mezi nimi se nacházelo několik žen – byli zajati.

Když začalo svítat, předvoj dorazil k Alexandrii. Bonaparte už nemyslel na žízení: spatřil, jak se v prvním světle úsvitu tyčí sloup z červené pompejské žuly. Utíkal k němu a vylezl na jeho podstavec. Hleděl na dva Kleopatřiny obelisky a na arabské hradby, nad nimiž se vynořovaly minarety a kupole.

Orient svých snů měl před sebou...

Přes hradby začali Francouzi vyjednávat s poměrně špatně vyzbrojenými obránci. „Náhle se ozval příšerný řev mužů, žen a dětí,“ vyprávěl poručík Desvernois, „a podle salvy děl jsme poznali, co mají Arabové v úmyslu. Bonaparte nechal bubnovat k útoku a rvaní se stupňovalo.“ V jedenáct hodin dopoledne vydali šejkové a ulemové město. Jakkmile vstoupil dovnitř, vydal Bonaparte, člen Národního institutu a vrchní velitel, slavnostní prohlášení k Egypťanům, v němž velmi obratně upřesnil:

„Lidé Egypta! Budou vám říkat, že jsem přišel zničit vaše náboženství. Nevěřte jim! Odpovězte, že přicházím obnovit vaše práva, potrestat uzurpátory a že víc než mamelukové respektují Boha, jeho proroka a korán... Řekněte jim, že všichni lidé jsou si před Bohem rovni, pouze moudrost, talent a ctnost přinášejí mezi ně rozdíly. Jakou moudrost, jaký talent a jakou ctnost rozeznávají mameluci, kteří si pro sebe zabrali všechno, co činí život příjemným a šťastným. Je tady kus dobré půdy? Patří mamelukům. Je tady krásná otrokyně, krásný kůň či krásný dům? Patří mamelukům. Pokud mají Egypt v pronájmu, ať ukážou nájemní smlouvu, kterou s nimi uzavřel Bůh. Ale Bůh je spravedlivý a má slitování s lidem...“

Napoleon to později upřímně přiznal: jednalo se o jistou formu demagogie, kterou znovu nazval „šarlatánstvím“. A prohlásil:

„Člověk musí být šarlatán! Jen tak se mu všechno podaří.“

Musel být šarlatán, aby smazal první – a mizerný – dojem. Horko bylo příšerné a prach, který poletoval ve vzduchu a vysoušel hrdla a plíce, byl tak hustý, že „byl sotva vidět sluneční kotouč“.

Později přiznal, „že se nemohl vzpamatovat z překvapení“, když spatřil ubohost alexandrijského přístavu.

„Ani šest lodí by se sem nevešlo najednou. A já jsem si myslel, že tady bude moje flotila v bezpečí!“

V Alexandrii zůstal až do sedmého. Nevěděl ještě nic o dramatu, které se odehrávalo v poušti. 4. července se Desaixova

divize, vyslaná jako předvoj, vydala přes bahyretskou poušť, aby se přes Damanhúr dostala do Káhiry. Jak vyprávěl voják François, byl to pochod „v holé, písčné a pusté krajině bez stromů a bez domů, v nesnesitelném vedru, jež nás nutilo vypít každou hodinu tu trochu vody, kterou jsme mohli dostat“.

Vyděšený Desaix varoval Bonaparta: „Jestli celá armáda nepřejde poušť rychlostí blesku, zahyne.“

Napoleon byl stejného názoru. Bez přestání myslel na svatého Ludvíka, který před tou samou pouští „strávil osm měsíců v modlitbách, ačkoliv je měl strávit pochodem, bojem a převzetím této země“.

Bylo zapotřebí rychle porazit armádu mameluků! Poté, co Napoleon zorganizoval alexandrijskou „základnu“, odjel sám do Damanhúru, kde se předvoj francouzské armády dával do pořádku. V tomto ubohém městečku – řada egyptských vesnic žije i dnes ve stejné bídě – si mohli vojáci koupit placky bez chuti nikoli za peníze, ale za knoflíky svých uniforem. Egypťané byli přesvědčeni, že mamelukové brzy zaženou vetřelce zpátky do moře. A co se stane, až budoucí vítězové objeví peníze, které obchodníci dostali od Francouzů? Když jim ale ukážou knoflíky od uniforem, budou moci Egypťané tvrdit, že nevěřící zmasakrovali...

14. července strávil Bonaparte noc v Chaduru a pak, hned následující den, pokračoval směrem na Káhiru. Zrychloval pochod – vyčerpávající pochod pod pálicím sluncem – zatímco cestou vesele ničil celé vesnice, aby, jak opět napsal voják François, „dal příklad hrůzy této napůl divoké a barské zemi“.

19. července se ocitl ve Wardanu – nebo Ouardanu. Bourrienne, který se držel opodál svého generála, viděl, jak Bonaparte diskutuje s Berthierem, pak se svým pobočníkem Julienem a hlavně s Junotem. Bonaparte byl bledší než obvykle. „V jeho tváři bylo dokonce něco křečovitého a jeho zrak tékal,“ všiml si Bourrienne. Několikrát se uhodil do hlavy. Náhle jeho tvář, stažená hněvem, zesinala. Přistoupil k Bourrienovi a „změněným hlasem“ na něj spustil:

„Vy nejste můj přítel. Ženy!... Joséphina!... Kdybyste byl můj přítel, informoval byste mě o všem, co jsem se právě dozvěděl od Junota. Podvádět mě!... Ona!... Běda jim! Toho

plavovlasého hejska zničím!... A co se týče jí? Rozvod!... Ano, rozvedu se! Chci veřejný rozvod, který vzbudí pozornost!... Musím napsat... Vím vše!... Je to vaše vina!... Měl jste mi to říct!“

Ať byly Bonapartovy pocity jakékoli, musel umlčet své srdce a pokračovat v pronásledování mameluků.

Hrůzné divadlo se naskytlo oslepeným očím armády za úsvitu 21. července – 3. thermidoru roku VI. Z jedné strany pyramidy, majestátní a obrovské trojúhelníky jiskřící ve slunci, z druhé Nil a hradby, za nimiž čnělo k nebesům sto padésát káhírských minaretů a nade všemi Saladinova pevnost. Dvanáct tisíc felláhů obsadilo Embabeh, několik desítek tisíc válečníků se hemžilo na planině, zatímco u řeky, kde stálo Ibrahimovo dělostřelectvo, se táhla dlouhá linie šesti tisíc jiskrných mameluků chystajících se zaútočit. Řekl tehdy Bonaparte:

„Vojáci, z výšky těchto majestátních pyramid na vás hledí čtyřicet století!“

Každopádně v armádě, jejíž čelo se roztahovalo do délky několika kilometrů, mohlo slavný projev slyšet jen pár jednotek. Důstojníci vydali rozkaz: „Seřadit se!“ Během okamžiku vytvořili muži čtverec o šesti řadách, který měl zachytit úder. Nepřítel vyrazil kupředu. Když byl padesát kroků od prvních řad, zasypalo ho krupobití střel. Byl to strašlivý masakr. Brzy se prchající mamelukové začali vrhat do Nilu. Strašlivá rezníčina končila v řece.

„Čtyřicet století“ teď mohlo sledovat výstřední divadlo. Na bitevním poli vznikl gigantický bazar. Vojáci si brali válečnou kořist, prodávali a směňovali. Jeden svědek napsal: „Jedni si na hlavy nasazovali ještě krvavé turbany, druzí se pyšně halili do sobolích kožešin nebo si oblékali zlatem vyšívané vesty.“

V Káhiře – obrovském městě, jež se rozkládalo na ploše větší než Paříž – vládlo zděšení. Murad a Ibrahim uprchli a jejich příkladu vzápětí následoval Abu-Bekr, bledý zástupce cařihradského sultána. Arabští šejkové a ulemasové se rozhodli kapitulovat a 24. července vstoupil Bonaparte do města. Seděl na koni a po jeho boku jel generál Kléber, skvělý voják atletické postavy, který vyvolával obdiv Arabů víc než malý generál s nažloutlou pletí a neduživým vzhledem. Svůj hlavní stan rozbil Napoleon v domě beje Murada.

8. srpna opustil Káhiru a vydal se do Belbeis pronásledovat beje Ibrahima. Cestou potkal karavanu potníků do Mekky. Poutníci mu říkali „francouzský král“. Ráno 14. srpna v Belbeis, severně od Sinajské pouště, podal Lavalettovi nějaký venkovan dopis, který mu předal francouzský důstojník přijíždějící z Alexandrie, pod nímž padl vyčerpaný kuň. Když si ho pobočník přečetl, zbledl: byla to zpráva o porážce v abúkirském zálivu, kde bylo kotvící francouzské loďstvo překvapeno Nelsonem a celé zničeno nebo zajato. Bonaparte si lístek přečetl, než zasedl k obědu...

„Víte, co ten dopis obsahuje,“ řekl Lavalettovi. „Uchovejte to v tajnosti.“

Při obědě vládlo veselí. Jednotky se právě zmocnily veškeré kořisti, kterou mameluci odňali karavanám. Bonaparte rozhodl, že vojáci mohou zboží prodat se ziskem po návratu do Káhiry. Všichni hosté se usmívali, když uprostřed jídla Napoleon mírumilovně oznámil:

„Máte se tady dobře a to je štěstí, protože už nemáme loďstvo, aby nás dopravilo do Evropy.“

Ohromení bylo všeobecné a všichni odstrčili talíře, zatímco Bonaparte se pokoušel dramatickou situaci uklidnit:

„Jsme tedy nuceni dokázat velké věci! A dokážeme je! Založit velkou říši? Založím je! Moře, na němž nejsme pány, nás dělí od vlasti, ale žádné moře nás nedělí od Afriky ani od Asie. Je nás dostatek a nechybí nám muži, jimiž můžeme doplnit naše řady. Nebude nám chybět munice, budeme jí mít dostatek. Budeme-li ji potřebovat, Champ a Conté nám ji vyrobí.“

Ztratili sice válečné lodě, ale transportní lodě stále ještě kotvily v alexandrijském přístavu. A potom, copak jim francouzské loďstvo z Atlantiku nepřiplate na pomoc? Porážka u Abúkiru jim nesmí dát zapomenout na vítězství dosažené pozemní armádou! Do Paříže přišly obě zprávy současně a prestižní jména pyramid, Káhiry a Nilu zastínila jméno Abúkir, které nikomu nic neříkalo.

Bonaparte a ti, které zatáhl do tohoto šíleného dobrodružství, nebyli o nic méně zajatci svého tažení – tažení, které ještě ani zdaleka nebylo u konce.

„SULTÁN EL KEBIR“

Mohamedovou výhodou je, že založil náboženství, které se obešlo bez pekla
NAPOLEON

Když člověk čte seznam „zboží“, které vrchní velitel požadoval na Direktoriu, uvědomí si, co všechno armáda potřebovala. „Vetřelci“ požadovali mýdlo, olej, sukno, víno, „semena všech druhů zeleniny“, stejně jako chirurgy, lékaře, apatykáře, výrobce likérů, vinopalníky a dokonce – požadavek nejnečekanější – tanečnice a loutkáře...

Zatímco čekal na „zásilku“, bombardoval během inaugurace Egyptského institutu vrchní velitel vědce otázkami:

„Můžeme nějak vylepšit pece používané armádou? A jak?“

„Můžeme vyrábět pivo bez chmele (který v Egyptě nerostl)?“

„Jaké jsou obvyklé prostředky na čištění vody z Nilu?“

„Jaký mlýn bude lepší postavit v Káhíře, vodní, nebo větrný?“

„Existují v Egyptě zdroje pro výrobu střelného prachu?“

Zkrátka chybělo všechno a tato situace nijak ke klidu nepřispěla. Odpor k zemi, vyčerpání a touha vrátit se domů: takový byl stav duše obyčejných vojáků, důstojníků a dokonce i generálů. Během večere u generála Duguase se Bonaparte zeptal Murata:

„Jak se cítíte v Egyptě?“

„Skvěle,“ odpověděl zabiják, který se třásl před svým velitelem.

„Tím líp! Víím, že někteří z vás by se chtěli vzbouřit. Ať si dají pozor! Pro mě neexistuje rozdíl mezi generálem a bubníkem. A kdyby toho bylo zapotřebí, nechám popravít oba. Co se týče vás, Murate, kdybyste se vzepřel, vpálím vám osobně kulku do hlavy.“

Je snazší velet než rezignovat! Bonaparte se nechtěl zdržovat nějakým ohlížením zpátky a zařídil se podle toho. Bydlel dobře. Dům Mohameda beje Al Elfiho, kde se ubytoval – Muradův palác shořel – byl moderní a přepychově zařízený: mramorové schodiště, vodotrysky, mozaiky.

Kolem 1. prosince se vrchní velitel začal zajímat o docela mladou a docela blondatou Paulinu Fourèsovou, manželku jednoho důstojníka dělostřelectva, s nímž přijela do Egypta v mužském převlečení. Aby odstranil manžela, poslal ho na doprovodnou loď *Chasseur*, „aby přistál v nějakém přístavu na kontinentu“. Když se ho zbavil, začal se při jedné večeri Paulině bezostyšně dvořit. Pak jí převrhl na šaty karafu s vodou, což mu umožnilo jít napravit škodu do svých pokojů... Když o něco později – 29. prosince – britská bitevní loď *Lion* přepadla *Chasseur*, Angličané, smějící se pod vousy, honem vysadili napáleného manžela na egyptské břehy a popřáli mu „hodně štěstí“. Důstojník se vrátil do Káhíry, aby se dozvěděl, že jeho žena žije s vrchním velitelem a že jí vojáci říkají Bonapartova Kleopatru a důstojníci *Bellilotte*, podle jejího jména za svobodna – Bellisleová.

Bonapartovi se podařilo dát manželství Fourèsových rozvést a dokonce navrhl své milence, že si ji vezme, pokud mu dá dítě. Neboť Bonaparte se trápil:

„Ta malá hlupačka to nemůže udělat!“

„Na mou věru,“ odpovídala s úsměvem, „to není má vina!“

K Paulině se všichni chovali jako k „panovnici Orientu“ a mnozí byl přesvědčeni, že je připravena nahradit Joséphinu. Bonaparte mohl aspoň díky svému novému milostnému vztahu zapomenout na to, že je podváděným manželem, což se mu vůbec nelíbilo.

Rídit dobytou zemi bylo od Napoleonova příjezdu do Káhíry jeho hlavní starostí. Především si položil tuto otázku:

„Jaká je v Egyptě soudní praxe, civilní a trestní zákoník a školství, jak by se tato oblast mohla zlepšit a jaké zlepšení by si zdejší obyvatelé přáli nebo s ním souhlasili?“

Hned nazítří po svém příjezdu do města vytvořil *diwan* neboli – už ne tak krásně řečeno – vládní radu. Její cíl? Uzakonit francouzskou politiku.

Pokud Francouzi přinesli Egyptanům jisté vynálezy, které jim chyběly – tak jednoduché jako trakař nebo větrný mlýn –

v žádném případě nepřipadalo v úvahu vládnout po západním způsobu. Kati nedostatkem práce netrpěli...

„Každý den jsem nechal v ulicích Káhiry setnout pět nebo šest hlav,“ oznamoval Bonaparte. Za velitele policie byla vybrána výstřední osoba, řecký křesťan jménem Barthélemy. Neustále doprovázený svou ženou, která mu cválala po boku následovaný bandou pochopů-janičárů, stínal Barthélemy horlivě hlavy a rozséval kolem sebe hrůzu. „Když ho lidé viděli kráčet k pevnosti s tasenou šavlí a za ním jeho spoutané trestance,“ vyprávěl Belland, „byl to pohled, při němž hluboko v duších pohasínaly všechny špatné nápady.“ I tohle byl způsob, jak dodržovat v této zemi tradici síly...

Pro jednotky byly organizovány výlety a – ošklivý zvyk – někteří vojáci, jako například proviantní seržant François, vyrývali svá jména do památek.

Zdalo se, že Egypťané jsou okouzleni zájmem, který Bonaparte projevoval o jejich zvyky a historii. Zdejší obyvatelé si získal tím, že 18. srpna předsedal svátku Nilu. Ten den *nilometr* na ostrově Rudah ukazoval, že hladina řeky dosáhla výšky pětadvaceti stop – měla být slavnostně protržena hráz na začátku káhirského kanálu tvořícího průplav k vodám Nilu. Bonaparte, doprovázený všemi svými generály, generálním štábem a Kaja pašou, janičárským agou, se vydal v šest hodin ráno do Mekias. Davy lidí obsadily všechny pahorky podél Nilu a kanálu.

Zahřměl výstřel z děla a socha představující nevěstu Nilu byla svržena do vody. To byl signál k rituální koupeli. Lidé ve vodě namáčeli dokonce i rubáše. A arabští básníci pěli žalmy

*Ó, geniální republikáne
S legendární kadeří
Přinesl jsi Egyptu světlo, jež tu máme
S nímž se ani křišťálová lampa nezměří.
Ya Sallam!*

Lid ho přezdíval sultán *El Kebir* – Velký sultán – nebo důvěrněji *Abunaparte*, a on se domníval, že musí chodit v turbanu a orientálních šatech, ale protože celý generální štáb se dal do smíchu, když jej spatřil v takovém oděvu, nosil svůj převlek jen jediný den.

Bonapartova dobrá vůle, ta dojemná touha podříditi se

islámským zvykům a proměnit se v sultána El Kebira, ho měla – alespoň vrchní velitel si to myslel – smířit s jeho poddanými, kteří měli zapomenout, že je „dobytl“ se zbraní v ruce.

Jenomže se mýlil.

Nepočítaje některé chvályhodné pokusy o spolupráci, Egypťané sledovali se vztekem, jak se jejich mešity přeměňují v kavárny. Nejvíce Francouzům vyčítali, že jsou nevěřící. Masakr byl tedy v jejich očích dobrým skutkem, s nímž by Alláh jistě souhlasil a jenž opravňoval zahájení svaté války.

Poslední signál ke vzpouře byl dán za úsvitu 21. října. „Krásný den,“ napsal jeden svědek. „Nicolas-le-Turc, jeden obyčejný šejk z Al Azhar, se jal jezdit po ulicích a křičet, aby se všichni, kteří věří v jednotu boží, vydali do mešity Al Azhar. Dnes je den, kdy začneme pobíjet nevěřící.“

V pět hodin ráno přišli vzbudit Bonaparta a oznámili mu, že generál Dupuy, velitel městské posádky, byl zabit kopím. Vrchní velitel skočil na koně a rozkazy jen pršely: „Rozkaz generálu Bonovi. Pošlete jednu část své divize, aby se utábořila na zámeckém nádvoří a druhá na náměstí Ezbekieh! Rozkaz dvaadvacátému pluku v Al Qobbeh. Obsadte pahorky mezi Káhirou a Al Qobbeh. Události, k nimž došlo dnes ráno, vyžadují opětné přiblížení jednotek. Rozkaz generálu Dumasovi. Vsedněte ráno na koně a vyjeďte na hlídku. Rozkaz generálu Bonovi. Během noci zbourejte několik sloupů a svrhněte do moře velkou mešitu...“

Poslal rovněž pobočníka Sulkowského, kterého měl mimořádně rád, aby odvezl vzkaz generálu Dumasovi. Na káhirském předměstí důstojníkův kuň uklouzl, Sulkowsky spadl, byl zabit a jeho tělo hodili psům. Přidalo se dělostřelectvo a zasypalo palbou čtvrti, kde došlo ke vzbouření. Nejbombardovanější byla čtvrť kolem mešity Al Azrah. Potom jízda a pěchota vyčistily „terén“, vzpoura byla potlačena a Bonaparte adresoval generálu Berthierovi tento rozkaz: „Občane generále, vydejte laskavě rozkaz veliteli městské posádky, aby dal stít hlavy všem vězňům, kteří byli zajati se zbraní v ruce. Tuto noc budou odvedeni na břeh Nilu mezi Boula a Starou Káhirou a jejich bezhlavé mrtvoly budou vhozeny do řeky.“ Ještě o šest dní později napsal generálu Reynierovi: „Každou noc necháme stít třicet hlav a několik hlav vůdců. Jak věřím, poslouží jim to jako dobrá lekce.“

Když se vrátil klid, Bonaparte, pronásledovaný myšlenkou na kanál, který kdysi spojoval Rudé moře se Středoziemním – a rovněž toužící po smíru s Araby z Thoru, Heždazu a Jemenu – se rozhodl vypravit do Suez, který generál Bon okupoval od 7. prosince. Suez byl navíc jediným přístavem, jehož blokádu Angličané opovrhli. K jídlu si s sebou vzal jen tři pečená kuřata zabalená do papíru... Když dorazil k Mojžíšovým pramenům, *Abunaparte* přebrodil moře při odlivu v místech, kudy kdysi přešli Židé. Ale při návratu už byl příliv a vrchní velitel a jeho doprovod se málem utopili jako bibliický faraon.

30. prosince objevil zbytky kanálu faraonů. Dvakrát – vrátil se tam 3. ledna – cválal podél pozůstatků kanálu. Jeho druhové slyšeli, jak vykřikl:

„Věc je to velká, ale já bych ji teď nemohl vykonat.“

Když si jednoho dne na konci Druhého císařství přečetl Ferdinand de Lesseps tato slova, začal snít – a z tohoto snu se zrodil Suezský průplav.

„Jeden muž jménem Bonaparte, který se považuje za francouzského generála, přinesl válku do turecké provincie Egypt.“ Těmito slovy oznámil sultán Selim III. v Cařihradu Napoleonovo vylovení v Alexandrii a dobytí Káhiry.

5. prosince se Osmanská říše, poté, co uzavřela spojení s Ruskem, stala spojencem Anglie a připravovala se vyrazit proti Francouzům. Ale ten, kdo si představoval, že Bonaparte bude mírumilovně čekat na Turky ve stínu pyramid, ho málo znal...

„Vrchní velitel,“ říkal, „nesmí nikdy nechat odpočívat ani vítěze, ani poraženého.“

A tak se rozhodl vrhnout se do smělého protiútoky a zaútočit na Turky a Angličany za Suezskou úžinou, to znamená v Sýrii, kterou v té době tvořilo pět *pašalíků*: Alep, Damašek, Tripolis, Saint-Jean-d'Acre a Jeruzalém. Od konce ledna vyčlenil ze své armády Kléberovu, Reynierovu a Lannesovu divizi, stejně jako část Muratova jezdeckta – tedy třináct tisíc mužů, z nichž čtyři sta vojáků sedlalo velbloudy. A to nepočítáme lékaře, komisaře, překladatele a – jsme v Orientu – dav služebníků.

24. ledna 1799 opustily první jednotky „syrské armády“ –

hiru a ocitly se ve stejných obtížích, jimž museli čelit při přechodu bahyretské pouště: kromě žízně, která vojáky trápila, zápasili s děly, jež se bořila do písku. Bylo rozhodnuto nalodit je v Damiettu u pevnosti Saint-Jean-d'Acre.

10. února opustil Bonaparte Káhiru a oznámil, že se vrátí za měsíc...

Ve skutečnosti zůstal pryč čtyři měsíce.

3. března dosáhl generální štáb zdí Jaffy vybělených sluncem, dnešního Yafa, které je dnes už jen gigantickým bleším trhem, *sukem*, tvořícím hlavní předměstí Tel Avivu. *Krásná Jaffa*, odkud kdysi vyplul prorok Jonáš – jehož cesta, jak víme, skončila v břiše nejslavnější velryby – *Jaffa kráska*, kterou dal jiný generál, Marcus Aurelius, jako zástavu jiné krásce, jež se jmenovala Kleopatra!... Ale vzpomínky na minulost byly odsunuty do druhého plánu. Ve skutečnosti bylo nutné toto „hnízd“o, jak Bonaparte pohrdavě pojmenoval slavné město, oblehnout. Odolávalo dva dny. Bylo dobyto útokem a vystaveno příšernému drancování. Dva tisíce mužů, které ho bránily, bylo ubodáno bajonety. *Dromedár* François – tak byli označováni jezdci pouště – napsal: „Křik a kvílení bylo slyšet odevšad. Křičeli ti, jimž se nepodařilo uniknout a byli podřezáni.“ Tři až čtyři tisíce Albánců – nebo Arnautů, jak jim říkali Turci – se ukryli v pevnosti. Vítězové je obklíčili. Bonaparte poslal dva pobočníky – nevlastního syna Beauharnaise a Croisiera – „aby uklidnili, pokud to jen bude možné, zuřivost vojáků“. Jakmile obklíčení spatřili dva důstojníky s jejich bílou šerpou, „začali křičet z oken, že se chtějí vzdát, pokud jim bude zaručen život a budou uchráněni masakru, k němuž bylo odsouzeno město“.

„Jinak začneme střílet a budeme se bránit až do posledního náboje.“

Beauharnais a Croisier souhlasili, že je vezmou do zajetí – „navzdory trestu smrti, k němuž byli odsouzeni všichni vojáci města dobytého útokem“, a odvedli je do francouzského tábora.

Když Bonaparte viděl přicházet tuto masu mužů, zvedl ruce k nebi:

„Co s nimi mám dělat? Mám snad dostatek potravy, abych je mohl živit? Lodě, abych je dopravil do Egypta nebo do Francie? U všech čertů, co s nimi mám dělat?“

„Byli jsme sami uprostřed nepřátel. Copak jste nám nedoporučoval, abychom uklidnili tuto jatka?“

„Ano, jistě,“ odpověděl Bonaparte. „V případě žen, dětí, starců a mírumilovných obyvatel, ale ne v případě ozbrojených vojáků! Měli umřít, a ne abyste mi sem ty nešťastníky vodili!“

A opakoval hlasitě:

„Co s nimi mám dělat?“

Posadili vězně bez ladu a skladu před stany. Dali jim trochu sušenek a chleba z už tak dost hubené zásoby armádních potravin. Pak jim svázali ruce za záda.

Bonaparte svolal k poradě všechny velitele divizí. Jednání se protáhlo na několik hodin. Co dělat s těmi třemi nebo čtyřmi tisíci muži?

„Pošleme je do Egypta?“

„Museli bychom jim dát početný doprovod a naše malá armáda by byla uprostřed nepřátelského území příliš oslabena. A jak bychom je a jejich doprovod živili až do Káhiry, na cestě, která nás tak vyčerpala?“

„Můžeme je nalodit?“

„A kde jsou lodě? Kde je najdeme? Všechny optické přístroje zaměřené na moře tam nikdy neobjevily ani jedinou plachtu patřící přátelské lodi.“

„Tak je propustíme na svobodu?“

„Ale ti muži půjdou rovnou do Saint-Jean-d'Acre a posílí pašu, nebo se rozběhnou do Nabaluských hor a způsobí nám spoustu zla v týlu nebo v našem pravém boku, a za to, že jim dáme život, dají nám oni smrt. To je nesporné. Co znamená pro Turka jeden křesťanský pes?“

Tak uběhly tři dny. Čtvrtého dne se Bonaparte neodvratitelně rozhodl: smrt – kromě čtyř až pěti set Egypťanů a tureckých dělostřelců, o nichž doufal, že je bude moci zařadit do své armády.

Berthier se pokusil dokázat svému veliteli krutost tohoto rozkazu. Neposkytli snad těmto zajatcům ve francouzském táboře „něco jako azyl“?

„Běžte,“ odpověděl Bonaparte, ukazuje na kapucínský klášter, „a vstupte tam. A věřte, že už se odtamtud nikdy nedostanete.“

A dodal:

„Tak běžte, pane generále, a vykonejte mé rozkazy! Rozuměl jste?“

A tak následovalo vraždění.

Zajatí muži byli odvedeni na mořské pobřeží: první den – 8. března – je stříleli. Některým, jak vyprávěl Bourrienne, „se podařilo doplavat k útesům poměrně vzdáleným od břehu a mimo dostřel. Vojáci odložili zbraně do písku a použili egyptskou signalizaci, která znamenala příměří, aby uprchlíky dostali zpátky. Vrátili se, ale když se přiblížili, našli smrt a zahynuli ve vlnách.“

Pak, v následujících třech dnech, aby vojáci ušetřili střílný prach, dokončili práci svými bajonety.

11. března začal řídit mor. Zahynulo sedm až osm set mužů. Ještě týž den navštívil Bonaparte v doprovodu svého generálního štábu nemocnice – což později umožnilo Grosovi namalovat svůj slavný obraz.

Napoleon si pohrával s životem a smrtí. Se stejným klidem, s jakým před několika dny přikázal strašlivá jatka, riskoval dnes svůj život. „Ocitl se v úzké a přeplněné místnosti, kde pomáhal zvednout odpornou mrtvolu jednoho vojáka, jehož roztrhaná uniforma byla ušpiněná mokvajícím dýmějovým vředem“. A Desgenettes, který tuto událost popsal, sám dobře věděl, co je to hrdinství! Tento vrchní lékař armády byl bezesporu hlavním hrdinou lékařského sboru doprovázejícího Napoleona. Čelil všemu nebezpečí, a tak se proslavil svou odvahou, že když byl během ruského tažení zajat, car ho osvobodil, jakmile jen pronesl své jméno.

19. března překročila armáda Beluš (řeka byla překřtěna na Kišon) a konečně stanula před pevností Saint-Jean-d'Acre, dnešním Akko. Kdo velel této bídné „hromádce kamení“? El Džezar, sir Sidney Smith a především jeden francouzský emigrant – Phéliepeaux, bývalý Bonapartův spolužák z pařížské *École militaire*... Phéliepeaux, kterého malý Korsičan kdy si nesnášel a během vyučování pod stolem kopal! V čele vynikajících tureckých jednotek Džezar paši, které zásobovala anglická flotila – osm set námořníků se vylodilo – stál Phéliepeaux, jenž dobývání svého spolužáka odolal.

Zatímco armáda se utábořila na pahorcích ležících mimo dostřel Phéliepeauxových děl, Bonaparte umístil své dělostřelectvo na Hliněném kopci – Tel Harrassim – který se dnes jmenuje Napoleonův. Před ním tady tábořili svatý Ludvík a Richard Lví Srdece! Z této vyvýšeniny bylo vidět obležené město, staré arabské čtvrti, jejichž vzhled se nezměnil a jimž

dominoval minaret Džazar, v němž ve vykládané truhlici pečlivě uchovávali několik Mohamedových vousů... Město, které měl Bonaparte před očima, bylo postaveno na pruhu země vybíhající do moře. Obepínaly jej hradby s cimbuřím, chráněné věžemi a prošpikované děly. Opevnění bylo postaveno z materiálu pocházejícího z někdejších mocných zdí, které byly už několik století v troskách a jež tu kdysi postavili křižáci. Směrem od moře, které pevnost omývalo ze tří stran, bylo město nedobytné. Zbývala čtvrt naproti Hliněnému kopci... A právě sem směřoval 28. března Napoleon první útok. Byl odražen. Od dva dny později byl zastaven nepřátelský výpad, ale Džezar-řečník napodobil Bonaparta a nechal zajatce, jichž se zmocnil, podřezat – jak se zdá, i přes protesty Sidneyho Smithe a Phéliepeaux. Dvě stě padesát děl – plus několik dalších děl přivezených Angličany – zasypávalo Francouze kulemi. Obránci nešetřili municí – byli bohatě zásobováni. Bonaparte měl k dispozici jen malé polní dělostřelectvo. Velké obléhací baterie, které se měly k armádě připojit po moři, ještě nepřipluly, ale vrchní velitel spěchal. Francouzskému dělostřelectvu brzy chyběla munice, a tak Bonaparte poslal vojáky sbírat kule vypálené nepřitelem „a slíbil jim, že budou zaplaceni podle kalibru: čtyřřadvacítká dvanáct soldů, osmnáctka devět a dvanáctka osm“.

Během velikonočního týdne se obléhání „usadilo“. Zatímco dělostřelectvo pokračovalo v souboji a francouzská děla posílala obráncům zpátky jejich kule, vojáci hloubili zákopy, jak se zdá, nepřilíš hluboké. 1. dubna Francouzi na město znovu zaútočili – bez výrazného výsledku, kromě toho, že Bonaparte málem zahynul, když se vedle něj zřítilo kus zdi. Mrtvých a raněných byla spousta. O týden později se obránci pokusili o další výpad, jenž byl rovněž odražen. Před francouzskými pozicemi se vršily hromady mrtvol. „Tyto hnijející mrtvolky nám sloužily jako opevnění,“ napsal *dromedár François*.

Bonaparte, jako kdysi u Mantovy, nevydržel na místě. Měl rád pohyb a tady se strašně nudil. A tak se 15. dubna vypravil na cestu. Na několik dnů opustil Saint-Jean-d'Acre a vydal se na pomoc Kléberovi, jenž měl s sebou jen dva tisíce mužů a teď mu hrozil protiútok damašského pašy na planině Umm El Ghanam, jíž dominovala kopule slavné hory Tabor.

Osmanů bylo třicet pět tisíc. Deset hodin se Kléber bil v bitvě jednoho proti sedmnácti. Náhle bojovníci zaslechli tři výstřely z děla. Bitevním polem prolétl výkřik:

„Bonaparte!“

Z výšky masivu Oaber Simani Napoleon odhadl situaci a tryskem dorazil na bojiště.

Když muslimské jednotky „spatřily, že generálu Kléberovi přichází pomoc,“ vyprávěl Nicolas-le-Turc, „pochopily, že jsou obklíčeny a hledaly spásu v útěku. Když Francouzi viděli, jak přechájej k horám, dali se nad jejich zděšením do smíchu. Když byla jejich armáda rozprášena, vrchní velitel vyhledal generála Klébera. Oba generálové si padli do náručí.“

Pak Bonaparte zamířil k Nazaretu. Zastavil se u pramene Panny Marie a ubytoval se ve františkánském klášteře – v Casa-Nova – kde byl ostatně velmi dobře přijat. Právě tady byli rovněž ošetřeni zranění z bitvy a dnes je velmi dojemné prohlížet si farní knihy, v nichž jsou jména několika Bonapartových vojáků, kteří tu i přes veškerou péči svatých otců zemřeli.

Vojáci republiky si vzpomněli, že jsou křesťané. Jeden voják měl utržený prst. Pohřbil ho se slovy:

„Nevím, co se stane s rťou mrtvolou, ale můj prst zůstane navždy pohřbený ve svatě zemi.“

Je skoro jisté, že 17. dubna vystoupil Napoleon na horu Tabor, kam před ním vylezl Nabuchonodozor a kde se proměnil Kristus. Po stezce vroubené pistácií a cypřiši stoupal obtížně na svatou horu – Arabové jí říkají Býčí hora. Nohy si odíral o křoví a zpod jeho bot, které se bořily do okrové a černé půdy, padaly kameny... Ale jaká odměna, když přišel na vrchol! Kolem sebe viděl tmavé libanonské hory a namodralé hory syrské, zatímco v dálce se jeho pohled ztrácel v údolích dnešního Jordánska a do tváře se mu opíral jižní vítr narozený v Negevské poušti...

18. dubna byl Bonaparte zpátky před Saint-Jean-d'Acre, kde pokračovalo nekonečné obléhání a útoky. Dělostřelectvo se konečně vylodilo a okamžitě se rozestavilo do baterií, ale bez valného úspěchu. Neplodné útoky pokračovaly. O útoku z 8. května vyprávěl Bourrienne, že „se už věřilo ve vítězství, ale průlom, který napadli z boku Turci, byl hájen s nepřilíš velkou jistotou, a těch dvě stě mužů, kteří pronikli do města, nebylo dostatečně podporováno“.

„Ano, Bourrienne,“ vykřikl Bonaparte nazítří, „vidím, že tato ubohá hromada kamení mě stojí spoustu mužů a času. Ale věci došly tak daleko, že musíme zkusit poslední útok. Jestli se mi podaří, jak věřím, najdu ve městě pašův poklad a zbraně pro tři sta tisíc mužů. Pozvednu a vyzbrojím celou Sýrii... Dojdu až do Cařihradu v čele obrovské armády. Svrhnu osmanské panství. Založím v Orientu nové a velké panství, které upevní mé místo pro budoucnost a možná se vrátím do Paříže přes Adrianopol nebo přes Vídeň, když předtím zničím rakouský rod!“

Následující den se sen opět rozplynul. Granátníci se vrhli do průlomu jako smyslů zbavení, ale přivítala je smrtonosná palba a poslední útok – osmý – byl odražen...

Bonaparte se už předešlého dne rozhodl:

„Pokud se mi poslední útok, o který se chci pokusit, nezdaří, okamžitě odtud odjedu, čas mě pohání. Nebudu zpátky v Káhiře dřív než v polovině června.“

11. května Bonaparte obléhání vzdal! Kvůli jedné mizerné malé pevnosti musel ustoupit! Možná měl Kléber pravdu, když si povzdechl:

„Útočíme po turecku na místo hájené po evropsku.“

Tragédie – sestřička ústupu z Ruska – začala tím, že museli opustit vojáky nakažené morem. „Hluboce nás ranilo,“ napsal císařský myslivec Pierre Millet, „když jsme viděli, že musíme nechat naše nešťastné druhy ve zbrani napospas barbarům, kteří jim uříznou hlavy, jakmile odejdeme. Někteří z těch nešťastníků na nás křičeli a zapřísahali nás, abychom je tam nenechávali.“ Někteří si vzali opium, aby se otrávil, ale zdá se, že výsledek nebyl „uspokojující“...

21. května dosáhla ustupující armáda – abychom nemuseli říci prchající – Tanturu, dnešní Dor. Ten den bylo dusivé vedro. Muži měli k odpočinku jen „vyprahlý a rozžhavený písek a z druhé strany pusté a nepřátelské moře“. Počet zraněných a nemocných už byl velký, a Bonaparte, sotva dal postavit stan, si k sobě zavolal Bourrienna a nadiktoval mu rozkaz: od této chvíle musí jít všichni pěšky!

„Všechny koně, muly a velbloudy dáme nemocným a nakaženým morem, které jsme vzali s sebou a kteří ještě projevují známky života.“

Armáda dál pokračovala nejkratší cestou podél pobřeží. Vzhledem ke zvláštnímu počasí... Nebo stoupla kouřem z ves-

nic, které Francouzi vypálili. 24. května se v Jaffě opět setkali s vojáky nakaženými morem, kteří tu zůstali. Jen těžko ještě mohl vojevůdce poražený u Saint-Jean-d'Acre věřit ve svou šťastnou hvězdu. Znovu navštívil nemocné a rychle prošel všemi sály, švihaje o žluté ohrnovačky svých vysokých bot bičičkem, který držel v ruce.

Co dělat s těmito nešťastníky? „Vzít je s sebou ve stavu, v jakém byli, znamenalo rozšířit mor do zbytků armády.“ Byl jim rozdán jed? Někteří svědkové to popírají, jiní potvrzují...

Armáda, jejíž stopy byly posety mrtvolami, opustila 28. května Jaffu a vyrazila směrem na Káhiru. Bonaparte prošel Gazou a Al Arichem a do „svého“ hlavního města dorazil teprve 14. června. Během celého dlouhého pochodu měl dostatek času přemýšlet o nepříliš skvělé situaci: minulý rok se v Alexandrii vylodilo čtyřicet pět tisíc mužů a teď z nich zbývala polovina. Vítězství a prohry způsobily obrovské ztráty.

Když těžce krácel po rozpáleném písku, musel si uvědomit skutečnost: poprvé v životě byl poražen.

„Moje fantazie zemřela u Saint-Jean-d'Acre,“ řekl později císař.

A dodal:

„Mé plány i sny... Anglie zničila všechno!“

Ale tato prohra prošla takřka nepovšimnuta díky návštěvě vítězného generála v Nazaretu a vítězství pod horou Tabor, kde minulost – a jaká minulost – ožívala na každém kroku... Epický tón proměnil porážku v den slávy. Vojáci od Rívoli budou srovnáváni s křižáky Godefroye de Bouillon, kteří přišli zachránit „svatá místa“.

Phéliepeaux zemřel na mor a pouze Angličané uvěří siru Sidneyovi, který ve svém dopise Nelsonovi předpověděl: „Nazaretská pláň ukončí Bonapartovu kariéru.“

„Do Káhiry dorazil vrchní velitel francouzské armády Bonaparte, který má rád Mohamedovu víru,“ oznámil *diwan*. „Viděli jsme ho na vlastní oči a dotýkali jsme se ho svými rukama. Vrátil se živ a zdrav, děkuje Bohu za přízeň, kterou ho poctil.“

„Dozvěděl jsem se, že nepřítel rozšířil zprávu o mé smrti,“ oznámil vrchní velitel egyptským vůdcům, kteří ho přišli přivítat ke káhirským branám. „Dobře se na mě podívejte a přesvědčte se, že je to opravdu Bonaparte.“

15. července oznámil Bonapartovi posel, že se devět až deset tisíc Turků právě vylodilo spolu s Angličany a obsadilo pevnost Abúkir nedaleko Alexandrie, jejíž posádku zmasakrovalo. Bonaparte se okamžitě vydal na cestu s desetitisícovou armádou. Trvalo mu týden, než dorazil do Alexandrie. Následující den opustil přístav a noc strávil jen dvě míle od Abúkiru. 25. července se obě armády ocitly na dohled. Zůstaly tak celé dvě dlouhé hodiny „v klidu, který předchází bouři“, jak napsal Bonaparte.

„Tato bitva rozhodne o osudu světa,“ oznámil Muratovi.

Rozkaz k útoku dostalo nejprve francouzské dělostřelectvo. První turecká útočná vlna, překvapená prudkostí dělostřelby, pozbyla rozvahy. Pak vyrazil kupředu Lannes, odrazil Osmany a zatlačil je na planinu, kde na ně čekala jízda. Během jediné hodiny byla první turecká linie zahrnuta do moře. Zůstala druhá linie, jejíž střed vybudoval opevnění na hoře Vizir, kde disponoval sedmnácti děly. Útok začal tím, že francouzské dělostřelectvo napadlo nepřítel z boku. Do průlomu, který prorazila dělostřelba, vpadl Murat se šesti sty jezdci a v nepřátelských řadách způsobil strašlivý masakr.

Osmnáctý pluk bojoval, jak nejlíp uměl, ale byl obklíčen janičáry, kteří dostávali za hlavu každého zabitého Francouze stříbrný chochol, a proto se zuřivě oháněli svými šavlemi a neváhali ani dobíjet raněné. 69. pluk, podrážděný tímto divadlem a hnaný kupředu svým generálem, přišel osmnáctému na pomoc a podařilo se mu proniknout do opevnění.

Konec bitvy už byla jen obyčejná řezničina. „Nad vlnami poletovaly turbany a šerpy, které moře vyvrhovalo na pobřeží,“ vyprávěl Napoleon. Mezi těmi, kterým se podařilo přežít, byl budoucí chediv Mehmed Ali, zakladatel poslední egyptské dynastie. Francouzi posbírali jen dvě stě mrtvých.

„Můj generále,“ vykřikl Kléber, „teď, kdy slunce zapadá nad bitevním polem, jste velký jako svět, ale svět pro vás není dost velký!“

Napoleon jednoho dne řekl:

„Byla to jedna z nejkrásnějších bitev, jakou jsem kdy viděl.“

Ale ve svém dopise Direktoriu přiznal, že bitva mu připadala „nejstrašnější“, jaké se kdy zúčastnil.

Po bitvě poslal Bonaparte jednoho důstojníka na anglickou admirálskou loď, aby vyjednával o výměně zajatců. Britský admirál dal parlamentářům *Gazette Française de Francfort* s datem 10. června 1799. Už dva měsíce neměl Bonaparte z Francie žádné zprávy. S horečným spěchem proběhl noviny. „Tak vidíte,“ řekl Bourriennovi. „Moje tušení mě nezklamalo. Itálie je ztracena! Bídící! Všechny plody našich vítězství jsou pryč! Musím odjet!“

Nechal si zavolat Berthiera a na čtyři hodiny se s ním zavřel. Pak zavolał admirála Ganteauma, který se loňského roku nacházel na palubě *Orientu* zapáleného u Abúkiru, odkud jako zázrakem unikl. Stal se vrchním velitelem námořních sil operujících na Nilu a podél afrického pobřeží a zúčastnil se všech vojenských akcí. Byl to samozřejmě on, do jehož rukou se Bonaparte svěřil, aby ho dopravil do Francie. Ganteaume nabídl, co měl nejlepšího: dvě benátské fregaty, *Muiron* a *Carrère*, jediné válečné lodi v přístavu schopné plavby. Dvě další menší plavidla – *Revanche* a *Fortune* – se k nim mohla připojit.

Bonaparte prakticky neměl možnost požádat ministra války o „dovolenku“, ale to mu nezabránilo, aby se nerozhodl opustit své místo a svou armádu.

11. srpna se vrátil do Káhiry, pečlivě skrýváje svůj plán na odplutí. Oznámil pouze, že se vydá na inspekci delty. Dokonce ani Kléber, který ho ve funkci vrchního velitele nahradil, nebyl informován!

18. srpna opustil Napoleon Káhiru, v Bulaku se nalodil na říční loď a po Nilu se dostal do Menufu.

22. srpna, poté, co strávil noc v oáze Ber-el-Gitas, se Bonaparte a jeho druhové zastavili nedaleko Alexandrie, na pláži, u níž kotvily obě fregaty. Ganteaume, obávající se, aby se anglická loď, kterou ráno spatřil, jak pluje k západu, nepustila po jejich stopách, požádal, aby se nalodění odehrálo v noci. Pouze několik důstojníků, sluhů a doprovod mohli nastoupit na palubu.

Kléber pořád ještě nic nevěděl! Bonaparte mu v dopise napsaném ve spěchu oznámil svůj odjezd uspišený „obavou, aby se neobjevila anglická bitevní loď“ a pokusil se mu v něm jakž takž vysvětlit důvody svého rozhodnutí. Dal mu rovněž radu, která pouze jemu samotnému odhalovala nevyhnutelný krach naprosto zbytečného tažení:

„Pokud budou díky nepředvídatelným okolnostem všechny pokusy bezvýsledné, nedostanete-li do května ani pomoc, ani zprávy z Francie a bude-li navzdory všem opatřením dávat v Egyptě rádit mor, který vám zabije patnáct set mužů, myslím, že v takovém případě nesmíte riskovat další tažení a bude vám povoleno uzavřít mír s Osmanskou říší, jehož hlavní podmínkou by měla být evakuace z Egypta...“

Když si Kléber tyto řádky přečetl, vybuchl:

„Náš člověk uprchl jako nějaký podporučík, který za sebou spálí mosty, když předtím vyvolá rozruch svými dluhy a výstřelky v posádkové hospodě.“

Vojáci naopak shledali toto tajné zmizení velmi zábavné, obdivovali plavbu fregaty mezi britskými plavidly a spokojili se jen tím, že svého velitele překřtili na generála *Bonattrappa*...¹

Bonaparte plul do neznáma. Novinky z Francie se zdály už natolik zastaralé! Pocházely z počátku června a Bonaparte se do Paříže nedostane před polovinou října. Čtyři měsíce! Najde svou vlast napadenou? Bude Direktorium svrženo? Jak ho přijmou? Nebudou ti – známí i neznámí, kteří baží po moci, považovat i samu jeho přítomnost za nebezpečnou? Nevyužijí návrat „šavle“, o níž mluvil Barras, k obvinění z „dezercce“ a z neúspěšného syrského tažení, což by jim posloužilo jako záminka k ukončení kariéry uchažeče o diktaturu? Jeho druhové, stejně znepokojení jako on – kdyby byl Bonaparte zatčen, jejich budoucnost by byla rovněž okamžitě ohrožena – hltali jeho slova. Ale „ještě nic z jeho projevu nenaznačovalo, co se chystá udělat“, jak řekl jeho pobočník Lavalette. „Pár slov pronesených mimoděk, chvilka snění a několik nepřímých narážek“ jim poskytly jen „látku k přemýšlení“. Napoleon nebyl o nic výmluvnější, když mluvil o vládě Direktoria. Jeho pohrdání bylo absolutní.

1. října vplul *Muiron* do přístavu v Ajaccio. Kolem zádi se to okamžitě začalo hemžit čluny. Někáká stará žena, oblečená v černém, zvedla ruce ke generálovi a zvolala:

„Caro figlio!“

Bonaparte ji konečně poznal a vykřikl:

¹ Slovní hříčka. Attraper znamená ve francouzštině kromě jiného i napálit či doběhnout – pozn. překl.

„Madre!“

Byla to jeho matka...

Poprvé v životě – ale kdo mohl tehdy předvídat nejnvýlučnější lidský osud historie – pobýval Napoleon několik dní v klidu ve svém rodném městě a se svým generálním štábem bydlel v milované *casa*, nově upravené podle příkazů madam Letizie, která se starala o všechno.

Vítr bonapartistům nepřál. Vládlo naprosté bezvětří a teprve 8. října mohla flotila opět vyplout na moře a následující den večer připlout na dohled Saint-Raphaël. Po pobřeží se rozšířila novinka o Bonapartově návratu a moře se okamžitě pokrylo nejrůznějšími plavidly. Podle tehdejšího nařízení se museli všichni, kteří se vraceli z Orientu a mohli být nakaženi morem, podříditi čtyřicetidenní karanténě. „Marně jsme na ně volali, ať odplují pryč,“ vyprávěl jeden z Bonapartových druhů. „Vzali nás na ramena a odnesli na pevninu. A když jsme na ten dav mužů a žen, který se kolem nás tlačil, volali, jakému se vystavují nebezpečí, všichni křičeli:

„Máme raději mor než Rakušany!“

Samozřejmě nepřipadalo v úvahu, aby Bonaparte strávil čtyřicet dní na palubě *Muironu*. Jakmile se informoval o situaci – Rakušané, Rusové a Angličané díky Brunovi a Massénovi ustupovali nebo alespoň nepostupovali – bez meškání se rozjel do Paříže.

13. října dorazila novina o jeho návratu do hlavního města. A tady musíme dát slovo Thiébaultovi, který se ten večer procházel po Palais-Royal: „Sotva jsem vstoupil branou dovnitř, spatřil jsem na opačném konci zahrady skupinu, která neustále rostla, a pak se muži a ženy rozběhli na všechny strany, co jim nohy stačily... Určitě si mezi sebou vyměňovali důležitou novinu o nějaké vzpouře, vítězství nebo porážce. Abych zkrátil svou nejistotu, zrychlil jsem krok. Dokonce jsem se chtěl zeptat několika lidí, kteří se rozbíhali od skupiny a míjeli mě. Nikdo se nezastavil, ale jeden muž na mě v běhu křikl tuto větu:

„Generál Bonaparte se právě vylodil ve Fréjus!“

Posádková hudba hlavního města už zvesela pochodovala po Paříži a v jejích patách kráčel dav občanů a vojáků. Když se setmělo, ve všech čtvrtích se rozzářilo improvizované osvětlení a tento nečekaný a zároveň tolik vytoužený návrat byl

oznámen ve všech divadlech výkřiky: „Ať žije republika! Ať žije Bonaparte!“

V ten samý okamžik už Joséphina jela v doprovodu Hortensie vstříc svému manželovi, ale vydala se směrem na Burgundsko, zatímco Bonaparte zvolil jinou cestu. Počítala s tím, že vzpomínky na jejich objetí zabrání rozvodu.

Bonapartovo rozhodnutí však bylo ještě posíleno tím, když po svém příjezdu do ulice Vítězství 16. října ráno našel dům prázdný. Čekala ho tam jen studená pařížská mlha. Když mu řekli, že mu Joséphina jela naproti, pokrčil rameny. Jeho hněv byl hluboký a strašný. Mučila ho představa, že ji Charles možná doprovází i na této cestě!

„Egyptští válečníci,“ vykřikl, „jsou na tom stejně jako obléhatelé Tróje. Jejich manželky si uchovaly stejný druh věrnosti!“

Špinit svou ženu mu činilo takřka potěšení a její lehkomyšlnost doháněl až k tomu nejhoršímu... Pokud ovšem uvěříme Barrasovi, který tuto scénu popsal:

„Chovala se tak dokonce i v italské armádě, kdy jsem pro ni poslal, abych ji měl po svém boku. Hned to byl nějaký důstojník jezdecký, hned pěchoty. Samí zelenáci. A nakonec ten mladý Charles, do kterého se úplně zbláznila, dávala ma spoustu peněz a dokonce i šperky a chovala se jako lehká holka.“

Nazítří nechal Napoleon přenést všechny manželčiny věci ke správci paláce v ulici Vítězství a zakázal „krásce“ vstoupit. Ale večer 18. října, když se Joséphina vrátila ze svého výletu, na němž ji zdržela hustá mlha, přemluvila správce, vyběhla nahoru po schodišti a narazila na zamčené dveře pokoje. Bonaparte – tak mu pořád říkala – byl uvnitř a už ležel. Několik hodin poslouchal, jak za dveřmi pláče, prosí, bouchá, jak ho ujišťuje, že všechno je lež a že mladý Hippolyte je jen přítel. Neváhala přivolat si na pomoc Hortensii a Eugèna, kteří sešli dolů ze svých pokojů a připojili své slzy k slzám své matky. Ucpával si uši, aby je neslyšel... A pak – konečně – povolil, otevřel, pohlédl do její rozrušené tváře... a sevřel ji v náručí.

BRUMAIRE ROKU VIII.

*Revoluce je názor, který nachází
bajonety.*
NAPOLEON

Zdá se, že novináři zaznamenali nejprve fakt, že si změnil účes: „Zvolil krátké vlasy a bez pudru.“

Přes Bonaparta vykukoval Napoleon...

Direktoři byli zpočátku nerozhodní. Co dělat? Označit Bonaparta za vzbouřence, poraženého, nebo za vítěze?

„Je to výborný generál,“ prohlásil klidně Sieyès, „ale především: měl tento generál povolení od své vlády, aby se vrátil?“

Normand Moulin, jeden z direktorů, chtěl vrchního velitele egyptské armády zatknout a obvinít z dezerce. Nevyslyšeli ho. „Pět králů“ se sice škaředilo, ale ze strachu, jak by reagoval dav, kdyby zbavili lesku jejich boha, nakonec rozhodlo, že přivítají „slavného generála“ na veřejné schůzi. 17. října, za mlhavého dne, se k nim Bonaparte dostavil v dost neobvyklém oblečení: napůl civilním, napůl vojenském. Jeho šaty působily kromě jiného orientálně. Civilní oděv zastupoval klobouk, jakýsi plstěný cylindr – kterému se tehdy říkalo *chapeau rond* – vojenský oděv byl pak zastoupený zeleným redingotem a orientální prvek tvořila zahnutá turecká šavle zastrčená za hedvábný pás.

„Nabídl mi, abych si vybral velení jakékoli armády,“ vyprávěl Bourriennovi po svém návratu. „Nechtěl jsem odmítnout, ale požádal jsem je o odklad, abych se dal zdravotně do pořádku.“

Bojovat za „takové lidi“? Zachraňovat jejich „trůn“? Měl lepší věci na práci! V jakém stavu našel zemi! Všude vládlo svinstvo – to je tehdejší výraz. Města – jako Lyon – byla

v troskách a sutinách. Jako tělo zasažené hnilobou, jehož gangrénovité údy se chystaly odpadnout. Zdálo se, že republika je to jedno. V módě byla neřest a všichni se jí ochotně podřizovali. V Paříži zbohatlíci – spekulanti, obchodníci a kšeftaři – spíš svlečení než oblečení, objímající své družky v průhledných šatech nebo chlapeckého vzhledu, svým přepychem oslňovali ty, kteří neměli pořádně co jíst.

Pouze lupiči, bandité z velkých cest, maskovaní loupežníci, přepadající dostavníky, vykradači pošty, zločinci olupující cestující o boty, v nichž hledali ukryté zlato, podvodníci, zloději a zločinci, ti všichni byli skvěle organizováni, aby mohli vydírat, krást a zabíjet. Krádež se stala nepopíratelnou panovníci. Loupení vládlo, jako by bylo ve Francii doma. Vydání se z Nice do Marseille, aniž by člověku neukradli zavazadla, byl hrdinský čin. Dokonce ani Bonapartova zavazadla nebyla během přejezdu Provence ušetřena. Drancování státních příjmů bylo samozřejmě některými lidmi považováno za dobrý skutek. Úřady, nad jejichž síly to všechno bylo, nechávaly všem volnou ruku a samy se snažily urvat drobečky z koláče. Už neexistovaly cesty, vodní kanály. Prolomily se hráze! Zdálo se, že se Francie během deseti let vrátila do barbarských dob.

Daně byly velmi špatně placeny – nebo se objevovaly jen na papíře a měly pouze symbolickou hodnotu. A proč by je měl kdo platit? Aby se z nich obohatila vláda?

Jak uvidíme, jeden poslanec – jistý Cornet – mluvil osmáctého brumairu o „rukách vydřiduchů“ peroucích se o „kostnaté údy republiky zbavené masa“. Nikdo se tehdy nebál smělých představ, ale to neznamenalo, že v bandě mohovitých thermidorianů, z nichž všichni byli více či méně královrahy, vládlo 21. ledna 1793 tolik volebních nuancí, že nikdo, dokonce ani oni sami nevěděli, za co budou hlasovat, že tento opravdový gang chtěl žít – a dobře žít – na účet tohoto režimu řečeného republikánského, o němž tvrdili, že ho zachránili, zatímco z něj už byla jen mrtvola. Brzy to mělo být pět let, co se této oligarchii, která byla revoluční jen podle jména, podařilo přežít díky státním převratům, změnám většiny hlasů a převahy tu zprava, tu zleva. A to už nemluvíme o spiknutích a vzpourách, které umožňovaly převlékat si neustále kabát a bičovat tu starou mrchu republiku.

Co se týče lidu, ten byl natolik překrmen iluzorními sliby

znehucen touto revolucí, která byla tak krásná v době královské moci, že už nevěřil ničemu a sotva se odvažoval doufat, že ještě někdy bude něčemu – či někomu – věřit. Revoluce – a Cambacérès si toho všiml – dosáhla toho, že vyvolala jednomyslné znehucení.

Aniž to někdo otevřeně přiznal, Francie byla připravena přijmout diktaturu. Stačilo, aby se objevil nějaký despota, aby byl přivítán jako záchranec! „Všechno skončí,“ prohlašovali venkované, když se dozvěděli o Bonapartově návratu. „Budeme mít krále a vůbec nevdá, že ty zelenáče vyžene.“

Legenda ho už ověnčila aureolou slávy. Jeho blesková vítězství v Itálii a dokonce naprosto zbytečné egyptské tažení – s odstupem a z neznalosti se proměnilo v hrdinskou epopej – daly zapomenout na způsob, jakým generál vyšel z dlažby vendémiairu. Vítězná pozemní bitva u Abúkiru dala zapomenout na námořní porážku u Abúkiru, stejně jako bitva u pyramid vymazala palčivou porážku u Saint-Jean-d'Acre. Bonaparte byl pro všechny hrdina. Když na konci roku 1799 mluvili Francouzi o „generálovi“, nemohlo se jednat o nikoho jiného. Jenomže co udělat? Jaký plán zvolit? Pokusit se vstoupit do Direktorია? Nebo spíš vytvořit novou vládu? Bylo třeba se rozhodnout co nejpečlivěji, všechno zvážit, všechno uvážit, všechno zvládnout uprostřed tolika protichůdných zájmů a vášní, a to vše během pětadvaceti dnů“. Fouché měl pravdu, když řekl, že takový cíl vyžaduje „velkou obratnost, houževnatou povahu a rychlé rozhodování“.

Ale na které dveře zaklepat nejdříve? Samozřejmě na ty Barrasovy! Na první pohled to bylo nejvábivější. Ale pohrdává ironie, skoro blahosklonnost, s jakou se tento „chochol Direktorია“ choval k Bonapartovi, generálovi neunikla. A navíc si uvědomoval, že se tento příliš zkažený, přesycený Barras, vystavený veřejné hanbě, jenž sloužil až příliš – především sám sobě – stal nepoužitelným, ačkoliv si myslel, že je nepostradatelný. Pokud ovšem chtěl člověk převzít moc, bylo nezbytné, aby měl na místě – to znamená mezi členy vlády – jednoho nebo dva komplice, nebo spíš jednoho nebo dva vůdce. Nepříliš prohnáný Gohier, který se zamiloval do Joséphiny, by možná mohl posloužit, ale nemohl převzít vládu. Totéž platilo o bezvýznamném Rogeru Ducosovi.

23. října začal Bonaparte navštěvovat generála Moulinse,

nikomu nic neříká. A v roce 1799 neříkalo o moc víc... Všichni věděli, že svou hodnost získal díky politice. Ale nemohl by sehrát vedlejší roli?

„Potřebujeme pevnou vládu,“ ujišťoval ho Bonaparte, „kte-
rá bude mít důvěru všech, komu záleží na udržení republiky.
Myslím, že kdybych byl na Sieyèsově místě, Direktorium by
posílilo a zároveň by získalo důvěru, kterou potřebuje. Go-
hier, s nímž jsem o tom mluvil, by mě tam viděl s radostí, ale
zdržuje ho jediná starost: ústava vyžaduje, aby tomu, kdo se
chce stát členem Direktoria, bylo čtyřicet let...“

Nepríliš inteligentní Moulins se strážil, aby mu neskočil
na vějičku. Nemůže přece změnit ústavu, že? Bonaparte ne-
má požadovaný věk! Až trochu zestárne... Jenomže Napoleon
nechtěl čekat, až zestárne! Podobně reagoval ten rozumbrá-
da Gohier, který také odmítal chápat, i kdyby Joséphina jako
manželka direktora byla na dosah...

Zbýval Sieyès, kterého Bonaparte neměl moc rád.

Bývalý abbé, dnešní direktor Sieyès, už dávno hledal meč,
který by pomohl rozetnout situaci. Ale meč, který by si mohl
pohlídat! Proto postupně myslel na Jourdana, pak na
Jouberta a nakonec na Moreaua. Když se Moreau dozvěděl,
že se Bonaparte vylodil v Saint-Raphaël, oznámil bývalému
knězi chladně:

„Tady je váš muž, který provede státní převrat líp než já.“

Bonaparte se rozhodl překročit Rubikon, a protože nemohl
jednat jinak, rozhodl se ho i přes svůj odpor překročit spolu
se Sieyèsem. „Civilní cesta“ k převzetí moci se ukázala jako
neschůdná, pustí se po ní tedy s mečem v ruce. Kráčet po ní
spolu se Sieyèsem ho „podpořilo“ v názoru, že už nechce mít
nic společného se zkorumpovaným Barrasem! Za asistenci
Roederera, nadšeného tím, čemu říkal „vlastenecké spiknu-
tí“, a za pomoci Talleyranda, který tak započal krásnou sérii
svých zrad ve smyslu svého přesvědčení, se Bonaparte tajně
sešel se Sieyèsem v Lucemburském paláci. Schůzka se ode-
hrála podle pečlivě připraveného scénáře. Ministr zahraničí
odvedl uchazeče o diktaturu do paláce, ale nechal Napoleona
čekat v kočáře a vešel k Sieyèsovi jako první. Když se pře-
svědčil, že Sieyès je sám a že nikoho nečeká, vzkázal Bona-
partovi, že cesta je volná. O chvíli později začali tři muži
jednat.

Jakmile Bonaparte vstoupil, řekl Sieyèsovi:

„Občane, nemáme ústavu, alespoň ne takovou, jakou by-
chom potřebovali. Je na vás, abyste nám ji dal. Od mého
návratu znáte mé pocity. Nastal čas jednat. Udělal jste po-
třebná opatření?“

Abbé-direktor, který měl neustále nějakou ústavu v poho-
tovosti, vysvětlil, že by mohli vytvořit konzulát složený z tří
mužů, zatímco Bonaparte by zajišťoval vojenskou moc.

„Souhlasím, aby se vláda omezila na tři osoby,“ prohlásil
Bonaparte. „A protože to považuji za nezbytné, spolu s vámi
a vašim kolegou Rogerem Ducosem souhlasím s tím, že se
stanu jedním z prozatímních konzulů.“

Tak Bonaparte požaduje úřad konzula! Abbé se usklíbl,
ale podvolil se. Jakmile Bonaparte odešel, řekl:

„Zdá se, že generál se cítí jako na bitevním poli. Musíme
přijmout jeho názor. Pokud by se stáhl, všechno by bylo ztra-
ceno. Jeho souhlas s funkcí prozatímního konzula zajišťuje
úspěch.“

Spiknutí bylo zosnováno, intrika nastrojena... A veřejnost
začala něco tušit.

Joséphina dala svůj půvab do služeb těch, kterým se poz-
ději bude říkat brumairiáni. Když spiklenci neodpočívali
u Rosa – restaurátéra, který psal jídelní lístky ve verších –
přijímala je u sebe, zvala do ulice Vítězství nerozhodné, které
bylo třeba získat, organizovala schůzky, předávala vzkazy,
obrušovala hrany a uspávala nedůvěru těch – jako byl Gohier
– jejichž reakcí se spiklenci museli obávat. Kolem čtvrté ho-
diny přijímala svého zbožňovatele a zahrnovala ho úsměvy
a šišláním a vrhala na něj něžné pohledy, doufajíc, že se jí
podaří ho přimět, aby se připojil ke spiknutí. Ale direktor nic
nepochopil, a když přišel do ulice Vítězství jednoho dne
Fouché, Gohier se ho zeptal:

„Co nového, občane ministře?“

„Abych pravdu řekl, tak nového není nic.“

„Opravdu?“

„Pořád ty samé řeči.“

„Jaké?“

„O spiknutí.“

„O spiknutí?“ zeptala se Joséphina, hrajíc si na překvapenou.

„Ano, o spiknutí,“ vysvětlil Fouché a smál se pod fousy.
„Ale já dobře vím, co si mám o tom myslet. Je mi to jasné,“

občane direktore, můžete se na mě spolehnout. Na mě nikdo neútočí. Kdyby tady nějaké spiknutí existovalo, za tu dobu, co se o něm mluví, už bychom o něm měli důkaz na náměstí Revoluce nebo na grenellské pláni.“

Gohier se usmál a chtěl uklidnit Joséphinu, která se dovedně zatvářila vyděšeně.

„Ministr mluví jako člověk znalý věci. Říkat takové věci před námi, občanko, znamená, že nemáme důvod se znepokojovat. Chovejte se jako vláda a těch řečí se neobávejte. Spěte klidně!“

Spiknutí se rozjelo na plné obrátky. Ale jak postupovat? Za pomoci několika poslanců, které do komplotu zasněvil Lucien, naznačit oběma komorám národního shromáždění, že Pařížané chystají převrat. Rada starších a Rada pěti set, jež nadále důvěřovaly Bonapartovi, se na něj obrátí s žádostí o ochranu a dají souhlas s přesunem do Saint-Cloud. Tam se věci zařídí tak, aby byly režimu podraženy nohy. Od počátku spiknutí se předpokládalo, že pouze dva ze stávajících direktorů se stanou součástí nové vlády – Sieyès a Roger Ducos. Všichni doufali, že Gohier se díky Joséphině připojí ke komplotu *in extremis*. O bezvýznamného generála Moulinse se nikdo nezajímal. Co se týče Barrase, vysoká suma peněz jistě umlčí jeho svědomí.

Na první pohled to vypadalo velmi jednoduše, ale při bedlivějším zkoumání se to v celé operaci hemžilo obtížemi a neznámem. Smíří se direktoři, s kterými se nepočítalo, tak snadno s tím, že budou zbaveni trůnu? Barras bezesporu žádné svědomí neměl a spiklenci mu řadu věcí usnadní, ale nebude se držet moci? Bylo nutné obávat se všeho!

A on?

Možná Bonaparte vypadal „prostě, jako člověk, který dokáže předvídat všechno“, jak řekla madam Reinhardová, ale nebyla to jen póza? Ve skutečnosti, jak se pomaličku přibližovalo rozhodující datum, cítil větší „obavy“ než v předvečer bitvy.

Plány spiklenců pronikly na veřejnost a tři direktoři, kteří nebyli součástí komplotu, o nich byli více či méně informováni. Sešli se nazítří? Svěřili se vzájemně se svými obavami? Ale co mohli dělat? Dát rozkaz k zatčení budoucího diktátora? Co by s ním udělali? Našli by vůbec nějakého žalárníka, aby ho hlídal? Soudce, který by ho obžaloval a odsoudil? Zůstali

nečinní. A to tím spíš, že onoho deštivého 17. brumairu nevěřili, že by spiknutí mělo vypuknout už následující den... Ten večer Joséphina – se skutečnou „prohnaností galantní ženy“ – poprosila svého syna, aby doručil Gohierovi tento lístek: „Můj milý Gohiere, přijďte zítra se svou ženou v osm hodin ráno se mnou posnídat. Neváhejte, musím si s vámi promluvit o důležitých věcech. Sbohem, milý Gohiere. S mým upřímným přátelstvím můžete vždycky počítat. Lapagerie-Bonaparte.“

„Při spiknutí je dovoleno vše,“ řekl Bonaparte.

Jeho cíl byl prostý: mít Gohiera pod kontrolou.

Nazítří od sedmi hodin ráno za krásného, ale mrazivého počasí – Observatoř zaznamenala toho roku první mrazíky – se zahrada a úzká alej, dlouhá devadesát metrů, vedoucí od ulice Vítězství k malému Napoleonovu paláci, hemžily důstojníky ve slavnostních uniformách. Každý, kdo toto hemžení spatřil, pochopil: „Už dnes!“

Generál Lefebvre, který velel pařížské posádce – včetně národní gardy Direktoría – byl samozřejmě také pozván. Když uviděl dav důstojníků, projevil jisté překvapení, ale Bonaparte mu věnoval meč, který nosil v Egyptě, promluvil s ním o těch „zb... advokátech“, od nichž pochází všechno zlo, a manžel madam Sans-Gêne¹ přísahal, že je všechny svrhne „do řeky“.

Generál Debelle přišel v civilním obleku...

„Jak to, že nejsi v uniformě?“ zeptal se ho překvapeně jeden přítel.

„Nic jsem nevěděl... Ale počkej, hned to napravím.“

Obrátil se k jednomu příkazníkovi a požádal ho:

„Dej mi svou uniformu, chlapče.“

A uprostřed ulice si oba muži vyměnili šaty.

A Gohier? Proč nepřišel?

Direktor, překvapený tak brzkou hodinou, kterou Joséphina uvedla ve svém vzkazu (snídat v osm hodin ráno!) – za sebe raději poslal svou ženu. Ta, když dorazila do ulice Vítězství a spatřila tu záplavu per a prýmků, okamžitě pochopila situaci.

„Cože?“ vykřikl Bonaparte, když ji přivítal. „Předseda nepříjde?“

¹ Slovní hříčka. Sans-Gêne znamená ve francouzštině bez ostychu – pozn. překl.

„Ne, generále, nemůže přece...“

Napoleon ji přerušil:

„Musí bezpodmínečně přijít! Napište mu vzkaz, madam, a já mu váš dopis doručím.“

„Napišu mu, generále, ale o můj dopis se postarají mí lidé.“

Madam Gohierová vzala pero a napsala tato slova:

„Udělal jsi dobře, příteli, že jsi nepřišel. Všechno, co se tu odehrává, mě přesvědčuje o tom, že pozvání byla past. Nezdřím se tady a vrátím se k tobě...“

Teď byla řada na Joséphině, aby se pokusila odbojnici přesvědčit:

„Ze všeho, co tady kolem sebe vidíte, madam, jistě pochopíte, k čemu musí nevyhnutelně dojít. Nemohu vám ani vyjádřit, jak nesmírně je mi líto, že Gohier mé pozvání nevyslyšel. Napsala jsem ho s vědomím Bonaparta, který doufá, že se předseda Direktorata stane jedním z členů vlády, která brzy vznikne. Když jsem mu po svém synovi poslala vzkaz, věřila jsem, že pochopí, jakou důležitost mu přikládám.“

„Vrátím se k němu, madam,“ odpověděla paní Gohierová. „Tady nemám co pohledávat.“

Nepochopila, co je onoho rána pro manžela důležité... A Gohier zůstal v Lucemburském paláci! Dokonce ho ani nepřekvapil odchod národní gardy, která pod záminkou manévru opustila za svítání Lucemburský palác za zvuku bubnů a píšťal... Oddíl se ovšem nevydal na střelnici, ale do Tuilerií.

Bylo osm hodin pryč a dekret o přesunu národního shromáždění do Saint-Cloud a o jmenování Bonaparta vrchním velitelem do ulice Vítězství stále ještě nedorazil. Napoleon několikrát vyslal posly, aby zjistili novinky. Nechají se snad poslanci prosit? Vědělo se jen, že mistři nepopsatelných převleků, jejichž tajemství znal jen David², už dobrou hodinu schůzují!

Nicméně všechno šlo podle předpokladů: poslanci pozvaní na sedmou hodinu si vyslechli prohlášení Régnierera, jednoho ze spiklenců:

„Republika je ohrožena anarchisty a zahraničními mocnostmi. Ve veřejném zájmu je nutné přijmout jistá opatření. Těšíme se podpoře generála Bonaparta. Ve stínu jeho ochran-

² Louis David (1748–1825), malíř revoluce, poslanec národního shromáždění a později Napoleonův dvorní malíř – pozn. překl.

né ruky budou moci rady uvážít změny, které vyžaduje veřejný zájem.“

Kam se vydat ve stínu té „ochranné ruky“? Do Saint-Cloud! „Tam,“ pokračoval Régnier, který se dobře naučil svůj úkol,

„stranou od všech překvapení a útoků budete moci v klidu a bezpečí zvážít způsob, jak vyřešit současné problémy.“

Většina shromážděných pak souhlasila s dekretem navrženým Régnierem: přemístit se do Saint-Cloud a jmenovat Bonaparta vrchním velitelem.

Nositel těchto dobrých zpráv, Fouché, přiběhl do ulice Vítězství a vstoupil do malé kulaté jídelny, která sloužila zároveň za předpokoj.

„Můžete se spolehnout na mou oddanost a horlivost,“ řekl Bonapartovi. „Nechal jsem uzavřít brány, zastavit poštu a dostavníky.“

„To je zbytečné,“ odpověděl mu nový vrchní velitel. „Jak vidíte, množství občanů a statečných mužů, kteří se tu kolem mne shromáždili, vás jistě přesvědčí o tom, že jedním jménem lidu. Budu respektovat dekret Rady a udržím klid.“

O chvíli později dorazili s velkým doprovodem představitelé Rady starších a přečetli Bonapartovi tyto čtyři články:

Článek 1. – Zákonodárny orgán se přemístit do Saint-Cloud. Obě Rady tam budou sídlit ve dvou křídlech paláce.

Článek 2. – Zahájí tam svou činnost 19. brumairu v poledne. Veškeré vykonávání úřadu a rokování je jinde a před touto dobou zakázáno.

Článek 3. – Generál Bonaparte je pověřen vykonáním tohoto dekretu. Přijme všechna opatření nezbytná pro bezpečnost lidových zástupců.

Článek 4. – Generál Bonaparte je povolán do sídla Rady, aby tam přijal vyhotovení tohoto dekretu a složil přísahu.

Měl tedy bez meškání odpřisáhnout věrnost systému, který se chystal svrhnout.

„Pojeďte za mnou!“ křikl na důstojníky, kteří ho obklopovali.

Aby přesvědčil o své loajalitě, chtěl být obklopen početným generálním štábem. Náhle, ještě než sešel ze schodů, vrátil se k Bernadottovi a požádal jej, aby jel s ním. Désiréein manžel zavrtěl hlavou: raději zůstane. Bonaparte ho ponechal jeho skrupulím. Pak v běhu křikl na Bourrienna:

„Gohier nepřišel! Tím hůř pro něj!“

Skočil na velkého černého koně s bílou hlavou, kterého mu půjčil admirál Bruix a jenž působil poněkud vzpurně. V čele svých generálů a důstojníků vyjel na bulvár. Průvod projel pod okny finančníka Ouvrarda – dodavatele námořnictva – který bydlel na rohu ulic Provence a Chaussée-d'Antin. Ouvrard pochopil, odkud vane vítr... Když odstoupil od okna, posadil se k psacímu stolu a napsal admirálu Bruixovi:

„Občane admirále, z průjezdu generála Bonaparta, který odjel do Rady starších, a z pohybu některých jednotek soudím, že se chystají změny v politických záležitostech. Tyto okolnosti mohou přinést potřebu kapitálu. Prosím vás, můj drahý admirále, abyste zprostředkoval nabídku, kterou se chystám udělat...“

Bonaparte si měl poprvé v Radě starších vzít slovo před poslanci a zdálo se, že se přitom necítí moc dobře. Jeho přednes byl přerušovaný a váhavý:

„Přiznali jste, že republika hyne, a vydali jste dekret, aby jste ji zachránili,“ prohlásil. „Přejeme si mít republiku založenou na svobodě a rovnosti, na principech, které jsou pro lidové zástupce posvátné. Budeme ji mít, přísahám!“

Tribuny bouřlivě tleskaly, zatímco Bonapartův generální štáb opakoval jako jeden muž:

„Přísaháme!“

Fouché opustil ulici Vítězství a odjel do Lucemburského paláce, kde přečetl předsedovi Gohierovi dekret o přesunu legislativních orgánů do zámku v Saint-Cloud.

Direktoři Sieyès a Roger Ducos se tam už na příkaz představitelů Rady starších dostavili.

Sieyès však ve skutečnosti po jediné jezdecké lekci odjel – na koni – do Tuilerií, kde se k němu pod záminkou, že si jede „pro novinky“, připojil Roger Ducos.

„Většina poslanců je v Lucemburském paláci,“ odpověděl energicky Gohier a zvýšil hlas. „A pokud Direktorium vydá nějaké rozkazy, obrátí se na muže, kteří jsou hodni jeho důvěry.“

Když Fouché odjel, Gohier o všem informoval Moulinse a potom se oba vydali k Barrasovi. Ten byl v lázni a vzkázal jim, že je nemůže přijmout. Když po hodinové koupeli vylezl z vany, pečlivě si přistříhl vousy a pak oznámil, že je nemocný, a odmítl se setkat se svými dvěma kolegy, kteří tak byli ponecháni osudu. Doufal, že se mu dostane návštěvy, pokud

ne samotného Bonaparta, tak alespoň jednoho z jeho vyslanců, který ho povolá do Tuilerií. Nikdo však nepřišel, s výjimkou jeho sekretáře Bottota, jenž mu přinesl zprávu o nepříjemné scéně, která se právě odehrála v tuilerijských zahradách.

Bonaparte opustil sál, kde sídlila Rada starších, a ocitl se v tuilerijských zahradách tváří v tvář deseti tisícům mužů, kteří ho měli uznat za svého vrchního velitele. V tu chvíli si všiml Bottota, poslaného sem Barrasem, který si k němu razil cestu davem. Bonaparte se svým instinktem velkého režiséra historie okamžitě pochopil, jakým způsobem může využít nešťastníkovy přítomnosti. Protože tu chyběl pán, generálův hněv se tedy snese na jeho podřízeného! Vyděšený Bottot byl odvečen ke granátníkům. Bonaparte ho popadl za ruku a s plamenným pohledem pronesl svou slavnou řeč:

„Co jste udělali s Francií, kterou jsem vám zanechal v tak skvělém stavu? Nechal jsem vám mír a našel válku! Nechal jsem vám vítězství a našel porážky! Nechal jsem vám miliony z Itálie a našel vydrídušské zákony a bídu! Co jste udělali se statisíci Francouzi, s mými bojovými druhy, kterým jsem velel? Jsou mrtví! Takový štav věcí už dál nemůže trvat!“

Ohromený Bottot se rychle vydal do Lucemburského paláce, aby varoval Barrase. Dav celou scénu zdaleka pozoroval. Oteplilo se, teploměr ukazoval šest stupňů a v bledém slunci se třpytilo zlato uniforem. Pařížané si po svém probuzení mohli přečíst bílé plakáty, které nechali jménem správného obvodu rozvěsit po zdech Roederer a Regnault. Byla to obžaloba režimu... Velkými písmeny z nich vystupovala tato slova: „*Tolik se zasloužil...*“ A pak, o kus níž stálo: „*Ústava už neexistuje.*“

Ze své funkce vrchního velitele přijal Bonaparte v Tuileriích Gohiera a Moulinse a oznámil jim:

„Direktorium už neexistuje.“

Gohier hněvivě vykřikl:

„Direktorium neexistuje? Mýlíte se, generále, a víte dobře, že jste slíbil, že dnes večer budete večeret u jeho předsedy. Nebylo by lepší skrýt nepřátelské plány, když jste přijal toto pozvání a sám jste stanovil datum?“

„Moje plány nejsou nepřátelské. Republika je v nebezpečí a je třeba ji zachránit... Já to chci udělat!... A dokážeme to

pouze energickým jednáním. Sieyès a Ducos už podali demisi a Barras poslal svoji. Nezůstávejte osamoceni a neodmítejte odstoupit!“

Ale oba direktori se ještě své pětiny trůnu vzdát nechtěli.

„Všechno se vyřeší zítra v Saint-Cloud!“ prohlásil Gohier.

Bonaparte se na něj podíval tak, že o dvě hodiny později Gohier svou demisi poslal. „Moulins, který nikdy pořádně nevěděl jak a proč se stal členem Direktorია,“ jak napsala madam Reinhardová, vzápětí následoval příkladu Gohiera, jehož názorem se vždy řídil.

A Barras?

I přes to, co mu vyprávěl Bottot, ještě se nerozhodl jednat. I nadále byl přesvědčen, že se ho Bonaparte neodváží dotknout a že pro něj pošle. Byl to pořádný pád, když kolem poledního za ním jménem vrchního velitele přišli Bruix a Talleyrand „vyjednávat o jeho odchodu“.

„Bonaparte je rozhodnut použít proti vám všechny prostředky, které má k dispozici, pokud se pokusíte o sebemenší odpor, jímž byste bránil jeho plánům...“

Talleyrand mu podal předem napsaný dopis, jímž se Barras obracel na zákonodárny sbor, „aby oznámil své rozhodnutí odejít do soukromí“.

Do „soukromí“ odcházel v dobré vůli i proto, že Talleyrand a Bruix se se vši opatrností vyzbrojili slušnou sumičkou z Ouvrardových peněz. O několik minut později vytvořili Bonapartovi dragouni bývalému direktorovi čestnou eskortu a doprovodili ho až na jeho zámek Grosbois. Pan vikomt de Barras, který posadil Bonaparta do sedla, opustil navždy historii.

Mezitím se spiklenci dohodli na rozvržení funkcí a nazítří jmenovali tři prozatímní konzuly: Bonaparta, Rogera Ducose a Sieyèse.

„Neměli bychom zatknout čtyřicet největších opozičníků?“ navrhl Sieyès.

„Takové řešení je předčasné,“ odpověděl Bonaparte. „Brzy nebude ani opozice, ani odboj.“

„Uvidíte zítra v Saint-Cloud,“ odsekl Sieyès dotčeně.

Sieyès se nemýlil. Následující den celá záležitost jen zázrakem neskončila na grenellské pláni před popravčí četou, vyhrazenou generálům, jímž se nezdaří převrat a v učebnicích dějepisu jsou navždy považováni za zrádce – jenomže

kdyby se to bývalo podařilo, všichni víme, že by se popravení tehdy stali pro lid hrdiny.

Ráno 10. listopadu – 19. brumairu – se Bonaparte vydal do Saint-Cloud. Přestalo pršet, západní vítr rozfoukal mraky, ale byla zima a ve vzduchu byla cítit vlhkost. „Viděl jsem ho,“ vyprávěl později Couture, „a ještě teď ho vidím v tuilerijských zahradách, jak odjíždí do Saint-Cloud, jeho osmahlou, hubenou a protáhlou tvář, jeho ulízané vlasy ostříhané dva palce nad ušima, malý klobouk, žluté kalhoty, na jejichž levém stehně byla velká skvrna, v polní uniformě, ve vysokých botách po kolena, a pod ním vysokého koně, jehož srst byla ocelově šedá a hlava bílá. Vtělení generála, bez tehdejší tloušťky...“

Když projížděl přes Champs-Élysées, nemyslel Bonaparte na Pařížany, ještě stále popuzené při představě koní z Marly?³ Jaká bude jejich reakce, až jim bude chtít vnutit nový režim?

Cesta z Paříže do Saint-Cloud byla doslova pokryta důstojníky na koních, zvědavci, kočáry plnými poslanců, úředníků, novinářů – a především vojenských oddílů v polních uniformách. Kyrysníci – říkalo se jim *gros talons* – ztěžka klusali na svých koních a děla – neboť měli děla – vydávala při jízdě pekelný rámus. Všichni šťoupali po svahu, který dnes vede k vjezdu na západní dálnici.

Podle Bonapartových rozkazů zaujímali pozice okolo zámku.

Čumilové pozorovali Bonaparta jedoucího nahoru. Když dorazil na zámecký dvůr, okamžitě se o všem informoval. Jak rychle tepe puls jeho protivníků a těch, kteří ho slíbili podpořit? Jak se zdá, rozhovory byly velmi vzrušené. Většina nevěděla nic o plánech spiklenců. Co se týče zasvěcenců, ti o nich mluvili jen velmi mlhavě. „Budeme zachraňovat republiku,“ ujišťovali jedni. „Ztratíme ji!“ tvrdili druzí.

Schůzovní sály – *Grand salon* pro Radu starších, *Orangeirie* pro Radu pěti set – bohužel nebyly připraveny. Poslanci – obě komory se promíchaly – zahájili obtížné jednání pod širým nebem. Bavili se mezi sebou a přitom znepokojeně sledo-

³ Marly-le-Roi, malý zámek na břehu Seiny, který dal postavit Ludvík XIV. a jenž se skládal z dvanácti pavilonů, krásného parku s vodotrysky a kopíí Coustouových Koní. Během revoluce byl zámek Pařížany vydrancován a zbořen – pozn. překl.

vali hemžení uniformem. Členové Rady starších se zdáli být odevzdanější, ale členové Rady pěti set mluvili nahlas a odhodlaně:

„Ach! Chce se stát Césarem, Cromwellem!... Musíme se rozhodnout!“

Rada starších umdlávala. Ti, kteří byli součástí spiknutí, se už neodvažovali mluvit tak otevřeně. Začal se zvedat výtka opozice. Kolem jedné hodiny – jak bylo oznámeno Bonapartovi – Rada starších, které předcházela hudba hrající Marseillaisu, vešla do *Grand salon*. Spiklenci se pokoušeli bavit společností. Všichni věděli, že k ničemu nedojde, dokud Rada pěti set nezačne jednat.

Už byly skoro tři hodiny, když *Orangerie* byla konečně připravena. Členové Rady pěti set si oblékli své taláry a široké červené kabáty. Usadili se... A okamžitě vypukla bouře. Ke stropu stoupaly výkřiky:

„Konec s diktaturou! Tady jsme svobodní! Bajonety nám strach nenaženou!“

Předseda – Lucien Bonaparte – se marně pokoušel nastolit zdání klidu. Naštěstí měli tito pánové, považující se za Římany, zálibu v „efektních scénách“. Jeden z nich navrhl, aby přísahali na Ústavu z roku III. Nedostane se tak Direktoriu v agonii infuze nové krve? Lucien se podvolil. Protože chtěl získat čas, byl připraven odpřísáhnout věrnost režimu, který se chystal svrhnout ve prospěch svého bratra. Každý poslanec tedy vystoupil na tribunu, natáhl pravou ruku v krásném zavlnění své tógy, pronesl přísahu a vrátil se na místo. Bylo zvykem – když přišla řada na Roberiota, jednoho z nešťastných rastattských vyslanců – vykřiknout hrobovým hlasem:

„Zavražděn Rakušany!“

Všechny zvyklosti byly svědomitě dodrženy. Věžní hodiny ukazovaly už nejméně pět hodin...

„Musíme s tím skoncovat!“ vykřikl Bonaparte a práskl o parkety svým jezdeckým bičíkem.

Jestli nezasáhne osobně, všechno bude ztraceno! Rozhodl se začít Radou starších. Doufal, že její členové pak strhnou Radu pěti set!

Vešel do sálu a obořil se na údajné spiklence. Ozvaly se výkřiky:

„Ať spiklence jmenuje! Ano, jmenujte je, jmenujte je!“

„Jestliže je nutné podat okamžitě vysvětlení, jestliže je třeba někoho jmenovat, udělám to,“ odpověděl Bonaparte. „Řeknu, že direktori Barras a Moulins mi navrhli, abych se postavil do čela strany, která bude mít za úkol svrhnout všechny, kteří mají liberální myšlenky.“

„Musíme vytvořit výbor, aby prověřil tyto informace!“ křičeli jedni.

„Ne, ne!“ křičeli druzí. „Žádnou komisi! Právě byli odhaleni spiklenci, Francie musí vyslechnout všechno!“

Požádali tedy Bonaparta, aby jim sdělil detaily tohoto mlhavého obvinění Barrase a Moulinse.

„Už nám nesmíte nic skrývat!“

„V tu chvíli,“ vyprávěl Bourrienne, „ho všechna ta přerušování, výtky a vypytování natolik zmátly, že se cítil ztracen.“

Dokonce začal koktat:

„Jestli jsem zrádce, staňte se všichni Bruty... Prohlašuji, že až tady skončíme, nebudu v republice nic než paže, která podpoří to, o čem vy rozhodnete!“

Členové Rady starších si přáli být Bruty, ale chtěli znát další jména než jen jména dvou odstoupivších direktorů. Jak by jim je mohl Bonaparte poskytnout, když předtím tvrdil, že žádné spiknutí neexistuje? Zarazil se, cítil se směšně a čím dál žalostněji. Jeho projev se proměnil v jakousi nesmyslnou řeč, často přerušovanou údery předsedovy hole. A pokud předsedovy otázky byly jasné a přesné, Bonapartovy odpovědi byly „neurčité a zamotané“. Poté, co připomněl své bratry ve zbrani a vojáckou otevřenost, hovořil o „vulkánech, planém rozčilení, vítězstvích, o 18. fructidoru, o Césarovi, Cromwellovi, o tyranech“. Ve všeobecné vřavě, která neustále rostla, bylo slyšet, jak několikrát opakuje:

„Musím vám ještě říci tohle.“

„A neříkal nic,“ konstatoval zoufalý Bourrienne, „nebo skoro nic“. Všichni se spíš dohadovali, než aby věděli, co říká: „Svoboda... Rovnost... Pokrytectví... Intriky... Nejsem takový... Jakmile pomine nebezpečí hrozící republice, vzdám se své moci...“

„Pokud tam někdo nebyl, vůbec si nedokáže udělat představu, co se tam dělo,“ vyprávěl Bourrienne. „Musím přiznat, že všechno, co ze sebe vykoktal, nemělo hlavu ani patu, bylo to naprosto nesrozumitelné. Bonaparte nebyl žádný řečník. Předpokládám, že byl zvyklý spíš na hluk bitev než na disku-

se na tribuně. Jeho místo bylo spíš před dělostřeleckou baterií než před křeslem předsedy shromáždění.“

Náhle Bonaparte přestal koktat: zdálo se, že našel téma a začal poslancům vyhrožovat:

„A jestli nějaký řečník, placený z ciziny, prohlásí, že mě chce postavit mimo zákon, ať ho okamžitě zasáhne blesk války! Jestli řekne, že mě postaví mimo zákon, zavolám vás, mi druhové ve zbrani!“

Otočil se k několika granátníkům, kteří zůstali stát mezi dveřmi.

„Vás, mí dobří vojáci, které jsem tolikrát vedl k vítězství! Vás, obránci republiky, s nimiž jsem sdílel tolik nebezpečí, když jsme hájili svobodu a rovnost! Vzpomeňte si, že mě při pochodu doprovázejí bohové vítězství a štěstěny!“

Byla to věta, kterou úspěšně použil v káhirském *diwanu*, ale v Saint-Cloud byl její efekt žalostný. Bourrienne zatahal Bonaparta za rukáv a zašeptal mu – alespoň to tvrdil:

„Pojďte pryč, generále, už nevíte, co říkáte!“

Bonaparte ještě zakoktal pár slov a pak cestou ke dveřím vykřikl:

„Kdo mě má rád, ať mě následuje!“

Ale kromě Bourrienna a Berthiera jeho výzvu nevyslyšel nikdo... V Radě pěti set to bylo, i když jí předsedal bratr Lucien, ještě horší! Stačilo, aby Bonaparte vstoupil. Ještě než stačil něco říci, pouhá jeho přítomnost vyvolala nepřátelství. Snesly se na něj „tvrdé rány“ Hory⁴, bušili do něj ze všech stran. Mezi zuřivými výkřiky členů Rady pěti set se daly rozeznat tyto věty:

„Pryč s diktátorskými zákony! Pryč s diktátorem!“

„Cože? Bajonety, šavle a ozbrojení muži tady?“

„Zemřeme na svých místech! Ať žije republika a Ústava z roku III!“

Poslanci, diváci a vojáci se hádali jako hadrníci. Jeden z poslanců si dokonce přišlápl tógu a natáhl se jak dlouhý tak široký. Pod tribunou se odehrála nečekaně divoká scéna. Granátníci si razili cestu, aby vysvobodili svého velitele, do kterého se pustil obrovitý Destrem – poslanec s fanatickým výrazem v tváři – jenž řval Napoleonovi do ucha:

„Tak proto jsi tedy vítězil?“

Destrem, o němž se říkalo, že když dá někomu „facku“, je to jako když někdo jiný uhodí „pěstí“, popadl neduživého Bonaparta za rameno ve chvíli, kdy si už poloomdlelý generál neuvědomoval, co se s ním děje. Jeho vojáci ho naštěstí vzápětí vysvobodili. Byla to strašlivá vřava!

Lucien se pokoušel bratra bránit, ale jeden z poslanců na něj zařval:

„Bonaparte se chová jako král!“

„Nikdo z vás,“ pokračoval Lucien, „nemůže podezřívat z plánů na pošlapání svobody člověka, který...“

Nějaký zvučný hlas ho přerušil:

„Bonaparte ztratil svou slávu! Žádám, aby byl potupen a vyvržen z řad republikánů!“

Souhlasné výkřiky se ozývaly ze všech lavic. Další hlas překryl všeobecnou vřavu:

„Žádám, aby byl generál Bonaparte uvržen za mříže a aby se zodpovídal za své jednání!“

„A já,“ vykřikl Lucien, „žádám, abych byl vystřídán!“

Opustil své křeslo pod tribunou a přenechal předsednictví Chazalovi. Ale tím se nic nevyřešilo. Zmatek rostl, výkřiky byly čím dál hlasitější a nakonec se ozval návrh, který kdysi svrhl z trůnu Robespiera:

„Postavme generála Bonaparta mimo zákon!“

V tu chvíli opustil Lucien své poslanecké místo, vystoupil na tribunu a – teatrálně, jak to vyžadovala doba – sundal baret a tógu a prohlásil:

„Už tady neexistuje svoboda. Protože nemám žádný prostředek, abych byl vyslyšen, spatříte alespoň svého předsedu, jak tady na znamení bolesti odkládá znaky své funkce.“

Prosili ho, aby zůstal: podvolil se.

Bonaparte a Sieyès stále čekali v *Grand Cabinet*. Když se dozvěděli, že diktátorský učeň se nyní nachází mimo zákon, abbé se obrátil k Bonapartovi:

„Sní o tom, že je rok 93!... Postavili nás mimo zákon! Tak dobře, generále, spokojte se s tím, že vyklidíte sál!“

Bonaparte tasil a napřáhl meč, otevřel okno a zařval:

„Do zbraně!“

O vteřinu později se hrdina z Itálie objevil na dvoře a křičel:

„Mého koně!“

⁴ Tak se říkalo nejradikálnější části republikánského konventu. Její přímé jméno padlo v pozdějších řadách odtud jejich název – pozn. překl.

Když spatřil, jak se jeho ocelově šedý kuň vzpíná a ržá, trhl sebou, protože nikdy nebyl nijak vynikajícím jezdcem. Dva muži měli co dělat, aby zvíře udrželi. Ne bez těžkosti vsedl generál do sedla a pokusil se důstojně odjet. Ve svém rozrušení si rozškrabal uhry, které mu pokrývaly tváře. Kravácel, což mu umožnilo tvrdit, že ho členové Rady pěti set chtěli zavraždit. Zdálo se, že vojáci jsou připraveni „překročit Rubikon“, ale granátníci zákonodárního sboru váhali. Bylo pět hodin pryč, pomalu se začínalo stmívat, studená listopadová mlha zaplavila park a nebe bylo čím dál zataženější. Bylo třeba se vším skoncovat ještě před příchodem tmy. Lucien poslal bratrovi vzkaz plný obav: „Do deseti minut je nutné přerušit schůzi, jinak už za nic neručím.“

Bonaparte konečně vydal přesné rozkazy.

O chvíli později vnikla četa granátníků do schůzovního sálu. Lucien ze zpočátku v duchu ptal, není-li všechno ztraceno. Bratrovi se převrat nezdařil? Přicházejí ho zatknout? Přicházejí ho vysvobodit?

„Mluvíte o smíru,“ vmetl poslancům do tváří, „a přitom mě chcete zatknout!“

Ale granátníci se spokojili jen s tím, že ho zavedli k Bonapartovi a Sieyèsovi. Mezitím se na zámeckém dvoře pokoušel generál Sérurier povzbudit své jednotky:

„Rada starších se připojila k Bonapartovi, ale Rada pěti set ho chtěla zavraždit!“

Záležitost „civilů“! Granátníci zůstali neteční. Pak jim Bonaparte vysvětlil:

„Přišel jsem jim poradit, jak zachránit republiku, a oni mě chtěli zavraždit!“

Otočil se ke granátníkům a zeptal se:

„Vojáci, můžu s vámi počítat? Přivedu poslance k rozumu.“

Odpovědělo mu ticho. Ale všechno se změnilo s Lucienovým příchodem, protože spiknutí tak dostalo „zdání legality“ Rychleji než bratr Lucien nařídil:

„Dejte mi koně, generále!... Koně!... A bubeník ať bubnuje!“

Vyskočil na koně a prohlásil:

„Občané vojáci! Předseda Rady pěti set vám oznamuje, že její převážná většina je v tuto chvíli terorizována několika poslanci ozbrojenými dýkami, kteří obsadili tribunu, vyhr-

ni. Oznamuji vám, že tito troufalí ničemové, bezpochyby placení Anglií, se vzbouřili proti Radě starších a odvážili se na vrhnout, aby generál, který byl pověřen vykonáním jejich dekretu, byl postaven mimo zákon, jako bychom byli ještě v těch strašných dobách, kdy pouhá slova mimo zákon stačila, aby na popravišti padaly hlavy, jež byly nejdražší všemu lidu. Oznamuji vám, že se těchto několik šílenců samo postavilo mimo zákon svým útokem proti svobodnému rozhodování této rady.“

Radami proběhlo zachvění. Bonaparte cítil, že se mu vrací sílance.

„Ať je svrhne síla!... Tito darebáci už nejsou představitelé lidu, ale představitelé dýky. Ať jim tento titul zůstane, ať je pronásleduje všude!... A když se odváží ukázat se lidu, ať na ně všechny prsty ukážou a ať je osloví jménem, které si zaslouží – představitelé dýky! Ať žije republika!“

Ale i přes výkřiky *Ať žije Bonaparte*, které následovaly po této řeči, váhání panující mezi jednotkami pokračovalo. Obrátit zbraně proti představitelům národa – i když byli označeni za „představitelé dýky“ – vyvolávalo rozpaky. A to tím spíš, že bylo vidět několik poslanců, jak z oken ukazují na Bonaparta a křičí:

„Pryč s diktátorem! Mimo zákon!“

„Vojáci,“ oslovil je teď Bonaparte, „vedl jsem vás k vítězství, mohu s vámi počítat?“

Tu a tam se ozvaly ještě poměrně vzácné výkřiky:

„Ano! Ano!... Ať žije generál!... Co přikazujete?“

„Vojáci, Rada pěti set se tváří, jako by chtěla zachránit republiku, ale ve skutečnosti chce způsobit rozkol. Buřiči se snaží Radu pozvednout proti mně! Vojáci, můžu s vámi počítat?“

„Ano! Ať žije republika!“

„Tak dobře! Přivedu je k rozumu! Už dost dlouho je vlast týraná, drancovaná a pustošená! Už dost dlouho jsou její obránci ponižováni a zabíjeni!“

Muži znovu vykřikli:

„Ať žije Bonaparte!“

A on pokračoval, často přerušován voláním *Ať žije Bonaparte!*

„Víte dobře, že jsem třikrát nasadil svůj život pro vlast, ale

ře, aniž jsem se bál, že svůj život vystavím počtvrté nebezpečí. A nakonec na mě čeká nebezpečí v senátu vrahů!“

Tentokrát vystoupil hromový výkřik *Ať žije Bonaparte!* až ke členům Rady pěti set, kteří odpověděli voláním:

„Ať žije republika! Zemřeme za svobodu! Diktátora mimo zákon! Ať žije Ústava z roku III!“

V tu chvíli vytasil Lucien meč, přiložil jeho špičku Bonapartovi na hrud a vykřikl:

„Přísahám, že probodnu vlastnímu bratrovi srdce, když způsobí újmu svobodě Francouzů!“

Toto gesto smetlo poslední váhání. Garda s jásotem pozdravovala řečníka a Bonaparte mohl dát rozkaz k akci. Bubeníci začali bubnovat do pochodu. Byl to umíráček režimu. O několik vteřin později vstoupil generál Leclerc do *Orangerie*. Ve dveřích se zaleskly bodáky.

Leclerc vykřikl hromovým hlasem:

„Poslanci, odejděte, generál k tomu dal rozkaz!“

A protože se zdálo, že poslanci neuposlechnou, vykřikl:

„Kupředu, granátníci! Bubnujte, bubeníci!“

Zatímco Murat se otočil ke svým mužům a vydal rozkaz, jenž příliš podle předpisů nebyl:

„Vyhodte ty lidi ven!“

Pak se obrátil k poslancům:

„Občané,“ řekl jim, „jste rozpuštěni!“

Bubeníci vztekle udeřili do bubnů. Plukovník Dujardin a jeho granátníci klusem přeběhli „svatyni práva“. Když dorazili na konec místnosti, udělali čelem vzad a vrhli se na ty, kterým říkali „zpráskaní holubi“. Uprostřed zvířeného mraku prachu okamžitě nastal všeobecný úprk. Členové Rady pěti set ve spodničkách, směšní ve svém římském převleku, skákali ven okny a ztráceli se v parku. Několik odbojníků se drželo svých sedadel. Vojáci je vzali v podpaží a vynesli ven. Ti, kteří se vzpírali příliš, pocítili na páteři lechtání bajonetů.

„Viděli jsme tlusté pány vyskakovat z oken,“ vyprávěl kapitán Coignet. „Kabáty, krásné barety a péra se válely na zemi. Granátníci strhávali z těch krásných kabátů prýmky.“

Venku vládl zmatek a šílený útěk do tmy, která padala mezi keře. Aby mohli běžet rychleji, poslanci – „vystrašení buřiči“, jak řekl Bonaparte – v příkopu a na trávníku ze sebe svlékali šaty a v mlze plavaly purpurové skvrny...

Na jednoho poslance, který se smutně motal v zahradě, křikl Réal:

„Fraška je dohrána!“

Tato fraška vrátila jistý význam Radě starších, na kterou se skoro zapomnělo. Protože „na základě skutečnosti ztělesňuje veškeré zastoupení národa“, jak ji ujistil její předseda, jenž na spiknutí vydělal, přijala následující usnesení:

„Rada starších vyčkala odchodu (*sic!*) Rady pěti set a přijala toto usnesení: Čtyři členové výkonného Direktorია podali demisi a na páteho byla uvalena ostraha. Bude jmenován prozatímní výkonný výbor, složený ze tří členů.“

Ale konzulát to ještě nebyl. Nebylo by nejlepší pokusit se najít několik členů Rady pěti set, i když nebudou mít své taláry? Husaři se je vydali hledat, prohledali okolí, pátrali vlevo i vpravo a brzy shromáždili skupinku poslanců, kteří, zatímco očekávali rozkazy, klímbali na lavicích *Orangerie*. Byli připraveni na všechno, a aby dokázali, že začínají vůči Bonapartovi projevovat svou vděčnost, prohlásili, že „on, Murat, Lefebvre, Gardanne a ostatní generálové mají velkou zásluhu o vlast“.

Na návrh někdejšího girondisty advokáta Chazala – odřekl text, který mu napověděli Bonaparte a Sieyès – odsouhlasil tento nový loutkový parlament s naprostou poslušností závěrečný dekret:

„Legislativní sbor zakládá prozatímní konzulární výkonný výbor složený z občanů Sieyèse, Rogera Duose, bývalých direktorů, a z generála Bonaparta, kteří ponese jména konzulů republiky.“

Pak si pocukrovali pilulku, aby ji mohli snadněji spolknout. Chazal navrhl, aby byl poslancům během „nucených“ prázdnin nadále vyplácen poslanceký plat. Nepochybujeme, že byl návrh přijat s nadšením...

Bonaparte netrpělivě přešlapoval za dveřmi. Cítil se velmi šťastný. Už jen zbývalo, aby tři konzulové vstoupili za zvuků trumpet a složili „neporušitelnou přísahu svrchovanosti lidu, jednotné a nedělitelné Francouzské republiky, rovnosti, svobodě a parlamentnímu systému“.

Zase jedna přísaha..., kterou Bonaparte samozřejmě nebude moci dodržet.

Po pařížských kavárnách a divadlech rozváželi příkazníci na koních uklidňující prohlášení, jehož autorem byl Fouché.

Byla přerušena divadelní představení a herci četli divákům tato slova: „Rady se shromáždily v Saint-Cloud, aby rokovaly o zájmech republiky a o svobodě, když generál Bonaparte vstoupil do Rady pěti set, aby odhalil kontrarevoluční rejdy a málem se stal obětí vraždy. Duch republiky generála zachránil. Ten se teď vrací do Paříže se svým doprovodem.“

Když Bonaparte jel do Paříže „se svým doprovodem“ předjížděl jednotky, které se s prázdnými žaludky vracely v dešti padajícím celou noc do svých posádek. Vojáci si zpívali staré revoluční písně.

*Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
Les aristocrates, à la lanterne
Ah! ça ira, ça ira, ça ira,
Les aristocrates on les pendra⁵*

Revoluce však byla mrtvá. Když se daly do tance – za zvuku bubny – bajonety vrchního velitele, jak to už před deseti lety předvídal Mirabeau, byl režimu konec.

A postel pro Bonaparta byla rozestlána.

PRVNÍ KONZUL

*Nic se nedá tak těžko osedlat
jako lid, který setřásl své břímě.*

NAPOLEON

Nazítří se Paříž probudila pod konzulátem.

20. brumair připadl na decadi – neděli revolučního kalendáře – a obchody tedy byly zavřené. Bylo tepleji než předchozího dne a v přestávkách mezi deštěm se Pařížané procházeli, četli plakáty a komentovali novinky. Někteří určitě zůstali podezřívaví, ale většina byla těch, jimž na tváři zářil úsměv. Zdálo se, že jim z ramen spadla tíha. Lidé se nadechovali... a máme-li věřit novinám – jako byl *Ami des Lois* – „objímali se na náměstích s vřelostí, která neměla daleko k deliriu“.

Večer se Paříž navzdory dešti a poměrně silnému větru celá rozsvítila, průvody obecních úředníků – komisařů a smířčích soudců – a vojenské oddíly s hudbou procházely městem a za svitu pochodní předčítaly zákon, jenž spatřil světlo světa předcházející noc a stvořil konzulát. Výkřiky *At žije republika! At žije Bonaparte! At žije mír!* přerušovaly projevy.

11. listopadu v deset hodin dopoledne, po krátkém spánku, usedl Bonaparte v civilu – v tmavě šedivém redingotu a v klobouku z černé bobroviny – do velmi prostého kočáru obklopeného pouze šesti dragouny. S touto skromnou ekvipáží se vydal do Lucemburského paláce, aby vykonal svůj první akt coby hlava státu. U paláce ho několik zvědavců přivítalo výkřiky: „*At žije Bonaparte!*“ Zdálo se, že je neslyší. Dal zastavit kočár před Malým lucemburským palácem, kde bydlel Sieyès.

V poledne, po rozhovoru s „abbém“, se konala první schůze

⁵ Půjde to, půjde to, půjde to/S aristokraty na lucernu/Půjde to, půjde to

trochu překvapen, že je stále ještě hlavou státu, se uklonil směrem k Bonapartovi:

„Je zbytečné hlasovat o předsedovi, tato funkce patří právem vám.“

Sieyès se ušklíbl a sevřel rty. Bonaparte obratně navrhl, aby se předsednictví střídalo pravidelně po čtyřiařtyřiceti hodinách. Abecední pořadí mu okamžitě umožnilo při této historické schůzi usednout do předsednického křesla.

Nový ministr financí Gaudin, jenž byl jmenován ten den, našel ve státní pokladně sto šedesát sedm tisíc franků v hotovosti pocházející ze zálohy tří set tisíc franků splacených předchozí den. Stát měl tedy čtyři sta sedmdesát čtyři miliony dluhů! A to nepočítaje nesplacené rekvizice a nedodržené sli- by o vyplácení důchodů! Aby mohl čelit prvním výdajům, použil nový ministr směnky z prodeje dřeva. Proti těmto směnkám se ostatně veřejně protestovalo, protože už tři roky se neuskutečnila žádná dodávka.

Všude panoval nepořádek. Bonaparte vybuchl.

„Co to bylo za lidi!“ vykřikl před Bourriennem. „Jaká to byla vláda! Jaké řízení! Viděl jste někdy něco žalostnějšího než jejich finanční systém?“

Když chtěl poslat kurýra, nebyly peníze na cestovní výlohy! Nový konzul se chtěl seznámit s „přesnou silou armády“. Nikdo jej nemohl informovat.

„Ale musíte přece mít seznamy o zařazení mužstva v kanceláři ministra války!“ trval na svém.

„A k čemu by nám byly? Došlo k tolika změnám, že jsme nemohli vést účetnictví.“

„Ale musíte mít alespoň přehled o vyplaceném žoldu, který nás dovede k výsledku.“

„Žádný žold jsme neplatili!“

„A co stav proviantu?“

„Armádu jsme nezásobovali?“

„A co oblečení?“

„Neoblékali jsme ji!“

Když Sieyès v době, kdy byl prvním konzulem, viděl, jak Bonaparte hovoří zasvěceně o financích, řízení, armádě, politice a zákonech, odešel absolutně ohromen a prohlásil:

„Pánové, teď máte vůdce! Tento muž ví všechno, chce všechno a může všechno!“

15. listopadu udělal Napoleon první krok k trůnu a ubytoval se v pokojích Malého lucemburského paláce, kde dnes sídlí předsednictvo senátu.

Tady se scházeli tři konzulové a tři zákonodární komisaři. Schůze začínaly v devět hodin večer a prodlužovaly se dlouho do noci.

Vláda si ponechala právní iniciativu a vytvořila státní radu pověřenou promýšlením a redigováním projektů a předpisů veřejné správy. Zbývalo to hlavní: „Vědělo se, že Sieyèsova vláda musí brzy skončit jakýmsi druhem vrcholného monarchismu založeném na republikánských základech, což byla myšlenka, pro kterou se Bonaparte nadchl už dávno. Čekalo se s pozornou a dokonce netrpělivou nedočkatostí, kdy konečně odhalí střechu své konstituční stavby.“

Sieyès, jenž se chtěl „šavle“ zbavit, navrhl Bonapartovi, aby svou „střechu“ transformoval, to znamená, že mu nabídl funkci jakéhosi „velkého elektora“, pověřeného vybírat dva konzuly a k tomu sumu šesti milionů franků, gardu složenou z tří tisíc mužů a rezidenci ve Versailles.

Ve Versailles?

„Já chci zůstat v Paříži!“ vykřikl divoce Bonaparte. „K tomu nedojde! Spíš tady bude po kolena krve!“

Pak už se nedokázal ovládat, „vstal, vybuchl v smích, vzal Sieyèsovy poznámky a jediným tahem pera přeškrtnl to, čemu docela nahlas říkal metafyzické hlouposti“.

„Slyšel jsem dobře? Navrhujete mi místo, z jehož funkce bych jmenoval všechny, kteří by měli něco na práci, a já bych se nemohl do ničeho míchat... To je nemožné! Nesehrají tak směšnou roli!“

Pak se otočil k zbědovanému a pokřivenému abbému:

„Jak jste mohl věřit, občane Sieyèsi, že čestný a talentovaný muž, jenž má jisté politické schopnosti, se smíří s tím, že se stane prasetem, které vykrmíte několika miliony v královském zámku ve Versailles!“

„Vykrmené prase“ se dalo do smíchu a nápad na zřízení funkce velkého elektora se zhroutil.

Nakonec se rozhodli, že dva konzulové budou jen jacísi statisté – dvě opěradla na křesle prvního konzula.

Teď bylo třeba zvolit tři konzuly: desetilitrový etalon postavený na stole sloužil jako volební urna. Během hlasování se Bonaparte opíral o krb a ohříval si záda. V okamžiku, kdy

začalo sčítání, přistoupil ke stolu, posbíral lístky, otočil se k Sieyèsovi a řekl vážně:

„Namísto abychom počítali hlasy, podejme opět svědectví o naší vděčnosti občanu Sieyèsovi, přiznejme mu právo jmenovat tři nejvyšší úředníky a dohodněme se, že ti, kteří budou jmenováni, budou považováni za ty, které jsme měli zvolit.“

Lístky byly rychle spáleny. Vznikla Ústava z roku VIII. Sieyès se eliminoval sám – Bonaparte toho později litoval – Roger Ducos si uvědomil, že nemá žádnou váhu, a vytratil se, a Bonaparte, „jmenovaný“ Sieyèsem, si sám mohl vybrat své satelitní přísedící. Nejprve jmenoval Cambacérèse, jenž byl předsedou Výboru veřejného blaha a o němž se říkalo, že je nejvhodnějším mužem k tomu, aby vtiskl vážnost sprostotě... Talleyrand pak Bonapartovi poradil, aby jmenoval Charlese-Françoise Lebruna, který svým způsobem představoval to, co bylo v minulosti dobrého, totiž „osvícený despotismus“ s voltairovskou příchutí.

Zatímco Lebrun vedl maloměšťácký život, Cambacérès oslňoval své hosty královským přepychem. Padesát až šedesát lokajů v livrejích z modrého sukna zdobeného zlatými prýmky se tlačilo kolem hostů – a to nemluvě o početných majordomech oblečených v hedvábí. Do zženštilých úst druhého úředníka republiky vkládali lidé z žertu tato slova:

„Šel jsem navštívit dívky jako každý druhý, ale nezůstal jsem tam dlouho. Jakmile jsem skončil, řekl jsem jim: ‚Sbohem, pánové!‘ A šel jsem pryč.“

Co se týče „občanky a občanky Bonapartových“, žili velmi prostě. V Malém lucemburském paláci nepanoval žádný luxus. Sluhové neměli ani prýmky, ani livreje. Byl tam jen jediný majordomus – což je na svou dobu překvapující. Krátce po jeho jmenování konzulem upozornili Bonaparta, že jeho věciře jsou příliš krátké. Prodloužil je tedy o několik minut.

„Generále,“ řekl mu Roederer, „už se u stolu nechováte tak rázně.“

Bonaparte odpověděl:

„Už jsem zkažený mocí!“

Prozatímní konzulát byl u konce a Bonaparte pronesl poslední slova nad krátkým trváním tohoto úřadu:

„Občané, revoluce se ustálila na principech, s nimiž začala. S tím je konec.“

Bratr Ludvíka XVI., který v exilu přijal jméno hrabě de Lille a titul Ludvík XVIII., napsal prvnímu konzulovi:

„...Už dlouho na vás upírám zrak. Už dlouho si říkám, že vítěz od Lodi, Castiglione, Arcoly, dobyvatel Itálie a Egypta se stane zachránce Francie... Dnes, kdy jste spojil moc s talentem, je čas, abych se vyslovil, je čas, abych se vám svěřil s nadějami, které ve vás upínám... Kdybych se obracel na někoho jiného než na Bonaparta, nabídl bych a specifikoval odměnu. Velký muž si však musí sám určit osud svůj a svých přátel. Řekněte, co chcete pro sebe i pro ně, a ve chvíli, kdy budu opět uveden na trůn, budou vaše přání splněna.“

Když předával svůj dopis svému oblíbenci vévodovi d'Avaray, „hrabě de Lille“ dodal s povzdechem:

„Je to důležitý dopis, vysoká hra s malou nadějí na výhru.“

Ale Avarayovi se nepodařilo dopis doručit – a Ludvík XVIII. si ho zopakoval později. Bonaparte mu tehdy odepsal: „Dostal jsem váš dopis, pane, a děkuji vám za upřímnost, s jakou mi píšete. Už byste si neměl přát svůj návrat do Francie, musel byste kráčet po statisících mrtvol... Soustřeďte svůj zájem na svůj odpočinek a na štěstí Francie, historie vám za to bude vděčná. Nejsem necitelný k neštěstí vaší rodiny!... S radostí se budu podílet na klidu a spokojenosti vašeho odpočinku.“

„Kdybych znovu nastolil Bourbony,“ vykřikl, „postavili by mi sochu a moje tělo by pozvedli na piedestal!“

Radili mu, aby jako konzul nosil rudou čapku, ale on odpověděl – a jeho slova jsou rovněž vyznáním víry:

„Ani rudou čapku, ani rudé podpatky!“

Žil pro budoucnost a nic z minulosti jej nemohlo uspokojit... Myslel už v té době, že si sám nasadí na hlavu korunu? George Washington právě zemřel na svém milovaném panství v Mount Vernon, tváří v tvář krásné krajině, již mezi zalesněnými vrchy tekl Potomac ke svému ústí. A tady byl člověk, který se mohl možná pro Francii stát novým „Washingtonem“.

A je to velká škoda! Nebylo by lepší, aby pro svou slávu přestal na korunu myslet? Francie – a během konzulátu, který byl bez striktních rozlišení vládou levice, se to prokázalo – by mohla klidně žít pod vládou nějakého nekorunovaného Washingtona. Buď jak buď, pro budoucího císaře nepřipadalo v úvahu, aby se už teď touto korunou „zleva“ ověnil. V úno-

ru roku 1800 mu smrt George Washingtona jen umožnila promluvit „ke všem jednotkám republiky“ a evokovat svobodu. „Washington je mrtev. Tento velký muž bojoval proti tyranii. S láskou na něj bude vzpomínat nejen francouzský lid, ale všichni svobodní lidé z obou světů a zejména francouzští vojáci, kteří jako on a jako američtí vojáci bojovali za rovnost a svobodu.“

O deset dní později – 17. února – bylo po bolesti a Bonaparte učinil první krok k „tyranii“, o níž mluvil u příležitosti úmrtí velkého Američana. Rozhodl se přestěhovat do Tuilerii. Několikrát prošel celým zámkem a přikázal, aby ze stěn odstranili revoluční nápisy a rudé čapky. Bourrienne ho slyšel, jak říká tehdejšímu tuilerijskému staviteli Lecomtovi:

„Zařídte, ať to zmizí, nechci tady mít podobné svinstvo.“

„Jak jsou ty Tuilerie smutné, generále,“ poznamenal Bourrienne.

„Ano,“ odpověděl Bonaparte. „Jako každá velikost.“

Týž den se Bonaparte v civilu procházel inkognito po Paříži, doprovázený jen dvěma důstojníky. Na všech křižovatkách se za doprovodu trumpet a bubnů oznamoval výsledek plebiscitu, který schvaloval novou ústavu. V Les Halles byla četba přerušována revolučními výkřiky *Ça ira!* V elegantnějších čtvrtích – jako bylo náměstí Vendôme – se několikrát ozvalo *At žije král!*

Nazítří ráno bylo nebe zatažené – byl pluviôse a příští den začínal ventôse¹...

Na nádvoří Tuilerii a Carrouselu stálo seřazených tři tisíce mužů s hudbou a se svými veliteli Lannesem, Muratem a Bessièresem. Průvod vstoupil na náměstí Carrouselu, které bylo relativně úzké a ošklivé. Nejdřív jela hlídka kavalerie a za ní se ve fiakrech, které tehdejší noviny překřtily na kočáry – čísla nájemných fiakrů byla překryta papírovými pásky, tlačili státní úředníci. Pak kráčela vojenská hudba složená z padesáti vyšňořených muzikantů oblečených do zlata. Těsně za ní jeli členové generálního štábu na koních s péry na kloboucích a opásaní trikolórou. Po ministrech – ti také seděli v pronajatých kočárech – jel Bonapartův doprovod jezdci v kožešinových čepicích a zelených vojenských kabát-

¹ Pluviôse byl pátý měsíc francouzského revolučního kalendáře (20. 1. – 18. 2.) a ventôse šestý (19. 2. – 20. 3.) – pozn. překl.

cích s červenými ozdobnými šňůrami. Roustam, klusající na svém arabském koni, předcházel konzuly. Jejich vůz, obklopený jezdci a doprovázený zvukem trub, táhlo spřežení šesti bílých koní, což byl dar císaře Františka, který dostal Bonaparte po dohodě uzavřené v Campofornio.

Zahřmělo volání *At žije Bonaparte!*...

„Jakmile se vůz konzulů zastavil, Bonaparte z něj rychle vystoupil,“ vyprávěl Bourrienne, „a nasedl nebo spíš vyskočil na koně a provedl přehlídku nastoupených jednotek... Poté, co projel řadami, zastavil se před branou Tuilerii. Když viděl, jak kolem něj nesou prapory, z nichž zbyly jenom žerdě a několik cárů látky provrtaných kulkami a spálených střelným prachem, smekl klobouk a uklonil se. Jeho gesto pozdravilo hromové volání slávy.“

Ještě týž den – jak symbolické pořadí – přikázal pokácet mnohé stromy svobody zasazené na nádvoří, pod záminkou, že zabraňují přístupu světla do pokojů. Nechal také vyrýt nápis, který můžeme číst ještě dnes na mříži Carrouselu: „*Le dix août 1792, la Royauté est abolie et ne se relèvera jamais*“.

„Nikdy“ také nebylo francouzské slovo, jak to jednou řekl Napoleon o slově „nemožné“.

Když vzpomínal, jak mu toho dne provolávali slávu, konstatoval: „Radost lidu byla opravdová, lid měl důvod. Podívejte se ostatně na kurs úroků: 17. brumairu jedenáct franků, 29. brumairu šestnáct franků a dnes dvacet jedna franků! S tím mohu klidně nechat tlachat jakobíny. Ale ať nemluví příliš hlasitě!“

Pak dodal:

„Není důležité být v Tuileriích, je třeba tam zůstat! Kdo bydlel v tomto paláci? Darebáci a členové konventu. Podívejte,“ ukázal Bourriennovi a vyklonil se z okna paláce. „Támhle je dům vašeho bratra. Neviděl jsem snad právě odtamtud obléhat Tuilerie a odvážet Ludvíka XVI.? Ale buďte klidný, jen ať se opovází!“

Jakou cestu ušel za pouhých osm let!

Nemohl se ubránit, aby večer devatenáctého, kdy v Tuileriích poprvé spal, nepřipomněl minulost, když řekl Joséphiné, možná s úsměvem, ale jistě s pýchou:

² 10. srpna 1792 bylo svrženo království a už nebude nikdy obnoveno – pozn. překl.

„Pojďte, moje malá kreolko, lehnete si do postele svých panovníků!“

Noviny zrozené za revoluce s oblibou a pohrdáním označovaly „konzulární pompu“ za nehodnou, jak tvrdily, skutečného republikána. Ale Tuilerie ještě nebyly opravdovým divem. Prostota Lucemburského paláce se však už pomaličku vytrácela.

„Když se v deset hodin otevřely dveře,“ vyprávěla Alžběta Petrovna Divovová, „a jeden husar křikl: ‚První konzul!‘, mohu ujistit, že kdyby pokojem prolétla moucha, byla by slyšet. Všichni vstali, aby ho pozdravili, a právě v tu chvíli jsem mu byla představena. Mluvil se mnou velmi mile několik minut a pak všichni šli ke stolu. Každý rytíř nabídl paži dámě.“

Jednalo se jen o „malou večeři“, kterou pořádala Bonapartova žena, ale velké „zmatky“, při nichž se scházelo dvě stě lidí, se konaly každý desátý den v prvním patře v Dianině galerii. Bonaparte si pomaličku zvykl chodit ke stolu jako první a samozřejmě byl vždy obsluhován poklusem. Jídlo se jen zřídka protáhlo na dvacet minut nebo na půl hodiny.

„Když se někdo chce najíst rychle,“ prohlásil tehdy Bonaparte, „musí přijít ke mně. U druhého konzula se jí dobře a u třetího špatně.“

Po oficiální večeři přepadli salóny lidé pozvaní „na později“ a v Tuileriích zavládla nuda. Nové řeči, nová seznámení, nové banality... Bonaparte nebyl k lidem příliš milý. Přesto se však zajímal o šaty svých hostů, ale z politických důvodů. Hortensie o tom vyprávěla: „První konzul, aby oživil výrobu lyonských manufaktur a zbavil nás daně placené do Anglie, bránil nám nosit mušelín a házel do ohně všechno, co mu připadalo jako anglický výrobek. Když jsme spolu s mou bohatě vystrojenou matkou vstoupily, jeho první otázkou vždy bylo: ‚To, co máte na sobě, je mušelín?‘“

Často jsme odpovídaly, že je to saintquentinský linon, ale úsměv nás prozradil a jeho prsty okamžitě roztrhly ve dvě cizí šaty. Toto ničení šatů se opakovalo několikrát a musely jsme chodit v saténu nebo v sametu. Móda dokončila to, co konzul začal a co by bez ní nedokázal, i když kašmírové šály, i přes časté hrozby, že je spálí, přežily pronásledování.“

Ať byla oblečena do anglického mušelínu nebo do francouzského sametu, Bonaparte obdivoval svou ženu, která se

ve svém slavném žlutém salonu půvabně otáčela a uměla ve svých hostech vyvolat pohodu – manželky úředníků často tonuly v rozpacích nad tím, kde se to ocitly... Ovládala umění jak přijímat návštěvy, toto těžké umění, které se jako odloučená manželka Alexandra de Beauharnais naučila už dávno, kdy se ukryla v panthémontském klášteře. Měla esprit – výraz, který nelze přeložit – a Bonaparte, který ještě nemyslel na to, že založí dynastii, zavrhl myšlenku, že by se mohl odloučit od této vzácné pomocnice, která zaujímala významné místo v jeho budovatelském díle. Přál si, aby se pro nový režim stala královnou.

„Chci, abys nosila oslňující šperky a abys chodila bohatě oblečená, slyšíš?“

Bonaparte nečekal na výsledek plebiscitu – výsledek, jenž neměl obdoby, protože tři miliony dvanáct tisíc pět set šedesát devět Francouzů proti patnácti stům šedesáti dvěma odsouhlasilo změny režimu – nečekal, aby znovu přebudoval Francii, která, jak už jsme řekli, byla jen hromadou trosek. Některé kameny byly bezesporu ještě dobré, ale bylo nutné je znovu přitesat, aby mohly najít své místo v nové budově.

Jak jistě uhodneme, anarchie pádem Direktorია vládnout nepřestala. Drancování a lpupeže nabývaly velmi často strašlivé podoby občanské války. Především bylo třeba uklidnit západní část Francie. Konflikt se nesměl prodlužovat do nekonečna. Jediné řešení: tít do živého a ukončit to jednou provždy. Nejlepší obrana je útok!

Brzy se Bretonci a Normandané dostali do úzkých. Obklíčený Cadoudal jako první souhlasil s tím, že vydá děla a pušky a sejde se s prvním konzulem. Bonaparte přijal tohoto „tlustého Bretonce“, jak mu neprávem říkali, a pokusil se jej přimět uzavřít mír. Ani jeden, ani druhý nežertovali. „Byl to fanatik,“ vyprávěl Bonaparte, „dojal jsem ho, ale nedokázal jsem ho přesvědčit. Za půl hodiny jsem nebyl dál než na začátku. Chtěl si uchovat své bandy a zbraně. Odpověděl jsem mu, že nemůže mít stát ve státě.“

Konzulovi se skutečně tohoto Šuana přesvědčit nepodařilo, protože bývalý kadet a šlechtic de Buonaparte se k tomuto synovi mlynáře choval tak pohrdavě, že „Georges“ – jak mu všichni říkali – měl od této chvíle v hlavě jen jedinou myšlenku: pomstít se, obnovit povstání a především ukázat, co znamenají slova „rozhodující úder“, jinak řečeno – zavraždit Na-

poleona. Spojil se s Hydem, uprchl z Paříže a dostal se do Londýna, aby se odtamtud vrátil uskutečnit své plány.

Ještě se s ním setkáme.

Pokud slabost Direktoria nutila předchozí režim bít vpravo i vlevo, aby se postupně opřel o obě opoziční síly a zároveň je oslabil, Bonaparte byl nucen umlčet jakobíny i roajalisty takřka současně.

„Beru politiku jako válku,“ řekl. „Uspím jedno křídlo, abych mohl porazit druhé.“

„Když zjistil, že většina pařížských novin je v rukách nepřátel“, zlikvidoval Napoleon nejprve roajalistický tisk. Noviny extrémní levice mohly zpočátku jednat svobodně. Ale jakobíni nezůstali v klidu. Někdejší revolucionáři a teroristé, které jejich příliš rudá minulost vyhnala z jejich funkcí – říkalo se jim ostatně vyloučení – konspirovali proti prvnímu konzulovi. I oni hovořili o tom, že je nutné Bonaparta zavraždit. Svědčí o tom i tato policejní zpráva: „Pokud se rojalisté bouří a snaží se svrhnout vládu, je prokázáno, že anarchisté míří ke stejnému cíli, avšak mnohem energičtějším prostředky.“ A to bylo řečeno jen mírně. Špatné zprávy, které přišly na počátku germinalu³ od italské armády – Savona byla dobytá – umožnily některým agitátorům z obou stran zasít do Paříže paniku. Mluvílo se o zatýkání roajalistů, o spiknutí jakobínů a o připravovaném atentátu na prvního konzula. Podvodníci spekulovali na pokles cenných papírů. Na křižovatkách rostly improvizované stupínky, z nichž političtí šarlatáni šířili mezi čumily falešné zprávy. Kolovaly pamflety, které vyvolávači vykřikovali po ulicích, jako například tento: „Minulost mě podvedla, přítomnost mě trápí a budoucnost mě děsí!“

Francie byla rovněž zaprodána těmi, kteří ji měli řídit. Brzy byla vytvořena funkce prefekta, který měl ukončit loupení a jehož povinností bylo „alespoň dvakrát ročně navštěvovat své obce“. A především šířit, ujišťovat a opakovat, že všechno už půjde lépe. Bonaparte radil nejvyšším úředníkům:

„Lidu nestačí ukazovat budoucnost. Vůdce je obchodník s nadějí.“

³ Sedmý měsíc francouzského revolučního kalendáře (31. 3. – 18. 4.) – pozn. překl.

Bonaparte postupně přicházel na to, jak rozsáhlý panuje nepořádek. Nejednotnost se objevovala v těch nejnečekanějších sektorech. Pokud měšťané a vesničané byli nuceni dodržovat volný den na republikánský decadi, venkované dávali přednost neděli. Všude se doporučovalo prefektům, aby nenarušovali místní mravy a zvyky.

„Moje politika,“ řekl Bonaparte, „je vládnout lidem, protože jejich převážná část si přeje, aby jí bylo vládnuto. A to je, jak věřím, způsob, jak uznat svrchovanost lidu.“

A dále prohlašoval:

„Ve Francii se nedá mnoho dokázat, pokud se člověk neopřeme masy. Vláda musí ostatně hledat oporu tam, kde je.“

Potřeboval také jinou „oporu“: zdravé finance. Ty nebyly v nepořádku: chyběly úplně! Chudoba vyvolává zdání bohatství, pokud existují alespoň minimální prostředky. Tady nebylo nic než nicota... a strašlivé pasivum. „První konzul,“ čteme ve zprávě z 24. února, „žádá ministra financí, aby mu v co nejkratší době sdělil, v čích rukách se nachází Regent.“ Slavný diamant byl „založen“ kdesi mezi věřiteli Direktoria!

Žilo se z ruky do huby – prodávalo se dřevo z versailleského parku, zvonovina se tavila na drobné mince... Bonaparte počítal, že s návratem důvěry se vrátí i zlato do pokladen – všichni vědí, že zlato, tímto způsobem „personifikované“, je nedůvěřivé, ustrašené a úzkostlivé a vyhýbá se i tomu sebe-méněmu nebezpečí. Aby tedy vyvolal důvěru – a aby měl alespoň oficiální, když ne nezávislý úvěrový ústav, založil nebo spíš transformoval někdejší pokladnu běžných účtů Banque de France.

Aby mohl dojít k tomuto vzkříšení, aby se vrátil k dílu prvního revolučního národního shromáždění, musel jednat opatrně – a dokonce vypočítavě.

„Kdybych přisoudil příliš elánu, příliš vlivu vašim konstitucionalistům z roku 1791, těm, kterým říkáte vybrané strana čestných lidí,“ řekl Napoleon Mathieuovi Dumasovi, „brzy bych vyvolal nepřijemnou reakci. Velmi brzy, jakmile jsem začal zastávat tento úřad, jsem se naučil, že je nutné vystříhat se snahy chtít šířit všechno dobro, které by se mohlo udělat. Veřejné mínění by mě předstihlo. Vyhublý kůň by brzy skočil na dobrou pastvinu a už by se nedal osedlat.“

Tráva určitě ještě nebyla žírná a krásná, ale dobře „pohnená“ pastvina se už začínala zelenat. Brzy bylo možné zaznamenat pozitivní bilanci.

Večer po osmé hodině mohli lidé v obchodech v ulici Arbre-
-Sec nebo Saint-Honoré – obchody zůstávaly v létě otevřené až do tmy – potkat mladého muže oblečeného podle poslední módy, jednoho z těch mladých mužů, „kteří se navzájem podobají“, v krátkém fraku zdobeném žlutými knoflíky. Jeho košile měla vysoký límec, který zdůrazňoval uzel na kravatě. Strojeným tónem se ptal:

„Váš obchod mi připadá dobře zásobený. Chodí sem hodně lidí? A co se říká o tom šaškovi Bonapartovi?“

Někdy ho někteří obchodníci vyhodili – jak se odvažují mluvit tak povýšeně o člověku, který právě zachránil Francii! Mladý muž se se smíchem vytratil a vypadal spokojeně. Neboť to byl sám Bonaparte!

První konzul trpěl svou nečinností, ačkoliv válka – válka, za níž nenesl žádnou odpovědnost, protože konflikt byl dědic-
tvím revoluce – znovu vypukla s plnou divokostí v Itálii a hrozila, že opět zažehne své plameny i v Německu. „Jsem teď jakousi figurínou, která ztratila svobodu a štěstí,“ napsal 15. března Moreauovi. „Sláva je krásná, ale ve vzpomínkách a ve fantazii. Závidím vám váš šťastný osud. Se svými udatnými vojáky vykonáte velké věci. Rád bych vyměnil svůj konzulární purpur za epolety velitele brigády pod vaším velením. Moc bych si přál, aby mi okolnosti dovolily přijít vám na pomoc.“

Situace Moreaua, stojícího v čele statisícové armády roztažené od Štrasburku po Kostnici, byla záviděníhodná. Co by Bonaparte udělal s takovou armádou! Ústava z roku VIII. mu naneštěstí nedovolovala převzít velení armády... Jeho role se omezovala na „rozmisťování sil“ a na „určení směru“. Sám nesměl vzít meč do ruky. S generály byl první konzul nucen vyjednávat, aniž směl velet, byť třeba zdaleka. A „pomoc“, o níž mluví ve svém dopisu Moreauovi, byla udičkou hozenou někdejšímu rivalovi. „Je docela možné,“ napsal mu ještě, „že pokud ty záležitosti půjdou nadále dobře, budu vám na několik dnů k dispozici.“ Ale když si Moreau přečetl tyto řádky, předstíral, že si myslí, že byl zbaven velení, a vykřikl: „Nechci ve své armádě malého Ludvíka XIV.“

Přesto však bylo dohodnuto, že Moreau překročí Rýn a vyrazí směrem na Ulm. Bonaparte se mezitím vzdal své role „figuríny“ a na poslední chvíli se postavil do čela záložní armády soustředěné v Dijonu, jejímž velitelem se stal – oficiálně – Berthier, kterého na ministerstvu války nahradil Carnot. Tato armáda, armáda od Marenga – protože vytáhla směrem do Itálie – byla posílena o třetinu pravého křídla Moreauových sil, o třicet tisíc Lecourbeových mužů. Velitel armády soustředěné na Rýně by se měl podvolit – udělal to a dokonce ochotně – protože tím, že první konzul „přemísťoval“ síly, zůstal v rámci svých kompetencí. Nicméně novinky, které Bonaparte dostal z Itálie, byly špatné. Masséna, jenž měl na krku celou Melasovu rakouskou armádu, byl přinucen opustit Savonu a s polovinou svých sil se uzavřít v Janově, zatímco zbytek armády ustoupil směrem k Nice. Zdálo se, že dílo vybudované generálem Bonapartem v Itálii je ztraceno.

Pro všechny... S výjimkou prvního konzula!

17. března ho Bourrienne našel, jak leží na břiše na obrovské mapě Itálie a zapichuje své slavné červené špendlíky do míst, kam povede své jednotky. Tím, že se Rakušané hloupě „zapletli“, podle jeho vlastního výrazu, v Janově a Savoně, otevřeli cestu do severní Itálie. Je třeba tam „plnou parou“ vyrazit! „Záložní“ armáda musí bezodkladně opustit Dijon a vyrazit na cestu směrem k Ženevě a Wallisu!

Moreau naneštěstí ztratil čas. Bonaparte – stále v rámci svých kompetencí – poslal Berthiera do Basileje, aby dohodl s vrchním velitelem rýnské armády „provedení plánu polního tažení“. Ale autor obdivuhodného ústupu na Dunaji v roce 1796 se loudal a Bonaparte ho musel nechat vyplísnit – opatrně – Carnotem: „Dejte mu pocítit, že jeho zpoždění ohrožuje bezpečnost republiky.“

Tvrdohlavý Moreau – nebyl pro nic za nic Bretonec – konečně překročil Rýn. Ještě týž den kapitulovala „nedobytná“ pevnost Hohenstadt a – 5. května – v době, kdy se Bonaparte chystal odjet na inspekci „Berthierovy armády“, přišla do Paříže zpráva o vítězství u Stokachu. „Právě jsem se chystal odjet do Ženevy,“ napsal první konzul Moreauovi, „když jsem se z telegramu dozvěděl o vašem vítězství nad rakouskou armádou: sláva a třikrát sláva!“ Ten večer šel Napoleon do Opery, kde nechal přečíst depeši oznamující Moreauovo vítězství: jeho potlesk se připojil ke všeobecnému nadšení.

První konzul stále ještě nedokázal přiznat, že přebírá ve-
lení, a tak ještě týž večer oznámil členům vlády:

„Rekněte, že jsem odjel do Dijonu na inspekci záložní ar-
mády. Můžete dodat, že možná pojedu až do Ženevy, ale
tvrdíte, že budu pryč jen čtrnáct dní!“

Pak se obrátil k druhému konzulovi:

„Kdyby se něco stalo, bleskově se vrátím! Postarejte se
o nejdůležitější záležitosti Francie. Doufám, že se o mně brzy
bude mluvit ve Vídni a Londýně.“

Krátce před úsvitem – významný detail: svůj konzulský
oděv skryl pod dlouhým šedivým kabátem – nastoupil do
černého kočáru taženého poštovními koňmi a vydal se na
cestu do Burgundska, po níž už „jel tolikrát a za velmi odliš-
ných okolností“. V jedenáct hodin poobědval v Sens a večer
dojel do Avallonu. Za patnáct hodin ujel dvě stě osm kilome-
trů. Čekal tam na něj velitel Franceschi, který před chvílí
přijel z Janova. 28. dubna se mu na bárce podařilo opustit
přístav zablokovaný anglickou bitevní lodí, ale v okamžiku
kdy hrozilo, že bude dostižen nepřátelskou korvetou, roztrhal
depeše, se šavlí v ruce skočil do moře a s tímto vybavením se
mu podařilo doplatit na pobřeží obsazené Suchetem. Mohl
prvnímu konzulovi načrtnout obraz situace tak, jak se jevila
před devíti dny. Byla tragická. Padesát tisíc Rakušanů s Me-
lasem v čele obklíčilo Janov bráněný patnácti tisíci vyhlado-
velými Francouzi, který se pro ně stal skutečným přízrakem,
zatímco eskadra lorda Keitha zabránila veškerému zásobo-
vání po moři.

Už 27. dubna – v předvečer Franceschiho odjezdu – začal
obyvatelé vyrábět chleba ze škrobu a „žoldněři vytrhávali
trávu na hřbitovech, aby ji v hmoždířích roztloukli spolu s vy-
bělenými kostmi“. Ráno svázeli mrtvé na kárách. Ale Massé-
na stále ještě odmítal uvažovat o kapitulaci.

Zasmušilý Bonaparte si šel pln starostí lehnout. 7. května
opustil brzy ráno Avallon. Pohled, který se mu nabídl na
cestě, jej nijak neposílil. Opozdilci patřící k brigádě, která
směřovala k Dijonu a již chyběly dopravní prostředky, klopy-
tali nebo leželi podél cesty. V poledne už byl Bonaparte na
prefektuře v Dijonu, odkud odešel Berthier, aby převzal funkce
náčelníka generálního štábu.

Ve tři hodiny ráno 9. května přijel Bonaparte do Ženevy,
jež se stalo hlavním městem ženevského departementu. Uby-

toval se u syna přírodovědce Horace Bénédicte de Saussure.
Jeho hostitel mu nechal připravit studené jídlo, které Bona-
parte „vesele“ snědl. Nicméně stále ještě jej trápily obavy:
nedůvěřoval Moreauovi, jehož průtahy, žárlivost a touhu po
nezávislosti, jež se staly po vítězství u Stokachu ještě výraz-
nější, dobře znal. Nervózně vzpomínal na to, jak dlouho Mo-
reauovi trvalo, než své jednotky uvedl do pohybu. Bonaparte
rovněž nedůvěřoval Bernadottovi, jemuž svěřil velení západ-
ní armády. Ani zprávy z Vendée nebyly dobré: říkalo se, že se
Cadoudal vrátil... Departement Alpes-Maritimes byl přepa-
den. Rakušané obsadili sedlo Tende. Co se týče Massény, Na-
poleon se neodvažoval ani pomyslet na tragédii, kterou teď
tento generál prožíval! A to nebylo všechno! Napoleon věděl,
že v Paříži zanechal velký počet nepřátel – jakobínů, roaja-
listů nebo prostě jen intrikánů – a obával se slabosti svých
ministrů a obou kolegů: Cambacérèse, který se nikdy příliš
v sedle“ necítil, a vlašného Lebruna. Obával se rovněž o ar-
mádu, již velel Lannes. Ten tvrdil, že Svatobernardský prů-
smyk je jen „pahorek, který se dá snadno překonat přehlídko-
vým krokem“. Podařilo se mu podle rozkazů, které mu dal
Bonaparte 10. května, přejít s předvojem sedlo a „zničit
předsunuté pozice nepřítele“?

Potřeboval vítězství! Vítězství, na které vsadil všechno:
osud svůj i celé Francie!

12. května vpodvečer dorazil Bonaparte do Lausanne a na-
zítrí v šest hodin ráno vykonal nedaleko walliského Saint-
Maurice inspekci Lannesova dělostřelectva, které se chysta-
lo překročit po předvoji Svatobernardský průsmyk. Po osmi
dnech deště přestalo pršet. Zářilo slunce.

Napoleonovo srdce se sevřelo, když spatřil vybavení Lanne-
sovy armády. Mnozí vojáci měli na nohou dřeváky, v nichž
měli zdolat Alpy! Jiní měli nové boty, které vyfasovali v Dijou-
nu, ale v nichž je tak bolely nohy, že si je museli zout. A tak
vytvořili prapor „bosých“ a podle tehdejších zvyků doufali, že
se obují po prvním boji, když vyzují z bot mrtvé... Ale jak
chtějí překročit Svatobernardský průsmyk?

Po návratu do Lausanne našel Lescuyera, který přijel z Ja-
nova, odkud odjel 29. dubna. Nebylo pochyb, že se situace od
Franceschiho odjezdu ještě zhoršila a Lescuyer o ní Bona-
partovi podal následující zprávu:

„V ulicích a uličkách padají lidé při každém kroku, potácejí se od domu k domu, vyděšené ženy žebrají o chleba a mrtvoly hozené na skládky nabízejí za svitu pochodní zapálených každé večer nepopsatelný obraz.“

„Vyřídte Massénovi,“ odpověděl mu Bonaparte, „že jste mě viděl nedaleko Svatobernardského průsmyku. Itálie bude brzy znovu dobytá a Janov osvobozen.“

Jak ubíhal čas, v Paříži pomaličku začaly převládat obavy. Bonapartova nepřítomnost vyvolala opravdovou úzkost. Lidé určitě nebyli hloupí a všeobecně se vědělo, že Bonaparte odjel, aby se „velkými kroky vydal na pomoc italské armádě. Ale dorazí včas, aby mohl Massénovi přispět na pomoc? A co když se mu to nepodaří? Co když bude poražen? Jaký chaos by pak nastal? Rojalisté, jimž se vrátila naděje, se radovali a začali opět osnovat spiknutí. Uvažovalo se o nejrůznějších spojeních. Bývalí a nespokojení termidoriáni a brumairiáni – jako například Sieyès – připravovali „rezervní vládu“ pro případ, kdyby se „on“ vrátil poražen... Intriky sílily. Sám Joseph Bonaparte odmítl chodit do Tuilerii. Považoval se za „presumptivního dědice“ a nechtěl „spolupracovat s konzuly“. Je jisté, že Cambacérès a Lebrun nebyli na výši... Balzac měl pravdu, když mnohem později vložil do úst jedné své postavy z *Temného případu* tato slova, která se týkala Bonaparta:

„Vítěze zbožňujeme, poražené pohřbíváme.“

MARENGO ANEB POSVĚCENÍ MOCI

*Nevyhnutelné války jsou vždy
spravedlivé.*
NAPOLEON

V Martigny, malém městečku, které se krčí v údolí Rhôny na úpatí Svatobernardského masivu, stále ještě existuje dům bernardýnů, stojící naproti apsidě farního kostela obklopeného kaštany. Je to sídlo představeného kongregace – preláta nosícího berlu a mitru – a také tak trochu dům odpočinku kanovníků, kteří vedou slavný hospic v průsmyku, kde za pomoci psů bojují o životy zbloudilých pocestných. Stejně jako byl Bonaparte přijat ráno 17. května 1800 kanovníky v černé sutaně zdobené tenkou bílou šňůrkou – odvozenou od rochety obyčejných kanovníků, můžeme být přijati i my dnes. Napoleon vystoupil po čtyřech nízkých schodech vnějšího schodiště vedoucího k úzkým dveřím, nad nimiž je prosklený půlkruhový světlík. Architektura připomínala to, co konzul později viděl i v hospicu: stropy s křížovou klenbou, tlusté zdi a šedomodré dlaždice. Když vyšel po osmnácti schodech – v doprovodu probošta – vešel do úzké, rovněž zaklenuté chodby a ocitl se před nádhernou mříží, která oddělovala starou budovu od té, jež byla právě v roce 1800 přistavěna v pravém úhlu k původní stavbě a v níž bude Bonaparte přebývat.

Místnost, ve které čtyři dny bydlel, se také zachovala – ačkoliv byla přemalovaná a vyložená dřevem. Dnes slouží jako refektář, tehdy byla rezervována pro návštěvy sionského biskupa. Na Bonapartův příkaz postavili ženisté dřevěnou přepážku a pro prvního konzula tak vybudovali jakýsi kumbál, do něhož Bonapartův komorník umístil polní lehátko a toaletní potřeby. Jakmile se ubytoval, roztáhl Bonaparte

na stole mapy Wallisu a Piemontska a rozložil na ně řadu kostek představujících rozmístění brigád a pluků. Bourrienne ho viděl, jak prudkými tahy modré tužky přeškrtnal překážky – přirozené či umělé, s nimiž se jednotky měly setkat, než dorazí do rovin.

Už dva roky byl průsmyk ve výšce dva tisíce čtyři sta sedmdesát dva metry obsazen malým francouzským strážním stanovištěm. Dvě děla mířila do údolí Aosty a držela na uzdě malou rakousko-sardinskou posádku. Té velel princ de Rohan, a když se dozvěděl, že se blíží jednotky republikánů, obsadil Saint-Rhémy, první městečko na opačné straně průsmyku. Ze švýcarské strany stoupal Lannesův předvoj uprostřed poryvů ledového větru a za neustálé hrozby lavin vzhůru k hospici. „Bojovali jsme proti sněhu, ledu, bouřím a lavinám. Svátý Bernard, překvapený, že vidí tolik lidí tak rychle stoupat vzhůru, nám uchystal několik překážek.“ Těmito barvitými výrazy oznámil Bonaparte svým dvěma kolegům-statistům začátek nové epopeje: Hannibalova činu, který zopakoval nikoliv na koni vzpínajícím se v nejisté rovnováze na skále, jak ho namaloval David, ale mnohem skromněji na mule.

Do hospice nechali mniši nanosit z obou údolí, ale zejména ze švýcarského úbočí velkou zásobu sýra, chleba a vína. Mezi domem a cestou postavili stoly a každý voják, který procházel kolem, se mohl napít vína a vzít si chleba s kusem sýra a pak rychle přenechat místo tomu, kdo kráčel za ním.

Za tři dny třicet tisíc klouzajících, padajících a znovu vstávajících mužů zdolalo špatné a od jisté výšky i zasněžené cesty. Bylo rovněž třeba přepravit přes průsmyk stovku děl a tisíce beden s potravinami a municí. Vojáci si rychle uvědomili, že i když ke každé zápřeži zapřáhnou deset mul do řady za sebou, náledí, sníh a rozvodněné potoky znemožní operaci. V tu chvíli zasáhl jeden venkovan:

„Když jsem byl malý,“ řekl jednomu starému desátníkov, který už dlouho bojoval v Itálii, „tak se říkalo, že když chce někdo dopravit do hor dělo, musí ho nejdřív rozmontovat. Pak se vezme sedm stop dlouhý a tlustý smrkový kmen, na obou koncích se mu přitesají hrany, aby se nebořil do země, a vnitřek se vydlabe, aby se tam dala usadit lafeta. K železným kolíkům se pak přivážou lana, do lan se zapřáhnou muly nebo muly a pak to prý jde samo.“

A tak to také udělali...

Vytěráky, zaměřovače a ostatní příslušenství rovněž umístili do kmenů vydlabaných na způsob žlabu a tažených třiceti muži. Dvacet jich táhlo lafetu, zatímco kola byla dopravována na hřbetech mul nebo rukama mužů – deset na každé kolo. Byla to noční můra pro muže a kalvárie pro soumary, ale armáda a její materiál přešly průsmyk uprostřed sněhových bouří a ledového větru.

18. května konečně přišla do Martigny dobrá zpráva: čelo předvoje a Lannes, který minul hospic, obsadili Aostu hájeňou hrstkou rakouských Chorvatů. Napoleon oznámil Talleyrandovi vítězství takto: „Od dob Karlomana neviděl svátý Bernard tak početnou armádu. Chtěl se postavit zejména proti průjezdu polních děl, ale polovina našeho dělostřelectva už je konečně v Aostě.“

Ale „běh“ předvoje byl náhle přerušen odporem bardské pevnosti, která hájená pouze dvěma sty Rakušany se tyčila na Monte Albaredo nad strmým údolím řeky Doire. Pevnost držela pod palbou přechod směrem k Ivrey a planina se zdála nedobytná... „Udělejte nemožné, ale projděte!“ nařídil Bonaparte Berthierovi.

20. května v osm hodin ráno opustil Bonaparte ve svém sedém redingotu dům bernardýnů a vydal se po cestě, která jakmile opustila město, začala stoupat do hor. Horolezec a přírodovědec kanovník Murith – budoucí probošt, ale tehdy ještě kanovník v hospici – který předcházející den sestoupil z průsmyku, jel za ním na voze spolu s R. P. Terretazem. Sledovali tok řeky Dranse, který přerušovaly vodopády, a když se údolí sevřelo, cesta křížovala přes malé dřevěné nebo kamenné můstky z levého břehu na druhý a opačně.

V Saint-Pierre se jim zdálo, že vstoupili do jiného světa: do světa horských velikánů. Naproti apsidě malého kostelíku se nacházela hospoda U milníku. Osmdesát milníků vyznačovalo římskou cestu do průsmyku, která ještě existuje. Po šesti nebo sedmi schodech venkovního schodiště vstoupil Bonaparte do sálu hospody – dnes je z ní Napoleonova kavárna – s nízkým stropem a malými okny. Byla to poslední zastávka před závěrečným výstupem. Posadil se ke stolu, který tam ještě dnes ukazují, stejně jako křeslo, v němž seděl.

Pak se u dveří hospody připojil k průvodci, který na něj čekal u své muly a považoval ho za obyčejného vojáka.

Vzhůru na cestu k hospici!

Na zemi leželo čím dál víc sněhu. V jednu chvíli na Cherreyreské cestě – nebo Sarairské – netrpělivě pobídl mulu a málem sklouzl i s ní do propasti, kterou tam tvoří řeka Dranse. Vypadl ze sedla, ale průvodce jej našťěstí zachytil a pevnou rukou ho posadil zpátky.

Začala být zima a Bonaparte si zapnul redingot až ke krku. Zvedl se vítr. Stoupání bylo strmé a dragouni z Bonapartova doprovodu slezli na zem a vedli koně za uzdy. Cesta byla čím dál užší.

Kousek před hospicem na ně čekala soutěska Marengou – která se měla brzy proměnit v soutěsku Marengo, jako kdyby právě na tomto místě málem spadl do propasti, ačkoliv k jeho pádu došlo v Sarairské soutěsce, podle dnešního přepisu na Cherreyreské cestě. Bonaparte se asi sotva rozhlížel po krásné krajině, vypadal starostlivě a smutně a byl překvapený, že mu naproti nejde žádný kurýr z údolí Aosty, aby mu přinesl zprávu o dobytí bardské pevnosti, která stále ještě bránila v postupu předvoje do nížiny.

Náhle se jeho očím zjevila budova hospicu uhnížděná v prosláklině průsmyku a jakoby přiskřípnutá mezi Švýcarskem a Itálií. Tehdy to byla dvoupatrová stavba vybudovaná na místě a možná také částečně ze zbytků Jupiterova chrámu. Hrubý kámen vypadal ještě šedivěji pod tlustou sněhovou pokrývkou, která ho v této roční době tiskla ze všech stran.

Otec Murith pobídl svou mulu, předjel Bonaparta, a když ten dorazil k hospici, představil mu mnichy. Konzul vyšel po několika stupních, které ještě nebyly pokryty sněhem, a vstoupil do hospice. Chodba ho dovedla doleva k několika schodům ústícím do čekárny, v níž zvon oznamoval příchod návštěvníků. Z místnosti, do které Bonaparta zavedli, je dnes velký sál sousedící s pokladnicí, kde kanovníci přijímají své hosty. Tehdy to byl refektář, v němž stál velký stůl do podkrovy. Konzul se k němu posadil: přinesli mu vařené hovězí maso, sušenou zeleninu a ragú. Poté, co viděl kapli, navštívil Bonaparte márnici – dnes zazděnou – v níž jako v apokalyptické vizi ležela mrtvá těla pocestných, která byla díky chladu vysušená a rozkládala se jen velmi pomalu...

Bonaparte požádal, aby mu dali k dispozici pokoj. Tato úzká a zaklenutá místnost, do níž se první konzul odebral spolu s Bourriennem, stále ještě existuje. V krbu praskalo

dřevo. Tady nadiktoval několik rozkazů poté, co dostal špatné zprávy: předvoj se neustále zdržoval před bardskou pevností. Bonaparte to nechápal. Pochopil to teprve o několik dnů později, když sám spatřil, jak pevnost svou těžkou masou tarasí cestu údolím.

Vybral si z knihovny v této malé místnosti knihu Tita Livie a přečetl si v ní pasáž o Hannibalovi překračujícím Alpy? Jednalo se o krásný exemplář vydaný v XVIII. století, který jsem za pomoci kanovníků našel v knihovně hospice? Pamatoval si bývalý kadet dost z latiny, kterou se učil v Brienne, aby si mohl číst Tita Livie v originále?

Kolem šesté hodiny začal sestupovat a v devět hodin večer dorazil do městečka Étroubles, které se rozkládá ve svahu kolem kostela a čtvercové zvonice. Noc strávil na faře – dnes je z ní pošta – alespoň taková je v Étroubles tradice. Jeho pokoj byl hrozný brloh. Aby unikl vlhkosti, položil matraci na dva balíky slámy a spal špatně, zabalený do vlněné deky a nedostatečně chráněný před zimou. Po mizerné noci se vydal na cestu do Aosty. Údolí se na něj usmívalo a stromy kvetly. Vojáci záložní armády se tady cítili jako doma. Všichni tu mluvili francouzsky – a tak je tomu až dosud.

Bonaparte opustil Aostu ráno 25. května, aby se připojil k Berthierovi, který se nacházel ve Verrès, asi čtyřicet kilometrů odtamtud. Cesta na Turin pokračovala údolím přerušovaným skalnatými soutěskami a porostlým vinicemi, které ve svazích podpíraly kamenné terasy nebo přitesané klády. Bonaparte strávil noc ve Verrès, kde se dozvěděl, že bardská pevnost, vzdálená osm kilometrů, stále odolává. Pokud se péchotě podařilo za cenu obrovských těžkostí přejít po stezce nad soutěskou na druhou stranu údolí, dělostřelectvo pořád ještě bez pohnutí stálo před pevností.

První konzul se o tom chtěl přesvědčit na vlastní oči a vydal se na cestu.

Náhle se před ním zjevila bardská pevnost: několik mohutných a rozložitých budov z šedého kamene se střídaly se tyčilo na gigantické skále, která působila dojmem, že se zřítila z vrcholu Monte Albaredo. Svou obrovskou masou uzavírala údolí. Překážka – a taková je ještě dnes – vypadala nepřekonatelně. Bonaparte dal svému malému doprovodu rozkaz ke cvalu, aby se dostal ke kozí stezce, klikatící se vlevo od „ohybného kastelu“ a vedoucí na vrchol Monte Albareda.

Pěšky se po ní vydal nahoru. Když dorazil na plató, které se tyčí poměrně blízko nad pevností, ukryl se za křoví, aby na něj obklíčení nemohli střílet a s největší pozorností pevnost zkoumal. Stavba spojená podzemními chodbami s předsunutými bateriemi, v nichž šestnáct děl mělo velkou ráži, byla chráněna hradbami, příkopy, padacími mosty, věžemi a strážnicemi. Kapitán Bernkopf velel posádce složené z tří set padesáti až čtyř set Sardiňanů a Chorvatů.

Pevnost musela být bezpodmínečně dobyta! Bonaparte nechal rozmístit novou baterii, aby zaútočila na určené místo „a zaručil se, že při prvním výstřelu z děla se pevnost vzdá“.

Ale nebylo to tak jednoduché! Tři řady granátníků a karabiniérů, které se za Bonapartova dohledu vrhly do útoku na pevnost, byly s těžkými ztrátami odraženy. Nicméně se za hustého lijáku podařilo rozmístit baterii na místo určené Bonapartem a následující den se na pevnost sneslo strašlivé bombardování, jež bylo predehrou k následné kapitulaci.

Ve „věčném pohybu“, podle Bonapartova vlastního výrazu, byl první konzul už 1. června v Novaře. Následující den oplýval dobrými zprávami. V *Hôtelu de France* v Turbigu se dozvěděl o pádu bardské pevnosti a potom mu kurýr, kterého poslal Murat, oznámil kapitulaci milánské citadely. Napoleon se okamžitě rozhodl, že z vjezdu do hlavního města Lombardie udělá záležitost hodnou významu okamžiku. Chtěl se předvést ne jako generál, ale jako hlava státu. V Buffalora objevili starý kočár patřící markýzovi Del Monte. Opravili ho – protože byl poněkud zchátralý – zapřáhli do něj šest bílých koní a ekvipáž zaparkovala před hotelem *Couronne de France*.

Bonaparte nastoupil do kočáru a vyrazil na cestu, ale náhle vypukla strašlivá bouře a průvod musel zastavit u vjezdu do Quarta Cagnino. Déšť promáčel střechu kočáru a cestující se museli ukrýt na jedné farmě. Pak znovu vyjeli, ale po dalším lijáku byli muži z doprovodu a pozlacení členové generálního štábu s péry na kloboucích, kteří jeli na koních, promočeni až na kůži a po uši zabláceni. Při takové podívané nebyli Miláňané příliš nakloněni projevovat nadšení a vítat republikány, a to tím spíš, že se stále ještě obávali vítězného návratu Rakušanů. Jaká bude Melasova reakce? Dav, zadržovaný Muratovými jízdními oddíly, zůstal němý, a Napoleon po svém příjezdu do arcivévodského paláce neskrýval vztek.

Důvěra se nicméně pomalu vracela. Generální štáb zorganizoval slavnostní večer ve Scale, kde byl jásot objednan předem, stejně jako nevyhnutelná kytice pro čestného hosta a výkřiky *À la zije Bonaparte! À la zije osvoboditel Itálie!* „Zdá se, že milánský lid je připraven chovat se opět s takovou radostí jako v dobách francouzské přítomnosti,“ bude se moci napsat v 2. *bulletinu*. Vrchní velitel – Berthier – a první konzul se zúčastnili koncertu, který, ačkoliv byl improvizovaný, byl velmi příjemný...

O to „příjemnější“, že během tohoto koncertu – 3. června – vystoupila také slavná Grassiniová, s níž se Bonaparte sešel už při svém prvním pobytu v Miláně. Ale tehdy byl ještě velmi zamilovaný do Joséphiny a této mimořádně krásné tváři nevěnoval žádnou pozornost. Tentokrát se k ní choval tak mile, že se diva neubráníla překvapení a připomněla mu, „že debutovala právě v době prvních hrdinských činů generála italské armády“.

„V té době jsem byla na vrcholu své krásy a talentu. Nepřipadalo v úvahu, aby *Sluneční pannu* zpíval někdo jiný než já. Visely na mě všechny oči, bušila pro mě všechna srdce. Vy jediný jste zůstal chladný, a přesto právě vy jediný jste mě zajímal! Jak bizarní, jak výjimečné! Když jsem za něco stála, celá Itálie mi ležela u nohou, a já bych ji hrdinně a pohrdavě vyměnila za váš jediný pohled. Tehdy jste na mě ani nepohlédl, a vida, teď, kdy už nestojím za nic, kdy už vás nejsem hodna, na mě hledíte!“

Grassiniová podceňovala své půvaby – bylo jí teprve sedmadvacet – a konzulovi jistě připadalo, že tato zpěvačka se zlatým hlasem ještě „za něco“ stojí. Když nazítří ráno vstoupil Berthier do Napoleonova pokoje, překvapil generála při společném snídani s naprosto spokojenou primadonou...

Ještě týž den nechal k sobě Napoleon zavolat dvě stě kněží z celého města. Církevní hodnostáři s úžasem poslouchali, jak jim konzul Francouzské republiky, která byla stále ještě považována za ateistickou, říká:

„Přál jsem si, abyste sem všichni přišli, abych vás mohl sám seznámit s pocity, které cítím, pokud jde o katolickou, apoštolskou a římskou církev. Protože jsem přesvědčen, že tato církev může jako jediná zajistit skutečné štěstí dobře řízené společnosti a posílit základy dobré vlády, ujišťuji vás, že ji budu chránit a bránit v každé době a všemi prostředky.“

A ten muž, který se večer objímal s Grassiniovou, dodal: „Žádná společnost nemůže existovat bez morálky a dobrá morálka neexistuje bez víry. Proto je nutné, aby církev poskytl státu trvalou a pevnou oporu...“

Večer 6. června ho špatná zpráva, kterou mu doručil mladý podporučík Marbot, velmi zarmoutila: Masséna byl nucen kapitulovat. Syn generála Marbota – toho, který právě zemřel v Janově na tyfus – načrtl Bonapartovi hrůzný obrázek posledních dnů obklíčení: „Tyfus napáchal příšerné škody. Nemocnice se proměnily v děsivá mrchoviště a nouze dosáhla vrcholu. Všechny koně jsme už snědli.“ Zkrátka, Masséna byl nucen otevřít brány města, ale nepřítel – admirál Keith – prohlásil:

„Pane generále, vaše obrana byla příliš heroická, než abych vám mohl něco odmítnout.“

„Bylo tedy dohodnuto, že posádka nebude vzata do zajetí, že si ponechá zbraně a přesune se do Nice a mohla by hned nazítří po příjezdu do tohoto města částečně pokračovat v nepřátelských akcích.“

To rozhodně nebyly špatné podmínky. Ostatně právě byla dobytá zpátky Piacenza. Ale po jednom vítězství na severu a jedné porážce na jihu musel první konzul dosáhnout definitivního vítězství. Nevěděl, že v Paříži byla zpráva o vstupu do Milána zastíněna krutou ztrátou Janova. Navíc potřeboval zvítězit rychle, protože dvacet tisíc obléhatelů Janova jistě brzy posílí Melasovy síly.

12. června se do Bonapartova života zapsal zlatým písmem: jeho přítel generál Desaix se vrátil z Egypta a přijel za ním! První konzul se s ním zavřel na celé tři hodiny. A protože Bourrienna to překvapilo, Bonaparte mu řekl:

„Ano, byl jsem s ním dlouho, ale víte dobře, že tomu přikládám tu největší váhu. Okamžitě po návratu do Paříže z něj udělám ministra války. Vždycky bude mým zástupcem. Kdybych mohl, udělal bych z něj prince. Nacházím u něj antickou povahu.“

Hned následující den svěřil Desaixovi velení dvou divizí. Ještě týž den, v deset hodin, dorazil Bonaparte do San Giuliana a uprostřed planiny táhnoucí se k Alessandrii spatřil vesničku Marengo ležící na cestě do Tortony, vroubenou morušovníky a říčkou Fontanone. Bonaparte vypadal rozpačité

V prudkém dešti vylezl na vrchol sangiulianské věže, aby si prohlédl okolí. Tam si uvědomil, že Marengo, vesnička, které dá nazítří po bitvě své jméno, tvoří klíčové místo celé situace. Byl překvapen, že nepřítel místo lépe neopevnil. Když sestoupil ze své rozhledny, dal zapálit otypku roští, aby se usul, a pak odjel strávit noc do Torre di Galifolo.

Než si šel lehnout, poslal jednoho důstojníka generálního štábu, aby zjistil, zda Rakušané nepostavili most přes řeku Bormidu, která předtím, než se pod Alessandrií vlila do Tanara, vytvářela mezi městem a Marengem početné meandry. Příkazník se o chvíli později vrátil a oznámil, že tam žádný přechod není. Uklidněný Bonaparte usnul. Nicméně příliš rozráhl své síly: Desaix odjel směrem k Novi a překročil Pád...

Ráno Napoleona probudil výstřel z děla: Rakušané opustili Alessandrii, vybudovali dva mosty přes Bormidu a vyrazili na planinu!

Bonapartův hněv byl strašný. Obvinil nešťastného důstojníka ze zbabělosti: strach příkazníkovi bezpochyby zabránil dostat se dostatečně daleko, aby splnil své poslání a zaznamenal protivníkovy přípravy! Ve velkém spěchu poslal Napoleon Desaixovi tyto řádky: „Myslel jsem, že zaútočím na nepřitele. Předešel mě. Ve jménu božím, vraťte se, můžete-li ještě!“

Plný starostí a dokonce obav skočil na koně. Situace jistě nebyla nijak růžová. A on toho 14. června hrál o celý svůj osud! Měl jen patnáct děl, zatímco Melas jich mohl po těch prokletých mostech dopravit na bojiště třeba i stovku! Bitva rychle nabyla na zuřivosti. Rakouské dělostřelectvo – sedmkrát silnější než Bonapartovo – hřmělo a ve francouzských řadách nadělalo krvavé průlomy. Brzy musela francouzská pěchota začít ustupovat, jak ji čtyřicet tisíc Rakušanů tlačilo před sebou. Začaly docházet náboje. Bonaparte, který na sangiulianské zvonici působil klidným dojmem, což však bylo jen zdání, nasadil do boje konzulskou gardu. Granátníci na koních a v zářících uniformách vyrazili tryskem a zahnali na útek nepřátelskou jízdu. „Ach!“ vyprávěl granátník Coignet. „Konečně jsme si mohli vydechnout. Na celou hodinu se nám vrátila důvěra.“

Baron von Melas se bil urputně: i on hrál o budoucnost. Kdyby byl poražen, musel by kapitulovat! Rakušané byli obdivuhodní – Napoleon na to vzpomínal na Svaté Heleně –

a znovu se zuřivě pustili do útoku. Krátký odklad skončil a Coignet a jeho druhové se už opět bili na ústupu – ale ustupovali spořádaně.

Bylo poledne.

Melas už poslal z Alessandrie do Vídně kurýra se zprávou o vítězství. „Když jsme se ohlédli,“ pokračoval Coignet, „viděli jsme konzula sedícího na náspu příkopu hlavní cesty vedoucí do Alessandrie, jak svým jezdeckým bičíkem honí po zemi kamínky. Dělové náboje, které létaly na cestu, nevnímal. Když jsme se dostali na jeho úroveň, vsedl na koně a cvalem odjel za naše řady.

„Odvahu, vojáci!“ řekl. „Zálohy jsou na cestě. Držte se!“

Vojáci křičeli: „Ať žije Bonaparte!“ Ale pláň byla poseta mrtvými a raněnými, protože jsme neměli čas je posbírat, museli jsme se krýt ze všech stran. Střelba z týlových pluků Rakušany zastavovala, ale ty prokleté náboje už nechtěly létat z hlavní. Museli jsme do nich dokonce načurat, abychom je rozmělnili. Ztráceli jsme tím čas... Cítili jsme se jako spráskaní psi. Byly dvě hodiny.“

V tu chvíli členové generálního štábu, kteří byli kolem Bonaparta, neskřývali své obavy. Desaix, jenž se před malým okamžikem objevil na bitevním poli s osmi tisíci čerstvými muži, také opakoval:

„Bitva je ztracena!“

Nicméně však dodal:

„Ale jsou teprve dvě hodiny, máme ještě čas dnes zvítězit, jsme čerství a bude-li to nutné, necháme se zabít.“

Konzul dal rozkaz Berthierovi, aby se pustil do ofenzivy a pokusil se změnit ústup v útok. Rakušané si už byli jisti svým vítězstvím, nasadili si své parádní čáky a pušky si dali na ramena, „jako kdyby pochodovali domů“. Francouzům o nichž si mysleli, že už jsou rozprášeni, nevěnovali žádnou pozornost. Ale Bonapartovým vojákům se právě vracela odvaha: spatřili, jak na bitevní pole pochodují v sevřených řadách jednotky vedené Desaixem. Pochodovaly klidně, bez spěchu, „jako les, jímž komíhá vítr“. Pochod uzavíralo dělostřelectvo v rozestupech po jednotlivých oddílech a regimentech jezdeckva. Zdálo se, že nepřítel, který byl sám sebou čím dál jistější, je nechá bez povšimnutí projít, „když tu na jeho hlavu dopadl blesk“. A Coignet pokračoval: „Děšť kulí, šrapnelů a střelba na ně jen přšely a ze všech stran se na ně hnaly útok

Všichni udělali čelem vzad. A běželi kupředu! Nekřičeli jsme, řvali...“

Ve dvě hodiny vládlo zoufalství a obavy. Byla to porážka, možná konec Bonaparta a jeho štěstěny! A v pět hodin se vítězství „věrně vrátilo pod prapor Arcoly“, rozzářilo oči a přineslo do srdcí radost. Bonaparte dobyl Itálii podruhé... Ale Desaix byl nevěstný: padl poblíž San Giuliana. Právě kráčil v čele 9. lehké brigády, když mu kulka provrtala hrud. Měli věřit legendě, jeho poslední slova byla:

„Rekněte konzulovi, že umírám s litostí, že jsem pro budoucí pokolení nemohl udělat víc.“

Savary dlouho hledal jeho tělo mezi mrtvými a nakonec svého generála poznal podle jeho bohaté kštice vlasů. Zabalil ho do husarského kabátce a nechal ho odnést do hlavního stanu. Bonaparte byl rozrušený. Slyšeli ho vzdychnout:

„Proč mi není dovoleno plakat?“

Týž večer napsal konzulům: „Brzy budu v Paříži. Nemohu vám říci víc, cítím hlubokou bolest nad smrtí člověka, kterého jsem miloval a obdivoval se mu ze všech nejvíc.“

Nazítří ráno ve čtyři hodiny vyjeli z Alessandrie rakouští parlamentáři a přišli požádat o příměří. Bonaparte jim ho přislíbil pod podmínkou, že budou okamžitě evakuovat Mantovu a celé Piemontsko a Lombardii. A upřesnil: města budou vydána i s dělostřelectvem. 18. června napsal z Milána svým dvěma kolegům: „Dnes, i přesto, co tomu budou říkat naši pařížští ateisté, jsem nechal v hlavním městě Miláně sloužit velké *Tedeum*... Doufám,“ dodal, „že francouzský lid bude se svou armádou spokojen.“

Paříž bude „spokojena“ o to víc, že se veřejné mínění vracele zdaleka.

V hlavním městě totiž kolovaly ty nejpesimističtější řeči a novinky: mluvílo se o „strašlivé porážce“ a o smrti „vrchního velitele“. Vláda byla zdrcena. Madam d'Anjou napsala Avaryovi, druhovi Ludvíka XVIII., a oznámila mu, že se konzulové a ministři sešli, aby se dohodli, kdo nahradí Bonaparta, pokud je mrtev nebo poražen, „což se zdá být velmi pravděpodobné a obojí znamená v podstatě totéž“.

Konzulové cítili „tu největší úzkost“ a v duchu se ptali, jak se budou tvářit 2. messidoru – 22. června – na setkání s diplomatickým sborem, které se konalo pravidelně dvakrát mě-

síčně. Naštěstí ještě týž den v jedenáct hodin nejprve jeden, pak druhý a nakonec třetí kurýr přinesl zprávu o úžasném vítězství u Marenga, které *Moniteur* překřtil na Maringo.

Následovalo delírium.

„Hned v poledne,“ říká se v této policejní zprávě, „po prvním výstřelu z děla opustila většina dělníků své dílny a shromáždila se v ulicích a na náměstích, aby si dychtivě poslechla novinky. Spousta se jich shromáždila kolem vývěsek, které policejní prefekt nechal z nařízení vlády rozvěsit po městě a zejména na předměstích. Po výkřicích *Ať žije republika* a *Ať žije Bonaparte!* následovaly rozpustilé řeči a nejveselejší výstupy.“

Ráno 3. července oznámil Pařížanům výstřel z děla, že vítěz v noci dorazil do Tuilerií. Okamžitě se tam rozběhl dav lidí. Zámek zaplavilo skutečné lidské moře. Všichni chtěli vidět prvního konzula. Začala hrát hudba Bonapartovy gardy a on se objevil na balkoně. Stoupaly k němu nadšené výkřiky. Náhle vzal Bourrienna za paži:

„Slyšíte? To volání slávy je pro mé srdce stejně něžné jako Joséphinin hlas.“

Jeho radost však mohla být větší. Pobledla, když se dozvěděl, že se už chystaly plány na jeho nástupnictví, když se věřilo, že byl v boji zabit.

„Už si mysleli, že jsem ztracen a chtěli zase vyzkoušet Vábor veřejného blaha!... Vím všechno!... A to jsou lidé, kterým jsem zachránil a ušetřil! Copak si myslí, že jsem Ludvík XVI? Ať to zkusí a uvidí! A ať už se nikdy nespletou: ztracená bitva je pro mě bitvou vyhranou... Nebojím se ničeho. Všechny ty nevděčníky a zrádce zašlapu do prachu... Dokážu zachránit Francii navzdory všem buřičům a zmatkářům...“

To nebyl tón generála Bonaparta, to byl tón císaře Napoleona.

O dva dny později se pod jasným sluncem messidoru vydařila celá Paříž na náměstí Carrousel, aby shlédla přehlídku, která se teď už tradičně konala v pátý den dekády. Za mamulíkem držícím v ruce luk se Napoleon přesně v poledne objevil pod krytým portálem zámku. Přivítaly ho gigantické ovace. Byl prostě oblečen ve svém šedivém obleku a nasedl na koně s dlouhou čabrákou z jasně červeného sametu. Za ním následoval blýskavý dav pobočníků v pozlacených uniformách a s pery na kloboucích. „Žádný z jeho portrétů se mu nepoda-

řel.“ řekl Charles Nodier, který ho viděl při této slávě. „Není možné zachytit charakter jeho tváře, ale její výraz je zdrcující... Má velmi dlouhý obličej, pleť šedou jako kámen a hluboce zapadlé oči...“

Bylo krásně – teploměr v poledne vystoupil na osmnáct stupňů – a na modrém nebi plulo několik mráčků. Bonaparte se podle zvyku, který zobecněl už od ventôse, postavil naproti zámku, přibližně do míst, kde dnes stojí malý vítězný oblouk. Za doprovodu hudby, která hrála pomalé a slavnostní pochod, defilovaly kolem něj jednotky v symfonii modrých uniforem, žlutých řemenů z buvolí kůže, červených epolet, bílých přiléhavých nohavic, rumělkově červených chocholů a vysokých chlupatých čepic. Bonaparte svým pohledem „zářícím jako křišťál“ hleděl na tyto muže, s nimiž dobyde Evropu...

Večer 14. července byla Paříž po všech zábavách a veselích demonstrací radosti, světla, hudby a ohňostrojů. V Tuileriích zvedl konzul skleničku „na čtrnáctý červenec a na francouzský lid, který je svrchovaný nám všem“. A pět set hostů mu jednohlasně odpovědělo: „Ať žije Bonaparte!“

Marengo bylo místem zrození Césara a diktatury – ale diktatury, která umožní Bonapartovi prosadit konkordát a občanský zákoník, vrátí emigrantům touhu znovu spatřit vlast, nasměrovat zlato do státních pokladen, což byla už dávno zapomenutá cesta – a zároveň přinést hojnost a nadbytek.

Důvěra se znovu zrodila a – 13. srpna – se rentiéři, kteří od počátku revoluce dostávali jen „papíry“, s úžasem dozvěděli z následujícího výnosu, že Bonapartova vláda dodrží sliby: „Počínaje druhým semestrem roku VIII. budou státní renty a důchody vypláceny v hotovosti.“

Po celé Francii se sloužilo *Tedeum*. Hlášení byla jednotná: benkovská města byla vydlážděna a dosvědčovala svou vděčnost dělostřeleckými salvami – až po Vendée, jehož obyvatelé, jak se zdá, těšili z událostí, které jim měly přinést mír.

Bylo by ovšem nesprávné tvrdit, že toto nadšení bylo všeobecné – příliš mnoho jakobínů a roajalistů považovalo Marengo za katastrofu, protože vítězství zlegalizovalo a upevnilo státní převrat z brumairu. A pokud Francie končila svou konvalescenci, pořád ještě zůstávala tragédie roajalistů, lidé, kteří opustili Francii během revoluce a bojovali v armádě princů“.

Nebylo nic mimořádného potkat u pařížských bran lépe než u nás, než převlečené občany, kteří – vybaveni falešnou identitou – pronikali ilegálně do města. Byli to emigranti porušující strašný dekret přijatý Direktoriem po událostech fructidoru, jenž byl stále v platnosti a odsuzoval k smrti každého emigranta, který bude zadržen na území republiky.

Bonaparte se zabýval touto otázkou, jež byla „jednou z velkých bolestí“ státu, jak se sám vyjádřil. Od nynějška se mohli vrátit do vlasti „rodiče nebo dědicové emigrantů, ženy, které následovaly své manžely, řemeslníci, rolníci a námezdní síly“. Samozřejmě, že nepřipadalo v úvahu vracet navrátilcům jejich majetky: majitelé státního majetku mohli spát klidně. Ještě než došlo k amnestii z 26. dubna 1802 umožňující návrat všech emigrantů, kteří si to přáli, vrátilo se do Francie více než padesát tisíc lidí. Všichni, kteří se vraceli z exilu, vyprávěli, jaký měli strach a dokonce hrůzu, když se blížili k první francouzské strážnici. Jak přijmou republikáni bývalé šlechtice? Madam de Boigne, která se do Francie vracela o něco později, vyprávěla, jak s bušícím srdcem vstoupila do kanceláře celnice. Zůstala stát před úředníkem, který pomalu psal její popis. Vedoucí kanceláře zasáhl:

„Napište tam ‚krásná jako anděl‘, bude to kratší a madam to tolik neunaví!“

A paní de Boigne se náhle zase cítila jako doma.

Začínal se rodit „uspořádaný svět“. Navrátilci se ostýchavě rozhlíželi „jako lidé, kteří unikli z potopené lodi a teď se ocitli na pustém ostrově“. Chování prvního konzula jim pomalu vracelo chuť do života. Bonaparte si v žádném případě nemyslel, jak někteří jeho nepřátelé tvrdili, že Francie začala 19. brumairem.

Extrémističtí jakobíni a extrémističtí rojalisté rovněž roztříštěně sledovali, jak se převážná většina bývalých revolucionářů a většina emigrantů uklání před novým vůdcem, a proto se vrátili ke svému plánu: zavraždit Bonaparta. V útěchu stínu konzulátu hledali vrahové nejúčinnější prostředek: vystřelit z pistole do Napoleonových zad během přehlídky na náměstí Carrousel nebo – podnik ještě mnohem troufalejší – dopravit soudek střelného prachu do sklepů Tuilerií. Zejména nenávisť rojalistů měla tuhý kořínek. Na příkaz dvou rojalistických spiklenců, rytíře de Limoëlan a jeho přítele Saint-Régenta koupil jistý Carbon, který kdysi sloužil u La

moelana, starou černou kobyly a polorozpadlý žebříňák. Na něm umístili spiklenci soudek se střelným prachem.

Kde zaútočit?

24. prosince, 3. nivôse¹ roku IX. – jak oznámily noviny – měl první konzul navštívit Operu, která se tehdy nacházela na místě dnešního náměstí Louvois, aby se zúčastnil provedení Haydnova oratoria *Stvoření*. Nebylo by nejlepší využít této noční vyjíždky a umístit pekelný stroj na nějaké místo, kdy bude konzul projíždět?

Ve čtvrtek 22. prosince se Saint-Régent nechal odvézt fiakrem až na náměstí Carrousel před Longuevillův palác naproti Tuileriím, v němž v roce 1800 bydleli konzulovi státníci. Náměstí bylo tehdy úzké, tmavé a sevřené. Vstup do zámku se otvíral mezi dvěma pavilony sloužícími jako strážnice. Saint-Régent – jeden kočí to později dosvědčil – hleděl na dlouhé šedé průčelí, na kopuli nad prostředním pavilonem, vytáhl hodinky, pak se otočil zády k „vládnímu paláci“ a zdálo se, že přemýšlí. Stál na rohu náměstí a ulice Saint-Nicaise, což byl někdejší ochoz na opevnění postaveném Karlem V. Tato ulice běžela několik desítek metrů rovnoběžně se zámkem, pak přecházela náměstí Carrousel a tvořila jeho pozadí. Začínala podloubím na břehu řeky a poté, kdy minula budoucí branka paláce de Rohan, končila v ulici Saint-Honoré, v místech, kde je dnes náměstí Théâtre-Française. Jejím pokračováním byla ulice Loi, dnešní Richelieuova, která vedla k Opeře. Saint-Régent chvíli přemýšlel a pak objevil ideální místo. Žebříňák se soudkem prachu umístí do ulice Saint-Nicaise směrem k ulici Saint-Honoré, asi dvacet metrů od náměstí. Jeden ze spiklenců se postaví na hlídku před Longuevillův palác na náměstí Carrousel, uvidí kočáry vyjíždět z Tuilerií a bude moci dát signál tomu, kdo za pomoci dlouhé zápalné šňůry spustí pekelný stroj.

Několik dnů předtím řekl Bonaparte Roedererovi:

„Kdybych za tři nebo čtyři roky umřel v posteli na horečku, napsal bych závěť, abych dokončil své dílo, a řekl národu, aby se vyvaroval vojenské vlády. Řekl bych mu, aby jmenoval vládní radu.“

Kdybych umřel...“

¹Čtvrtý měsíc francouzského republikánského kalendáře (21. 12. – 19. 1.)
ozn. překl.

Večer 24. prosince padla na Paříž mlhavá a chladná noc. V době, kdy se mnozí Pařížané chystali na Štědrý večer – půlnoční mše se ještě neujaly, ale v soukromých kostelích byly obřady tolerovány – se Bonaparte usadil ve žlutém salonu své ženy. Seděl u krbu a podle svého zvyku prohrabával oheň. Nezdálo se, že se chystá ven, ba ani aby si poslechl Garata – ať byl jakkoli „nesrovnatelný“. Začal dokonce na kanapi usínat, když ho Joséphina, která si možná pro tuto příležitost objednala novou róbu, přišla probudit.

„No tak, Bonaparte,“ naléhala. „Rozptýlíš se, příliš pracuješ.“

Ale konzul zavřel oči a zamumlal:

„Jen běžte, já zůstanu tady.“

Nakonec se po dlouhém dohadování podvolil a dal rozkaz zapráhnout kočár. Bonaparte vyjel první, za doprovodem jezdců z konzulské gardy. Lannes, Berthier a Lauriston se k němu posadili do kočáru. Osm hodin zvonilo na zvonici blízkého kostela sv. Rocha, když ekvipáž přejela Carrousel, zatočila doleva a rozjela se po ulici Saint-Honoré. Bonaparte dřímал.

Náhle se ozval strašlivý výbuch.

Vzduchová vlna rozbila okolní okna i dvířka kočáru – a Bonapartova reakce byla reakcí vojáka:

„Jsme podminováni!“

Vůz zastavil napříč ulice Saint-Honoré a kočí si přišel pro rozkazy. Bylo třeba co nejrychleji odjet, neztrácet ani minutu, které by mohl nepřítel využít, aby ho zabil. Bonaparte ani nevěděl, jestli Joséphina vyšla z atentátu nezraněná. Ale znal sílu spiklenců. Možná ho někdo sleduje, aby na něj zaútočil... Vykřikl:

„Do Opeř!“

Za ním se nabízelo příšerné divadlo. Pokud pekelný stroj vybuchl mezi dvěma kočáry, neznamenalo to, že nezasáhl konec doprovodu. Jeho výbuch zabil deset lidí, osmadvacet jich zranil a poškodil čtyřicet šest domů, z nichž některé byly natolik poškozené – jejich stropy se zborily – že musely být zbořeny. Všude ležela těla a „utržené údy“.

Napoleon se krátce ukázal v Opeře, kde – jakmile přišla zpráva o atentátu – ho lidé s obrovským jásotem pozdravovali. Pak se rozhodl vrátit se do Tuilerí. Salon v přízemí vedoucí na terasu už byl plný úředníků, kteří si přišli pro novou zprávu. Začaly kolovat první detaily. Všichni se s rozhořče-

ním dozvěděli, že koně zapřaženého do žebříňáku vedla čtrnáctiletá holčička – malá Pensol, dcera pouličního prodavače z ulice du Bac, jak upřesnily vyšetřování. Jeden z vrahů dal nešťastné dívce dvanáct sous, zatímco sám ustoupil stranou poté, co zapálil doutnák. Alespoň tak se předpokládalo, protože všechno zmizelo, bylo rozprášeno, rozplynulo se: holčička, vůz i kuň. Po vrazích žádná stopa. Ale všichni jednohlasně volali: atentát provedli jakobíni! Nebyl soudek nacpaný střelným prachem, umístěný na žebříňáku a vyhozený do povětří ve chvíli, kdy by měl kolem projet vrchní velitel, plánem přijatým *vyloučnými*? Spiklenci ze 7. listopadu ještě dostatečně nestanuli před soudem a jejich komplicové, aby je zachránili, chtěli odstranit vůdce Francie!

Ani Bonaparte nepomyslel na Šuany.

„To je dílo jakobínů!“ prohlásil. „To jakobíni mě chtěli zavraždit!... Za tím není ani šlechta, ani kněží, ani Šuani!... Víím, komu za to vděčím, a nikdo mi nic nenamluví. Jsou to zločinci pokrytí blátem, kteří vedou otevřenou vzpouru, věčné spiknutí, je to batalion tvrdohlavců stojících proti všem vládám, které tady byly.“

Pokud je není možné podmanit, musí je rozdrtit. Francie se musí zbavit tohoto hnušného kalu. Žadné slitování pro takové zločince!

Jedním z mála, který z atentátu vinil Šuany, byl Fouché. Bonaparte na něj hleděl s opovržením: samozřejmě, kralovrah lyonský kat chce zachránit své bývalé přátele!

Neochvějný Fouché mlčky snášel nadávky. Využil příležitosti a pečlivě připravil seznam třiceti *septembriseurs*² patřících „k tomu druhu lidí, kteří jsou už deset let zodpovědní za všechny zločiny“. Budoucí vévoda z Otrantu samozřejmě zapomněl na popravní čtyry v Lyonu, jejichž byl jedním ze strůjů, stejně jako na vraždění v Toulonu... Podepsal seznam bez ironie dodal: „Všichni tito muži nebyli chyceni s dýkou v ruce, ale je o nich obecně známo, že jsou schopni si ji naostrít a použít.“ A 14. nivôse – jedenáct dní po atentátu – vydal Bonaparte nařízení o deportaci stovky extrémistů na Seythelské ostrovy.

Nicméně Fouché, který se zbavil svých kompromitujících

² Účastníci zárijového vraždění politických vězňů v Paříži v roce 1792 – pozn. překl.

přátel, pokračoval ve vyšetřování. Nechal v ulici Saint-Nicolas se posbírat zbytky černé kobyly a pozval si všechny koňské handlíře z Paříže. Hned po Vánocích poznal semenář Lambert černého koně, kterého prodal Carbonovi. Krátce nato pronajímatel kočárů Thomas upřesnil, že spřežení stálo v jeho stáji a jeden kovář dosvědčil, že černou kobylu okoval. Všichni popsali Carbona. Netrvalo dlouho, aby byl identifikován. Všichni Šuani měli svou osobní kartu. Starší neterň někdejšího Limoëlanova sluhy byla tak dlouho vyslýchána, až přiznala, že se její strýc skrývá u řeholníků v ulici Notre-Dame-des-Champs. 18. ledna byl Carbon zatčen. Zpočátku všechno zapíral, ale pak „vydal“ Saint-Régenta a Limoëlana. Vůdce spiknutí nalezen nebyl, ale Saint-Régent, který se toulal po Paříži a netroufal si nikoho požádat o přístřeší, byl nakonec 25. ledna 1801 zatčen jedním policistou, který ho náhodou potkal v ulici du Four.

Před soudem si Carbon pokoušel zachránit hlavu a dokazoval, že své komplice opustil na náměstí Vítězství více než hodinu před atentátem. Nic mu to nepomohlo a byl odsouzen k smrti spolu se Saint-Régentem, který prosil soudce, aby ho poslali na popraviště co nejrychleji. Byli popraveni 20. dubna – 30. germinalu roku IX – zatímco dav dlouze tleskal.

Nazítří poté, co Fouché přivezl do Malmaisonu důkazy o vině Šuanů a o nevině jakobínů, Bonaparte, jenž hovořil o dalších nenapravitelných přívržencích starého režimu, řekl ministrům:

„Dvanáct z patnácti metafyziků je dobrých jen na to, aby se s nimi přiložilo do ohně... Ať si nikdo nemyslí, že si nechtám líbit všechno jako Ludvík XVI.! Vyšel jsem z lůna lidí a nestřpím, aby mě uráželi jako krále.“

Když mu ještě v témž týdnu navrhli, že náměstí Bellecour v Lyonu přejmenují na Bonapartovo náměstí, odmítl:

„Taková čest nesmí být prokazována žijícímu člověku!“

A mír?

Rakousko váhalo s jeho podpisem a Bonaparte musel pohrozit Vídni, že opět zahájí vojenské akce v Itálii a zároveň i na Rýnu.

Po Rakousku se i Anglie smířila s vyjednáváním: potřebovala odpočinek, ať by byl jakkoliv krátký. Tento mír považovala za ostudný a „mnohem nepřínivější než válku“. V tak

vém duchu se nemohlo jednat o nic jiného než o odklad určeny jen k nabrání dechu. A 23. září 1801 se Bonaparte v Malmaisonu dozvěděl o podepsání amienského míru.

„Po Amiensu,“ řekl později, „jsem v dobré vůli věřil, že se osud Francie, celé Evropy i můj definitivně ustálil, já bych se býval věnoval pouze správě Francie. Věřil jsem, že se tento zázrak uskuteční.“

10. listopadu 1801 přijal lorda Cornwallise, anglického vyjednávajícího z Amiensu. Bonaparte – poprvé za deset let – mu chtěl předvést, že Francie nalezla dekoraci hodnou své minulosti. Konzulové se obklopili nádherným dvorem. „Uprostřed všech těch bohatých uniforem,“ vyprávěl Constant, „jeho byla nejpozoruhodnější svou jednoduchostí. Ale diamant Regent, který první konzul před několika dny vyplatil, zářil na rukojeti jeho meče.“

Jednoho rána v Malmaisonu viděl malý okruh dvořanů, jak Napoleon odstrčil talíř. Snídaně zůstala takřka nedotčena. Přecházel po místnosti, požádal o tři šálky kávy a pak nasedl na koně a vyjel, následován Rappem a Jardinem. „Dokud jsme byli na dohled zámku,“ vyprávěl Rapp Junotovi, jel generál krokem, ale jakmile jsme se dostali dál a projeli jsme branou ven, popohnal koně, vrazil mu ostruhy do břicha a ubohé zvíře vyrazilo cvalem po kamenité cestě směrem na Bougival... Já, který jsem to viděl, vím, že to nebylo špatnou náhodou. Byla to bolest, bylo to utrpení.

Napoleon se právě dozvěděl o ztrátě Egypta.

Děla na břehu Nilu se odmlčela a Kléber byl zavražděn fanatikem Sulejmanem – vlastencem, jak řekli Turci. Ve stínu amienského míru přešel Napoleon egyptskou porážku mlčením.

„Ale historie,“ prohlásil, „nebude mlčet o tom, co Francouzi udělali, aby tam vnesli civilizaci a evropské vědomosti. A řekne, jakým úsilím ho dobyli, jakou moudrostí a disciplínou ho tak dlouho udrželi a jeho ztrátu možná bude oplakávat jako další pohromu lidstva...“

Bonaparte chtěl vyřešit tragédii, kterou přinesla civilní ústava kněžstvu. A jakmile se začal pokoušet ukončit tuto bolestnou anarchii, měl na své straně většinu obyvatel, kteří zůstali v podstatě katolíky. Stejně už takřka všude bylo „dekrétní vyznání“ nahrazeno vyznáním katolickým. Pouze úředníci se proti své vůli ještě řídili oficiálním civilním řá-

dem, zatímco masa věrných se opět vrátila ke svým oltářům a kněžím – což byla priorita, která odolala všemu.

Brzy byla dekretem povolena svoboda vyznání: Bezesporu se jednalo o první krok zpátky k bývalému řádu, ale bohužel – a to nebylo v žádném případě cílem této snahy – tato první etapa s sebou přinesla zrození početných schizmat zaviněných existencí konstitučních nebo ilegálních kněží, kteří se buď podvolili nebo nepodvolili přísaze republikánskému zřízení. V církevní společnosti se objevily rozmanité tendence. Například v *Petites Affiches* můžeme číst tento inzerát týkající se „kostela k pronajmutí“: „Kdyby se přihlásila nějaká církevní společnost, která by byla *jednotná*, mohlo by se s ní jednat uspokojivým způsobem.“

Bonaparte nebyl deista, ale na katolické církvi mu vadila spousta věcí:

„Ani zdaleka nejsem samozřejmě ateista,“ přiznal se. „Ale nemohu věřit všemu, co toto učení přináší. Pak bych byl pokrytec a lhář.“

Bonaparte věřil v Boha ze státních důvodů a uznával užitečnost náboženství – i kdyby to bylo jen proto, aby chudákům pomohlo připustit existenci rovnosti. Na rozdíl od vlády, která ho o deset let předešla, nechtěl zničit náboženství, ale využít ho ke svému prospěchu. Roedererovi se svěřil:

„Jen tak, že jsem ze sebe udělal katolíka, mohl jsem vyhrát válku ve Vendée. Abych vyhrál v Egyptě, udělal jsem ze sebe mahomedána, abych si podmanil ducha Itálie, stal jsem se ultramontánem. Kdybych vládl židovskému národu, dal bych postavit Šalamounův chrám.“

Po vítězství u Marenga se zastavil ve Vercelli a poprosil kardinála Marciana, aby seznámil papeže s jeho touhou ukončit schizmata rozdělující francouzský klér. I přes svá vítězství věděl, že se mu nepodaří nastolit mír a církevní jednotu bez podpory Říma. Pouze papež mohl skoncovat s chaosem.

Papežská autorita umístěná na vrchol katolické hierarchie se mu zdála nezbytná.

„Kdyby papež neexistoval, bylo by ho nutné pro tuto příležitost vytvořit, tak jako římstí konzulové volili v těžkých situacích diktátora.“

Konstatoval:

„Nikdy mi papež nebude moci prokázat větší službu. Bez prolévání krve, hladce, může on sám reorganizovat francouz-

ské katolíky, jež jsou v područí republiky. Požádal jsem ho o to.“

„Jak s ním mám jednat?“ zeptal se Bonaparta jeho první vyslanec u papeže Pia VII.

„Jednejte s ním, jako by měl dvousettisícovou armádu,“ odpověděl mu Bonaparte vznešeně.

I když si upřímně přál najít řešení, s neochvějnou tvrdostí požadoval církev spíš galikánskou než papežskou. Teprve 22. června 1801 přijal kardinála Consalviho.

„Ať přijde v tom ‚nejkardinálštějším‘ oděvu,“ doporučil mu.

Následující den byla vytvořena komise. A tak se nebezpečnost těžkostí připravoval konkordát. Vyjednávači se shodli: od nyní bude katolicismus uznáván – byla to banální fráze – jako náboženství, k němuž se hlásí většina Francouzů. „Církevní hierarchie“ byla rovněž uznána státem, který bude jmenovat nové biskupy, přijímat jejich přísahy věrnosti a vyplácet jim služné, zatímco papež jim bude přidělovat církevní investitury.

„Dopsali jsme román revoluce,“ prohlásil Bonaparte. „Teď musíme začít psát román historie.“

A dodal:

„Konkordát není triumfem žádné strany, ale upevněním všech.“

Nazýváje se „oddaným synem Jeho Svatosti“, Napoleon osobně oznámil papeži, že konkordát bude veřejně vyhlášen na Velikonoce – 18. dubna 1802 – kdy měl být rovněž slaven amienský mír. Toho rána probudil zvuk velkého zvonu z katedrály Notre-Dame, který už deset let mlčel, Pařížany ze spánku.

„Velký zvon!“ vykřikl jeden dělník. „Slyším ho radši než výstřely na poplach!“

Francie se opět stala nejstarší dcerou církve.

Nad Paříží bylo zatažené nebe a foukal vítr. Den začal tradiční přehlídkou na náměstí Carrousel, a pak, jakmile si oblékl své slavné červené šaty prvního konzula, byl Napoleon přichystán odjet do Notre-Dame. První vykročil oddíl mameluků – nečekaný doprovod ke slavnostnímu *Tedeum*! První konzul se posadil se svými dvěma kolegy do kočaru taženého osmi hnědáky – což byl dar španělského krále, Bourbona! Mamelukové, kteří vedli koně za uzdy, byli celí oblečení v zelených a zlatých uniformách, stejně jako štolbové a livrejova-

ní lokajové. Předcházející den se kněží zeptali, jestli mají vykourit kadidlem Bonaparta, Cambacèrese i Lebruna na jednu...

„Ne, je ne,“ odpověděl budoucí císař. „Pro mé dva kolegy je tento kouř ještě moc štiplavý...“

Jeden anglický svědek, Henry Redhead York, vyprávěl. „Naproti oltáři byly připraveny pro konzuly tři trůny. Bonapartův byl postaven kousek před ostatními a první konzul vzdálenost ještě zvětšil, když si sedal. Pyšně v něm seděl po celou mši, s výjimkou svěcení hostie a přijímání svátosti oltářní, kdy se postavil. V okamžiku pozdvihování se zbožně pokřížoval. Konzul Lebrun byl po jeho pravici a Cambacèrés po levici. Chovali se jako automaty a byli naprosto lhostejní k celému obřadu. Když mše skončila, biskupové přistoupili, aby složili přísahu věrnosti. Když si každý z nich klekl před Bonapartem, ten na to odpověděl milým pokývnutím hlavy...“

Zdálo se, že konzulární dvůr je naprosto ohromený, kde se to nachází. Nazítří chtěl Napoleon vědět, jak se obřad líbil Augereauovi.

„Velmi pěkný,“ odpověděl generál. „Jen tam chyběl milion lidí, kteří se nechali zabít za to, co jsme my zase zavedli.“

Bonaparta tato odpověď podráždila o to víc, že bral svou roli ochránce církve velmi vážně.

Talleyrand to poznal: „Když v roce 1802 Napoleon znovu zavedl náboženství, byl to nejen akt spravedlnosti, ale také velké obratnosti... Napoleon z období konkordátu je Napoleon skutečně velký, osvícený a vedený svým géniem.“

Napoleonův génius se projevil nejen v otázkách církevních. Občanský zákoník zůstává jedním z nejmarkantnějších projevů jeho génia. Napoleon zmizel, jeho císařství se rozpadlo, ale jeho myšlenky dál řídí lid.

Po návratu od Marenga mu Cambacèrés předložil návrhy zákonů, které napsal a které byly kdysi projednávány v konventu. Bonaparte mu za ně blahopřál.

„Četl jsem. Je v tom analytický duch, který mě uspokojil. Připravil jste několik zákonů, nemyslíte, že by bylo užitečné je přepracovat a předložit legislativnímu sboru projekt, který by byl na výši myšlenek tohoto století a hoden vlády?“

Spravedlnost by byla jen prázdným pojmem, kdyby jí konzulát nedal do rukou zbraň, to znamená zákony. Oživená Bo-

napartem a vedená Cambacèresem začala komise svou obrovskou práci: jednoho dne z ní vyšel občanský zákoník, který se stal zákoníkem Napoleonovým.

„Od první schůzky se Napoleon vyjadřoval v konkrétních termínech,“ vyprávěl Cambacèrés, „o nezbytnosti dát větší váhu otcovské autoritě, o užitečnosti vytvořit nový rozvodový zákon, o svobodném disponování majetkem, o adopci... Všechno, co řekl, bylo rozumné a já jsem mu za to tleskal.“

Několikrát týdně předsedal Bonaparte těmto schůzkám. B. de Molleville, někdejší ministr Ludvíka XVI., se přiznal, „jakým úžasem poslouchal připomínky prvního konzula. Kde se to ke všem čertům naučil?“ ptal se v duchu. Když se diskutovalo o článku zákoníku týkajícího se povinnosti ženy poslouchat svého manžela, Bonaparte upřesnil:

„Toto slovo je dobré hlavně pro Paříž, kde si ženy myslí, že mají právo dělat si, co chtějí. Neříkám, že to bude působit na všechny, ale na některé to působit bude.“

Schůze státní rady ho vzrušovaly ještě víc. Jeho příchod provázel jistý obřad. Pod schody v Tuileriích začal bubnovat bubeník na znamení, že první konzul přichází. Doprovázel ho pobočník – později ho předcházela komoří. Když se posadil do křesla, jehož opěradla probodal během diskusí nožem, položil před sebe svou tabatěrku. Šňupal ostatně velmi často a komoří musel mít vždycky připravenou náhradní tabatěrku plnou.

Jakmile se dveře zavřely na závoru, začala schůze. Napoleon poslouchal trpělivě a pozorně, jeho otázky byly vždycky lapidární a nikdy se nebál přiznat, že o některých problémech nic neví. V takovém případě rozšířil otázky, ptal se na konkrétní věci a na definici slov, která neznal. Pak následovaly námitky a připomínky. Polemika zůstávala vždy otevřená. V této době ještě připouštěl diskusi – o několik let později ji už nesnášel.

Někdy oslovil poradce:

„Vy jste jakobín, jaký je váš názor?“

Pak se otočil k jinému členu rady:

„A vy jste rojalista, řekněte nám, co si o tom myslíte vy.“

Nechával spát svůj panovačný instinkt a zůstával mimořádně klidný, „až přeháněje svou trpělivostí, aby mohl všechno vyslechnout“.

„Jsem hned lišák, hned lev. Celé tajemství vlády spočívá v umění vědět, kdy je nutné být tím a kdy oním.“

Každý den se mu podařilo uskutečnit několik porad, na nichž se probírali administrativní, finanční nebo právní záležitosti. Některé schůze se protahovaly často až do pěti hodin do rána, protože Bonaparte odmítal opustit nějakou otázku, aniž si na ni udělal solidní názor. Někteří členové rady nebo ministři se jen obtížně podřizovali takovému pekelnému tempu.

„Jste trochu líný,“ řekl jednomu z nich. „Ale musíme si pospíšet. Všichni na nás křičí, obviňují nás, že nám práce nejde od ruky rychleji.“

A dodával:

„Uznávám, že musíme rozmotat strašné klubko, ale musíme jít kupředu, kupředu!“

Někdy, po dlouhých hodinách rokování, se některým vyčerpaným členům rady stalo, že usnuli – jen na chvílku, protože okamžitě je probudily štouhance prvního konzula:

„No tak, občané, vzpamatujte se,“ říkal jim. „Jsou teprve dvě hodiny. Musíte si vydělat peníze, které vám Francie platí!“

Někdy, když pracoval celou noc, se dokonce stalo, že sám usnul uprostřed jednání. Neměl snad „spánek pod svým velením“, jak říkal Thibaudeau? V takových chvílích se členové rady potichu vytratili.

Když už všechno vzalo za své, když už byl jen vězněm příkovaným ke své skále, mohl říci:

„Moje sláva nespočívá v tom, že jsem vyhrál čtyřicet bittev... Co nikdy nezmizí, co bude žít věčně, to je můj občanský zákoník, to jsou zápisy ze schůzí státní rady.“

V létě jezdil Bonaparte na konci každé dekády³ do roztomilého zámku v Malmaison, který koupila Joséphina během jeho egyptského tažení. Konzulární manželé tam „o víkendech“ žili jako měšťáctí zámečtí páni a přijímali přátele.

Ale povinnosti prvního konzula byly pro Bonaparta pořád na prvním místě. V pět nebo šest hodin ráno opouštěl svůj pokoj, jenž byl rovněž pokojem Joséphiny – jednoho dne tam zemřel – který byl tehdy vyzdoben pompejským vlysem, na němž si hráli amorci. Nechal Joséphinu samotnou na posteli pod obrovitým baldachýnem.

„Aby mohlo být manželství šťastné,“ tvrdil, „musí se manželé spolu neustále potit.“

Na Svaté Heleně si vzpomínal na význam, který kreolka připisovala společné posteli:

„Žena, která chce mít vliv na svého manžela, musí s ním pořád spát.“

Ale občas opouštěl manželský pokoj a usadil se na opačné straně zámku, přímo nad knihovnou, umístěnou v rohovém pavilonu jižního křídla. Výzdoba knihovny se nezměnila. První konzul jistě sedával za svým obrovským psacím stolem. I když někomu připadá, „že se tato místnost podobá kostelní sakristii, musí přiznat, že by bylo nemožné tak nevyhovující místnost zařídit líp“. Místností procházely komíny z kuchyně, a aby je zakryl, řezbář Jacob „prokázal mimořádnou inteligencí“.

Právě tady Bonaparte pracoval se svým sekretářem. Schůze konzulů, členů státní rady nebo ministrů, kteří sem přijeli z Paříže, se konaly v sousední místnosti, celé potažené modrobíle pruhovaným cvilinkem a vyzdobené válečnými trofejemi. Někdy Bonaparte vodil své hosty do parku. Přešli po malém můstku přes vodní příkop – v létě se někdy stalo, že na tomto můstku pracoval chráněn před větrem plátěným stanem. Když chodil po parku, trochu se ohýbal a ruce nosil skřížené za zády. „Často nevědomky zvedal pravé rameno“, jak vyprávěl jeden svědek, „což občas doprovázel pohybem úst zleva doprava. Kdybychom nevěděli, že tyto dva svalové pohyby jsou jen obvyklým tikem, mohli bychom je považovat za křečovitě. Když se procházel s nějakým důvěrně známým člověkem, měl ve zvyku se ho chytit v podpaží a opírat se o něj.“

A tady je velmi nečekaný obraz:

„Když měl dobrou náladu, když bylo hezky,“ vyprávěla Laura d'Abrantes, „a když se na několik minut zbavil té věčné práce, která ho pomalu zabíjela, hrál s námi na babu. Švindloval jako při kartách. Tvářil se třeba, že nemá babu, a teprve když byl těsně u nás, vykřikl: baba! Právě jeho švindlování vyvolávalo šťastný smích. Při těchto příležitostech se oblékal do krátkého kabátu a běhal jako zajíc, nebo spíš jako gazela, které dali sníst všechnen tabák z jeho tabatěrky, což na nás křičel, když za námi běhal. A to prokleté zvíře nám trhalo šaty a často i nohavice.“

³ Desetidenní týden podle republikánského kalendáře – pozn. překl.

Když bylo hezky, večere se podávala v parku, kde byl vlevo na trávníku před zámkem „a před pravou alejí“ postaven stůl.

6. května 1802 vystoupil na tribunu Chabot!

„Senát,“ oznámil, „byl vyzván, aby projevil konzulům vděčnost národa.“

Režim zrozený v brumairu roku VIII. měl dostat definitivnější podobu.

Poslanci se rozhodli prodloužit moc prvního konzula na deset let. Bonaparte doufal ve víc, a proto poděkoval delegaci senátu jen několika banálními frázemi, ale ve státní radě pronesl tuto výstrahu:

„Všechno bylo zničeno, je nutné to znovu vytvořit. Existuje mocná vláda, ale co je zbytek národa? Jen zrníčka písku. Jsme osamělí, nemáme systém, chybí nám jednota i styky. Dokud tady budu, odpovídám za chod republiky, ale musíme předvídat budoucnost. Myslíte si, že máme republiku definitivně? Velmi se mýlíte. Jsme schopni to dokázat, ale nepodaří se nám to, pokud nesvrhneme na půdu Francie několik žulových masivů.“

Zdalo se, že senát nepochopil – pokud ovšem senátoři neměli strach, že je ty „žulové masivy“ rozdrť. Proto se spokojili s tím, že 8. května 1802 ratifikovali hlasování tribunátu.

Bonapartovi připadal tento dárek nedostatečný: chtěl si uchovat moc až do smrti, a proto požádal, aby se k tomu mohl vyjádřit lid. 10. května předložila státní rada prvnímu konzulovi text referenda obsahující dvě otázky, které měly být položeny francouzskému lidu. 1) Bude Napoleon Bonaparte konzulem doživotně? 2) Bude mít právo určit svého následníka?

V podstatě to byl návrat k monarchii, vytvoření nové dynastie. Slovo „následník“ bylo napsáno nezkráceně a Napoleon už od nynějška nemohl říkat:

„Mým dědicem je francouzský lid.“

Nová dynastie dostala i svůj rád. *Moniteur* otiskl 19. května 1802 zprávu o zřízení řádu Čestné legie – „rytířského řádu revoluce“, ironizovali rojalisté. „Vytvoření rytířského řádu v zemi, kde všechno fungovalo jen na republikánských

⁴ V letech 1800 – 1807 byl tribunát francouzským zákonodárným sborem – pozn. překl.

zásadách,“ prohlásila vévodkyně d'Abrantes, „zpočátku vy-padalo jako zručnost.“

„Od té doby, co ten Bonaparte unikl z Egypta,“ vykřikla madam de Staël, „se považuje za faraona!“

Ale byl to „faraon“, kdo měl poslední slovo:

„Bude to chrastítka marnivosti,“ řekl mu někdo.

„Dobrá,“ odpověděl Bonaparte. „Pak tedy povedeme lid těmito chrastítky!“

29. července vyhlásil senát výsledky plebiscitu: „Francouzský lid jmenuje a senát prohlašuje Napoleona Bonaparta prvním konzulem doživotně.“ Ze tří milionů pěti set sedmdesáti tisíc dvou set padesáti voličů si jen osm tisíc tři sta sedmdesát čtyři Francouzů nepřálo mít Bonaparta za svého „krále“.

Sedesát tisíc tři sta devadesát pět voličů v Paříži řeklo ano. Odpůrců bylo jen šedesát! A Vendée? S nedočkavostí se očekávalo, jak bude volit tento rojalistický departement: sedmnáct tisíc sedmdesát devět voličů řeklo ano, ne jen šest!

Někteří voliči doprovodili svou volbu přáním. Strávníci Invalidovny, „kteří se vydali společně na radnici X. obvodu“, zcela samozřejmě prohlásili:

„Ať je Bonaparte konzulem doživotně a ať jej ochraňuje Bůh!“

Jak jsme se během několika měsíců dostali daleko od svrchovaného lidu... Když děkoval členům senátu, kteří mu přinesli prohlášení o doživotním konzulství, připomněl také Napoleon boží zákon:

„Jsem rád, že jsem byl z příkazu toho, od něhož pochází vše, povolán, abych vrátil na zem spravedlnost, rád a rovnost, a až uslyším zvonit poslední hodinku, odejdu bez lítosti a bez strachu ze smýšlení budoucích generací.“

Jeho věhlasné jméno se vzápětí objevilo na mincích a 15. srpna – datum narození nového vůdce – byl prohlášen národním svátkem. A Cobenzl napsal Colloredovi: „Kde se zastaví ten potok, jenž je rychlejší a ničivější v míru než ve válce?“

Napoleon už byl zvolen prezidentem italské republiky a koncem téhož roku mu poslanci osmnácti helvétských kantonů přinesli titul „prostředník švýcarské konfederace“. Do konce i někteří rojalisté se mu začali obdivovat a shledávali, že v Bonapartovi je něco dobrého.

„Existuje ďábel, kterého bychom mohli dosadit na místo tohoto malého darebáka?“ zvolal vévoda de Laval, emigrant,

jenž se nedávno vrátil, ale jistým druhem královského rozkazu podepsaným „tím malým darebákem“ byl vykázán čtyřicet mil od Paříže.

Republika už byla jen vzpomínkou. Když se jednoho dne bavit jeden muž, který kdysi patřil ke královskému dvoru, s Lucienem Bonapartem, zmiňoval se o Normandii a Languedoku jako o „nejkrásnějších provinciích království“.

„Omluvte mě,“ řekl Lucienovi, „je to starý zvyk.“

„Och! Nemusíte se omlouvat,“ odpověděl bratr prvního konzula duchaplně. „Sám se někdy přistihnu, že mluvím o republice.“

Podle Bonaparta, který se už považoval za rovna králům – než se stane jejich pánem – musela Francie co nejrychleji zaujmout své místo v Evropě. A nemělo to být jiné místo než první.

Přestěhuje se Bonaparte do Versailles? Zámek mu připadal „příšerně ohavný“ – nádherný palác se tehdy lidem zdál stejně vyšlý z módy jako dnešním Pařížanům někdejší vchodky do metra. Proto dal Napoleon přednost zámku v Saint-Cloud, jenž sice nebyl o nic „modernější“, zato měl lidštější rozměr. Právě tam učinil své první panovnické kroky, právě tam ho viděl republikánský německý skladatel J. F. Reichardt oblečeného „do zelené uniformy s červenými manžetami... Dal se do hovoru s první dámou, která stála nejbliž, složil jí několik poklon a položil pár otázek, jež se, jak jsem mohl slyšet sám nebo jak jsem se dozvěděl od ostatních, neměnně týkaly počasí v její zemi, cesty a trvání jejího pobytu v Paříži. Jeho úsměv se během celé audience nezměnil... Dva palácoví prefekti, menší než Bonaparte, se mu drželi po boku. Jeden z nich dámu požádal, aby Bonapartovi řekla své jméno a zemi, odkud pochází, a první konzul jí pak pozdravil úklonou hlavy ještě předtím, než s ní začal mluvit...“

Mnozí cizinci, kteří se zpočátku trochu třáslí strachem, přijížděli navštívit tuto novou Francii, jejíž hranice pro ně byly deset let uzavřené, tuto nezkrotnou dceru Evropy, která se opovážila hodit do tváře světu královu hlavu! Jejich vyprávění jsou o to vzácnější, protože když přijeli do Francie, v jejímž čele stál první konzul, měli tak trochu pocit cestovatelů objevujících nějaký neznámý kmen. Sir John Dean Paul přišel do Paříže v době, kdy první konzul odcházel do Versailles.

„Jak každý ví, je to malý muž,“ napsal o Napoleonovi, „ale jeho tvář vyzařuje inteligenci a jeho oči odrážejí nevšedního ducha. Jeho rovné vlasy nejsou napudrované a jsou ostříhané velmi na krátko.“

Reichardt viděl Napoleona také vycházet z kaple v Tuileřích. „Ukláněl se na všechny strany a usmíval se, jako to dělával král ve Versailles... Mluvil duchaplně, nenuceně a snadno o všech tématech, a když jsem se s ním setkal podruhé, hovořil se mnou o divadle. Němce obdařil přívlastkem ‚melancholičtí‘, dramata mu připadala ‚dojímavá‘ a haněl francouzskou tragédií, kterou k pláči neměl rád.“

Náš obdiv je bezmezný tváří v tvář vůdci, obdivuhodnému člověku a géniovi, který nechal všechny lidské bytosti daleko za sebou. Z těchto důvodů se dokonce obdivujeme všem, kteří ho obklopovali jako stádo hlupáků... Ale zůstáváme stát bez dechu, když vidíme, jak se před našima očima pomalu přeměňuje v samovládce-imperátora.

A musíme sebou trhnout, když ho slyšíme říkat:

„Aby se člověk mohl stát dobyvatelem, musí být krutý.“

Jeho tyranie se projevovala zejména vůči nejbližším.

Je ovšem třeba přiznat, že Napoleonova rodina byla nenasytná a že v případě svých šester a bratrů se dočkal jen zklamání a hořkosti – s výjimkou své milované Pauliny.

Podle některých byl Bonaparte dokonce *Paganettiným* milencem. Simonville, jeden z chvilkových milostných rozmarů „malé pohanky“, tvrdil, že mu sestra prvního konzula po 18. brumairu řekla:

„Se svým bratrem vycházím velmi dobře. Už se mnou dvakrát spal.“

V případě lehkomyšlné nymfomanky Paoletty nás nemůže překvapit nic. Pokud po ní *Napoleone caro mio* zatoužil, proč by odmítala? Ale nezdá se, že by jeho sklony, které nebyly po celý jeho život příliš náročné, vedly Bonaparta k tomu, aby se dopustil tak amorálního skutku. Způsob, jakým se choval v posteli k Joséphině nebo ke svým milenkám, příliš nesvědčí o tom, že by byl nakloněn komplikacím a erotickým výstřednostem...

A Hortensie? Mnozí její současníci tvrdili, že Bonapartova nevládní dcera je jeho milenkou. Žádný krevní svazek je samozřejmě nespojoval a Hortensie byla bezpochyby mnohem smysluplnější než Napoleon, ale jen stěží si dovedeme předsta-

vit, že by se nechala strhnout do náruče manžela své matky, kterou zbožňovala.

Prvnímu konzulovi a později císaři se rovněž připisuje víc milenek, než jich ve skutečnosti měl, ačkoliv jeho zákulisní a milostné avantýry byly časté. A Joséphina, pokud nechtěla vyvolat scénu, musela zavírat oči a připustit, že nevěry jejího manžela pro něj nic neznamenají.

„Láska ve skutečnosti neexistuje,“ řekl jednoho dne. „Je to umělý pocit vytvořený společností. Možná to však nemohu posoudit, jsem příliš rozumný...“

Ale copak Joséphinu šíleně nemiloval?

„Dokázal jsem kvůli nějaké ženě nespát týden nebo čtrnáct dní,“ vysvětloval, „ale to nebyla láska. Je to marné, sejde z očí, sejde z mysli.“

Zdá se, že už zapomněl na své zoufalství, když záletná kreolka za ním odmítala přijet do Itálie.

Na počátku konzulátu se zajímal o mladou herečku z Théâtre-Français, Thérèse-Étienne Bourgoinovou, bývalou tanečnici, jejíž vzhled mladičké dívky jdoucí na katechismus ostře kontrastoval s jejími „pikantními žerty“. Chaptal se jí obdivoval, nazýval ji „vílou radosti a slasti“ a oficiálně ji přetežoval. Ministr vnitra – policie tehdy do jeho resortu nespádala – určitě nevěděl o Bonapartově zájmu o jeho milenkou, protože byl jednou večer v roce 1804 při práci s Napoleonem, který si právě posadil na hlavu korunu, velmi překvapen, když uslyšel sluhu, jak oznamuje: „Slečna Bourgoinová.“

„Ať počká!“ křikl panovník.

Ministr pochopil, co znamená její návštěva v tuto pozdní dobu, vzal si tašku, odešel a následující den poslal svou deništi – tentokrát definitivně.

Udělal to císař schválně, aby se zbavil Chaptala, kterému říkal „taťka klystýr“? Nevíme. Buď jak buď, slečna Bourgoinová se na císaře smrtelně rozzlobila.

Později litoval, že ženám nevěnoval víc času – třeba jen proto, aby se s nimi bavil „na kanapi“.

„Býval bych se dozvěděl spoustu věcí. Je to řeka potřebující vodu, kterou jí musíme nosit.“

Ještě jednou pronesl své slavné:

„Ať počká!“

Tentokrát se jednalo o jinou herečku, o slečnu Duchesnoisovou, která byla s Joséphinou Raquinovou – která nebyla ani tři

chu hezká. Měla nos, „jehož pískání odpovídalo jeho velikosti“, jak řekl Alexandre Dumas, a její tvář připomínala „kameninového lva, jímž se zdobí balustrády“. Ale protože měla stejně hezké tělo jako Venuše milótská, ráda ho ukazovala a dávala, aby se zapomnělo na první – a nepříjemný – dojem.

Když pronesl své slavné „ať počká“, první konzul, pohlcený prací, měl jistě na mysli její nos a jeho pískání. Ale herečino tělo se mu muselo znovu vybat, protože když se dozvěděl, že slečna Duchesnois neodešla, o chvíli později prohlásil:

„Ať se svlékne a lehne si!“

Ten večer měl nos poslední slovo, protože když mu potřeťi připomněli její přítomnost, Bonaparte přikázal:

„Ať se oblékne a jde pryč!“

Slečna George, velká sokyně slečny Duchesnois, se podobného jednání obávat nemusela a s ní věci došly dál než jen k objetí mezi diktováním dopisů. Bonaparte si jí všiml 28. listopadu 1802 v Théâtre-Français během představení *Ifigenie na Aulidě*, kde hrála roli Klytaimnstry. Ve skutečnosti se jmenovala Marguerite-Joséphine Weimerová, pocházela z herecké rodiny, byla Raucourtovou žačkou a tehdy jí bylo šestnáct. Už tenkrát vypadala velice vznešeně a připomínala sochu mladé a ušlechtilé Římanky. „Krásná jako antická socha!“ prohlásil Mirecourt. „Postava královny a úchvatná kráso!“ Ani ona neskrývala své půvaby a svůj milostný život začala ve čtrnácti letech – samozřejmě to byla divadelní láska – v náručí jednoho herce, „mého krásného Lafona“, jak mu říkala. V té době byla milenkou polského prince Sapiehy. Přesto se však trochu vylekala, když – ještě týž den, po představení *Ifigenie na Aulidě* – za ní přišel Constant a jménem prvního konzula ji poprosil, aby následující den v osm hodin večer přijela do Saint-Cloud.

„Chce vám osobně složit poklonu za vaše úspěchy,“ oznámil jí komorník.

Leknutí trvalo jen několik vteřin.

„Vyřiďte prvnímu konzulovi, pane, že budu mít tu čest přijet zítra do Saint-Cloud. Můžete pro mě přijet v osm hodin, ale ne domů, ale do divadla.“

To proto, aby se to nikdo nedozvěděl...

Nazítří nastoupila oblečená v bílém mušelínu, se zeleným krajkovým závojem na hlavě a s kašmírovým šálem přes ra-

mena – byl frimaire – s Constantem do kočáru. Když přijela do zámku, bušilo jí divoce srdce, alespoň jak sama vyprávěla. Constant ji zavedl přes oranžerii a skrz dveře vedoucí na terasu do ložnice, kde na ni čekal Roustam.

„Uvědomím prvního konzula...“

Zůstala sama. Obrovská postel, velká pohovka... To vše jí připadalo dost hrozné. Konečně vstoupil. „První konzul měl na sobě hedvábné punčochy,“ vyprávěla, „bílé saténové kalhoty, zelenou uniformu s červenými manžetami a límcem a v podpaží držel klobouk. Vstala jsem. Přistoupil ke mně. Podíval se na mě s okouzujícím úsměvem, který patřil jen jemu, vzal mě za ruku, posadil mě na tu velikou pohovku, zvedl můj závoj a bez okolků ho odhodil na zem...“

Podle slečny George a jejich *Paměti* – koketerie staré dámy, která své vzpomínky napsala o půl století později – zůstala u prvního konzula do pěti hodin do rána a – věc těžko uvěřitelná – k ničemu nedošlo. Jen když se Bonaparte dozvěděl, že její závoj je dárek od prince Sapiehy, roztrhal ho „na tisíc kousků“. Aby jí ho vynahradil, Constant musel dojít pro „bílé kašmír a velký anglický závoj“... Pravděpodobně do Joséphinina šatníku.

Slečna George popsala čtyři noci strávené v Saint-Cloud. Pokud jí máme věřit, jeho milenkou se stala teprve třetí noc. „Pomaličku mě svlékal. Roli komorné hrál s takovou veselostí, půvabem a nevtíravostí, že jsem se volky nevolky musela podvolit. A jak nebýt fascinovaná a přitahovaná takovým člověkem? Choval se jako dítě, aby se mi líbil. Už nebyl konzulem, ale možná zamilovaným mužem. Ale v jeho lásce nebyla ani divokost, ani hrubost...“

On, jenž měl hrůzu z „vnitřností lůzy“, jak se sám vyjádřil, byl nadšen rukama své *Georginy*. Ruce „plné doličků“, jak napsal Théophile Gautier, „skutečné královské ruce stvořené pro žezlo“. Nohy už nebyly tak šťastné. Jednomu člověku, který prohlásil: „Má vystupování královny!“ odpověděl jeden vtípek: „A nohy krále...“

„Smál se,“ vyprávěla George, „hrál si se mnou, musela jsem ho honit. Aby přede mnou unikl, vylezl na žebřík, který stál u knihovny, a já, protože žebřík byl pojízdný a velmi lehký, jsem s ním jezdila po celé pracovně, smála jsem se a on na mě křičel:

„Ublížíš mi! Přestaň, nebo se rozzlobím!“

Toto dobrodružství prozářilo celý Georgiin život. Když mluvila o Napoleonovi, vždycky se jí chvěl hlas.

„Opustil mě, aby se stal císařem,“ říkala.

Jednou večer jí „strčil do výstřihu“ velký svazek bankovek – čtyřicet tisíc franků.

„Proč mi je dáváte?“

„Nechci, aby mé Georgině během mé nepřítomnosti chyběly peníze.“

„Nikdy mi císař nedal peníze přes někoho. Vždycky mi je dával sám. Ten večer byl tak něžný, jak jsem to ještě nikdy neviděla...“

Čtyřicet tisíc franků! A kvůli několikátýdenní nepřítomnosti! Bonaparte musel odjet na inspekci vojenského ležení v Boulogne na pobřeží Severního moře, protože válka byla opět na spadnutí.

Od 28. listopadu 1802 měla Francie s Anglií „chladné“ vztahy. „Překvapený a zarmoucený“ první konzul se dozvěděl, že ten den si hrabě d'Artois, bratr Ludvíka XVI., dovolil vykonat přehlídku jednoho anglického pluku a okázale používat rozkazů bývalé monarchie!

„Je to věčná urážka francouzského lidu!“

Bonaparte měl pravdu, když říkal Talleyrandovi, aby vyřídil lordu Whitworthovi, že jeho dvě země mu připadají, „že nedodržují mír, ale příměří“.

O měsíc později si už Bonaparte myslel, že přišla hodina, kdy je nutné varovat Francii před „proradným Albionem“... Městská rada v Orléansu požádala, aby směla opět vztyčit sochu postavenou na počest Jany z Arku. První konzul napsal starostovi Orléansu, občanu Crignonovi des Ormeaux, aby mu dal najevo, že toto přání je mu „velmi příjemné“. Věhlasná Jana z Arku,“ upřesnil, „dokázala, že není žádným zázrakem, když se za okolností, kdy je ohrožena národní nezávislost, projeví francouzský duch.“ A pak, využívaje příležitosti, dodal: „Naši sousedé, vypočítavější a prohnanější, zneužívají upřímnosti a loajality naší povahy a neustále mezi nás zasévají nesváry, z nichž se rodí pohromy naší doby a všechny katastrofy, které nám připomíná historie.“

Podle amienské dohody měla Anglie opustit Maltu v září roku 1802. Ale ani o šest měsíců později ještě nezačala s eva-

kuací. Bonaparte považoval Maltu za druhý Gibraltar a tvrdil, že snaha Anglie obsadit ve Středoze­mním moři tato dvě klíčová místa svědčí o zcela evidentním „záměru spojit tak­řka výhradní obchod Indie, Ameriky a Baltického moře se Středoze­mním mořem“. 15. února 1803 konzul své myšlenky ještě upřesnil takto: „Ze všech pohrom, které mohou potkat francouzský lid, se s touto nedá žádná srovnat.“

Anglické stanovisko bylo prosté: Hawkesbury ho vysvětlil francouzskému ministru Ottovi:

„Piemontsko bylo sjednoceno. Můžete nakládat s osudem Německa, Švýcarska a Holandska a navzdory rozhodnutí, která jsme učinili, že se nebudeme žádným způsobem vměšovat do záležitostí kontinentu, jsme do nich zataženi i přes svou vůli stížnostmi, které dostáváme, stejně jako veřejným míněním, které je zde vyjadřováno s bezpříkladnou rázností.“

Fakt, že Francie v září roku 1802 anektovala Piemontsko – a neopustila Holandsko – podle Londýna dával Anglii právo ponechat si Maltu. Na tento zvláštní argument mohla Francie odpovědět, že amienská dohoda absolutně nespecifikovala případ Holandska nebo Piemontu. Byla to lunevillská smlouva, kterou svým způsobem amienský mír nahradil, v níž se o tom hovořilo.

18. února 1803 pozval Bonaparte anglického vyslance v Paříži lorda Whitwortha a udělal mu divokou scénu trvající skoro dvě hodiny – a za přítomnosti diplomatického sboru „oněmělého úžasem a obavami“. Všechny výčitky opakovaně několik měsíců vybuchly a nahromadily se. Hlas prvního konzula hřměl:

„Chcete válku. Válčili jsme spolu patnáct let. I to už bylo příliš. Ale vy chcete válčit dalších patnáct let a nutíte mě k tomu!“

Pak se obrátil k vyslancům Ruska a Španělska a vysvětlil jim:

„Angličané chtějí válku, ale pokud jako první vytasí meč, já budu poslední, kdo ho zasune do pochvy. Nerespektuji smlouvy. Od této chvíle je třeba smlouvy přikrýt černým filtrem.“

Whitworth raději mlčel a čekal, až se bouřka přežene.

„Proč zbrojíte?“ pokračoval Bonaparte a ještě zvýšil hlas. „Proti komu všechna ta bezpečnostní opatření? Já nemám ve francouzských přístavech ani jednu vyzbrojenou bitevní lod

Ale pokud budete zbrojit, já budu také. Možná Francii můžete zabít, ale nikdy ji nezastrašíte!“

Aniž ztratil svůj klid, vyslanec se pokusil promluvit a doufal, že „přátelské vysvětlení“... Ale Bonaparte jej přerušil:

„Není nutné nic přidávat k tak jasným a pozitivním klauzulím amienské dohody!“

Pak, dřív než opustil místnost, řekl:

„Za čtrnáct dní budeme bojovat... Malta, nebo válka!“

Malta? Angličané ji nechtěli – nemohli – evakuovat. A tak, po čtrnácti měsících míru, opět vypukla válka, která trvala dvanáct let...

Když se vrátil do svého paláce, lord Whitworth napsal svému nadřízenému: „Myslel jsem si, že slyším spíš nějakého kapitána od dragounů než hlavu jednoho z nejmocnějších států Evropy.“

1. května lord Whitworth nabídl Talleyrandovi „dohodu“ týkající se Malty. Anglie si ji ponechá deset let. Co se týče Holandska, to francouzské jednotky okamžitě opustí. Navíc si vláda „Jeho Veličenstva“ ponechá správu Lampedusa, ostrova sousedícího s Maltou. „Anglie,“ dodal, „žádá odpověď Francie do týdne!“

Výzva rozzlobila Napoleona stejně jako rozpory kolem smlouvy. Proč by měla Anglie deset let okupovat Maltu, zatímco Francie by měla bez meškání opustit Holandsko?

„Přeji si,“ řekl Talleyrandovi, „aby se konference nezvrhla ve zvanění. Ukažte chlad, povýšenost a dokonce hrdo­st. Pokud nota bude obsahovat slovo ultimátum, nechte mu pocítit, že toto slovo v sobě obsahuje válku a že tento způsob jednání je na vyšší situaci.“

Bylo třeba udělat rázný konec:

„Pokud tam to slovo nebude, zařídte to tak, aby tam bylo doplněno s tím, že musíme konečně vědět, na čem jsme, a že jsme vyčerpáni tímto stavem úzkosti...“

„Konference“ samozřejmě nepřinesla žádné uvolnění. Proto následující den – 2. května – požádal lord Whitworth o vydání pasů. Talleyrand se po poradě s Bonapartem pokusil zachránit mír tím, že navrhl, aby byla Malta svěřena do správy některé z mocností garantujících amienský mír. Vyslanec – a jeho jednání dokazuje touhu po roztržce – se spokojil jen tím, že zopakoval předchozí nabídky Anglie.

16. května oznámil první konzul Lucchesinimu:

„Odvážím se toho nejobtížnějšího, ale zároveň neplodnějšího podniku z hlediska úžasných následků, jaké kdy politika poznala. Během tří dnů, za mlhavého počasí a nepříliš příznivých okolností se mohu stát pánem Londýna, parlamentu, banky...“

O čtyři dny později bylo porušení amienského míru oznámeno poslancům. Bonaparte se rozhodl pro válku „jen s největším odporem“.

I když nadále pokračoval v oficiálním životě prvního konzula, rozšířil přípravy. Dokonce vytvořil jednotku „překladaatelů“. Zároveň aktivizoval práce ve vojenském ležení v Boulogne a vydal rozkaz, aby se vojáci učili plavat „každou třetí hodinu“. Prikázal vybudovat flotilu člunů s plochým dnem, které by umožnily přelout Lamanšský průliv.

Konzul nicméně nevěnoval pozornost tomuto článku, jenž vyšel v *Journal des débats* tři dny po jeho návratu: „Byl podán důkaz nové vynálezavosti, jejíž celkový a znamenitý úspěch bude mít ty nejužitečnější následky pro obchod a vnitrozemskou plavbu. Už dva nebo tři měsíce můžeme vidět u nabřeží Chaillet kotvit loď bizarního vzhledu, protože je vyzbrojena dvěma velkými kolesy umístěnými na ose jako u vozu. Za těmito kolesy jsou jakási kamna s komínem, které vypadají jako malé čerpadlo na uhlí určené k pohánění koles a lodě. Před několika týdny se několik zlomyslníků pokusilo tuto konstrukci potopit. Její autor opravil škody a především se mu dostalo té nejlichotivější odměny za jeho práci a talent. V šest hodin večer, za pomoci pouhých tří osob, uvedl svou loď a dvě další, které byly přivázány za ní, do pohybu, a během hodiny a půl poskytoval zvědavcům zvláštní podívanou na loď vybavenou koly jako u vozu. Tato kola, vybavená listy nebo vesly, jsou uváděna do pohybu čerpadlem. Když jsme loď sledovali po břehu, její rychlost proti proudu se rovnala zrychlené chůzi, to znamená dva tisíce čtyři sta sáhů za hodinu⁵. Po proudu byla její rychlost mnohem větší... Autorem tohoto skvělého vynálezu je pan Fulton, Američan a slavný mechanik.“

Fulton byl opravdu skvělý mechanik, protože v červenci roku 1801 sestavil v brestském přístavu svůj *Nautilus*, skutečnou ponorku dlouhou šest metrů čtyřicet, která po hladině plula pod plachtou a ponořovala se – samozřejmě velmi p-

⁵ 1 sáh = 1,949 m – pozn. překl.

malu – za pomoci vrtule, jíž jeden námořník roztáčel klikou... Stroj se potopil, když se voda napumpovala do ponorové nádrže a dosáhl hloubky kolem sedmi metrů. Zásobník stlačeného vzduchu umožňoval zůstat pod hladinou šest hodin. Využití *Nautila*? Při pokládání výbušniny pod trup nepřátelských plavidel!

Když prvnímu konzulovi vyprávěli o těchto dvou vynálezech, pokrčil rameny:

„V každém hlavním městě je spousta dobrodruhů a vynálezců nabízejících všem panovníkům domnělé zázraky, které existují jen v jejich představách. Jsou to šarlatáni a podvodníci. Ten Američan je jedním z nich. Už mi o něm nemluvte!“

Když chtěl přehodnotit své rozhodnutí, už bylo příliš pozdě: Fulton své vynálezy předal Američanům...

Z Boulogne napsal Bonaparte 16. listopadu Cambacérsovi: „Všechno tady začíná nabírat správné tempo a směr. Z Ambleteuse jsem viděl anglické břehy, jako jsou vidět Tuilerie z Montmartru. Rozeznával jsem domy a pohyb. Je to příkop, který bude překročen, až budeme mít odvalu se o to pokusit.“

Anglie na pokraji války čekala, kdy uslyší strašlivý výkřik „Přicházejí!“, a vojáci se chýstali odrazit nájezdníka *Boneyho*. Tak přezdívali Napoleonovi. „Kavalerie dobrovolníků je ze všeho nejmšnější, jak jsme se dozvěděli ze zprávy tajného agenta, která se rozšířila v Boulogne v měsíci srpnu. Velká část jezdců má pronajaté koně jen ve službě, pak chodí pan jezdec pěšky... Výjimkou je pluk Saint-Jamesových dragounů, jehož příslušníci jsou nejbohatší mladí angličtí šlechtici... Každý jezdec má k ruce pět nebo šest sluhů na koních. Jeden má na starosti portské, druhý likér, třetí měšťanský oděv svého pána. A tak, když je pan Saint-Jamesův dragoun unavený službou, může svléknout uniformu a stát se obyčejnou soukromou osobou...“

To ovšem Anglii nebránilo, aby kromě svých sedmdesáti tisíc milicionářů nepostavila armádu složenou ze sto třiceti šesti tisíc mužů, nepočítaje v to posádky námořních eskader. Ale přesto se Anglie, která od Hastingsu⁶ nikdy nebyla přepa-

⁶ Přístav na březích Lamanšského průlivu, kde 14. října 1066 porazil Vilém Dobývateľ Haralda II. – pozn. překl.

dena, začala chvět. Nový kabinet, jemuž předsedal slavný Pitt, vložil veškerou svou naději nejen do pobřežních baterií, ale především do rozsáhlého spiknutí, které dosáhlo až do Paříže. Georges Cadoudal, jehož kapsy byly nabitě anglickým zlatem, se 20. srpna 1803 vylodil na normandském pobřeží. Brigada *El Vencejo* ho vysadila u úpatí bivillských útesů. Hrozný George se dostal do Paříže a na počátku roku 1804 tam pobýval už šest měsíců, aniž o tom měla policie nejmenší poněti. Pitt si mnul ruce: s podporou, již Šuan disponoval, se moc prvního konzula brzy rozplyne! A to nemluvě o salonní opozici!

„Francie bude ztracena, jestli Bonaparte nezmizí co nejdříve!“ prohlásila madam de Staël. „Dala bych svůj život i bohatství odvážnému smrtelníkovi, který by potrestal tyрана. A proč bych mu neměla nabídnout i srdce? Miluji ho a ožením se s ním!“

Oženit se s nesnesitelnou Corinnou? Taková nabídka by odradila i ty nejodvážnější... Spíš než nápadníků madam de Staël se Bonaparte musel obávat Cadoudala, který v čele svých *tape-durs* slíbil, že tyрана unese. Samozřejmě, kdyby se první konzul únosu seabeměně vzpěchoval, dokázali by mu zavřít pusu – a navždy! Britský ministr Wyndham to vyjádřil přesně: „Pan de Cadoudal v sobě má onu nenucenost a jistotu, která je známkou silného ducha. Ze všech, kteří se kdy zapojili do rojalistických záležitostí, je to právě on, kdo ve mně vyvolává nejsilnější pocit, že je zrozen proto, aby se stal velkým.“ Angličané byli přesvědčeni, že tento „velký duch“ udělá konec kariéře toho prokletého generála, který nedával Pittovi spát! Jak to napsala ultraroyalistka hraběnka d'Albany: „Je to strašná věc, že takový mrňous obrátí celý svět vzhůru nohama!“

Jenomže ten „mrňous“ neměl žádnou chuť čekat se skříženými rukama.

13. ledna 1804 přijel do Malmaisonu velmi rozrušený státní rada François Régal, který měl na starosti policii. Bonapartovi, jenž ho okamžitě přijal, oznámil vážnou novinu:

„Pichegru je v Paříži. Cadoudal pro něj poslal do Londýna!“

Byl to jeden šuanský vězeň – Quérelle – odsouzený na smrt, který doufal, že si zachrání život, a při posledním výslechu všechno *in extremis* přiznal. První konzul zbledl. Jestliže je Pichegru v Paříži, je tam proto, aby se podílel na vražedných plánech Cadoudala a jeho bandy zabijáků.

Pichegru! Překvapující cesta, jíž prošel tento venkovan z Arbois za posledních dvanáct let! Během revoluce se stal divizním generálem, vrchním velitelem severní armády a národním hrdinou, který během skvělého tažení dobyl Holandsko! V roce 1796 pod Direktoriem opustil armádu a vstoupil do Rady pěti set. Zapletl se do státního převratu 18. fructidoru, byl zatčen a deportován do Cayenne. Po necelém roce uprchl z galejí, podařilo se mu dostat se do Londýna a nabídl své služby anglické vládě, která ho najala a poskytla mu penzi.

Mír z roku 1801 jej uvrhl do nečinnosti. Čím dál víc se užíral nenávisť vůči svému šťastnějšímu rivalu Bonapartovi a nakonec ho proklel. Právě v té době se mezi všemi možnými spiklenci klepajícími u Pichegruho dveří objevil Cadoudal. Stál v čele silné organizace a Pichegrumu nabídl, aby se stal duší spiknutí, jehož cílem mělo být zavraždění prvního konzula. Generál souhlasil, a to tím spíš, že účastníkem spiknutí byl i generál Moreau.

Jeden zatčený Šuan policii informoval. Město bylo okamžitě uvedeno v pohotovost. Trest smrti hrozil všem, kdo by poskytlí úkryt „lupičům“, a tři vůdci spiknutí padli brzy do rukou státní moci.

„Proč jste přijel do Paříže?“ vyptávali se Cadoudala.

„Abych zaútočil na prvního konzula.“

„Měl jste kolem sebe hodně lidí?“

„Ne, protože jsem měl na prvního konzula zaútočit až v době, kdy bude princ v Paříži, a on tam ještě nedorazil...“

„Plán byl tedy vypracován se souhlasem nějakého bývalého francouzského prince?“

„Ano, občane soudce.“

Francouzského prince?... Vypukla příšerná aféra! Tím princem nemohl být podle Bonaparta nikdo jiný než Louis-Antoine de Bourbon-Condé, vévoda z Enghien, jeden z velitelů emigrantské armády, ten, kterému republikánští vojáci přezdívali *Duc-va-de-bon-cœur* a jenž pobýval v Ettenheimu nedaleko pravého břehu Rýna. Ve skutečnosti však spiklenci čekali na příjezd prince de Polignac, který vůbec nepatřil k bourbonskému rodu.

Jeden četník – četař Lamothe – převlečený za měšťana, byl vyslán ze Štrasburku a ubytoval se v hospodě U slunce v Ettenheimu. Podle svého zvyku se dal do hovoru s hospod-

ským. Ten vyslovil německy jméno markýze Thumeryho, věrného princova druha. V jeho ústech se však *té* stalo písmenem *dé*, poslední slabika se proměnila na *riey* a milý četař rozuměl místo Thumery *Dumouriez*. Stejným způsobem četník ve svém hlášení změnil jméno poručíka Schmidta na *Smitha*.

Když hlášení dorazilo 8. března do Tuilerií, Bonaparte se strašlivě rozzlobil. Tak Dumouriez, ten zrádce republiky, ten dezertér přešel k nepříteli a přidal se k vévodovi z Enghienu! Smith, bezpochyby ten slavný anglický agent Spencer Smith ze Stuttgartu se rovněž nachází v Ettenheimu! První konzul přecházel po své pracovně jako lev v kleci.

„Takže jsem toulavý pes, kterého je možné zabít na ulici, zatímco mí vrahové jsou posvátné bytosti? To tedy naráží... Na válku odpovím válkou... Ztrestám spiknutí: ten, kdo je vinen, mi zaplatí!“

Co se dalo vytknout vévodovi z Enghienu? Určitě byl placebný Londýnem, určitě několikrát nabídl svůj meč anglické vládě k boji proti Francii, ale to nebylo nic nového! Copak emigranti nebyli už od roku 1792 v žoldu nepřátel republiky? Ale pro nic za nic se Cadoudalova spiknutí nezúčastnil. Bonaparte zpočátku věřil, že právě vévoda celé spiknutí vymyslel, ale po přiznání prvních spiklenců zatčených konzulární policií si uvědomil skutečnost.

Byl právě v Malmaisonu, když se dozvěděl, že princova zatčení proběhlo bez konfliktu. Francouzské jednotky pronikly na cizí území a pohrdajíce lidskými právy, vévodu z Enghienu unesli. Bonaparte dostal podrobnou zprávu od velitele Charlota, kterou si musíme přečíst: „Generál Dumouriez není nikdo jiný než markýz de Thumery..., kterého jsem zatkl. Informoval jsem se, zda se Dumouriez v Ettenheimu objevil. Ujistili mě, že ne, takže mohu potvrdit, že pravděpodobně došlo k záměně jeho jména se jménem generála Thumeryho. Vévoda z Enghienu, s nímž jsem o tom mluvil, mě ujistil, že Dumouriez v Ettenheimu nikdy nebyl. Je nicméně možné, že mohl být pověřen, aby doručil princovi nějaké instrukce z Londýna, které ovšem neobdržel, neboť je pod jeho úroveň jednat s podobnými lidmi. Princ tvrdí, že Bonaparta považuje za velkého muže, ale jako princ z bourbonského rodu se přiznal k nesmiřitelné nenávisti, stejně jako vůči Francouzům, proti nimž povede válku za každých okolností...“

Bonaparte měl tedy důkaz, že četař Lamothe se šeredně zmýlil. První konzul mohl ještě celou záležitost zarazit, ale protože poslední věta z hlášení velitele Charlota jej podráždila, odmítl se četníkovým omylem zaobírat a na svých rozkazech nic nezměnil. O osmačtyřicet hodin později, zatímco vévoda z Enghienu opustil Štrasburk, přivezl druhý kurýr do Malmaisonu listiny zabavené v Ettenheimu. Dokazovaly, že vévoda stál v čele sice poměrně mírumilovné antirepublikánské sítě, to je pravda, její větve však sahaly až do Paříže. Kopie jednoho dopisu odhalila, že se princ zabýval i eventuální Bonapartovou smrtí. „Je v mém zájmu zůstat poblíž hranic,“ napsal svému dědečkovi, princovi de Condé, „protože podle toho, jak se vyvíjí situace, smrt jednoho muže by mohla znamenat totální změny.“ Enghien bezpochyby myslel na smrt diktátora na válečném poli – ošklivil si dýku – ale Bonaparte v tom chtěl vidět jen narážku na úspěch Cadoudalových plánů. Koncept dlouhé zprávy, kterou princ adresoval siru Charlesu Stuartovi, dokazoval vévodovu vinu:

„Vévoda z Enghienu,“ napsal, „se uchází o přízeň Jeho britského Veličenstva, aby mu prokázalo laskavost, povšimlo si ho a použilo jakkoliv a v jakékoli hodnosti proti jeho nesmiřitelným nepřátelům a uráčilo se mu svěřit velení nějakých pomocných jednotek, do nichž by mohl zařadit bývalé důstojníky věrné svému národu a dezertéry, kteří by se k němu mohli připojit. V této době, kdy v republice vládne zmatek, by byl jejich počet velký. Vévoda z Enghienu se o tom v kladném smyslu mohl přesvědčit během svého dvouletého pobytu na hranicích.“

Když se Joséphina dozvěděla o plánech svého manžela přímo z jeho úst, prosila jej, aby si neušpinil ruce krví Bourbonů.

„Ženy musí zůstat mimo všechny oficiální záležitosti,“ odpověděl jí. „Moje politika si žádá zásah státu, čímž dosáhnu právo chovat se v budoucnu mírně. Beztrčnost by povzbudila všechny strany, jsem tedy nucen i nadále perzekvovat, vyvádět do vyhnanství, trestat, znovu se zabývat tím, co jsem už vykonal pro emigranty a vydat se do rukou jakobínů. Royalisté mě už několikrát zkompromitovali v očích revolucionářů. Poprava vévody z Enghienu mi uvolní cestu ke všem.“

Večer na něj Joséphina znovu naléhala a Bonaparte ztratil trpělivost:

„Běžte pryč! Chováte se jako dítě!“

„Tak dobře,“ odpověděla, „dobře, Bonaparte, jestli dáš své ho vězně popravit, sám půjdeš pod guillotinu jako můj první manžel. Tentokrát však půjdu s tebou i já.“

Bonaparte pokrčil rameny. Ženy politice nerozumějí: to byla myšlenka, která v něm pevně hnízdila.

Bude mít Fouché větší šance? Přijel do Malmaisonu v devět hodin ráno. Bonaparte se dlouhými kroky procházel v parku.

„Vím, co vás přivádí,“ řekl mu. „Dnes zasadím velký a nezbytný úder.“

„Rekl jsem mu tedy, že se proti němu postaví celá Francie a Evropa,“ vyprávěl kralovrah, „pokud si neopatrí nevyvratitelný důkaz, že vévoda v Ettenheimu konspiroval proti jeho osobě.“

„K čemu potřebujeme důkaz?“ vykřikl Bonaparte. „Copak není Bourbon a nejnebezpečnější ze všech?“

Fouché naléhal, předkládal „politické důvody, které by mohly umlčet důvody státní“. Marně. Konzul mu nakonec s humorem řekl:

„Neopakovali jste snad vy a vám podobní stokrát, že nakonec budu Monkem a znovu uvedu Bourbony na trůn? Už neexistuje žádný způsob, jak couvnout. Jakou větší záruku mohu dát revoluci, kterou jste stvrdili krví krále? Je třeba s tím skoncovat. Obklopují mě spiknutí. Musím zavést teror, nebo zahynout.“

Po celé Evropě se navíc vyprávělo – a nebyla to pravda – že vévoda z Enghienu často překračoval hranici a jezdil do Strasburku. Bonapartův hněv byl bezbřehý:

„Bourboni se domnívají, že mohou prolít mou krev jako v případě toho nejbezpečnějšího zvířete! Ale moje krev má stejnou cenu jako jejich! Oplatím jim terorem, který mi chtějí vnutit. Moreauovi odpustím jeho slabost a chování hloupého žárlivce, ale nelítostně nechám popravit prvního prince, který se mi dostane do rukou... Poznají, s jakým mužem mají co do činění!“

„Myslím, že kdyby se nějaký příslušník rodu Bourbonů nacházel ve vaší moci, přísnost by nebyla na místě, vidíte?“ naznačoval mu Cambacérès.

„Co to říkáte, pane? Vězte, že nechci ušetřit ty, kteří na mě posílají vrahy.“

Nazítří, 10. března, svolal první konzul svou radu do Tuilerií: Cambacérèse, Lebruna, Réala, Murata, vrchního soudce

Regniera, Fouchého a Talleyranda. Ti dva poslední udělali všechno – a nebylo to příliš těžké – aby Bonaparta dohnali k tomu, aby vyhloubil definitivní příkop mezi Francií včerejška a Francií dneška. Tak se budoucí císař, který si za revoluce uchoval čisté ruce, stal komplicem členů Národního konventu. Kalkulace to byla správná a Bonaparte jim o tom bez meškání podal důkaz, když polovičnímu kralovrahovi Cambacérèsovi vmetl do tváře:

„Dnes jste nějak skoupý na krev Bourbonů!“

Ale Cambacérès se ještě za poraženého nepovažoval. Když schůze rady skončila, následoval Bonaparta do jeho knihovny a tam mu znovu vylíčil „ještě s větším důrazem následky činu, který se chystá spáchat“. Druhý konzul mluvil o porušení lidských práv, o prolité královské krvi a o celé Evropě, která by se po chystaném únosu mohla proti Francii postavit:

„Až do této chvíle vám byly cizí všechny zločiny revoluce, ale teď nás chcete napodobit.“

„Smrt vévody z Enghienu,“ odpověděl Bonaparte, „bude v očích celého světa jen spravedlivou odplatou za to, co se chystalo proti mé osobě. Musíme rod Bourbonů naučit, že rány, které připravují pro ostatní, mohou dopadnout i na ně! Smrt je jediný prostředek, jak je odvrátit od jejich strašlivých plánů!“

Pak opakoval argument, který předtím použil Talleyrand:

„Když jsme se dostali tak daleko, už nemůžeme couvnout!“

Příjezd vévody z Enghienu se očekával ještě týž večer. Bonaparte nařídil Muratovi, novému veliteli Paříže: „Vyřídte členům komise (pověřené soudit vězně), že je s tím třeba skončit ještě dnes v noci a nařídte jim, aby ho odsoudili, o čemž nemohu pochybovat, k trestu smrti, aby byl rozsudek okamžitě vykonán a obžalovaný aby byl pohřben někde v koutě pevnosti.“ Je tento kontroverzní dokument autentický? Buď jak buď, komise skutečně měla soudit v noci a Bonaparte to potvrdil generálu Hulinovi, veliteli granátníků konzulární gardy. Zatímco vévoda z Enghienu přijížděl do Vincennes, zatímco se vojenský soud – vyděšený z role, která mu byla vnucena – seznamoval s obžalovacím spisem, jenž se skládal z pouhých pěti stran a obsahoval jen otázky výslechu, Bonaparte poslal „vrchnímu soudci“ Réalovi tento vzkaz: „Okamžitě se vydejte do Vincennes a vyslechněte vězně. Zde jsou otázky, které mu položíte: ‚Zvedl jste zbraň proti své vlasti? –

Chtěl jste nabídnout své služby Anglii? – Nezapřel jste své nejvlastnější pocity, když jste nazval francouzský lid svým nejkrutějším nepřítelem? – Nenavrhl jste, že postavíte legii a zařídíte dezerci republikánských jednotek, když jste tvrdil, že při svém dvouletém pobytu na hranicích jste udržoval tajné styky s jednotkami stojícími na Rýně? A konečně: Věděl jste o spiknutí zosnovaném Anglií a majícím za cíl svržení vlády, a v případě úspěchu tohoto spiknutí, neměl jste vtrhnout do Alsaska a podle okolností pochodovat na Paříž?“ ...

Réal spal mírumilovně doma, zatímco ve Vincennes, v malé místnosti sousedící se „soudní síní“, vyslychal vězně jeden kapitán. Enghien vyprávěl o svém životě, přiznal, že dostával z Anglie penzi (nebyl snad jeho majetek konfiskován republikou?) a tvrdil, že nikdy nebyl ve styku s Cadoudalem a Dumouriezem. Nepodílel se na žádném spiknutí, vždycky bojoval s otevřeným hledím.

Když byl krátký výslech u konce, podali mu pero. „Než podepíšu tento zápis,“ napsal Enghien, „trvám na soukromé audienci u prvního konzula. Moje jméno, mé postavení, můj způsob myšlení a hrůza, kterou ve mně vyvolává má situace, mě vedou k naději, že budu vyslyšen.“

Soudci se radili. Neměli by odložit proces, dokud nepředají prvnímu konzulovi vězňovu oprávněnou žádost? Dnes večer by tady měl být Réal, ale ten i nadále spal... Nikdo nepochyboval, že rada by princovu žádost konzulovi předal. Můžeme se domýšlet, že po krátkém rozhovoru mezi vojáky od Rivoli a Berstheimu by krev nebyla prolita... Ale za Réalovy nepřítomnosti převzal velení Savary. Soudci jsou tady, aby soudili bez přerušení. Ať tedy poslechnou!

Dveře salonu se otevřely. Několik důstojníků tvořilo soud Savary zůstal stát za židli předsedy, generál Hulin se ohřival u krbu. Princ, obklopený několika četníky, vešel do místnosti. Dovedeme si představit, s jakou zvědavostí, s jakým zájmem tito důstojníci – šest ze sedmi bylo vojáky republiky – hleděli na tohoto Bourbona s dlouhými kaštanovými vlasy, jasnými očima a orlím nosem, na tohoto posledního potomka rodu pánů z Condé, kterého měli bez podkladů soudit, aniž mohli obstarat obhájce. To nebyl proces, to byla vražda.

„Pozvedl jste zbraň proti Francii?“

„Podívejte se na mě, jsem Bourbon, to vy jste pozvedli zbraň...“

„... a já jsem jen práva své rodiny. Každý Condé...“

se může vrátit do Francie jen se zbraní v ruce. Můj rod a mé názory ze mne dělají navždy nepřitele vaší vlády.“

Savary ve svých *Pamětech* napsal, že se v tu chvíli Hulin zmínil o Cadoudalově spiknutí.

„Nikdy nás nepřesvědčíte, že vám byly lhostejné události, jejichž následky by pro vás měly rozhodující význam...“

„Pánové, já vás chápu,“ odpověděl Enghien pro pauze. „Nebylo v mém zájmu zůstat lhostejným. Požádal jsem Anglii, aby mohl vstoupit do její armády a ona mi odpověděla, že to nejde, ale že mám zůstat na březích Rýna, kde mám v nejbližší době sehrát významnou roli. Čekal jsem. Už vám nemám co říci, pánové.“

Pokud toto poloviční přiznání opravdu princ vyslovil, mohla tato slova upokojit svědomí soudců a způsobit, že uvěřili v jisté spojení s Georgesem.

„Odveďte obžalovaného a dejte vyklidit sál.“

Porada byla krátká. Hulin diktoval zapisovateli:

„Soud se radil za zavřenými dveřmi. Předseda nechal hlasovat počínaje hodnostně nejmladším a sám hlasoval posledním. Obžalovaný byl jednohlasně shledán vinným a byl na něj uplatněn...“

Generál se zarazil. Podle jakého zákona mají odsoudit tohoto bratrance Ludvíka XVI., který tím, že bojoval proti krvavě zrazené republice, se jen mstil za své mrtvé a pokoušel se získat, co mu bylo vzato? Hulin váhal, pak pokračoval... Rozsudek se doplní později!

...A byl na něj uplatněn článek... zákona... a na jeho základě byl odsouzen k trestu smrti. Byl vydán příkaz, aby tento rozsudek byl okamžitě vykonán za účasti strážního důstojníka.“

Pak si Hulin sám vzal pero, aby napsal žádost prvnímu konzulovi, aby obžalovanému byla poskytnuta audience, o níž žádal.

„Co to děláte?“ štěkl Savary, když viděl, že předseda začíná psát dopis.

„Píšu prvnímu konzulovi...“

Mistr popravčí ukončil diskusi:

„Váš úkol je skončen. Zbytek se týká mě!“

O necelou hodinu později v zámeckém příkopě praskla salva, jejíž zaburácení se ještě dlouho rozléhalo. Vévoda skončil svůj život... a jeho mrtvola byla vhozena do jámy, kterou vykopali už odpoledne...

Réal se neprobudil. Spal dál a dopis prvního konzula ležel na jeho nočním stolku. Uvědomil si to, jakmile se probudil. Celý vyděšený si na sebe rychle oblékl svůj oděv státního rady a pospíchal do Vincennes. U městských bran potkal Savaryho, který se ho zeptal, kam jede.

„Do Vincennes,“ odpověděl Réal. „Včera jsem dostal příkaz, abych se tam vypravil a vyslechl vévodu z Enghienu.“

Prekvapený Réal s úžasem hleděl na stejně tak překvapeného Savaryho, který mu oznámil, že všechno je už vyřízeno, vévoda z Enghienu byl právě zastřelen... Zatímco se Réal třesoucí se o svou funkci, vrátil domů, Savary se rozjel do Malmaisonu. V jedenáct hodin jej uvedli k prvnímu konzulovi, jemuž oznámil, že záležitost je skončena. Bonaparte vypadal překvapeně. Překvapil ho spěch – což by dokazovalo, že příkaz daný předcházejícího dne Muratovi může být jen podvrh. Savaryho popis událostí poslouchal Bonaparte velmi pozorně, hledě na generála svýma „ostřížima očima“.

„Je v tom něco, co mi nejde na rozum,“ řekl. „Máme tu zločin, který nevede k ničemu a který se mi oškliví.“

Když Savary vycházel z konzulovy pracovny, potkal Joséphinu.

„Tak co? Hotovo?“

„Ano, madam. Zemřel dnes ráno. A musím přiznat, že se choval velmi statečně... Po jeho smrti si mohli četníci rozbrat jeho šaty, hodinky a peníze, které měl u sebe, protože se jich nikdo nechtěl dotknout.“

Joséphina se rozběhla do Bonapartova pokoje.

„Vévoda z Enghienu je mrtev! Ach přáteli, co jsi to udělal!“ První konzul odpověděl:

„Neštěstí přichází příliš rychle.“

Zdá se, že upřímně litoval rychlosti, s jakou bylo všechno provedeno – podle jeho vlastního přání – ale kryl své podřízené. Večere probíhala za naprostého ticha. Když Bonaparte vstal od stolu – a jako by chtěl odpovědět na tuto němou výčitku – vykřikl:

„Alespoň uvidí, čeho jsme schopni. Teď nás snad nechaj na pokoji!“

Když přešel salon, v němž se těžké ticho prohlubovalo, dodal:

„Prožil jsem krev. Musel jsem to udělat a možná ještě budu muset. Ale udělal jsem to bez hněvu a prostě jen proto,

pouštění žilou je sloučeninou politické medicíny. Jsem státník, jsem francouzská revoluce a budu ji bránit.“

24. března, aby změřil tep hlavního města, vydal se Bonaparte s Joséphinou do Opery. „S výrazem člověka pochodujičeho pod dělostřeleckou palbou“ kráčel ke své lóži. Ozval se potlesk. A tak, podle Chateaubriandových slov, „zafoukal vítr a všechno odvál“.

Nicméně když si Bonaparte v Saint-Cloud všiml busty Velkého Condého umístěné v chodbě vedoucí k jeho pracovně, přikázal prudkým tónem a rozrušeným hlasem:

„Ať dají tu bustu pryč!“

Deset dní před smrtí nechal Napoleon otevřít svou závěť a doplnil do ní tyto řádky:

„Nechal jsem zatknout vévodu z Enghienu, protože to bylo nezbytné pro bezpečnost, zájmy a čest francouzského lidu v době, kdy hrabě d'Artois podle svého přiznání udržoval v Paříži šedesát vrahů. Za podobných okolností bych znovu jednal stejně.“

Po tomto přiznání by bylo dětinské vyčítat Savarymu jeho krvežíznivý spěch a Réalovi jeho příliš hluboký spánek. Noc ve Vincennes byla dílem Bonapartovým. Byl to on – a on sám – kdo za plného vědomí udělal z vévody z Enghienu „prach ve větru“.

Zahřmění výstřelu popravčí čtyry ve Vincennes bylo slyšet po celé Evropě. Nejpobouřenější byli Rusové. Ti, kteří s Alexandrovým souhlasem před čtyřmi lety zavraždili – a jakým způsobem – cara Pavla I., pranýřovali „nejzbabělejšího uzurpátora, skutečného tygra vládnoucího Francii“.

Car, který přikázal svému dvoru držet smutek – ačkoliv jej s Bourbony žádá pokrevní příbuznost nespojovala – zatáhl Evropu do křížácké výpravy proti „vůdci lupičů, zrůdě ukryté v jejím brlohu v Tuileriích“. Ale Rakušané, ačkoliv byli „znepokojeni novým dramatem, jež se odehrálo ve Vincennes“, se neodvážili říci nic. Cobenzl to bez okolků přiznal: jeho země „měla z Bonaparta strach“. Car si nicméně uchoval naděje, že bádenského kurfiřta, na jehož území Francouzi násilím vnikli, jeho germánský zemský sněm přimutí udělat něco víc než jen po ettenheimské léčce napsat nemastný neslaný protestní dopis. Byly to zbytečné naděje, protože samotné Bonapartovo jméno vyvolávalo v kurfiřtovi chvění. Co se týče španělských, neapolských a florentinských

Bourbonů, ti se střežili byť jen držet za svého bratrance smutek.

„Petěrburský dvůr“ se tedy marně namáhal se svým „vy-padem“, podle Napoleonova výrazu, a byl to Talleyrand, kdo měl poslední slovo, usmívaje se pod svou maskou. Ruskému kancléři napsal: „Je otázka, jestli jsme si neměli, když Anglie přemítala o vraždě Pavla I. a když jsme věděli, že autoři tohoto spiknutí se nacházejí jen míli od našich hranic, pospíšet s jejich zadržením.“

Cadoudal umřel tak, jak žil: jako duchaplný muž. Když vystupoval na popraviště, prohlásil:

„Udělal jsem víc, než jsme předpokládali. Přišli jsme, abychom dali Paříži krále a teď jí dáváme císaře!“

Obavy, že první konzul zemře, ve skutečnosti uspíšily rozuzlení. Pro jakobíny, někdejší kralovrahy, se Bonaparte stal jedním z nich – prolil stejnou krev jako oni.

„Jsem nadšen!“ prohlásil „osvědčený republikán“ Curée. „Bonaparta stvořil konvent.“

Věčná obava, že půjde ve šlépějích generála Monka, se naplnila. Teď mu mohli nabídnout korunu, na kterou myslel už rok: ponechá si ji pro sebe! Napoleon byl dotlačen k monarchii nejen některými kariéristickými poslanci – jako byl Fontanes – ale také silou okolností. Jak konstatoval jeden roajalistický agent: „Má jen svůj meč, který se proměnil v želo.“ Diktátorem na doživotí může být jen ten, jestli to tak mohu říci, kdo si nasadí korunu. Ze všech stran – a zejména ze strany armády – přicházely do Tuilerii prosby, aby se konzul-dva zbývající už neexistovali – nechal prohlásit císařem. Jak vyprávěl Thibaudeau, námořníci z toulonské eskadry dokonce žádali okamžitý rozvod s Joséphinou, aby se mohl Bonaparte znovu oženit a založit dynastii. Všude se mluvilo o císařství jako o „prostředku, který zabezpečí mír a klid Francie“.

Byl to Fouché – lyonský kat – kdo se nabídl, že uvede přání národa ve skutek, přesvědčí váhavce a získá opozičníky. 27. března, týden po popravě vévody z Enghieny – neztrácel se čas – byl vytvořen výbor a senát „vybídl“ prvního konzula, „aby dokončil své dílo a učinil jej nesmrtelným stejně jako svou slávu“.

Tělo nešťastníka, které hnulo ve vincennském příkopě, mělo být přeneseno jako stupíněk k novému trůnu.

Senát si rovněž kladl otázku dědické moci a Joséphina se v předvečer panování celá chvěla strachem.

„Bonaparte,“ šeptala, „nedělej ze sebe krále!“

Pokrčil rameny. On už stanovisko zaujal.

25. dubna odpověděl na žádost senátorů a pozval je, „aby ho seznámil s celou jejich myšlenkou“.

30. dubna si Curée – stále „osvědčený republikán“ – vzal slovo v tribunátu. Udělili mu přesné instrukce. Požádal, aby vláda republiky byla svěřena císaři a aby toto císařství bylo dědičné. Po třídních diskusích vyslovil tribunát následující přání:

1) Ať je Napoleon Bonaparte jmenován císařem a jako takový ať je pověřen vládou Francouzské republiky.

2) Ať se titul císař a císařská moc dědí v rodině na mužské potomky na základě prvorozenectví.

3) Ať jsou při změně úředních orgánů, kterou si vyžaduje zřízení dědické moci, zachovány rovnost, svoboda a práva francouzského lidu.

4. května – nebe bylo zatažené a sem tam spadlo pár kappek – zpravila delegace tribunátu senát o svém „přání“: vytvořit novou monarchii. Předseda horní komory odpověděl zcela vážně: „Poprvé uplatňujete před senátem tuto republikánskou a lidovou iniciativu, která je vám dána ústavním zákonem.“

Konzulát skončil. Za několik dní nato předal senát Bonapartovi dekret ustavující pro něj titul císaře.

CÍSAŘ REVOLUCE

*Nikdy se nedá vystoupit tak vysoko,
pokud člověk neví, kam kráčí.*

NAPOLÉON

Bonaparte pobýval v Saint-Cloud, zatímco senát ve čtvrtku 10. května 1804 odhlasoval jednomyslně zavedení císařské vlády. „Pro zájmy francouzského lidu je důležité, aby byl touto vládou pověřen Napoleon.“

V tomtéž prohlášení byla rovněž deklarována dědičnost moci „pro potomky Napoleona Bonaparta, nebo, v případě, že jeho manželství zůstane bezdětné, pro potomky Josepha a Louise“, kteří byli jmenováni *princi císařského dvora*. Nad pokračováním deklarace se Joseph ušklibal, protože *senatus consultum* upřesňoval, že císař si bude moci zvolit svého nástupce ze svých synovců, ale zvolený šťastlivec musí dosáhnout osmnácti let. Pro následující staletí byla adopce vyloučena. Budoucí bezdětní francouzští císaři by si tedy své nástupce zvolit nemohli.

V Saint-Cloud to bzučelo obavami jako v úle. Jaký kdo dostane titul a úřad? Žádné rozhodnutí ještě nebylo přijato, takže všichni obléhali Talleyranda a Fouchého, o nichž se říkalo, že jsou do celé věci zasvěceni. Joseph a Louis byli jako takž klidní – určitě se stanou *altesses impériales*. Ale dámy Bacciochiová a Muratová – Éliša a Carolina¹ – byly zneklidněné nejvíc. Co když jejich manželé nebudou jmenováni princy a ony tak zůstanou obyčejnými měšťankami? A přitom „cizinky“ – Julie rozená Claryová a Hortensie rozená Beauharnaisová – ponesou titul princezen!

¹ Bonapartova sestra Carolina se provdala za generála Murata v roce 1801

A co ministři? Bývalí konzulové? Vysocí hodnostáři? Vojenští velitelé? Jaký bude jejich osud? Když bylo vytvořeno císařství, je otitulovaný a oprýmkovaný dvůr nezbytností, ne?

17. května se rozšířila zpráva, že nazítří bude „velký den“. A skutečně. Hned za úsvitu 18. května se ozvaly salvy a v doprovodu regimentu kyrysníků přišli do zámku senátoři. Napoleon je v uniformě plukovníka gardy očekával v *Grand Salon*. Stál obklopený členy státní rady a generály, byl klidný a zdálo se, že se naprosto ovládá, ačkoliv měl poprvé uslyšet, jak mu říkají „sire“ a „Vaše Veličenstvo“.

Nastal slavnostní okamžik. Cambacérés vystoupil dopředu, oslovil nového panovníka a svůj projev ukončil slovy:

„Pro slávu stejně jako pro štěstí republiky prohlašuje senát od tohoto okamžiku Napoleona císařem Francouzů.“

„Přijímám,“ odpověděl císař. „Přijímám tento titul, o němž jste přesvědčeni, že přinese užitek slávě národa. Podřizují vůli lidu zákon o dědičnosti. Doufám, že Francie nikdy nebude litovat cti, kterou prokázala mé rodině. V každém případě můj duch nebude přítomný v mém potomstvu, pokud si někdy přestane zasluhovat lásku a důvěru velkého národa.“

Hromový křik *At žije císař* doprovodil tato slova a rozechvěl okenní tabule salonu.

„Princ císařského dvora“ Joseph byl pak jmenován velkým elektorem a „princ císařského dvora“ Louis konetáblem. Samozřejmě nepadla ani zmínka o Lucienovi, který se ukryl v Římě a odmítal se rozvést, stejně jako o Jerômovi, jenž byl nejen téměř dezertérem, ale který se ve Spojených státech dokonce troufl oženit, aniž požádal o povolení.

Cambacérés a Lebrun přestali být konzuly. Z prvního se stal arcikancleř, z druhého arcipokladník. Potom se senátoři vydali za Joséphinou, aby si „dopřáli tu čest pozdravit ji jako první“ titulem „Vaše císařské Veličenstvo“.

Než se šlo ke stolu, Duroc oznámil dvoru, že od této chvíle budou nazýváni *monseigneur* oba bývalí konzulové a vysocí hodnostáři. Ministři budou mít právo na titul *excellence* a šestnáct nových maršálů na tutul *monsieur le maréchal*.

Když přišel císař do salónu, ostentativně a s radostí oslovoval manželky Josepha a Louise titulem princezny. Pokud Murat ze strachu ze svého císařského švagra zachoval navenek klid, neplatilo to o jeho ženě. Carolina skutečně pocítila zoufalou beznaděj.

Nazítří udělala paní Muratová v císařovně salonu císaři strašnou scénu. V sousední místnosti slyšeli důstojníci ve službě, komorníci a dvorní dámy, jak křičí, pláče a vzlyká:

„Proč mě chceš spolu s mými sestrami odsoudit k ústraní a pohrdání, zatímco cizinky jsou zahrnovány poctami a tituly?“

„Jsem panovník,“ prohlásil císař. „Tituly přiděluji podle své vůle.“

A protože Carolinino ječení pokračovalo, Napoleon poznal:

„Když slyším vaše požadavky, připadá mi to, jako bychom drželi korunu rukama nebožtíka našeho otce!“

Paní Muratová tváří v tvář tak oprávněné poznámce raději omdlela. Když Napoleon viděl tělo své sestry ležící jak široké, tak dlouhé na koberci, cítil, jak se ho zmocňuje soucit. Od této chvíle budou dámy Muratová a Bacciochiová princeznami a císařskými veličenstvy..., ale jejich manželé zůstanou – prozatím – bez šlechtických titulů.

Zpráva o tom vyšla v *Moniteur* 20. května. Byla neděle, nebo, abych byl přesnější, *decadi* 30. floréalu² roku XII., protože republikánský kalendář byl stále v platnosti. Floréal končil, za několik hodin začínal *prairial*³, ale počasí bylo nevlídné a tlustá vrstva bláta pokrývala pařížské ulice.

To bylo ten den velmi nepříjemné. Už od rána se na chodnicích – novinka zavedená za konzulátu – tlačily davy Pařížanů a posměváčků a hleděly na nezvyklé divadlo. Vpředu jeli bubeníci a trubači na koních, pak hudba na voze se sedátky, dragouni z regimentu četnictva v doprovodu kohorty generálů s chocholy, oddíl trumpetistů a tympánistů a za nimi patnáct až dvacet civilistů na koních, v hedvábných punčochách a krátkých kalhotách, marně se snažících tvářit se jako zkušení jezdcí. Byli to pařížští starostové – od předchozího dne se už neříkalo občané – předsedové a kancléři zákonodárného sboru a senátu, kteří se za tohoto doprovodu chystali přečíst na nejdůležitějších náměstích hlavního města dekret prohlašující Napoleona Bonaparta francouzským císařem. Jakmile četba skončila, maškaráda – slovo pochází od

² Osmý měsíc republikánského kalendáře (od 20.–21. 4. do 20.–21. 5.) – pozn. překl.

³ Devátý měsíc republikánského kalendáře (20. 5.–18. 6.) – pozn. překl.

předsedy zákonodárného sboru Fontanese – se za zvuku lehkého pochodu, při němž se vzpínali koně, dala opět do pohybu. Předsedův kuň – jak se vyprávělo – svého pána „shodil dvacetkrát do bláta“.

Pařížané sledovali „průvod z kluzkého úterý“ – opět Fontanesův výraz – samozřejmě s potleskem, ale bez třešticího nadšení. Většina byla bezpochyby spokojena, že „odbojníci jsou vymazáni z povrchu zemského“ a že „revoluční běsnění“ je už jen vzpomínkou, ale lid byl přesto poněkud přiveden do rozpaků návratem terminologie, o níž věřil, že je už definitivně pryč.

Občas zazněla nějaká falešná nota.

„První kapitán světa, a chce, aby mu říkali Výsosti!“ vykřikl pohrdavě Paul-Louis Courier. „Být Bonapartem a nechat ze sebe udělat krále!“

„Je to tedy jen obyčejný muž!“ vzdychl Beethoven. A vztekem rozmachem přeškrtnl podtitul své třetí symfonie, v němž stálo *Buonaparte*, a místo něj napsal tato slova: „*Sinfonia eroica, composta per festeggiare il souvenire d'un grand' Uomo.*“ Pro Ludwiga van Beethovena byl duch revoluce mrtev.

Když 19. května vstoupil Constant do pokoje svého pána, uslyšel, jak se ho nový císař ptá podle svého zvyku:

„Kolik je hodin? Jaké je počasí?“

Komorník, jistý si účinkem svých slov, odpověděl:

„Sire, je sedm hodin a venku je krásně.“

Napoleon se usmál, a když Constant přišel blíž, přitáhl si ho k sobě za ucho, plácl ho po tváři a řekl:

„Pan vtipálek!“

„To byla jeho nejoblíbenější slova, když byl spokojený s mými službami,“ vyprávěl komorník.

Bonaparte byl jistě spokojený sám se sebou (a který muž by nebyl?) a vstoupil do kůže své císařské postavy s výjimečným mistrovstvím.

15. července se konal první státní svátek nového císařství. Po slavnostním *Tedeum* slouženém v Notre-Dame se Napoleon vydal do Invalidovny, aby „po císařsku“ přijal přísahu legionářů. Ráno byl opar a pak se nebe zatáhlo. Před branou mu guvernér předal klíče od paláce. Před portálem kostela ho přivítal kardinál de Belloy hlasem tak silným, jak mu to jen jeho vysoký věk dovoľoval, a podal mu svěcenou vodu. Jak

poznámenal Stendhal, Napoleon se usmál „divadelním úsměvem, při němž se ukazují zuby, ale oči se neusmívají“. Pak se posadil na trůn pod baldachýnem. Byli tam „monseigneurs“ a „excellence“, všichni, kteří měli zblízka či zdaleka co do činění s novým státem, ozdobení peřím, oprýmkování, pozlacení – a často překvapení, že se tak rychle vrátil starý pořádek. Kardinál-legát začal mši. Po evangeliu se Lacépède pustil do nabubřelého proslovu...

Za volání slávy opustil Bonaparte Invalidovnu. Na nebi teď byly těžké bouřkové mraky. Před kostelem stála na esplanádě nová fontána, prestižní piedestal určený k tomu, aby mohl být Pařížanům představen lev svatého Marka ukradený Benátské republice... Všechno to už vypadalo naprosto přirozeně. Až tak, že Napoleon jednoho dne prohlásil:

„Vzal bych si Pannu Marii, kdyby se mi nepodařilo ohromit Pařížany.“

Napoleon se toho dne oblékl do svých tehdy už legendárních šatů: do uniformy plukovníka gardy. Navíc měl vysoké boty, ostruhy a na hlavě malý klobouk. Domníval se – ostatně neprávem – že by si teď měl porídít nějaký císařský oděv. A tak se o tři dny později rozhodl nosit při významných příležitostech bílou, zlatě lemovanou tuniku a plášť z purpurového sametu, na němž sbíraly nektar zlaté včelíčky. Na hlavu si posadil zlatou korunu vytvořenou z vavřínových listů, v ruce držel zlaté žezlo a *main de justice* jako symbol královské spravedlnosti a u pasu měl meč, jehož rukojeť byla posázena diamanty. Joséphina na sobě měla také sametový plášť z „císařského purpuru“ a pod ním bílé, zlatě lemované hedvábné šaty.

Už chybělo jen pomazání a korunovace. Napoleon na ni myslel a čekal pouze na papežovu odpověď, takže dekret vykazující se císařské pompy končil těmito slovy: „Vše, co se týká obřadů a oslav korunovace, bude upřesněno později.“

Když vidíme, jakým způsobem teď Bonaparte žil, nedovíme si představit, že někdy mohl bydlet v ubohém pokojí číslo devět v *Hôtel de Cherbourg* a že jíst chodil za šest sousů do těch nejhorších putyk ve čtvrti Les Halles.

Dnes císař snídal čaj nebo pomerančový květ servírovaný v pozlaceném šálku. Bydlel v paláci Kateřiny Medicejské, matky tří francouzských králů. Jeho ložnice osvětlená dvěma okny v prvním patře Tuilerii s pohledem do zahrady byla...
...lázeňské lázně Ludvíka XVI. V jeho zeměpisné pra-

covně, v níž občas spával, kdysi Kateřina Medicejská pracovala. Vzpomněl si někdy, že – a nebylo to tak dávno, v předvečer vendémiairu – vešel do tohoto paláce tak chudě oblečený a v tak ošoupaných kalhotách, že prosil madam Tallienovou, aby mu přes své styky sehnala sukno na uniformu?... Tehdy chodíval do pátého patra *Pavillon de Flore* – z něhož se stal *Pavillon de l'Unité* – kde se nacházely zeměpisné kanceláře Výboru veřejného blaha...

Tam, kde kdysi byla pracovna Ludvíka XVI., si císař každé ráno dopřával lázeň, s madrasovým šátkem uvázaným na hlavě jako turban, jehož cípy mu spadaly na krk, a nechával si předčítat depeše a noviny.

Když se vykoupal a depeše byly dočteny, přistoupil Napoleon ke své „aténance“ ze sevreského porcelánu a začal svou toaletu. „Holil jsem ho, než jsem ho naučil, aby se holil sám,“ vyprávěl Constant. „Když si na to zvykl, používal zpočátku, jako všichni, zrcadlo pověšené na okně. Ale nakláněl se k němu tak blízko a tak zprudka se mydlil, že postříkal zrcadlo, dlaždičky, záclony, toaletu i sebe. Aby vyřešili tuto nepříjemnost, sluhové se sešli k poradě a dohodli se, že zrcadlo bude držet mameluk Roustam. Když se císař oholil na jedné straně, obrátil druhou tvář ke světlu a nechal Roustama přejít zleva doprava nebo zprava doleva, podle toho, kterou tvář začal.“

Když se oholil, umyl si obličej a ruce a pečlivě si upravil nehty. „Měl krásné ruce,“ vyprávěl Bourrienne, „a velmi si na nich zakládal. Proto je pečlivě ošetřoval a někdy na ně během rozhovoru s potěšením hleděl.“

Pak,“ pokračoval Constant, „jsem mu sundal flanelový nátělník a košili a do půli těla jsem ho mimořádně jemným hedvábným kartáčem vykartáčoval. Potom jsem ho natřel kolínskou vodou, jíž spotřeboval velké množství, protože jsem ho takhle kartáčoval a natíral každý den. Tomuto hygienickému zvyku se naučil v Orientě a cítil se po něm velmi dobře... Když byly všechny tyto přípravy u konce, navlékl jsem mu na nohy lehké domácí šlapky z flanelu nebo kašmíru, bílé hedvábné punčochy – nikdy jiné nenosil – velmi jemné plátěné nebo barchetové spodky a pak buď krátké kalhoty z bílého kašmíru s měkkými jezdeckými botami, nebo přiléhavé dlouhé kalhoty ze stejné látky a stejné barvy, s malými botami po anglicku, které mu dosahovaly do půli lýtek. Měly malé stři-

brné ostruhy, ne delší než šest čárek.⁴ Všechny vysoké boty měly rovněž ostruhy.

Potom jsem mu oblékl flanelový nátělník a košili, úzkou mušelinovou kravatu uvázanou pod límcem z černého hedvábí. Nakonec přišla hrubá vesta bíle prošíváná a buď myslivecká nebo granátnická uniforma, ale většinou ta první. Když dokončil toaletu, vzal si kapesník, tabatěrku a krabičku z želvoviny plnou najemno nasekané lékořice.“

Pokud se nechystal na lov, jakmile byl oblečen, vešel do své pracovny, odkud odcházely rozkazy do čtyř stran Evropy. Pohledu z jediného okna dominovala zahrada. Když se člověk trochu vyklonil ven, byly vidět břehy Seiny „plné pradlen“. Naproti oknu stála velká zasklená knihovna, uprostřed které hodiny s kyvadlem ukrajovaly čas. Císař pracoval zády otočený ke krbu, u mahagonového psacího stolu s kováním z pozlacené mědi – stůl si sám navrhl a měl tvar houslí. Opěradla křesla probodal – tady také – nožem a pero otíral o rukávy svých šatů. Naproti němu stál stolek s regály určený pro spisy. Na mramorové desce stály v řadě „nové knihy z tohoto týdne“.

Osobní sekretář, „mlčenlivý jako nábytek“, seděl u malého stolku umístěného ve výklenku okna. Pro nešťastníka nastala muka. Napoleon diktoval zpočátku vsedě, pak, jak mu přicházely na mysl nápady, jak se rozbíhaly myšlenky – aniž se střetávaly – vstal a pustil se do svého legendárního přecházení. „Tahle promenáda,“ napsal Méneval, „trvala po celou dobu diktování. Mluvil vážně a zdůrazňoval jednotlivá slova, ale jeho řeč nepřerušil žádný odpočinek. Jak se ponořoval do svého tématu, bylo cítit, jak v něm zraje inspirace. Prozradila se živějším tónem a jakýmsi tikem, který spočíval v pohybu pravé paže, již kroutil a druhou rukou si ji přidržoval.“ Diktoval příšerně rychle. Bylo nutné chytat myšlenky v letu, přeskakovat slova a vynechávat s tím, že budou doplněna později. Komolil nebo přetvářel všechna jména: ze Salamanky se stal Smolensk nebo z Ebra Elba.

„Pište!“

Přeskakoval z jednoho tématu na druhý. Ale všichni jeho sekretáři nakonec znali jeho mánie, slovní obraty a oblíbené výrazy, kterým baron Fain říkal momentální převládající

myšlenky. Dají se nalézt ve všech jeho dopisech a dobových rozhovorech.

„Napoleon sám psal jen velmi zřídka. Psát jej unavovalo. Jeho ruka nestačila rychlosti jeho představ. Bral si pero, jen když se náhodou ocitl sám a potřeboval zachytit na papír první výtrysk myšlenky. Ale po několika řádcích přestal a odhodil pero... Jeho písmo bylo nečitelnou směsicí písmen, jež neměly návaznost. V polovině jeho dopisů chybějí slova. Sám své řádky nedokázal přečíst nebo se tím nechtěl zatěžovat...“

Někdy se během diktování natáhl na pohovku stojící u krbu. Zavřel oči a přemýšlel.

„Když přemýšlím,“ přiznal se, „jsem až bolestně rozrušen. Je to jako při porodu.“

Ale navenek vypadal, že dříme.

„Pokud vypadám, že jsem vždy na všechno připraven, přichystán všemu čelit,“ vysvětloval jednou Roedererovi, „je to proto, že než něco udělám, dlouze o tom přemýšlím a předvídám, co by se mohlo stát. Není nic geniálního v tom, když náhle vím, co mám říci nebo udělat za okolností, které jsou pro ostatní nečekané. Všechno jsem si jen předem promyslel.“

Když dokončil první práci, následovaly panovnické povinnosti. Odešel z pracovny, které říkal „můj interiér“, a přešel do salonu, někdejšího pokoje královny Marie Terezy, manželky Ludvíka XIV., a později Madam Royale, dcery Ludvíka XVI. Volný přístup tam měli ti, kteří díky svému úřadu nebo zvláštní přízni k tomu byli oprávněni. „Spousta lidí,“ napsal komoří Bausset v době, kdy došlo k znovunastolení Bourbonů, „tvářících se dnes, že na to zapomněla, usilovala za každou cenu o tak lichotivé vyznamenání.“ Promluvil s každým – což králové nikdy nedělali – a pak se, když všechny obešel – už bylo půl desáté – odebral na snídani. Správce paláce jej předešel do salonku, kde bylo jídlo servírováno prvním majordomem. Podobně jako kdysi králové, i císař jedl sám u malého mahagonového stolku zakrytého ubrusem. Snídaně často netrvala ani osm minut... Ale když pocítil potřebu „zavřít svou pracovnu“, jak oznámil, trvala mnohem déle. „V takových případech“, vyprávěl Bausset, „se nic nevyrovnalo jemnému veselí a půvabu jeho hovoru. Těmto chvílím své služby vděčím za nejšťastnější chvíle svého života.“

Někdy na Baussetův návrh přijímal při snídani vědce nebo umělce, ale nikdy nešel tak daleko jako Ludvík XVI. a ne-

⁴ 1 čárka = 3 175 mm – pozn. překl.

podělil se s nimi o jídlo. Talmovi, kterého viděl v roli Julia Césara, dal mezi dvěma sousty tyto prosté rady:

„Příliš používáte ruce. Císařové jsou skoupí na pohyby. Vědí, že gesto znamená rozkaz a že pohled znamená smrt, proto svými gesty a pohledy šetří... Je tam také jeden verš, jehož smysl vám uniká a říkáte ho příliš otevřeně:

*„Dal bych se pohnout snad, být jako vy...“*⁵

César neříká, co si myslí. Nenechte Césara mluvit jako Bruta. Když první říká, že má z králů hrůzu, můžete mu věřit, ale druhému ne. Všimněte si tohoto rozdílu.“

Po snídani teprve začala skutečná práce. Napoleon odešel do své pracovny, aby vládl, přijímal ministry a generální ředitele nebo aby předsedal radě.

„Sire, tady je ten projekt...“⁵

Žádosti se jen hrnuly:

„Je to kompletní? Počítáte se všemi případy?“

„Proč se nezabýváte tímhle?“

„Je to nezbytné říkat?“

„Je to správné?“

„Je to prospěšné?“

„Jak to bylo kdysi? V Římě? Ve Francii?“

„Jak je to teď?“

„Jak je to jinde?“

Neustále pokládal tyto dvě otázky:

„Je to správné? Je to prospěšné?“

Když vykřikl: „To není správné!“, jako by měl jeho hlas zcela mimořádný přízvuk. Svě prohlášení vždycky několikrát opakoval a pokaždé k němu přidával další důvody. Někdy vstal a šel nahlédnout do svého „náradí“, tedy do svých situáčních zpráv, což mu umožňovalo – ačkoliv měl v hlavě všechno utříděné – okamžitě najít početní stav nebo pozici nějakého regimentu nebo stav příjmů a vydání týkající se každého ministra.

Na počátku jeho vlády se ve státní radě diskutovalo o důležitém problému: jaký emblém se má vyrýt na císařské pečeti?

„Lev!“

„Slon!“

„Kohout!“

Napoleon poznamenal:

„Kohout je drůbež. Je to příliš slabé zvíře...“

Hlasovalo se a kohout vyhrál, ale Napoleon trval na svém:

„Kohout nemá sílu, nemůže být obrazem takového císařství, jakým je Francie. Musíme vybrat mezi orlem, slonem nebo lvem... Musíme zvolit lva nataženého na mapě Francie s tlapou přichystanou překročit Rýn. Běda všem, kteří mě budou provokovat!“

Ačkoliv jistě nebylo v jeho zájmu napodobovat Rakousko nebo Rusko, nakonec byl vybrán orel.

Večeře se podávala v šest hodin. Napoleon nerad přerušoval práci a často nechával Joséphinu čekat přes hranice únosnosti. Copak se jednoho dne nedalo postupně na rožeň třiadvacet kuřat, aby měl císař čerstvou pečínku?

V Tuileriích i v Saint-Cloud večereli Napoleon a Joséphina sami, s výjimkou neděle, kdy byla ke stolu zvána císařská rodina, která musela sedět na židlích – pouze paní matka měla právo sednout si do křesla. Obsluhovali je panoši, jimž sekundovali komorníci, majordomové a stolníci, kteří však nikdy nenosili livroje. Tentokrát jídlo trvalo kolem dvaceti minut. Císař pil chambertiňské víno ředěné vodou.

Jednotlivé chody přikryté stříbrnými poklopy stály na stole – tomuto servírování se říkalo „na neurčito“ – a císař si sám vybíral. Často snědl jen polévku, hlavní jídlo a desert a někdy začínal večeri sladkostmi...

Po jídle, pokud se okamžitě neodebral do své pracovny, chodíval Napoleon k Joséphině – do přízemí paláce, do bývalých pokojů Marie Antoinetty.

Někdy také předváděl svůj šarm. Bausset o tom řekl: „Nic se nevyrovnalo Napoleonově kouzlu a roztomilosti. Byl nadán překypujícím duchem, mimořádnou inteligencí a výjimečným taktem a v těchto chvílích, kdy byl uvolněný a hovorový, dokázal nejmíc ohromit a potěšit.“

Jako dokonalý herec si pohrával se svým slavným úsměvem stejně jako se svým ocelově chladným pohledem. Mluvil stručně a v odpovědích nesnášel odpor. Tato směs neústupnosti a kouzla lidi fascinovala, znepokojovala a rozechvívala.

„Když jsem ho viděl projít kolem,“ vyprávěl kdosi, „srdce se mi rozbušilo a čelo se mi pokrylo potem, i když byla zima.“

⁵ W. Shakespeare: Julius César. Překlad E. A. Saudek.

Kolik v něm bylo kontrastů! A trvalých kontrastů! Byl člověkem, který jednoho dne řekl Montalivetovi:

„Nežádám, aby mě milovali, ale aby mi dobře sloužili... Nejsem člověk, jsem historická osobnost!“

Což mu ovšem nebránilo, aby se před Corvisartem nerozplakal, když si vzpomněl na Paulininy výstřelky nebo když později oznamoval Hortensii své rozhodnutí se rozvést. Rekl jí:

„Obětuji své i vaše štěstí.“

Jako nějaký maloměšťák kontroloval účty, nechával si opravovat svůj slavný klobouk a nechával si vyměňovat „hedvábnou podšívku“, když byla ošoupaná – dokazuje to účet u kloboučnicka Pouparta.

Dvořané se drželi v salonech prvního patra, jejichž okna vedla na náměstí Carrouselu. Císař se mezi nimi často choval neobratně a nevychovaně. „Těžko si lze představit větší nemotornost, s jakou se chová v salonu,“ vyprávěl Metternich. „Neumí ani odcházet, ani vstupovat,“ konstatovala madam de Rémusat.

„Neví jak zdravit, jak vstávat, jak si sedat. Přechází sem tam a neví co dělat a co říkat. Getrymu položil alespoň dvacetkrát jednu a tutéž otázku:

„Jak se jmenujete?“

„Pořád Getry, sire,“ vzdychl skladatel.“

K ženám se – možná z ostýchavosti – choval s překvapivou neobratností hraničící s hrubostí. Jednou večer se v kruhu dvořanů odvážil poměrně sprostě oslovit vévodkyni de Fleury: „Tak co, madam, ještě pořád milujete muže?“

„Ano, sire,“ odpověděla dotázaná. „Pokud jsou vychovaní.“

Jen zřídka říkal ženám příjemné věci. Často jim dokonce skládal nepříjemné poklony:

„Ach panebože, jak máte červené paže!“

Nebo:

„Máte hrozně špinavé šaty!... Copak se nikdy nepřevléknete? Tyhle jsem na vás viděl už dvacetkrát.“

Velmi dobře znal sám sebe:

„Jsou ve mně dva rozdílní lidé: jednoho vede hlava, druhého srdce.“

Ať se o něm říká cokoli, člověk vedený srdcem v něm skutečně existoval. Nikdy například nezapomínal na ty, kteří mu pomohli v mládí jako například na Carnota, jenž dle

svému republikanismu přišel o penzi. Nejenže mu ji císař vrátil, ale udělil mu penzi bývalého ministra ve výši deseti tisíc franků. Garda dostala rozkaz, aby vzdávala poctu maršálovi de Ségur, který v roce 1784 spolupodepsal Napoleonův dekret královského důstojníka. Ani generál du Theil, který si možná jako první uvědomil v Auxonne cenu mladého podporučíka, rovněž nebyl zapomenut. Madam de Montesson, která mu v Brienne předávala školní cenu, dostala vdovský důchod sto šedesát tisíc franků.

Pokud nemilosrdně posuzoval neschopnost nově příchozích, rád odpouštěl chyby a omyly svým starým druhům, i když jim na úvod příkře řekl, co si o tom myslí. Ví se, jak oplakával Desaix, Lannese a Duroka, kteří padli na bojišti.

Byl mimořádně citlivý a ze všech svých smyslů měl snad nejvyvinutější čich. Velmi trpěl, když měl pobývat v čerstvě vymalované místnosti. „Neobyčejně citlivě vnímal všechny pachy,“ vyprávěl Méneval, „takže okamžitě poznal, že se v blízkosti nachází podzemní chodba, sklep nebo kanál a ucítil pach vycházející z nějakého vzdáleného místa, který si lidé z jeho okolí vůbec neuvědomili.“

Jeho mimořádná horečnatost se projevovala, hlavně když se svlékal: strhával ze sebe šaty a házel je takřka vztekle na zem. Jeho nervozita vyvolávala hrozné záchvaty hněvu. Ty, kteří ho obklopovali – počínaje maršály a rodinou a konče posledním sluhou – nazýval hlupáky, neschopnými lidmi, zrádci, zloději, zbabělci...

Na Luciena jednou vykřikl:

„Zničím tě jako tyhle hodinky!“

A mrštil hodinkami o zem. Nosní dírky se mu roztahovaly, nafouklé vnitřní bouří, a oči mu vylézaly z důlků. V takových chvílích vypadal opravdu „strašné“. Mollien o tom vyprávěl: „Jeho oči, rysy, všechna jeho gesta, prudkost a výjimečnost jeho projevu, chyby v řeči, absolutní tón jeho rozhodnutí, to vše jako by v takových chvílích říkalo těm, kteří jej obklopovali, že mají jedinou možnost, a sice být zticha a podříditi se mu.“ Ale nazítrí si sotva vzpomínal na bouři předcházejícího dne.

Hloupost byla bezpochyby tím, co ho dokázalo rozčilit nejvíc.

„Odvážuji se doufat,“ řekl mu ministr Barbé-Marbois, kterému právě odejmul křeslo ministra financí, „že mě Vaše Výsost neoznačí za zloděje.“

A Napoleon nemilosrdně odsekl:
„Stokrát bych tomu dal přednost: zlodějina má své meze, hloupost je nemá!“

Zdá se, že někdy byl jeho strašný hněv – „moje tvář uragánu“, jak říkal – chtěný a kontrolovatelný:

„Myslíte si, že se zlobím,“ řekl jednoho dne abbému de Pradt, „ale mýlíte se...“

Ukázal si na krk a vysvětlil:

„Hněv u mě nikdy nepřekročí toto místo!“

Nicméně lenost ho dokázala rozčilit na nejvyšší míru. Sám byl neunavitelný a neznal slitování s lidmi, u nichž nedokázal připustit nedostatek energie.

Své pobočníky zavaloval úkoly:

„Člověk musí být ze železa, aby mohl tuhle práci dělat,“ povzdychl si jeden z nich.

Když nemohl usnout, zcela přirozeně prosil Joséphinu, aby mu četla. Někdy se probudil ve tři hodiny v noci a volal:

„Haló! Ach! Ach! Pane Constante!“

Žádal komorníka, aby mu připravil koupel. Ale nejčastěji nechal poslat pro Ménevala a až do svítání mu diktoval. Byl překvapený, když viděl, jak mladý sekretář bojuje se spánkem.

„Co je vám, Ménevale? Spíte vestoje!“
Ale vraťme se k běhu jeho života.

„Madam a má milovaná ženo,“ napsal 20. srpna 1804 Napoleon Joséphině vykaje jí, „za deset dní budu v Cáchách. Odtamtud pojedu do Kolína, Koblenze, Mohuče, Trevíru a Luxemburku... Můžete tam na mě počkat, pokud se ovšem nebojíte, že vás tak dlouhá cesta unaví... Nemohu se dočkat, až vás uvidím, až vám řeknu, k čemu mě inspirujete, a až vás zahrnu polibky. Život muže není moc hezký a nic se nevyrovná dobré, krásné a něžné ženě...“ Joséphina samozřejmě odjela s částí svého dvora do Cách, kde počkala na manžela, jenž se choval jako zamilovaný mladíček. Čtyřicetiletého opět napsal: „Protože je možné, že bych mohl přijet v noci, běda všem ctitelům! Hněval bych se, kdybych je měl vyrušit. Cítím se dobře. Hodně pracuji. Ale jsem příliš mírný a to mě trápí. Nemohu se dočkat, až vás uvidím a řeknu vám tisíc milých slov.“

Dážd byla jeho milenkou a družkou.

„Krásná žena se líbí očím,“ řekl, „hodná žena se líbí srdci. První je šperk, druhá poklad.“

Joséphina byla pro něj obojím...

27. srpna opustil spolu s Eugènem Boulogne. Ten večer se zastavil v Saint-Omer. Zůstal tam i celý následující den. Pak spal dvě noci v Arrasu a jednu v zámku Laeken před bruselskými branami. 2. září přijel do Cách, kde se ubytoval na prefektuře. Radost z toho, že císaře znovu vidí, Joséphinu rozplakala. Byla tak šťastná, že si nevšimla, že její manžel hází očkem po jedné z jejích dvorních dam – po krásné Élisabeth de Vaudey. Milostné pletky se služkami, které, jak si jistě dovedeme představit, vládě nijak neuškodily.

V době, kdy v Cáchách pobýval, nařídil, aby insignie, které sloužily ke korunovaci Karlomana, byly nesený při slavnostním procesí: koruna, meč, *main de justice*, císařské jablko a zlaté ostruhy. Zároveň byla vystavena císařova lebka a kost z jedné jeho paže. Když se Napoleon obřadu zúčastnil, myslel na své vlastní pomazání. Jakmile se vrátil, diskutovalo se o detailech. Jak bude panovník oblečen? Státní rada doporučovala pompézní oděv, o němž jsme už mluvili. Císaře to ovšem nijak netěšilo a je velká škoda, že se rádci nepodřídili jeho první reakci:

„Když mě sešněrujete do všech těch šatů, budu vypadat jako opice. S tím vašim císařským oděvem nevzbudíte úctu u Pařížanů, kteří chodí do Opery a vidí tam mnohem hezčí kostýmy na Laisovi a Chéronovi, kteří je nosí daleko líp než já. Nemůžete mi ten váš kabát obléci přes šaty, které mám na sobě teď?“

Členové rady, kteří byli velmi zaměstnáni vlastními oděvy, odmítli. Kdyby šaty hlavní postavy obřadu nezářily, jak by mohli pro sebe požadovat zlaté a stříbrné oblečení?

Rovněž se diskutovalo o místě korunovace. Proč ne Cáchy? Bylo tam korunováno dvacet císařů a Napoleon se k tomuto výběru přikláněl.

„Kdyby to bylo jen proto, abychom ukázali Pařížanům, že lze vládnout bez nich!“

Nenáviděl Paříž a „její lůzu“ – jak se sám vyjádřil.

„Toto město vždycky přineslo Francii neštěstí. Jeho obyvatelé jsou nevděční a lehkomyšní. Strašně mě pomlouvají.“

V Radě se nikdo na obranu hlavního města nepostavil a Napoleon dál přeháněl:

„Dokud mi bude v žilách proudit krev, nenechám si Pařížany nic diktovat. Nepotřebuji dvě stě tisíc mužů, stačí mi jich patnáct set, abych přivedl Paříž k rozumu. Nakonec všechny ty pány chytím a pošlu je dvě stě mil daleko! Mám těch lidí po krk!“

Několik členů protestovalo: dnes už v Paříži žádná opozice neexistuje! Napoleon vykřikl:

„Tomu tak uvěřím! Není možné, aby tam něco nebylo!“

Někdo zamumlal:

„Je tam klid...“

„Protože se nikdo nemůže ani hnout!“ uzavřel císař.

Přesto přese všechno byla pro korunovaci zvolena Paříž. Nicméně Napoleon si nedělal žádné iluze o své popularitě. Pařížané byli zkroceni a pokud se vzpírali, tak v tichosti. Co se týče tohoto hrozného města, neměl Napoleon nikdy klid a každý den měřil prostřednictvím Fouchého hlášení tep hlavního města. Jednou ho zaslechli, jak říká: „Naprostou spokojený člověk je ten, který se přede mnou dokáže schovat, a to takovým způsobem, že o jeho existenci nemám ani ponětí.“

Když se jednoho ze svých komorníků zeptal: „Co by lidé řekli, kdybych zemřel?“, dvořan odpověděl, že by to určitě byla pro všechny katastrofa.

„Mýlíte se, můj milý, lidé by si oddechli!“

Ale nepředbíhejme. V roce 1804 se všichni v duchu jen ptali, jestli papež přijede nebo nepřijede do Paříže na korunovaci člověka, kterého Ludvík XVIII. ve vyhnanství už dávno přezdíval „pan Uzurpátor“.

Panovníkovy plány zpočátku narazily na problémy v samotném lůně státní rady. Všichni členové souhlasili s protestanty a mnohými ateisty, kteří mluvili o skandálu a tvrdili, že by se tak hlavě církve dostalo jakéhosi práva volit císaře. Nebyla to pouze výsada lidu? Císař tuto otázku převedl na politickou rovinu:

„Pánové, teď rokujete ve Francii, v Tuileriích. Ale představte si, že rokujete v Londýně v britské vládě, že jste ministři anglického krále a že se dozvíte, že papež právě překročil Alpy, aby posvětil francouzského císaře. Budete to považovat za vítězství Anglie, nebo Francie?“

Tento argument měl jistou váhu, přihlédlo-li se k reakcím Francouzů žijících v cizině. Když se emigranti a roajalisté

spustili hrozný křik. Joseph de Maistre, vyslanec Sardinie v Petrohradu, považoval eventuální pomazání za „nedodržení závazku“ nebo za „odpadlictví“ a nenechával „slov, jimiž by vyjádřil svou bolest“.

Jak se zeptat Pia VII.?

Napoleon si zavolal do Saint-Cloud papežského legáta kardinála Capraru. Zakladatel čtvrté dynastie mu oznámil, jako by se jednalo o tu nejpřirozenější věc na světě:

„Všechni úřední činitelé mi naznačují, že by bylo dobré, kdyby mé pomazání a korunovaci provedl osobně papež, a že by z toho měla stejný prospěch i církev. Zatím neposílám papeži formální prosbu, protože se nechci vystavit odmítnutí. Začněte tedy o tom jednat a jakmile mi předáte odpověď, podniknu, jak je moje povinnost, nezbytné kroky.“

Kardinálové se smířili s myšlenkou, že hlava církve bude korunovat toho „malého Korsičana“, ale nechtěli připustit, aby papež jel do Francie. Vždyť „pan de Buonaparte“ může odcestovat do Věčného města! Copak Karloman nevykonal cestu do Říma, aby se tam nechal korunovat Leonem III.?

Pius VII. nevěděl, jak to napsal svému legátovi, že nový císař „by považoval za urážku, kdyby Jeho svatost začala dělat těžkosti“. Zdálo se, že papežovo eventuální odmítnutí natolik Capraru děsilo, „že se na něj ani neodvážil pomyslet“. Byl to Talleyrand – bývalý biskup – který se rozhodl uvést věci na pravou míru. V detailní notě nejprve zdůraznil „krajní údiv Jeho Veličenstva“. Pak šel bez okolků rovnou k věci. Neměl by Pius VII. projevit svou vděčnost? Nebyly služby, které císař prokázal církvi, naprosto mimořádné? Nenaznačovala snad nota – dokonalé shrnutí celé situace – že by mohl Vatikán očekávat další výhody? Když bude souhlasit s cestou do Paříže – v té době to byla nekonečná cesta, hlavně pro churavého starce – nemohl by Pius VII. doufat, že se změní některé základní články týkající se postavení kněžstva ve Francii? Možná – a v tom si papež nadále dělal klamně iluze – Napoleon na znamení díky znovu zavede legační úřad.

Důležitá věc „hluboce soužila srdce Jeho Svatosti“. Nebude nový císař v den pomazání přísahat, že bude respektovat svobodu náboženství? V tom papež viděl – Caprarovi to napsal Consalvi – „překážku, která, pokud se jí nepodaří odvrátit, by mohla zabránit tomu, aby osobně provedl pomazání a vysvěcení Jeho císařského Veličenstva“...

Napoleon dokonce ani neuvažoval, že by papež mohl odmítnout přijet do Paříže pod záminkou, že protestanti a židé mohou svobodně provozovat svá náboženství. Talleyrand se proto pokusil Svaté stolicí naznačit, že respektování různých náboženství ještě neznamená jejich schvalování. Všichni přece vědí, že nový císař jako „poslušný syn“ radí, aby se lidé obrátili na katolickou víru. Copak ji sám nepraktikuje už od svého narození?

Jakmile byla tato překážka odstraněna, objevila se další korunovace jako taková. Pokud Napoleon považoval papežovu přítomnost při vysvěcení a pomazání nového císaře za nezbytnou, nepřipadalo v úvahu, aby ho papež také korunoval. Nechtěl ani slyšet o tom, že by se stal vazalem – i když jako panovník zastupoval Krista. Jeho korunu drží francouzský lid, a nikoliv Bůh! Někteří lidé proto uvažovali, že by se obě operace měly oddělit a že by korunovace měla být čistě civilní záležitostí. Fesch prohlásil, že se počítá pouze jediná věc: pomazání! Nebyl dalek toho, aby korunovací považoval jen za sekundární akt. „Vzhledem ke své důstojnosti nepovažuje papež za příhodné,“ odpověděl Consalvi, „aby byl pozván do Paříže jen proto, aby vlastní rukou vložil korunu na císařskou hlavu Ježího Veličenstva. Tento obřad může být proveden jinou rukou...“ Jinou rukou? A zrovna o to šlo! Ta jiná ruka nemohla patřit nikomu jinému než císaři! Napoleon vzkázal do Říma, „že si přeje sám vzít korunu, aby vyloučil všechny diskuse mezi nejvyššími hodnostáři císařství, kteří by mohli tvrdit, že mu ji dávají jménem lidu“. Bude to on, kdo vezme korunu, kterou Bourboni nechali vyklouznout ze svých neschopných rukou, a sám si ji vloží na hlavu! Papež se mezi tím může „modlit“.

A pak, k čemu si vyměňovat nóty, návrhy a hlášení, když se „obě poloviny Boha“ brzy uvidí? „Jeho Veličenstvo to osobně prohovoří s Jeho Svatostí a pro jeho spokojenost udělá vše, co se slučuje s jeho postavením, blahem státu a jeho povinnostmi.“

Pius VII. se bez nadšení – a vyčerpaný válkou – podvolil. Souhlasil, že se vydá do Paříže 2. prosince. Nazítří po svátku Všech svatých, poté, co odsloužil mši, se vydal na cestu, jako by šel na mučidla.

Zatímco Pius VII. a jeho družina, skládající se ze sto osmi osob, zamířili směrem na Mont-Cenis, Napoleona trápilo kru-

té dilema. Pokud bude Joséphina pomazána papežem a korunována svým císařským manželem, bude ji ještě moci zapudit? Jestliže chce mít dědice, neměl by císař svou ženu zapudit hned a znovu se oženit? Napoleon se rozhodl, že se na to zeptá přímo, tak krutě, jak to jen lze, hlavní osoby. Po prvních manželových slovech kreolka vypukla v pláč – což samozřejmě věc nijak nezjednodušilo... Před slzami své ženy se cítil odzbrojen:

„Když budeš příliš truchlit, když se mi prostě podvolíš, citím, že nikdy nebudu mít dostatek odvahy tě opustit, ale priznávám, že bych si moc přál, aby ses podvolila zájmům mé politiky a abys mě ty sama zbavila rozpaků z této obtížné situace.“

Na radu paní de Rémusat Joséphina Napoleonovi oznámila, „že bude očekávat přesné příkazy, aby sestoupila z trůnu nebo aby na něj vystoupila“.

Jinak řečeno, smíří se s tím, že bude zapuzena, ale nenášla odvalu, aby o svůj odchod požádala sama. Bez nejmenšího studu začal rodinný klan, přesvědčený, že císařovna opustí Tuilerie, hlučně projevovat svou radost. Tentokrát je s těmi „Beauharnaisovými“, kteří jim už devět let bránili v klidném spánku, konec! Napoleon se rozhořčil, když se dozvěděl, že se jeho rodina odvažuje „vychloubat svým vítězstvím nad Joséphinou“, a rozhodl se ponechat si ji a nechat ji korunovat.

„Moje manželka,“ vysvětloval Roedererovi, „je hodná žena, která jim nijak neublížila. Spokojuje se jen tím, že si trochu hraje na císařovnu, že má diamanty, krásné šaty a pár maličkostí odpovídajících jejímu věku. Nikdy jsem ji nemiloval slepě. Když z ní udělám císařovnu, bude to spravedlivé. Mám lidské srdce a jsem spravedlivý člověk. Kdybych byl místo na trůn uvržen do vězení, sdílela by se mnou moje neštěstí. Je spravedlivé, že se bude podílet na mé velikosti. Bude korunována, i kdyby mě to mělo stát hlavy dvou set tisíc mužů...“

Před hrozbou takové hekatomby všichni zmlkli. Joseph však přesto opět nastolil problém císařského dědictví a nadělal spoustu řečí kolem svého postavení nejstaršího bratra. *Senatus consultus*, který umožňoval Napoleonovi vybrat svého následníka ze svých synovců – synů staršího i mladšího bratra – mu nedal spát.

Na Roedererovu radu se podvolil, souhlasil, že se vrátí zpátky do řady, a vypravil se do Fontainebleau, kde Napoleon

čekal na papežův příjezd, aby se omluvil. Napoleon mu dal najevo svou spokojenost:

„Byl jsem povolán, abych změnil tvář světa, alespoň tomu věřím. Držte se tedy monarchistického dědického práva, jež vám slibuje tolik výhod.“

Ale byly tady – také a hlavně – ženy klanu, jejichž znepokojení bylo čím dál přízemnější. Napoleon se musel „pustit do pravidelné bitvy“, jak sám řekl, aby přinutil své sestry a švagrové nést během obřadu císařovninu vlečku. Ne tvrdila snad Josephova manželka, „že taková povinnost je pro ctnostnou ženu velmi bolestná“? Jak tu ctnost dokázala skrývat!

„Už šest dní, co trvá tento spor, nemám ani chvíli odpočinku,“ svěřil se císař bratrovi. „Přišel jsem o spánek.“

Dámy se vzpíraly natolik, že muselo být použito obratné lsti, která je upokojila. Bylo dohodnuto, že vlečku neponesou, ale budou ji pouze přidržovat... Všechny navíc dostaly k dispozici komorníky, kteří měli nést jejich vlastní vlečky.

Doposud ještě nebyl vybrán kostel, v němž se měl obřad konat. Navržen byl kostel v Invalidovně, ale chybějící kůr a relativně malé rozměry budovy nakonec zapříčinily, že byl vybrán chrám Notre-Dame, do něhož, jak tvrdil císař, se vejde dvacet tisíc lidí.

Nicméně jedna věc architektky a dekoratéry odpuzovala: gotický styl Notre-Dame byl zcela z módy. Proto dostali příkaz, aby budovu zvenčí zakryli kartónem a uvnitř aby zahalili zdi, pilíře a klenbu. Zatímco kostýměři, krejčí a obuvníci nechali toulat svou představivost směrem k renesanci, nejvyšší podkoní, nejvyšší komoří a správce obřadu museli řešit delikátní záležitost. Kanovníci z Notre-Dame požadovali nové oblečení a věci pro bohoslužbu, protože jak tvrdili, „pro pomazání krále vyžaduje zvyk koupit všechno nové“. Papežova přítomnost a mše, kterou bude sloužit, ostatně vyžaduje speciální zařízení a rekvizity, jako kazatelnu, trůny, vějíře z pštrosích per, osvětlení... Papež se naštěstí vzdal myšlenky, že se nechá do Notre-Dame odnést čeledíny oblečenými do šatů z rudého damašku na *sedia gestatoria*. Napoleon mu vzkázal, že „tato pocta byla prokázána Maratovi“ – a to nelmuvě o víle Rozumu, která byla před dvanácti lety vztyčena na tomto ověnčeném křesle a nesena na zádech sansculotů z Notre-Dame do Tuilerií. Při návratu kráčeli za tou, „která

svrhla z trůnu Pannu Marii“, všichni poslanci a prošli přesně tutéž trasu, po níž měl projít Svatý otec...

A obřad?

Pozměnili římský pontifikál tak, že použili směsici obřadů používaných v Římě, Remeši, Německu a jinde. Císař se věnoval zejména tomu, že z textu, který měl odříkat papež, vyškrtl nebo pozměnil některá slova, jež se mu nelíbila, jako například *eligimus* (kterého jsme zvolili). Při předání meče mu vadilo slovo *concessum* (propůjčený), a tak ho nahradil slovem *oblatum* (podaný).

Co se týče korunovačnických klenotů – meče, korun, prstenů, žezla, jablka a *main de justice* – dalo velkou práci najít meč, žezlo a *main de justice*, jež po několik století figurovaly při korunovaci králů a které se ztratily během revoluce. Byly nově vyzdobeny a opraveny. Žezlo ztratilo rukojeť. Nahradili ji rukojetí z velmi staré biskupské hole, která byla nalezena v pokladu v Saint-Denis. Totéž platilo i pro *main de justice*, ale v tomto případě byla vyrobena rukojeť nová. Tu a tam byly přidány šperky a drahé kameny, aby mohly tyto objekty důstojně figurovat v korunovačnickém průvodu pod názvem „Karlomanovy odznaky královské moci“.

Ale těžkosti se hromadily! Jakým olejem bude provedeno pomazání? Nádobka se svěceným olejem pro korunovaci francouzských králů už neexistovala. Alexandre de Beauharnais, první Joséphinin manžel – ironie osudu – ji nechal během revoluce převézt z Remeše do Paříže, aby ji spálili „na oltáři vlasti“! Budou se tedy muset spokojit jen s křížem určeným pro biskupy. Napoleon se vzbouřil, když se dozvěděl, že musí přijmout devět pomazání. Nakonec se pomazání omezilo jen na tři místa – na obě ruce a čelo.

20. listopadu napsal Napoleon papeži: „Kojím se nadějí, že tento týden budu mít tu čest spatřit Vaši Svatost a vyjádřit jí pocity, které vůči ní cítím. Odjedu do svého paláce ve Fontainebleau, který leží na cestě, kde se budu moci těšit z této radosti už o den dřív.“

Ve skutečnosti císař neodjel do Fontainebleau, aby „se mohl těšit o den dřív“ z přítomnosti Pia VII., ale chtěl se vyhnout uvítání papeže u pařížských bran – kde by mu musel přenechat první místo.

V adventní neděli – protože Pius VII. samozřejmě odmítal připustit, že je quartidi 4. frimairu – se Jeho Svatost blížila

k cíli cesty. Padal studený déšť, když papežský průvod, skládající se ze stovky kardinálů, prelátů, velebných pánů a úředníků všeho druhu, přijel směrem od Nemours a po dlouhém bourronsském svahu vjel do fontainebleauského lesa.

Pius VII. byl vyčerpaný. Nedaleko PIANCENZY mu bandité ukradli zavazadla a v Lyonu zemřel kardinál Borgia na náhlou nevolnost. Jeho Svatost vyjela z Říma před třídvacetidny a byla rozmrzelá z průběhu cesty, jejíž rychlost se neslučovala s důstojností, jež měla provázet každý přesun následníka svatého Petra.

Na křižovatce Croix-Saint-Hérem Napoleon, oblečený do zeleného loveckého oděvu, předstíral, že nechal přerušit lov na vlka, když spatřil papežský kočár jedoucí do svahu. Seděl nepohnutě na koni, sledoval blížící se ekvipáž Pia VII. a Jeho Svatosti nepopojel naproti ani o minutu dřív, než se předpokládalo. Papež váhal. Mezi ním a císařem se rozprostíral bláznivý terén a Svatý otec měl na nohou jen svoje bílé střevíce vyšíváné zlatem... Konečně se odhodlal a zapadáje do příšerného bahna, vydal se směrem k císaři. V tu chvíli Napoleon seskočil z koně a spěchal hosta obejmout. Samozřejmě nepřipadalo v úvahu, aby si klekl! Vzhledem k vsudypřítomnému bahnu nemohl ostatně tento přestupek proti protokolu papeže překvapit. Pak předjel císařský kočár a pečlivě nacvičený manévr umožnil císaři nastoupit dovnitř pravými dvířky, takže Svatý otec zůstal po jeho levici.

Po celou cestu z Croix-Saint-Hérem do zámku jeli před císařskou ekvipáží mameluci a s tímto poněkud neznačobžským doprovodem vjel Pius VII. na dvůr ve tvaru podkovy.

Zahřměl výstřel z děla, rozezněly se zvony, zatímco na úpatí schodiště se ukláněl bývalý autunský biskup Maurice de Talleyrand-Périgord, kdysi exkomunikovaný z církve. Pak byl papež požádán, aby zašel „složit poklony“ Joséphině.

Týž večer, 29. listopadu, vysvětloval v Tuileriích Isabey za pomoci malých loutek oblečených v různobarevných papírech a rozložených na samotném císařově stole na půdorysu Notre-Dame všem účastníkům, jaké budou během obřadu jejich povinnosti. V Dianině salonu se zkoušky konaly za pomoci plánu nakresleného křídou na parketách. Mezi loutkami byla i postavička císaře vyšší o palec než všechny ostatní a oblečená v bílém kabátě

Mezi generály, nejvyššími úředníky a členy delegací a deputací byli mnozí, kteří své úřady získali během revoluce. Dovedeme si představit jejich úžas, když obdrželi tento dopis: „Božská Prozřetelnost a ústava císařství, jejímž prostřednictvím se dostalo naší rodině dědické císařské cti, určila pátý den měsíce frimairu za datum našeho pomazání a korunovace... Nechali jsme vám poslat tento dopis, abyste byli v Paříži před prvním dnem měsíce frimairu a o svém příjezdu uvědomili nejvyššího ceremoniáře. Proto prosíme Boha, aby vám uchoval zdraví.“

V předvečer pomazání mrzlo. Nebe, které bylo od rána zatážené, se kvečeru vyjasnilo. Slunce pronikalo ostýchavě skrz mraky, když se členové senátu vydali do Tuilerií, aby seznámili Napoleona s výsledky plebiscitu. Byla to poněkud dětinská simulace. Číslo byla zfalšována. Dva miliony devět set tisíc osm set devadesát dva „civilů“ hlasovalo pro. A dva tisíce pět set šedesát sedm proti. V armádě dosáhl počet hlasů jen sto dvacet tisíc tři sta dva. Napoleon vlastní pevnou rukou tento počet přeškrtnl a napsal čtyři sta tisíc. Totéž se stalo šestnácti tisíci dvě stě osmdesáti hlasy z obchodních kanceláří, které se proměnily v padesát tisíc hlasů. Což onoho 1. prosince umožnilo předsedovi senátu oznámit, že tři miliony pět set sedmdesát tisíc osm set devadesát osm hlasů volilo přijetí tohoto návrhu: „Císařská hodnost je dědičná v přímém, přirozeném, legitimním nebo adoptivním potomstvu Napoleona Bonaparta a v přímém, přirozeném a legitimním potomstvu Josépha Bonaparta a Louise Bonaparta.“ Předseda de Neufchâteau pak pogrataloval císaři, že nechal „vplout do přístavu koráb republiky“.

„Ano, sire,“ opakoval, „koráb republiky. Toto slovo by mohlo poranit uši obyčejného panovníka. Ale tady je toto slovo na místě, neboť je vysloveno v přítomnosti člověka, jenž způsobí, že se můžeme z této věci těšit v tom smyslu, že existuje vůle velkého národa.“

Ještě týž den se vztekly Napoleon dozvěděl, že se Joséphině vrhla papeži k nohám a svěřila se mu, že s Bonapartem uzavřela jen civilní sňatek. Takže následujícího dne měl být spáchán hřích! Jeho Svatost se chystala požehnat císařově konkubíně! Pomazat křížem vyhrazeným biskupům pár žijící ve smrtelném hříchu! Papež varoval císaře, že nejpozději ráno odjede. Tuto vážnou nedbalost vůči církvi nelze

Představme si sedm nebo osm tisíc jezdců v těch nejkrásnějších oděvech zamíchaných do skupin hudebníků a defilujících mezi dvěma řadami pěšáků dlouhých víc než půl míle. Přidejme k tomu bohatost a počet kočárů, krásu spřežení, účast čtyř nebo pěti set tisíc diváků a budeme mít jen neurčitou představu o pohledu, který nabízel byt' jen jediný krok průvodu.“

Nejultararoyalističtější ze všech ultararoyalistů, pan de Frénilly – pan de Frénésie, říkal o něm Ludvík XVIII., samozřejmě, jak si jistě dovedeme představit, s tímto popisem nesouhlasil: „Celá tato pompa byla jen maškarádou, při níž každý zkoušel svůj oblek, kde nikdo ještě nenastudoval svou roli, počínaje tím krásným šaškem Muratem, který z kabaretu svého otce postoupil do vlády nad Paříží, odkud by měl vystoupit na trůn, přes tři císařské sestry, které přestaly v Marseille prát košile, aby mohly celé vyšperkované a pokryté diamanty nést vlečku staré Barrasově milence, přes celou tu čeládku vysokých důstojníků povýšených teprve odvčerejška, Montmorencyho, Cosseho, La Trémoille atd., až po tu malou opici v kůži 13. vendémiairu, která jela v bezbožném kočáře oblečená v dalmatice a bílém kabátě. V těchto saturnálních bylo čemu se smát a nad čím plakat, když člověk pozoroval vkus a charaktery.“

V arcibiskupství si na sebe císař a císařovna vzali „slavnostní oblečení“, to znamená dva nádherné pláště z purpurového sametu částečně překrývající dlouhé antické šaty z bílého saténu a vyšíváné zlatem u Napoleona a šaty ze stříbrného brokátu u Joséphiny. Říkalo se, že těsně před odchodem z Tuilerií pomáhal Isabey Joséphině při líčení, přesto se však teď ještě zdržela posledním „přepudrováním“. Konečně průvod zamířil dlouhou chodbou do baziliky. Jak bylo určeno, tři Napoleonovy sestry a dvě švagrové *přidržovaly* Joséphininu vlečku, zatímco Joseph, Louis a oba bývalí konzulové nesli vlečku císařovu. Za nimi následovali maršálové oblečení do modrého sametu a bílého saténu a s šustivými chocholy per, kteří nesli *odznaky císařské moci*. Někdejší Bonapartovi spolupobožníci si mezi sebe rozdělili pozlacené žezlo, *main de justice* zdobenou perlami a „zeměkouli“, rovněž pozlacenou. Všechny tyto divy stejně jako vavřínovou korunu, kterou měl císař na hlavě, vyrobil klenotník Biennais, na jehož vývěsním štítě byla *fialová opice*. Účet vzrostl na sedm tisíc fran-

ků. Kellermann, Lefebvre a Pérignon nesli Karlomanovy *odznaky královské moci*...

V okamžiku, kdy se císař objevil v chrámové lodi, všichni účastníci povstali a volali: „*At' žije císař!*“ „Malá císařova postava se ztrácela pod tím obrovským hermelínovým pláštěm,“ vyprávěla paní de Rémusat. „Prostá vavřínová koruna mu obepínala hlavu. Podobal se antickému medailónu. Ale byl mimořádně bledý, skutečně dojatý a výraz jeho očí vypadal přísně a trochu zmateně.“

Bylo poledne. Obřad začal na kůru, kde stála dvě klekátka, jedno pro císaře, druhé pro císařovnu. Diváci toho z průběhu pomazání a korunovace moc neviděli. Napoleon nijak nestál o to, aby ho bývalí jakobíni viděli, jak klečí před papežem, obličej a ruce pomazané olejem...

Nejprve došlo na církevní slib: císař „přisahal před Bohem a jeho anděly, že bude prosazovat a zachovávat zákony, spravedlnost a mír církve“... Následovaly modlitby a nekonečné litanie upraveného a revidovaného textu.

„Nedokážu říci, co jsem cítila,“ napsala vévodkyně d'Abrantes, „když císař sestoupil ze svého trůnu a vykročil k oltáři, kde na něj čekal papež, aby ho pomazal... Napoleon vypadal velice klidně. Prohlížela jsem si ho – pozorně – abych viděla, buší-li jeho srdce pod císařským pláštěm víc než pod uniformou plukovníka gardy, ale neviděla jsem nic, i když jsem od něj stála ve vzdálenosti jen deseti kroků. Zdálo se, že ho nudí pouze délka obřadu, a viděla jsem, jak několikrát zadržuje zívání. Ale udělal všechno, co mu přikázali, a vzděky náležitě. Když ho papež pomazal na hlavě a dvakrát na rukou, viděla jsem mu na očích, že spíš myslí na to, aby se utřel, než na cokoli jiného. Protože jsem zvyklá na jeho pohled, mohu říci, že jsem si tím jistá.“

Poté, co papež požehnal korunovačním klenotům – meči, císařskému jablku, žezlu, *main de justice* a náhrdelníku – posvětil dva prsteny, dva pláště a dvě koruny.

„Prijměte tento prsten,“ řekl, „který je znamením svatě vřty, důkazem moci a pevnosti vašeho císařství, jehož prostřednictvím díky vítězné síle porazíte své nepřátele, zničíte heretiky, udržíte své poddané v jednotě a budete vytrvale lpět na katolické víře.“

„Zničíte heretiky!“... Vida, jak tato slova odporovala přísaze, v níž se za chvíli císař zaručí za svobodu vyznání!

Velká chvíle nastala.

Všechny pohledy směřovaly k polštáři z purpurového sametu. Napoleon natáhl ruku, vzal zlatou, třpytící se korunu, nenuceně se obrátil zády k papeži, podíval se na dav, který zadržel dech a pak si klidně vložil korunu na hlavu...

Nejúžasnější lidský osud historie pokračoval ve svém běhu: bývalý kadet Napoleone Buonaparte, pak generál Buonaparte a doživotní konzul republiky se právě stal císařem Napoleonem I.

Teď pohlédl na Joséphinu, která mu celá dojatá vykročila vstříc s vlečkou svého nádherného hermelínového pláště přidržovanou jeho sestrami a švagrovými. Císařovny slzy kapaly na její sepnuté ruce, „které zvedala ke svému manželovi jako k Bohu“, jak napsala Laura d'Abrantes.

Císař naplnil své první panovnické gesto. S „půvabnou pomalostí“ vzal korunu své ženy, na okamžik si ji posadil na hlavu, jako by jí chtěl „dát císařský lesk“, a pak ji „koketně“ vložil na hlavu své milované kreolky.

Joséphina vstala a oba, následovaní papežem, zamířili k trůnům, které, připomeňme si, stály na vrcholu pódia, jež bylo pro tuto příležitost postaveno uprostřed chrámové lodi. Zaznělo volání slávy.

Svatý otec nového císaře přátelsky objal a zvolal:

„*Vivat Imperator in aeternum!*“

„Ať žije císař! Ať žije císařovna!“ odpověděl dav dlouhým výkřikem, jenž se odrážel pod klenbou.

Jakmile byla nekonečná mše u konce, papež zamířil do sakristie. Raději odešel, než aby si vyslechl civilní přísahu, kterou pronesl Napoleon silným hlasem s rukou položenou na evangeliu – přísahu, kterou ostatně nebude moci splnit:

„Přisahám, že udržím celistvost území republiky, že budu dodržovat a dbát na dodržování práv konkordátu a svobody vyznání, že budu dodržovat a dbát na dodržování zákonů, politické a civilní svobody, nezrušitelnosti národního majetku, že nebudu zavádět žádné daně, že nezavedu žádné jiné dávky než ty, které vyplývají ze zákona, že budu udržovat ustanovení Čestné legie a že budu vládnout pouze v zájmu a pro štěstí a slávu francouzského lidu.“

Pak herold slavnostně oznámil:

„Slavný a vznešený Napoleon, císař všech Francouzů, byl

Zatímco na arcibiskupství Jeho Svatost „přistoupila na to, aby mu pařížský klér přišel políbit nohy“, Napoleon vyšel z Notre-Dame. Následovalo sto ran dělostřelecké salvy...

Začalo se stmívat. Pod zataženým nebem s těžkými sněhovými mraky se dlouhý průvod obstoupený pěti sty nosiči pochodní vydal přes náměstí Concorde, nádherně ozárené bahennými skly a lampiony, do Tuilerií. Jako při cestě tam i nyní se na císařský kočár pověsily vpředu i vzadu hrozny zeleně a zlatě oděných pážat a proměnily ho v jakousi schránku na ostatky přetíženou olivovými a vavřínovými snítky, orly, palmovými listy, erby, korunami, alegorickými postavami a včelami. Jako by tam „jel celý svět“! Trumpety a bubny karabiníků předcházely kyrysníky, myslivce na koních, malomeluky a nekonečnou řadu kočárů, v nichž seděli členové císařské rodiny a nejvyšší hodnostáři. Madam Letizia pořád ještě trucovala v Římě⁶, což ovšem nezabránilo Davidovi, aby ji neumístil „jako vývěsní štít“ na slavný obraz představující ostatně spíš korunovaci Joséphininu než Napoleonovu.

„Takhle to bude hezčí,“ řekla kreolka malíři.

Když se císař vracel do svých pokojů, procházel kolem dvorních dam, stále ještě oblečených ve slavnostních šatech, jak to vyžadovala etiketa.

„To kvůli mně musíte být tak půvabné,“ řekl jim s úsměvem.

V jeho očích však byla „nejpůvabnější“ Joséphina, kterou požádal, aby si nechala na hlavě korunu a povečeřela s ním mezi čtyřma očima.

Celý prosinec se Paříž radovala a slavila. Pouze nebe jako by se všeobecného veselí neúčastnilo: zima, sníh, déšť a vítr se pravidelně střídaly. Počasí se neumoudřilo ani při rozdílnosti orlů, které se konalo tři dny po korunovaci. Ledové poryvy větru proměnily slavnost v úprk! Všichni jako by byli překvapeni, že Napoleon nemůže poručit větru a dešti... Copak nestačilo jeho jediné gesto, aby následník svatého Petra přijel do Paříže? Dokonce oslnění rojalisté zmlkli a 27. prosince neohl Napoleon při zahájení zasedání parlamentu oprávněně prohlásit:

Svéhlavá a nezávislá Napoleonova matka se urazila, že císař opomněl své

„Kdyby mě smrt překvapila uprostřed práce, doufám, že zanechám svým potomkům vzpomínku, která jim bude navždy sloužit příkladem a mým následníkům bude věčnou připomínkou.“

Sám se neubráníl úžasu a během korunovace ho zaslechli, jak říká svému bratrovi:

„Ach Josephe, kdyby nás tak viděl otec!“

O několik týdnů později odhalil senát slavnostně sochu Napoleona prvního jako římského císaře. Je moudré to připomenout, protože panovník byl zobrazen nahý jako červ... 26. září 1791 prohlásil předseda národního shromáždění, že Ludvík XVI. byl jen „prvním úředníkem národa“, a přikázal ze sněmovní síně odnést královský trůn, který už byl zbytečný... Teď se trůn znovu vrátil a žijícímu císaři se začaly stavět sochy!

Itálie stále ještě zůstávala republikou, jejímž byl Napoleon prezidentem. Francouzský císař považoval tuto situaci za anomálii, kterou je nutné co nejdříve zrevidovat. Nejprve nabídl italský trůn Josephovi s formální podmínkou, že budoucí italský král nebude mít nárok na francouzskou korunu. Joseph, který se považoval za syna „císaře Charlese Bonaparta“, odmítl ustoupit od práv, kterým – ne bez úsměšků – říkal, „že vyšly z vůle lidu“. Napoleon se proto obrátil na Louise a spolu s Hortensii ho pozval do Tuilerií.

„Moje politika vyžaduje,“ oznámil jim, „abych adoptoval vašeho nejstaršího syna a učinil z něj italského krále.“

Žalostná Louisova tvář okamžitě zbrunátněla:

„Nikdy nedopustím, aby můj syn měl vyšší titul než já.“

Nakonec se Napoleon obrátil na Luciena a nabídl mu italskou korunu pod podmínku, že se rozvede. Ten, který během brumairu posadil svého bratra do sedla, důstojně odmítl. Napoleon, rozčilený z chování rodinného klanu, byl nucen posadit si korunu na hlavu sám a věrného Eugèna de Beauharnais jmenovat vicekrálem. Joséphinin syn se samozřejmě musel považovat jen za jakéhosi prefekta a vyvíjet co možná nejmenší iniciativu.

Napoleon si nicméně chtěl dopřát ten luxus a posadit si korunu na hlavu osobně, a proto odjel s Joséphinou do Milána. Když projížděl přes Troyes, opustil císařovnu a „těžká císařská zavazadla“ a vpravil se do Brienne na schůzku se

svými školními vzpomínkami. Mezi dvěma korunovacemi si tak dopřál dva dny dovolené...

Paní de Brienne ho přivítala v zámku a zavedla jej do „královského pokoje“ – k posteli, před níž jako malý studentík otevřel pusu obdivem.

„Prodejte mi svůj zámek,“ požádal paní domu. „Jste bezdětná vdova, co pro vás Brienne znamená? Pro mě je to hodně.“

„A pro mě všechno,“ odpověděla paní de Brienne.

Nazítří se toulal zahradou a po budovách někdejší školy. Pak, rozesmutnělý zanedbaností těchto míst, skočil na svého arabského koně a vyjel z Brienne směrem na Bar-sur-Aube. Pastil se tryskem přes pole „jako studentík nebo císař puštěný na svobodu“. Chtěl znovu vidět místa, po nichž jako „kadet Buonaparte“ kdysi tak často jezdíval. Brzy se dostal mimo dohled. Caulaincourt, Canisy a jeho doprovod ho tři hodiny hledali. Nakonec se k nim na výstřel vypálený nejvyšším štolbou do vzduchu Napoleon vrátil. Smál se, „celý šťastný, že on, vládce nad čtyřiceti miliony lidí, byl tři hodiny sám!“ Jeho kůň byl pokrytý potem a z huby a nozder mu tekla krev. Někdejší královský stipendista musel ujet – alespoň Caulaincourt to tvrdil – nejméně patnáct mil. Kde byl? Nevěděl to ani on sám! Cválal přes les, po polích a vesnicemi. V dálce zahlédl siluetu briennského zámku a tento důvěrně známý obraz „vedl jeho návrat“.

Kolem poledního, ještě než nastoupil do kočáru, rozhlédl se po planině táhnoucí se směrem k La Rothière a zamumlal:

„Jaké by to bylo nádherné bitevní pole!“

Na návrat na toto bitevní pole si musel počkat devět let – to už měl proti sobě celou Evropu. To ráno – 1. února 1814 – než se vydal směrem na La Rothière, kde byl poražen, si znovu připomněl svá studentská léta. Jeho okolí slyšelo, jak vzdychl:

„Copak jsem si tehdy dokázal představit, že budu hájit Brienne proti Rusům?“

Od 24. do 29. dubna sídlil v Turíně. 1. května si zakoketoval se slávou a oblékl si uniformu, kterou měl na sobě v bitvě u Marenga – včetně opremovaného klobouku, teď už zčernalého časem, a republikánské šavle. Vzal s sebou Joséphinu na bitevní pole, kde jedna divize předvedla retrospektivní

manévr, který tady uskutečnila armáda 14. července 1800. „Bolestné zachvění“ proběhlo řadami, když císař v slavnostním projevu pronesl jméno generála Desaix, jehož tělo bylo brzy nato převezeno do svatobernardského hospice.

6. května se v Alessandrii chystal přijmout svého bratra Jérôme, s nímž ho pojily ty nejhorší vztahy. Toto setkání se odehrálo po desetidenním vyjednávání.

Nejmladší z Bonapartů – byl o patnáct let mladší než Napoleon – byl opravdu zvláštní člověk. Když mu bylo šestnáct, jeho bratr, tehdy první konzul, ho nechal jmenovat námořnickým čekatelem.

V osmnácti letech, kdy Jérôme zrovna kotvil u Martiniku, na sebe vzal Napoleon riziko a svěřil mu velení jedné brigady. Jakmile se Jérôme stal „pánem na palubě“, pospíšil si – byla vyhlášena válka mezi Anglií a Francií – vyplout se svou lodí do boje... Vzápětí ji však opustil a odplul na návštěvu Spojených států, kde nadělal obrovské dluhy.

Bratr občana prvního konzula byl otevřeně řečeno dezertérem! Válku bral na lehkou váhu – to je to nejmenší, co se o tom dá říci – a stejně lehkomyšlně se zachoval v případě svého sňatku. Bez povolení nejstaršího bratra Josepha, hlavy rodiny Napoleona či madam Letizie – ještě nebyl plnoletý – se oženil s Kráskou z Baltimoru, půvabnou Elisabeth Pattersonovou. Od francouzských agentů si bez skrupulí půjčoval tisíce dolarů a žil jen pro svou ženu.

Napoleon, který se v té době chystal vystoupit na trůn, dostal záchvat nepopsatelného vzteku, když se o novém ztřeštěncově výstřelku dozvěděl. Ale co dělat? Oba bratry od sebe dělil Atlantik...

Prilákání císařským purpurovým nachem se pan a pani Bonapartovi vylodili na jaře roku 1805 v Lisabonu. Podle panovníkových instrukcí jim francouzský vyslanec oznámil, že bratr „Jeho císařského Veličenstva“ má k dispozici pas, ale že „ženě, s níž žije“ – taková byla slova použitá samotným císařem – je přísně zakázáno vstoupit na území císařství. „Nesmí se jí dovolit vylodit se v Bordeaux,“ upřesnil ještě Napoleon, „a musí jí být předán rozkaz k návratu do Ameriky. Při doručení rozkazu musí být oslovena slečna Pattersonová. Jistě víte, jak mi na této věci záleží.“

Jérôme se tedy rozhodl vrhnout se bratrovi k nohám. Byl přesvědčen, jak ujistil svou ženu, že získá odpuštění a uznání

svého sňatku. Manželé se objali, přísahali si věčnou lásku a rozešli se...

Už se spolu nikdy neměli setkat!

Než za ním Jérôme přijel, napsal Napoleon bratrovi dopis, v němž upřesnil, že v jeho očích smaže vinu „jen naprostá litost“. Ale – a to byla prvořadá otázka – jak zlikvidovat ten stupidní sňatek? S tím se Napoleon příliš nepáral: „Váš sňatek se slečnou Pattersonovou neznamená z hlediska církve a práva nic. Napište slečně Pattersonové, ať se vrátí do Ameriky. Poskytnu jí penzi šedesát tisíc franků, která jí bude vyplácena po celý její život, ale s podmínkou, že v žádném případě nebude nosit mé jméno.“

Deset dní bratři jednali o tomto uspořádání, aniž se viděli. Jérôme odolával – deset dní bojovat proti Napoleonovi, to byl výkon! Ale jedenáctý den se vzdal a zavázal se k poslušnosti. Konečně byl přijat a o hodinu později vyšel z císařovy pracovny „viditelně rozrušený“, jak řekl jeden svědek. Rezignovaně se vzdal vši naděje, že se ještě někdy se svou ženou setká, a to tím spíš, že nešťastníci nedovolili přistát v žádném evropském přístavu a nakonec se ukryla v Anglii, kde přivedla na svět syna... Pro Napoleonovy nepřátele to byl živý důkaz o císařském despotismu. Náhradou za to byl Jérôme 2. června jmenován fregatním kapitánem, císař mu svěřil velení eskadry a zcela vážně mu napsal: „Nebuďte pyšný na jméno, které nosíte, jeho slávu je třeba si zasloužit.“ Jérómovi připadalo odškodnění nedostatečné. Z vlastního rozhodnutí si oblékl (v této rodině to rozhodně bylo zvykem!) uniformu námořního kapitána první třídy a kromě jiného si přisoudil titul *Jeho císařská Výsost!* Měl taková vydání, že Napoleon ještě téhož roku napsal: „Je v mém zájmu nechat ho uvěznit pro dluhy, pokud mu nebude stačit renta... Je nepředstavitelné, co mě stojí tento mladý muž, který mi působí jen nepříjemnosti a v mém systému se nehodí k ničemu.“

Po devítiměsíční plavbě, která ho zavedla na Antilly, se Jérómovi podařilo zajmout devět anglických obchodních lodí. Jeho bitevní lodi – jmenovala se *Vétéran* – se navzdory přítomnosti čtyř anglických fregat podařilo vplout do Concarneau, což mu vyneslo hodnost kontraadmirála a titul francouzského prince... A aby toho nebylo málo, císař mu oznámil, že vzhledem k neplatnosti jeho manželství ho zasnoubil princeznou Kateřinou, dcerou württemberského krále. Ale

než se ožení, musí se pokrýt slávou, a proto ho císař postavil – bylo to v předvečer tažení v roce 1806 – do čela jednoho armádního sboru! Jérôme generál byl stejně fantastický jako Jérôme admirál... Spokojoval se tím, že vstupoval do měst, která dobyli jeho podřízení, rozděloval řády Čestné legie přátelům, dělal dluhy a vedl galantní život.

26. května se konala korunovace v milánské katedrále potažené mulem a krepem – gotický styl byl v hlavním městě Lombardie stejně nemoderní jako v Paříži. Joséphina, která nebyla korunována, přihlížela obřadu z tribuny. Císař použil nově postavenou chodbu, která mu umožnila přejít z paláce do katedrály svatého Ambrože. Na zemi byly nataženy bavrevné koberce. Z Monzy přivezli slavnou železnou korunu a nový italský král ji při vstupu do chrámu nesl v ruce, jako by se jednalo o klobouk. Za ním kráčeli nejvyšší hodnostáři a podobně jako v Notre-Dame nesli Karlomanovy odznaky královské moci. Lombardská koruna ležela na oltáři a poté, co ji milánský arcibiskup požehnal, si ji Napoleon „spíš směle narazil, než nasadil na hlavu“: Pak pronesl obřadní formuli:

„*Dio me l'ha data, guai a chi la torchera!* – Bože, který jsi mi ji dal, uchovej ji tomu, kdo se jí dotkne!“

„Neumíte si představit, jaký měl císař v tu chvíli výraz,“ řekl jeden svědek. „Zářil radostí.“

O několik dní později senát janovské republiky požádal na žádost svého dóžete dvaceti hlasy z dvaadvaceti o připojení k císařství. Když se tyto zprávy dozvěděl car, prohlásil:

„Ten muž je nenasytný, jeho ambice neznají hranic a je pohromou pro celý svět. Chce válku, bude ji tedy mít, a to co nejdřív.“

Už před korunovací se spojenci soustředili na vytvoření třetí koalice. Rusko, které se postavilo do čela diplomatických aktivit, vyslalo své emisary do Londýna, Berlína, Stockholmu a Vídně. Kromě Pruska, které chtělo zůstat neutrální – nikoliv z touhy, ale z opatrnosti – všichni příslibili podporu nebo vojenskou pomoc, aby mohlo být císařství chyceno u krku. Rakousko podepsalo 6. listopadu 1806 smlouvu s carem, v níž slíbilo postavit armádu o dvou set třiceti pěti tisících mužích.

Napoleonova korunovace italským králem musela vyvolat znepokojení císaře Františka, někdejšího vládce nad částí italského poloostrova. Neměly snad od nynějška Francie a Rakousko společné hranice? Vídeň musí, aby nebyla pohlčena, začít horečně zbrojit! 11. dubna 1805 podepsala Anglie s Ruskem spojeneckou smlouvu, což byl „základní kámen“ stavby, jež se v carových myšlenkách pomalu začínala budovat, aby vrátila Evropě mír. Bylo nutné postavit přehradu, která by zabránila francouzské potopě. Poměrně umírněná a tajná smlouva podepsaná evropskými mocnostmi souhlasila s tím, že Francii zůstanou hranice na Rýně a Mosele. Zdálo se, že Londýn oželel Antverpy. Bylo však upřesněno, že Itálie jako království, v němž vládne Napoleon, nesmí být nikdy připojena k Francii.

Jaké záminky se Evropa chytí, aby mohla porušit mír?

5. srpna 1805 to Voronzov vysvětlil bez obalu: „Co se týče důvodu a oprávněnosti koalice proti Bonapartovi, může být uznána za spravedlivou a nezbytnou už jenom díky porušení amienské a lunévilské smlouvy, za něž může být považováno jeho italské království, uchvácení Janova a konečně všechno to, co můžeme čekat od jeho opovážlivosti a ohromné a gigantické síly, která se vytvořila a jež ohrožuje celou Evropu.“

Pro tuto chvíli se však Napoleon neznepokojoval dupotem holínek, který k němu doléhal z Ruska a Rakouska. Za svůj hlavní cíl považoval dobytí Anglie, a proto největší důležitost připisoval pohybu svých námořních sil. „Budou mít velký vliv na osud světa,“ tvrdil. Na začátku roku poslal svým admirálům rozkaz, aby „v co nejkratší lhůtě“ vypluli se všemi svými eskadrami k Martiniku.

Takto shromážděné síly měly vytvořit flotilu o čtyřiceti až padesáti válečných plavidlech. Ale proč je poslal, aby se shromáždily ve vzdáleném Karibském moři? Císař si myslel, že tímto způsobem zmate Angličany a unaví Nelsona, který pronásledoval Villeneuvea, velitele toulonské flotily. Takto spojené francouzské eskadry se měly pod velením de Ganteauma vrátit k Evropě, zaútočit na anglické loďstvo u ostrova Ouessant, vynutit si cestu Lamanšským průlivem a konečně obsadit Doverský průliv, aby chránily vylovení císařské armády v Anglii... Takový byl plán, který dozrál v Napoleonově hlavě v prvních měsících roku 1805 – plán, který současní námořníci nepovažují za tak extravagantní, jak se původně myslelo.

Dvakrát přelout s plnými plachtami Atlantický oceán bylo pro Napoleona stejně prosté jako vydat rozkaz lehké brigádě, aby se ukryla za nějaký kopec a v danou chvíli překvapila nepřítele tím, že se objeví na bojišti...

Projekt nakonec skončil neúspěchem díky mořským proudům, bezvětří a přílivu a odlivu, které – jak se zdálo – pohrdaly císařskými plány a poslouchaly příkazy britské admirality.

6. července opustil Napoleon náhle – a horečnatě – Janov a odjel do Paříže. Cestou do hlavního města ho neustále zneklidňovaly přesuny, které měly uskutečnit jeho eskadry na základě rozkazů dopravených korvetami. Byl však velmi překvapený, že ještě na moře nevypluly... Protože musel oželeť svůj plán s koncentrací sil u Martiniku, mělo se spojení eskauder uskutečnit na moři u francouzského pobřeží. Admirál Villeneuve měl se všemi svými silami manévrovat tak, aby odrazil sedmdesát křižujících britských lodí, které byly nadále v pohotovosti a vytvářely překážku, jež se z boulognského ležení zdála nepřekročitelná.

Zkrátka, Napoleon opakoval, že francouzská flotila musí ovládnout Doverský průliv, i kdyby to mělo být jen na tři, čtyři nebo pět dnů... O těchto několika dnů Napoleon skoro žebral u svých admirálů. Měly mu konečně umožnit – alespoň si to myslel – přepadnout proradnou Anglii.

Když 3. srpna přijel císař do půvabného zámečku Pont-de-Briques, k invazi na britské ostrovy se zdálo všechno připraveno. Už byly raženy první pamětní medaile u příležitosti vylodění v Anglii! Rozkaz k vylodění už obdržel také Vaudevillův divadelní soubor, který měl připravit k uvedení v Londýně francouzský repertoár! Dvacet milionů nábojů čekalo, až bude rozdáno mezi muže „pobřežní armády oceánu“. Byly shromážděny bubny, které v „den D“ s sebou vezmou šalupy a prámy. Napoleon rozhodl, že se vylodění uskuteční za účasti dvou set plavidel na pobřeží vzdáleném třináct kilometrů od Doveru, přesně v místě, kde se kdysi vylodil Julius César. Cíl: Londýn přes Canterbury a Chatham. Angličané se možná – i s tím se počítalo, jak nám dokládá Albert Chatelle – pokusí o „poslední obranu“ v Bleakheathu, kde kdysi Cromwell zahnal na útěk oddíly Karla I. Zvažovaly se ty nejextravagantnější plány. Jeden člen Akademie věd zcela vážně navrhl maršálovi Davoutovi, aby vytvořil jednotku osedla-

ných sviňuch. Vybavení mělo tvořit sedlo, udidlo a opratě. Kdyby náhodou sviňuchu přilákala nějaká sardinka a svého „jezdce“ shodila, voják měl být vybaven plovacími měchy...

V Boulogne vládla horečka jako ostatně v celé Francii. Válečná horečka, jak ji pojmenoval *Moniteur*. Morálka jednotek byla vynikající. „Angličané netuší, co jim visí na uchu!“ řekl Napoleon ministru Decrèsovi. „Všechno slibně pokračuje. Pokud zabezpečíme dvanáct hodin plavby, Angličané jsou poraženi!“

Ach, kdyby tak mohl připlout Villeneuve! Napoleon se už viděl, jak se vyloduje, jak vstupuje do Londýna a jak poté, co zorganizuje tažení, udělá čelem vzad a postaví se tváří v tvář Německu a předejde tak pomalému soustředování rusko-rakouských sil. Ve skutečnosti nevěděl, co se děje za řekou Inn. 5. srpna Laforest tvrdil Hardenbergovi:

„Císař dokáže předvídat všechny protivníkovy záměry a jediným pohledem obsáhne i ty nejbližší důsledky.“

Napoleon skutečně předvídal útok nových spojenců a počítal s tím, že bude „ve Vídni ještě dřív než v listopadu“. Pro tuto chvíli si však stále ještě myslel, že velitel kombinované flotily a admirál Ganteaume, který čekal v Brestu, se budou moci spojit a že jejich plavidla doplují společně a včas k Boulogne, aby se mohly podílet na velkém plánu. 25. srpna však dostal zprávu, že admirál Villeneuve křižoval třináct dní podél španělského pobřeží a nakonec se vrátil do Cádizu. Císař pro toto „hanebné jednání“ nenacházel slov. Všechno bylo od nynějška ztraceno! Jak by mohl přelout Doverský průliv, když proti němu stojí velké a hrozné britské loďstvo? Napoleon okamžitě přišel s novým plánem. „Od této chvíle,“ napsal Talleyrandovi, „měním své pozice... Musíme získat dvacet dní a zabránit Rakušanům v přechodu Innu, dokud já nepřekročím Rýn... Nedovedou si představit, jak rychle se mi podaří otočit mých dvě stě tisíc mužů.“

Proti Anglii nechal jen dvacet pět tisíc mužů – což byl dostatečný počet, aby se zabránilo veškerým pokusům o vylodění Angličanů. Císař samozřejmě použil lsti a nechal rozšířit informaci, že k Dunaji míří pouze třicet tisíc mužů pobřežní armády.

„Až dám Rakousku lekci, vrátím se ke svým plánům!“

Vynikající čelem vzad a následný pochod se řídily matematickou přesností. „Ležení v Boulogne, Ambleteuse, Amiensu

a Saint-Omeru,“ vyprávěl kapitán Aubry, „se daly do pohybu za zvuků trumpet, bubnů a hudby. Byl to kravál, lomoz a nadšení, které si nedovedeme představit.“

Ve dne v noci muži pochodovali směrem k Rýnu. „Zaplavili jsme města a vesnice... Ve všech tvářích a ve všech srdcích byla radost.“

Boulognská armáda přešla Francii – ve spánku! „Drželi jsme se v řadách jeden druhého, abychom nespadli,“ řekl kapitán Coignet. „Nic nedokázalo probudit ty, kteří upadli. Padali do příkopů a ani rány plochou šavlí nic nezmožily. Hudba hrála a bubeníci bubnovali, ale nic nedokázalo přemoci spánek.“

Císař všechno předvídal, všechno koordinoval, všechno řídil, diktoval Daruovi, „unešenému obdivem“, trasu sedmi toků, které se valily severní Francií a pochodovaly za zvuku „těžkých děl jedoucích ke Slavkovu“. Když Napoleon cestou potkal nějakou malou zbloudilou jednotku, aniž by konzultoval své rozhodnutí, určil jí okamžitě prostor k nocování.

Jakými silami vlastně disponoval, když musel nechat třicet tisíc mužů v Boulogne a padesát tisíc mužů v Itálii pod Massénovým velením? „Velká císařská armáda“ čítala sto osmdesát šest tisíc Francouzů a třicet tři tisíc vojáků z Bavorska, Bádenska a Württemberska, což byli císařovi noví spojenci. Proti nim stálo dvě stě čtyřicet pět tisíc Rakušanů a Rusů, k nimž se ještě připojilo padesát tisíc Angličanů, Švédů a Neapolitánů. Tato disproporce sil císaře neděsila. Znepokojovala ho jediná věc: Prusko. Kdyby se obrátilo proti němu, musel by porazit o dvě stě tisíc mužů víc! Naštěstí a navzdory tlaku, který na něj vyvíjel car, Fridrich Vilém se vytáčet. Proto bylo nutné získat ho co nejrychleji.

„Čas pospíchá,“ prohlásil Napoleon, „a ze dní se stávají roky.“

Když se zastavil v Saint-Cloud, ministry překvapil jeho veselý výraz.

„Před 12. říjnem bude Rakousko roztrženo!“ prorokoval.

Rakušané mezitím přešli do ofenzivy a zaútočili na císařovo spojení, bavorského kurfiřta.

Nová válka na kontinentu – a nevyhnutelné konskripce – nikoho netěšila. Mír trval tak krátce! Vídeň útočí na Mnichov? Ale Mnichov Francouzi nikdy neokupovali! Stratégové v ulicích nechápali, proč by rakouská agrese musela vyvolat ná-

rodní konflikt. A tisku, který se stal ozvěnou těchto názorů, panovník vyčítal, že nemá dostatečně francouzské srdce. Akcie na burze klesaly, množily se bankroty. Napoleon s hořkostí konstatoval, že dokonce *Banque de France* propadla „matku“. Lidé se shromažďovali před přepážkami, kde museli vystát víc než hodinové fronty, aby si mohli směnit bankovky za zlato. Napoleon potřeboval peníze a banka, aby mohla vyhovět jeho požadavkům, se musela uchýlit k inflaci. Papírové peníze byly znehodnoceny o deset procent. Bylo nutné naplnit pokladny. Císař konstatoval:

„Tady to do pořádku nedáme.“

Schylovalo se k vítězné bitvě! Totéž platilo v případě všeobecné nespokojenosti. Znovu, podobně jako v předvečer bitvy u Marenga – a bude to tak po dalších deset let – si Napoleon uvědomoval, že pokud bude poražen, zhroutí se i jeho císařství. Byl odsouzen vítězit věčně.

Císař se k armádě připojil ve Štrasburku. 1. října překročily divize Rýn. Vojáci si místo vavřínových lístků připnuli na klopu uniformy malé větvičky a v hustém dešti defilovali před svým bohem. Křik *Ať žije císař!* mu ohřál srdce, ale nerozptýlil myšlenky. Mack v čele osmdesáti tisíc Rakušanů postupoval do Bavorska a obsadil Ulm ležící na březích Dunaje. Císařův plán spočíval v tom, že jeho armáda bude po překročení Rýna operovat v širokém vějířovitém pohybu směrem k jihu. V tomto polokruhu narazí na nepřítele, obrátí ho zpět a odřízne. Tak Rakušanům zabrání v ústupu směrem na Vídeň.

Tažení začalo útokem a za neustálého deště. Už 7. října asistoval Napoleon u Donauwörthu nedaleko Ulmu přechodu gardy přes Dunaj. Navzdory mrakům, z nichž se na granátníky a císařské myslivce lila voda, byl jeho oděv dokonalý: frak, černý límec, šedivé galoše, klobouk a pláštěnka svinutá na hrubě, chochol přivázaný k pochvě meče.

Jako jeho vojáci pochodoval v dešti a stejně jako oni se smíval sněhu a větru! S jakou obratností s nimi dokázal mluvit! „Řečnil k nám jako nějaký římský císař,“ vyprávěl jeden voják. „Hovořil o situaci nepřítele, o plánech na velkou bitvu a o důvěře, kterou v nás má.“

Jednotky, které generál Karl Mack, „schoulený do klubičky“ v Ulmu, povolal z Tyrol na pomoc, narazily u Wertingenu na Murata a byly rozprášeny. Napoleon nocoval 10. října u tre-

vírského kurfiřta. Rakouský generál se s úžasem dozvěděl, že tři mosty překračující Dunaj mezi Ulmem a Donauwörthem byly obsazeny. A Ney – směrem od Elchingenu – právě překročil řeku po čtvrtém mostě, který se nacházel za Ulmem!

Arcivévodu Ferdinandovi se v čele dvaceti tisíc mužů nicméně podařilo opustit Ulm a prchal do Čech. Murat vyrazil za ním, dostihl ho a zmocnil se dvanácti tisíc zajatců, sedmi generálů a armádní pokladny.

A Mack?

Ten zůstal v Ulmu s třiceti tisíci muži.

Ráno 16. října se z kopce vystaveného nepřátelské palbě rozhlížel Napoleon po bojišti: Ulm ležel pod ním jako krásná kořist, které se může zmocnit. Město – relativně malé – bylo opravdu velmi špatně bráněné. Posádka se pokusila o poslední výpad. De La Tourovi dragouni proti nim zaútočili, gardisté na koních a mameluci vzali šavle do rukou a v okamžiku nastala příšerná řež. „Muži bojovali na koních tváří v tvář,“ vyprávěl kapitán Krettly, „boříce se do bahna až po třmeny. Nepřátelé byli tak blízko, že jsme nemohli použít špičky našich šavlí a museli jsme je bít do obličejů našimi těžkými jilci.“

Nepřátelští jezdci se stáhli a císař dal rozkaz, aby se započalo s bombardováním města.

Mack nakonec souhlasil s bezpodmínečnou kapitulací.

20. října defilovala zajatá ulmská posádka před Napoleonem – dvacet sedm tisíc mužů, osmnáct generálů, čtyřicet praporů a šedesát zapražných děl. Tři tisíce raněných zůstaly ve městě. Císař sestoupil ze svého bílého koně a stoupl si před své generály. Na sobě měl svůj šedý redingot a „špatný klobouk“. Po jeho levici a pravici se seřadily Neyovy a Marmontovy jednotky, jejichž zbraně zůstaly nabitě. Porazený generál vykročil kupředu, podal císaři svůj meč a řekl: „Tady je nešťastný Mack.“

Při přehlídce zajatci zpomalovali krok. Mnozí z nich křičeli: „Ať žije císař!“ „Podobná podívaná se ani nedá popsat,“ napsal maršál Marmont o mnoho let později, „a tento pocit pořád ještě zůstává v mé paměti. Jak neměli být naši vojáci opojeni?“

Poté, co zůstal několik dní v Bavorsku, pokračoval Napoleon do Vídně, kde se císařská rodina chystala uprch-

nout před vojáky „toho francouzského obra lidožrouta“. Městem se rozšířila falešná zpráva o vítězství rakouské armády a malá arcivévodkyně Marie Luisa napsala: „S radostí jsme se dozvěděli, že se Napoleon zúčastnil bitvy, kterou prohrál. Mohl by také přijít o hlavu! Šíří se tady hodně proroctví o jeho blízkém konci a říká se, že se na něj vztahuje Apokalypsa. Lidé tvrdí, že by měl letos zemřít v Kolíně v hostinci u Červeného raka. Nepřipisují podobným proroctvím velký význam, ale jak bych byla šťastná, kdyby se vyplnily!“

V neděli 10. listopadu přijel Napoleon do benediktinského monastýru v Melku, pokud ne nejkrásnějšího kláštera osmnáctého století, tak určitě největšího. Ještě dnes, když člověk přijede po rovině a spatří dlouhé nažloutlé průčelí a barokní kostel dominující úchvatnému dunajskému údolí, zůstane stát se zatajeným dechem.

Císař se ubytoval v císařských pokojích ohříváných velkými bílými fajánsovými kamny. Pokoje tvořily tři velké místnosti, v nichž nocovala Marie Antoinetta cestou do Francie, kde se měla provdat za dauphina. Tady císař strávil svou první *Nachstation*.

13. listopadu se Vídeň vzdala Muratovi. „Bylo to opojivé vstoupit po sto vítězných mílich do hlavního města nepřítelů,“ vyprávěl Thiébault, „hlavně proto, že to je hlavní město moderních Césarů.“ Vídeňané vše vyděšeně sledovali. Národní garda utvořila špalír a její prapory se sklonily před císařským orlem.

„Nikdy jsem nebyl pyšnější, že jsem Francouz!“ prohlásil jeden voják.

Ještě tu středu večer, zatímco armáda pronásledovala Ruyter, přijel císař do Schönbrunnu. Byl „trochu unavený“, jak se sám přiznal. Krásné průčelí – také žluté – se mu líbilo. Rychle vyběhl po modrém schodišti a prošel reperezentačními portály, v nichž vládla nabubřelost a zlatobílé barokní oblíny. Podíval se na strop nádherné chodby, na němž uprostřed azurových oblaků trůnila Marie Terezie s korunou na hlavě? Vzpomínka na „velkou královnu“, jak jí říkal, zůstala každopádně v jeho paměti, protože se o ní následující den zmínil v denním rozkaze. Vybral si velký pokoj s okny vedoucími do parku ukončeného gloriem, jehož obrysy se črtaly proti nebi. Mezi těmito stěnami zdobenými bruselskými tapisériemi, jejichž krása vděčila talentu Van den Bosche, vydechne jed-

noho dne Napoleonův syn naposled... Ale kdo může předvídat budoucnost? Nebyla už sama přítomnost neuvěřitelná? Po šesti týdnech bylo dobyté celé Rakousko, od Dunaje po Itálii. Osmdesátitísíková armáda byla zničena! Třicet tisíc zajatců a osmdesát šest nepřátelských zástav bylo na cestě do Francie. Poprvé se Napoleon ubytoval v paláci panovníka, kterého porazil.

Takový byl výsledek onoho „čelem vzad“, které přivedlo císaře od Doverského průlivu do srdce Evropy. Tento čin náštěstí odsunul do druhého plánu porážku Francouzů u Trafalgaru, o níž dostal císař 16. listopadu tragickou zprávu.

20. listopadu 1806 opustil Napoleon, který jel vstříc setkání s rakousko-ruskými silami, Brno a po výjezdu z města se pustil dlouhým svahem směrem k Olomouci.

Vybíral si bojiště.

Kde se nachází nepřítel? Jeho předvoj se zdržoval nedaleko Olomouce, přesněji řečeno ve Vyškově. K bitvě tedy musel dojít na polovině cesty, u Slavkova. Silnice tam stoupala, klesala a mírně se vlnila, jak běžela přes nízké kopečky – její dráha se dodnes nezměnila. V následujících dnech měla se hrát velkou roli. V rozhodující okamžik po ní pojedou dělostřelectvo a obrovský konvoj, aby zaujaly své pozice.

Když císař ujel asi deset kilometrů, všiml si malé vyvýšeniny, která se nacházela po jeho pravici u vesnice Slapanice, asi dvě stě metrů od cesty. Napoleon k ní okamžitě zamířil: jednalo se o výšinu Žuráň – někdejší tatarskou mohylu – která dominovala okolní krásné krajině. Na jejím vrcholu se Napoleon zastavil a rozhlédl.

Tady porazí nepřítele!

Před ním se táhl povlovný svah k malému údolí, jímž ze severu k jihu tekla Zlatý potok – protékající nebo lemuující řadu vesnic: Jiříkovice, Ponětovice, Kobylnice, Sokolnice, Telnice a Měnin. Kousek za jeho korytem se na východě zvedal kopec dlouhý pět nebo šest kilometrů: Pracká výšina, která vstoupí do historie. Ohraničoval celý obzor a korunovaly jej dvě vyvýšeniny, vpravo Pracký kopec a vlevo Staré vnohrady. Je dobré upřesnit, že Žuráň, kde stál Napoleon, se nacházel ve výšce 197 metrů nad mořem, zatímco potok tekla o 90 metrů níž, a že obě vyvýšeniny se zvedaly do výšky 324 metrů. Mezi nimi leželo jakési sedlo, v němž hnízdila

půvabná vesnička Prace, jejíž kostelíček s hrubou žlutou omítkou – jeho vzhled se dodneška nezměnil – stál na pahorku porostlém akáty a ořechy. Díky dalekohledu si Napoleon ještě všiml na jižním okraji výšiny, po své pravici, kaple svatého Antonína obklopené trešněmi a stojící takřka strmě nad vesnicí Újezd.

V tuto chvíli francouzské jednotky okupovaly všechny tyto vesnice, tábořily na obou vrcholcích výšiny a dokonce obsadily ves Křenovice a ještě o kus dál směrem k východu držely významnější městy Slavkov.

Celý týden projížděl císař budoucí bojiště, jehož terén znal brzy „tak dobře jako okolí Paříže“, jak řekl jeden z jeho nejbližších spolupracovníků. Celý svah a malé prohlubně lomů, které směrem od Olomouce předcházely výšině Žuráň, posloužily jako dependance generálního štábu. Po deset dní se tu tu hemžilo kurýry, posly, pobočníky a ordonančními důstojníky v pozlacených a barevných uniformách. Neustále se tu ozýval dupot lidí i koní. Místo bylo vybráno dobře. Pod kopcem, vlevo od cesty, těsně pod svahem stála dokonce hospoda Kandie, jejíž vnitřek je do dnešních dnů v troskách.

Císař terén pečlivě studoval. Tisíc pět set metrů před Žuránem stoupala cesta po úbočí kopce, na němž se vlevo od cesty zvedala vyvýšenina, na které stála kaple Panny Marie. Byl to Tvaroženský kopec, který vojáci zúčastnivší se egyptského tažení rychle překřtili na Santon, protože jim připomínal pahorky v Palestině, na nichž se tyčily muslimské hrobky či mešity – jinak řečeno *santony*. Toto jméno budou brzy opakovat všechna ústa a brzy nabyde vrchu nad původním pojmenováním. Ještě o kus dál, ve vzdálenosti asi jedné míle, se od olomoucké silnice oddělovala cesta mířící směrem do Maďarska. Napoleon se po ní rozjel a dostal se až za Prackou výšinu. Odtamtud zamířil dolů svahem a dorazil do Slavkova, obsazeného Soultovými jednotkami.

Ze Slavkova pak pokračoval tak, že objel Prackou výšinu a vydal se nejprve do Újezda a ke kapli svatého Antonína, kterou, připomeňme si, spatřil poprvé dalekohledem z výšiny Žuráň. Pak pokračoval v cestě ke Zlatému potoku. Voda v jeho korytě tekla pomalu a líně. Vlekla se tak – ona i její nepotrubné přítoky – že spolu s Litavou, potokem, jenž protékal východním okrajem výšiny, vytvářela bažiny a tři široké zarozlé rybníky – byl *frimair*. Dnes už jsou vyschlé, ale jejich

břehy se dají ještě dobře rozeznat mezi Újezdem, Telnicemi a Měním a – především – u Žatčan. Když sledujeme západní okraj výšiny, dovedeme si představit císaře jedoucího směrem k severu, projíždějícího Sokolnicemi a Kobylnicemi a vjíždějícího do Praze, který se stal osou slavkovské bitvy.

Napoleon se večer 28. listopadu opět vydal po olomoucké cestě. Nejprve minul sídlo generálního štábu, pak i Santon a dojel na křižovatku s cestou vedoucí do Maďarska. Odtamtud pokračoval k Muratovu generálnímu štábu, který se usídlil v budově pozořické pošty. Její přízemní průčelí s osmi čtvercovými okny s mřížemi stále ještě stojí podél silnice klešající směrem do vesnice.

Než císař přijel, odehrála se tu scéna, která měla nesmírné následky. Právě dorazil Lannes. Murat a Soult mu načrtli nepříliš povzbudivou situaci. Podle posledních informací získaných od předsunutých pozic měla ruská armáda devadesát tři tisíc mužů a dvě stě sedmdesát osm děl. Císař proti nim může postavit jen sedmdesát jedna mužů – pokud se na bojiště nedostaví včas Davout a Bernadotte! A k dispozici má jen sto třicet devět děl! Je třeba ustoupit! Lannes souhlasil a na žádost svých dvou druhů se posadil ke stolu a začal psát císaři dopis.

Náhle se otevřely dveře. Vstoupil Napoleon.

„Tak co, pánové? Tady je všechno v pořádku?“ zeptal se a zamířil k ohni.

„Myslíme, že ne,“ odpověděl Lannes. „Právě jsem Vašemu Veličenstvu psal, abych mu to sdělil.“

Napoleon napráhl ruku, vzal si dopis a s překvapením řekl:

„Jakže? Lannes radí ústup? To se stalo poprvé. Co si myslíte vy, maršále Soulte?“

„Pokud Vaše Veličenstvo použije 4. sbor,“ odpověděl Soult, „zdvojnásobí své síly.“

Soultovu odpověď Lannes považoval za zradu.

„Jsem tady jen čtvrt hodiny!“ zvolal. „Vím o našich pozicích jen to, co mi o nich řekli tito pánové. Můj názor je založen na jejich tvrzení. Psal jsem vám na jejich naléhání. Odpověď maršála Soulta je tedy *svinstvo*, které jsem vůbec nečekal. Považuji to za urážku a jsem v právu!“

Císař beze slova poslouchal.

Podle svého zvyku přecházel s rukama za zády po místnos-

„Já si také myslím, že ústup je nezbytný...“

Otevřel dveře a nechal zavolat Berthiera. Maršálové se usmívali. Ve skutečnosti však byl Napoleon rozhodnut uskutečnit svůj plán co nejdříve.

Plán, který se stal slavným svou troufalostí.

Připomeňme si, že Francouzi v té chvíli drželi Slavkov a celou Prackou výšinu. Napoleon vydal rozkaz obě tyto klíčové pozice za úsvitu evakuovat. Předpokládal, že budou okamžitě obsazeny rakousko-ruskými jednotkami. Rozhodl se posílit levé křídlo. Dokonce umístil na Santon – dnes je vyvýšenina porostlá stromy, ale tehdy byla holá a tvořila dokonalou plošinu – dělostřelectvo generála Claparèda. Uprostřed, na levém břehu Zlatého potoka, mezi vesnicemi a na úpatí výšiny soustředil hlavní část svých sil. Jeho pravé křídlo s omezeným stavem mužstva se stáhlo – do jisté míry stupňovitě – a na jihu se opřelo o vesnice Sokolnice, Telnice a Měním.

Napoleon zkrátka svůj plán vnutil nepříteli. Přinutí ho obsadit Pracký kopec a Staré vinohrady, pak opustit výšinu, sestoupit směrem k Újezdu a zaútočit na pravé francouzské křídlo, schválně vyklizené a oslabené. Jakmile bude výšina a její dva kopce částečně evakuovány, Napoleon zaútočí středem, obsadí Prackou výšinu a zaútočí zleva a zejména zprava na nepřítele.

Aby protivníka ještě víc zmátl, poslal 29. listopadu Savaryho k carovi, aby mu navrhl setkání „zítra, v hodinu, která mu bude vyhovovat, a mezi oběma armádami“. Alexandr, když se po svém probuzení dozvěděl o ústupu císařských jednotek, byl čam dál přesvědčenější, že se Napoleon strachuje o osud bitvy. Prohlásil: Francouzi odmítají podstoupit bitvu a stahují se k Vídni. Nemohl tušit pravdu, Napoleonovo strategické stažení vojsk se tolik podobalo ústupu! Proto se spokojil jen s tím, že se Savarym poslal prince Dolgorukova, svého prvního – a velmi mladého⁷ – pobočníka. Císař v té době pobýval ve svém hlavním stanu za výšinou Žuráň. Jakmile se dozvěděl o princově přítomnosti, vsedl na koně a jel mu naproti k předním hlídkám s takovým spěchem, že mu jeho eskorta jen stěží stačila. Princ – domýšlivý holobrádek, „uličník“, podle slov samotného císaře – čekal na silnici z Brna do Olomouce, nedaleko cesty vedoucí do Slavkova, když spatřil,

Petru Petroviči Dolgorukovi bylo v té době dvacet osm let – pozn. překl.

jak sám vyprávěl, „malou, velmi špinavou a vymóděnou figurku“.

Byl to Napoleon.

Císař odvedl pobočníka rychle na cestu a nechal ho mluvit. Dolgorukov okamžitě nasadil povýšený tón, který se Napoleonovi vůbec nezamlouval. „Ten mladý hrdopýšek,“ napsal císař budoucímu württemberskému králi, „se mnou hovořil jako s nějakým galejníkem odsouzeným do vyhnanství na Sibiř.“

„Můj panovník,“ pokračoval princ, „bojuje jen za nezávislost Evropy, za Holandsko a sardinského krále.“

„Rusko by mělo sledovat jinou politiku,“ odpověděl Napoleon, „a zabývat se jen svými vlastními zájmy.“

Nicméně císař, jenž byl už poněkud podrážděný arogantními způsoby „mladého hrdopýška“, se ovládl a zeptal se, za jakých podmínek by car souhlasil s uzavřením míru. Princ Dolgorukov, který Napoleonovu mimořádnou mírnost považoval za „známku velkého strachu“ – a Napoleon udělal vše, aby ho v tomto názoru utvrdil, pokračoval ve své aroganci a z jeho pohrdavých úst „vypadly podmínky“ jeho panovníka: železná italská koruna případně sardinskému králi včetně Janova a části dalších břehu Rýna, Belgie a Holandska, které případnou buď pruskému princovi, nebo Anglii.

Vzdát se území dobytých ještě za revoluce? Tentokrát císař vybuchl:

„Cože? Brusel také? Jenomže teď jsme na Moravě, a k tomu, abyste získali Brusel, museli byste stanout na Montmartru.“

Dolgorukov, jako by nic neslyšel, nabídl císaři, „že ho nechají zdravého a živého ustoupit za Dunaj, pokud slíbí, že bude okamžitě evakuovat Vídeň a dědičné země“.

Napoleon, v němž stoupal hněv, který mu hořel v očích, vykřikl:

„Tak dobře, budeme bojovat! Běžte! Běžte, pane, řekněte svému panovníkovi, že nemám ve zvyku nechat se tak urážet. Okamžitě odejděte!“

Prince Dolgorukova doprovodili až k prvním ruským strážím, ale Napoleonův hněv neslábl. Důstojníci viděli, jak svým kňíčkem švihá o zem a křičí:

Protože si to přejí, myji si nad tím ruce a prosím Boha, abych jim mohl dát za osmačtyřicet hodin za vyučenu!“

„Uličník“ Dolgorukov nic nepochopil. Věřil – a také to řekl carovi – že se „Napoleon třese strachy“.

„K jeho porážce bude stačit spojenecký předvoj,“ dodal a pokrčil rameny.

A tak tři dny před bitvou zavládla v ruském táboře naprostá – a nebezpečná – euforie. Co se týče Napoleona, ten teď věděl, že i přes svou upřímnou snahu bude muset bojovat. Znovu – a z opakování se stává leitmotiv – kdyby byl poražen, Neapol a Prusko by ho dorazily. A jaký by to byl hon! A to nemluvě o finanční situaci, která se po jeho odjezdu z Paříže značně zhoršila. Rojalisté opakovali slova patolízalského prefekta La Chaise: „Bůh stvořil Bonaparta a teď odpočívá.“ A dodávali: „Bůh by udělal líp, kdyby si šel odpočinout trochu dřív.“

Napoleon si také uvědomoval, že jeho armáda je vyčerpaná. Pro nějakého Berrichona, Provensálce či Girondina – a to nemluvě o Pařížanovi, jenž byl věčným rebelantem – nebylo na boji na Moravě, ve sněhu a za ledového větru, nic vzrušujícího. Proto se jim císař pokusil 1. prosince vysvětlit svou strategii: „Zatímco se budoju stáčet k mému pravému křídlu, odhalí mi bok.“ Pro něj bylo vítězství jisté! Přesto však neopomněl svým mužům pohrozit:

„Sám budu řídit vaše pluky. Budu se držet mimo dostřel, pokud se svou obvyklou chrabrostí zasejete zmatek do řad nepřátel. Ale pokud bude vítězství nejisté, spatříte svého císaře, jak se jako první vystavuje kulkám.“

Tato poslední slova doslova jednotky „elektrizovala“. Ve chvíli, kdy procházel kolem osmadvacátého šiku, jeden voják na něj zavolal:

„Shibujeme ti, že zítra budeš bojovat jenom očima!“

Následován několika důstojníky odcválal císař k novým liniím, kde byli ruští kozáci a francouzské hlídky na dostřel z pušek. Kulky mu hvízdaly kolem uší. Ke čtvrté hodině se vrátil na Žuráň a vzal si dalekohled – později si ho s sebou odveze na Svatou Helenu a odkáže jej svému synovi... Zamířil svůj pohled na Prackou výšinu a odhadl nepřítelův pohyb – ten pohyb, který mu vnutil. Některé ruské a rakouské jednotky už výšinu opouštěly a začínaly sestupovat směrem k Ujezdu, Žatčanům a k rybníkům, aby se mohly následující

ráno vrhnout na francouzské pravé křídlo. Ségur slyšel, jak císař vykřikl:

„To je ostudný pohyb! Jdou do pasti! Vydávají se mi napospas! Ještě než se zítra setmí, bude tato armáda moje!“

Otočil se k Muratovi, který dostal rozkaz postavit se do čela několika jezdců a poněkud váhavou jízdou vyvolat zdání velkého znepokojení, pak, když zjistí, že se nepřítelův půlkruh stahuje kolem Francouzů jako svěrák a brzy jim odřízne ústupovou cestu k Vídni, s rozmyslem se stáhnout předstíraje největší vzrušení. Uvolněný Napoleon se smál navzdory strašnému počasí – dešti a kroupám – šťastný ze své neobyčejné hry, kterou právě sehrál. Potom se vrátil do svého tábora, který byl odtud vzdálený jen pár kroků a nacházel se za někdejší tatarskou mohylou.

Po poslední skleničce tokajského vína se císař zabalil do kabátu a natáhl se ve svém baráku na otep slámy. Usnul, ale Savary ho probudil: obě strany si vyměnily několik výstřelů na samém okraji pravého křídla – toho křídla, které mělo následující den zadržet první úder. Francouzský předvoj dokonce musel o kousek ustoupit.

Císař se vydal do míst, odkud měly následující den dvě divize obsadit Prace a dostat se na výšinu.

Hned vedle se nacházel poručík Dupin a jeho muži ze čtvrté linie, kteří právě dorazili. Už dvaasedmdesát hodin nic nejedli. Mladý důstojník nechal rozdělat ohně, „ale“, jak vyprávěl ve svém nepublikovaném rukopisu, „museli jsme se držet dvacet nebo třicet kroků vpravo nebo vlevo od našich ohňů, protože jsme byli pro nepřítel snadný terč. Smáli jsme se jako blázní, když jsme viděli, jak ruské kulky vyhazují do vzduchu žhavé uhlíky“.

Napoleon opustil Ponětovice a stoupal po svahu ke svému táboru, když zakopl o kmen poraženého stromu. Jeden granátník udělal kouli ze slámy, narazil ji na větev a zapálil, aby svému bohovi posvětil na cestu. Muži ze sousedního tábora si mysleli, že je to signál. Zapálili pochodně a začali křičet:

„Dnes je výročí korunovace! Ať žije císař!“

Napoleon zvolal:

„Ticho! Zítra na shledanou! Teď myslete jen na to, jak naostrit bajonety!“

Vojáci z dvanácti táborů se však nevrátili do svých úkrytů, ale zapálili ohně, tančili farandolu a „během okamžiku“ vy-

právěl císařský myslivec Barrès, „se do vzdálenosti dvou mil rozsvítily snopy plamenů a tisíce hrdel opakovaly křik *Ať žije císař!* Bylo to nádherné a úžasné...“ Zatímco císař cválal kolem bitevního šiku, muži dál řvali: „Ať žije císař!“ Hudba hrála, bubeníci bubnovali a Rusové mohli ze svých pozic vidět sedm sborů francouzské armády, sedm řad ohňů, které se před nimi rozsvítily. I oni byli veselí, protože se naivně domnívali, že Napoleonovi vojáci se chystají k ústupu a pálí svá tábořiště! Co se týče císaře, ten se dojatý a zjihlý vrátil do svého tábora a prohlásil:

„Tento večer je nejkrásnější v mém životě!“

Když se rozednilo, hustá mlha zakrývala bojiště, které tvořilo čtverec, jehož jedna strana byla dlouhá osm kilometrů. Nebylo vidět ani na deset kroků. Byla zima. Vládlo absolutní ticho. „Nikdy bych si nepomyslel,“ řekl Savary, „že se tolik lidí a tolik střelného prachu vejde na tak malý prostor.“

Po lehké snídani se císař obrátil k důstojníkům:

„A teď, pánové, začneme velký den!“

Vrcholek výšiny už byl vidět, zatímco hustá mlha dál skrývala před očima nepřátel pohyby a rozestavení francouzských jednotek rozmístěných na planině a na úpatí kopců a krčících se v údolí. Kolem půl osmé k sobě Napoleon zavolal na Žuráň všechny velitele sborů, aby jim dal poslední instrukce a seznámil je se změnami, k nimž dospěl během své noční obhlídky. Všichni kolem císaře vytvořili kruh a poslouchali. „Zdá se mi, že je ještě teď vidím, jak postupně přijímají jeho pokyny,“ vyprávěl Ségur, „a vzápětí, jako by jim pod nohama vybuchl střelný prach, se rozbíhali na všechny strany, aby rozdrtili shromážděné síly dvou císařství! Ať bude můj život trvat jakkoli dlouho, tento obraz z mé paměti nikdy nevytizí!“

Maršál Davout dostal rozkaz zastavit za každou cenu nepřítelův postup na krajním okraji pravého křídla. Prakticky po celé dopoledne tam zuřil tvrdý, nelítostný a heroický boj.

Soult, jenž zůstal u císaře poslední, hořel netrpělivostí a chtěl se vrhnout do útoku na Prackou výšinu. Napoleon ho zadržel... Bylo osm hodin ráno. Mlha se konečně rozplynula. Nad moravským obzorem vyšlo jasné a zářivé slavkovské slunce. Lehký opar zkrátil vzdálenosti a císař mohl vidět, jak devadesát tisíc Kutuzovových bajonetů leskne na slunci a vytváří gigantický půlměsíc, jehož dvě špičky postupovaly

vstříc francouzské armádě, zatímco uprostřed, na Pracké výšině, se nepřestával vyprazdňovat.

Pětadvacet tisíc chlupatých čepic – „a kokard“ upřesnil Coignet – s puškami na ramenou sestoupilo do doliny a chystalo se překročit potok.

Soult netrpělivě přešlapoval.

„Kolik budete potřebovat času k obsazení vrcholu?“ zeptal se ho Napoleon.

„Deset minut.“

„Tak běžte, ale počkejte ještě čtvrt hodiny. Pak přijde ta pravá chvíle.“

O čtvrt hodiny později si Vandammova a Saint-Hilairova divize zvolila každá za cíl jeden z vrcholů a začala stoupat po svahu. Pod nohama jim chřupalá jinovatka.

Hudby, umístěné uprostřed každého praporu, hrály:

*On va leur percer le flanc.
Que nous allons rire!*

A bubeníci opakovali:

Rantanplan, tirelire en plan!

„Bylo to k zbláznění...“

I já jsem pomalu stoupal po dlouhém svahu, který se zvedá od Prace k sedlu oddělujícímu obě vyvýšeniny. Před mými kroky prchali zajíci a koroptve. Bylo poledne a z vesnic ležících v malém údolí ke mně stoupala hudba ozývající se z vesnických tlampačů. Po mé pravici se zvedala těžkopádná a nehezka Pyramida míru, která tady dnes dominuje okolní krajině. Je vysoká dvacet šest metrů a byla postavena v roce 1812 na paměť „vojáků padlých u Slavkova“. Syenitová deska, na níž jsou vyrytá slova *Mír a čest*, zakrývá kostnici. Na těchto polích, která dnes každé jaro rozkvétají nádherným kobercem pozlacených květů řepky, padlo tisíce mužů.

Představoval jsem si Soultovy, Saint-Hilairovy, Vandammovy a Nansoutyho vojáky, jak kráčejí se zpěvem vzhůru po svahu...

Zdálo se mi, že je vidím, jak se vynořují na výšině zaplavené sluncem, k velkému zděšení posledních rakousko-ruských

jednotek. Ty se obrátily a vrhly se na Vandammovy muže. Ale Francouzi výšinu rychle opanovali. Napoleon – bylo jednáct hodin třicet minut – mohl přesídlit na vrchol Starých vinohrad, na stejné místo, kde se ještě před několika hodinami nacházel Kutúzov. Pohled na bojiště mu umožnil udělat si představu o celkové situaci. Na levém křídle směrem k Santonu se Lannesovi a Muratovi podařilo rozehnat ruskou armádu a oddělit ji od zbytku nepřátelských sil. Vpravo se situace, zpočátku nebezpečná – Davoutovi muži bojovali jeden proti třem – zlepšila. Deseti tisícům Francouzů se podařilo zastavit třicet pět tisíc Rakušanů a Rusů. Vesnice Telnice a Sokolnice byly znovu dobyty. Linie u Zlatého potoka se udržela.

Ale uprostřed, směrem k Prackému kopci, se už po jistou dobu situace kazila. Alexandr dal rozkaz gardě, aby se opět zmocnila výšiny. Gardisté na koních vpadli do francouzských řad „jako zběsili“, jak vyprávěl Dupin, jenž se nacházel v samém středu bitvy. Během několika minut byla čtvrtá linie zmasakrována. „Leželi jsme na zemi pod kopyty koní, ale Rusové se dopustili velké chyby. Sestoupili z koní, aby nás dobili a zmocnili se našich svršků. V tu chvíli jsme ucítili, jak se pod námi chvěje země. Blížili se k nám císařští myslivci na koních...“

Císař skutečně přikázal Rappovi, aby si vzal dvě eskadrony myslivců, oddíl mameluků a granátníky na koních a tryskem odjel na bojiště, aby na místě zjistil, jak se věci mají. Když Rapp přijel na dostřel děl z Prackého kopce, spatřil obraz zkázy: nepřátelské jezdeckto se tam uprostřed čtverce promenovalo jako doma a jejich šavle dobíjely pěšáky. Když nepřítel spatřil Rappa a jeho švadrony, obrátil se čelem k němu a čtyři děla Alexandrovy gardy začaly pálit. Ze všech stran padaly dělové koule. Rapp křikl na svoje muže:

„Vidíte, jak jsou naši bratři, naši přátelé pošlapáváni? Porostěme je! Pomstěme naše prapory!“

Přival mužů následoval Rappa a zaplavil pozice dělostřelctva. „Tentokrát to byl strašný náraz a příšerná řež,“ vyprávěl Dupin. Nešťastný poručík stále ještě ryl nosem v zemi. Když jsem byl zraněný a celý rozlámaný, vstal jsem a vykřikl: „Do zbraně! Na tento tisíckrát opakovaný výkřik všichni, kteří ještě mohli, se zvedli, vrhli se po svých zbraních a začali pomáhat granátníkům a mamelukům, ale nikdy si nedo neumí představit, jaká to byla mela a krveprolití.“

Když Rapp dojel na druhou stranu Prackého kopce, shromáždil své jednotky a zaútočil podruhé.

„Rozpláceme petrohradské dámy!“ křičeli jezdci a šavlemi sekali do řad carova jezdeckta.

Mameluci se činili, jak nejlépe uměli. „Se svými zahnutými šavlemi,“ vyprávěl Coignet, „dokázali useknout hlavu jedinou ranou a svými ostrými třmeny lámali vojákům vaz. Jeden z nich se třikrát za sebou vrátil a přinesl císaři ruské korouhve. Potřetí ho chtěl císař zadržet, ale on se znovu vrhl do boje a už se nevrátil. Zůstal na bojišti.“

Konečně se Rusové a Rakušané rozprchlí. Car a rakouský císař ohromeně asistovali porážce ruské gardy, která v jejich představách „měla pojistit vítězství“.

Jakmile byli Dupin, Coignet a jejich druhové osvobozeni, zamířili ke kapli svatého Antonína, stojící na nejjižnějším cípu výšiny. Levé ruské křídlo se dostalo do dvojího ohně. Francouzi brzy mohli seběhnout po svahu směrem k Újezdu a rybníkům.

Napoleon se vydal za gardou a u kaple svatého Antonína – dnes rekonstruované – sestoupil z koně. Snědl plátek studeného masa a kousek chleba. Ze své pozorovatelnosti viděl Újezd a Žatčanský a Měnický rybník.

Nepřítel se na útěku dostal až na břehy zamrzlých rybníků a neměl jinou možnost než se přes ně pustit. Napoleon dal okamžitě příkaz dělostřelectvu, aby na ně zaměřilo svou palbu... Tisíce mužů zmizelo. Sám císař mluvil o dvaceti tisících utopených. Nebyla to pravda: voda v rybnících dosahovala mužům jen k hrudi a byla tam jen asi stovka mrtvých – většinou zmrzli. Nešťastníci, kteří vylezli z ledové vody, drkotali zuby a byli celí šťastní, že se dostali do zajetí. Při tomto pohledu „všechny jednotky tleskaly,“ napsal náš drahý Coignet, „a Napoleon si to vynahradil na své tabatěrce. Byla to totální porážka.“

Ruská armáda byla na pokraji zkázy. Rychle se setmělo a mlha – ledová mlha, která se proměnila v drobný déšť – zahalila lidi i věci. Císař nařídil ticho, „aby bylo slyšet sténání našich nebohých zmračených vojáků“. Sám jim přispěchal na pomoc a prostřednictvím Yvana a svého mameluka Roustama jim dával napít kořalky ze své polní láhve. Výšina i planina byly posety mrtvolami a vesnice byly plné zraněných a raněných. Napoleon projel celým bojištěm a noc

strávil v *Lechtauberge*, kterou tvořily dvě nebo tři budovy, které ještě dnes stojí kousek od silnice vedoucí do Slavkova.

Nazítří spal ve velice hezkém barokním zámku ve Slavkově – dvoukřídlá stavba spojená centrální budovou, která je dnes majetkem státu. Z oken v přízemí viděl hřbet Pracké výšiny, která mu přinesla vítězství. Tady, na stolku z XVIII. století, dnes pečlivě restaurovaném, napsal své slavné prohlášení:

„Vojáci,
jsem s vámi spokojen. U Slavkova jste podali důkaz, který jsem od vás očekával, důkaz své statečnosti, a své orly jste ozdobili nesmrtelnou slávou. Stotisícová armáda v čele s ruským a rakouským císařem byla buď odražena nebo rozprášena. Čtyřicet praporů, korouhve císařské gardy a ruské gardy, sto dvacet děl, dvacet generálů a více než třicet tisíc zajatců, to je výsledek tohoto navěky slavného dne!... Můj lid vás uvítá s nadšením. Stačí, když řeknete: *Byl jsem v bitvě u Slavkova*, aby vám odpověděli: *Hle, statečný člověk*.“

Své prohlášení datoval ve Slavkově, v tomto malém moravském městě, které dalo své jméno bitvě, ačkoliv Prace by si tuto čest zasloužily mnohem víc.

4. prosince, poté, co přijal prince Jana z Lichtensteina, který přijel žádat o příměří, zamířil Napoleon směrem do Maďarska a zastavil se asi patnáct kilometrů od Slavkova, v Žarošickém údolí, v místě zvaném Spálený Mlýn, jehož budovy, stojící nedaleko křižovatky silnice vedoucí na Dambořice, stále ještě existují. Tady – „v mém táboře“, jak Napoleon hrdě říkal – se měl setkat s rakouským císařem. Mlýn se císaři vůbec nelíbil, proto se raději přiklonil k tomu, aby se schůzka konala pod širým nebem. Uprostřed úbočí kopce byla pod lípou „cosi jako zátoka“. Zákopníci tam rozdělali oheň, zatímco se císařští myslivci rozmístili na kopci a místo střežili. Byly dvě hodiny po poledni. Poražený od Slavkova na sebe nechal dlouho čekat a Napoleon už začínal být netrpělivý. Konečně se císař František objevil. Doprovázelo jej několik generálů, mezi nimiž byl i Jan z Lichtensteina. Gardové bubenci začali bubnovat a trumpety hrály do pochodu. „Byl to krásný pohled,“ řekl jeden svědek. Napoleon vykročil po silnici, pomohl Františkovi vystoupit z kočáru, objal ho a řekl mu pár slov, která přítomní nezaslechli. „Ale určitě s ním

mluvil anglicky,“ vyprávěl Thiard, „protože jsem slyšel, jak rakouský císař pronesl zcela zřetelně tato slova:

„Angličané jsou obchodníci s lidským masem.“

Napoleon odvedl císaře Františka na místo, které vybral a kde zůstali sami u praskajícího ohně. Působivá masa gardy stála bez hnutí, s puškou u nohou a v hlubokém tichu. Jeden z důstojníků ještě zaslechl, jak rakouský císař svému pokornému vítěli říká:

„Neexistuje žádná pochybnost o tom, že ve sporu s Anglií má Francie pravdu.“

Pak císař požádal o příměří pro ruskou armádu.

„Carova armáda je obklíčená, ani jediný muž by nedokázal uniknout,“ řekl Napoleon, „ale chtěl bych ruskému panovníkovi prokázat službu. Nechám ruskou armádu projít a zastavím pochod svých jednotek, ale Vaše Veličenstvo mi musí slíbit, že se ruská armáda vrátí do Ruska a že opustí území v Německu a Polsku, která patří Rakousku a Prusku.“

„To je i v zájmu císaře Alexandra,“ odpověděl rakouský císař. „Ostatně dnes v noci se o tom můžete prostřednictvím svých důstojníků sám přesvědčit.“

Na konci dlouhého rozhovoru František vykřikl:

„Takže záležitost je vyřízená! Od dnešního rána se mohu svobodně rozhodovat! Řekl jsem ruskému císaři, že se s vámi chci setkat. Odpověděl mi, že mi nechává volnou ruku.“

Napoleon se ještě zeptal:

„Vaše Veličenstvo mi tedy slibuje, že už novou válku nezáčnete?“

„Slibuji a slovo dodržím.“

Když byl rozhovor u konce, Napoleon doprovodil Františka až k jeho vozu, objal ho a uklonil se, zatímco se kočár vzdaloval.

Když vsedal na koně, zopakoval pro svůj generální štáb:

„Pánové, vracíme se do Paříže. Mír je uzavřen.“

A na svém bílém arabském koni vyrazil tryskem směrem k Slavkovu. Hudba hrála. Garda „rozechvěla vzduch tisíci opakovanými výkřiky *Al žije císař!*“

Když se mladá arcivévodkyně Marie Luisa dozvěděla o Napoleonově vítězství u Slavkova, vypukla v pláč. „Připadá mi nemožné, aby tyto hrozné zprávy byly pravdivé,“ napsala 7. listopadu 1806. „Mám mi, že sním, nemohu uvěřit, že by se nám přihodila

taková katastrofa, ale nicméně je to tak. Ještě stále doufám, že nám Bůh dopřeje zvítězit nad tím hnusným Napoleonem a zabít ho...“

Aby se malá arcivévodkyně pomstila, zavolala si na pomoc štěnice, které zamořily obydlí císařské rodiny na útěku před Napoleony, a nechala svého bratra Františka Karla, aby spálil jednu z jejích panenek se slovy „opékám Korsičana“.

Císařův spojenec, bavorský kurfiřt, se stal králem a svolil se sňatkem své dcery s Eugènem de Beauharnais. Napoleon tak prostřednictvím svého nevlastního syna vstoupil mezi královské rodiny. Revoluce byla skutečně u konce!... 1. ledna 1806 – v den, kdy Napoleon vytvořil prvního krále z králů, jejichž seznam bude úctyhodný – přenechal revoluční kalendář místo kalendáři gregoriánskému a 1. leden se stal Novým rokem.

Napoleon poroučel času...

Prapory ukořistěné nepříteli byly neseny Paříží uprostřed nepopsatelného nadšení. Na burze vystoupil národní důchod o třináct bodů.

Zůstala nicméně Anglie, která zvítězila u Trafalgaru, a Prusko, jež se vyhnulo válce. Její král však čekal jen na příležitost, aby dokázal, že jeho armáda je stále ještě hodna odkazu Fridricha Velikého...

Už se chystala čtvrtá koalice...

„SLÁVA MÉ VLÁDY“

*V očích zakladatelů císařství nejsou
lidé lidmi, ale nástroji.*

NAPOLÉON

Napoleon se stal bohem. Bylo rozhodnuto, že se nechá roztavit dvě stě padesát děl uzmutých Rusům a Rakušanům, aby mohl být na náměstí Vendôme postaven sloup, „provedený jako sloup trajánský“. Na jeho vrcholu měla být vztyčena Karlomanova hlava, které se v Cáchách zmocnila republikánská armáda, ale tato socha vypadala „tak goticky a byla provedena tak hrubě“, že přitahovala všechny pohledy, vyvolávala smích a dokonce i sarkastické poznámky veřejnosti. Jaká jiná socha může zaujmout místo uvolněné Karlomanem, když ne socha „panovníka, milovaného celou Francií“, jak ponížně lichotil jeden ministr. A Napoleon souhlasil, že bude vztyčen do výšky čtyřiceti pěti metrů v převleku za římského císaře – tentokrát oblečený. Jistě, býval by dal přednost – a měl pravdu – jak to udělal později, soše oblečené do polní uniformy...

V roce 1808 odmítl stát se vozatajem, který měl s žezlem v ruce řídit čtyřkolový vůz, postavený na vrcholu vítězného oblouku na náměstí Carrousel a tažený čtyřspřežím, což byla válečná trofej dovezená z Benátek.

„Nikdy jsem si nepřál ani nepřikázal, aby z mé sochy udělali hlavní postavu sousoší postaveného z mé péče a na mé náklady pro slávu armády, které jsem měl tu čest velet.“

Vůz zůstal prázdný – což umožnilo rebelantům šeptat:

„Čeká na něj pohřební vůz.“

Na tento malý vítězný oblouk postavený na paměť bitvy u Marenga a podpíraný sloupy z růžového mramoru, jež sem byl převezen z zámku Meudon, byl umístěn císařský mys-

livec na koni, dragoun, kyrysar a sapér-granátník, pro jehož sochu pózoval voják Mariol – onen slavný Mariol, který se jednoho dne při přehlídce představil císaři nikoli s puškou, ale s „lahví kořalky“. Odtud výraz: *Ne fais pas le mariole!*¹ Za Restaurace muselo být měděné čtyřspřeží vráceno Benátkám. Ještě předtím, než zdobilo náměstí svatého Marka, přivezli ho křižáci z Cařihradu – ale Turci nereklamovali nic – loupež už byla ostatně promlčena...

„Do svých domovů se vrátíte pod vítěznými oblouky,“ slíbil Napoleon vítězům od Slavkova.

A tak 18. února 1806 císař přikázal postavit „poblíž místa, kde stávala Bastila“, monumentální bránu. Chalgrin však doporučoval jiné místo: křižovatku cest z Chaillot a Ternes, někdejší honební rozcestí Étoile, kopec, který bratr madam de Pompadour – markýz de Marigny – nechal zplanýrovat, aby umožnil průchod na Champs-Élysées, a jehož zeminu museli rozházet podél cesty.

„Vítězný oblouk,“ souhlasil Champagny, „by tím nejmagistátnějším a nejpitoresknějším způsobem uzavíral nádherný pohled, který se člověku naskýtá z císařského paláce v Tuileriích. Každý cestující vjíždějící do Paříže by byl unesen obdivem, Tomu, kdo by odjížděl, by se do paměti otiskl svou nesrovnatelnou krásou... Ať jakkoli vzdálený, stále by stával na dohled triumfátora. Vaše Veličenstvo by jím projíždělo cestou do Malmaisonu, Saint-Germain, Saint-Cloud a dokonce i do Versailles.“

Napoleon Chalgrina a Champagnyho vyslyšel a základní kámen vítězného oblouku na křižovatce Étoile byl položen 15. srpna 1806 v den císařova svátku.

Po sedm měsíců, které oddělovaly třetí a čtvrtou koalici, pobýval Napoleon v Paříži a ze své pracovny organizoval armádu. Všechno se sbíhalo na jeho pracovním stole. Ale tady musíme přenechat slovo Ménevalovi:

„Jeho překvapující paměť obsáhla všechny detaily, které v ní zůstaly vyryty takovým způsobem, že věděl stejně dobře a dokonce lépe než kanceláře ministra války a námořnictva než samotný generální štáb, jaký je stav mužstva a materiálního vybavení armádních sborů.“

¹ Nevytahuj se – pozn. překl.

Napoleon přijel do Paříže nepochybně ověčen aureolou svých vítězství, ale zároveň také vyzbrojen padesáti miliony, které muselo Rakousko vyplatit Francii. Byla to mana z nebes, protože finance zůstaly navzdory růstu důchodu ve velmi špatném stavu. Nedostatek peněz v hotovosti se stal vážným problémem. Společnost *Négociants réunis*, v jejím čele stál Ouvrad, se „přehrabávala“ ve státní pokladně. Bohatství Gabriela Ouvrada se Napoleonovi zajídal: „Muž, který vlastní třicet milionů, je příliš nebezpečný,“ řekl. Ve skutečnosti Ouvrad vlastnil mnohem víc – a Napoleon jako by zapomněl, že si od něj půjčoval obrovské sumy. V roce 1805 to činilo šedesát osm milionů!

Ozdravení působilo rychle. „Šlápl jsem na krk několika darebákům,“ oznámil císař o několik dnů později bratru Josephovi. „Byl jsem rozhodnutý dát je bez soudu postřílet. Díky bohu se mi to vyplatilo.“ *Négociants réunis* museli zaplatit do státní pokladny 87 milionů.

Stůl byl čistý, teď bylo potřeba znovu postavit na nohy finance. A především nenapodobit Ludvíka XIV., který se zruinoval, protože neuměl počítat „a udělat rozpočet“.

„Rozpočet je mé právo,“ napsal císař. „Je nutné se mu porýdit, protože finance a všechny větve řízení jsou mými prvotními záležitostmi.“

Bez nějakého velkého skřípění zubů byl rozpočet 684 milionů v roce 1806 takřka zdvojnásoben. Velké daně vnucené poražené straně bezesporu přinášely do státní pokladny neustále zlato, ale Napoleon vytvořil také systém nepřímých daní, který se všechny následující režimy střežily zrušit.

„Přeji si pro svůj lid dobro,“ prohlásil, „a nedám se zastavit řečmi daňových poplatníků, myslím na naše potomky... Francie potřebuje velké kontribuce, budou tedy zavedeny... Chci svým následníkům připravit bezpečné zdroje, které jim pomohou udržet prostředky, jež jsem dokázal vytvořit.“

O rok později si mohli všichni ověřit výsledek: hotových peněz bylo dostatek a dokonce přebytek, zaplnily pokladny a lidé začali dávat přednost bankovkám!

Do jaké práce se nepustil? Občanský zákoník, obchodní zákoník, univerzita, školství. Jako za dob konzulátu, i teď s nekonečnou radostí předsedal schůzím státní rady. „Zúčastnil jsem se schůze státní rady, které nepřetržitě po sedm dní předsedal císař“ vpravěl Trémont. „Jeho rozhodující

vliv, zázračná bystrost jeho analytického ducha, jasnozřivost, jakou dokázal shrnout i ty nejsložitější otázky, pozornost, jakou nejen snášel, ale dokonce provokoval námitky, to vše vyvolávalo nadšení rovnající se tomu, které vládlo v armádě. Vyčerpával se prací, jako se umírá na bojišti.“

Někdy však sám projevoval jisté známky únavy:

„Kdysi jsem říkal Montesquieuovi: Montesquieu, přineste mi sklenici limonády. Teď je to šálek kávy nebo sklenka maďeirského vína, o které žádám, a cítím, že je potřebuji. Ach, věřte mi, když člověk dosáhne třiceti let, už se tolik nežene do války. Alexandr umřel dřív, než začal předvídat úpadek.“ Úpadek? Na ten vážně nemyslel... A členové státní rady ho na počátku roku 1806 slyšeli, jak říká:

„Jsem přesvědčen, že jednoho krásného jitra spatříme zkrácení západního císařství², protože unavený lid se sám vrhne pod járho národa, jemuž je lépe vládnuto.“

V tomtéž týdnu, kdy do Paříže dorazila zpráva o vítězství Slavkova, oznámila depeše vylovení armádního sboru složeného z ruských a rakouských jednotek v Neapoli. Taková byla odpověď královny Marie Karolíny – král *Nasone* se nepočítal – na napoleonská vítězství v Rakousku a to přesto, že Neapol a Francii spojovala smlouva o neutralitě. Císař okamžitě přijal odvetná opatření a 25. prosince bylo veřejnosti známeno, že „generál Saint-Cyr vytáhl na Neapol, aby potrestal zradu ženy, která s naprostou nestydatostí znásilnila vše, co je mezi muži posvátné“.

24. února se císař vypravil do Opery. Diváci dlouze tleskali verši:

„A jaká doba oplývala tolika zázraky?“

O chvíli později bylo představení přerušeno a herec Telma přišel na jeviště oznámit, že francouzská armáda vstoupila do Neapole. Okamžitě vypuklo nadšení hraničící s delíriem. Následujícího dne přišla celá Paříž na přehlídku na náměstí Carrousel. Dav dlouho provolával slávu vítězům od Slavkova, kteří právě rozhodli o osudu Evropy“.

A Karolína?

² Myšlenkou „západního císařství“ se začal jako první zabírat už Karolín (Karel I. Veliký), jenž se nechal v roce 800 korunovat papežem za císaře západu (*empereur d'Occident*) – pozn. překl.

„Královna neapolská přestala panovat,“ odpověděl císař komusi, kdo se ho zeptal na osud sestry Marie Antoinetty.

Co se týče neapolského království, jeho korunu nabídl nejprve Josephovi:

„Chci na tento trůn posadit nějakého prince z mého rodu. Vás, pokud vám to bude vyhovovat, nebo někoho jiného, pokud vám to vyhovovat nebude.“

Joseph, který v předcházejícím roce odmítl italskou korunu, protože se nechtěl vzdát svého „nástupnického práva“ na francouzské císařství, neapolský trůn přijal, protože tentokrát mohl zůstat dědicem svého bratra. Navíc – jako počtu mladšího bratra staršímu – dal Napoleon příkaz, aby byl Josephovi i nadále vyplácen plat velkého elektora.

Joseph odjel převzít trůn a okamžitě vzal roli neapolského krále vážně. Pokusil se upřednostnit neapolské finanční zájmy nad zájmy francouzského císařství a pokud mohl, uplatňoval své právo na udělování milosti. Jeho tolerantnost a shovívavost mu dokonce vynesla císařskou důtku. Podle Napoleona nebyla v dobytých zemích „dobrota humánní“. Josephovi to upřesnil v dopise: „Bratře, lichocením si lid nezískáte a takovými opatřeními nezískáte prostředky pro svou armádu. Uvalte 30 milionů kontribucí na neapolské království. A ať neslyším říkat, že jste nenechal zastřelit žádného *lazzarone*.“ A velice zaražený Joseph odpověděl:

„Vaše Veličenstvo se nemusí znepokojoval. Nechám zastřelit každého, kdo si to zaslouží.“

14. března, ani ne týden poté, co napsal vyčítavý dopis Josephovi, dal Napoleon, pronásledovaný myšlenkou na „vzkříšení západního císařství“ – jak to oznámil ve státní radě, najevo, že se rozhodl povýšit republikánské Holandsko, v současné době „bez výkonné moci“, na království, kterému bude vládnout jeho bratr Louis. Admirál Verhuel, pověřený zjistit, jaká nálada panuje v Haagu, a jenž „cítil k císaři bezbřehou oddanost, mu upřímně řekl, že po prvním seznámení s úmysly Jeho Veličenstva zavládly všeobecné rozpaky“. Guvernér Schimmelpenninck také informoval Napoleona, že „jeho plán je naprosto nepřijatelný“. Císař ho neposlouchal, stejně jako neposlouchal Verhuela. Jak by mohlo Holandsko bojovat? Pokud nechce být prostě a jasně anektováno, nepřipadá

republika, založená za Direktoría, se nedostala do slepé uličky se svým rozpočtem? Francii dlužila 229 milionů a její roční deficit dosahoval 49 milionů! Musí se tedy podvolit! Nebo ještě lépe: císař požadoval, aby sami Holanďané požádali o změnu režimu. Napoleon „blahovlnně“ odsouhlasil uvedení nového panovníka, *vybraného* batávskými republikány, na trůn. 5. června 1806 byla v Tuileriích v korunním sále přijata delegace nešťastných Holanďanů, „pověřených vyjádřit vůli představitelů holandského lidu“.

„Prosíme Vaše Veličenstvo,“ řekl Verhuel, „aby nám jako nejvyššího panovníka naší republiky, jako holandského krále, přidělilo prince Louise, bratra Vašeho Veličenstva, kterému s naprostou a uctívou důvěrou svěříme ochranu našich práv, obranu naší politiky a všech zájmů naší drahé vlasti.“

Císař, který si ten den určitě musel vzpomenout na Ludvíka XIV., jenž španělskému vyslanci, který ho přišel požádat o krále, nabídl svého vnuka, po krátkém mlčení odpověděl:

„Nabídka holandské koruny princovi Louisovi je v souladu se zájmy vaší země i se zájmy mými a přinese Evropě všeobecný mír. Prohlašuji prince Louise holandským králem.“

Pak se obrátil k Louisovi a dodal, napodobuje Krále Slunce: „Vy, princí, vládněte nád tímto lidem... Ale nikdy nepřestaňte být Francouzem... Spravujte své záležitosti s vědomím spojenectví a lásky k Francii. Zlým lidem nahánějte strach, dobrým buďte otcem, takové jsou vlastnosti velkých králů!“

Noví panovníci však moc spokojení nebyli. Louis, jenž se stal králem proti své vůli, myslel jen na svůj revmatismus a holandské podnebí považoval za příliš vlhké a příliš studené pro svou věčnou churavost. Hortensie souhlasila, že se v nejhorším případě stane holandskou královnou, ale za podmínky, že neopustí Paříž... Rezignované a bez nadšení odjeli do svého nového království...

Hned za hranicemi je překvapilo, že přijetí Holanďany bylo více než rezervované. Bylo snad „ve spontánní vůli batávského lidu“ opovržení?

Brzy se v Haagu podobně jako v Neapoli začaly hromadit výčitky.

„Chováte se lehkomyšlně a nemyslíte na následky svých činů.“

Napoleon se míchal dokonce i do „soukromí“ svého bratra:

„Vaše hádky s královnou pronikají na veřejnost. Chováte se k mladé ženě jako k vojákům regimentu. Máte tu nejlepší a nejméně šťastnou.“

Itálie se pomalu proměňovala v jakousi napoleonskou federaci. Milovaná Paulina – „moje milovaná sestra Paulette“ – dostala také krásnou hračku: knížectví guastallské. Zpočátku se zdálo, že je princezna de Borghese spokojena. Z Guastally voně operetní parfém... Ale když se dozvěděla, že se jedná jen o deset čtverečních kilometrů obydlých deseti tisíci obyvateli, začala se uškíbat. *Paganetta* své knížectví dokonce ani nepřevzala, a protože se jí peníze zdály mnohem užitečnější, prodala svůj stát za 1 500 000 franků italskému království, to znamená svému bratrovi, který jí ho daroval.

Elisa – a dodatkem i její manžel – souhlasila, že bude „vládnout“ v Luce a Piombinu. Teď byla řada na Muratovi, aby pro sebe požadoval korunu! Zejména Carolina spustila velký křik, když viděla, že Elisa – ta Bacciochiová – se stala vládnoucí princeznou, ačkoli nebyla „nic“ než císařskou výsost! Císař jim nabídl neuchâtelské knížectví, ale oni toto v té době pruské území odmítli s tím, že jich není hodno. Nakonec – i když čekali víc – dostali vévodství Berg, přenechané Bavorskem, k němuž pak ještě přibýlo vévodství Kleve.

21. března 1806 obsadily dvě francouzské divize část Německa, jež připadla „Joachimovi, princovi a francouzskému velkoadmirálovi“. Nový panovník vstoupil 24. března do svého hlavního města Düsseldorfu.

Západní císařství bylo v běhu, a Napoleon, jenž přišel na chuť tomuto obchodování s hranicemi, které jako krajka obtáčely francouzské císařství, vytvořil kromě velkých lén i jistý počet malých knížectví a vévodství. Bernadotte, manžel Desirée, se stal princem de Ponte-Corvo, Talleyrand dostal knížectví beneventské, Cambacérès vévodství parmské a Lebrun vévodství piacenzské. Berthierovi bylo nabídnuto knížectví neuchâtelské, kterým pohrdl Murat. Konečně, a to bylo velké sousto – protože František I. Rakouský už nebyl německým císařem Františkem II. a protože svatá říše římská se stala jen muzeální památkou – proč nespojit všechny germánské země, kterým chyběl nadřazený panovník? Nemohl by na vrcholku budovy bez vůdce stanout francouzský císař? Copak už

ní Němci si jistě přáli „vrhnout se pod jařmo národa, jemuž je lépe vládnuto“, jak Napoleon bez falešné skromnosti tvrdil. Bavorsko, Württembersko a dokonce Bádensko cítily dostatečnou „ochranu“, ale třináct dalších panovníků, jako například hesenský nebo hohenzollernský, potřebuje – jak Napoleon tvrdil – konfederaci. Murat, nový velkovévoda z Bergu a Kleve, měl samozřejmě také vstoupit do nového uskupení.

Jenomže Napoleon, ačkoliv se považoval za Karlomanova nástupce, zatím ještě nevěděl, jakým způsobem by mohl svůj plán realizovat. Bylo na Karlovi z Dalbergu, řezenském arcibiskupovi a kurfiřtovi, aby mu poskytl potřebné prostředky k jeho uskutečnění. Prelát vládl nad troskami germánského císařství a aby z těchto trosek vytvořil stát – a uchoval si své místo – obratně si vybral za koadjuktora císařova strýce, kardinála Fesche. Ten na požádání napsal Napoleonovi pochlebnický dopis, v němž ho prosil, aby se „neomezoval jen na štěstí Francie“. „Prozřetelnost,“ upřesnil, „dopřeje sluchu jen muži, který předčí celý svět. Úctyhodný germánský národ úpí pod neštěstím politické a církevní anarchie. Buďte, sire, obnovitelem konstituce.“

Tato „spontánní“ žádost přivedla Napoleona k tomu, že zcela přirozeně souhlasil, že se stane hlavou svaté říše římské a německé. Stane se nikoliv *obnovitelem*, ale *ochráncem* nového seskupení, pokřtěného *konfederace*, do jejíhož čela se postavil Dalberg – zasloužil si to – s titulem prince-primase a frankfurtského velkovévody. Skutečným vládcem této německé mozaiky však byl Napoleon. Němečtí princové, králové a vévodové byli od této chvíle jen jakýmsi superprefekty federálního císařství.

Císařství, které mělo ostatně tendenci stát se rodinným podnikem!... Včera to byl sňatek Eugèna s Augustou Bavorskou, zítra se Stéphanie Tascher de La Pagerie – Joséphiina sestřenice – provdá za prince Arenberga.

Jistě, císař si vůbec nepřál vést válku a tvrzení o Napoleonově pacifismu nemůže být evidentnější než v předvečer zrodu čtvrté koalice. „Nedělá si pan Buonaparte, jak mu říkají jeho nepřátelé, co chce? A nemůže snad beze zbraní a takřka podle své vůle pohybovat hranicemi? Celá Evropa ohromně sleduje, jak se Francie zasažená bulímí roztahuje více méně bezostyšně a pod různými jmény od hansovních měst až po

Neapol, od Brestu až k břehům Labe a brzy dosáhne až k Odře a jednou – mnozí předvídají, že k tomu dojde už brzy – až k břehům Visly a Němenu... Volná je ještě Itálie, primitivně rozkouskovaná do vlastnictví Rakouska a dokonce i Španělska, ale evropské státy nemohou zůstat netečné při pohledu na to, jak německá území přestávají být pruská nebo rakouská. Pro ně není jiné řešení než válka, aby získaly zpět, co jim bylo vytrženo vojensky – armádami francouzské revoluce a potom člověka, jenž je jejím dědicem. Co může získat Napoleon, podstoupí-li nové bitvy? Nadělá si jen nové nepřátele, protože jako vězeň svých současných a budoucích dobytých území bude si je muset udržet!“

Zdálo se, že pouze Rakousko je prozatím zkráceno. Co se týče Pruska, Napoleon doufal, že mu vyrazí zbraně z rukou a přinutí ho odsouhlasit vytvoření rýnské konfederace, když mu daruje Hannover – anglické území na kontinentu. Výměnou za to měla berlínská vláda souhlasit s ofenzivní i defenzivní aliancí s císařem a uzavřít své přístavy a ústí řek anglickým lodím. Musela by dokonce přerušit své styky s Rusy a anglickým loďstvem. Musela by vybuchla nad požadavky „francouzského tyрана“. Fridrich Vilém plakal... Ale protože se trásl strachem a měl na výběr jen mezi válkou a ratifikací této smlouvy, podepsal ji a vzkázal Anglii, že je z obranných důvodů *donucen* obsadit Hannover.

Napoleon si však po jistý čas uchovával naději, že s Anglií podepíše mírovou smlouvu. William Pitt zemřel 23. ledna 1806 a Charles Fox, vůdce strany whigů, se zdál být příznivější než jeho rival a předchůdce. 20. února dokonce napsal Talleyrandovi, aby ho upozornil, že mu jeden zabiják navrhl, že zavraždí „vládce Francie“. „Poznávám v tom principy cti a odvahy, které byly panu Foxovi vždy vlastní,“ odpověděl císař. Krátce nato – 2. března – oznámil výkonné radě: „Přeji si mír s Anglií. Budu vždy připraven ho uzavřít na bázi ustanovení amienské smlouvy.“

Ale po pokusech o smír, po dohadování mezi Yarmouthem a Clarkem a po tolika nadějích se všechno zhroutilo: Fox zemřel.

„Foxova smrt je jednou z nešťastných okolností mého života... Kdyby žil, mír by se uskutečnil.“

Po bitvě u Slavkova se bezpochyby v Rusku hněv „na toho odporného Korsičana pokrytého krví, kterou prolil, aby se zalíbil Robespierrovi“ zdvojnásobil, nicméně čas poněkud otupil hrany a v červenci car rezignoval a poslal do Paříže barona Ubriho, aby začal vyjednávat s vidinou brzkého míru. Ten byl podepsán poněkud uspěchaně, neboť car, jenž se obával, že se znelíbí Anglii – Londýn smlouvu kvalifikoval jako „smrtnou“, odmítl ratifikovat dohodu, i když byla uzavřena jeho jménem. Prusko se okamžitě zaradovalo.

Plán na postoupení Hannoveru zpět Anglii zapálil sud se střelným prachem. Během jednání o smír s Anglií totiž Napoleon navrhl, že vrátí Hannover obsazený Pruskem Anglii za podmínky, že Berlín dostane kompenzaci, ale lord Yarmouth, který přijel do Paříže, aby se pokusil obě země znovu sblížit, cítil potřebu svěřit se pruskému vyslanci Lucchesinimu, ale o kompenzaci se ani nezmínil. A Prusko se cítilo podvedeno. Toto opomenutí, ať k němu došlo schválně či nikoliv, umožnilo Napoleonovi, aby uvěřil, že „proradný Albion“ zamával před Prusy červeným hadrem, aby je dohnal do války v Evropě.

Hloupý a slabý Fridrich Vilém, pobízený svou ženou, se okamžitě začal vychloubat. Napoleona vypráskáme bičem! Zbytečně budeme plýtvat střelným prachem! Generál von Blücher byl plný iluzí:

„Nebojím se střetnutí s Francouzi... Připravím hroby pro všechny, kteří se nacházejí na březích Rýna.“

A dokonce prohlásil:

„Se svou jízdou dojedu až do Paříže!“

Tím, že Berlín přerušil styky se svým „francouzským spojencem“, zničil naději na mír s Anglií a Ruskem, v něž Napoleon stále ještě doufal. Chování Pruska císaře překvapilo o to víc, protože až do této chvíle s Hohenzollerny jednal mimořádně ohleduplně. Ti však nepřestali Francii klamat, hrát na obě strany a dokonce podvádět. Jak víme, Napoleon se obdivoval Fridrichovi Velikému, ale jeho prasynovec považoval císařův obdiv za strach z prvního boje proti neporazitelným vojákům Fridricha II.

6. září 1806 oznámil Fridrich Vilém, přesvědčený, že se císař války obává, carovi:

„Jeví se to tedy tak, že budu muset sám převzít iniciativu a zahájit rozhodné tažení. Mé jednotky pochodují ze všech stran, aby tuto chvíli uspíšily.“

Pruské důstojníky bylo vidět – slavný obraz – jak si na schodišti francouzského vyslanectví brousí šavle, zatímco jejich plukovník prohlašoval:

„Nepotřebujeme šavle, na ty francouzské psy budou stačit klacky!“

Nicméně Napoleon, jenž stále ještě věřil v nemožné, napsal 12. září pruskému králi: „Pokud budu donucen vzít do rukou zbraně, s největší lítostí je použiji proti jednotkám Vašeho Veličenstva. Považuji tuto válku za válku občanskou, natolik jsou zájmy našich dvou států společné. Nečekám od ní nic, nic od ní nežádám.“

Tyto řádky ovšem Fridrichovi Vilémovi nezabránily, aby neposlal svému vyslanci Lucchesinimu odvolávací listiny a 20. září Napoleon oznámil Brunovi:

„Prusko odhodilo masku.“

Napoleon tedy odjel do války. Musel se postavit čtvrté koalici, o níž doufal, že je tentokrát poslední. Ale válka se protáhla na deset měsíců. Než se mohl vrátit do Tuilerií, musel absolvovat cestu od Jeny do Berlína, od Varšavy do Jílového, od Friedlandu do Tylže – a při každé této etapě mohl pronést tato slova:

„Moje armády přestaly vítězit jen tehdy, když jsem jim přikázal, aby už nebojovaly.“

V Bamberku dostal císař pruské ultimátum datované 26. září, které za ním putovalo z Paříže. Ultimátum vypršelo následujícího dne, 8. října. Text – „vrchol poštilosti a bláznovství“, jak Napoleon prohlásil – nařizoval francouzské armádě, aby se stáhla až za Rýn!

„Copak si pruský král myslí, že už je v Champagni?“ vykřikl císař.

„Pane bratře,“ odpověděl Napoleon v neděli 12. října pruskému králi, „dopis Vašeho Veličenstva jsem dostal až sedmého... Dalo si v něm se mnou schůzku na osmého. Jako dobrý jezdec držím slovo: nacházím se uprostřed Saska. Věřte mi, Vaše Veličenstvo, mám s sebou takovou armádu, že jí celá vaše armáda nemůže dlouho odolávat. Ale proč prolévat tolik krve? S jakým cílem?... Nepřeji si vítězství, které bude vykoupeno životy mnoha mých dětí. Kdybych byl v začátcích své vojenské kariéry a kdybych se obával válečné náhody, nebyla by moje slova vhodná. Sire, Vaše Veličenstvo bude

poraženo... Dnes je ještě nedotčeno a může se mnou vyjednat podle svého postavení. Za měsíc už bude jednat za jiné situace...“

Král mu neodpověděl.

Následujícího dne přijel Napoleon do Jeny ležící na řece Saale. Jakmile tam dorazil, pustil se přes vinice stezkou stranou „jako střecha domu“ na vrchol Landgrafenbergu, obrovského kopce, který stále ještě dominuje městu a pod nímž se na jednu stranu táhlo hluboké údolí Saaly a na druhou výmarská rovina. Císař se domníval, že odtamtud spatřil celou pruskou armádu, ale ve skutečnosti tam bez obav čekalo jen padesát tisíc Hohenlohových vojáků. Napoleon přikázal třetině armády, tedy sedmadvacet tisícům mužů, aby zaujala pozici na kopci. Muži se tam tlačili jeden na druhého, záda první řady se opírala o prsa mužů v řadě druhé.

Napoleon večer opustil svůj tábor – patník, *Napoleonstein*, stojící dnes ve stínu dubu, označuje jeho místo – a s úsměvem odjel zkontrolovat bitevní šik. Ale čekalo jej překvapení: dvacet děl Souchetovy divize nebylo na určených pozicích. Vydal se je sám hledat a našel je na úpatí Landgrafenbergu, zapadlé v proláklíně, z níž se nemohly dostat dopředu ani dozadu.

„Kde jsou vaši důstojníci?“

„Odjeli se navečeřet do Jěny.“

Napoleon se opět stal někdejším kapitánem Kanónem. Vydal rozkazy, nechal poslat pro krumpáče, motyky a lopaty a s lucernou v ruce osobně řídil práce. O dvě hodiny později umožnila zplanýrovaná cesta dvanácti koním zapřaženým do čela dopravit je až k jejich pozicím. V noci bylo vidět císaře sedícího s lokty opřenými o rozviklaný stůl plný map a s hlavou v dlaních“, jak dlouho studuje svůj bitevní plán. Pak se vrátil do stanu a usnul.

Než se rozednilo, už seděl na koni a projížděl mezi svými vojsky. Ještě byla taková tma, že mu museli svítit na cestu. Když Prusové viděli světlo, které se blížilo k jejich liniím, začali střílet. Ale císař pokračoval ve své objížďce. Zavelel do ústředí.

Tak začala bitva u Jeny.

Pořád se ještě nerozednilo a mlha byla tak hustá, že by se dala krájet nožem, jako u Slavkova. „Prusové nám popřáli svého dne střelbou z děl, jejichž náboje nám létaly nad hlavami,“ vyprávěl Coignet.

Určitě tam nebylo „dvě stě padesát až tři sta tisíc“ bojovníků, jak Napoleon tvrdil v *Bulletin d'Iéna*, ale garda se skutečně do boje nezapojila. A tady je slavná historka, s níž nadělali jmění obchodníci s rytinami. Když jeden císařský myslivec viděl císaře přijíždět před bitevní šik, odvážil se vykřiknout: „Kupředu!“

„Co je to?“ zeptal se Napoleon a obrátil se. „Jen nějaký holobrádek může předpovídat, co chci udělat. Ať počká, až bude velet ve třiceti bitvách, aby mi mohl dávat rady.“

Prusové byli brzy poraženi na hlavu a zahrnání na útěk. „Ve dvě hodiny odpoledne,“ vyprávěl von der Goltz, „se armáda podobala řece uprchlíků.“ Bojiště bylo pokryto mrtvými a napoleonská legenda tu našla živnou půdu. Jeden voják s oběma nohama rozdrčenýma křičel:

„Nic mi není. Jen kdybych mohl vstát, zvolal bych: Ať žije císař!“

Napoleon byl tak unavený, že když se sklonil nad mapy a začal Berthierovi diktovat rozkazy týkající se pronásledování pruské armády, usnul.

Ten večer císař věřil, že porazil celou pruskou armádu. Myslel si, že Davoutovi, pověřenému odříznutím nepřítelova ústupu, se podařilo dohnat a zdecimovat uprchlíky. Jeho úžas byl naprostý, když se dozvěděl, že Davout se náhle ocitl tváří v tvář sedmdesáti tisícům mužů, v jejichž čele stál osobně pruský král a vévoda brunšvický – a že je u Auerstadtu porazil s pouhými dvaceti tisíci muži! A on, Napoleon, porazil s osmdesáti tisíci muži jen padesát tisíc Hohenlohových vojáků, kteří měli francouzskou armádu pouze zdržet!

Zatímco Napoleon uvalil na Prusko a jeho spojence daně v obrovské výši 160 milionů franků, zatímco mírumilovně pokračoval v cestě, která ho zavedla do Postupimi a pak do Berlína, maršálové před sebou hnali Prusy, mezi nimiž zavládla panika. Poražení od Jeny a Auerstadtu se promíchali, ale hrdla jim svíral stejný strach.

Císař díky zprávám od svých důstojníků sledoval etapu po etapě toto úžasné pronásledování – pronásledování bez oddechu, bez zastávky, bez odpočinku, pronásledování s mečem v ruce, které maršály vedlo od Jeny do Lipska, z Brandenburska do Meklenburska, aby skončilo dobytím Lübecku severně od Hamburku, nedaleko baltického pobřeží a dánských hranic! Během šestatřicetidenního tažení zajala císařská ar-

máda sto deset tisíc nepřátel a zmocnila se dvou set padesáti korouhví. Murat mohl svému císařskému švagrovi napsat tato pyšná slova:

„Sire, boj skončil, protože není s kým bojovat.“

15. října požádal pruský král svého přemohitele o podmínky příměří. Napoleon si nemohl dovolit luxus nesrazit své protivníky na kolena. Veden zvláštním sentimentem, ušetřil po bitvě u Slavkova cara. Stejně se zachoval následující rok po bitvě u Friedlandu – a Alexandr bude mít nakonec poslední slovo. Ale s Fridrichem Vilémem žádné slitování! 23. října se muselo Prusko kromě těžkých válečných kontribucí vzdát všech území mezi Rýnem a Labem. Francouzský orel všude nahradil pruské orlice, ale obě země zůstaly nadále ve válečném stavu.

24. října 1806 se poněkud dojatý císař ubytoval v postupimském zámku Sanssouci. Jak víme, choval vůči Fridrichovi Velikému hluboký obdiv.

„Jeho génius, jeho duch a jeho tužby se obracely k Francii, které si tolik vážil a o níž tvrdil, že kdyby byl králem, nedovoloval by si bez jejího povolení vystřelit v Evropě jedinou ránu z děla.“

Císař navštívil Fridrichův pokoj, vyzkoušel si jeho bojové kukátko, otevřel jeho oblíbené knihy, v nichž byly poznámky psané jeho rukou a – jako válečnou kořist – si vzal králův opasek, řádové stužky a meč.

„Těmto trofejím dávám přednost před všemi poklady krále Viléma,“ tvrdil. Pošlu je svým vojákům z Hannoveru, dám je guvernérovi Invalidovny, který je uchová jako svědectví vítězství Velké armády a pomsty, kterou vykonala za porážku u Rossbachu.“

Vzal si rovněž králův budík – velké stříbrné hodiny, které si s sebou vzal i na Svatou Helenu, kde stále ještě visí vlevo od krbu v jeho někdejším pokoji v dřevěném domku.

Šestadvacátého navštívil hrobku Fridricha II., vydal se tam pěšky a zůstal tam deset minut „nepohnutý a tichý, jakoby pohlcený v hluboké meditaci“.

27. října vstoupil za zvuku bubnů a hudby gardy Brandenburskou branou do Berlína, kde na něj čekala městská honorace mající ve svém čele guvernéra, prince Hatzfeldta. Pak Napoleon vsedl na koně – šedáka – a za oddílem mameluků

a granátníků v jejich slavných medvědích čepicích vjel do města. Všude se tlačil dav a křižovatky byly ucpané jako v Paříži, „v den, kdy jsme se vraceli od Slavkova“, upřesnil Coignet.

Napoleon jel sám, oblečený do své zelené uniformy plukovníka císařských myslivců s velkou stužkou Čestné legie na hrudi. Deset kroků za ním následovali maršálové, generálové, pobočníci a celý generální štáb ozdobený zlatem, stříbrem a péry. Ale lidé viděli jen jeho, „v malém klobouku a s kokardou za jeden sou“. Jeho oči zářily a Berličané museli – jeden z nich to s úžasem přiznal – vynaložit veškerou vůli, aby pod jeho pohledem nesklonili hlavy. Pak pochodovala elitní jednotka četnictva a garda „v uniformách stejně krásných jako v Tuileriích“. Berličané jim tleskali a toto nadšení vítěze překvapilo. „Obyvatelé vypadali spokojeně, že jejich král dostal na frak,“ řekl císařský myslivce Barrès.

Když císař dojel k soše Fridricha Velikého, tryskem kolem ní na svém koni opsal kruh a pozdravil ji šavlí a hlubokým smeknutím klobouku. Generální štáb byl přinucen ho napodobit a smeknout.

Napoleon se usadil v císařském paláci a princ Hatzfeldtovi ponechal jeho funkci berlínského guvernéra. Ale brzy byl zachycen princův dopis adresovaný hraběti Hohenlohovi. Obsahoval informace o rozmístění oddílů a o skladištích munice ve městě. Císař, jehož prudký hněv si dovedeme představit, přikázal Rappovi, aby dal guvernéra okamžitě zatknout a navzdory Berthierovým a Rappovým výtkám – ho dal postavit před vojenský soud. Aféra umožnila Napoleonovi sehrát scénu, která vstoupila do dějin. Princezna von Hatzfeldt čekala dítě a přišla se vrhnout k císařovým nohám. Nevěděla, že existuje dopis o guvernérově neloajlnosti. Tvrdila, že její muž je nevinný. Napoleon si zavolal pobočníka a přikázal, aby mu přinesl doličnou depeši.

„Čtěte, madam.“

Princezna si ji přečetla a vypukla v pláč.

„Tak dobře, madam,“ pokračoval císař a ukázal na oheň hořící v krbu. „Protože důkaz o zločinu teď držíte v rukách vy, zničte jej a zbavte tak přísnosti naše válečné zákony.“

O hodinu později opustil propuštěný Hatzfeldt Berlín a vrátil se na svá panství...

„Tak vidíš,“ dodal císař, když o této scéně vyprávěl Josephině, „mám rád ženy hodné, něžné a naivní, ale jen ty, které se ti podobají.“

22. listopadu podepsal císař berlínský dekret, v němž nařizoval kontinentální blokádu Anglie, jejíž „intriky“, podle jeho výrazu, přivedly Prusko a Rusko do války.

„Chci dobýt moře silou země.“

Aby dosáhl tohoto cíle, neexistovalo jiné řešení než Anglii zruinovat tím, že přeruší její styky s jejími evropskými zákazníky. Protože od plánu na famózní „invazi“ už bylo opuštěno, útok byl tentokrát veden přes obchod. Odnynějška se britské ostrovy nacházely „ve stavu blokády“. Veškerý obchod a korespondence byly pro Francii i její spojence, více či méně dobrovolně, zakázány. Tak bude Anglie „obležena“ a dovedena k hladomoru jako v případě toho nejoblíbenějšího města. Ale aby mohl Napoleon tento plán dovést do konce, musel ovládnout celý kontinent a vnutit mu omezení vyplývající z dekretu. To například znamenalo poprosit všechny Evropany, aby pili kávu bez cukru a počkali si, až se rozvine zpracování cukrové řepy...

2
Polsko se považovalo za osvobozené z pruského jha a přijalo Francouze velice laskavě. Co se týče Varšavy, Rusové tam byli přijati tak špatně, že car dal svým jednotkám rozkaz, aby se stáhly. Toto rozhodnutí umožnilo Muratovi vstoupit 25. listopadu do hlavního města s obrovskou pompou. S péry na klobouku a opásaný zlatem zvolil ten nejrepresentativnější polský kostým: hulánskou čáku podšitou kunovinou. Byl nadšeně vítán. Opojený tímto přivítáním by Napoleonův švagr rád vyměnil své bergské velkovévodství za titul polského krále. Císař ho 2. prosince, v den výročí korunovace, povolal k pořádku: „Dejte Polsku najevo, že jsem nepřišel žebrat o trůn pro jednoho z příbuzných. Nechybí mi trůny, které mohu rozdávat své rodině.“

Jistě, císař si přál osvobodit nešťastné, třikrát rozkouskané Polsko, ale za jistých podmínek, které 16. prosince vypracoval Muratovi:

„Nezávislost Polska vyhlásím teprve tehdy, až poznám, že chce opravdu podpořit, až uvidím, že jí chce a může podpořit, a až spatřím třicet nebo čtyřicet tisíc mužů v organizaci“

né armádě a šlechtu na koních připravenou osobně za svobodu zaplatit.“

Jednou ráno v roce 1807 na zamrzlé cestě z Pultuska do Varšavy, v kočáře taženém cválajícím koňmi pokrytými jinovatkou, si císař prozpěvoval – falešně.

Předcházející večer, ještě v Pultusku, se dozvěděl, že Eléonora Denuelle de La Plaigne, společnice jeho sestry Caroliny, přivedla na svět – 13. prosince – chlapečka, o němž tvrdila, že se narodil z lásky s císařem. Může mít tedy děti! Neplodná je Joséphina!

Ale Napoleon ještě pochyboval... Ne s nelibostí vzpomínal na krásnou Eléonořinu tvář, na její krásné tmavé oči a štíhlé a pružné tělo. Nevěděl však, že tato malá koketa všude vypráví, že když se jí císař „zabýval“, hleděla na nástěnné hodiny visící nad postelí a „podařilo se jí najít způsob, jak posunout velkou ručičku o třicet minut“.

„Už?“ vykřikl Napoleon, když zvedl oči.

A rychle pokoj opustil.

Seznámil se s ní v roce 1805 po návratu ze Slavkova. Bylo jí osmnáct a už byla rozvedená – což mu vyhovovalo. Její manžel, kapitán Revel, byl uvězněn pro podvod a krádež. Eléonora udělala všechno, aby přilákala císařovu pozornost a podařilo se jí to tak dobře, že – navzdory hodinám – se právě narodil plod jejich lásky.

Cestou do Varšavy však císařova tvář pomalu brunátněla. Je to dítě – budoucí hrabě Léon – opravdu jeho? Jeho matka to sice vykřikovala do všech stran, ale nebyla ta prostopášnice i milenkou Muratovou?

Napoleon pochyboval – a z těchto pochybností vyvstala trýznivá otázka: může mít děti? Ostatní ho nezajímalo. Jeho lásky z císařských předpokojů pro něj znamenaly tak málo!

Krátce před korunovací měl poměr s Elisabeth de Vaudey, jednou z Joséphininých dvorních dam, kterou velmi rychle přijal – aby se nemuselo říkat, že ji expedoval – v malém pokoji v mezaninu umístěném přímo pod jeho pracovní Vcházelo se do něj tajnou chodbou. Jednoho dne Joséphina tušící intriku, zaklepała na dveře, za nimiž byl Napoleon s Eléonorou. Když otevřel, císařovna spatřila „nepořádek“, který

skytnuté její dvorní dámě. Zatímco madam de Vaudey plakala, vypukla strašná scéna a ten večer Napoleon svou ženu málem vyhnal.

„Musíte se připravit opustit Saint-Cloud,“ řekl jí. „Jsem unavený z té věčné žárlivosti a rozhodl jsem se zbavit se tohoto jařma a od nynějška poslouchat jen rady své politiky, která vyžaduje, abych si vzal ženu, která bude schopná dát mi dítě!“

Pak se roztržka na chvíli uklidnila, to je pravda, protože tehdy byla ještě paní Duchâtelová.

Byla okouzující. Dvaadvacetiletá brunetka prostřední postavy, která měla velice hezké zuby a ty nejnádhernější oči na světě, tmavomodré, „s dlouhými a hedvábnými víčky“. Měla malou nožku, půvabný úsměv a uměla tančit a příjemně zpívat. Napoleonovi se moc líbila. Jmenovala se Marie-Antoinetta-Adéla Papinová a provdala se za Charlese Duchâtela, tehdy generálního ředitele protokolu, který měl v Napoleonoých očích hlavní výhodu v tom, že byl o třicet let starší než jeho manželka...

Ve skutečnosti se do této mladé nezištné ženy, která nežádala nic ani pro sebe, ani pro své přátele, skoro zamiloval. Scházel se s ní v malém domku v Allée des Veuves. Jednou večer v Malmaisonu překvapila Joséphina manžela, jak vydlážděnou a vymrzlou chodbou kráčí za svou kráskou... Kreolce okamžitě začaly téci slzy a objevily se výčitky. Císař však neměl nejmenší zájem založit funkci favoritky.

„Nechci, aby se z mého dvora stalo císařství žen. Dopltil na to Jindřich IV. i Ludvík XIV. Moje práce je mnohem vážnější než starosti králů a Francouzi se stali příliš seriózní, než aby svému panovníkovi pardonovali veřejné milostné pletky a oficiální milenkky.“

Jednoho večera měla Joséphina náhle pocit, že sní. „Bonaparte za ní sám přišel, mluvil k ní hlasem, který dobře znala, hlasem někdejšího zamilovaného muže. Ano, přiznal se jí, že miloval Marii-Antoinettu Duchâtelovou, ale velká vášeň už je pryč...“

„Teď je konec,“ uzavřel.

Joséphina cítila, jak z jejího srdce padá tíha, která na něm ležela už několik měsíců. Ba co víc, poté, kdy se jí svěřil se svou láskou, požádal svou ženu, aby mu pomohla milostný vztah ukončit.

Jak si dovedeme představit, Joséphina se tohoto úkolu zhostila skvěle! Paní Duchâtelová byla inteligentní a dokonce nezištná, celé to tedy proběhlo dobře.

Napoleon si od ní prostřednictvím Duroka vyžádal milostné dopisy, které jí posílal, a ona mu je bez prošení vrátila a dokonce odmítla diamantový náhrdelník, který jí chtěl darovat... Spokojila se jen s tím, že souhlasila, že svého císařského milence občas přijme, pokud ho vzpomínky přivedou do Allée des Veuves.

To ovšem Joséphina nevěděla.

Napoleon v lásku nevěřil. Připomeňme si, co kdysi řekl:

„Láska je hloupost ve dvou... Definitivně věřím, dodal, že láska působí víc zla než dobra a že by to byl od božské Prozřetelnosti dobrý skutek, kdyby jí nás zbavil a osvobodil od ní člověka.“

Takhle strážlivý byl ještě předtím, než poznal Joséphinu! Vždycky myslel na ženu, kterou miloval nejvíc, když mluvil o ženské nevěře, dluzích a koketerii, jak se sám přiznal. Když připravoval občanský zákoník, měl před sebou obraz své milované a frivolní kreolky. A tak vlastně vdané ženy ještě dnes vděčí jaksí nepřímou Joséphině – i přes všechny změny, jimiž občanský zákoník prošel – že nejsou rovné mužům...

„Francouzům není vlastní dávat pravomoc ženám,“ prohlásil Napoleon.

Proto pojmenoval to, co podle jeho názoru muselo být samotným základem práva:

„Žena musí vědět, že když opouští poručenství své rodiny, přechází pod poručenství svého manžela.“

Býval by chtěl jít ještě dál, když radil:

„Neměli bychom dodat, že žena se nesmí dívat na nikoho, kdo se nelíbí jejímu manželovi?“

Stále Joséphina! Joséphina, která neváhala stýkat se s lidmi s nejasnou pověstí a namáčet se do nekalých afér s vojenskými dodávkami.

„Na jednu ženu, která nás inspiruje k něčemu dobrému, připadá sto dalších, které nás nutí dělat hlouposti.“

A poněkud zle, jako by se chtěl pomstít, dodal:

„Ženy mají dvě věci, které jim sluší: růž a slzy!“

Slzy ho vždycky dojímal. Díky slzám ho měly jeho dvě manželky, milenky i sestry v hrsti. Pokud mu tvář v tvář

řekla: „Nemám tě rád,“ a očima utopenýma v slzách a s hlasem př-

škraceným vzlykotem začalo srdce pokaždé bušit rychleji, tak jen proto, že taková žena mu připadala „hodná, něžná a naivní“. A Joséphina, která naprosto dokonale ovládala tuto slzavou komedii, si ze všech ženských tváří, které ho obklopovaly, uchovala na Bonaparta, jak mu stále říkala, největší vliv.

Jistě, spalující vášeň už byla jen vzpomínkou. Žár, který mladého generála stravoval během italského tažení, vyhasl. Ale oheň stále ještě doutnal. Stále toužil po své milované kreolce. Mezi dvěma bezvýznamnými láskami se rád vracel k tomuto tělu pružnému jako palma jejího rodného ostrova, k této ženě, která – a v té době to bylo vzácné – díky své důmyslnosti dokázala vypadat o deset let mladší. Líbit se byla její druhá přirozenost.

K „nedostižné Joséphině“ cítil nekonečnou něhu. Tato roztomilá, báječná a nesnesitelná bytost jej dojímalá možná víc svými ženskými nedostatky – prohnáním, lhaním, které tak přirozeně vycházelo z jejích rtů, dluhy dělanými s tak odzbrojující nevědomostí – než svými obrovskými kvalitami, vrozenou dobrotou, nekonečnou laskavostí a způsobem, jak „prokazovala dobrodiní“, což perfektně ovládala.

„Všechny ženy jsou buď lepší nebo horší než muži,“ tvrdil Napoleon.

Joséphina byla určitě mnohem citlivější než Napoleon. Připomeňme si: vůči němu „nepoužívala dráčky“, podle svého vlastního výrazu, což je bezesporu nejdůležitější kvalita v očích manžela, zejména je-li tím manželem Napoleon. Určitě nemyslel na ni, když jednoho dne prohlásil:

„Člověk se nikdy nesmí nechat rozčilit ženami, musí jejich nesmysly vyslechnout mlčky.“

Náhle se kočár zastavil. Kde jsou? Nedaleko Varšavy, na bronieské příprěžní stanici, za budovou pošty. Všude kolem se tlačil a postrkoval dav, jen aby Napoleona spatřil. Polsko ho vítalo jako osvoboditele. Geneál Duroc, který ho doprovázel, vystoupil z kočáru, aby urychlil příprěž. Náhle nějaká mladá žena ve venkovském oblečení – možná teprve dívka – chytila důstojníka ze rukáv a „prosebným hlasem“ mu francouzsky řekla:

„Ach pane, vytáhněte mě odtud a zařídte, ať mohu na chvíli, na maličkou chvíli spatřit císaře.“

Hlas byl jasný a melodický, přízvuk půvabný, postava drobná a útlá a oči tak velké, něžné a úpěnlivé, že se Duroc nechal obměkčit.

„S úsměvem mě vytáhl z davu,“ napsala ve svém nepublikovaném vyprávění. „Vzal mě za ruku a odvedl ke kočáru. Když mě představoval císaři, řekl:

„Sire, tady vidíte ženu, která čelila nebezpečí davu, aby vás spatřila!“

Napoleon smekl, naklonil se ke mně, ale já nevím, co mi říkal, protože jsem příliš pospíchala, abych mu sdělila všechno, kvůli čemu jsem přišla.

„Buďte vítán, tisíckrát buďte vítán v naší zemi! Nic nemůžu vyjádřit ani pocity obdivu, které chováme k vaší osobě, ani radost, když vidíme, jak vstupujete na půdu naší vlasti, která čeká jen na vás, aby povstala!“

Byla jsem v takovém vytržení, když jsem nechala tak bouřlivě vybuchnout všechny pocity, které jsem tehdy v sobě nosila! Ani nevím, jak jsem to mohla při své ostýchavé povaze udělat. Často se ta chvíle vrací do mých vzpomínek, aniž bych mohla vysvětlit nebo definovat tu spontánní sílu, která vedla má slova. Napoleon na mě pozorně hleděl, pak vzal kytici, která ležela v kočáře, podal mi ji a řekl:

„Vezměte si ji jako záruku mých dobrých úmyslů. Jak doufám, uvidíme se ve Varšavě a pak budu od vašich krásných úst chtít polibek.“

Koně byli přepřaženi. Malá Polka zůstala stát uprostřed cesty, tiskla k srdci květiny, které jí Napoleon dal, a hleděla za vzdalujícím se kočárem doprovázeným jízdní eskortou gardy. Z okénka mával Napoleon kloboukem.

Kdo byla ta žena?

Krásná blondýnka s růžovou pletí se jmenovala hraběnka Walewská. Greuze byl mrtev už rok, ale jako by se vrátil mezi lidi, aby vdechl život jedné ze svých modelek. Její smích byl okouzlující. Ale poslední tři roky se smála jen málo. Její otec zmizel, když byla ještě úplně malá, a od chvíle, kdy vyšla z kláštera – bylo jí třináct – ji matka nutila, aby si vybrala mezi dvěma nápadníky rovnocennými svým majetkem. První byl mladý a půvabný, ale byl synem ruského generála. Deset let předtím bylo Polsko potřetí roztrháno na kusy. Císařští orlové Rakouska, Pruska a Ruska se na ně vrhli s takovou nenásvitností, že polský stát nakonec zmizel z mapy Evro-

py. Bílá polská orlice už byla jen vzpomínkou!... Vzít si syna jednoho z carových generálů, kteří utlačovali její vlast? Marie by raději dala přednost smrti! A tak se podvolila a souhlasila, že se provdá za hraběte Athanase Colonna Walewského, hlavu mocného rodu, který už byl dvojnásobným vdovcem a bylo mu skoro sedmdesát. Manžel se k ní však choval laskavě, snažil se, aby zapomněla na velký věkový rozdíl, který mezi nimi byl a dal jí syna... Marie dítě zbožňovala. Měla v životě jediný cíl: udělat z něj svobodného člověka ve svobodném Polsku. Kolikrát – jako tolik jiných Poláků v těch nejtemnějších letech jejich historie – myslela na to, že by Francie její zemi mohla osvobodit.

Jak vyprávěla ve svých vzpomínkách, ráno 1. ledna 1807 se dozvěděla, že Napoleon jede do Varšavy. Už nevydržela na místě „zmítaná víc než ostatní horečkou netrpělivosti“. V hlavě jí uzrál plán, jak se k císaři dostat. Převlékla se za venkovanku – šaty z modrého sukna, černá kožešinová čepice a černý závoj – vzala jednu sestřenicí, skočila do kočáru a přikázala kočímu, aby se rozjel do Bronie...

Císařský kočár už dávno zmizel, ale dojatá a opojená Marie pořád ještě stála uprostřed davu a tiskla svůj jasný obličej do kytice květů, kterou jí dal císař namísto sbohem... Sbohem, které mělo možná znamenat na shledanou.

Cestou do Varšavy byl císař překvapený, že si v duchu uchoval vzpomínku na mladou Polku. Ta venkovanka mluvící francouzsky ho zaskočila a vzbudila jeho zájem... A pak, jaká z něha vyzařovala z celé její bytosti!

„Duroku, pověřuji vás, abyste ji našel!“

Jakmile dorazili do Varšavy, generál se pustil do pátrání. Podrobně popsal dívku, které císař říkal „neznámá z Bronie“, princí Josefu Poniatowskému, předsedovi prozatímní polské vlády. Díky indiskreci Mariiny sestřenice, která vyprávěla historku s květinami, byla Marie identifikována. Jakmile se to Napoleon dozvěděl, vydal příkaz, aby hraběnku Walewskou pozvali na recepci, kterou pořádal Poniatowski na jeho počest. Ale možná to byl předseda vlády, kdo na Talleyrandův popud – neboť ministr byl spokojený, když viděl císaře „zabývat se“ milostným dobrodružstvím – Napoleonovi navrhl, aby pozval hraběnku Walewskou. Marie začala tím, že pozvání odmítla. Na žádný ples nepůjde.

„Vaše přítomnost je nutná, císař si to přeje.“

Znovu odmítla. Musel na ni naléhat osobně hrabě Walewski, aby nakonec souhlasila, že na ples do paláce knížat Radziwillů půjde. Ale přesto přemýšlela. Za koho ji Napoleon má? Vzepřela se a pod tuniku z bílého tylu si oblékla ty nejprošší šaty z bílého saténu. Žádný briliant, žádné perly, ale jen obyčejná čelenka z listoví zdobila její zlaté vlasy. Císař jistě pochopí, co znamená to odmítnutí vystrojít se na jeho počest. Marie se nehodlala obětovat!

Se zarputilým výrazem odmítala všechny tanečníky, kteří ji vyzývali k tanci. Louis de Périgord, císařův pobočník, a generál Bertrand se kolem ní jen točili. Napoleon, který jejich úskoky bedlivě pozoroval, zavolal Berthiera a přikázal mu okamžitě odvelet Périgorda k 6. armádnímu sboru a Bertranda do Jérôмова generálního štábu ve Wroclawi.

Všichni se po sobě znepokojeně dívali. Poprvé od vzdálených dob, kdy ho Joséphina, jak se všeobecně vědělo, podváděla s tím hejskem Hippolytem Charlesem, Napoleon žáril. A tady ještě k ničemu nedošlo!...

Přestalo se tančit. Nastala hodina tradiční „přehlídky“ hostů. Napoleon jako by měl horečku. Když přišel k Marii, podíval se na ni, nejprve dělal, že ji nepoznává, pak si změřil její šaty, obdivoval se její zářivé pleti, a nakonec, aby ukázal, že pochopil důvod jejího prostého oblečení, řekl nahlas:

„Bílá se na bílou nehodí, madam.“

A dodal tiše, jen pro ni samotnou:

„To není přivítání, které jsem si myslel, že mě čeká po...“

Marie samozřejmě neodpověděla, ale její perleťové tváře zrůžověly... A její rozpaky vzrostly, když císař přešel a na ni se upřely zraky všech přítomných. Dámy si za vějíři šeptaly. Co jí to Napoleon řekl potichu? Řeči byly v plném proudu...

Když se Marie vrátila do paláce Walewských, našla tam kytici a tento lístek: „Viděl jsem jen vás, obdivoval jsem se jen vám. Jen rychlá odpověď může upokojit netrpělivost planoucího N.“

„Posel čeká,“ řekla jí pokojská.

„Žádnou odpověď nedostane,“ prohlásila Marie hluboce dotčená.

Znovu se v duchu ptala: za koho ji císař považuje? Ale pokojská se vrátila a oznámila, že lístek přinesl sám Josef Poniatowski. Marie se vzepřela. Tak předseda vlády se pro...

... až ke dveřím jejího pokoje. Ale byla to ztráta času! Podobně jako odrazovala tanečníky, i teď mlčela, a po půlhodinovém vyjednávání princ palác opustil – bez sebe vzteky.

Jenomže to všechno Marii přitahovalo do císařovy náruče.

Dostala od Napoleona další lístek: „Znelíbil jsem se vám, madam? Mám však právo doufat v opak. Zmýlil jsem se? Váš spěch se zpomalil, zatímco můj vzrostl. Berete mi spánek! Och, dejte trochu radosti a štěstí ubohému srdci, které je připraveno vás zbožňovat... Je tak těžké získat vaši odpověď? Dlužíte mi dvě. N.“

Marie stále odmítala odpovídat a císař začal být netrpělivý. Spiknutí začínalo být dost nechutné. Členové vlády – Talleyrand v pozadí jako šedá eminence – Marii prosili, aby nebyla krutá:

„Madam, malé případy často způsobují velké věci. Hlavně ženy měly v každé době velký vliv na světovou politiku. Dávná i současná historie nám tuto pravdu potvrzuje. Protože vášně vládnou nad lidmi, jste vy, ženy, tou nejobávanější silou.“

Do sítě ji lapil především tento nový dopis:

„Jsou chvíle, kdy přílišný vzestup tíží, a právě to teď cítím. Jak uspokojit touhu zamilovaného srdce, které si přeje vrhnout se vám k nohám, ale jež je zastaveno... Och, kdybyste chtěla! Pouze vy sama můžete odstranit překážky, které nás dělí. Och, přijďte, přijďte! Všechna vaše přání budou splněna. Vaše vlast mi bude ještě dražší, když se slitujete nad mým ubohým srdcem. N.“

Závěr tohoto dopisu Marii rozrušil. Tentokrát byla poražena... A císařovým poslům řekla tiše:

„Dělejte si se mnou, co chcete...“

Napoleon ve svém tlaku pokračoval, jak víme z dopisů, které Marii posílal. Protože se obával, že jeho písmo je naprosto nečitelné, tyto řádky diktoval a spokojoval se jen tím, že je datoval a podepisoval.

Středa dvacátého osmého, v 11 hodin dopoledne:

„Madam,

včera u dvora jste byla smutná a to mě trápí... Napsal jsem vám dvakrát, ale všichni odešli a vy jste mé dopisy nedostala... Přeji si vás vidět, Marie, dnes večer v osm hodin. Bězte ke své přítelkyni, o níž jste mi vyprávěla. Přijede tam pro vás kočár.

Dnes večer vám chci a musím říci, co ve mně vyvoláváte, a mluvit s vámi o všem, co mě rozmrzelo...

Tisíce polibků na rty mé Marie.“

Nazítří se konala další schůzka mezi čtyřma očima, při níž ještě k ničemu nedošlo, a když se Marie ráno probudila, přinesli jí od císaře diamantovou růžici a tyto řádky:

„Marie, má něžná Marie, moje první myšlenky patří tobě, můj první touhou je tě zase vidět. Vrátiš se, víd? Slíbilas mi to. Jinak si orel pro tebe přiletí. Uvidím tě u večere, přítel mi to řekl. Přijmi tedy tuto růžici: ať se stane tajemným svazkem, který mezi námi vytvoří vztah, jenž zůstane utajen všem, kdož nás obklopují. Vystaveni pohledům davu, budeme se slyšet. Když má ruka stiskne srdce, budeš vědět, že myslím jen na tebe a odpovíš mi tak, že stiskneš růžici. Miluj mě, má drahá Marie. Ať tvá ruka nikdy nepustí tuto růžici! N.“

„Odpověď nebude!“ zvolala Marie znovu.

Pak hodila na zem kazetu z červeného marokénu, v níž byl šperk.

„Ty diamanty nechci! Má mě za lehkou holku!“

Ten večer si k večeri Napoleonův dar na živůtek nepřipjala. Měla však strach ze scény, která se blížila. S nešťastným úsměvem položila ruku na místo, kde měl být šperk, a Napoleon se uklidnil. Udělal stejné gesto jako Marie. Bouřka přešla – prozatím. Jakmile večere skončila, odešel do malého salonu a poslal Duroka pro Marii Walewskou.

„Tady jste! Konečně! Nedoufal jsem, že vás ještě uvidím.“

Ale nechme Marii, aby o tom vyprávěla sama: „Sundal mi kabát a klobouk, posadil mě do křesla a řekl mi:

„Chci... Slyšíš dobře, chci tě přinutit, abys mě milovala. Marie, opět vzkřísím jméno tvé vlasti, její základ díky mně pořád ještě existuje. A udělám ještě víc! Ale myslí i na to, že ji mohu před tvýma očima rozdrtit jako tyhle hodinky, které mám na ruce...“

A skutečně je hodil k mým nohám.

„Tak zhyne její jméno. A všechny tvoje naděje, jestli mě k tomu doženeš, když odmítneš mé srdce a mně odmítneš dát svoje.“

V mdlobách jsem mu padla k nohám,“ uzavírá Marie. „Hruškování? Ale může mít historie stejné porozumění pro Napoleonovo chování? I když připustíme, že byl císař oslepený touhou, pomýlený

Císařův vztek vstavení Mariino srdce tak těžké zkoušce, že

mdlela. Když se probírala, pochopila. Napoleon šílený touhou využil jejích mdlob a zneužil ji. Teď před ní klečel na kolennou, přísahal, že ji šíleně miluje – jeho šílenství bylo jedinou omluvou! Našel slova, která dojala srdce nešťastné mladé ženy... A Marie neutekla.

„Ten, kdo viděl celý svět u svých nohou,“ pokračovala, „teď klečel u mých a otíral mi slzy. Něžně mě zvedl.“

„Můžeš si být jista, Marie, že to, co jsem slíbil, splním.“

Četla v Napoleonových očích takovou vášeň, že dojatá divokostí této lásky – a možná taky trochu oslněná – mu odpustila. Ba co víc, začala ho milovat. Svědectvím je dopis, který jí Napoleon poslal, jak se zdá, hned následující ráno v pět hodin a v němž jí o své lásce říká všechno:

„Madam,

nesmírně si přeji, abyste mi řekla, že vám není nepřijemné, jakým způsobem jste strávila noc. V mých myšlenkách jste byla na stejném místě celou noc. Dlouho na ni budu vzpomínat... Musím vám říci, jak jste mi drahá. Jestli o tom pochybujete, budu se tím opravdu trápit. Slíbila jste mi spoustu věcí, nemohla byste mi poslat, co může být uděláno už dnes? Marie, myslíte na to, že vás miluji a že jste mě kojila nadějí, že se mnou mé pocity sdílíte. Jste věrná, vidíte? Posílám tisíce polibků na vaše ruce, na srdce, jehož klid bych chtěl trochu rozčeřit. Vidíte, že je to duch pomsty. Sbohem, má drahá, budu šťastný, až vás dnes večer uvidím.“

Ten den napsala Marie svému manželovi. Rozhodla se, že se s ním rozejde. „Vaší první myšlenkou,“ napsala mu, „bude vyčítat mi mé chování, ale můžete z toho vinit jen sám sebe. Udělala jsem všechno, abych vám otevřela oči. Ale vy jste byl slepý a domýšlivý. Víím, že vaše domýšlivost pramenila z vašeho vlastenectví. Nechtěl jste vidět nebezpečí.“

Hrabě Walewski situaci pochopil a odjel do Walewic, zatímco obě Mariiny švagrové sloužily jako gardedámy ženě, kterou všichni považovali za panovnickovu milenkou. Ve Varšavě se nad tím nikdo nepozastavil. Morálka neexistovala, když se jednalo o královské nebo císařské lásky.

Ale může mít historie stejné porozumění pro Napoleonovo chování?

I když připustíme, že byl císař oslepený touhou, pomýlený

svými předcházejícími a příliš snadnými milostnými avantýrami a že si neuvědomil skutečnou Mariinu povahu, nic nemůže ospravedlnit, že se choval spíš jako hulvát než jako panovník. Způsob, jakým zneužil slabost této ženy, je jen těžko omluvitelný. Přesto však může existovat jedno vysvětlení: k ženám se nikdy neuměl chovat jinak, než jako se choval ke svým vojákům. Ženy ho uváděly do rozpaků, v jejich přítomnosti se cítil neohrabaný a stísněný a za hrubostí skrýval svou ostýchavost. Choval se k nim s neuvědomělou nevychovaností, která vycházela z jeho přirozenosti.

Ale neexistuje ještě jedno vysvětlení tohoto chování, které nás překvapuje a uvádí do rozpaků? Co si císař mohl myslet? Mladá Polka, už ne malé děvče, ale devatenáctiletá matka – a navíc špatně provdaná – se mu doslova vrhne do náruče, převlékne se, jen aby se k němu mohla přiblížit a promluvit s ním. Napoleon si opravdu mohl myslet, že Marie Walewská je připravená se mu odevzdat. Nemohl vědět o tlaku, které mu byla hraběnka vystavena, aby se stala jeho milenkou. Princ Poniatowski, stejně jako ostatní členové prozatímní polské vlády, kteří se oprávněně obávali, že by se mohli Napoleonovi znelíbit, ho neinformovali o nátlaku, který museli vyvinout, aby dospěli k cíli: zlomit Marii a dovést ji pro dobro Polska až do císařovy postele.

Mnohem méně omluvitelné je odvolávání se na vlastenečtví, kterého císař použil, aby zlomil Mariinu ctnost. Zmínky o vzkříšení polského státu, které neustále prezentoval jako návnadu, to bylo skutečné vydírání, kterého použil, aby hraběnku Walewskou přinutil chodit na schůzky. „Vaše vlast mi bude ještě dražší, když se slitujete nad mým ubohým srdcem.“ Napsal tyto řádky, ačkoliv měl v hlavě jen jedinou myšlenku: dohodnout se s carem, jakmile ho porazí. Copak už nevěděl – a velmi dobře – že to bude opět varšavské velkovévodství, které zaplatí za toto usmíření?

Marie ostatně Napoleonovi jeho násilí nikdy nevyčetla a veškeré její chování dokazuje, že se na něj nezlobila.

Ve skutečnosti mu psala nesmírně něžné dopisy, můžeme-li tak soudit z této odpovědi:

„Madam,

*váš dopis je stejně jako vy dokonalý, udělal mi radost...
Včera jsem chtěl s vámi mluvit, cítil jsem, že nějaké podvědo-*

*me nutkání mě neustále vede za vámi a musel jsem se zastavit
v půli cesty... Nevím proč, ale vaše stuha mi připadala půvab-
ná. pochybujete snad o důvodech? Ale vaše náušnice, jen tři
slova, vy zlá, je to totéž? Zlá? Ne, ne, dobrá, krásná a naprosto
dokonalá Marie... Teď klidně spíte... Toužím se s vámi dnes
večer vidět, i kdyby to bylo jen na chvíli, abych vás slyšel říkat,
co jste mi napsala a co tak rád poslouchám... Moje drahá,
nebolí mě srdce kvůli vám? Nevím, ale včera se mi zdálo, že ve
vašich očích vidím stín něžné melancholie! Zahřnu je polibky,
aby jí tam bylo ještě víc, a padnu k vašim nohám.“*

O několik dní později jí napsal tyto řádky, v nichž se ozývá bušení jeho srdce:

„Včera večer jste byla tak krásná a dobrá, že se mi ještě dlouho do noci zdálo, že vás vidím. Ani temnota mi nezabránila vás vidět, byla jste jako anděl.

Budu šťastný, když vás dnes vidím večer tančit a budu moci ve vašich očích číst pohnutí vašeho srdce... *Mio dolce amor*, posílám vám jeden líbezný polibek na vaše půvabná ústa a tisíce uctivých polibků na vaše ruce.“

Mio dolce amor! Jako kdysi, když psal Joséphině... Teď, když ho Marie milovala, neztrácel z mysli svůj slib, že vzkřísí Polsko. Vysvětloval:

„Už jsem přinutil Prusko, aby pustilo část toho, co uchvátilo. Čas udělá zbytek. Teď není chvíle, kdy lze uskutečnit všechno. Je třeba mít trpělivost. Politika je lano, které praskne, když se za něj zatáhne příliš silně. Mezitím se formují naši politikové. Protože kolik jich máte? Jste bohatí a dobří vlastenci. Máte pevné paže, to uznávám: čest a odvaha prýští ze všech pórů vašich statečných mužů. Ale to nestačí. Je zapotřebí velké svornosti.“

A pak tady také byly zájmy Francie:

„Myslete na to, že nás dělí velká vzdálenost. Co mohu zařít dnes, může být zítra zničeno. Moje hlavní povinnost mě vede k Francii, nemohu nechat prolévat francouzskou krev pro cizí zemi a její zájmy a vyzbrojit svůj lid, aby vám běžel na pomoc pokaždé, když to bude nezbytné.“

Marie se pro něj stala jeho „polskou manželkou“, jak jí říkal. Miloval ji, protože měl čas ji milovat, když mu celá Evropa ležela v náručí. Nemohl se bez ní obejít. Když na několik dnů odjel ke svým jednotkám, denně jí posílal dopisy

Když přestalo mrznout a sněžit, tání způsobilo, že země nasákla vodou až do hloubky a proměnila se v bažinu.

„Bůh stvořil pro Polsko pátý živel: bahno,“ mohl Napoleon prohlásit.

A v tomto hustém příšerném a nepředstavitelně hlubokém bahně ustupoval Bernadottův armádní sbor, dostávající denně jen poloviční dávku potravin, před osmdesáti tisíci muži generála Benningsena, jenž se stal vrchním velitelem ruské armády. Císař doufal, že před příchodem jara se žádná armáda nepohne.

Zmýlil se.

Zmýlil se rovněž, co se týče kvality ruských vojáků. Podceňil je. Ale ve své genialitě, která mu umožnila čelit všem situacím, se z ústupu radoval. Bude-li Benningsen dál postupovat k dolnímu toku Visly, odkryje svůj bok Velké armády. Dostane se do svěráku – a to tím spíš, že zase začalo mrznout a cesty byly „skvělé“, jak oznámil Napoleon Talleyrandovi 29. ledna 1807. Dva dny předtím – v depeši ze sedmadvacátého – vysvětlil svůj plán Bernadottovi: když bude pokračovat v ústupu, vítězství je jisté! Důstojníka vezoucího depeši však naneštěstí zajali kozáci. Benningsen byl varován! „Z této depeše,“ napsal ruský generál, „jsem poznal nepřítelovy záměry a celý plán jeho operací.“ Okamžitě dal svým osmdesáti tisícům mužů rozkaz, nejen aby přestali pronásledovat Bernadotta, ale aby se stáhli k Jílovému³, kde vybudoval svůj hlavní stan. Císař proti němu mohl postavit jen šedesát pět tisíc vyhladovělých, promočených a promrzlých francouzských vojáků – včetně dvaceti tisíc Neyových mužů.

Ustupující carští vojáci za sebou nechávali děla, prapory i zavazadla a jejich ústup probíhal ve velkém zmatku. Napoleon napsal Daruovi: nepřítel „neví, kam jde“. Ale Benningsen to věděl! Chtěl zabránit císaři v obsazení Landsbergu, klíčové pozice kontrolující všechny kopce kolem Jílového. A Francouzi byli nepříteli v patách.

7. února se v Holu ruská armáda otočila. Císař, který ještě na místě nebyl, dal rozkaz, aby zasáhli kyrysníci generála Josépha-Ange d'Hautpoula, kteří se pozic zmocnili. Ale ruské jezdectvo vyjelo z města a zaútočilo „s příšerným hurá“. „Když vidělo náš klid,“ napsal Dupin, „neodvážilo se do

táhnout útok do konce a spokojilo se jen tím, že nám nadávalo...“

Pak zaútočili Francouzi. Strhla se urputná bitva. Druhému praporu 4. sledu se podařilo zmocnit jílovského hřbitova, kde se bojovalo ještě v jedenáct hodin večer. Napoleon přijel do Jílového v doprovodu Murata a Souлта. Město bylo přecpáno vyhladovělými, zmrzlými a raněnými vojáky. Konečně se jádro ruské armády uspořádaně stáhlo a obsadilo pozice za kopci, které v půlkruhu městečko obklopovaly. Sotva Rusové zaujali pozice, začali pálit z děl a vytvořili palebnou přehradu. Chtěli chránit svůj ústup? Nebo naopak chtěli zabránit Francouzům v pronásledování? Napoleon měl na okamžik nutkání jet se sám podívat, co se děje za kopci, ale jeho generální štáb mu to rozmluvil.

Uvidí za světla!

Není Jeho císařské Veličenstvo unavené, vyčerpané, vysílené? Už je to sedm dní, co si nesvléklo vysoké boty. Tam nahore střely jen přšely. Proč se jim zbytečně vystavovat? Po chvílovém váhání Napoleon souhlasil, že „bude dělat císaře“. Jakmile přišel do budovy pošty, zhroutil se na židli a usnul. V šest hodin ráno – byla ještě tma černá jako inkoust – ho ze spánku vytrhl příchod jednoho důstojníka:

Sire, nepřítel pronikl do města a masakruje vojáky spící v domech. Sire, rychle prchejte!“

Během několika minut dorazil císař do tábora gardy. Bude tady muset podstoupit bitvu! Měl jen padesát čtyři tisíce mužů a dvě stě děl proti osmdesáti tisícům Benningsenových vojáků, jejichž dělostřelectvo bylo silnější o pět set hlavních!

Nebyla nijak výrazná zima, ale severní vítr fičel ze všech stran. Hustě sněžilo a sních oslepoval Francouze, zatímco Rusové měli to štěstí, že jim padal do zad. Končila noc a skrz nízkou vrstvu mraků se dral šedivý a špinavý den.

„Zbabělci půjdou zemřít na Sibir!“ křičel Davout na ty, kteří se chystali zapojit do boje. „Ti stateční tady padnou jako masní lidé!“

A začala jatka.

Rusové měli převahu: jejich dělové koule padaly na Francouze jako krupobití. „Něco takového člověk ještě nikdy neviděl,“ poznamenal generál Marbot. „Lavina!“ upřesnil Paulin. „Bratry byly strašné. Kartáčový náboj – tenkostěnná dělostřelecká střela plněná kovovými střepinami – který právě vybu-

³ Dnes Basmationevsk u Kaliningradu – pozn. překl.

chl, zasáhl pravou paží kapitána Huga. „Levou rukou jsem si sáhl na pravou paži, abych se ujistil, že tam ještě je. Ale nahmátl jsem jen velkou díru v rukávu.“

Po několikahodinovém nejistém boji se spoustou mrtvých si císař uvědomil, že se nepřítel snaží rozlomit ve dvě dlouhou francouzskou bitevní linii. Kolona asi patnácti tisíc ruských granátníků se zkríženými bajonety a bez jediného výstřelu pochodovala směrem ke hřbitovu a nepohnula s ní ani strašlivá palba z čtyřiceti děl gardové baterie, rozmístěné nedaleko císaře. Císař, který na tento pohyblivý les bajonetů bez přestání upíral svůj dalekohled, se nemohl ubránit, aby nevykřikl:

„Jaká odvaha! Jaká odvaha!“

„Ano,“ konstatoval Berthier, „ale nevšimlo si Vaše Veličenstvo, že s touhle odvahou stojí sto kroků od místa, kde létají kulky?“

Císař se málo staral o nebezpečí.

„Murate!“ vykřikl. „Vezměte si celou jízdu, kterou máte k dispozici!“

Velkovévoda z Bergu a Kleve odjel tryskem, následován sedmdesáti eskadronami, z nichž dvacet vyslala císařská garda. Nepřátelská pěchota přestala pochodovat a vytvořila čtverec, aby odrazila nápor. Ruský útok byl doslova přibit k zemi, zkosen „jako obilí, které právě zničil strašný hurikán“. Ale kolem patnácté hodiny se na bojišti objevilo osm tisíc Lestocqových Prusů a Rusové začali mít převahu. V šestnáct hodin přišla řada na Neye, který se objevil s šesti tisíci bajonety. Tentokrát se zdálo, že nepřítel začíná ustupovat.

Císař se proto vrátil do Jílového, kde se od předcházejícího večera nepřestávalo bojovat. Při příšerném pohledu na hromady mrtvol a raněných mu po tvářích tekly slzy. Večer snědl trochu brambor, které si sám ohřál na ohni v táboře Staré gardy. Oblečený a obutý ve vysokých botách usnul na matraci ve vzdálenosti asi půl míle od Jílového. Tam ho našel Saint-Chamans. Císař měl „unavený, znepokojený a zkormoucený výraz“.

„Co je nového?“ zeptal se vyčerpaným hlasem.

Důstojník mu několika málo slovy vysvětlil, že maršál Soult ho poslal za Jeho Veličenstvem, aby mu oznámil ústup nepřítele. Napoleonův obličej zářil radostí. Jílové tedy znamená vítězství! Až do tohoto okamžiku o tom pochyboval.

Benningsen se opravdu stáhl, ale jeho ústup byl proveden v takovém pořádku, že mohl oznámit carovi: „Neochvějná udatnost a odvaha Rusů přinesla vítězství, o něž se už tak dávno soupeří“. Alexandr mu blahopřál, „že měl to slavné štěstí porazit muže, který ještě nikdy nebyl poražen“. A aniž chtěl být ironický, dodal: „Přiznávám, že jsem litoval jedině toho, když jsem se dozvěděl, že jste považoval za nutné ustoupit.“

Od úsvitu projížděl Napoleon s dvoudenním strništěm na tvářích – což se mu až do dnešního dne nikdy nestalo – s bílými kalhotami a vestou špinavou od bláta, s jemnými damaškovými rukavicemi zčernalými od uzdy, jak onoho 8. února neustále seskakoval a vyskakoval na koně, bojištěm. Už nechtěl čekat ani minutu. Musel se ukázat v jílovském kotli, možná aby ukázal všem, že je skutečný vítěz.

Kolem se nabízel pohled na hrůzné následky bitvy: leželo tady dvanáct tisíc mrtvých Rusů a čtrnáct tisíc raněných, kteří nebyli ošetřeni a stejně zemřeli. Na francouzské straně bylo dvacet tisíc mrtvých a raněných. „Nikdy jsem neviděl tolik mrtvých na tak malém kousku země,“ řekl Saint-Chamans. Celé divize, ruské nebo francouzské, byly vyhlazeny jen kusy mrtvol.

Bylo slyšet císaře, jak šeptá:

„Jaký masakr! A bezvýsledný! Takový pohled by měl vyvolat v princích lásku k míru a hrůzu z války!“

„On řekl, otrěsen pohledem na utrženou nohu jedné mrtvoly:“

„Tak malý prostor!“

Když se vrátil do sídla generálního štábu, nadiktoval hlášení o vítězství, v němž přiznával tuto strašnou hekatombu. Tato upřímnost mnohé překvapila.

„Otec, který ztratí své děti,“ vysvětlil s povzdechem, „nevyčutná žádnou radost z vítězství. Když promluví srdce, ani sláva už nedává naději.“

Před Německem bylo nutné zatajit, co se stalo s Velkou armádou. Musela tedy zůstat v Polsku a ve Východním Prusku. Dál si držela Rusy od těla a v Osterode vybuodovala tábor pro gardu – baráky obklopené palisádou. Napoleon se ubytoval mezi svými vojáky v cihlové budově postavené uprostřed tábora.

Pobýval zde pět týdnů, kdy se střídalo tání s novými mrazy. Právě tady se dozvěděl o reakci Evropy na krvavou bitvu u Jílového. „Bonaparte“ byl málem poražen – mnozí dokonce hovořili o porážce. Není tedy nezranitelný!

Začala intenzivní diplomatická aktivita. Prusko považovalo Jílové jako odvetu za Jenu. Pokusilo se lavírovat a sblížit se s carem, ačkoliv do Osterode vyslalo svého emisara – Kleista. Ten našel Napoleona „hrozně znepokojeného“ – což ostatně nebyl zase tak přehnaný termín. Když se Alexandr dozvěděl o Napoleonových obavách, utvrdil se ve svém přesvědčení. Porazí francouzského císaře a požádá Rakousko, aby opět pozvedlo zbraně.

„Porazte ho ještě jednou,“ odpověděl císař poražený u Slavkova a Ulmu.

Rakušané neudělali dobře, že váhali. Císař jim to řekl o dva roky později:

„Dopustili jste se hlouposti, že jste na mě nezaútočili po bitvě u Jílového. Byl jsem ve velkých nesnázích.“

Císař František o rozsahu těchto „nesnází“ pochyboval, a tak se spokojil jen s tím, že se opatrně a se vši skromností nabídl válčícím stranám jako prostředník, aby „uzavřel bezpečný a pevný mír“.

Alexandr dal přednost boji a Napoleon nepochyboval, že svého protivníka definitivně porazí. A tak v jediné místnosti svého cihlového baráku obklopeného hned blátem, hned umrzlým sněhem rozhodl, že povolá nejen čtyřicet tisíc vojáků z náhradních jednotek, ale také osmdesát tisíc mužů z odvodového ročníku 1808. Hlavní a nejdůležitější bylo pozvednout morálku a zdraví jeho chudokrevné armády.

1. dubna armáda znovu našla svou duši – a skoro i svou sílu – a hlavní stan se přestěhoval do finckensteinského zámku postaveného v XVIII. století a patřícího hraběti von Dohnovi, nejvyššímu ceremoniáři pruského krále. Sídlo – dnes kostera vypálená válkou – se Napoleonovi líbilo. Je to „velmi hezký zámek, v němž je hodně krbů“, napsal Talleyrandovi, „což je velmi příjemné, když vstanu v noci. Rád se dívám na oheň“.

Tady byla Marie po jeho boku. Jeho „polská manželka“ se k císaři upínala každý den víc. Teď už milovala tohoto velkého muže, který jí nahnal takový strach, milovala a chápala, že přes všechny sliby ještě nenastal čas vytvořit polské království.

Ze svého zámku vzdáleného více než šest set mil od Tuile-ri vládl Napoleon po dva měsíce svému císařství. K dispozici měl nejen kožené tašky obsahující plány, mapy, výkazy a hlášení jednotlivých armádních sborů – základní materiál pro své slavné *bulletins* – ale také dokumenty „vlády“, všechna ta „lejstra“ týkající se civilních záležitostí, která císaře provázela při vojenských taženích. Utrmácení kurýři, usínající na hřbetě koně, kterého si cestou z Paříže stokrát vyměnili, přijížděli neustále do hlavního stanu. Ale nejrychleji se k panovníkovi dostávaly depeše štafetou. Černá taška s měděným štítkem, na němž byla vyryta slova *Císařova depeše*, byla ve služebně pana de la Valette zamčena na klíč a pak šla z ruky do ruky, od pošty k poště, z jedné příprěžní stanice na druhou, až do „paláce“, v němž císař sídlil. Jeho sekretář měl klíč. Když byl císař nepřítomen – jako v případě, kdy si dopřával nějakou bitvu – depeše za ním posílali. I uprostřed boje se na ně chtivě a v horečnatém spěchu vrhal, aby si jejich obsah mohl přečíst co nejdřív. Někdy se mu stalo, že koženou tašku roztrhl. Jedna taková potrhaná taška byla pietně uchována.

Alespoň jednou týdně vyjížděl z Paříže jeden auditor státní rady a vezl s sebou dokumenty jednotlivých ministrů za Napoleonem tam, kde se císař zrovna nacházel. Pokud úředníky zpočátku děsila představa, že budou muset jet tryskem někam daleko a uprostřed zimy, postupně, jak říká Pasquier, jako na tu nejpřirozenější věc na světě zvykli na strašlivou únavu, když museli jet bez zastávky z jednoho konce Evropy na druhý. „Zpočátku cosi gigantického se později stalo zvykem.“

To „gigantické“ odpovídalo Napoleonově genialitě. Z finckensteinského hlavního stanu nedaleko břehů Baltského moře vozili kurýři každý den příkazy do Paříže, Amsterdamu nebo Neapole. Je překvapující – a jedinečné v dějinách lidstva – že císař, nacházející se tisíce kilometrů od Paříže a plně zaměstnaný urputnou válkou, přizpůsobil svého ducha katolik, že dokázal diktovat čtyři příkazy se čtyřmi naprosto odlišnými tématy najednou...

Zároveň s vnitřními záležitostmi státu musel nadále vykonávat i svou funkci velitele armády – a bez oddechu jezdil na inspekce svých jednotek. Kromě zástupu generálů, členů ge-

nerálního štábu, pobočníků, štolbů, ordonančních důstojníků a pážat čekala před „palácem“ neustále hlídka ve službě – jeden důstojník a dvacet myslivců – protože k císařově odjezdu vždycky docházelo rychlostí blesku.

Pro císaře a jeho doprovod byla vždy připravena jedna brigáda osedlaných koní – těch brigád bylo deset. Pro císaře: dva bitevní koně a jeden nákladní, tedy tři koně, jimž se říkalo „rad Jeho Veličenstva“. Ostatní koně sloužili nejvyššímu podkonímu, jednomu štolbovi ve službě, mamelukovi Alimu, který bděl nad lahvičkou kořalky a císařovým kabátem a frakem, jednomu chirurgovi vozíci s sebou „kolekci všeho, čeho je třeba k přiložení obvazu“, jednomu podkonímu nesoucímu vojenský kufřík a věšák na šaty, dvěma komorníkům, kteří vezli maso, sůl, madeirské víno a chirurgické nástroje a třem majordomům a jejich kufříkům – tentokrát s mnohem serióznějším obsahem. Pak tam byli čeledínové, kteří se starali o tašky a mapy. Jedno páže bylo pověřeno vézt s sebou „dalekohled umístěný vpředu na sedle, brašnu, v níž byl kapesník a pár rukavic pro Jeho Veličenstvo, a kancelářské potřeby, papír, pera, inkoust, tužky, kompas, španělský vosk, všechno v dobrém stavu. Za sebou na sedle měl cestovní vak a v něm zbraně ke svému použití“. Když císař skočil na koně, vyjela celá skupina nikoliv s ním, ale daleko za ním.

Na konci května, v den, kdy přijal tureckého vyslance, se Napoleon dozvěděl o dobytí Gdaňska, posledního pruského opevněného města. Čtrnáct tisíc mužů a obrovské zásoby padly v předvečer nového tažení do rukou císařské armády. Císař si okamžitě vyžádal kočár a vyrazil k Baltskému moři.

A celá císařská mašinerie se rozjela za ním.

V Napoleonově kočáře taženém čtyřspřezím byly přihrádky na dokumenty a mapy. Císař tady diktoval dopisy, hlášení a rozkazy pro Duroka a Berthiera – rozkazy byly expedovány na první zastávce. Když nediktoval, četl knihu z cestovní knihovničky, malého formátu, vytištěnou speciálně pro něj. Když ho nezajímala, vyhodil ji oknem... Polní psací stolek, který se dal rozložit – v malmaisonském muzeu jeden z nich uchovávají, křeslo a stůl doprovázely Napoleona v jednom doprovodném voze. Pak následovaly vozy pro cestující a kuchyňské vozy. V jednom z nich se vezla jemná vína pro generální štáb a chambertinské víno pro císaře, které se prodávalo šest fran-

ků za kus, neslo označení N a dodával ho vinařský dům Soupé a Pierrugues, jenž sídlil v čísle 338 v pařížské ulici Saint-Honoré. Pod plachtou se skrývaly soupravy kuchyňského nádobí a přenosná kamna. Někdy nechal Napoleon zastavit uprostřed jízdy, posadil se pod strom a požádal o jídlo. Roustam a sluhové vyndali z kožených pouzder nádobí a malé stříbrné kastrolky s pokličkami, v nichž už bylo jídlo předem připravené. Všichni jedli tak, že si jídlo položili na kolena. „Zapálili jsme oheň, abychom ohřáli kávu,“ vyprávěl Constant. „Ani ne za půl hodiny už bylo všechno uklizeno. Vozy pak pokračovaly v jízdě ve stejném pořadí jako před zastávkou.“ Při plném stavu jelo v císařově doprovodu dvaapadesát vozů a šest set třicet koní a mul!

Když přišlo pěkné počasí, nepřítel opět zahájil ofenzivu a napadl Soultovy, Bernadottovy a Neyovy jednotky. Na Neye zatočilo za úsvitu 5. června padesát tisíc Rusů tak zuřivě, že se s pouhými pětadvaceti tisíci muži musel stáhnout směrem ke Guttstadtu.

Pokud se generální štáb znepokojoval, Napoleon měl naopak radost. V sobotu 6. června napsal z Finckensteinu Fouchému: „Týden po tom, co obdržíte tento dopis, bude konec. Skutečně, týden poté, co píšete tyto řádky, dojde k bitvě. Vítězství musí být opět naprosté a rozhodující! Kdyby nedej Bůh nebylo, Rakušané by se spojili s Rusy a to by byla štvavnice!“

Kde a jak k tomuto střetnutí dojde?

Ráno 10. června, kdy už sluníčko poměrně hrálo, opustil císař Guttstadt a jel směrem na Heilsberg. Náhle zamířil ke kopci dominujícímu okolní krajině. Generální štáb a garda na koních jeli za ním. Když dorazil na vrchol, zastavil koně.

„Berthiere, mé mapy!“

„Nejvyšší podkoní Caulaincourt dal okamžitě pokyn ordonanci pověřené nést pouzdro s mapami,“ vyprávěl Norvins, otevřel ho a předal náčelníkovi štábu, který, se smeknutým kloboukem stejně jako Caulaincourt, rozložil na zem obrovskou mapu, po níž císař nejprve lezl po kolenou, pak se sešnul a opřel se o ni rukama a nakonec si na ni lehl, vyzbrojený tužkou, kterou do ní píchal. Asi půl hodiny zůstal v této pozici a za hlubokého ticha. Oba vysocí funkcionáři před ním stáli v očekávání nějakého znamení nebo rozkazu. nepohnu-

tě, stále se smeknutými klobouky, nedbajíce pálicího letního sluníčka. Garda na koních celý obraz rámovala...“ Náhle Napoleon se smíchem vstal, „ukazuje své krásné zuby“. Právě našel taktiku, které použije, aby porazil Rusy. Okamžitě je třeba využít chyby, jíž se nepřítel dopustil! Ofenziva nepřátelských jednotek „je zbrklost“! Aby je na sebe nalákal, Ney musí dál ustupovat. Mezitím Napoleon shromáždí své síly a přivede Rusy k místu, které sám vybral.

„Vnutím jim bitvu, abych s nimi skoncoval!“

Tentokrát je nenechá uniknout! Past brzy sklapne. Dokonce se zdálo, že do ní Rusové už spadli předem. Napoleon skočil na koně a jako blesk se rozjel po cestě, která ho dovedla k Friedlandu.⁴ Zatímco jádro francouzské armády postupovalo směrem na Königsberg, což byla operační základna a střed nepřítelovy obranné linie, Napoleon se dozvěděl, že Benningsen míří k severu. Se všemi svými silami postupoval po pravém břehu proti proudu řeky Alle, která se většinou kličkatila hlubokým kaňonem. Chráněn touto přirozenou ochranou, ruský generál se nebál, že vystaví svůj bok možnému útoku. Ale oznámili mu, že francouzský předvoj pronikl do Friedlandu ležícímu na levém břehu mezi dvěma rameny Alle. Jednalo se o Lannesovy jednotky, které předcházely celou císařskou armádu. Benningsen se tehdy dopustil chyby, jíž litoval po celý život: aby protivníka zničil, s jádrem své armády překročil řeku a vrhl se na Friedland. Lannes, který měl k dispozici jen deset tisíc mužů, musel město vyklidit, a to tím spíš, že ruské dělostřelectvo zaujalo pozice na kopcích na pravém břehu řeky, které městu dominovaly.

Benningsen vůbec netušil, že císař se nachází jen několik mil odtamtud a že celá francouzská armáda se na něj chystá vrhnout, přičemž ustoupit mohl jen přes úzké mosty překračující Alle na březích, které v tom místě byly značně strmé. Navíc byl přístup k Friedlandu ztížen dvěma přirozenými překážkami: jezerem a přítokem Alle, říčkou Mühlenbach, jejíž meandry tekly na dně hluboké úžlabiny. Benningsen si stále ještě neuvědomoval nebezpečí. Pokračoval v budování pozic na levém břehu, na tom břehu, který zavíjí jeho zkázu. Mnul si ruce, když se dozvěděl o příjezdu dalšího francouzského sboru – Oudinotova... A bitva, první bitva u Friedlandu,

vypukla. Byla těžká zejména pro Francouze, kteří byli v početní nevýhodě – dvacet šest tisíc mužů proti sedmdesáti tisícům! Ale císařské vojsko se bilo s urputnou energií. Mnozí vojáci viděli Napoleona přijíždějícího v čele padesáti tisíc mužů.

Když se císař dozvěděl, že Benningsen padl do pasti, kterou mu přichystal, a že se postavil zády k řece – rychle jen těžko překročitelné – opustil Jílové, celý „zářící radostí“. Jakmile dorazil na dohled bojiště – bylo poledne – vystoupil na kopec, sedl si do křesla postaveného nedaleko mlýna a pobědval kus černého chleba „ve tvaru cihly“ obaleného tlustými plátky slaniny. Smál se, byl šťastný a uvolněný. Požádal páže, aby mu podalo jeho polní dalekohled. Konstatoval, že se město nachází uprostřed nepřítelových pozic. Ty tvořily dvě křídla rozestavená po proudu řeky, a tudíž v několika nepřítelích stažených sledech. Císařův plán? Nechat Rusy, aby se zakopali na levém břehu, a nechat přejít na pravý břeh v zákrutě Alle co nejvíc lidí, kteří k tomu použijí mosty postavené ve spěchu proti proudu řeky. Za chvíli svým klasickým a obvyklým manévrem rozdrtil střed nepřítelovy armády, aby pak mohl odděleně zničit obě křídla.

„Támhle je váš cíl,“ vysvětlil Neyovi. „Běžte a nedívejte se kolem sebe. Pronikněte do té husté masy nepřátel, ať to stojí, co to stojí. Vstupte do Friedlandu, obsaďte mosty a neznepokojujte se tím, co se bude dít vlevo, vpravo nebo za vámi. Armáda a já jsme tady, abychom na to dohlédli.“

Proč císař nepřešel hned do rozhodujícího útoku? Protože celá francouzská armáda se shromáždila až kolem páté hodiny. Nebylo by lepší odložit bitvu na zítřek? Císař zavrtěl hlavou: viděl, jak se ruský generální štáb, který si nedokázal poradit s Lannesovými, Oudinotovými a Mortierovými armádními sbory, dopouští šílenství a neustále posílá nové a nové rezervy na druhý břeh.

„Ne!“ prohlásil Napoleon. „Dvakrát nepřítele při stejné chybě nenachytáme!“

Mohl si dovolit čekat: v červnu se poblíž Baltského moře stímalo až v jedenáct hodin! Císař se, „švihaje do vysoké trávy svým bičíkem“, zeptal generála Berthiera:

„Kolikátého dnes je?“

„Čtrnáctého června, sire.“

„Výročí bitvy u Marenga! Den vítězství!“ vykřikl Napoleon

⁴ Dnes Pravidinsk – pozn. překl.

A dál „hrál svou bitvu jako partii šachů“. V pět hodin třicet zahřměla francouzská baterie o dvaceti dělech: byl to signál k útoku. Všechny císařské síly se teď daly do díla. Vojáci se zvedli a křičeli:

„Ať žije císař! Na Friedland! Kupředu!“

A opět se všechno odehrálo tak, jak císař předpokládal.

Ney dal rozkaz, aby vyrazila pěchota s puškami na ramesnou, zatímco nepřátelské dělostřelectvo – stále rozestavené na kopcích na pravém břehu – zasypalo Francouze krupobitím kartáčových nábojů, které „vybuchovaly nad našimi hlavami a jejichž střepiny se se strašným řinčením odrážely od našich vztyčených pušek“, jak vyprávěl Levasseur. Kour oslepoval muže, kteří zabočili příliš doprava. Kozáci na ně v intervalech útočili. Levasseur, kterého poslal Ney, přijel evalem k jednomu plukovníkovi:

„Zatočte doleva!“ zařval.

„Ale zatímco jsem k němu mluvil, srazila ho střela,“ pokračuje Levasseur. „Okamžitě nastrčil klobouk na šavli a vykřikl:

„Ať žije císař! Kupředu!“

Přiletěla druhá kule a velitel upadl na zem s oběma nohama utrženýma. Kapitán ho nahradil a se značným úsilím se mu podařilo zabočit doleva.

Teď zahřměla francouzská děla. Během tří hodin – na tehdejší dobu je to úžasné číslo – vypálilo císařské dělostřelectvo dva tisíce šest set ran. Nejprve přinutilo ruské baterie zmlknout a pak začalo metr po metru ničit nepřátelské jednotky. Potom přišla řada na francouzskou pěchotu, která začala pálit po slávách a postupovala kupředu ztečí.

Byla to rána z milosti.

Ačkoliv garda zůstala stát s puškami na ramenou, aniž dostala rozkaz zasáhnout, nepřátelské jednotky se před nadšenýma císařovými očima rozutekly. Než se slunce dotklo obzoru, bylo to „zachraň se, kdo můžeš“. Příliš úzké pontonové mosty dokončily nepřítelův debakl. Rusové se vrhali do řeky, aby se dostali rychleji na druhý břeh, ale Alle byla hluboká a mnozí se v ní utopili. Uprchlíci neměli čas hledat brod. Přesto tam jeden existoval, po proudu, v úrovni kločenských cihelny.

Ruská porážka byla tentokrát totální. To ovšem nezabrá-

příznivé podmínky, takže opatrnost vyžadovala, abychom se s nimi nestřetli na bojišti.“ Ale ubožák brzy dopadl zvsoka a musel přiznat strašnou realitu a „řezničinu“, kterou Friedland znamenal pro jeho armádu. Aby se o tom člověk přesvědčil, stačilo, aby se nazítrí s císařem projel po bojišti pokrytém mrtvolami. Horko bylo hrozné a smrad příšerný. Od plánů na pohřbení mrtvol bylo upuštěno. Vojáci museli konat rychle. Dostali příkaz, aby mrtvoly mužů a koní odvekli k Alle. Operace byla rychle provedena a skončila hlučným smíchem Francouzů rozveselených pohledem na mrtvoly klouzající po strmém břehu a mizející v řece...

Padlo rovněž sedm tisíc Francouzů... Ale na to se příliš nemyslelo. Friedland! *Země míru!* Císaře nadchl jediný fakt: 19. června se Murat, pronásledující poraženou armádu, ocitl na hranicích Ruské říše.⁵ Napoleon mohl pyšně napsat Fouchému: „Mí orlové stanuli na březích Němenu!“

Dá Napoleon vítězům od Friedlandu rozkaz překročit řeku a vniknout do Ruska? Byl bez sebe radostí a z vesničky nad Tylží hnal svého koně k řece. Mnozí se báli, aby ji v opojení nad svým vítězstvím nepřekročil. Talleyrand napsal 18. června z Gdaňska císaři, aby mu sdělil, že považuje vítězství u Friedlandu za „předvoj míru“. Dokonce upřesnil: „Takhle se mi líbí nejvíc, protože se musím přiznat, že by v mých očích ztratil víc, než dokážu říci, kdyby Vaše Veličenstvo muselo kráčet vstříc novým bojům...“

Talleyrand se bál zbytečně. Napoleon se po zralé úvaze a tak dlouhé nepřítomnosti chtěl vrátit do Paříže. Pro něj – napsal to 20. června – Friedland znamenal „rozuzlení“. Rusové přiznávali, že jsou poraženi, a o překot křičeli: *mír!*

Nicméně několik „starých Rusů“ si přálo, aby car nechal vítěze překročit hranice. Tvrdili, že „armáda pana Buonaparta“, daleko od svých základů, sužovaná a oslabená partyzánskou válkou, ztroskotá při první velké bitvě jako armáda Karla IX. Zdá se, že Benningsen už zapomněl, že byl právě na hlavu poražen. Úprk od Friedlandu už byl pro něj jen strategickým ústupem.

„Naše posily způsobí, že budeme v krátké době pro Bonaparta obávanější než kdykoliv jindy.“

⁵ Oficiální název Ruská říše zavedl pro ruský stát v r. 1721 Petr I. Veliký – pozn. překl.

Alexandr zůstal zamyšlený. A co když bude Napoleon reformovat polské království? Car snil, že Polsko promění v široký nárazníkový prostor před Němenem. Nepřidalo by se Polsko k uchvatiteli, kdyby teď Francouzi vtrhli do Ruska?

Pro svatou Rus bude lepší mír.

A tak v pátek devatenáctého odmítl car naslouchat Benningsovi a poslal za Napoleonem prince Lobanova, aby vyjednával o příměří. Princ se ze své mise vrátil velmi optimisticky naladěný. Požadavky francouzského císaře určitě budou velmi umírněné. Kromě toho car, kterému spojení pomohli jen málo nebo ho úplně opustili, začal Napoleona obdivovat. Ujišťoval ho, že mu spojení Francie a Ruska připadá jako jediná záruka „šťěstí a míru celého světa“. Caulaincourtovi dokonce řekl:

„Byli jsme poraženi, ale uznáte, že umíme bojovat dobře. Jsme dva velké národy, abychom uzavřeli mír, měli bychom si vzít zeměkouli a rozdělit si ji.“

Zdálo se, že i Napoleon je toho názoru, protože 22. června ukázal Lobanovovi, kterého opět přijal v Tylži, na mapě Vislu a řekl:

„Tady je hranice mezi našimi dvěma říšemi. Na jedné straně musí vládnout váš panovník, na druhé já.“

Bylo nutné, aby se oba panovníci sešli co nejdříve! Napoleon zpočátku tomuto setkání připisoval jen „nevalný“ význam – napsal to Talleyrandovi ještě v předvečer schůzky – ale v duchu se mu uhnízdila myšlenka. Proč neuzavřít mír a velkomyslně se nevzdat výhod, které mohl požadovat od cara na základě vítězství u Friedlandu? Místo toho, aby vzkřísil k životu velký polský stát, jenž by byl hrozbou Rusku, nebylo by lepší spokojit se s předsunutou hlídkou na Visle, kterou by tvořilo jen bývalé pruské Polsko? Proč nenechat Alexandrovi volné ruce, aby se mohl na severu zmocnit Finska a na jihu významné části Osmanské říše, která se právě hroutila? Jistě, Napoleon nedávno podepsal spojeneckou smlouvu s sultánem Selimem, svým bývalým protivníkem z egyptského tažení – od 27. května exsultánem, to je pravda – a souhlas s rozdrobením Polska by strašně zklamal polské magnáty, kterým důvěřovali – a hlavně Marii – ale rozdělení světa by stálo za oběť na březích Němenu a Visly!

Všichni se shromáždili na březích a s potěšením pozorovali prám upoutaný uprostřed Němenu, na němž ženisté postavili

li dvojí stan zařízený nábytkem a ozdobený girlandami a květinami.

Ve čtvrtek 25. června 1807 nastoupil Alexandr, oblečený do červenozelené generálské uniformy Preobraženského pluku, v bílých kalhotách a v klobouku zdobeném bílými a černými péry, do ložky a vyplul směrem k prámu. Napoleon, oblečený do svého obvyklého jednoduchého obleku, dosáhl místa schůzky první. Doprovázeli ho Duroc, Berthier, Caulaincourt a Bessières.

Oba panovníci se objali.

„Sire,“ řekl Alexandr, „nenávidím Angličany stejně tak jako vy.“

„V tom případě,“ zvolal císař, „je mír uzavřen!“

Nicméně car se zmýlil v motivech, které Napoleona vedly k tomu, aby s ním nejednal jako s poraženým. V této umírněnosti a nezištnosti viděl jen pýchu povýšence jménem Napoleon, který si troufal jednat jako rovný s carem a napsal své matce: „Ve vši své genialitě má zranitelné místo: ješitnost. Pro blaho říše jsem rozhodnut obětovat této ješitnosti svou sebelásku.“ Ale možná to byla jen prostá omluva, která měla předem uklidnit matku vyděšenou pomyšlením, že její syn může udržovat přátelské styky s tím člověkem, kterému říkala *Korsičan*.

Napoleon shledal Alexandra „velmi hezkým, příjemným mladým mužem, jenž má víc ducha, než je obecně známo“. A dodal: „Je to románový hrdina. Má všechny způsoby mužů oblíbených v Paříži.“ Po druhém setkání, které se konalo nazítří, si uvědomili, že jejich rozhovory mohou jen těžko pokračovat na plujícím prámu, a tak, aby se zmírnila Alexandrova nedůtklivost, bylo rozhodnuto, že se vystěhuje městečko Tyžze, v němž zůstanou jen oba císaři, jejich generální štáby a jejich gardy.

Oba panovníci, kteří si mezi sebou právě rozdělovali Evropu, jako by si jeden druhého namlouvali. Večer je bylo vidět, jak se spolu vedou v podpaží. „Já a trávit celé dny s Napoleonem! Být s ním celé hodiny!“ napsal car. „Ptám se vás, jestli to všechno není jen sen.“

Plány jen kypěly... Rusko bude mít východ, Francie západ! Dokonce se hovořilo o alianci. A užaslý Alexandr napsal své sestře Kateřině: „Bůh nás zachránil, místo aby nás obětoval. Vyšli jsme z boje jako z očiště!“

Pro cara byly mírové podmínky překvapivě příznivé. Jistě, saský král dostane varšavské vévodství, ale Alexandr se stáhne ze svých území na březích Středozemního moře, na nichž císaři velmi záleželo, protože si přál, aby se Středozemní moře stalo výlučně mořem francouzským. Počítalo se se spoje- neckou smlouvou a – to především – císař se zavázal, že se stane prostředníkem mezi Francií a Anglií. Kdyby jeho role arbitra nevedla k žádnému výsledku, Rusko vyhlásí Londý- nu válku a připojí se ke kontinentální blokádě. Car také uznal rýnskou konfederaci, napoleonská království a souhlasil s okleštěním Pruska...

Ve skutečnosti se mu podařilo – nikoliv snadno – prosadit, aby mohl do Tylže přijet Fridrich Vilém. Nešťastník dorazil v politováníhodném a žalostném stavu. Zhubl, jako by byl sám obět. Coignet o něm řekl:

„Ošklivý panovník.“

Když tři monarchové jeli na koních, oba císaři, kteří byli lepšími jezdci, králi vždy ujeli. A Napoleon nelitostně konsta- toval:

„Je to naprosto omezený a bezcharakterní člověk, hlupák, nemotora a otrava!“

Car se mu přiznal se svou bezmocí vyžebrať pro něj ale- spoň kousíček jeho koruny. Kráľi zůstala už jen jediná nadě- je: přivést do Tylže svou ženu, okouzující, sentimentální a in- teligentní královnu Luisu. Fridrich Vilém počítal s tím, že krása jeho ženy by mohla vítěze obměkčit. Ačkoliv Luisa pla- tonicky milovala Alexandra – považovala jej za boha – byla vzornou ženou. „Podmínky jsou strašné,“ vzkázal jí manžel, když ji prosil, aby se vydala do Tylže. Luisa vypukla v pláč, ale přání svého manžela vyslyšela. Vydala se statečně na cestu, aby se střetla se „zrůdou“. 6. července 1807 přijela panovnice celá v bílém, což byly smuteční barvy královen, do „paláce svého manžela“ – bývalého větrného mlýna. Napole- on se nechal ohlásit. Ani se jí nezeptal, jakou měla cestu. Považoval ji za hlavního viníka konfliktu, který mu byl vnu- cen, a okamžitě na ni zaútočil:

„Jak jste se mohla odvážit vyhlásit mi válku?“

„Sire, pomýlila nás sláva Fridricha Velikého. Byla tak oslnující, že jsme se té chyby dopustili.“

Osmělila se a zeptala se:

„Nenechal byste nám Magdeburk a Vestfálsko?“

„Žádáte příliš, ale slibuji, že o tom budu přemýšlet... Máte krásné šaty, madam. Co je to za látku?... Je to krep, nebo italská závojevina?“

Luisa ho se slzami v očích přerušila:

„Sire, budeme v tak slavnostní chvíli hovořit o látkách?“

Při večeri seděla vedle vítěze a vyčerpala všechny prostřed- ky svádění. Copak nebyla nejkrásnější královnou své doby?

Ale Napoleon se spokojil jen s tím, že se jí zeptal:

„Proč nosíte turban? Chcete se dvořit císaři Alexandrovi, protože je ve válce s Tureckem?“

Dvořit se Alexandrovi? Ne! Zklamal ji, příšerně ji zklamal!

Car, dobytý a dokonce zamilovaný do Napoleona, se paktuje se společným nepřítelem! Řekla mu to ostatně bez obalu:

„Krutě jste mě podvedl.“

Když večere skončila, Napoleon podal královně růži.

„Přijímám,“ zašeptala. „Ale alespoň s Magdeburkem.“

Napoleon neodpověděl.

Když se loučili, znovu ho prosila:

„Je možné, že jsem tak blízko největšího muže tohoto stole- tí a on mi nemůže poskytnout to, čím by si mě získal na celý život?“

„Jsem k politování, madam. Je to výsledek působení mé matné hvězdy.“

Prusko bylo rozbito na kusy. Napoleon smluvně ustanovil pohledem na Jeho Veličenstvo císaře veškeré Rusi a ve sna- žce podat důkaz o upřímné touze po spojení obou národů v dů- věře a neochvějném přátelství“, že velkomyslně ponechá Fridrichu Vilémovi jeho opevněná města – mezi nimiž byl Magdeburk, území na západě mezi Rýnem a Dunajem a část někdejšího dortu, už tak rozkrájeného na řadu kousků. Bylo to zastrovské dílo destrukce“, jak napsal zděšený Pozzo di Trapano. A to nebylo všechno. Prusko bylo přinuceno vstoupit do francouzské aliance a provincie, které mu byly odejmuty, byly vytvořeny království pro Jérôme!

„Byl jste uznán vestfálským králem,“ napsal Napoleon Alexandrovi. „Království se skládá ze všech států, které jsou zde jmenovány.“ Hlavním městem tohoto království o sedmi set kilometrů od něho připadlo vévodství brunšvické a několik pruských proradnosti“. V této mozaice nebyla kromě společného

jazyka žádná historická či zeměpisná spojitost. Vestfálsko nemělo ani Rýn, ani moře. Talleyrand se ujal vytvoření erbu této harlekyniády. Mezi znaky jednotlivých knížectví a vedvodství, které nové království vytvořily, skotačili dva lvi, jeden kůň a jeden orel.

„To je pěkná hloupost,“ poznamenal císař.

Teď bylo třeba nového krále přivést k rozumu, to znamená oženit ho. Od konce roku 1806 byl zasnouben s buclatou Kateřinou Württemberskou, dcerou břichatého krále württemberského – krále z Napoleonovy milosti – tak břichatého, že mu museli v místě, kde si měl sednout, vyřezat ve stole díru pro břicho.

„Bůh ho stvořil, aby ukázal, jak je lidská kůže pružná,“ říkal Napoleon.

Jeho württemberská Výsost vypadala potěšeně, že se má stát tchánem Napoleonova bratra – nebo alespoň dělala, že je... Ale papež kdysi odmítl anulovat Jérômův sňatek s Elisabeth Pattersonovou – nenašel, jak tehdy řekl, „žádný důvod“, který by opravňoval vyhlásit sňatek z Baltimoru za neplatný. Jeho Svatost svůj dopis ukončilo slovy, že doufá, že v jeho rozhodnutí spatří Jeho císařské Veličenstvo „svědecký osobní náklonnost“.

Napoleon v něm viděl hlavně urážku.

Obrátil se tedy na biskupský soud v Paříži a ten se promptně podřídil. Pak se spokojil jen tím, že uvědomil Pia VII., jenž musel od roku 1805 spolknout tolik císařských urážek, že teď rezignoval a poděkoval „Jeho Veličenstvu za jeho laskavý dopis, plný synovské lásky“. S ledovým klidem – myslel si, že sní – popřál novomanželům „nejen největší, ale i nejčistší útěchu“.

29. července 1807, čtyřicet hodin po svém návratu z Pruska, Napoleon už od osmi hodin ráno poskytoval audience. „Zdá se mi, že ho ještě teď vidím,“ řekl kancléř Pasquier, „takového, jaký ten den byl, oblečeného do slavnostního obleku... Rysy jeho klidné a vážné tváře připomínaly kamej s portrétem římských císařů. Byl malý, ale celá jeho osobnost harmonizovala s rolí, kterou zastával. Zvyk velet a pocit síly jej povyšovaly. Meč zářící drahými kameny mu visel u boku. Slavný diamant pojmenovaný „Regent“ tvořil hrušku. Jeho lesk nedovoloval zapomenout, že je to nejivější

nejvitěznější meč, který se na světě objevil od dob Alexandrových a Césarových.“

„Zprošťuji vás povinností srovnávat mě s Bohem,“ řekl Napoleon ministru Decrèsovi. „Chci věřit, že jste nepřemýšlel o tom, co jste mi psal.“

Decrès se však nemýlil: císař se mohl považovat za boží zjevení. Někdejší malý Nabulione pokořil císaře, obrousil dráky králům a přistříhl křídla ruským, německým a rakouským orlům. A teď, po desetiměsíčním vojenském tažení, byl šťastný, že se zase může stát císařem.

„Mám rád moc,“ řekl Roedererovi, „ale miluji ji jako umělec... Jsou ve mně dva odlišní lidé: muž hlavy a muž srdce. Hraji si s dětmi, povídám si se svou ženou, čtu jim romány...“

Císař, zářivější než kdy jindy, fascinovaný sám sebou, ztrácel smysl pro míru. Vládl – musíme se tomu slovu podvolit – jako despota.

„Už mám dost profese generála,“ prohlásil. „Teď budu zase vykonávat profesi prvního ministra a znovu začnu s přehlídou státních záležitostí, neboť je čas, aby vystřídaly přehlídky vojenské.“

Císař bezpochyby znovu myslel – čím dál silněji, podpořen svým triumfem u Tylže – na svého nástupce. Smrt malého Napoleona-Charlese, syna Louise a Hortensie, mu znovu poskytla příležitost promluvit si s Joséphinou „o nezbytnosti, která si možná bude muset vzít jednou ženu, která mu dá děti“. Císařovna zbledla, zatímco on pokračoval:

„Kdyby k něčemu takovému došlo, Joséphino, musela bys pomoci s takovou obětí. Počítal bych s tvým přátelstvím, které by mě zachránilo od všech nepříjemností takového rozvodu. Převzala bys iniciativu, víd? Když si představíš sebe v mé pozici, měla bys odvahu rozhodnout sama o svém odchodu do ústraní?“

„Poslechnu tvé příkazy,“ odpověděla mu rezignovaně. Pak důvtipně dodala:

„Ale předem neposlechnu nikdy žádný.“

Bylo to řečeno „klidným a důstojným tónem, kterého umělec nikdy dobře vůči Bonapartovi používat a který nebyl bez ohledu na to, jak řekla madam de Rémusat. Napoleon se odmlčel. Joséphina se později

– vyprávěl o tom na Svaté Heleně, aby „udělal nějaké

slečně dítě, které budou považovat za jejich“. Napoleon odmítl hrát komedii neslučitelnou se svou důstojností, ale všechny dekryty vydané na počátku roku 1808 směřovaly k jedinému cíli: vytvořit dědičné císařství. Poté, co dosazoval panovníky, rozhodl se vytvořit císařskou šlechtu. Nejprve, aby byla zachována posloupnost, byli nejvyšší hodnostáři jmenováni princí, ministry a arcibiskupy. Členové státní rady dostali tituly hrabat a biskupům, prefektům a starostům byly přiděleny tituly baronů. Od roku 1805 do roku 1815 tak rozdělil jedenatřicet vévodských korun s osmi klenoty, čtyři sta padesát dvě hraběcích korun s šestnácti hroty, sto baronských korun a čtyři sta sedmdesát čtyři rytířských. Legrační na celé operaci bylo, že někteří bývalí šlechtici starého režimu dostali nové tituly, to znamená, že obdrželi tituly královských hrabat. Jeden bývalý vévoda spadl mezi hrabata, což umožnilo Talleyrandovi, aby mu se suchým humorem napsal: „Blahopřeji vám, protože lze doufat, že při dalším povyšování budete baronem.“

Bývalí vojáci republiky, před nimiž se třáslí králové, přijímali tento zlatý prach s radostí, kterou se nesnažili skrývat.

Jeho nejjasnější Výsost princ z Bénéventu, jinak řečeno Talleyrand, se stal *vice* velikým elektorem.

„Jediný *vice*, který mu chyběl,“ ušklíbl se Fouché, když se dozvěděl o novém vyznamenání svého nepřítele.

Napoleon zůstal věrný svému principu a nepřál si, aby jeden z jeho ministrů akumuloval svou ministerskou funkci s postavením vysokého císařského dvořana. V prvních srpnových dnech – rozhodnutí důležité pro budoucnost – stáhl prince bénéventského z ministerstva zahraničních věcí, které svěřil Champagnymu. Talleyrand doufal, že císař v jeho případě udělá výjimku. Projevil jistou zatrpkllost, kterou špatně skrýval za svým lhostejným tónem.

Ve skutečnosti však Talleyrand přestal svou funkci vykonávat „jen oficiálně“. Císař dál využíval jeho diplomatického talentu, informoval ho o všech záležitostech a pověřoval ho těmi nejdůležitějšími jednáními. Ale zranil ho tím, že jej propustil z ministerstva a „poskytl mu příležitost být nevěrným“. Následující léto se Talleyrand dopustil nevěry s nadšením...

Jakmile se rozhodl o kontinentální blokádě, zdálo se Napoleonovi zcela přirozené, že papežské státy vstoupí do federa-

ivního uspořádání. Za hlavní překážku tohoto uspořádání považoval Jeho Svatost.

„Jako světský panovník,“ vysvětlil císař Talleyrandovi, „bude papež součástí mé konfederace, ať chce nebo nechce. Pokud se se mnou dohodne, ponechám mu jeho suverenitu. Když to neudělá, zmocním se všech jeho pobřeží.“

Pius VII. si myslel, že nemá žádný důvod považovat se za spojence muže, kterého korunoval. Následník svatého Petra si nepřisvojoval právo vyhnat Angličany z Říma a uzavřít své přístavy britskému obchodu. Obchodník z nábřeží Temže měl v jeho očích stejnou cenu jako obchodník z nábřeží Seiny – oba byli křesťané, a to je vše! Podle Napoleona však papež, považující se za otce věřících a římského krále, nekráčet po cestě, kterou mu „Ježíš Kristus umírající na kříži“ vytyčil.

„Pokud papež neudělá, co chci,“ oznámil Napoleon papežskému nunciovi Arezzovi, „zlikviduji jeho světské panství, ale nadále jej budu uznávat jako hlavu církve. Není vůbec nutné, aby byl papež zároveň římským panovníkem. Ani ti nejsvětější ze všech papežů jím nebyli.“

Vaše Výsost mi dovolí,“ odpověděl monseigneur Arezzo, abych mu opakoval, co jsem mu už řekl tolikrát. Papež jako polečný otec všech věřících nemůže jedny opustit a k druhým se přiklonit. Jeho úřad je úřadem mírovým, nemůže nikým válčit a nemůže nikomu vyhlásit nepřátelství, aniž by dostal svým povinností a poškodil svůj svatý charakter.“

„Ale já netvrdím, že s někým válčím!“ vykřikl císař. „Já chci, aby uzavřel své přístavy Angličanům, aby je nepřijímal na svém území a aby, protože nemůže bránit ani své přístavy, své pevnosti, mi je svěřil do ochrany.“

Pokud papež odmítne, Napoleon obsadí jeho území. Exkomunikace už nejsou v módě a mí vojáci potáhnou bez ohledu tam, kam jim poručím.“

Když tato slova opakovali Piovovi VII., prohlásil:

„Jste silnější. Když budete chtít, stanete se pánem mých území. Jeho Veličenstvo může, bude-li chtít, uskutečnit své přání a zbavit mě všeho, co mám. Jsem svolný se vším, co budete chtít, pokud bude Jeho Veličenstvo chtít, stáhnout se z jakéhokoli kláštera nebo do římských katakomb. Jestli nás budete svrhne, náš následník nás opět pozvedne.“

„Svízky mezi císařem a papežem byly u konce. Drama začalo... Napoleon šel ve svém vztahu s církví...

tvrdil, že uvažuje o zaujmutí stejného postoje jako kdysi Jindřich VIII.:

„Nebojím se shromáždit galikánskou, italskou, německou a polskou církev na koncilu, na němž vyřídím své záležitosti bez papeže a svůj lid zbavím požadavků římských kněží... Je to naposled, co jsem s těmi flandáky ochoten diskutovat.“

Vyděšený představou, že se během jeho pontifikátu zrodí schizma, Pius VII. s nechutí souhlasil, že své přístavy Angličanům uzavře. Napoleon žádal víc: Řím musí mít společné zájmy s císařem a prohlásit za „nepřátele“ všechny nepřátele Francie! Chování neslučitelné s posláním božího zástupce na zemi! Tentokrát se papež odmítl podvolit... A 10. ledna 1808 dostal generál Miollis rozkaz vytáhnout na věčné město.

„Nesetká se tady s vojenským odporem,“ povzdechl Pius VII., „ale přikážeme uzavřít brány Říma. S lidmi, kteří nás budou chtít doprovodit, stáhneme se do svatoandělského hradu. Nevystřelíme ani jedinou ránu, protože máme hrůzu z prolévání krve. Váš generál bude muset nechat rozbořit brány. Postavíme se ke vstupu do pevnosti a vojenské jednotky budou muset přejít přes naše těla. Křesťanský svět se dozví, že císař nechal pošlapat muže, který ho pomazal...“

Méně odvážní kardinálové vysvětlili Svatému otci, že mučednická smrt by ničemu neprospěla. Lepší bude podvolit se síle. S očekáváním konce tragédie snášel Pius VII. rezignovaně jeho a urážky okupantů. Jejich neomalenost šla až tak daleko, že mu předávali jeho poštu otevřenou!

A přesto to bude papež, tento stín muže, který bude mít poslední slovo. Napoleon jednoho dne řekl:

„Na světě jsou jen dvě síly, meč a duch... Postupem času duch vždycky nad mečem zvítězí.“

NEZADRŽITELNÝ PÁD

*Největší chybou, které jsem se dopustil,
bylo mé španělské tažení.*

NAPOLEON

Svatý otec byl přinucen podřídít se kontinentální blokádě, a tak na jaře roku 1808 si Napoleon v konfliktu s Anglií připsal další bod. Ale na západní výspě Evropy Angličané dokázali mnohem víc než jen obchodovat s evropským kontinentem: uchytili se na pevnině a z Portugalska se díky jeho existenci stala jakási britská kolonie.

Ve Fontainebleau vmetl Napoleon 15. října 1807 lisabonskému vyslanci do tváře tato slova:

„Nestrpím v Evropě anglického vyslance! Pokud Portugalsko neudělá, co chci, rod Braganca už za dva měsíce v Evropě panovat nebude!“

Lisabonská vláda po dohodě s Londýnem předstírala, že Anglii vyhlásí válku, ale Napoleon se touto komedií nenechal zmást. 27. října 1807 přikázal Junotovi, jenž stál v čele žalostné armády branců, aby Portugalsko přepadl. Aby se však francouzské jednotky dostaly k portugalským hranicím, musely přejít několik španělských provincií. A tak portugalská zbraň – která byla i přes žalostný stav Junotovy armády jen vojenskou procházkou – přerostla v aféru španělskou. Ne že by se Karel IX. chtěl postavit proti průchodu francouzských vojenských jednotek – podbízivost tohoto bourbonského krále vůči Napoleonovi byla nakonec nechutná – ale právě naopak. Španělský král, jenž si chtěl také ukousnout z portugalského dortu, podepsal 27. října 1807 s císařem dohodu a stal se jeho spojencem. A tak, když v Madridu vypukl rodinný konflikt, který rychle přerostl v konflikt národní, zavolal tento potomek Ludvíka XIV. zcela přirozeně Napoleona na pomoc.

Neexistovaly hrůznější postavy než příslušníci španělské královské rodiny – „kretění bez těla, bez duše a bez citů“, řekla hraběnka d'Albany – a stačí se podívat na nelítostný Goyův obraz, aby se člověk přesvědčil, že to nebylo žádné přehánění. Zvrhlá hra! Tři z nich byli vysloveně degenerovaní: Karel IV., jeho žena Marie Luisa a jejich syn princ asturský. Navíc tady byl ještě Manuel Godoy, chlap silný jako býk, jenž se stal prvním ministrem, už dvacet let byl královním milencem a oblíbencem krále, jenž svého „drahého Manuela“ překřtil na „prince míru“.

Karel IV. si vzpomněl, že patří k rodině Bourbonů jen tehdy, když napoleonské bitvy nutily jeho ministra sblížit se s Moskvou, Vídní nebo Berlínem. Císař dokonce našel v Postupimi dopis Karla IV., který tady při svém útěku zapomněl Fridrich Vilém a v němž se španělský král zavazoval, že vpadne Francouzům do zad, zatímco Napoleon se ještě nacházel na březích Labe.

Je důležité připomenout tuto laskavou nabídku, abychom lépe pochopili pohrdání, které císař cítil vůči těmto loutkám. Toto pohrdání na jedné straně a neznalost španělských poměrů na druhé přivedly Napoleona k rozhodnutí zasáhnout do španělských událostí. Španělské drama se tak stalo první trhlinou v jeho pracně vybudované stavbě. Vyhnanec ze Sváté Heleny později přiznal:

„Do této záležitosti jsem se zapletl velmi hloupě.“

Zatímco Junot si odnesl vítězství a obsadil Lisabon, což mu zajistilo titul vévody d'Abrantès, zatímco královská rodina Braganceových odplula do Brazílie, Murat – velkovévoda z Bergu a Kleve – jenž se stal generálporučíkem svého švagra, překročil Pyreneje s posláním vyděsit Karla IV. pouhou přítomností, přinutit ho vzdát se trůnu a také odplout do Ameriky.

Španělé nepřijali Francouze nikterak špatně, protože věřili, že přicházejí osvobodit jejich vlast a krále od Godoyovy diktatury. Napoleon se nemýlil. Když Karel IV. viděl, že je jeho země částečně obsazená napoleonskými jednotkami, rozhodl se v Aranjeuz, ve stylově nejednotném zámku stojícím melancholicky nad řekou Tajo, že opustí své království a odpluje do Nového světa. Copak nebyl rovněž „králem západní a východní Indie“? Ale jeho syn Ferdinand, princ asturský, „malý tyran a hlava osla“ jak o něm mile říkala jeho matka

se proti tomuto plánu postavil. A hrozil, že se proti němu postaví třeba i silou!

V deset mil vzdáleném Madridu to okamžitě začalo vrít. Demonstranti, vedení několika vysokými šlechtici patřícími mezi přívržence dědice trůnu, se vypravili do Aranjeuzu, prolomili mříže vedoucí k zámku a pak přepadli Godoyův palác. Nenáviděný ministr byl zajat. Titíž šlechtici, kteří podněcovali vzbouření, oblehli krále a neustále mu opakovali, že pád jeho oblíbence nestačí umlčet hněv lidu a že pouze jeho abdikace ve Ferdinandův prospěch dokáže zažehnat doutnající povstání.

Karel IV. se podvolil. Murat, který odmítl uznat Ferdinanda VII., nechal následující den obsadit Madrid, poradil Karlu IV., aby si – prozatím – ponechal korunu a aby poslal Napoleonovi toto objasnění: „Byl jsem přinucen abdikovat, ale protože v tuto hodinu plně důvěřuji ve velkomyslnost a génia velkého muže, který byl vždy mým přítelem, rozhodl jsem se přizpůsobit jakémukoliv jeho rozhodnutí o osudu mém, královnině a prince míru.“

Murat – samozřejmě – doufal, že díky tomuto zmatku získá od svého císařského švagra španělskou korunu. Napoleon na to ani nepomyslel a velkovévodovi z Bergu a Kleve to připomněl těmito slovy:

„Budu myslet na vaše osobní zájmy, vy na ně nemyslete... Nezapívejte se žádným plánem, který by ovlivnil vaše jednání: uškodilo by mi to a vám by to uškodilo ještě víc než mně.“

A co Ferdinand VII.?

„Princ asturský,“ dodal císař, „nemá žádné kvality, které jsou nezbytné pro hlavu státu.“

Napoleonovy plány ještě nebyly definitivní. Domníval se, že je nezbytné vyhnat Bourbony ze Španělska, „aby zabezpečil francouzský trůn“, ale co dělat pak s touto zemí, která se, jak se zdálo, den ode dne rozpadala víc a víc?

„Nabízely se mi dvě možnosti,“ vysvětloval. „Buď se zmocnit celého Španělska a pod záminkou pomsty vzbouření syna proti svému otci a králi tam uvést na trůn nějakého panovníka z jiné krve, nebo se přizpůsobit, jednat s Ferdinandem o připojení severních španělských provincií k Francii a s touto podzáminkou uznat Ferdinanda VII. králem Španělska a Indie.“

Zvítězila první možnost – ta méně rozumná: anektovat celé Španělsko. Napoleon proto napsal bratru Louisovi, králi

holandskému, tyto slavné řádky: „Král španělský právě abdikoval a princ míru byl uvržen do vězení... Rozhodl jsem se posadit na španělský trůn francouzského prince. Holandské klima vám nevyhovuje. Myslím na vás se španělským trůnem. Odpovězte mi kategoricky. Když vás jmenuji španělským králem, přijmete?“

Louis, uražený, že má být přemístěn jako nějaký podprepekt – „rozhořčený“, troufal si dokonce prohlásit, odmítl, a tak příkaz vyměnit svůj neapolský trůn za trůn španělský dostal Joseph. Napoleon si vzpomněl, že je Korsičan, a dopustil se chyby, že chtěl, aby se příslušníci jeho rodiny podíleli na jeho štěstí, které však překračovalo běžná lidská měřítka. Nejen že jeho bratři nebyli připraveni na úkoly, které jim svěřoval – inteligentní Lucien se bez své ženy nadále odmítal na systému podílet – ale navíc se považovali za zákonné krále.

„Král není od toho, aby poslouchal,“ povzdechl si Murat.

Louis, Jérôme, Joseph a do budoucna i Murat mluvili o „svém lidu“. Ale v císařových představách byl holandský, neapolský nebo vestfálský – a zítra i španělský – panovník jen jakýmsi vicekrálem, který musel především sloužit francouzským zájmům, a ne pouze panovat ve svém království, které obdržel v léno.

Nebyli to tedy spojenci, na které by se bratr, jemuž dlužili za vše, mohl spolehnout. V Neapoli se Joseph, jenž neuskutečnil žádnou reformu a obklopil se jen ideology, ukázal jako žalostný vládce. Podobně nestál za nic ani jako voják a s pětáctýřicetitisícovou armádou se nepokusil vylodit na Sicílii. Ba co víc, nechal si uzmut ostrov Capri Angličany, kteří se mu tak drze vysmáli do očí.

A přesto to byl právě on, koho chtěl Napoleon nabídnout Španělsku. Ještě se koruny Karla Pátého nezmocnil, ale o úspěchu operace nepochyboval. Je třeba přiznat, že hanebně využil přítomnosti dvou znesvářených králů, aby dosadil třetího... Aby svého cíle dosáhl, přichystal lstivou intriku. Kdo v ní bude *deus ex machina*? Kdo přivede Bourbony do léčky v Bayonne? Kdo přinutí Ferdinanda VII., aby se vše vytratil? Kdo přinutí Karla IV. abdikovat ve prospěch Josepha Bonaparta?

Generál Savary, nový vévoda de Rovigo.

Pro svou misi musel nejprve napálit kanovníka Escoiquiera, někdejšího vychovatele a zpovědníka nového panovníka

S očividnou upřímností mu vyprávěl o Napoleonově překvapení nad abdikací a následným odvoláním této abdikace jeho spojencem Karlem IV. Španělsko nemůže mít dva krále! Je nutné situaci vyjasnit! Pokud chce Ferdinand zažehnat tento stav a chce se nechat uznat císařem za španělského panovníka, proč nepřijde osobně svou věc u Jeho císařského Veličenstva obhájit?

Savary začal tím, že do Ferdinandovy mysli zasel obavy:

„Císař událostem ve Španělsku připisuje takový význam, že se osobně chce přiblížit španělským hranicím a v tuto chvíli mám jistotu, že už opustil Paříž. Během cesty obdrží řadu dopisů, které mu odtud pošlou nejrůznější úřední činitelé. Musíte se obávat, že spousta těchto hlášení vám nebude tak nakloněna, jak byste si mohl myslet, a císař nezaujme žádné stanovisko, dokud si o všem nepromluví s králem Karlem.“

Ferdinand přemýšlel... pokud mu to jen jeho omezená inteligence dovolovala. Nebylo by lepší předběhnout starého krále? A to tím spíš, že se Savary nechal slyšet, že jeho panovník by nic nenamítal ke změnám režimu.

Jako školáček – tak to řekl Savary – prosil nešťastný panovník generála, aby ho zavedl k Napoleonovi.

Kde by se mělo uskutečnit setkání?

Ferdinand musí přijet do Bayonne – po dobrém nebo po zlém! Do Bayonne, kde se už začala „sprádat pavučina, do níž se chytí nešťastné královské kořisti“.

Když přijel do Burgosu, Ferdinand, jenž věřil, že mu Napoleon pochoduje naproti, byl překvapen, že císaře nenašel. Savary zahrál další scénku ze svého repertoáru. Jeho císařské Veličenstvo určitě čeká ve Vitorii...

A průvod se opět vydal na cestu.

Ve Vitorii samozřejmě nebylo po císaři ani vidu, ani slychu. Ferdinandův odpor byl tentokrát mnohem energičtější. Pevně prohlásil, že na francouzského panovníka ve Vitorii počká. Za žádnou cenu neopustí Španělsko!

Savary tedy odjel tryskem do Bayonne, kde svého panovníka našel v zámku Marracq. Když si Napoleon vyslechl expozé svého věrného pobočnicka, považoval za nutné v Savaryho léčce pokračovat. „Řeknu to Vaší Výsosti, Španělům a celému světu,“ napsal Ferdinandovi, „že pokud jste k tomu nebyl přinucen povstáním a vzbouřením lidu v Aranjezu, nebudu

se vzpečovat to připustit a uznám Vaši Výsost za krále Španělska. Přejí si tedy s Vámi tuto záležitost prodiskutovat.“

Ve skutečnosti Napoleon myslel jen na „uznání“ svého bratra Josepha I. A císař potměšile dodal, aniž tomu věřil, což nás uvádí do rozpaků: „Vaše královská Výsost zná všechny mé myšlenky. Ví, že se zabývám mnohými nápady, které je nutné zachytit. Může si být jista, že v každém případě se k ní zachovám jako ke králi jejímu otci. Ať věří mé touze vše uvést v soulad.“

Při čtení tohoto dopisu, kde byl nazýván jen královskou Výsostí, se Ferdinand vzepřel. Savary tedy rozehrál velkou hru. Hru, která jeho památku rozhodně nectí. Odjel za Ferdinandem a rozhodně prohlásil:

„Ať mi useknou hlavu, jestli vás čtvrt hodiny po příjezdu Vašeho Veličenstva do Bayonne císař neuzná za krále Španělska a Indie.“

Na noc se zastavili v Irunu a následující den Savary s radostí sledoval, jak vozy dosáhly břehů Bidassoa a vjely na most. Tam na ně už čekali Duroc a Berthier, kteří přijeli „vězni“ naproti. Oslovovali ho také jen královská Výsosti a císařovým jménem ho pozvali na večeri do zámku Marracq. Ferdinand se zamračil. Považují ho za prince, a ne za krále!

Večere proběhla bez incidentu, ale nikdo ho ještě neoslovil sire. Sotva se nešťastný princ vrátil domů, navštívil ho Savary. Tentokrát princ asturský hru prohlédl: generál byl pověřen děsivým posláním, které by kromě něj všichni odmítli.

Dostal totiž příkaz oznámit „vězni“, že Jeho císařská Výsost uznává za španělského krále Karla IV. Pokud se Ferdinand hezky podvolí, nabídne mu korunu Etrurie – malého státečku *vytvořeného* z italského Toskánska. Ferdinand se málem udusil vzteky. Vyběhl na balkon a křičel:

„*Yo soy traido!*“

Opravdu byl zrazen, císařem, a především člověkem, který ho k Napoleonovi přivedl.

Mezitím se v Madridu Karel IV. a jeho žena hrozili při myšlence, že se jejich syn může dohodnout s císařem a uškodit jejich milovanému Godoyovi... A tak se v doprovodu prince míru vydali také do Bayonne, kam dorazili 30. dubna.

„Se svou žlutou pokožkou se královna podobá mumii,“ napsal císař Joséphině. „Má falešný a zlý výraz a není možné si představit nic směšnějšího.“

Když spatřil svého syna, ubohý král se na něj doslova vrhl: „Nepotupil jsi už dost mé šedivé vlasy? Běž pryč. Už tě nechci vidět!“

Potomci Ludvíka XIV. byli od nynějška vydáni Napoleonovi na milost a nemilost.

O dva dny později napsal Karel IV. synovi dopis, v němž mu oznámil, že mu jeho zločiny brání stát se následníkem trůnu a že „Španělsko už může být zachráněno pouze císařem“. A tak 2. května předestřel Napoleon před velkovévodu z Bergu tento výjimečný problém: „Rozhodl jsem, že král neapolský bude vládnout v Madridu. Chci vám dát buď království neapolské, nebo království portugalské. Okamžitě mi odpovzte, co si o tom myslíte, protože to musí být rozhodnuto během jediného dne.“

„Sire,“ odpověděl Murat, „nebudu váhat a dám přednost zemi, v níž jsem bojoval a kde budu moci užitečněji sloužit Vašemu Veličenstvu. Dávám přednost Neapoli a chtěl bych Vašemu Veličenstvu naznačit, že bych za žádnou cenu nepřijal portugalskou korunu.“

Neapolské království tedy bylo obsazeno! Co se týče Lisabonu, později se uvidí! Ale protože se císař obával, aby se bratr nezlobil, že ho přinutil vyměnit Neapol za Madrid, svůj španělský dárek Josephovi vychvaloval: „To není totéž jako neapolské království. Tady je to jedenáct milionů obyvatel, více než sto padesát milionů důchodů, a to nepočítám obrovské zisky a vlastnictví takřka celé Ameriky.“

Joseph se podobně jako velkovévoda z Bergu podvolil. Jak řekl Chateaubriand: „Císař narazil koruny na hlavy dvou nových králů a ti se rozešli každý na svou stranu jako dva rekruti, kteří si vyměnili čáky.“

Ale 2. května, v den, kdy Napoleon provedl svou šarádu, Karel IV. ještě neabdikoval. To učinil až 5. května. Ten den král španělský postoupil Napoleonovi své země pod jedinou podmínkou, a sice „že bude respektovat územní celistvost království a že v něm bude tolerovat pouze katolické náboženství“. Karel a Marie-Luisa dostali výměnou Compiègne, Chambord a šest milionů franků ročně. Pouze Ferdinand nadále odolával a i on se mohl považovat za císaře všech Španělů.

5. května dorazila do Bayonne náhle zpráva o krvavém madridském povstání – slavném *dos de mayo* – rázně potla-

čeném Muratovými mameluky, kteří zaútočili na dav u Puerta del Sol – ten den si Španělé museli myslet, že se vrátí o mnoho let zpátky, do dob bojů proti Maurům! Událost Napoleonovi umožnila dovedně sehrát poslední dějství dramatické bayonnské léčky. Ve skutečnosti Ferdinand v povstání vůbec neměl prsty – bylo způsobeno odjezdem infantů, nebo spíš jejich únosem – ale císař měl dokonalou záminku! Zprávu o povstání dostal během projíždky na koni a okamžitě se tryskem vrátil do Bayonne. Nechal prince asturského zavolat k jeho otci a obvinil ho z podněcování vzpoury. Karel IV. souhlasil.

„Byla prolita krev mých poddaných a vojáků mého velkého přítele Napoleona!“ řval. „Na tomto krveprolití máš svůj podíl!“

Královna pak jako fúrie zahrnula svého syna nadávkami, nazvala ho bastardem a chtěla, „aby ho odvedli na popraviště“. Tolik Napoleon nežádal:

„Jestli do půlnoci neuznáte svého otce legitimním španělským králem a nesdělíte to do Madridu,“ oznámil Ferdinandovi VII., „budu i vás považovat za vzbouřence.“

Vyděšený Ferdinand konečně podleh. Už z něj byl jen vězeň, kterého zavřeli za pozlacené mříže valenčayského zámku, s Talleyrandem jako žalárníkem.

7. června přijal Napoleon nového španělského krále, který se naprosto vážně nechal provolat jako „*don José Primero*, z vůle boží král Kastilie, Aragonie, Sicílie, Jeruzaléma a Navarry...“. Joseph nezapomněl připomenout rovněž svou svrchovanost nad Kanárskými ostrovy a západní a východní Indii a ve svém běhu se dál nechával rovněž titulovat „arcivévodou rakouským, vévodou burgundským, brabantským, milánským a hrabětem habsburským“. Zcela přirozené mu připadalo, že od svého předchůdce Ferdinanda dostal tyto blahopřejné řádky: „Prosím Jeho katolické Veličenstvo, aby přijalo mou přísahu věrnosti, kterou jsem mu povinován, stejně jako všichni ostatní Španělé, kteří tu jsou se mnou.“ Ochablost předchůdce se rovnala jen nevědomosti následníka...

Do Bayonne mělo přijet sto dvacet poslanců, aby prohlásilo za krále všech Španělů *dona José Primera*, ale osmdesát se jich nedostavilo. Císaře něco takového nemohlo zastrašit. Už mýslal na to, že se přes Španělsko může dostat do Maroka

a odtamtud obsadit Alžír a Tunis. Není pochybnosti o tom, že pro španělské kněze byl *Bonaparte* mužem revoluce, zosobněným Antikristem, který se odvážil dotknout jejich panovníků, to znamená jejich bohů. Jakmile vešly ve známost detaily léčky, celé Španělsko zachvátil oheň.

Desítky a desítky tisíc lidí se bouřily s výkřikem: „Smrt nevěřícím!“ Vypukla jedna z nejstrašlivějších válek. Poprvé se museli někdejší vojáci revoluce bít ne proti králům, ale proti lidu bojujícímu za svobodu, přepadajícímu vetřelce v záhybech cest a vraždícímu je nejen ze vzteku, ale i s tou nejpříšernější krutostí.

Napoleon dál stál tvrdohlavě na svém a poslal za Pyreneje posily, které umožnily Josephovi, aby po bitvě u Medona di Riaseco vstoupil 20. července do hlavního města. O dva dny později zpráva o kapitulaci generála Duponta v Bailénu způsobila jako výbuch – sedmnáct tisíc dvě stě dvačtyřicet mužů nezvyklých válce, zničených horkem a žízni a vystavených neustálým loupeživým nájezdům bylo zajato třiceti tisíci vojáky španělské Castanosovy armády.

O katastrofě se císař dozvěděl v Bordeaux a jeho hněv poznal mezí:

„Hanba!“ křičel.

Sotva Napoleon opustil Bordeaux, oznámil mu kurýr, že povstání triumfuje všude za Pyrenejemi. Císař vzteky rozbil velké fajánsové umyvadlo, které mu přinesli, aby si v něm umyl nohy. Nazítří po bailénské kapitulaci musel *don José Primero* skutečně se svými vojáky opustit hlavní město. Co se týče Junota, ten, aby se vyhnul kapitulaci, musel ustoupit k Pyrenejím! Vévoda d'Abrantès ustupoval k hranicím tak rychle, že mu Napoleon 16. srpna mohl napsat: „Zdá se, že armádě nevelí generálové, ale poštovní inspektoři. Jak je možné evakuovat Španělsko bez důvodu, aniž se ví, co dělá nepřítel?“

Hanba sevřela císaři hrdlo:

„Mám tady skvrnu,“ řekl Joséphině a přiložil ruku na prsa. Začalo strašlivé dobrodružství. Napoleon a jeho bratr si vyměňovali depeše shrnující situaci:

„Sire, moje pozice mě neděsí, ale je naprosto unikátní v historii. Nemám tady jediného přívržence.“

„Máte ve Španělsku spoustu přívrženců, ale ostýchají se. Všichni jsou to čestní lidé. Nesmí vám připadat dobývání

vašeho království jako něco výjimečného. Filip V. a Jindřich IV. museli svá království také dobýt.“

„Ne, sire, mýlíte se. Žádní čestní lidé už tady nejsou, jen darebáci. Vaše sláva ve Španělsku ztroskotala. Můj hrob bude znamenat vaši bezmocnost...“

Joseph, filozofický král, jak se říká, předvídal budoucnost s mnohem větší prozíravostí než Napoleon. „Nezadržitelný pád“ přivedl Napoleona až do propasti.

Císař měl pocit, že jeho „flirt“ s carem začíná poněkud vychládat. Takřka milostný plamen z Tylže už vyhasl? Když Alexandr dostal zprávu o bailénské kapitulaci, řekl Caulaincourtovi: „Napoleon mě staví do těžké situace.“ Ale prostřednictvím svého vyslance ve Vídni Kurakina vzkázal Habsburkům:

„Nejrozumnějším řešením pro Rakousko se mi zdá zůstat klidným divákem boje, který Napoleon podstupuje ve Španělsku. Vždycky bude čas zaujmout stanovisko, pokud to budou okolnosti vyžadovat.“

Závěr jeho prohlášení potvrzuje dvojitou hru, kterou car vedl. Momentálně bylo nutné uspat pozornost francouzského císaře... Pak se uvidí! A Alexandr si nepřál nic jiného, než – jakmile bude mít jeho přítel z Tylže potíže – zaujmout stanovisko „podle okolností“.

Napoleon cítil ochlazení vztahů s „mladým a dobrým císařem“, a protože si chtěl uchovat svobodu jednání za Pyreneje, přišel s návrhem setkání, který si Alexandr pospíšil přijmout. Chtěl mít volnou ruku v jednání s dunajskými provinciemi. Výměnou odsouhlasil španělské tažení.

Místo setkání bylo vybráno: Erfurt ležící na březích Gery, nedaleko Výmaru, v samém srdci Německa. Na konec září roku 1808 tam byli rovněž pozváni králové Bavorska, Saska a Württemberska a princové rýnské konfederace.

„Než začneme, chtěl jsem, aby byl císař Alexandr oslněn mou mocí,“ prohlásil Napoleon.

Napoleon pomýšlel na to, že jednoho dne požádá Alexandra o ruku jeho sestry velkovévodkyně Kateřiny a poslal k carovi Talleyranda, aby připravil setkání.

„Můj milý Talleyrande,“ upřesnil, „musíte být v Erfurtu den nebo dva před námi... Znáte císaře Alexandra dobře a budete s ním mluvit jazykem, který mu vyhovuje.“

Chcete znát jazyk, o němž se princ z Bénéventu domníval.

že vyhovuje zájmům jeho panovníka? Nebyly dnes Talleyrandovy zájmy jiné než zájmy Napoleonovy?

„Sire,“ řekl Talleyrand carovi, „co tady děláte? Je na vás, abyste zachránil Evropu, a nedokážete to, budete-li se držet Napoleona. Francouzský lid je civilizovaný, jeho panovník není. Panovník Ruska je civilizovaný, jeho lid není. Je tedy na ruském panovníkovi, aby se stal spojencem francouzského lidu. Rýn, Alpy a Pyreneje dobyla Francie. Zbytek dobyl císař. Francie na něm nelpí.“

A to jsme teprve v podzimních měsících roku 1808!

Pan de Talleyrand byl opravdu rozhodnutý zradit svého pána. Ze všech nenapravitelných chyb, jichž se císař dopustil v posledních měsících, počínaje vytvořením vestfálského království s Jérômem, tím šarmantním a zábavným králem z komedie dell'arte v jeho čele, přes jmenování chorobně zbrklého Lanota velitelem Lisabonu, přes okupaci Říma až po bavorskou léčku následovanou směšnou výměnou neapolského krále za madridského. Vyslání Talleyranda jako diplomatackého předjednatel do Erfurtu bylo jistě chybou, která největší vahou dopadla na osud Francie.

Když Alexandr poslouchal, jak před ním Napoleonův ministr prozrazuje své nejhlubší myšlenky, zachvěl se nadějí.

Ale to nebylo všechno! Princ bénéventský naznačil carovi, že místo uklidňování Rakouska by měl Vídeň spíš vést k tomu, aby začala zbrojit, aby jednoho dne měl po svém boku mocného spojence, který mu pomůže porazit rušitele míru v Evropě.

Počínaje prvním setkáním byl Napoleon překvapen, že jeho přítel car už není „tak přístupný“ jako v Tylži.

Začíná být nedůvěřivý,“ svěřil se Caulaincourtovi.

V pozadí všeho byl Talleyrand!

Navenek vládla shoda. Dav králů a princů se tlačil, „aby se přiblížil k člověku, který rozdával vše: trůny, bídu, obavy, slávu...“. Parter králů a princů...

„Dav!“ dokonce kdosi řekl.

Nad ním se vznášel orel a svolával panovníky. Král bavorský!

Král saský! Král württemberský! Šel až tak daleko, že řekl: „Mlčte, králi bavorský! Podíváte se na člověka, než se budete zabývat jeho předky?“

Stejně rozhovory se vlekly... Dokonce vážly na místě. Po osmi dnech,“ vyprávěl Caulaincourt, „ještě oba zkoumali

terén a snažili se odhadnout, kam až půjdou protivníkovy požadavky, aniž do nich mohli cele proniknout...

Pozorovali se.

Sporným bodem cara a Napoleona byla otázka dunajských provincií, které chtěl car obsadit, a císařovo odmítnutí evakuovat města na Odře.

„Můžu se vzdát svých pozic v Prusku,“ pokoušel se císař vysvětlit stručně carovi, „a tím se v Německu oslabit ve chvíli, kdy Rakousko může využít mých problémů ve Španělsku a ohrozit mě?“

I carovi by se samozřejmě líbilo, kdyby se Francie stáhla ze středu Evropy.

„Může mi spojenec a přítel navrhopat, abych se vzdal jediné pozice, z níž mohu ohrozit bok Rakouska, kdyby na mě zaútočilo, využívaje toho, že moje jednotky jsou na jihu Evropy, čtyři sta mil odtud?“ pokračoval císař.

Carovi působilo obtíže podvolit se. Napoleon cítil, jak je Alexandr den ode dne odtazitéjší. Jednou se nechal unést a mrštil kloboukem o zem.

„Vy jste prudký, já jsem tvrdohlavý,“ poznamenal klidně Alexandr. „U mě s hněvem nepořídíte. Hovořme a uvažujme, jinak odjedu.“

A Caulaincourt slyšel, jak si jeho panovník povzdechl:

„Váš císař Alexandr je tvrdohlavý jako mezek. Když něco nechce slyšet, dělá hluchého. Ta ďábelská záležitost se Španělskem mě přijde draho!“

Nakonec Napoleon i Alexandr ustoupili a byla podepsána dohoda. Rusko se může zmocnit Finska a dunajských provincií a nechá Francii volnou ruku ve Španělsku. Co se týče Rakouska, pokud se k rozdělení zachová zdrženlivě, nebo pokud se odváží zaútočit na francouzské císařství, car a Napoleon spojí proti němu své síly.

Napoleon se pokusil promluvit si s carem o eventuálním sňatku s vekovévodkyní Kateřinou, ale náhle se začal ostýchat a netroufal si o tom dál mluvit. Odpověď na tuto delikátní otázku nakonec dostal Talleyrand:

„Kdyby se jednalo jen o mě, rád bych dal své svolení, ale není jediné, které je třeba získat.“

Kateřina určitě *Buonaparta* nenáviděla, ale v té době nebylo zvykem ptát se dívek na názory na jejich sňatek – a ještě méně, pokud se jednalo o princezny! Ale carovna matka by

nikdy podobný sňatek s „korsickým dobrodruhem“ neodsouhlasila.

14. října, „spokojení se svým uspořádáním“, ale „nespokojení jeden s druhým“, se oba panovníci rozešli na cestě vedoucí do Výmaru, poté, co se spolu před zraky svých generálních štábů objali.

Už se nikdy neměli setkat.

Rakouský kancléř Stadion přijal barona Vincenta, který byl v Erfurtu jako „informátor“ a z právě ukončených rozhovorů vyvodil tento závěr: „Pokud Napoleon nepočítá s válkou, musíme s ní počítat my.“

A toto přiznání nám dokazuje, že odpovědnost za napoleonské války nemůžeme přisuzovat stále jen jedné straně...

S Rakouskem se císař potká u Wagramu, mezitím však musel znovu dosadit *dona José Primera* na trůn. Nicméně španělská válka už nemohla být ve Francii méně populární – a to na všech stranách. Jak vysvětloval Barante, „nejrůznější opozice se shodly na společném bodě: španělská záležitost, sympatická někdejšími rojalistům, vyvolala zájem liberálů“. Co se týče vojáků Velké armády – těch vojáků, kteří budou císaři tolik chybět v letech 1809 a 1812 v bojích proti Rakousku a Rusku – bojovali na opačné straně Pyrenejí bez nadšení. Tady svou krev neprolévali pro francouzskou věc, ale jen proto, aby zachránili korunu pro neschopného Josepha. Během tohoto příšerného tažení se zrodila neposlušnost a jeden důstojník – plukovník de Gonnevillle – zaslechl jednoho muže křičet na císařovu adresu:

„Jednou tak po něm střelit!“

„A navzájem se vinili ze zbabělosti, že to neudělají.“

29. října vyjel Napoleon z Paříže směrem na Španělsko a 3. listopadu shromáždil novou armádu v Bayonne. Když padesát tisíc mužů, jimž teoreticky velel Joseph, opustilo Madrid, v naprosto demoralizovaném stavu se utábořilo za řekou Ebro. Napoleon se s nimi chystal spojit a vrhnout na Španělsko sto padesát tisíc svých nejlepších vojáků.

Než však cokoliv udělal, požádal bratra, aby se už ani nepohnul, dokud nebude Madrid osvobozen od „té chvastounské lži“, jež je schopná zůstat věrná své legitimní monarchii... Tleke – z onoho bezhlavého útěku nazítří po bailénské kapitalaci – se Joseph nijak nepoučil. Dál se považoval za slavného válečníka – a o svém „hrobě“ už mluvit přestal!

Během několika dnů rozdrtil Napoleon díky své taktice levé anglo-španělské křídlo, jemuž velel Blake, pak pravé křídlo vedené Palafoxem a nakonec se vrhl na střed, to znamená směrem k Burgosu, kde operoval markýz de Belveder v čele estramadurské armády. Bessières, Mouton a Lasalle prolomili obranu a Španělé prchli k Madridu. Jakmile byla překročena divoká Sierra de Guadarrama, bylo do hlavního města, co by kamenem dohodil, a ve stanu postaveném u městských bran přijal Napoleon 3. prosince kapitulaci Madridu.

Co teď s Josephem, který dostal povolení přijet za svým bratrem? *Don José Primero* navrhl císaři svou abdikaci a Napoleon se dopustil největšího omylu, že jeho rezignaci odmítl. Později toho hořce litoval:

„Byl to ten nejneschopnější člověk, přesný opak muže, kterého jsem potřeboval!“

A Joseph se tedy znovu stal králem k neštěstí všech – s výjimkou milovníků býčích zápasů, které znovu zavedl a na něž s vášní hodnou opravdového Španěla chodil. Pln dobré vůle se spolu se svým generálním štábem zúčastňoval procesí a předstíral, že mu chutná příliš masná rýže po valenciánsku, ačkoliv se mu po ní zvedal žaludek. To ovšem nezabránilo většině lidu, aby ho nepovažovala za španělského krále „z vůle ďábla“ nebo aby o něm nemluvila jako o „korunovaném otrokovi“.

Mezitím se Napoleon rozhodl vyhnat Angličany z celého poloostrova. Sir John Moore přešel z Portugalska do Španělska s třiceti tisíci muži a pět tisíc červených uniforem se vylodilo v La Coruni. „Chtějí ze sebe dělat furianta,“ řekl císař Joséphině. 22. prosince rychle opustil zámek Chamartin. Pokud chtěl vyrazit naproti nepříteli pochodujícím na Madrid, odrazit ho a zatlačit zpátky do moře, musel opět přejít Sierru...

Byl to příšerný pochod.

Když ještě téhož dne přijel na úpatí Sierry de Guadarrama, dozvěděl se, že předvoj, zaskočený bouří a oslepený sněhem, ustoupil. Císař vydal všem vojákům rozkaz, aby se chytli v podpaží, aby je neodnesl vítr. Jízda musela sesednout a postupovat kupředu stejným způsobem. Koně vedli jezdci za uzdu za sebou. Napoleon se nechal vyzvednout na dělovou lafetu, na níž se rozkročmo posadil. Generální štáb ho napolodil. Postupovali jsme v tomhle groteskním seskupení,“ vy-

právěl Marbot, „a konečně se nám podařilo dorazit ke klášte-ru stojícímu na vrcholu hory.“

V následujících dnech šílený, nesmyslný a nelidský pochod uprostřed rozpoutaných živlů pokračoval. Napoleon zrychloval krok, trpěl a trápil se stejně jako jeho muži a tvářil se, že neslyší jejich kletby.

28. prosince předjel císař všechny jednotky a zamířil k Valderas. Jízdní hlídka jen s obtížemi stačila jeho pekelné jízdě. Jezdci s sebou vedli za uzdu několik osedlaných koní. Císař byl ve skutečnosti prachšpatným jezdcem, na koni seděl nejistě, a proto s sebou císařští myslivci z doprovodu vozili vždy pět nebo šest náhradních koní, a když císař se svým koněm upadl, okamžitě ho zvedli do sedla jiného osedlaného koně.

Když dorazil do Valderas, dozvěděl se, že se anglické jezdeckto právě stáhlo. Lilo teď jako z konve a cesty se proměnily v bahnisko. Z celé pěší gardy se do večera dostalo do Valderas jen sto mužů.

2. ledna 1809, krátce předtím, než císař dorazil do Astorgy, dostal několik depeší: Rakousko začalo zbrojit a ochlazení carových vztahů se potvrdilo. Nejvýznamnější zprávou však bylo, že se Fouché a Talleyrand – kteří se nemohli ani vystát – smířili. Nikdo nevěřil svým očím! 20. prosince 1808 je bylo vidět, jak se spolu vedou v podpaží a přátelsky rozmlouvají. Jaké spiknutí chystají? Někteří lidé tvrdili, že zaslechli vévodu z Otrantu, jak během tohoto večera říká:

„Šílenec, rozpoutal válku všude!... Je nutné s tím skoncovat!“

Talleyrand zase znovu opakoval, že neschvaluje španělskou válku, ačkoliv ji předtím císaři – proradně – doporučoval... Fouché, který ve svých *Pamětech* tvrdil, že on také Napoleona na španělské nebezpečí upozorňoval, jistě myslel na eventuelní smrt císaře – císaře bez dědice. Nová válka s Rakouskem se zdála být nevyhnutelná a Napoleon vypuzení Joséphiny odkládal na později! Mysleli Talleyrand a Fouché, jejichž zájmy se sblížily, že by Murat nebo Bernadotte mohli Napoleona vystřídat?

Mysleli už na konci roku 1808 na pád boha? Pád, za který by vděčili kulce, o níž se mluvilo tak často, když se Napoleon postavoval střelbě nepřátel, a která, podle oblíbeného Napoleonova rčení, pro něj „ještě nebyla ulita“?

Císař cítil nebezpečí a rozhodl se urychleně vrátit, necháváje na Soultovi pronásledování Angličanů – ostatně nepřítel energické, protože místo aby je rozdrtil, nechal je v La Coruni opět nalodit. Napoleon se rozjel do Paříže. „Předjel mě tryskem Savary,“ vyprávěl Thiébault, „který jel po stejné cestě jako já, a pak císař, pohánějíci ranami biče pobočnickova koně a bodáním ostruh toho svého... Teprve za hodnou chvíli se pak objevili Duroc a jeden mameluk... Ve stejné vzdálenosti za nimi jel tryskem jeden krajník snažící se neztratit krok, a konečně čtyři další vojáci jedoucí na pokraji sil...“ S tímto doprovodem urazil Napoleon za pět hodin sto dvacet kilometrů a devatenáctého přijel do Bayonne.

Nechal za sebou nejlepší vojáky – ty od Slavkova, Jeny a Friedlandu, kteří mu budou tolik chybět u Wagramu!

Nešťastníci museli prodělat tu nejstrašnější z válek. „Viděl jsem francouzské důstojníky,“ vyprávěl kapitán François, „vojáky a dokonce ženy s břichy rozříznutými od podbřišku po žaludek, s uřezanými nadry, muže rozříznuté na dvě půlky – mezi dvěma prkny – a s uřezanými orgány nacpanými do úst, jiné pohřbené zaživa až po ramena a další pověšené za nohy v krbecích a s ohořelými hlavami.“

Ti, kteří přežili, sami přijali metody tohoto nelidského boje.

„Jaká válka!“ povzdychl si jednoho dne Lannes. „Být nucen zabít tolik čestných a dokonce statečných lidí! Vítězství přináší zármutek!“

Za Pyrenejemi byly úspěchy brzy vystřídány porážkami a Napoleon později – příliš pozdě – konstatoval:

„Tato nešťastná válka mě zničila. Všechny okolnosti mých porážek se odvíjejí od tohoto fatálního uzlu. Zkomplikovala mé nesnáze, rozdělila mé síly a zničila mou pověst v Evropě.“

27. ledna 1809 byl jako první povolán do Tuileríí Fouché a pod přísnou důtkou ohnul hřbet. Ale císař ho nepropustil. Příliš ho potřeboval a odmítl na něj aplikovat své heslo: „Člověk musí propustit v nemilosti ty, které už nemůže odměnit.“

Nazítří přišla řada na Talleyranda. Cambacérès, Lebrun, Montesquiou, Decrès a Fouché scéně asistovali.

Byla strašlivá.

Napoleon nejprve prohlásil, že ministři musí „přestat vyjadřovat svobodně své myšlenky“, a upřesnil, že se musí považovat jen za pouhý odlesk svého panovníka. Jestliže o něm „pochybují“, zrazují ho! Pak se císař, dštící oheň a síru, začal

procházet mezi krbem a konzolí, o níž se opíral princ bénéventský, „bledý jako smrt“. Neodvážil se odpovědět.

„Nemít nic společného se španělskou válkou? Už jste zapomněl, jak jste mi radil obnovit politiku Ludvíka XIV.? Zapomněl jste, že jste byl prostředníkem při všech jednáních, které vyústily v současnou válku? Jaké máte plány? Co chcete? V co doufáte? Jen si to troufnete vyslovit! Zasloužíte, abych vás rozdrtil jako červa! Moc na to mám! Ale příliš vámi pohrdám, než abych si s tím dal tu námahu! Och, jste darebák v hedvábných punčochách!“

Talleyrand zbledl, ale stále mlčel.

Netečně, s tváří bledou jako sádra hleděl na Napoleona, který ho po tři strašné hodiny zahrnoval nadávkami. Protože ho chtěl ranit ještě víc a protože ho hluboce rozčilovalo, že jeho nadávky a urážky Talleyranda mijejí, vrhl mu císař do tváře poslední pohanu:

„Neřekl jste mi, že vévoda de San Carlos byl milencem vaší ženy!“

Tentokrát Talleyrand odpověděl slavnými drzími slovy, která Napoleona odzbrojila:

„Ve skutečnosti jsem nevěděl, sire, že by toto hlášení mohlo být prospěšné slávě Vašeho Veličenstva i mojí!“

Napoleon nevěděl, co na to odpovědět. Zamířil ke dveřím, odkud se zadíval rovněž na Fouchého a pohrozil:

„Vězte, že pokud někde přežije revoluce, kterou jste zaseli, rozdrtí vás první!“

Talleyrand musel mít také poslední slovo. A tak, když odcházel, svěřil se zkoprnělým svědkům:

„Je velká škoda, pánové, že tento velký muž je tak špatně vychovaný.“

V předpokoji se ho Ségur zeptal, proč schůzka trvala tak dlouho. Bývalý biskup ho vzal za rukáv a stručně odpověděl:

„Jsou věci, které se nikdy neodpouštějí.“

Hned následující den se Talleyrand sešel s Metternichem. Odložil masku, jak řekl vyslanec, a oznámil mu:

„Ta chvíle přišla... Myslím, že je mou povinností vstoupit do přímého jednání s Rakouskem.“

A pro začátek požádal rakouského diplomata o několik stovek tisíc franků. Metternich ocenil zradu na pouhých čtyřech sta tisících. Metternicha navštívil také Fouché, ale netroufal si šikmat o peníze. Spokojil se jen tím, že ironizoval:

„Až vás porazí, zbude mu Rusko... a pak Čína!“

Protože Velká armáda spadla do španělské pasti, císař musel vybudovat novou sílu. Princové z rýnské konfederace přislíbili, že svému ochránci poskytnou sto tisíc mužů. Ale jak se tito sasští, bavorští a württemberští vojáci zachovají v boji? Když povolá do zbraně odvodový ročník 1810, postaví pod bojové zástavy část Francouzů, jimž v posledních třech letech přál osud a odvod se jim vyhnul, a stáhne několik armádních sborů ponechaných v Německu, může císař počítat, včetně gardy povolané ze Španělska, s dvěma sty padesáti tisíci až dvěma sty osmdesáti tisíci muži, z nichž však většina nikdy nebyla v boji. A navíc bude muset poslat jednotky princů Eugènovi, který se s rakouskou armádou také určitě střetne!

Ve Vídni vláda, armáda i lidé po válce dychtili. Rakouský císař mohl shromáždit tři sta tisíc mužů mnohem nadšenějších při myšlence, že budou bojovat jen s francouzskými branci a nováčky.

Ve středu 12. dubna přijel do Tuileríí kurýr poslaný Berthierem: Rakušané překročili Inn a obsadili Mnichov. Bavorský král musel uprchnout...

„To je válka,“ vzdychl císař.

Opět se bude muset bit, jako pokračování míru, který ho dovede až k porážce... Rozhodl se, že vyrazí před úsvitem.

„Jedu do Vídně, sám se svými malými rekruty, se svým jménem a ve vysokých botách.“

WAGRAMSKÝ ZÁZRAK

*Ve válce člověk musí hlásit důraz
na překážky, aby je mohl překonat.*

NAPOLEON

V Bavorsku oznamovalo u každé divize jedenadvacet dělových výstřelů císařův příjezd a před nastoupenými jednotkami byl za doprovodu bubnů čten tento text: „Vojáci, území konfederace bylo narušeno. Rakouský generál chce, abychom uprchli před jeho armádou a abychom mu přenechali naše spojence. Přijel jsem rychlostí blesku. Vojáci, byli jste se mnou, když rakouský panovník navštívil na Moravě můj tábor. Slyšeli jste, jak se dovolává mé shovívavosti a přísahá mi věčné přátelství. Vítězové tří válek, Rakousko vděčí za vše naší velkomyslnosti a třikrát se dopustilo křivopřísežnictví! Naše minulé úspěchy jsou jistou zárukou vítězství, které nás čeká. Vzhůru tedy, ať v nás nepřítel pozná své přemožitele!“

Čtyřdenní tažení započalo. Pouhé čtyři dny, během nichž se Napoleon stal opět generálem Bonapartem! A s armádou složenou – zopakujme si to – z velké části z nováčků a německých vojáků.

Ve středu devatenáctého přijel do Ingolstadtu a prozkoumal místo na soutoku Dunaje a Abensu, jež se stane bojištěm u Abensbergu. Unaveně se posadil do křesla, které mu přinesl jeden pekař – na místo, kde je dnes umístěn pamětní kámen – a díval se, jak před ním defilují jeho jednotky, které provolávaly „takové vivat, jaké jsem nikdy předtím neslyšel“, jak vzpomínal generál Chlapowski.

Setmělo se, když císař přijal ve svém táboře jednoho plukovníka rakouského generálního štábu, který byl zajat a nevěděl, ke komu ho přivedli. Napoleon ho pozval, aby se posa-

dil k němu a vyptával se ho na pozice rakouských divízi. Plukovník začal odpovídat, ale vzápětí se zarazil:

„Nemůžete chtít od důstojníka generálního štábu, aby informoval protivníka.“

„Nemějte strach,“ řekl císař, „já už stejně všechno vím.“

A začal rychle a přesně vypočítávat detailní rozmístění jednotlivých sborů a jména jednotek, z nichž se sbory skládaly. Rakouský plukovník užasl nad tím, že nějaký obyčejný důstojník francouzského předvoje je tak dobře informovaný, a zvolal:

„S kým mám tu čest?“

Císař vstal, smekl klobouk a odpověděl:

„S panem Bonapartem.“

Ještě týž večer přijel ze Španělska do vohburského zámku, jenž se stal císařovým „palácem“, maršál Lannes. Napoleon ho vřele přivítal. Lannes byl jediným z jeho někdejších druhů ve zbraní, kterému nadále tykal jako kdysi. Maršál byl sklíčený. Obléhání Zaragozy se protáhlo na dvaapadesát dní a bylo strašné. Zahynulo při něm čtyřiapadesát tisíc obyvatel. Město se proměnilo v trosky.

„Nevím, jestli je to politická válka,“ svěřil se Lannes, „ale je to válka nehumánní a nerozumná, protože chceme-li v ní zvítězit, musíme vyvraždit celý bránící se národ a to bude dlouhé a smutné. Svědomí je důležitější než síla.“

Napoleon se pokusil hájit. Byl to on, kdo tuto válku začal?

„Sire, přirovnávají vás k Čingischánovi a Francouze k Mongolům!“

K čertu se Španělskem! Teď se jedná o Rakousko!

„Budeš mít velké poslání,“ slíbil mu Napoleon, aby ho uklidnil. „Kdo zná cestu na Vídeň lépe než ty? Ve Vídni si promluvíme o podmínkách míru, který Rakousko nebude moci porušit!“

Ale Lannes byl skeptický. Zdálo se mu nemožné obnovit v Evropě mír, dokud francouzští vojáci a jejich spojenci nebudou na stráž od Varšavy po Madrid. Aby přijal velení, musí mu císař svěřit ty nejlepší jednotky.

„Sire,“ zamumlal nakonec, „udělám vše, co mi přikážete.“

Nazítří – 20. dubna – se Lannes stal hlavním strůjcem vítězství v bitvě u Arensbergu, v níž rozřízl rakouskou armádu ve dvě. Během čtyřiceti hodin ztratil arcivévoda Karel víc než třináct tisíc mužů.

Rakušané se přes bažinatou pláň stáhli k Řeznu, ale Napoleon je začal pronásledovat až následující den. Proč takový odklad? Skličovala ho čím dál strašnější vize války? Zděsil se těch hromad mrtvol? Byla to únava? Pokud neznal míru v práci, která, jak často říkal, byla jeho živlem, věděl, co je to tělesné vyčerpání! 23. dubna pokračoval v pochodu na Řezno. Bylo ho vidět, jak odvážně postupuje k vysokým a silně hájeným městským hradbám. Chtěl snad, jako to právě udělal Lannes, vztyčit osobně žebřík? V tu chvíli ho kulka vystřelena z hradeb zasáhla do paty a „poranila“ mu achillovku, jak napsal Joséphiné. Přiběhl doktor Yvan.

„To mohl střílet jen nějaký Tyrolák,“ řekl císaři. „Ti jsou hrozně šikovní.“

Císař odmítl místo opustit, posadil se na buben, nechal se obvázat a přes protesty všech opět vsedl na koně a aniž se obul, připojil se k Lannesovu sboru. Vojáci, kteří se o této události dozvěděli, mu dlouho provolávali slávu. Povzbuzené jednotky se vyřítily k útoku na město, které brzy začalo hořet. Za „smutného světla požáru“ skončil čtvrtý den tažení.

Nepřítel při ústupu k Čechám překročil Dunaj, nechal pravý břeh císaři a zamířil směrem k Wagramu, vesničky ležící severně od Vídně, takřka před jejími branami. Cesta do hlavního města byla otevřena. Díky válečníkům obou stran bude brzy poseta mrtvolami.

Vídeň kapitulovala 13. května a ještě týž den odjel Napoleon v Lannesově doprovodu na průzkum dunajských břehů. Směrem po proudu se řeka plná malých ostrůvků rozdělovala na několik ramen. Jedno z nich obtékalo ostrov velký šestkrát čtyři kilometry.

Byl to ostrov Lobau, který vstoupil do historie.

Rakušané, kteří na levém břehu shromáždili sto padesát tisíc mužů, tento ostrov neobsadili, a proto si císař – jako by se chystal hájit Vídeň – vybral toto místo, aby mohl překročit řeku a zaútočit na arcivévodu.

Měl jsem příležitost tento ostrov projít křížem krážem a hledat stopy, které zde zanechala napoleonská armáda, která tu pobývala sedm týdnů v předvečer bitvy u Esslingu a nazítří po bitvě u Wagramu.

Ostrov byl kdysi vyhrazen arcivévodům k lovu a i dnes je ještě porostlý hustým lesem oplývajícím zvěří, do něhož se

rádi ukrývají vídenští milenci... Po celém Lobau voní ke konci května kvetoucí akáty. Pevné kamenné břehy dnes spoutávají prudký a vrtošivý proud tohoto velkého dunajského ramene. Sám Dunaj dosahoval v roce 1809 naproti vesnici Kaiser Ebersdorf šířky sedmi set metrů. Nejmenší rameno, široké pouze sto metrů, které obepínalo ostrov jako široká smyčka, nebylo napojeno přímo na hlavní tok řeky, ale díky četným dunajským záplavám v něm nebyla stojatá voda, jak by se na první pohled zdálo. Když má člověk štěstí a může zde pobývat v květnu – a to byl můj případ – vytvoří si takřka iluzi, alespoň na některých místech, že vidí malé dunajské rameno tak, jak se nabízelo císařovým očím. Pouze ostrůvky, jimiž bylo kdysi poseto, se dnes pojí buď s Lobau nebo s pevnou zemí.

18. května překročila Molitorova divize o síle pěti tisíc mužů velké rameno a bez velkých obtíží vyhnala z ostrova několik rakouských jednotek, které se tam nacházely. Okamžitě se mohlo přikročit ke stavbě dvou pontonových mostů, které umožnily armádě přejít nejprve velké rameno, dostat se na Lobau a odtamtud pak přejít na levý břeh řeky.

Ještě téhož dne, 18. května, opustil Napoleon Schönbrunn a usadil se v Kaiser Ebersdorfu, aby mohl osobně dohlížet na stavbu mostů.

Brzy překročil řeku a ocitl se přímo naproti vesnici Aspern. Před ním se táhla „nádherná rovina“. Jeden svědek zaslechl Berthiera, jak několik dní předtím říká:

„Hle, jak krásný taneční sál. Roztančíme v něm Rakušany.“

Skutečně se tam táhla rovina bez jediné nerovnosti, která končila na severu, asi deset kilometrů od Dunaje, vyvýšeninou: wagramskou plošinou. Francouzům se naskytl pohled na dvě zvonice, které asi tisíc metrů od řeky označovaly, podobně jako dnes, střed dvou vesnic – Aspernu a Esslingu – obsazených nepřítelem.

Levému křídlu ve směru na Aspern velel Masséna, pravému křídlu ve směru na Essling Lannes. Na ochranu týlu musel císař ponechat polovinu svých sil. Poslat osmdesát tisíc mužů přes dva mosty a vystavit je střelbě Rakušanů však přesto vypadalo jako šílenství. Napoleon to přiznal:

„Byla to chyba postavit přes malé rameno jen jediný most.“

„Mohu s vámi mluvit upřímně?“ zeptal se Lannes se zleu předtuchou, když za úsvitu neděle 21. května vsedal na koně

Nemám z téhle záležitosti dobrý pocit, ale ať to dopadne, jak chce, bude to moje poslední bitva. Kupředu! Na koně, pánové!“

Devadesát tisíc Rakušanů se vrhlo vstříc Francouzům, kteří po malém mostě vycházeli na břeh. „Blesk zasáhl naše jednotky,“ prohlásil jeden voják. Následovalo krveprolití. Vesnice byly pětkrát dobyty a zase ztraceny. Na bojišti se neustále objevovaly nové a nové nepřátelské jednotky, zatímco Francouzi se nedali do tance s kadencí veletoku, ale potůčku. Císař nemohl použít obvyklé taktiky – zničit střed nepřítele a pak se pustit do obou křídel. Francouzským vojákům chyběly posily, a tak se museli bít jeden proti čtyřem v záplavě železa, které na ně chrlilo tři sta arcivévodových děl.

Vraždění pokračovalo celé hodiny. Setmělo se a plameny z obou hořících vesnic osvětlovaly pláň, na níž se děla odmlčela. Posily neustále přecházely ostrov a směřovaly na levý břeh. Ale za svítání 22. května mohl císař postavit proti devadesátitisícové armádě arcivévody Karla stále jen třicet čtyř tisíc mužů. Den opět nezačal nijak oslnivě. Zdálo se, že Rakušané chtějí ukončit boj, alespoň před oběma vesnicemi. Za dělostřelecké palby se stáhli směrem k Wagramu. Arcivévoda si už už myslel, že je bitva prohraná, když s úžasem spatřil, jak francouzský útok zpomaluje a slábne, až se zastavil docela.

Co se stalo? Nejen že byl poškozen malý most, ale velký most – připomeňme si, že byl dlouhý 700 m – spojující ostrov s pravým břehem byl právě stržen. Nepřítel proti němu poslal těžké lodě naložené kamením a kmeny stromů, které fungovaly jako beranidlo, most strhly a zbytek dokonal mimořádně prudký proud Dunaje.

Už předcházející večer byl most zasažen a poškozen, ale trhlina byla rychle opravena. Tentokrát byla škoda neopravitelná. Celý most byl stržen, zatímco dělostřelectvu a vojákům začala docházet munice. Kdyby bitva pokračovala, děla by musela zmlknout. Musí se proto stáhnout na ostrov, kde se opevní do doby, než budou použita pro další bitvu. Ústup se uskutečnil, zatímco Lannes dostal rozkaz jen odrážet nepřítele a prozatím se zastavit v místě, kde se táhl příkop spojující Aspern a Essling. Rakušané se dozvěděli o důvodech, které zastavily útok nepřítele, zajásali a zuřivě se vrhli na francouzskou armádu ustupující spořádaně k Dunaji.

Kolem císaře, generálního štábu a gardy padal déšť kulí, po kterém řídly jednotlivé řady. Císař nepohnutě sledoval dalekohledem pohyb jednotlivých sborů. Defilovaly kolem něj celé pluky raněných vracejících se z boje.

Když mezi nimi zahlédl někoho zdravého, okamžitě ho poslal zpátky do deště střel. Napoleonův kuň náhle zaržál: byl zasažen. Z řad vojáků se zvedl výkřik:

„Složíme zbraně, jestli se císař okamžitě nestáhne dozadu!“

Císař poslechl – ale o chvíli později se vrátil a postavil se k malému mostu, který byl opraven a teď sloužil ke spořádanému ústupu. Na levém břehu bohužel zůstalo šestnáct tisíc mrtvých – padl takřka každý druhý voják! Arcivévoda ztratil dvacet sedm tisíc mužů a nebyl o nic větším vítězem, protože zaujímal stále stejné pozice jako před bitvou.

Náhle Napoleon zbledl. Spatřil, jak kolem nesou na nosících Lannese těžce zraněného dělovým nábojem, který mu rozdrtil obě nohy. Císař sesedl z koně, nechal položit nosítka na zem, klekl si k nim, objal starého druha a vypukl v pláč:

„Montebello, poznáváš mě?“

„Ano, sire, ztrácíte nejlepšího přítele.“

„Ne, ne! Ty budeš žít!“

Když vstal, měl vestu celou umazanou od přítelovy krve.

„To mi draze zaplatí!“ řekl, a zatímco Masséna dokončoval ústup, nasedl do lodě a vrátil se na pravý břeh Dunaje.

Po celou jízdu mlčky stál stranou na přídi. Noc byla tmavá a bylo slyšet jen vesla rytmicky šplouchající o hladinu. Několik důstojníků, kteří jeli spolu s císařem, respektovalo jeho bolest a mluvilo spolu jen šeptem. Když dorazili k pravému břehu, císař se ztěžka opřel o Savaryho paži a po cestě plně děr a temných stínů kráčel k domu v Kaiser Ebersdorfu, kde byl nově zbudován jeho hlavní stan.

Nazítří ráno bylo jeho první myšlenkou poslat na ostrov Lobau loď a dopravit maršála Lannese do Kaiser Ebersdorfu do chudého patrového cihlového domu, který stále ještě existuje na konci Mailergasse. Larrey uřízl raněnému nejprve jednu nohu, pak mu však musel amputovat i druhou a po několika dnech se zdálo, že bude slavný voják zachráněn. Ale v noci z 27. na 28. května se také díky horku objevila gangréna a raněný začal blouznit.

Napoleon přispěchal z blízkého zámku, v němž se na čtrnáct dní usadil.

„Nemusím tě prosit, aby ses postaral o mou ženu a děti,“ řekl mu maršál, „protože umírám pro tebe a tvoje sláva ti přikazuje ochraňovat je.“

Pak se Lannes obrátil k císaři s prudkými výčitkami:

„Právě ses dopustil velké chyby, a i když tě připravila o nejlepšího přítele, nepoučil ses z ní. Tvoje ctižádost je neukojitelná. Doplatíš na ni. Bez slitování, bezdůvodně obětuješ muže, kteří ti slouží, jak nejlépe dovedou, a když umřou, není ti jejich líto. Všichni tě zradí, opustí. Pospěš si skončit s touto válkou, to je přání všech.“

Lannes žil ještě tři dny. „Má drahá sestřenice,“ napsal 31. května Napoleon vévodkyni de Montebello, „maršál zemřel dnes ráno na následky zranění, která utrpěl na poli cti a slávy. Moje bolest je stejná jako vaše. Ztrácím nejlepšího generála své armády, člověka, který mi byl po šestnáct let druhem ve zbraní a kterého jsem považoval za nejlepšího přítele...“

„Ať snídal, obědval nebo večerel,“ vyprávěl Roustam, „slzy mu tekly...“

17. května, čtyři dny před bitvou u Esslingu, vydal císař v Schönbrunnu dekret, jímž připojoval Řím a pontifikální státy k císařství. Několik dnů předtím nadiktoval svou vůli:

„Ať předloží papeži následující ultimátum: buď se připojí k obranné a útočné lize proti nepřátelům Francie, nebo dojde k roztržce. Když papež odmítne, znamená to, že chce válku a prvním výsledkem tažení bude změna vlády.“

A papež odmítl.

Ráno 10. června připadal papeži krok francouzských hlídek patrolujících ve Věčném městě ještě vojačtější než obvykle. Neustále tryskem přijížděli a odjížděli kurýři... Náhle se ozvala dělostřelecká salva, která rozehvěla skla oken Andělského hradu, a papežská zástava pomaličku začala klesat dolů. Vzápětí na stožáru zavlála vítězně francouzská trikolóra.

Schönbrunnský dekret právě vstoupil v platnost. Řím se stal francouzským městem. Pius VII. se vyklonil z okna a pocítil závrať, když zaslechl slova, která z jeho bezmocných a stařeckých rukou vytrhla svaté město, jež dostal do úschovy. Do očí mu vhrkly slzy. Otevřely se dveře. Ministr kardinál Pacca se mu vrhl do náruče s bolestným výkřikem:

„*Consummatum est!*“

Pius VII. odpověděl svými zbraněmi. Má vydat exkomunikační bulu *Quum memoranda*? Pacca si vzal slovo:

„Svatý otče, pozvedněte oči k nebi, pak mi dejte rozkazy a buďte si jist, že to, co vyjde z vašich úst, bude vůle boží...“

Muž, jenž byl ještě před několika lety jen obyčejným knězem, poklekl a pak podepsal text, jímž Napoleona exkomunikoval z církve.

Zpráva o připojení Říma k francouzskému císařství a o vzniku departementu *Bouches-du-Tibre* s Římem jako hlavním městem sice možná způsobila, že si Evropa přála Napoleona porazit o to víc, ale svým způsobem vyvážila zprávu o esslingské porážce. Muž schopný jediným škrtem pera převzít vládu nad Věčným městem není ani v nejmenším poražen! A to tím spíš, že trikolóra dál vlála nad Vídní...

Essling ovšem nebyl ani porážkou: Rakušané mluvili o vítězství u Aspernu. 22. květen 1809 rozechvěl naději císařovy nepřátele ve Francii na předměstí Saint-Germain a v celé Evropě. Anglie už plánovala invazi na kontinent a představovala si opětý nástup Bourbonů na trůn. Pruský ministr války Scharnhorst napsal svému králi: „Nechci sestoupit do hrobu s poskvřněnou ctí, a takový bych dozajista byl, kdybych neporadil Vašemu Veličenstvu, aby využilo této příležitosti a vyhlásilo Francii válku. Chcete, aby vám vítězné Rakousko vrátilo vaše území jako milodar?“

„Ještě jedno vítězství Rakouska a udělám to,“ odpověděl Fridrich Vilém opatrně.

Nazítří po bitvě u Esslingu se car rozhodl nedodržet erfurtskou smlouvu. Neměl by pozvednout zbraně proti Rakousku, protože císař František je původce agrese, která rozhodla o rozpoutání nové války? Ne! Ani se nehne a také si počká na „druhé vítězství“.

„To už není spojenectví,“ konstatoval hořce Napoleon.

Všichni doufali ve štvanci a císař to předpověděl těmito lapidárními slovy:

„Všichni si dali schůzku na mém hrobě, ale neodvažují se na ni přijít!“

Čekali na Wagram...

Arcivévoda Karel předpokládal, že se císař dopustí stejného šílenství, které ho přivedlo k Aspernu a Esslingu – že nechá armádu opět překročit řeku a bojovat s Dunajem za

řády. Ale místo aby zaútočil – a rakouské vítězství na ostrově Lobau by mohlo být rozhodující – dal rovněž přednost vyčkávací taktice. Je pravda, jak řekl Napoleon, že obě strany si musely vylízat rány... A tento odklad znamenal rakouskou prohru!

Aby opevnil ostrov, jenž měl sehrát roli výchozí základny příští ofenzivy, dal Napoleon příkaz nahradit pontonové mosty postavenými na dřevěných pilotech. Děla nechal rozestavit do baterií jak na pravém břehu řeky, tak i na ostrůvcích na Dunaji a na ostrově Lobau. U ústí velkého mostu na ostrově bylo opevnění tak rozsáhlé, že odolalo času. Zarostlo sice stromy, ale stopy po této pevnosti zůstaly naproti vídeňské naftové rafinerii dodnes.

Císař rovněž přikázal postavit na levém břehu před majím mostem tři věže. Jedna z nich ještě stojí. Je sice zarostlá chocholem zeleně, ale uprostřed roviny je dobře viditelná. Na zboření dvou zbývajících věží bylo nutné použít buldozery.

Díky Eugènovým Italům, Macdonaldovi, který právě porazil arcivévodu Jana, a díky Marmontovu sboru, který sem dorazil z Dalmácie, disponoval teď Napoleon sto padesáti tisíci muži a šesti sty děly. Arcivévoda Karel shromáždil u Wagramu sto šedesát tisíc mužů a jeho dělostřelectvo bylo rovněž pozoruhodné.

Arcivévoda, zaslepený stavbou tří věží, očekával, že podobně jako 21. května se francouzská armáda vrhne směrem na Aspern a Essling. „Věřil, že myš vyběhne z díry, do které zalezla,“ řekl císař. Proto rakouský generalissimus také vybudoval „jedno opevnění za druhým“ spojující Aspern a Essling fortifikačním systémem, který, alespoň jak věřil, mu umožní vítězně odrazit útok. Další, izolovanější opevnění dal postavit mezi Esslingem a Grossenzersdorfem.

Napoleon se však rozhodl překročit malé dunajské rameno dle proudů – tentokrát za pomoci tří nebo čtyř pontonových mostů – aby mohl s jádrem svých sil obejít Aspern, Essling a jejich mocná opevnění. Chtěl zaútočit na nepřítelovo levé křídlo a dostat se na wagramskou plošinu, relativně prázdnou – alespoň jak doufal. V podstatě se jednalo o široký obchvatný manévr kolem Aspernu, Esslingu a Grossenzersdorfu.

Tento obchvat měl provést z levého křídla Masséna, který v předvečer bitvy zranil pádem z koně a nakonec musel

vyjet na bojiště na lehké čtyřkolce tažené čtyřsprežím – jako maršál de Saxe u Fontenoy. Plán v sobě ovšem skrýval jistě nebezpečí. Kdyby arcivévodu neudrželi ve vesnicích a kdyby přešel do útoku, mohl by proklouznout podél řeky, zmocnit se mostů a odříznout francouzskou armádu od její základny na ostrově Lobau.

Ve středu 4. července se neustále proudící jednotky připojily k Massénově sboru. Byly na ostrově tak namačkány, že se muži vzájemně dotýkali „ze všech stran“. Arcivévodu se ten den dozvěděl, že už proti němu nestojí jen Masséna, ale celá napoleonská armáda soustředěná na ostrově Lobau. Nechal francouzské pozice odstřelovat z děl. Kolem třetí hodiny odpolední vypukla strašná bouřka. Budou muset přeložit útok z pátého na šestého?

„Ne,“ rozhodl císař. „Čtyřiaadvaceti hodinové zpoždění, a budeme mít arcivévodu Jana v zádech!“

Ten skutečně v čele dvaceti tisíc mužů pospíchal k Wagramu.

Francouzi byli promočení tak, jako by Dunaj přeplavali. „Hustý déšť nás brzy promácel až na kost,“ napsal rotmistr gardy Corniquet ve svém nepublikovaném vyprávění. „Ze všech stran hřmelo a dělové náboje a granáty padaly jako kroupy...“ Na ostrov se snesla tma a potopa pokračovala. Ale proudy vody padající z nebe nezabránily, aby bylo přes malé rameno postaveno dalších šest mostů. Uprostřed noci a za prudkého lijáku a krupobití začala armáda překračovat po nových mostech řeku a zaplavovat levý rakouský břeh.

Ve středu 5. července se odehrála bitva u Grossenzersdorfu, která předcházela bitvě u Wagramu.

Armáda pokračovala v pohybu a pluky se dál rozlévaly po pláni – dokonce i tam, kde je nepřítel vůbec nečekal. „V obli dosahujícím až po krk,“ jak upřesnil náš rotmistr, se armáda rozvinula a zaujala pozice. V devět hodin stálo sto padesát tisíc mužů v bojové linii. Dva příští dny měly opět rozhodnout o osudu císařství. Červencové slunce teď hřálo a jeho paprsky vysoušely uniformy. Více než tři sta tisíc vojáků stálo proti sobě. Armáda začala provádět neúprosný obchvat, který byl velmi přesně srovnáván s „obrovskou kosou, jejíž násadu držel Masséna“.

Plán byl proveden na výbornou. Opevněná vesnice Grossenzersdorf – část starého opevnění v ní stále ještě existuje –

byla dobytá ze všeho nejdřív. Pod údery dělostřelectva arcivévodu ustoupil. Na konci odpoledne hrozilo jeho armádě, že bude rozetnuta ve dvě. Zdálo se, že její střed povolí každou chvíli. Císař dal rozkaz Sasům, v jejichž čele stál Bernadotte, aby zaútočili na wagramskou plošinu, u jejíhož úpatí tekla říčka Rüssbach.

Až nás tato slova nemýlí. Plošina je velmi mírná terénní vlna, která se nad okolní pláň zvedá jen o několik metrů. Kdybychom o ní předem nevěděli a jeli po silnici z Wagramu přes Baumersdorf do Neusiedlu, vůbec bychom si neuvědomili, že „dominuje“ potoku, který teče „v půlce svahu“ slavné „plošiny“...

Císař sledoval dalekohledem Sasy postupující kupředu bez obtíží. Věc bude jistě vyřízená ještě před setměním! Za Sasy následovali italští vojáci, kterým velel Macdonald. Když však spatřili na hřbetu plošiny cizí uniformy, považovali Sasy za Rakušany a začali strílet! Bernadottovy jednotky se tak dostaly do dvojího ohně. V jejich řadách zavládl panika. Začaly ustupovat a valily se zpátky směrem k Italům. Ti jejich ústup považovali za útok, udělali čelem vzad a rozprchli se. Před očima užaslých Rakušanů zavládl všeobecný zmatek, který s sebou strhával všechno, co mu stálo v cestě, takže přinutil dokonce i Oudinota, který byl v čele druhého sledu, aby se stáhl a seřadil v nové linii. Touto prokletou smůlou den skončil.

Ten večer, ve stanu postaveném uprostřed pláně v lesíku – dnes toto místo označuje pomníček – nechal Napoleon prokynout svůj hněv. Byl to však on sám, na koho by se měl zlobit! Určitě by všechno dopadlo jinak, kdyby s sebou neměl Sasy a Italy, ale svou armádu od Friedlandu. Místo toho ji nechal kroužit v tom příšerném španělském vosím hnízdě! Uklidnil se, když si uvědomil, že se mu přesto přese všechno podařilo během čtyřiaadvaceti hodin shromáždit celou svou armádu před Wagramem. Zvítězí tedy zítra... V jednu hodinu usnul, ale ve čtyři hodiny ráno onoho 6. července jej probudila prudká kanonáda. Rakušané přešli do ofenzivy, sestoupili z plošiny a zaútočili na Davoutův sbor.

Císař skočil na koně – šedobílého koně jménem Cyrus. Bitva se rychle – tentokrát bitva u Wagramu – rozhořela svou silou. Na frontě dlouhé kolem patnácti kilometrů – takové délky nebylo nikdy předtím dosaženo – spustilo jede-

náct set děl svůj železný uragán. Levé francouzské křídlo, které držel Masséna – násada kopy – se ohnulo. Na osmnáct tisíc mužů jich zaútočilo šedesát!

„Sire,“ oznámil císaři jeden pobočník, „nepřítel postupuje podél Dunaje a ohrožuje náš týl. Celé dělostřelectvo Boudetovy divize bylo smeteno.“

Ani jediný sval se na císařově tváři nezachvěl.

Teď to vypadalo, jako by Rakušané bránili Vídeň a Francouzi jako by chtěli útočit na levý břeh Dunaje. Do prostoru mezi řekou a vesnicemi vpadla rakouská armáda.

„Držte se!“ křikl Napoleon na Massénu. „Bitva je vyhraná!“ Někteří důstojníci si mysleli, že se zbláznil. Ale císař měl pravdu. Tím, že ustoupil doleva a vylákal nepřítele k Dunaji, uvolnil pravé křídlo, které – stále podle původního plánu – mohlo zamířit na Wagram a vytvořit osvobozující průlom. Aby mohla být rakouská armáda rozdělena na dvě části a aby vznikl průlom směrem k „plošině“, shromáždil císař na bitevní linii v délce čtyři sta metrů obrovské dělostřelectvo – sto děl seřazených jako k přehlídce. Byla to slavná wagramská baterie, která vstoupila do historie a zasypala Rakušany smrštější palby. Střed nepřítele ustoupil a do kapsy, která se tam začala tvořit, vrazila za zvuků trumpet jízda. Za ní se vrhla do průlomu Macdonaldova pěchota s vlajícími prapory a za doprovodu bubnů. Vlevo Masséna nejen že odolal naporu, ale dokonce sám zaútočil a hnal nepřítele až do vesnice Breitenlee. Vpravo – na opačném konci kopy – vystoupily Davoutův a Oudinotův sbor po mírném svahu na plošinu, odrazily nepřítele a Davout jako první dosáhl Wagramu.

Mezitím se císař, zmožený únavou a jistý si vítězstvím, natáhl na medvědí kůži a navzdory příšernému hluku spal dvacet minut, chráněný pyramidou bubeníků. Na všech stranách části rakouské armády, pronásledované vítězi, ustupovaly. Wagramský zážrak spěl k závěru. Opravdu to byl zážrak! Stačilo tak málo a byla by to katastrofa! Začalo to v Esslingu před šesti týdny a pokračovalo předešlý den panikou na svazích kopce a dokonce ještě dnes, když musel Masséna ustupovat...

„Cože? Masséna že by ustoupil?“ vykřikl Napoleon.

„Stojí-li osmnáct tisíc mužů proti šedesáti tisícům, může se člověk nakrásně jmenovat Masséna a stejně nezabrání. Možná ještě víc,“ jak říkal Napoleon.

Wagram byl posledním velkým vítězstvím jeho vlády. Ale za jakou cenu! Jaké strašlivé krveprolití! Napoleon bezesporu zvítězil, ale na bojišti leželo víc než padesát tisíc mrtvých nebo raněných.

Císař se vrátil do svého stanu a spal dvě hodiny...

A mezitím co spal, několik stovek mil od Wagramu, v Římě, papeže, který si právě lehl, probudily výkřiky. Slyšel: „Pomoc! Zrada!“ Nějaký zvon zvonil kvapnými údery. Generál Radet a jeho četníci dostali rozkaz zatknout papeže a pokusit se proniknout do papežského paláce.

Když se dozvěděl o své exkomunikaci, císař vykřikl:

„Před chvílí jsem dostal zprávu, že nás papež všechny exkomunikoval, ale tím vlastně exkomunikoval sám sebe. Už žádné ohledy, je to zuřivý blázen, kterého musíme zavřít. Zatkněte kardinála Paccu a ostatní papežovy přívržence!“

Zavřít papeže? Copak už není? Buď jak buď, vykonavatelé zaváhali. Radet zabušil sekerou na dveře.

„Co ode mne chcete?“ zeptal se Pius VII. Radeta, který ještě držel sekeru v ruce. „A proč mě v tuto hodinu obtěžujete v mém příbytku?“

„Svatý otče,“ odpověděl četník, „přicházím jménem francouzské vlády navrhnout Vaši svatosti, aby se oficiálně vzdala světské moci.“

„Nemůžeme se podvolit,“ prohlásil důstojně následník svatého Petra, „ani se vzdát něčeho, co není naše. Světská moc patří církvi a my jsme jen jejími správci.“

Radet tedy pomalu pronesl tato slova:

„Mám rozkaz odvést Vaši svatost.“

Nedali Svatému otci ani čas zajít si pro svůj breviář a o několik minut později posadil Radet svého vězně do kočáru. Ta se poprvé otočila na cestě do zajetí...

Napoleon navzdory svému vlastnímu rozkazu projevil jistý souhlas: „Je to velké šílenství,“ napsal Fouchému.

Rakouský císař požádal o mír. Podmínky předložené vítězi byly strašné. Rakouské území mělo být doslova roztrháno na kusy. Během dlouhého vyjednávání – Napoleon zůstal v Schönbrunnu tři měsíce – se František I. pokoušel bojovat. Byl zdrcený a zcela oprávněně si uvědomoval, že Wagram byl Slavkov. Naopak Napoleon byl mnohem nesmlouvavější

než v roce 1805, ale chtěl, aby Evropa uvěřila, že poskytl Rakousku ještě větší výhody, a hrozil poraženému, že ho přinutí abdikovat. Pokud si chtěl František uchovat svůj trůn – a neobětovat se pro Rakousko – musel se podvolit a podepsat strašnou vídeňskou smlouvu. Bavorsko dostalo Salcburk a varšavské vévodství se zvětšilo o severní Halič. Car jako čestný spojenec, který neudělal nic, dostal jako spropitné čtyři sta tisíc Haličanů – považoval se ostatně za poškozeného a vztekal se, že se varšavské vévodství zakulatilo. Nikdo ho nemusel příliš nutit, aby řekl, že k tomu došlo na jeho náklady! Rakousko se tedy muselo vzdát tří set tisíc kilometrů čtverečních a tří milionů pěti set duší. Terst, Kraňsko, část Korutan a Chorvatska, Istrie a Rijeka byly připojeny k francouzskému císařství a vytvořily spolu s Dalmácií, která byla odebrána Rakousku v roce 1805, *francouzské* ilyrské provincie. František I. tak ztratil přístup k Jaderskému moři. „Chceme Středozemní moře,“ vysvětlil Napoleon. „Chceme udržet nezávislost Turecka.“

Císař se domníval, že tyto strašné podmínky nasadí spolu se zatčením papeže Evropě náhubek.

Dělal si falešné iluze.

Neboť všichni poražení z posledních několika let trpělivě zbrojili a čekali jen na signál, aby „s tím vším skoncovali“, jak jednoho dne řekl Talleyrand. Nebyla snad bitva u Wagramu – opakujme to slovo – jen zázrak? Nebylo ztraceno Portugalsko a nevyvíjely se španělské záležitosti čím dál hůř? Co se týče podřízených panovníků, ti se k velké radosti Evropy považovali za čím dál nezávislejší krále a vzpírali se. Napoleon zcela vážně vyčítal Louisovi, že se z něj stal Holanďan – odmítal se připojit k blokádě, a Josephovi, že se proměnil ve Španěla.

Jérôme se po wagramské bitvě vrátil do Kasselu, když se předtím nechal porazit rakouským generálem Kienmeyerem. Navíc se zlobil, že bratr nepodřídil jeho velení Junota. Proto mu Napoleon, ne bezdůvodně, napsal: „Válčíte jako tyran. Nebudte směšný... Vězte, že ve válce neznám bratra. Bojím se, že od vás nemůžu očekávat nic.“

Rozkouskované Rakousko se nyní stalo mocností druhého řádu. Navštíví Napoleon císařskou rodinu, která se ukrýla v Erlau? Někteří lidé to tvrdili. A arcivévodkyně Marie-Luisa se z toho chvěla hrůzou:

„Ujišťuji vás,“ napsala v té době, „že spatřit tohoto člověka by pro mě bylo větším utrpením než všechna ostatní muka.“ Ale o několik měsíců později to byla právě ona, koho předhodili Minotaurovi.

Každý den v deset hodin dopoledne se císař zúčastňoval přehlídky, která se konala buď vedle schönbrunnského parku naproti dvouramennému železnému schodišti, nebo na dvoře „císařského paláce“, jehož vstupu vévodily napoleonští orlové vztýčení na obou obeliscích. Jsou tam dodnes.

Ve čtvrtek 12. října, zatímco císař prováděl obvyklou přehlídku gardy, překvapil Rappa vzhled mladého Němce s divným obličejem, kterému se podařilo dostat se do blízkosti Napoleona. Slyšeli ho, jak několikrát opakuje, že chce mluvit s císařem. Jeho pravá ruka zůstávala stále zabořená do kapsy redingotu. „Podíval se na mě,“ vyprávěl Rapp, „a jeho pohled mě překvapil.“ Měl krásné modré porcelánové oči. Neznámý byl bledý, ale v jeho zženštilých rysech nebylo nic nepokojivého. Rapp však přesto dal znamení jednomu četnickému důstojníkovi. Muž byl zadržen. Prohledali ho a našli u něj obrovský kuchyňský nůž zabalený do několika listů seděho papíru. Jmenoval se Friedrich Staps.

„Proč jste mě chtěl zabít?“ zeptal se ho císař.

„Zabít vás není zločin, naopak, je to povinnost každého dobrého Němce. Chtěl jsem vás zabít, protože jste utlačovatel Německa.“

Císař nechal svého „vraha“ popravit¹, ale motiv, který mladého Němce vedl k zabití tyrana Evropy, příliš nepochopil. Je to jistě blázen! Připadalo mi, že příliš neví, kdo to byl Brutus,“ napsal Napoleon Fuchému. Ale Staps kašlal na Bruta! Dnes se proti francouzskému tyranovi hrdě pozvedal, podobně jako ve Španělsku, lid zotročených zemí, které chtěly se zbavit jařmo jeho vlády. Napoleon z pokusu o atentát nepochopil, že je tyran utlačující Evropu. Prostě jen konstatoval fakt: je vystaven na milost a nemilost – on a jeho gigantické císařství – dýce nějakého šilence. Proto nutně potřebuje dědice!

Po bitvě u Wagramu možná víc než kdy jindy pocítil touhu

¹ Napoleona mladík zaujal, a proto mu slíbil, že ho propustí na svobodu, když uzná svou vinu a požádá císaře o milost. Staps však kategoricky odmítl vojenský soud ho odsoudil k trestu smrti zastřelením – pozn. překl.

ukovat první článek dynastie. Při pouhé myšlence, že by ho jednoho dne vystřídali a panovali jeho bratři – a dokonce jeho synovci, se rozechvěl odporem... Teprve před nedávnem začal konečně měřit rodinný klan správnou měrou. Jednoho dne, kdy se shromáždila celá rodina, řekl:

„Nevěřím, že by na světě existoval člověk nešťastnější ze své rodiny. Ostatně rekapitulujme: Lucien je nevděčník, Joseph zhyrálec, Louis mrzák a Jérôme uličník.“

A pak kolem sebe opsal rukou kruh a dodal:

„A co se týče vás, mé dámy, víte dobře, jaké jste.“

„Byl to přehled krátký, ale dokonalý,“ řekl jeden svědek této scény.

A Eugène?

„Eugène,“ povzdechl, „nenosí moje jméno. A přes všechnu starost, abych zajistil klid Francie, po mně by následovala anarchie. Pouze můj syn může všechno uvést v soulad.“

V říjnu roku 1809 přestal myslet na své přirozené dědice vyšlé z rodinného klanu, protože Marie Walewská, která přijela předcházející měsíc do Schönbrunnu – a ubytovala se v půvabné vesničce Mödling – mu právě oznámila novinu, která ho učinila nesmírně šťastným: čekala s ním dítě! Takže může dát život! Neschopnost plodit tedy není – jak si rezignovaně myslel – výkupným za genialitu! Teď už o své plodnosti nemohl pochybovat. Se svou milovanou Marií, svou „polskou manželkou“, měl absolutní jistotu! Teď musí udělat vše, aby si pořídil dědice.

Kvůli tomu musí samozřejmě zapudit Joséphinu a zlomit pouta tohoto neplodného svazku.

„Celý život,“ opakoval, „jsem obětoval klid, zájmy a štěstí svému osudu.“

Tentokrát musí obětovat velkou lásku, protože kreolku pořád ještě miloval. „Radím ti, aby sis dávala v noci pozor,“ napsal jí ze Schönbrunnu, „protože během jedné z příštích nocí uslyšíš velký hluk...“

A ona? Jako podváděný muž se Napoleon dočkal spravedlivé odplaty. Joséphina ho milovala čím dál víc. Teď ho dokonce milovala víc než trůn! „Moje touha,“ napsala mu kdysi – a byla to větší pravda než za dob konzulátu – „moje touha a má přání se omezily jen na to, abych tě milovala nebo spíš zbožňovala.“ Už dlouho ho zbožňovala, už dlouho se chvěla obavami, už dlouho věděla, že jednoho dne bude nucena ode-

jit. Ale neplakala proto, že bude muset opustit Tuilerie, plakala při představě, že bude muset opustit *Bonaparta*, jak mu stále říkala. Záleželo jí na muži, ne na císaři!

Jakmile se Napoleon vrátil, zavolal Cambacérèse, aby ho informoval:

„Chci se oženit s nějakým bříchem!“

Své ženě ještě nic neřekl. Teprve 30. listopadu se odvážil rozhodující krok učinit. Joséphina uhodla, že k odsouzení dojde „dnes večer“. Večere proběhla v mlčení, „jak jsem to ještě nikdy neviděl,“ vyprávěl Constant. Pouze jedinkrát přerušil císař ticho hlubokým vzdechem, po němž následovala tato slova adresovaná jednomu důstojníkovi:

„Jaké je počasí?“

Otázka pro něj neměla žádný význam ani důsledek, protože to nevypadalo, že by poslouchal odpověď.

Konečně vstal od stolu. Císařovna jej pomaličku následovala a na ústa si tiskla kapesník, „jako by chtěla potlačit vzlykot“.

Tiše se ho zeptala:

„Takže je konec?“

Napoleon se jí pokusil vysvětlit situaci:

„Moje dynastie nepřetrvá, pokud nebudu mít dítě.“

Samozřejmě... Ale copak nemá synovce?

„Mí synovci mě nahradit nemohou. Národ by to nepochopil. Dítě zrozené v purpuru, na trůně, v Tuileriích je pro národ a pro lid něco jiného než syn mého bratra.“

Zdálo se, že nešťastná žena – „žena v celé síle toho slova“, jak říkal císař – ztrácí rozum.

„Tisknete mě příliš silně,“ šeptala o chvíli později, když komorník Bausset pomáhal Napoleonovi odnést *omdlelou* Joséphinu do jejích pokojů.

Komedie, kterou nenapravitelná kreolka se hrála, ovšem znamenala, že by skutečně necítila obrovskou bolest.

„Jak jsou panovníci nešťastní!“ vzdychala často.

Musela se vzdát všeho. Napoleon jí během scény, která se právě odehrála, nabídl římské „knížectví“, ale ona v žádném případě nechtěla opustit vlast a vzdálit se od něj. Ponechá si své společenské postavení, dům a důchod císařovny a odejde do ústraní v Malmaisonu. Napoleon jí rovněž daroval ohavný navarrský zámek u bran Évreux, kterému místní obyvatelé říkali *Hr nec*.

15. prosince ve dvě hodiny odpoledne nastoupila žena, která už od nynějška byla císařovnou jen podle jména, do svého kočáru – říkalo se mu Opale. Se staženými roletami vyrazil kočár tryskem směrem na Saint-Germain. Byla zima, foukal jihozápadní vítr a po celou tu křížovou cestu, která vedla zapuzenou císařovnu až do Malmaisonu, lilo jako z konve.

O dvě hodiny později déšť – „velmi silný“ upřesňovala Observatoř – nepřestal, když také Napoleon opustil Tuilerie, a poté, co na dvoře vykonal přehlídku, odjel do Trianonu. Vítr dula v prudkých nárazech.

Dotíraly na něj vzpomínky – jejich vzpomínky? Jak Joséphinu miloval! *Mio dolce amor!* Jak ji prosil, aby ho milovala: „Miluj mě jako své oči. Ale to nestačí. Jako sebe. Víc než sebe, víc než své myšlenky, ducha, život, všechno... Miláčku, odpusť mi, šílím... Sbohem, sbohem, sbohem. Půjdu si lehnout bez tebe. Budu spát bez tebe. Prosím tě, nech mě spát. Už za několik dní tě sevřu ve svém náručí.“

Pomyslel také na to, že když zapudil Joséphinu, zhasne jeho šťastná hvězda? Ta hvězda, která začala zářit nazítří po vendémiairu, když se s Joséphinou setkal? Přesto byl tak pověřivý! Za svou pověřivost vděčil svému původu. Ale určitě si nepředstavoval, že za osmnáct měsíců bude moci jeden bručoun prohlásit:

„Neměl svou starou opouštět, nosila mu štěstí a nám také.“

Měl jinou starost: s kým se má oženit? S Marií Walewskou? Se svou polskou manželkou, která mu už dala dítě? Jako jediná mohla v jeho srdci nahradit milovanou kreolku, ale byl by to sňatek, který by jeho slávě příliš neprospěl. Nelze uspořádat podobný milostný vztah, nelze si vzít za manželku rozvedenou ženu, když se člověk jmenuje Napoleon!

Císař stále ještě doufal, že se bude moci oženit s carovou sestrou. Jistě, Kateřina se provdala za vévodu z Oldenburgu, ale stále ještě existovala arcivévodkyně Anna, která právě dosáhla šestnácti let. I když byla „vyvinutá teprve pět měsíců“ a i když „nápadníkovi“ už bylo čtyřicet, Napoleona nijak neděsil věkový rozdíl. 4. prosince – více než tři týdny předtím, než Joséphině oznámil své rozhodnutí – poslal Caulaincourtovým prostřednictvím do Petrohradu oficiální žádost. Car, jenž byl na tento návrh připraven už od Erfurtu, se vyděsil... A byl vyděšený ještě víc, když pomyslel na budoucnost. Nejen že by odmítnutí dříve nebo později zavedlo obě

mocnosti do války, ale Napoleon by se musel s žádostí o nevěstou obrátit na Rakousko. Habsburkové, kteří měli vždy bohatou zásobu arcivévodkyň, by určitě souhlasili a jednu z nich by Minotaurovi předhodili. Spojenectví mezi oběma zeměmi, které by pak nevyhnutelně následovalo, by v sobě neslo riziko, že se obrátí proti Rusku.

Alexandr se tedy rozhodl celou záležitost co možná nejdéle prodlužovat. Mimořádné mládí jeho sestry mu poslouží za bodnověrnou záminku k odložení plánu na později. Stačí, když Napoleon chvíli počká... Ale car Napoleona málo znal! Carovo dlouhé mlčení ho připravilo na odmítnutí – snížil odpověď a Alexandr právě opustil Petrohrad. Konečně 28. ledna 1810 dostal Napoleon první Caulaincourtovy odpovědi vysvětlující carovy vytáčky. Vyslanec tvrdil, že Alexandr neodmítá dát císaři ruku své sestry, ale že neví, jaké prostředky zvolit, aby o tom přesvědčil také svou carovnu matku, vdovu po Pavlu I. Napoleon opět díky svému skutečně mimořádnému vnitřnímu zraku, jenž objasňoval všechny jeho myšlenky a činy, uhádl předem, že mu Alexandr ruku malé arcivévodkyně nikdy nedá. A tak se, aniž čekal na definitivní odpověď, rozhodl, že si za manželku vybere tu, která se mu sama nabízela. Protože, – a člověk by si myslel, že sní – když se Metternich stal kancléřem, nabídl „korsickému obru lidožroutovi“ jako „oběť“, jak řekla carevna, dceru svého panovníka.

Představa, že si Napoleon vezme ženu, která byla přes své rodiče praneterí Marie-Antoinetty, však některé členy státní rady uváděla do rozpaků. Talleyrand prý prohlásil (ale lze tomu věřit?), že takový svazek by „v očích Evropy i v očích jeho omluvil zločin, kterého se nedopustil on, ale odbojná politická skupina“. Jeho názor podpořil Fontanes, který řekl: „Sire, svazek Vašeho Veličenstva s dcerou rakouského rodu by byl ze strany Francie aktem usmíření a nejkrásnější stránkou vaší historie.“

Kdosi nicméně prohlásil:

„Rakousko už není silnou mocností!“

„Je vidět, pane,“ vykřikl rozčileně Napoleon, „že jste nebyl u Wagramu.“

Nic ještě nebylo rozhodnuto, protože o šest dní později dorazily do Tuilerii nové depeše od Caulaincourta. Car se rozhodně nadále vytácel. Už se ani nemusí obtěžovat s definitiv-

ním odmítnutím! Aniž dál čekal, 5. února poslal Napoleon, aby si získal Joséphinin souhlas, za Schwarzenbergem Eugèna. Nevlastního syna pověřil, aby oznámil vyslanci, že je připraven oženit se s dcerou rakouského císaře. Protože se obával, aby nepřišla depeše s definitivním carovým odmítnutím, požadoval, aby mu byla ruka arcivévodkyně Marie-Luisy okamžitě slíbena vyslancem, aniž by se čekalo na odpověď z Vídně. Schwarzenberg byl omráčen. „Ještě nikdy se vyslanec necítil v tak složité situaci,“ vyprávěl Eugène. „Viděl jsem, jak vyvádí jako posedlý, jak se potí a jak vznáší zbytečné námitky.“ Musel se podvolit. „Kdybych váhal s podpisem,“ vysvětloval Metternichovi, „Napoleon by podepsal smlouvu s Ruskem nebo Saskem.“

Joséphinin syn se vrátil do Tuilerií, kde na něj jako v hoře čekal Napoleon. „Jakmile slovo ano vyšlo z mých úst,“ pokračoval Eugène, „viděl jsem, jak se tento velký muž nechává unést tak bouřlivou a bláznivou radostí, že jsem nad tím v úžasu zůstal stát.“

Ještě týž večer, aniž se dál čekalo, bylo Francouzům předloženo toto oznámení:

„Bude se konat svatba mezi Jeho Veličenstvem císařem Napoleonem, králem italským, ochráncem rýnské konfederace a prostředníkem švýcarské konfederace, a Její císařskou a královskou Výsostí madam arcivévodkyní Marií-Luisou, dcerou Jeho Veličenstva císaře Františka, krále českého a maďarského.“

Teď musel Napoleon sehrát komedii s carem. Ve čtyřiařicetihodinovém intervalu nadiktoval dvě depeše. V první Alexandrovi oznámil, že ustupuje od sňatku s arcivévodkyní Annou vzhledem k jejímu mládí – jako kdyby na to právě přišel, zatímco nazítří, ve druhé depeši carovi oznámil svou budoucí svatbu s arcivévodkyní Marií-Luisou.

„Dejte mu najevo,“ řekl Champagnymu, „že jsem se rozhodl pro Rakušanku.“

Oba kurýři pověřeni doručit obě depeše se na dlouhé cestě potkali s jiným kurýrem, kterého poslal Caulaincourt a jenž nesl depeši s definitivním carovým odmítnutím.

V této sňatkové komedii nicméně stále zůstávalo to hlavní: uvědomit císaře Františka a oznámit snoubence, že se musí provdat za člověka, kterému stále ještě říkala Antikrist nebo Krampus, ďábel s kopytem...

„Nechám rozhodnutí na své dceři,“ prohlásil František I. „Nevyvinu na ni žádný nátlak a než přihodím na váhu své povinnosti panovníka, chci znát její pocity. Běžte za ní,“ požádal Metternicha, „a přijďte mi říci, co vám řekla. Nechci ji upozorňovat předem, abych neovlivnil její rozhodnutí.“

Když Metternich, poněkud v rozpacích, jak si jistě dovedeme představit, přišel požádat Marii-Luisu o její souhlas s tímto extravagantním plánem, jehož byl sám strůjcem, dívka mu důstojně odpověděla:

„Přeji si jen to, co mi nařizuje moje povinnost. Když se jedná o zájmy státu, musím se podřídít jim, a ne svým pocitům. Poproste mého otce, aby se poradil se svými povinnostmi císaře a aby je nepodřizoval úvahám o zájmech mé osoby.“

Napoleon pověřil Berthiera, *prince wagramského*, aby se vypravil do Vídně a předal císaři Františkovi oficiální žádost... Nicméně mu doporučili, aby používal jen svého titulu prince neucháterského! Připadáme si jako v blázinci. Arcivévodka Karel – vítěz od Aspernu – měl sehrát roli Napoleona a odvést svou neteř k oltáři, kde se měla konala svatba v zastoupení.

„Rakousko obětovalo Minotaurovi krásnou jalovičku,“ prohlásil princ de Ligne.

A Vídeňané? Někteří brali celou záležitost filozoficky:

„Je lepší, když bude znásilněna arcivévodkyně, než aby tou znásilněnou byla monarchie.“

Ale ti vážnější tvrdili, že se jedná o cizoložství a požehnání bigamie. Nebyl snad Napoleon před Bohem stále manželem Joséphiny? Nepožehnal kardinál Fesch jejich svazku v předvečer korunovace? Metternich proto napsal rakouskému vyslanci v Paříži: „Jeho Veličenstvo císař František nedá nikdy svůj souhlas se sňatkem, jenž neodpovídá příkázáním naší víry.“

Záležitostí se musel z vlastní vůle nebo z donucení zabývat pařížský biskupský soud, protože Pius VII. byl stále v zajetí. Ale jaké záminky se mohou císař a císařovna dovolávat, aby bylo jejich manželství prohlášeno za neplatné? Císař vysvětlil, že „byl unaven císařovniným naléháním a řekl kardinálu Feschovi, aby požehnal jejich sňatku, a ten tak učinil v císařovnině pokoji, beze svědků a bez faráře“.

Dovedeme si představit úžas prelátů. Takže pán nad Evropou chce naznačit, že byl *přinucen* oženit se s Joséphinou!

„Znásilněný“ Napoleon! Takové byly obvykle důvody, jichž se dovolávaly u biskupského soudu ostýchavé dívky...

Buď jak buď, biskupský soud se musel podvolit a vyhlásil, že „sňatek mezi Jejich Veličenstvy musí být považován za neplatný *quoad foedus* kvůli nepřítomnosti příslušného kněze a svědků požadovaných tridentským koncilem a církevními předpisy“.

Teď mohla být „jalovička“ obětována Minotaurovi.

Napoleon se choval jako opilý, „opilý nedočkavostí, opilý blahem“. Zdálo se, že ani vítězství u Slavkova a Wagramu ho neomámilo tak jako sňatek s vnučkou Karla Pátého.

„Budu mít potomky“, prohlásil pyšně.

Tímto zcela výjimečným sňatkem si pořídil rovněž rodinu, k níž patřili i Ludvík XVI. a Marie-Antoinetta, kteří se tak stali jeho prastrýcem a pratetou. Ještě než se se svou manželkou seznámil, začal modelovat císařství pro syna, kterého mu musí Marie-Luisa dát. Novým *senatus consultum* z 30. ledna 1810 byla Eugènovi odebrána Itálie a věnná panství jeho bratrů a jejich potomků byla zrušena ve prospěch přímých císařových dědiců.

Jako milenec jedoucí na první schůzku projel ve čtvrtek sedmadvacátého tryskem Soissons a řítil se vstříc své ženě. Průvod Marie-Luisy přijížděl v hustém dešti směrem od Štrasburku a i on směřoval k Soissons. Srdce blondaté arcivévodkyně hlasitě bušilo..., ale strachem a obavami.

Marie-Luisa seděla v kočáře, který jí poslal její císařský manžel. Společníci jí dělala nesnesitelná Carolina Muratová, která se neustále snažila „té malé“ zaimponovat. Cesta jí přibližovala k „obru lidožroutovi“... Od 13. března, kdy opustila Vídeň, se jí často v jejích světlemodrých porcelánových očích objevovaly slzy a stékaly po jejích plných a růžových tvářích. Její ústa se křečovitě svírala, aby nevypukla v pláč.

K „předání“ došlo podobně jako u Marie-Antoinetty v Brunau, na hranicích rýnské konfederace. Ani šaty a šperky, jimiž císař novomanželku zahrnul, ani jeho nadšené dopisy však nerozptýlily její obavy a neuklidnily její zoufalství. Měla usednout na trůn, z něhož byla její prateta svržena, aby vystoupila na popraviště. Provdala se za muže, který symbolizoval revoluci a jenž už dvakrát vstoupil jako vítěz do Vídně a ranami meče rozsekal na kusy habsburské císařství!

Když jela v dešti směrem k Soissons, určitě myslela na to, jak velká je její oběť... Náhle dva husaři v modrofialových uniformách, kteří jeli v čele průvodu, dali kočáru znamení, aby zastavil. Nacházeli se před kostelíkem v Courcelles. Jeden sluha otevřel rychle dvířka a spustil schůdky. Marie-Luisa neměla ani čas se zeptat na důvod zastavení, když komorník – pan de Seyssel – vykřikl:

„Císař!“

Napoleon už byl u ní a objímal ji. Napoleon a jeho šedivý lesklý redingot – ten, který měl na sobě u Wagramu a který si oblékl s „koketností slávy“, protože znovu dobyl Vídeň...

Naplánovaný program pokazil císařův spěch... Spěch mladého studentíka. Posadil se naproti oběma ženám.

„Madam, mám velkou radost, že vás vidím.“

První jeho dojem byl i přes ošklivý klobouček s papouščími pery, který měla Marie-Luisa na hlavě, skvělý. Čekala na něj „pěkně stavěná ženská“. Oči sice byly trochu vyboulené – ale krásně bleďmodré – nos příliš dlouhý – ale dával jejímu vzhledu ušlechtilý výraz – brada už trochu těžká – ale velmi dobře se snoubila se smyslnými rty. ňadra měla vysoká a plná, jak to vyžadovala móda. Z celé její postavy vyzařoval když ne půvab, tak rozhodně růžová a blondatá svěžest. A pak, Marie-Luisa měla malé ruce i nohy – a to, jak víme, se Napoleonovi líbilo.

Co se týče dívky, ta byla mile překvapena. „Minotaurovi“ nechyběl šarm, hlavně když se usmíval a chtěl se líbit.

Soissons! Rychle pryč! Císař pospíchal, aby už byl v Compiègne.

Setmělo se.

Dvořané se urychleně shromáždili na schodišti a ve slavnostně vyzdobených sálech. Bubeníci začali náhle bubnovat. Kočár tažený osmispřežím vjel na velký dvůr osvětlený pochodněmi, které drželi sluhové. Hudba hrála dost smutně. Marie-Luisa vystoupila za manželovy pomoci pomalu z kočáru. Rychle jí vyjmenoval shromážděné krále a královny, s nimiž se políbila. Ale císař se nechtěl zdržovat.

To nebyla svatba, ale únos.

Napoleon přerušil představování a hluboké poklony a narušil císařovně, aby se odebrala do svých pokojů. Její dvorní dáma, paní de Montebello, ji odváděla, zatímco dívka konstatovala:

„Císař je velmi šarmantní a něžný na tak strašlivého válečníka. Zdá se mi teď, že ho budu milovat.“

Když vešla do svých pokojů, císař jí připadal ještě šarmantnější, protože tam našla svého kanárka zapomenutého ve Vídni, pejska a nedokončenou tapisérii, kterou nechala ve svém pokoji v Hofburgu. Byl prostřen stůl pro tři: císař, Marie-Luisa a Carolina vesele povečeřeli. Mezitím dvůr komentoval příjezd a kritizoval poněkud odměřené a rozpačité chování nové císařovny. Zatímco za vějíři se tlachalo a ironizovalo, v hořejším patře se hrála opravdová komedie. Napoleon se vyptával strýce Fesche. Je ženatý? Podle civilních zákonů jistě, ale podle církevních pravidel možná nikoliv. Může být uzavřen sňatek na základě plné moci? Situaci bylo třeba prodiskutovat. Napoleon samozřejmě nechtěl svolat koncil a počítal s tím, že hned dnes večer, aniž čekal na církevní obřad, který měl být celebrován příští pondělí v Paříži, přejde do akce. V žádném případě nestráví noc v paláci kancléřství, jak to předpokládala etiketa...

Tuto scénu známe od Gourgaua, kterému o ní vyprávěl císař 30. srpna 1817 na Svaté Heleně. Zeptal se Marie-Luisy: co jí doporučil otec?

„Rekl mi, že jakmile s vámi budu sama, měla bych udělat všechno, co mi řeknete, a měla bych vás poslechnout ve všem, co ode mne budete chtít.“

„Chci s vámi dnes večer spát.“

„Tak dobře,“ odpověděla.

„Byla velmi netrpělivá,“ vyprávěl císař. Carolina byla pověřena, aby poskytla novomanželce užitečné rady, ale „všechno jí řekli už ve Vídni“. Pak se Napoleon s tělem politým kolínskou k Marii-Luise vrátil... „Přišel jsem,“ pokračoval císař, „a ona to všechno udělala se smíchem.“

Nazítří ráno kdekoho obtěžoval. Svému pobočníkovi řekl:

„Můj milý, ožeňte se s Němkou. Jsou to nejlepší ženy na světě, něžné, hodné, naivní a svěží jako růže.“

Co se týče Marie-Luisy, ta napsala otci:

„Od svého příjezdu jsem skoro pořád s ním. Nesmírně mě miluje. Jsem mu velmi vděčná a upřímně mu jeho lásku oplácím. Myslím, že člověk hodně získá, když ho pozná zblízka. Je v něm něco velmi jímavého a velmi srdečného, čemu nelze odolat...“

Něco velmi jímavého...

Církevní svatba se musela konat 2. dubna v *Salon carré* v Louvru. Napoleon, oslněný svou nadlidskou štěstěnou, kráčil k oltáři za zvuků fanfár. Všechny zúčastněné překvapil novomanželův výraz okázalého triumfu. Napoleon zářil štěstím a radostí. Obřad, celebrováný kardinálem Feschem, se odehrál podle zvyklostí – nezapomnělo se ani na požehnání třinácti zlatých mincí symbolizujících vykoupení ženy – ale pro hosty shromážděné v galerii bylo největším překvapením, když viděli, jak se panovníkův obličej, před chvílí ještě celý rozzářený, zachmuřuje a mračí. Co se stalo?

Jakmile Napoleon vstoupil do *Salon carré*, všiml si, že z dvaceti sedmi pozvaných kardinálů je přítomno pouze dva. Italští preláti přinucení k pobytu v Paříži raději zůstali doma, čímž dali najevo svůj nesouhlas s rozhodnutím pařížského biskupského soudu. Podle nich byl druhý císařův sňatek smrtelným hříchem. Z Napoleona se stal bigamista. Budoucí dědic bude bastard! A navíc, manžel jako exkomunikovaný z církve neměl právo přijmout svátost manželskou!

„Ach, ti hlupáci!“ zamumlal císař. „Vím, kam chtějí dojít. Chtějí protestovat proti legitimitě mého původu, otrást mou dynastií! Ach, ti hlupáci!“

Chování italských prelátů – a o čtyři roky později i chování Vatikánu – poskytlo jednoho dne záminku Metternichovi, který namluvil dceři svého panovníka, že její sňatek s Napoleonem byl neplatný. Ale onoho 2. dubna 1810 byl zájem Rakouska naprosto jiný. Bylo nutné obět zpeněžit a zalíbit se v Itálii. Večer, zatímco Paříž zářila tisíci světly, kancléř, jenž přijel z Vídně na svatební obřad, vkročil se sklenkou šampaňského v ruce na balkon jednoho ze salonů státní rady, kde se konala večere, a jako herold zvolal:

„Piju na zdraví římského krále!“

Byl to překvapivý bonbónek z úst prvního ministra bývalého císaře svaté říše římské a germánské, císaře, který se ještě předtím, než byl korunován pod jménem František I. Rakouský, honosil titulem – podobně jako jeho otcové – římského krále.

Napoleon bral Marii-Luisu jako orientální panovník. Nechtěl si, aby se nějaký muž mohl vychloubat, že zůstal s císařovnou o samotě déle než dvě minuty. Jedné dvorní dámě se od císaře dostalo přísného pokárání, protože se domnívala, že může opustit pokoj, když její paní bere hodinu hudby s pa-

nem Paërem. Neujištuje nás snad Mohamed, že žena, která zůstane sama s nějakým mužem po dobu, za níž se uvaří vajíčko – na tvrdo, předpokládám, má být považována za cizoložnici?

Napoleon se ke své ženě choval velmi mile. Sám ji učil jezdit na koni a uklidňoval ji, když vyděšeně křičela:

„No tak, Luiso, buď statečná. Nemusíš se ničeho bát, vždyť jsem tady.“

Jak se o ni chvěl strachem ten večer, kdy během plesu na rakouském vyslanectví vypukl požár!

Následující rok, když byl císař daleko, napsala Marie-Luisa své přítelkyni Victorii de Crenneville: „Jsem šťastná jen v jeho přítomnosti.“ Svě přítelkyni tvrdila, že „dlouho nevydrží odloučení od manžela. „Jediný den bez jeho dopisu stačí, abych si zoufala.“

Nová císařovna rozhodně muže, kterého jí dala za manžela porážka její vlasti, milovala. Bylo by přesnější říkat, že smyslná Marie-Luisa – nakonec zemřela, jak vyprávěl jeden z jejích důvěrných přátel, na „zneužívání smyslných požitků“ – měla raději lásku než člověka, který ji do ní během „jímavé noci v Compiègne uvedl. Ale jaký byl císař v této oblasti? Než že stala milenkou von Neipperga, nemohla to mladá žena samozřejmě posoudit... Manželovi říkala *Napo* nebo *Popo* a okamžitě se začala znepokojovat, jakmile ji její „velice zlý milenec“ opustil na několik hodin. V přítomnosti dvoranu pokládala ruku na manželovo rameno a „mazlila se s ním“, když od něj chtěla něco získat. Při těchto projevech ztrácel císař rozvahu. Určitě ji miloval jako „půvabné dítě“, ale lícetilo to zejména jeho mužské ješitnosti. Touha, kterou vůči němu projevovala tato devatenáctiletá „naivní a svěží“ dívka, jejímž mohl být otcem, ho překvapovala a vzrušovala. Smál se s ní, někdy hloupě, a oba se velmi podobali mladým novomanželům, kteří se k sobě před ostatními neustále chovají důvěrně. Marie-Luisa ho bezpochyby opravdu považovala za milence!

Hérakles ležící u nohou Omfalé? Marie-Luisa nebyla lidskou královnou – její mozek nebyl schopen řídit se sebemenší vypočítavostí – a Napoleon může být v této oblasti s Héraklem srovnáván ještě méně... Nebyl slepý, ale zdál se být spokojený a šťastný, že může vychutnávat toto domácí štěstí, které ještě nikdy nepoznal. Sám to vysvětloval:

„Dostal jsem ženu mladou, krásnou a příjemnou. Nemohl jsem si dovolit odplácet jí radostí? Nemohl jsem, aniž bych se vystavil pokárání, jí věnovat pár chvil? A nebylo i mně dovoleno prožít pár šťastných okamžiků?“

Pokud v oněch letech, kdy se dotýkal vrcholů svého osudu, nebyl Héraklem, byl Jupiterem – „vyšším než všichni bohové“, jak řekl jeden tehdejší pochlebník. Neexistovalo nic než On! Sama historie před ním bledla, podle výrazu jednoho jeho současníka. „V Evropě tehdy žil pouze jediný muž,“ jak řekl Musset. „Ostatní se jen snažili naplnit plíce vzduchem, aby mohli dýchat.“

Pohlcovala ho pýcha. Opíjel se kadidlem, jehož vůně k němu neustále stoupala. Když spatřil svou sochu na trajánském sloupu na náměstí Vendôme, s úsměvem konstatoval:

„Jak by se člověku neměla zatočit hlava, když ho postaví tak vysoko?“

Představit Napoleona jako římského císaře mnohým lidem nestačilo.

„Udělejte ho tedy úplně nahého,“ navrhl admirál Bruix. „Budete mu moci snadněji políbit zadek!“

Pochlebování připadalo mnohým jako nedostatečné a dokonce nad lidské síly: „Jeho sláva je příliš veliká!“

Proto mohl Napoleon zcela přirozeně napsat Talleyrandovi, který u sebe poskytoval pohostinství Ferdinandovi VII. zblavenému trůnu: „Když mi princ Ferdinand píše, oslovuje mě bratrance. Pokuste se naznačit ministru San Carlosovi, že je to směšné a že by mě měl oslovovat prostě sire!“ Bezpochyby si vzpomínáme, co řekl v roce 1808 Decrèsovi: „Zbavuji vás povinnosti srovnávat mě s Bohem.“ Ale nenechal od té doby napsat nad svůj trůn na pařížské radnici *Ego sum qui sum?*

Metternich později svému sekretáři popsal scénu, která ho překvapila a na niž nikdy nezapomněl. Během císařského obědu byl pozván na oběd a slyšel císaře, jak říká svému bratru Louisovi:

„Králi holandský, zeptejte se, proč nás neobsluhují.“

Louis běžel do kuchyně. Vrátil se celý udýchaný a oznámil, že všechno bude brzy připraveno. O pár minut později se císař obrátil ke svému švagru Muratovi:

„Králi neapolský, běžte jim říci, že čekáme na oběd, tak ať nespíší!“

Murat se také rozběhl do kuchyně, vrátil se a ujistil císaře, že se už bude prostírat na stůl. Ale oběd se stále zpožďoval a čím dál netrpělivější Napoleon přikázal bratru Josephovi: „Králi španělský, přikažte jim, ať nám okamžitě přinesou jídlo!“

Třetí král, šťastnější než oba ostatní, se vrátil s jídlem. „Přesto je to výjimečný muž,“ uzavřel Metternich. „Může si dovolit pyšné potěšení poslat tři krále do kuchyně, aby se zeptali, je-li jeho jídlo připravené!“

A co potom dvůr!

„Skutečná galéra, na níž každý vesloval podle rozkazu!“ konstatoval Chaptal.

Kolik hostů pozvaných k císařskému stolu snědlo jen půlku polévky, když se panovník po několika minutách zvedl od stolu! Jak žertem poznamenal Talleyrand: „S císařem nejsou žádné žerty. Chce, aby se lidé bavili!“

Byl to Jupiter autokratický, despotický a bezuzdý! Tisk nebyl nikdy tak umlčený – Réal dokonce mluvil o otroctví. Povoleny byly pouze čtyři deníky – *Moniteur*, *Journal de l'Empire*, *Gazette de France* a *Journal de Paris*. A jak byly kontrolovány! Za jedenáct let Napoleonovy vlády se ve vězení ocitlo patnáct set až dva tisíce „strávníků“. V letech 1811–1814 jich bylo dva tisíce. Železná ruka těžce dolehla na obrovské císařství.

Císaře rozčilovalo, když viděl, že „velké rody se spojují jen mezi sebou“. Jejich cílem jistě není nic jiného než „předat potomkům opozičního ducha“ proti dynastii. A tak Savary dostal rozkaz rozeslat tento oběžník: „Pánové prefekti jsou požádáni, aby upozornili úřady na plány na sňatky mezi bohatými rodinami, zejména v případech bývalých rojalistů.“ Zároveň byli pověřeni, aby zjistili jména všech dědiců starších čtrnácti let. K tomu jim měl sloužit předtisknutý formulář, do kterého měli vysocí funkcionáři zaznamenávat věk mladých dědiců, výši jejich věna, jejich zájmy, morální kvality, náboženské principy, vlohy a vrozené záliby, aniž se v případě potřeby zapomínalo na jejich vady nebo choroby...

„Pánové,“ doporučoval ministr, „musíte se rovněž zabývat mladými lidmi. Ano, račte přesně zaznamenat všechno, co se týká mladých příslušníků jednotlivých rodin: jejich věk, vzrůst, povahu a stupeň jejich vzdělání, prostě vše, co by mi mohlo pomoci.“

Na všechno předpis! Na všechno zákon!
Despotismus se utrhł ze řetězu. Napoleon to přiznal v roce 1807: má rád moc jako hudebník své housle. Nejen že při svém hraní na tuto moc neznal míru, ale od nynějška na ni chtěl hrát sám! Ministři už byli jen figuríny – a nesměli být ničím jiným! Když se sešli kolem stolu státní rady – skupinka třesoucí se strachy – představovali všichni nástroje. Nástroje Napoleonovy vůle! Nástroje, které navíc musely neustále fungovat: „Na konci každého měsíce jsem prožíval muka,“ vzdychl si Beugnet. „Už zabil Portalise, Créteta a dokonce i Treilharda, když měl tvrdý život. Už se nemohl ani vyčurat a ostatní také ne.“

Z jeho pracovny v Tuileriích se dál hrnul příval rozkazů. Stále se věnoval těm nejnepatrnějším detailům. I když byl Decrès zvyklý na císařovu úzkostlivou pečlivost, neubráníl se nářadu, když si 18. července 1811 přečetl tuto poznámku, kterou císař nadiktoval a jež byla určena administrativě: „Dřevěné kostry sto dvacet sedel, které jste poslali do Niortu, nebyly na přední a zadní vidlici okované.“

Nebyl někdy unavený?

„Začínám být těžkopádný a tlustý, takže rád odpočívám,“ přiznal se. „Odpočinek potřebuji a cestování a válečné aktivity shledávám únavnými... Mám raději než kdokoli jiný svou postel a odpočinek, ale chci dokončit své dílo.“

Své dílo? Cíl, který sledoval už od porušení amienského míru. Srazit Anglii na kolena, vyhladovět ji kontinentální blokádou a získat mír, který mu tvrdošjně unikal a kterého dosáhne až 15. července 1815, kdy vystoupí po žebříku na palubu *Bellerophonu*. Ukončení španělské války by byla jeho nejrozumnější část. „Potřebujeme Heraklovu hlavu a jeho paže,“ oznámil Kellermann Berthierovi. „Jedině on může svou sílu a obratností ukončit tuto záležitost, pokud ji ještě ukončit lze.“

Ale jak už jsme řekli, Herakles teď přenechal místo Jupiterovi. A Jupiter myslel jen na gigantickou blokádu. Je nutné vytvořit z Evropy pevnost, do níž angličtí obchodníci nebudou moci proniknout. Od 8. února 1810 se z Katalánska, Aragonie, Navarry a Biskajska staly „francouzské vojenské provincie“. Francouzský vyslanec v Madridu o tom byl prostě jen informován díky instrukcím svého ministra. Napoleon se spokojil jen s tím, že se svou obvyklou zpujností dodal:

„Pověřte ho, aby oznámil králi, že je to moje vůle.“

Pokud se už Joseph neodvažoval psát, že je následníkem Karla Pátého, Louis se nadále považoval za potomka holandských guvernérů a k zavedení blokády se stavěl s evidentní nechuť. Louisovi poddaní už samozřejmě nepili každý den oslazenou kávu, na jejich látky chyběla anglická vlna a na nasolené potraviny anglická sůl, ale od podzimu roku 1809 byla blokáda aplikovaná někdejším Nizozemím jen prázdným slovem. Napoleon sotva přeháněl, když psal Louisovi, že obchod mezi Holandskem a britskými ostrovy probíhá „jako za mírových časů“. Proto se císař rozhodl vydat strašný dekret: všechny obchodní vztahy mezi Holandskem a císařstvím budou od nynějška přerušeny, protože Louisovo království pravá „anglická kolonie“, omezuje svobodu tohoto císařství. Napoleon chtěl dokonce jít ještě dál a svému bratruvici bez obalu oznámil:

„Chci Holandsko spolknout!“

Zatím se spokojil jen s kouskem a přikázal obsadit Bredu a Berg op Zoom v severním Brabantsku.

„Angličané mě nutí, abych svá území neustále zvětšoval,“ vysvětlil své počínání Louisovi. „Budou-li v tom pokračovat, přinutím mě připojit k mým břehům celé Holandsko.“

Ale Louis, který nespustil z Paříže oči, se nenechal jen tak oklešťovat a napsal svému ministru války, „že se musí postavit budoucímu vpádu francouzských jednotek do království“. Copak si Bonapartové vyhlásí nepřátelství jako francouzští a španělští Bourbonové v předešlém století? Ministři se zděsili.

„Holé síle neodoláme,“ doporučil jim Louis, „ale budeme formálně protestovat.“

Guvernér Berg op Zoom odmítl město vydat Oudinotovi. Napoleon poslal za bratrem svého ministra války, aby ho varoval:

„Vaše Výsost ponese odpovědnost za prolitou krev.“

Holandský král odpověděl, „že není povinen nic vysvětlovat ministrovi války *cizího národa*, s nímž žije v přátelství“.

„Takže Vaše Výsost chce vyhlásit válku Francii a císaři?“ konstatoval vévoda de Feltre.

Panovník pokrčil proti své vůli rameny:

„Nedělejte si legraci. Vězeň nevyhlašuje válku! Pokud mi císař ponechá svobodu, může si udělat, co chce!“

Louis se samozřejmě podvolil a Oudinot mohl obsadit Berg op Zoom. Napoleon si očividně přál bratrovu abdikaci.

Francouzsko-holandská smlouva, podepsaná 16. března 1810, potvrdila Napoleonovo vlastnictví Brabantska, Zee-landu a části Gelderlandu. Ale – jaká ironie – vojáci a celníci byli pověřeni bdít nad tím, aby byla blokáda na celém holandském území udržována a placena Holandskem! Louis uvážoval o tom, že se postaví proti invazi francouzských celníků do svého království.

Jsem připoután k Holandsku, jako je člověk připoután ke své rodině. Čím jsou větší neštěstí, která na něj dopadají, tím větší vůči němu cítím povinnost. Jen já jsem jeho prostředníkem. Před takovým úkolem dezertovat nebudu.“

A zakázal vévodovi de Reggio obsadit Haarlem. Císař odpověděl tím, že přikázal maršálu Oudinotovi pochodovat na Amsterdam.

„To už je příliš!“ hrozil Louis, jenž se odmítl podvolit, jak mu radili jeho ministři. „Tohle mě přesvědčilo! Přimáčknu císaře ke zdi a přinutím ho, aby před tváří Evropy a Francie odhalil tajemství své politiky, kterou už pět let vede vůči Holandsku a vůči mně. Posadím na své místo svého syna!“

A 1. července 1810 abdikoval ve prospěch svého syna a zmizel bůhví kam. Manželův útěk uvolnil ruce Hortensii, která byla podle císařových slov od nynějška *emancipovaná* a využila své svobody, aby si ve volných chvílích nechala udělat dítě – budoucího vévodu de Morny – krásným Flahautem, Talleyandovým vlastním synem.

Napoleon samozřejmě ani na okamžik nepomyslel na to, že by dal korunovat nejstaršího bratrova syna. Nepřipadalo mu v úvahu, aby po Louisovi I. následoval Louis II. 9. července 1810 bylo bývalé holandské království rozděleno na osm *francouzských* departementů: Bouches-de-l'Escaut, Bouches-de-Rhin, Bouches-de-la-Meuse, Zuyderzee, Horní Yssel, Bouches-de-l'Yssel, Frise a Západní Ems. O několik dnů později – 23. července – byl bývalý konzul Lebrun jmenován Napoleonovým generálporučíkem v Amsterdamu a okamžitě poslal svému někdejšímu kolegovi z konzulátu tato slova: „Si Holandské vody a země jsou vaše!“

Nesmírné, hybridní, šílené a monstrózní císařství rostlo! Vězeňům trvalo čtrnáct dní, než ho dokázali přejít. Císařství, které spolykalo celé národy, provincie a království. Ne-

boť Holandsko nestačilo! 18. srpna 1810 oznámil císař Jěromovi:

„Právě jsem vydal rozkaz, aby mé jednotky obsadily celou zemi od Holsteinu po Holandsko, včetně území mezi Brémami a Vulkanburgem. Prosím vás, abyste odtamtud stáhl své jednotky.“

30. listopadu téhož roku si císařství přivlastnilo walisskou republiku, která tvořila simplonský departement, pod zámkou, že „tato slabá populace odděluje k mé škodě Itálii od Francie“, jak upřesnil Napoleon. O třináct dní později přišla řada na stará hanzovní města Brémy, Hamburk a Lübeck, z nichž se stala hlavní města *francouzských* departementů.

„Nechtěl jsem zvětšit své území,“ vysvětlil císař, „ale rozšířit své námořní prostředky.“

Ve sto třiceti departementech žilo čtyřicet pět milionů *Francouzů* – k nimž je ještě nutné připočítat obyvatele vazalských států: Itálie, Španělska, varšavského velkovévodství, rýnské a helvétské konfederace. *Francouzské* hranice tvořily Němen, Gibraltar, Mesinský průliv, Hamburk, Zara a Laybach!

Všechno špělo k nevyhnutelné katastrofě, zatímco Napoleon budoval císařství pro svého dědice – protože Marie-Luisa teď čekala dítě a toto dítě, jak Napoleon tvrdil, musí být syn! Byl o tom přesvědčen. Novorozenec nalezne v kolíbce pozlacenou korunu. Nebude princem, ale králem – římským králem! Budou ho oslovovat sire a Vaše Veličenstvo! Obklopen bude dvorem šlechticů oděných ve zlatě!

Císař Napoleon II.? Spíš panovník federálního císařství! Napoleon nemluvil z cesty, když tvrdil:

„Můj syn musí být člověkem nového myšlení a procesů, které díky mně triumfují všude... Spojit Evropu nerozlučitelným svazkem.“

Ale to ještě nebyl konec. Napoleona se zmocnil sen o spojené Evropě:

„Můj úkol ještě není naplněn. Chci dokončit, co jsem jen nastínil. Potřebuji evropský zákoník, evropský kasační soud, jednotnou měnu, jednotné míry a váhy, jednotné zákony. Ze všech obyvatel Evropy chci udělat jediný národ a z Paříže hlavní město světa.“

Dokonce i jedna země na druhém konci Evropy – Švédsko – na níž neměl žádný jiný vliv kromě svého jména, navrhla

v roce 1810 císaři, aby jednoho ze svých generálů určil jejím králem.

Napoleon ze své funkce „císaře západu“ uvažoval o kandidatuře Berthiera nebo Murata. Ale vybrán byl Bernadotte, ten Bernadotte, připomeňme si, který se oženil s někdejší smoubenkou generála Bonaparta Désirée. Napoleon byl určitě v hloubi své duše vzteklý, když viděl, že jeden z jeho maršálů se může bez jeho zásahu stát *legitimním* princem, což byla výsada, již se ani jemu, ani jeho bratrům nikdy nedostalo.

Jeho touha skoncovat s „proradným Albionem“ ho znovu přivedla ke střetu s papežem, způsobila, že se španělská válka protáhla až do závěrečné porážky, a uvrhla ho do strašlivého ruského dobrodružství.

Na konci roku 1811 mohl Decrès věstecky prohlásit:

„Chcete, abych vám řekl pravdu a abych odkryl závoj budoucnosti? Císař je blázen, naprostý blázen, který nás všechny, jak tu jsme, převrátí vzůru nohama a všechno to skončí katastrofou.“

„BUDOUCNOST JSEM JÁ“

*Velcí lidé jsou jako meteory určené
spálit Zemi.
NAPOLEON*

Ve středu 20. března zakrývala Paříž lehká mlha. Zahřměl výstřel z děla a hlavní město zadrželo dech.

Jedenadvacet výstřelů z děl mělo ohlásit narození princezny benátské, sto jeden výstřel pak příchod na svět krále římského... Po jedenadvacátém výstřelu uplynul poměrně dlouhý čas – jako by čekání mělo prodloužit radost. U dělostřelců to byl jistý druh tradice. Pak se ozval dvaadvacátý výstřel. Klobouky vyletěly do vzduchu. Vybuchlo obrovské nádherné „bezuzdá radost“, jak řekl jeden svědek. Z města stoupal dlouhý výkřik lásky. Byla to však také „rána obuškem“ pro rojalisty, protože jim připadalo, že císařské baterie právě zavraždily „rod Bourbonů“.

Všichni opustili své domovy a obchody a běželi k Tuileriím. Z oken Napoleon viděl, jak se zahrada plní křičícím a zpívajícím davem, volajícím nadšené hurá. Hleděl na to výjimečné divadlo. Ten den byl kulminujícím bodem jeho neuvěřitelné štěstěny.

Chvilí poté, kdy dědic císařství vydal svůj první výkřik – porod byl dlouhý a obtížný, spatřil císař opilý štěstím, jak do salonu, v němž se shromáždil celý dvůr, přináší guvernánka paní de Montesquiou jeho syna. Za ní následovali generálplukovník císařské gardy, důstojníci a dvorní dámy. Dveřník vykročil kupředu a silným hlasem oznámil:

„Římský král!“

Granátníci stojící na velkém schodišti – na každém schodu jeden – vzdali k počtě zbraň. „Nesměli se ani pohnout,“ vyprávěl jeden svědek, „ale z jejich mužných tváří se dalo pře-

číst velké vzrušení a viděl jsem, jak jim z očí tečou slzy radosti.“ Po obřadu si všichni poddůstojníci gardy oholili kníry, aby z nich mohli vyrobit polštář pro císařského dědice!

Napoleon se ještě víc opájel pýchou.

„Závidím mu,“ řekl, když se naklonil nad nádhernou a příliš masivní kolébku, kterou mu věnovalo město Paříž. „Čeká ho sláva, zatímco já jsem o ni musel bojovat. Byl jsem Filipem, on bude Alexandrem. Aby uchopil celý svět, stačí, aby natahl ruce.“

9. června 1811 vezl korunovační kočár císaře a císařovnu do Notre-Dame, kde se konalo „vedení na trůn dynastie“, křest římského krále, který, jak se zdálo, měl v očích panovníka mnohem větší význam než 2. prosinec 1804. Neukovalo snad tento den první článek dynastie? Vzal si na sebe svou osklivou císařskou uniformu – purpurovou a zlatobílou livrej odpovídající jeho velikosti. Jak daleko došel Bonaparte od Marenga – a za pouhých deset let! Teď byl „žlutý, obézní, otoklý“, s hlavou příliš vtaženou mezi ramena, máme-li věřit svědkům. Začínal pupkatět... A lidem působil zklamání. „Tohle nebyl hrdina, kterého jsem si představoval,“ řekl kdosi. „Čekal jsem boha, a spatřil jsem jen tlustého muže...“

Když se Napoleona později ptali, v jaké době byl nejšťastnější, váhal mezi Tylží a dnem křestu. Nakonec volil den následující po vítězství u Friedlandu a přiznal se, že se v roce 1811 necítil „příliš sebevědomě“.

Sebevědomě? Myslím, že i přes své opojení už pochyboval o budoucnosti a cítil, jak kolem něj roste vyčerpanost národa. Narození malého krále samozřejmě vyvolalo nadšení, ale obrovská radost z Napoleonova štěstí už byla vyčerpána. Záře už přestávala oslňovat. Čím víc se opájel slávou, tím méně ho lidé obdivovali. Shledávali ho „fádním“, jak Napoleon konstatoval už v roce 1798! Co na tom, že se ze Španělů, Holanďanů nebo Ilyrijců stali Francouzi! To stejně vypadalo vykonstruované! K čemu byl evropský nebo karlomanský sen nového císaře západu? A pak, tato sláva byla příliš draze zaplácena! Za cenu tolika prolité krve!

Když lampiony zhasly, přišly otázky. Přinese narození římského krále mír?

Neurčitě znepokojení neustále rostlo. Zdálo se, že nic není stabilní, ani svaté. Jako by Napoleon chtěl zničit své vlastní dílo.

„Císař pořád jen oře, a neseje,“ konstatoval Réal. „A nic nezničí přítomnost víc než to, co zabíjí budoucnost.“

Cenzura, inkvizice vládních agentů a podezřívavost celníků vládla nad celým územím. Železná ruka, která dopadla na zemi, vyvolala nevolnost.

„Necítil jsem se příliš sebevědomě...“

K zhoustnutí těžké atmosféry ještě přispěly církevní aféry. Papež, jenž byl stále v zajetí, odmítl požehnat římského krále, toho krále, kterému právě přisoudili dědictví svatého Petra. Napoleon vzal papeži nejviditelnější část jeho světské moci, aby ji vložil dítěti do kolébky – té moci, která nepatřila Jeho Svatosti, ale církvi. Pius VII. ostatně odmítal uvádět do úřadů biskupy, dokud nebude svobodný – a napětí mezi papežem a císařem neustále rostlo.

Napoleonovi ovšem zabraňoval „v sebevědomí“ ještě jeden napjatý vztah: vztah s Ruskem, jehož napětí začalo klíčit, když car odmítl dát svou sestru za ženu bývalému důstojníkovi dělostřelectva. Císař se pomstil a byl celý šťastný, když mohl projevit svou špatnou náladu a rozšířit falešnou zprávu, že se Rusko chystá vpadnout do Francie. Díky uplatňované blokádě, jejíž pravidla byla sice mnohokrát porušena, ale přesto velmi postihla ruský obchod, rubl neustále klesal.

V tutéž chvíli opět propukla polská aféra a toto jablko sváru ještě ochladilo vztah mezi oběma zeměmi. Napoleon odmítl podepsat konvenci, podle níž měl zaručit, že „nikdy nepovolí znovuoobnovení Polska“.

„Bylo by to proti mé důstojnosti a cti,“ tvrdil. „Musel bych být Bůh, abych rozhodl, že Polsko už nikdy nebude existovat!“

Na podzim roku 1810 obrovský konvoj dvanácti set anglických lodí – plavících se samozřejmě pod neutrální vlajkou a doprovázený až k Sundu dvaceti britskými válečnými plavidly – plul Baltským mořem a hledal přístav. Kde vyložit zboží, jímž bylo naplněno jejich podpalubí? Dánsko, Prusko a Švédsko se nechtěly – nebo nemohly – znelíbit císaři. Císařští celníci chránění Davoutovými bodáky ostatně hlídali celé pobřeží od Gdaňska po Klapejdu. A tak se dvanáct set lodí pod neutrálními vlajkami toulalo od přístavu k přístavu „jako trosky poražené armády“. Přijme je car?

„Jestli je Vaše Veličenstvo přijme,“ napsal císař 23. října 1810 Alexandrovi, „válka bude nadále trvat. Jestli je uvězni

a zkonfiskuje jejich náklad, následek bude pro Anglii strašný. Všechno toto zboží půjde na účet Anglie. Záleží na Vašem Veličenstvu, jestli přinese mír, nebo přispěje k trvání války.“

Nebylo žádných pochyb, že car přístavy otevře. Napoleona na to upozornili 11. listopadu, a nazítří, aby uzavřel Anglii na jejím ostrově, přijal vážné rozhodnutí. S anexí hanzovních měst dal příkaz obsadit oldenburské vévodství nacházející se mezi Brémami a Severním mořem. Vévoda nepřijal kompenzaci, kterou mu císař nabídl, a ukryl se v Petrohradě, protože nejen že byl manželem carovy sestry Kateřiny, ale za své vévodství vděčil svému bratranci carovi Pavlu I., Alexandrovi otci. Záležitost měla vážné následky, protože Alexandrovi umožnila najít záminku, kterou hledal.

Jistě, Napoleon udělal chybu, když podepsal dekret o anexi oldenburského vévodství, díky čemuž se Labe stalo *francouzskými* hranicemi, ale car, který neustále prohlašoval, že dělá všechno, aby uchoval mír, si vzal za záminku pád rublu, což byl výsledek částečné blokády, a v poslední den roku 1810 uzavřel přístavy všem lodím vezoucím francouzské zboží.

„Takže mezi oběma říšemi už neexistují obchodní vztahy? Tohle je mír a spojenectví?“ prohlásil císař, ne bezdůvodně.

Car reagoval úžasem. Řekl, že pouze „ekonomické potřeby“ ho „přinutily“ jednat tímto způsobem.

V Moskvě věřil naivní vyslanec Caulaincourt, jemuž Alexandr učaroval, v dobrou vůli panovníka, u něhož byl akreditován, ačkoliv Rusko se v tu dobu začalo sbližovat s Anglií, a dokonce s ní navázalo jednání. Car nesl za nový konflikt mnohem větší odpovědnost než Napoleon. Zcela promyšleně připravoval roztržku a hledal spojence. Podal ruku Rakousku a 13. února 1811 nabídl císaři Františkovi obrannou i útočnou alianci těmito slovy: „Jestliže mi díky válečné štěstěně případně podíl na Polsku, navrhuji Vašemu Veličenstvu, že mu okamžitě postoupím Valašsko, Moldávii až po Sereth... a připojím k němu Srbsko.“

Metternich se měl našťěstí pro Napoleona na pozoru – ostatně neprávem – a prohlásil:

„Manželka je příliš krásná!“

Napoleon jistě o dvojité hře Moskvy nevěděl, ale tušil ji. Přesto však Alexandrovi napsal, aby mu dal najevo svou důvěru a přátelství: „Tyto pocity se nemění, ačkoliv si nemohu nepřiznat, že Vaše Veličenstvo už ke mně přátelství necítí...“

Pak Napoleon vypočítal všechny důvody. Proč byla odmítnuta kompenzace, kterou nabídl carovu švagrovi za zabránění oldenburského vévodství? Proč vydal car nařízení zaměřené proti Francii? Proč začal se stavbou opevnění „v deseti městech na řece Dvině“?

Car neodpověděl, ale až do Caulaincourtova odjezdu do Paříže nepřestal vyslance ujišťovat o svých mírových úmyslech. Vévoda de Vicence se nechal totálně oklamat a po jeho návratu mu „velmi nepřívětivý“ Napoleon bez obalu řekl:

„Říkám vám, že mi chtějí vnutit válku...“

To bylo plus minus totéž, co Caulaincourtovi řekl car, když mluvil o Napoleonovi – a vyslanec to císaři zopakoval:

„Jestliže mi Napoleon vnutí válku,“ tvrdil Alexandr, „je možné a dokonce pravděpodobné, že nás porazí, pokud na boj přistoupíme, ale to mír nepřinese. Španěle utrpěli často porážku, a přesto nejsou ani poraženi, ani podrobeni. A to nejsou tak vzdáleni od Paříže, jako jsme my. Nemají ani naše podnebí, ani naše prostředky. Na dohodu nepřistoupíme. Máme dostatečný prostor a uchováme si dobře organizovanou armádu.“

Caulaincourtovi se panovníka přesvědčit nepodařilo, a tak si dovolil dodat – alespoň to později tvrdil:

„Dnes se v Evropě ví, že Vaše Veličenstvo chce dobývat země spíš pro sebe než v jejich vlastním zájmu.“

„Tomu věříte, pane?“

„Ano, sire.“

„Nerozmazlujete mě!“ vykřikl Napoleon se smíchem.

Válka teď byla nevyhnutelná.

Francouzská armáda na „pozorovacích“ stanovištích zvýšila počet z padesáti na osmdesát tisíc mužů.

Bylo snadnější dát rakouskému císaři a pruskému a švédskému králi příkaz než je proměnit ve francouzské spojence. Pokud Metternich souhlasil, že Napoleonovi poskytne kontingent třiceti čtyř tisíc mužů, omlouval se za to carovi a tvrdil, že tyto jednotky budou jen *pomocné*. Alexandr poděkoval a ujišťoval, že rakouským vojákům nezkríví vlas na hlavě – o to se ostatně postará zima... Pruský král se musel podvolit a poslat proti svému příteli Alexandrovi dvacet tisíc mužů, což mu potají vysvětlil:

„Jestliže vypukne válka, nedopustíme se ničeho špatného, pokud k tomu nebudeme striktně donuceni. Znovu připomí-

áme, že jsme svorni a že se jednoho dne opět musíme stát spojenci.“

Bernadotte si dovolil Napoleonovi láskyplně protestovat. Pastavit se po boku cara? Taková myšlenka je pokořující! Bojovat proti císaři, svému bývalému druhu ve zbrani? Náš švédský generál tvrdil, že se takové hanebnosti nikdy nedopustí! Než by jednal takovým způsobem, raději by „skočil po hlavě do moře“ nebo ještě lépe „posadil by se obkročmo na soudek se střelným prachem a nechal se vyhodit do vzduchu“.

Ale v Pomořansku uplatňovali Švédové blokádu tak špatně, že Napoleon nechal provincii, kterou v roce 1810 darovala Francie Švédsku, obsadit. Tento akt – ospravedlitelný, ale brutální – vychýlil miskou vah Bernadottovy politiky směrem k Alexandrovi. Mezi oběma bývalými druhy byla sice brzy podepsána aliance, 5. dubna 1812, ale zatímco manžel Désiré čekal, až bude moci zasáhnout v závěrečném halali, poskytl carovi tyto rady:

Musíte se vyhnout velkým bitvám, zpracovat boky nepříteli, tím ho přinutit, aby se rozdělil, a vyčerpát ho manévry. Vše, co vám přijde do ruky, to vše je pro francouzského vojáka nejnepříjemnější a nejvíce ho to ohrožuje.“

Zvedá se v nás pocit nevolnosti, čteme-li tento text napsaný bývalým francouzským maršálem.

Rozkazy se kupily a gigantická Velká armáda se začala formovat. Dvě stě tisíc mužů zůstalo v Německu a v polském velkovévodství, zatímco devět armádních sborů čítajících takřka čtyři sta tisíc mužů pochodovalo k ruským hranicím. Francouzi, Holanďané, Belgičané, Němci, Italové, Ilyrijci, Dáncové, plus spojenci z donucení: dvacet tisíc Prusů a třicet čtyř tisíc Rakušanů – a to nemluvě o jednom španělském regimentu a o sto třiceti záložních praporech rozesetých po celém obrovském císařství.

„Moje nepřítomnost bude nesmírná,“ prohlásil císař.

V Tuileriích se však pořádal jeden ples za druhým, i přes všechny momentální obtíže. Těžko, mír, který mu unikal, spojí hra cara Alexandra – „toho Řeka z úpadkového císařství“, jak ho hanlivě překřtil císař – to vše Napoleona pohlcovalo a způsobovalo mu starosti.

Alexandr už byl ve Vlně a očekával Napoleonův útok. Nevyhnutelný útok, protože 8. dubna poslala ruská vláda francouzskému císaři ultimátum požadující stažení francouzských

vojsk z Pruska, švédského Pomořanska a ze všech opevněných měst za Labem obsazených Francií!

Jak se k takovým požadavkům postavit jinak než vyhlášením války? Císař však stále ještě odkládal svůj odjezd k armádě. Čekal na výsledky vágního jednání s Anglií, které by umožnily ukončit krvavé španělské drama a zmatenou situaci s velením, jež bylo na Iberském poloostrově svěřeno pouze do rukou neschopného Josepha. *Don José primero* už vládl nad královstvím, které ho ignorovalo. Odnynějška byl také vrchním velitelem více než dvousettisícové armády, jejíž velení se mu rovněž vymklo z rukou a kterou dovedl až k závěrečnému pádu. Dvě stě třicet tisíc mužů tvořících vynikající jednotky, které budou tolik chybět Napoleonovi!

Než si císař dštící oheň a síru obul vysoké boty, ještě naposled sehrál svou roli císaře západu. Doufal, že tento „triumf“ přinutí Alexandra vyjednávat. Zdá se, že také potřeboval získat svou famózní sebejistotu, a proto chtěl ještě jednou předsedat dvoru složenému z králů a zaimponovat svému tchánovi a spojenci.

16. května byli císař a císařovna přijíždějící směrem od Plavna uvítáni na saských hranicích králem a královnou. Všichni čtyři vjeli ještě týž večer do slavnostně osvětlených Drážďan, kam za nimi měli přijet rakouský císař s císařovnou.

„Celý národ“ se tu tlačil v naději, že zahlédne Napoleona, jak vyprávěl hrabě de Ségur. „Trávili celé dny a noci s očima upřenýma na bránu a okna jeho paláce. Nechtěli vidět jeho korunu, znaky jeho hodnosti, přepych jeho dvora, chtěli pozorovat jeho samotného. Chtěli si uchovat vzpomínku na jeho rysy. Přáli si, aby mohli říci svým krajanům a méně šťastným potomkům, že viděli Napoleona.“

Ani uvnitř paláce nebylo snadné dostat se k panovníkovi.

„Ocitl jsem se uprostřed tlačence králů,“ řekl Narbonne Napoleonovi, „a měl jsem co dělat, abych si jejich davem prorazil cestu.“

Panovníci zamíchaní mezi důstojníky se tlačili, aby se mohli zúčastnit ranní audience. Opravdu řekl během těchto oslňujících dní Napoleon císaři Františkovi, že kdyby „jeho ubohý strýc Ludvík XVI. projevil víc pevnosti, revoluce by se vyvíjela jinak“?

Když František Rakouský viděl, jak Napoleon kráčí před ním, chodí první ke stolu, nechává se v uctivé vzdálenosti

doprovázet panovníky, předsedá hostinám, nechává si kloboúk na hlavě, zatímco on – Habsburk – má smeknuto, byl celý vyjevený.

Das ist ein ganzer Kerl!“ vykřikl.

Ale nastal čas opustit tento nový „parter“ panovníků a vrátit se k Velké armádě. Než císař odjel, viděli ho, jak během jízdy zastavil před kaplí, vešel dovnitř a modlil se. Nevzpomněl si ten den na modlitby svého dětství?

V tutéž dobu sloužil jednou ráno jistý litevský kněz mši v malém venkovském kostelíčku nedaleko Vilna. Byl tam jen jediný věřící, jakýsi ruský důstojník, který se s hlavou v dlaních modlil. Zvědavý kněz přistoupil blíž a důstojník zvedl hlavu: byl to Alexandr.

Oba muži, každý na své straně, opustili kostel. Možná cítili, že budou potřebovat Boha, aby se zamíchal do jejich záležitostí...

23. června se obrovská armáda složená ze čtyř set tisíc mužů, v níž se mluvilo deseti různými jazyky, jakýsi „Babylon na pochodu“, chystala překročit v Kovně Němen. Řeku nebylo vidět. Pilwiský les a srázné břehy ji skrývaly...

Ten den hrabě Roman Sołtyks, velitel eskadrony polských kopiníků, která tábořila nedaleko břehů Němenu, viděl, jak tryskem přijel kočár tažený šestispřežím. Vystoupil z něj zadumaný Napoleon, unavený z cesty. Rozhodl se prozkoumat břehy a aby ho ruští průzkumníci, jejichž přítomnost hlásili z druhého břehu, nepoznali, vyměnil si uniformu s polským důstojníkem. Jeho štáb udělal totéž...

Když přišli na břeh, jeden velitel praporu, který řeku přeplavoval, přišel císaři oznámit, že se ruská armáda pravděpodobně stáhla. Ještě týž večer, kolem půlnoci, se Napoleon na břeh Němenu vrátil, cvalem sledoval jeho tok a snažil se ve tmě rozeznat ruský břeh. Náhle jeho kůň udělal útok stranou – mezi nohama mu proběhl zajíc – císaři vyklouzly nohy i třimenů, spadl, ale okamžitě vstal. Nějaký hlas vykřikl:

„To je špatné znamení. Říman by ustoupil.“

Ale Napoleon nebyl mužem, který by ustupoval.

Nazítrí sledoval Napoleon z kopce, dominujícího nad řekou a třemi mosty postavenými „jako zázrakem“, výjimečné divadlo: „Všechny kopce, jejich svahy a údolí pokrývali muži a koně. Jakmile Země nabídla slunečním paprskům tuto po-

hyblivou masu oblečenou v lesknoucí se zbroji, byl dán signál a dav se ve třech proudech začal valit ke třem mostům.“

Když se vojáci dostali na ruský břeh, kde očekávali, že je přivítá palba, s obavami se zastavili. „Mysleli jsme si, že se nacházíme na hřbitově. V dohledu nebyla živá duše, ve vesnicích chyběli obyvatelé...“ V dálce se kroutily voluty černého kouře. Hořely vesnice. Když k nim dorazili první vojáci, z jejich domů už zbyl jen popel. A nikde ani človíčka! Nedočkavý Napoleon vjel cvalem do lesa, který lemoval břeh, a ujel asi míli.

Nic.

Náhle se ozval temný zvuk. Výstřel z děla? Ne, chystala se strašlivá bouře. Den pohasl. Hromy a blesky se střídaly jeden za druhým. Pak se na lidi i věci snesla průtrž mračen.

Někteří v tom opět viděli špatné znamení.

O osm dní později.

Ministr carské policie generál Balašov stál ve Vilně v místnosti, kterou obýval ruský car několik dní předtím – jenomže teď před ním nestál Alexandr, ale Napoleon... Přinesl císaři dopis svého panovníka. Ten uchvatiteli nabízel vyjednávání, za podmínky, že Velká armáda udělá čelem vzad a vrátí se zpátky za Němen. Tímto ultimátem však požadoval nemožné. Napoleon nedošel tak daleko, aby se vrátil, aniž by byl poražen! Přesto – a císař si to příliš neuvědomoval – utrpěla Velká armáda za jediný týden po přechodu Němenu a bez boje velké ztráty.

Nedostatečný početní stav carských jednotek a opožděné spojení Barclayovy armády – sto třicet tisíc mužů – a Bagrationovy – padesát tisíc mužů – přinutily nejvyšší ruské velení k ústupu. Prosadila se taktika spálené země – aniž byla předem domluvena.

Zásobování jednotek francouzské armády postupujících často až o patnáct mil denně, potravinami a pící, vážlo a utápělo se v bahně. Padesát tisíc vojáků, kteří opustili své řady a hledali a kradli potraviny, se už opožďovalo. Muži, kteří zůstali u svých praporů, pochodovali za zvuku bubnů s prázdnými žaludky, chvíli v poryvech deště, chvíli pod pálicím sluncem a v mračnech prachu. V tábořištích spali vyčerpaní, vyhladovělí a žízniví vojáci na holé provlhlé zemi. Dopustili se té chyby, že po přechodu Němenu krmili své koně zeleným

obilím smíchaným se slámou vytrhanou ze střech venkovských chalup. Po týdnu deset tisíc jízdních i tažných zvířat poslo na úplavici. Pro tuto chvíli bylo strašné podnebí carovým nejbezpečnějším pomocníkem.

Když Balašova vedli k císaři, pečlivě volili trasu, aby si nemohl všimnout dezorganizace francouzské armády. Alexandrův vyslanec nepřišel navrhnout císaři začátek vyjednávání, jeho panovník mu to zakázal.

Zavazuji se, že dokud na ruském území zůstane jediný zbrojený voják, nepronesu ani nevyslechnu slovo mír.“

Protože jakékoliv jednání nebylo možné, císař přecházel po místnosti a ruského generála vodil ve své procházce za sebou.

Alexandr si ze mne dělá legraci. Myslí si, že jsem přijel do Vilna, abych projednal obchodní smlouvu? Přišel jsem, abych jednou provždy skoncoval s barbarským severním kolosem. Meč je tasen. Musíme nepřítel zatlachtit do jeho ledových plání, aby se ani za pětadvacet let nemíchal do záležitostí civilizované Evropy... Dnes Alexandr vidí, že věc je vážná, že jeho armáda je rozříznuta ve dvě, má strach a chtěl by se dohodnout, ale já mír podepíšu až v Moskvě.“

Nicméně se zdá, že Napoleon v té době ještě neuvažoval o pochodu do Moskvy. Jeho plán: co nejrychleji porazit ruskou armádu. Opět potřeboval vítězství. Jenomže Napoleon už dnes nebyl Bonapartem od Rivoli nebo císařem od Slavkova – a tím, že zůstal dvacet dní ve Vilně a čekal na Jérôma a Eugèna, kteří se zdrželi s připojením k jádru armády, ztratili drahocenný čas.

Ve skutečnosti si císař hodně sliboval od osmdesáti čtyř tisíc mužů, postavených neopatrně – to je to nejmenší, co o tom lze říci – pod velení krále vestfálského. Napoleon počítal s tím, že jeho bratr vyrazí se svými silami proti armádě prince Bagrationa, na kterého by zároveň zaútočilo dvaadvacet tisíc Davoutových mužů, a tak by ho dostalo do svého ohně.

„Mám je,“ opakoval Napoleon.

Jenomže Jérôme nejen že neposlal zprávu do generálního štábu, ale navíc si spokojeně hověl v Grodnu! Ke svému jménu připojil jméno Napoleon a tvrdil, že toto povýšení mu přinese i vojenského génia...

„Kompromitujete úspěch celého tažení,“ napsal mu císař. Takhle se válka vést nedá.“

Bagrationovi se podařilo vyklouznout, dřív než se kolem něj kleště sevřely, a Napoleon poslal Davoutovi následující rozkaz: „Císař nařizuje Jeho Veličenstvu králi vestfálskému, aby uznalo prince z Eckmühlu svým nadřízeným velitelem, dokud budou oba armádní sbory spojeny.“ Rozzlobený Jérôme-Napoleon se postavil do čela své královské gardy, udělal čelem vzad a zamířil do Vestfálska...

Tváří v tvář jeho dezerci rezignovaný Napoleon pouze prohlásil:

„Taková výstřednost!“

Nepřítel pokračoval na všech stranách v ústupu a Napoleon se nakonec rozhodl, že se vydá směrem k Vitebsku v naději, že zabrání spojení Bagrationa s Barclayem de Tolly.

Hlad, žízeň, déšť a dusivé horko se pravidelně střídaly. Velká armáda se dál tenčila. Armádní sbory ztratily dvacet až padesát procent mužstva. Dokonce i garda – nejméně postižená – už čítala jen dvacet osm z třiceti sedmi tisíc mužů.

Konečně Vitebsk! Byla noc na 27. července, když se Napoleon zastavil na vrcholku jednoho kopce: celá ruská Barclayova armáda ležela před ním. Ohně tábořišť svítily do tmy. Konečně dojde k bitvě!

„Zítرا vyjde slavkovské slunce!“ oznámil Napoleon.

Ale Barclay se dozvěděl, že Bagration míří ke Smolensku, a proto se opět vyhnul střetu a ztratil se ve tmě. Napoleon, špatně skrývající zklamání, vstoupil do Vitebska. Zůstal tam až do 15. srpna a neustále doufal, že na něj Rusové zaútočí. Znovu zavládl nepořádek a drancování. Ranění byli obíráni o všechno.

Když se dělala bilance, zjistilo se, že už zmizelo padesát tisíc mužů. Ruská taktika – vědomá či nevědomá – byla dobrá. Velká armáda teď nečítala víc než dvě stě padesát tisíc mužů. Kromě jiného bylo nutné tu a tam nechat posádku, která by zajišťovala spojení. Podobně jako ve Vilmě i ve Vitebsku se Napoleon pokusil znovu seskupit síly. Čekalo se na opozdilce, shromažďovaly se zásoby. Ale kola velkého stroje bohužel skřípala...

Mnozí by raději zůstali ve Vitebsku, ale 12. srpna armáda opět vyrazila na pochod tentokrát směrem ke Smolensku. Rusové budou určitě – Napoleon v to doufal – bránit tuto důležitou křižovatku, která byla navíc svatostánkem Panny Marie zázračné!

A stále stejné scény se opakovaly. Pro Rusy šlo o skutečnou svatou válku. Venkované pálili svou úrodu i domy a bylo nutné posílat mobilní odloučené jednotky drancovat vesnice mimo hlavní trasu. Někteří členové těchto *komand* se spojovali do skupin, vybírali si sami velitele a stávali se z nich dezertéry. Co se týče vojáků, kteří zůstali pod jejich prapory, neměli na výběr nic jiného než také krást potraviny, ale většinou se vraceli s prázdnou.

15. srpna se Napoleon zastavil před Smolenskem. Město ležící na pravém a poměrně příkrém břehu Dněpru bylo opevněno mohutnými, dlouhými, širokými a masivními hradbami chráněnými devěťadvaceti věžemi z červených cihel a s vybledlým cimbuřím, z nichž některé dodnes existují. Bylo to opevnění, které tady kdysi nechal postavit po tatarském způsobu Boris Godunov. Z předsunutého stanoviště viděl císař velký pohyb jednotek. Chystají se Rusové město opustit?

„Jestli je to tak,“ řekl císař, „jestli mi přenechají Smolensk, jedno ze svých posvátných měst, pokryjí ruští generálové v očích svých poddaných své zbraně hanbou!“

Ale následující den odvedl Ney císaře skr mlází na vrchol jednoho kopce. Odtamtud spatřil v mračnu prachu, z něhož pronikaly záblesky zbraní, dvacet tisíc shromážděných mužů. „Unešen radostí“ vykřikl Napoleon svou důvěrně známou větou:

„Konečně je mám!“

Sedmnáctého se císař probudil za svítání v naději, že spatří ruskou armádu seřazenou na bojišti, které jí prakticky mučil, ale jádro nepřátelských sil se ukrylo na výšině, v bezpečí mohutných městských hradeb. Bitva začala zuřivě na předměstí, které se stupňovitě rozkládalo ve třech úzlabích předcházejících opevnění. Bylo dobyto za cenu velkých ztrát. Císařské jednotky pak narazily na úctyhodné hradby. Oblouly palbě z třiceti šesti děl, které na ně střílely nejtěžšími kalibry v marné naději, že se podaří vytvořit průlom. Konečné útočníky za sebou nechaly „dlouhý a široký pás krve, raněných a mrtvých“. Budou muset zahájit obléhání? Rusové vítězí ve vítězství, ale Barclay dal svým jednotkám opět rozkaz k ústupu – navzdory Bagrationovi nevyhájícímu ze zlosti.

Smolensk hořel. Ustupující Barclay dal rozkaz město zanechat, aby tak chránil svůj nový úhybný přesun.

Domy, které plameny ušetřily, byly vystaveny drancování. „Na obvazy raněným už chybělo všechno,“ vyprávěl Ségur. „Neměli jsme plátno a museli jsme ho nahradit papírem, který jsme našli v archivech. Pergameny sloužily jako popruhy a dlahy a koudelí a březovou kůrou jsme nahrazovali cupaninu.“

Nebylo by teď rozumnější skončit s pronásledováním a přezimovat ve Smolensku? Ale Napoleon předložil svůj plán:

„Potřebuji velké vítězství, bitvu před Moskvou. Dobyti Moskvy překvapí celý svět...“

A tak 24. srpna pronásledování pokračovalo. Napoleon opustil Smolensk směrem na Dorogobuže. Opakoval:

„Nebezpečí nás žene k Moskvě!“

Cesta na Moskvu byla široká. Pěchota a jízda postupovaly ve dvou řadách po obou stranách cesty, dělostřelectvo a vozaťajstvo jely uprostřed. Jak Napoleon přijížděl k jednotlivým sborům, vojáci se řadili do bitevního šiku, bubeníci bubnovali jako o život, orlové Velké armády se skláněli a bylo slyšet dlouhé volání slávy. Jenom garda měla zakázáno vítat císaře pokřikem „vivat“, protože ho neustále obklopovala „a tento křik by byl příliš častý, a tudíž i banální“.

Navzdory požárům, které dál hořely ve všech směrech, vládlo nadšení.

28. srpna dorazil Napoleon do Vjazmy rovněž zničené plameny. Armáda nadále trpěla únavou, hladem a žízni. „Hádali jsme se u louží plných bahna,“ vyprávěl hrabě de Ségur, „prali se u studánek, jejichž voda byla brzy zakalená a bahnatá. Sám Napoleon se musel spokojit s kalnou vodou.“

31. srpna přivedli do veličevského zámku, kde se Napoleon ubytoval, zajatého kozáka, který oznámil, že car, protože Barclay „dělal hloupost za hloupostí“, právě jmenoval generalissemem své armády starého a tlustého Kutuzova – muže, kterému Kateřina Veliká říkala *můj Kutuzov* – příliš pasivního a příliš fatalistického generála poraženého u Slavkova, jak ho popsal Tolstoj. V Petrohradě i v Moskvě museli cara nutit, aby do této funkce jmenoval člověka, kterému pohrdavě říkal „ten starý jednooký satyr“.

„Nemohl jsem udělat nic jiného než se podvolit,“ vzdychl Alexandr.

Když se jednotky dozvěděly o tomto jmenování, jejich radost se nedá popsat. Kutuzov odmítal být nebo fackovat vojá-

ky, což tehdy bylo v ruské armádě naprosto běžné. A všichni se chystali na bitvu, na níž závisel osud Moskvy. Kutuzov však prohlásil, že „Moskva není celé Rusko“, a upřesnil, že „lepší je ztratit Moskvu než armádu a Rusko“. Nicméně věděl dobře, že nemůže město ponechat svému osudu. Musel podstoupit bitvu, ačkoliv se ruská armáda, jejíž větší část ustupovala už od Němenu a byla početně slabší, nacházela rovněž v žalostném stavu. Muži trpěli hladem – „vojáci dostávali jen křídka jídla a vždycky jen náhodou“, jak říká ruský historik Tarlé – a jízda byla „skoro mrtvá“, podle výrazu jednoho jejího příslušníka.

Přesto však museli bojovat a radost Rusů se při myšlence na střetnutí rovnala jen radosti Napoleonově:

„Konečně!“ vykřikl. „Konečně dojde k bitvě! Za čtrnáct dní nebude mít Alexandr ani armádu, ani hlavní město! A budeme moci uzavřít mír!“

Ale hned následující den přineslo počasí císaři další špatné znamení. Na armádu se snesla průtrž mračen. Děla uvázla v blátě, vozaťajstvo zůstalo stát a koně se do bláta bořili až po podpínky. Ruské bláto! Bláto, které musí člověk vidět – a „plavat“ v něm – aby si ho dokázal představit...

Král Murat, jehož oddíly tvořily předvoj, vzkázal týž den císaři, že Kutuzov se pravděpodobně chystá k bitvě a že se mohutně opevňuje u vesnic Borodino, Gorki a Semjonovská, sto třicet kilometrů před Moskvou. Vybuďoval zákopy a reduity, které prošípkoval děly. Rusové se cítili bezpeční, když ochvatiteli přehradili cestu na Moskvu, zatímco císař byl tentokrát přesvědčen, že si odnese vítězství! Jenomže bláto se přilepilo na armádu a doslova ji přibilo k zemi. Naštěstí začalo svítit slunce a částečně vysušilo tuto děsivou bažinu, takže jednotky mohly pokračovat v cestě.

5. září stály obě armády proti sobě a byli to tentokrát Rusové, kteří si vybrali terén. Bylo jich sto dvanáct tisíc, zaujali pozice na polokruhovitě frontě dlouhé čtyřicet kilometrů a vlastnili dělostřelectvo čítající šest set čtyřicet děl, která měla větší ráži než děla francouzská.

Abych lépe pochopil peripetie toho, čemu Napoleon říkal boj obrů – „moje největší bitva“, prohlásil na Svaté Heleně, chtěl jsem si toto slavné bojiště osobně projít. Na této pláni přerušované povlovnými kopci a hluboko zaříznutými údolími je bitva stále ještě výjimečně přítomná. Když člověk při-

jede směrem od Moskvy, poté, co projede nekonečným březovým a borovým lesem, poté, co opustí širokou silnici vedoucí do Minska, nechá po své pravici křivolaké řečiště Moskvy, která podle Napoleona dala jméno bitvě. *Řeka Moskva* oslovuje určitě fantazii Francouzů víc než chudá vesnice Borodino.

Po Možajsku, což je první etapa této do jisté míry svaté pouti, se člověk ocitne uprostřed vsí Gorki ležící podél smolenské silnice. Na tři metry vysokém pahorku tady seděl během bitvy Kutuzov na své dřevěné lavici, kterou za ním neustále nosili. A tady je Borodino, vesnice složená asi z dvaceti ubohých dřevěných chalup, která se během půldruhého století vůbec nezměnila. Zde stál Barclay de Tolly a ruské pravé křídlo.

Nesmíme však zůstat v Borodinu, abychom oživil bitvu, ale musíme se vydat asi šest nebo sedm set metrů od silnice, vlevo za vesnici. Odtud je vidět Koločské údolí a za ním se rýsuje vrch Kurganskaja. Právě tam, přímo ve středu ruského opevnění, nechal Kutuzov na radu plukovníka Tolla vybudovat pevnůstku – *velkou redutu* – obsazenou strašlivými bateriemi generála Rajevského, jejíž umístění je ještě dnes naprosto patrné. Kousek vlevo je víska čítající asi dvanáct chalup: Semjonovská, která dala jméno malému přítoku Koloče, jehož řečiště se klikatí v hlubokém korytu. Ještě dál doleva se nachází trojitě obranné opevnění, *tri fleše*, z nichž dvě zůstaly prakticky nedotčené, včetně části hradeb, příkopu, traverzy a dokonce střelny pro děla.

Patnáct set metrů před Bagrationovými redutami jsou rovněž na jednom pahorku viditelné stopy ševardinské reduty, což je pozice velmi předsunutá před ruskými liniemi. 5. září 1812 dal Napoleon rozkaz generálu Compansovi, aby tuto redutu dobyl.

Celá operace stála císaře pět tisíc mužů, ale mohl si zde zřídit své velitelské stanoviště. Spal ve stanu kousek od pahorku. Měl radost, že okamžitě po příjezdu mohl tento „krásný kopec“ dobýt. Odtud „viděl všechno“, jak sám řekl, a bojště držel pevně „za rohy“.

Když se za úsvitu 6. září probudil, byl velmi spokojený, protože se dozvěděl, že ruská armáda je skutečně ve svých zákopech. Podobně jako předcházející den, i dnes se na okolních kopcích leskly zbraně. Bylo slyšet, jak císař takřka laubnický opakuje:

„Potřebuji velkou bitvu!“

Tentokrát se už nemusel obávat, že se jí nepřítel vyhne. Zavládla „všeobecná radost“ – autorem tohoto výrazu byl de Ségur – ačkoliv kolik z vojáků, kteří sem přišli *pěšky* z Francie, Holandska, Německa nebo Itálie, bude ještě zítra naživu? Na druhé straně vládlo stejné nadšení. Vojáci pracovali s radostí a zápallem – abychom neříkali s láskou – na opevnění *velké reduty*.

Čekání, ona tíživá atmosféra před bitvou, se protáhla na celý den. Na „druhé straně“ obstoupili popové s křížemi v rukou – v neděli 6. září – Pannu Marii, kterou dali 17. srpna přivezt ze Smolenska. Mezitím Napoleon předložil svůj plán: zítra za úsvitu budou jednotky pod velením Eugèna simulovat útok proti pravému ruskému křídlu, to znamená směrem na Borodino. Jednalo se o past. Italský vicekrál se měl zastavit, jakmile dosáhne postavení, které jeho dělostřelectvu umožní zasypat střelbou *velkou redutu* nacházející se po jeho pravici. Proti tomuto mocnému opevnění měly být ze všech stran a po nerovném terénu vedeny rovněž střídavé útoky jízdy.

Jiné jednotky se měly pokusit obejít lesem levé ruské křídlo – *tri fleše*. Tento úkol připadl Poniatowskému.

Když se Napoleon vracel do svého hlavního stanu umístěného asi tři kilometry za Borodinem, cítil, jak se do něho dáva zima a roztrásl ho chlad... Ale ve svém stanu našel bednu s portrétem římského krále od Gérarda, který Bausset právě přivezl z Paříže, takže zapomněl na horečku. Když před ním plátno rozbalovali, nedokázal zakrýt netrpělivost. Jakmile obraz spatřil, prohlásil, že se jedná o „mistrovské dílo“.

„Můj syn je nejkrásnějším dítětem Francie,“ řekl Rappovi. Celý den zůstal obraz opřený o židli.

„Pánové,“ řekl Napoleon důstojníkům, kteří si přišli pro rozkazy, „kdyby mému synovi bylo patnáct, věřte, že by tady nebyl přítomen jen na obraze.“

Večer defilovali před římským králem granátníci gardy. Když se Napoleon vydal na obhlídku tábořiště, jak měl ve zvyku v předvečer bitvy, naposledy pohlédl na synův portrét a přikázal:

„Schovejte ho. Příliš brzy vidí bitevní pole.“

Tu noc nedokázal usnout. Neustále vstával, aby se osobně přesvědčil, že Kutuzovovy ohně stále ještě svítí do tmy.

Naposled – bylo pět hodin ráno – vyšel ze stanu a jediný pohled mu stačil k jistotě, že Rusové stále ještě zaujímají své pozice.

„Konečně je máme! Kupředu! Otevřte brány Moskvy!“

V půl šesté popošel směrem k redutě a sedl si na trávník, na místo, kde byl v roce 1912 postaven francouzský památník – orel vztyčený na sloupu. Před jeho očima se táhl terén přerušovaný březovými hájky. Obzor uzavíraly tři fleše.

Nepřítel byl vzdálený patnáct set metrů. Stará garda s velitelem Lefebvrem vytvořila kolem císaře čtverec, mladá garda a jízdní oddíl gardy se shromáždily nedaleko, za ševardinskou redutou. Vojáci čekali v pohovu, oblečení ve slavnostních uniformách – vyndali je z toren. Důstojníci byli oblečení jako v Tuileriích. Murat, jehož kuň netrpělivě přeshlapoval v čele jízdy, měl na sobě jednu z uniforem, kterou uchovával na tajném místě.

A náhle vyšlo slunce nad dnem 7. září 1812 a zahnalو mluhu.

„Vidíte? Slavkovské slunce!“ vykřikl císař.

Dal znamení rukou a nedaleko zahřměl výstřel z děla. Byl to signál. Příšerné vraždění u Borodina, masakr u řeky Moskvy začal.

Dvanáct set děl zaselo oheň, železo a smrt. Eugèna zdržela Koločská roklina, ale přesto se mu podařilo obsadit Borodino, zatímco pravé francouzské křídlo osmkrát za sebou zaútočilo na Bagrationovy tři fleše. Někteří vojáci vyrazili do útoku za zpěvu Marseillaisy, jako když se „bili za svobodu“. Před trojitým opevněním se pekelné útoky a protiútoky muže proti muži pomíchaly ve strašlivé řeži. Uprostřed kouře, po kterém potemnělo nebe, uprostřed palby z děl se muži bili s dosud nevídanou divokostí.

Bojovali puškou, šavlí, bajonetem a někteří dokonce používali „pěsti a hole“. Tři fleše stále odolávaly. Aby s nimi skoncoval, přikázal císař soustředit palbu ze čtyř set děl na Bagrationovo opevnění. Konečně „fleše“ jedna po druhé padly do rukou Muratových a Neyových mužů. „A tehdy se odehrála velká událost,“ vyprávěl Glinka, jeden z ruských vojáků. Bagration uhádl Napoleonův plán: zmocnit se nepřítelova levého křídla a pak zaútočit na střed. A tak se odhodlal k úžasnému činu: „Dal rozkaz a celé levé křídlo se v celé své délce vrhlo s bajonety proti dělům.“ Útok byl rozdrčen nejen palbou z napoleonských děl, ale útokem Muratovy jízdy, která zamekla

terén, a především zprávou, jež se šířila jako blesk celým ruským levým křídlem – Bagration byl smrtelně raněn. „Vojáci svésili paže,“ řekl Glinka.

Bylo poledne.

Zatímco nešťastného Bagrationa odváželi na voze, francouzské jednotky obsadily tři fleše. Boj teď nabyl na zuřivosti před potokem a vesnicí Semjonovská. Napoleonské dělostřelectvo se přesunulo do první linie, aby rozdrtilo obránce vesnice. Útoky jezdecky obou stran se pomíchaly v úžasném pohybu připomínajícím příliv a odliv. Úplně vpravo zmizela Rajevského velká reduta v kouři příšerného duelu dělostřelectva.

A Napoleon?

Vsedl na svého bílého koně a zajel až k okraji jedné z roklí. Odtamtud mohl lépe přehlédnout bitvu. Viděl, jak se za třemi flešemi, které změnilы pána, formuje do čtverce ruské levé křídlo připomínající odumřelý úd, jak se bojuje na svazích kopce Kurganskaja, jak je velká reduta opět dobyta nepřitelem a jak se na Eugènovy Italy valí zuřivý protiútok Platových kozáků a Uvarovovy jízdy.

Pak se vrátil k úpatí ševardinské reduty, sestoupil z koně a zůstal podivně pasivní. Byl to jeho zdravotní stav, kvůli kterému se podvolil a rezignoval na svůj osud? A přesto všude kolem, na obrovském bojišti, tekla krev jeho vojáků, krev příslušníků Velké armády, kteří ještě zůstali naživu... Buď seděl, nebo se pomalu procházel před opevněním. Těžké ruské koule létaly nad ním. Některé se mu dokonce dokutálely až k nohám a on do nich kopal „jako do kamenů, které mu vadí při procházce“. Dalekohledem pozoroval bitvu. Ti, kteří nevěděli, že mu není dobře, že je ten den skutečně nemocný, byli překvapeni, že ho nevidí v roli generála, jehož přítomnost elektrizuje bojující vojáky. Neustále mu přicházeli oznámit smrt některého z generálů. Dvanáct zabitých generálů! Třicet sedm vážně raněných! Udělal rukou bolestné rezignované gesto. Maršálové, generálové a pobočníci prosili svého císaře, aby dal rozkaz gardě „skoncovat“ s bitvou. Pokaždé jen zavrtěl hlavou, pokaždé odpověděl:

„Den bude dlouhý. Musíme se naučit čekat...“

Trvali na svém.

„A co když dojde zítra k další bitvě?“ odsekl císař. „S kým ji vybojuji?“

Všichni nicméně doufali, že se probudí, že se podvolí prosbám a vydá slavný rozkaz:

„Vezměte si gardu!“

Začalo se kolem něj ozývat mumlání. Umlčel ho:

„Jsme osm set mil od Paříže a před branami Moskvy!“

Konečně jeho pohled ožil... Ale spokojil se jen tím, že do bitevní vřavy poslal šedesát děl gardy.

Až do konce odmítal poslat své milované vojáky do té příšerné mely.

Uprostřed vířícího ohně a kouře a v husté palbě bojovali Kutuzovovi vojáci, „jako by byli vrstlí do země“ a s takovou zuřivostí a odvahou, že Napoleon musel obdivně prohlásit:

„Když je ruský voják zabit, musíte do něj strčit, aby upadl.“

Když později vzpomínal na bitvu u řeky Moskvy na Svaté Heleně, opakoval:

„Rusové se ukázali hodni toho být nepřemožitelní.“

Bylo vidět, jak Bibikov – pobočník generála Miloradoviče – zvedá uprostřed boje ruku, aby ukázal princi württemberskému místo, kde se nacházel jeho generál. V tu chvíli mu koule utrhla ruku. „Když padal z koně, zvedl Bibikov druhou ruku a znovu ukázal stejným směrem.“

A velká reduta stále ještě odolávala!

Mrtvolky a dokonce těla raněných vytvářely skutečnou zeď, která chránila opevnění. Teprve ve čtyři hodiny odpoledne – tři čtvrtiny obránců padly na místě – se Rajevského baterie odmlčela.

Děla konečně přestala plivat smrt. Nejvražednější bitva napoleonské historie končila. Bojovalo se dvanáct hodin v rytu – sto čtyřiceti dělových výstřelů za minutu! Rekord, jenž nikdy nebyl překonán! Truchlivé ticho zahalilo spolu s tmou bojiště, na němž leželo šedesát tisíc mrtvých a z toho čtyřicet tisíc Rusů. Nesmírný nárek pětatřiceti tisíc raněných stoupal z kopců a z planiny. Třináct tisíc ruských raněných nepřežilo. A kolik z těch deseti tisíc francouzských, německých nebo italských raněných zemřelo daleko od své vlasti! Velká armáda čítající ještě v pondělí 7. září ráno sto třicet tisíc mužů měla teď jen kolem sta tisíc! Ti, kteří přežili, měli hlad, žízeň a trásli se zimou. Ke každému táboru, v němž do tmy hořel oheň, lezli tmou ranění a umírající podobní přízrakům.

Nazítří napsal Napoleon tyto řádky určené Marii-Luise: „Má drahá, piši ti z bojiště u Borodina. Včera jsem porazil

Rusy...“ V tutéž dobu psal Kutuzov své ženě: „Vede se mi dobře, má drahá, a nejsem poražen. Vyhrál jsem bitvu.“

Ruské vítězství v bitvě u Borodina? Možná „morální vítězství“.

Děla se bezpochyby odmlčela a ti, kteří z ruské armády přežili, tábořili první noc na pláni za kopci, které tvořily jejich předsunuté obranné pozice, ale Francouzi, čekající až se před nimi otevře cesta na Moskvu – jako nesporný následek jejich vítězství, obsadili Borodino, Semjonovskou a reduty. Nazítří v deset hodin se ostatně Rusové obrátili zády k bojišti a dali se na ústup směrem k Možajsku.

Teď byla řada na Kutuzovovi, aby si položil otázku: co teď? S padesáti tisíci muži, pouhou polovičkou mužstva, kterým disponoval ještě předcházející den, nemohl v žádném případě podstoupit další bitvu. Prikázal tedy ustoupit a o čtyři dny později zaujal pozice před branami Moskvy. Maršál – po „vítězství“ u Borodina mu car přiřkl tento titul – seděl v chalupě venkovana Sevastjanova ve vesnici Fil, když mu přišli oznámit, že se blíží francouzský předvoj. Obklopovali ho generálové Barclay de Tolly, Benningsen, Platov a Uvarov, kteří se s ním dělili o své názory. Podle některých z nich nepřinesla bitva rozhodnutí ani pro jednu armádu.

„Jestliže opustíme svaté město, jak můžeme uvěřit ve francouzskou porážku?“ Kutuzov přerušil otázku a pomalu prošel ve francouzštině tato slova:

„Bojíte se ústupu od Moskvy a já ho naopak považuji za zásah Prozřetelnosti, protože zachrání armádu. Napoleon je jako řeka, kterou ještě nemůžeme zastavit. Moskva bude houbou, která ji do sebe vsákne.“

V místnosti zavládlo hluboké ticho a maršál svou myšlenku uzavřel:

„Buď jak buď, беру na sebe odpovědnost před carem, vlastní armádou.“

Kutuzov tu noc strávil v jedné ubohé filské chalupě a během noci bylo slyšet, jak pláče.

Armáda mlčky prošla městem strnulým úžasem...

A na kopcích, které na západě v půlkruhu Moskvu obklopují, se už objevili první Francouzi...

MOSKVA

Kdysi se všichni ruští poutníci, kteří spatřili Moskvu z vysokého kopce, po němž běží silnice z Možajska, hluboce poklonili a pokřižovali. Proto bylo toto místo pojmenováno Poklonnaja, *Mont du Salut*. A právě tady se v sobotu 14. září odpoledne Napoleon „unešený radostí“ zastavil a rozhlížel se. Před sebou měl Moskvu, kopule a cibulovité zvonice třpytící se ve slunci. Ve středu města se na březích řeky Moskvy tyčilo na dvacet věží a červenohnědé hradby s cimbuřím gigantického hradu zahrnujícího celý kopec pokrytý paláci, zvonnicemi a kostely: Kreml – dvě slabiky připomínající podivně zaklínadlo.

„Tak tady je to slavné město!“ vykřikl Napoleon. „Už bylo na čase!“

Jednotky, které jedna po druhé přicházely, se ohromeně zastavovaly a zapomínaly na strašlivý pochod od Němenu až sem.

„Moskva! Moskva!“

Napoleon vstoupil do Káhiry, Milána, Vídně, Benátek, Madridu, Berlína a Varšavy, ale nikdy se ze svého triumfu tak neradoval. Borodinská hekatomba byla zapomenuta. Co si mohl přát víc? Mír? Teď už jeho uzavření nebude dlouho trvat. Copak není car na kolenou?

Bubeníci gardy se nechali slyšet: byl to signál ke vstupu do Moskvy. S hudbou v čele sestupovaly jednotky do města.

Ale vstříc jim nestoupal žádný zvuk. Císař byl nejdřív překvapen a pak znepokojen, že mu žádný „bojar“, jak sám řekl, nepřichází naproti. Pak mu oznámili překvapivou zprávu:

„Moskva je pustá!“

Musel se smířit se skutečností: tři sta tisíc obyvatel hlavního města Rúska – kromě hrstky Moskvánů, kromě služů a tuláků, kromě několika dezertérů a samozřejmě kromě ko-

lonie cizinců – opustilo Moskvu a následovalo armádu. Důstojníci prosili Napoleona, aby do města nevstupoval hned. Na dorogomilovském předměstí stojí nedaleko hlavní cesty dřevěný hostinec, v němž se může Jeho Veličenstvo ubytovat. Pokoj, ve kterém Napoleon strávil první noc, byl odporně špinavý a smradu v něm bylo na padnutí. Sluhové zapálili ocet, ale bylo to marné.

Mezitím se vojáci rozběhli po městě hledat potravu. Jeden z nich, který vešel do ještě obydleného domu, slyšel – s hrůzou, jak nějaké dítě řeklo nenávistně:

„Potrava pro Francouze? Okenní tmel je pro ně dost dobrý!“

Začaly se šířit znepokojivé řeči. Vypuklo několik požárů – hlavně na velkém bazaru – a několik darebáků začalo drancovat opuštěné domy. Večer se počet požárů zdvojnásobil a nebylo je možné uhasit – ruský guvernér dal rozkaz odvézt všechny pumpy z města a vyrazit s nimi směrem na Rjazaň. A dokonce přikázal víc než to: zapálit město!

Na Svaté Heleně Napoleon řekl:

„Nemám důkazy, že by Rusové chtěli zapálit Moskvu, ani že by k tomu dostali rozkaz.“

Ale císař tehdy neznal výpověď komisaře Voroněnka učiněnou před moskevským tribunálem: „14. září v pět hodin ráno,“ prohlásil, „mě hrabě Rostopčin poslal z komisařství na tržiště a pověřil mě, abych v případě, že nepřítel vstoupí náhle do města, všechno zničil ohněm, což jsem dělal až do deseti hodin, na nejrůznějších místech a podle svých sil, i za nepřítelovy přítomnosti.“ Tento dokument se nachází v moskevském Státním vědeckém a vojenském archivu pod číslem 4346.

Večer 14. září vybuchla ohnivá koule v jauzské čtvrti a vyburcovala obyvatele. Dům se stal kořistí plamenů, zatímco na druhé straně města, nedaleko Kamenného mostu, začal hořet velký obchod s kořalkou patřící koruně. Kolem jedenácté hodiny večerní propukl zuřivý požár v obchodech blízko burzy. Obchody plné oleje a loje hořely jako fakule. Také Kitajgorod – čínskou čtvrt – pohltily plameny.

A ve městě se stále ještě nedaly najít pumpy... Požáry ovšem císaři nezabránily, aby v úterý patnáctého krátce po svítání nevsedl na Emira a nezamířil přes Arbat, obvykle nejnavštěvovanější moskevskou ulici, ale teď, stejně jako všechna zoufale prázdnou, do středu města... Nad Kremlem vlála

trikolóra. Císař objel cihlové hradby postavené před šesti stoletími na příkaz knížete Dimitrije, do historického centra vjel skrz Kutafjevskou bránu, v jejíž blízkosti stála Trojická věž, a ubytoval se v pokojích, které při svém pobytu v Moskvě obýval car Alexandr.

„Jsem tedy konečně v Moskvě,“ cítil potřebu neustále opakovat. „Nacházím se ve starém carském paláci v Kremlu!“

Ale nemohl se ubránit pocitům nevolnosti, když projížděl ulicemi s opuštěnými domy, z nichž jejich obyvatelé uprchli jako kdysi, když se k Moskvě blížili Tataři. Caulaincourt si všiml jeho „rozrušeného“ výrazu. Požáry, které vznikaly bez zjevného důvodu, ho skličovaly. Pohrdl velkou carskou postelí a natáhl se na své úzké kovové lůžko se zelenými pokrývkami, které pro něj už od Němenu stavěli na každé zastávce.

Ze spánku ho náhle vytrhl příchod jeho komorníka. Celou místnost osvětlovalo rozžhavené moskevské nebe. Požáry se rozrostly do strašných rozměrů. Celé město teď bylo vydáno napospas plamenům. Císař doprovázený Montesquiueuem a Caulaincourtem vystoupil na vrchol zvonice Ivana Velikého, která se tyčila přímo naproti nádhernému paláci. Pohled z nejvyšší moskevské vyhlídky připomínal Dantovo peklo. Moře ohně pokrývalo celé hlavní město. Moře, jehož středem se jako nedotčený ostrov zdál být Kreml. Napoleon byl zděšený a zpočátku se mu nedostávalo hlasu. Pak stiskl rty a jeho druhové slyšeli, jak zamumlal:

„To je nepochopitelné! Barbaři, divoši, zapálili své vlastní město! Co by mohl nepřítel udělat horšího? Jejich potomci je budou proklínat!“

Večer to vypadalo, jako by byl Kreml obklíčený, obležený požárem. Je třeba prchnout! Na Muratovo a Eugènovu naléhání dal nakonec císař rozkaz k odjezdu. Opíraje se o Caulaincourtovo rámě, přešel po dřevěném mostě říčku Něglinna-ju, která jako vodní příkop kdysi obtékala tuto část Kremlu. Císař vyšel na nábřeží a překročil řeku Moskvu. Ocítl se v obchodní čtvrti. S kapesníkem na obličejí pokračoval úzkou, křivolakou uličkou a skrz zuřící požár. Kolem malé skupinky padaly hořící trámy. Všichni se báli, aby nezabloudili. Kouř je oslepoval. Konečně našli jednoho ze stájníků a císař mohl vsednout na Taurise. Vyrazil směrem na Petrohrad a ubytoval se v nepřívětivém Petrovském paláci, v němž Alexandr v předvečer své korunovace odpočíval, než vstoupil do města.

Následující den město hořelo dál. Jeho střed vypadal, jako by ho zasáhla smršť, která vířivě stoupala k nebi. Po zasmušení a dlouhém mlčení bylo slyšet císaře, jak říká:

„To je pro nás předzvěst velkých neštěstí.“

Skoro třetina města však nicméně stále ještě stála. Ale drancování málem zničilo všechno, co oheň ušetřil – drancování absurdní, groteskní a šílené.

Napoleon také drancoval, i když svým způsobem. Dal rozkaz sundat obrovský zlatý kříž, který se nacházel na vrcholu zvonice Ivana Velikého. Měl se stát ozdobou dómu v Invalidovně. Císař osobně asistoval obtížné operaci, kterou prováděli zákopníci gardy. Jedno lano prasklo, kříž spadl a „země se pod obrovskou tíhou zachvěla“. Zbytečná trofej... Kříž během ústupu zmizel bůhví kam!

Císař rabování zakázal, ale bylo těžké soldatesku zastavit. Pro začátek vydal rozkaz zastřelit každého, kdo bude chycen při zakládání požárů. Pomaličku se díky gardě podařilo vnést do této nedůstojné maškarády trochu klidu. Disciplína se upevnila.

Napoleon nadále tvrdohlavě věřil v mír, protože obsadil hlavní město Ruska, ale car si konec války nepřál. Čekal na příchod „generála Zimy“.

5. října poslal Napoleon Lauristona k ruským představeným stanovištím. Navzdory nesouhlasu anglického komisaře Kutuzov francouzského vyslance přijal. Oficiální zplnomocněnec se pokusil maršála přesvědčit, že přátelství, které mezi oběma panovníky existovalo, bylo rozbito „politováníhodným způsobem na základě čistě vnějších okolností“. Nenaskýtal se teď dobrá příležitost toto přátelství obnovit?

„Musí tato výjimečná válka,“ pokračoval, „tato neslýchaná válka pokračovat věčně? Císař, můj pán, si upřímně přeje navždy ukončit tyto různice mezi oběma velkými a šlechtnými národy.“

„V tomto ohledu nemám žádné instrukce,“ odpověděl chladně Kutuzov. „Před mým odjezdem k armádě slovo mír nepadlo ani jednou!“

Ruský maršál pak pohrdavě prohlásil, že nic takového svému panovníkovi sdělovat nebude:

„Naši potomci by mě prokleli, kdyby se na mě pohlíželo jako na prvního strůjce nějakého kompromisu. Takový je dnes duch mého národa.“

Francouzský vyslanec mu nicméně předal Napoleonův dopis pro Alexandra. Pak se vrátil k císaři, aby mu podal zprávu o svém krátkém jednání. Ale Napoleon – oslepený – prohlásil:

„Jakmile obdrží můj dopis, vzplanou v Petrohradě ohně radosti!“

Když se car seznámil s hlášením Kutuzova, který ho i přes svá slova o všem zpravil, vykřikl:

„Mír? Ale vždyť jsme ještě vůbec neválčili! Moje tažení teprve začne!“

Císař, jenž od cara nedostal žádnou odpověď, měl velice špatnou náladu. Říkalo se, že celé noci prochodil po kremelských sálech nebo že si četl Voltairovu *Historii Karla XII.* v krásné marokénové vazbě...

Spojení s Paříží fungovalo špatně. Kurýři, kterým spojení mezi oběma městy trvalo třináct až osmnáct dní – a to byl skoro rekord – bývali často chyceni. Zásobování nebylo vůbec snadné. Generál de Fezensac tvrdil, že armáda si už může sehnat jen černý chléb a pivo. Aby vojáci sehnali maso, musely být vysílány odloučené oddíly pro krávy do lesů, v nichž se ukrývali vesničané. K dispozici byla kořalka a zavařeniny, ale chybělo maso a chléb! Vojáci se zakrývali kožešinami, ale potřebovali šaty a boty! Okupanti měli hojnost diamantů, ale jinak umírali hladu! Ruská armáda vytvořila kolem Moskvy kruh – sehnat píce se pro jezdecko stalo hrdinským činem. Někdy museli jezdci kupovat snopy slámy „za cenu krve“. Jak budoucnost prokázala, nepřítel by nechal Velkou armádu projít jen tehdy, kdyby zamířila na západ. Měli by začít myslet na odchod?

„Náš odchod by vypadal jako útěk,“ rozhodl Napoleon. „Mělo by to dopad pro celou Evropu.“

Ale 13. října v Moskvě poprvé sněžilo. Sníh během dne roztál, ale jak řekl hrabě de Ségur, s prvními sněhovými vlnkami „spadly všechny iluze, jimiž se císař snažil obklopit“.

Náhle bylo přijato rozhodnutí: ústup do Smolenska. Tam by se mohlo přezimovat a na jaře vytáhnout na Petrohrad.

„V žádném případě se nejedná o ústup, ale o strategický přesun,“ upřesnil Napoleon. „Moje armáda není poražena, pokud vím.“

Od toho okamžiku myslel císař už jen na ústup, aniž se toto slovo, které nepoužil od Saint-Jean-d'Acre, odvážil vyslo-

vit... Spokojil se jen tím, že prohlásil, „že za dvacet dní musí být armáda v zimním ležení“. Spěchal s odsunem raněných. Jeho pýcha mu nedovolovala něčeho se dobrovolně vzdát. Jeho dělostřelectvu, které teď bylo pro armádu redukovánou na sto tisíc mužů příliš početné, chyběly potahy, ale císaře rozčilovalo, když mu navrhovali, aby část děl nechal v Moskvě:

„Ne, zmocnil by se jich nepřítel! Všechno vezmu s sebou!“

Zcela bezelstně – pokud to ovšem nebylo jen proto, že si nechtěl připustit skutečnost – přikázal, jako by se nacházel v Tuileriích, nakoupit dvacet tisíc koní a požadoval, aby jízda se zásobila pící „na dva měsíce“, ačkoliv oddíly, které měly zásobovat jezdecko pící na jediný den, se už několik dní vracely s prázdnou. Aby si nemusel přiznat porážku, jeho zkoprnělí pobočníci byli svědky, jak poslední dny tráví „diskusí o nových básních, jež dostal, nebo o služebním řádu pařížské Comédie-Française, který dokončil za tři večery“. De Ségur pak pokračoval: „Viděli ho, jak úplně otupělý a napůl spící tráví celé hodiny s nějakým románem v ruce a čeká na rozuzlení svého strašlivého příběhu.“

Přesto přese všechno však připravil plán ústupu. Pak zaváhal, změnil názor a o chvíli později nadiktoval jinou trasu. Junot dostal rozkaz spálit pušky všech raněných a vyhodit do povětří soudky s přebytečným střelným prachem.

V neděli osmnáctého vykonal na kremelském nádvoří přehlídku Neyova armádního sboru. „Viděl jsem, jak tento muž malé postavy a velké tloušťky schází po zámeckých schodech,“ vyprávěl emigrant Beauchamp. „Obklopoval jej početný generální štáb, maršálové a generálové. Vojenská hudba oznámila jeho příchod. Kráčel asi padesát kroků před ostatními. Měl na sobě zelený redingot a klobouk měl naprosto výjimečným způsobem naražený až ke zlým a zkoumavým očím.“

Z dále se ozval výstřel z děla. Náhle se na nádvoří vrátil tryskem mladý Muratův pobočník: první linie neapolského krále byla rozdracena osmdesáti tisíci muži, v jejichž čele stál Benningsen! „Dvanáct děl, dvacet muničních a třicet nákladních vozů bylo zajato, dva generálové zabiti a tři až čtyři tisíce mužů ztraceny.“ Poniatowski, jenž se nacházel v předem určených pozicích, naštěstí útoku odolal a postup nepřítel zastavil.

„Musíme se za toto překvapení pomstít,“ prohlásil císař okamžitě vydal „tisíce celkových i detailních rozkazů“.

„A hlavně ať nikdo nemůže říci, že by nás porážka přinutila k ústupu!“

Do Smolenska se tedy budou muset dostat jižní cestou.

„Vyzášíme směrem na Kalugu. A běda těm, kteří by mi stáli v cestě!“

Nazítří, v pondělí 19. října, za krásného dne vyjel Napoleon z Kremle branou ve Spasské věži. O čtvrt hodiny později opustil Moskvu – nejvzdálenější a poslední město, které do- byl. Dal rozkaz vévodovi z Trevisa, aby s jednou divizí, jed- nou brigádou, dvěma rotami zákopníků a dělostřelectva a pě- ti sty jezdci střežil Kreml... Aby ho střežil, ale zároveň také aby ho zapálil a vyhodil do povětří, jakmile francouzská po- sádka pevnost opustí!

Armáda ještě v síle více než sto tisíc mužů – z nichž pade- sát tisíc jelo na koních nebo na vozech – následovala svého velitele. Garda uzavírala obrovskou kolonu.

Každý důstojník měl většinou několik sluhů, kteří šli v pa- tách svých pánů. Ženy, mnohem početnější, než se obvykle vy- myslí, se zamíchaly mezi vojáky. Jednotky doprovázeli vy- hublí voli a krávy chcípající obvykle dřív, než se je podařilo porazit. Tisíce vozů všeho druhu naplněných nejen vším, co bylo zapotřebí k jídlu, táboření a oblékání, ale zároveň i ukra- denými věcmi, jelo za armádou v nepředstavitelném zmatku.

„Tohle všechno zapříčiní první nájezd kozáků a únavu.“ řekl jen Napoleon a vydal rozkaz spálit všechny vozy, které nebyly nezbytné.

Ale všichni své vozy potřebovali. Napoleon jen pokrčil ra- meny a pokračoval v cestě... V té cestě, která se pro něj stane křížovou.

Moskva porazila Napoleonovu neústupnost.

Zničení hlavního města nařízené císařem nebylo úplně, dešť namočil zápalné šňůry – tímto způsobem byla ušetřena zvonice Ivana Velikého. Nicméně to, co bylo zničeno ohněm – zbrojnice, část kremelských zdí a věží – stačilo přivítit nená- vist Moskvanů.

Výzvědná služba fungovala špatně na obou stranách. Te- prve třiatvacátého ráno se Kutuzov dozvěděl o ústupu Fran- couzů. Maršála probudili a důstojník gardy Afinkov ho našel majestátně sedícího na posteli a oblečeného v tunice, na níž měl připíchnuty své řády. Jeho jediné oko zářilo, ale odchodu francouzské armády nemohl uvěřit.

„Povězte mi, příteli,“ řekl, „Napoleon opravdu opustil Moskvu? Mluvte rychle, nenechávejte mě čekat!“

Důstojník svou zprávu zopakoval. Stařec obrátil pohled ikoně Spasitele“ a vykřikl:

„Bože, můj Stvořiteli, konečně jsi vyslyšel naše modlitby! Od této chvíle je Rusko zachráněno!“

Kutuzov mohl děkovat Stvořiteli. Napoleon zůstal v Krem- lu dvaatřicet dní a za tu dobu se maršálovi podařilo shromáž- dit osmdesát pět tisíc pěšáků a třicet pět tisíc jezdců – a to nemluvě o dvousettisícové armádě milicionářů držené v zálo- ce.

Když se opět opožděně dozvěděl, že Napoleon míří ke Ka- luge, aby pak se vši pravděpodobností zamířil do Smolenska, kde chtěl zřejmě přezimovat, Kutuzov se rozhodl, že s částí svých sil – chyběl mu čas, aby mohl shromáždit větší počet – nastoupí Velké armádě cestu. Vybral si opevněné místo kou- ce za Malojaroslavcem a doufal, že pouhá přítomnost ruské armády Napoleona vyžene zpátky na starou smolenskou ces- tu, po níž už pochodoval při cestě tam a která byla naprosto vypleněná, takže by pro Velkou armádu znamenala záhubu.

Či to nebyl Napoleon, kdo nepříteli vnucoval svou vůli.

24. října se císař zastavil dva kilometry před Maloja- roslavcem ve venkovské dřevěné chalupě prožrané červoto- kem, jejíž jediná špinavá a tmavá místnost, jako ve všech chalupách, byla rozdělena plátnem na dvě části. Právě sem nastoupil v jedenáct hodin Bessières. Pečlivě prozkoumal rus- ké pozice a ze svého pozorování vyvodil závěr:

„Jsou nedobytné.“

Možná lze obsadit Malojaroslavce, ale za ním je závora uzavřena...“

„Díval jste se dobře?“ zeptal se císař. „Je to pravda? Odpo- vězte!“

Bessières o tom byl přesvědčen.

Na zastavení celé armády by tam stačilo tři sta granát- ů.“

Ségur viděl, jak Napoleon s rozpačitým pohledem skřížil ruce na prsou a sklopil hlavu. Zavalila ho sklíčenost: jeho armáda je vítězná, ale on je poražen! Cesta je uzavřena, jeho plán zmařen. Kutuzov, stařec, Skyt, ho předběhl! A nemo- žné je toho vinit svou šťastnou hvězdu... Nebyla snad ještě malojaroslavecká cesta volná? Štěstěna mu tedy nechy- běla. Chyběl tedy on své štěstěně?

Město Malojarslavec bylo nicméně několikrát dobyt a zase ztraceno. Nakonec se ho zmocnil Eugène. Ale bitva – u Kalugy – ho stála sedm set mrtvých. Císař váhal... Má pokračovat? Má se pokusit dobýt „nedobytné“ pozice? Poprvé v životě se cítil poražený ještě před bojem.

Bitva u Kalugy nebyla určitě vítězstvím, jak se o tom mluví v 27. *Bulletinu*. Rusové ji zcela správně považovali za nepřítelovu porážku, protože zabránila Francouzům dobýt Kutuzovovy pozice a sestoupit směrem k úrodnému kraji, jenž by umožnil zásobování Velké armády a její pochod do Smolenska. Pro Kutuzova byla cestou ke konečnému vítězství.

Naposled si Napoleon položil otázku: co teď? Po dalším váhání se ráno 26. října rozhodl zamířit na sever a dostat se k hlavní silnici z Moskvy do Smolenska, která sice byla strážena početnými francouzskými stanovišti, ale kde se nedala najít žádná potrava pro lidi ani pro koně...

Kutuzov to předvídal.

Hrůzný ústup začal doopravdy 27. října, kdy se armáda stočila k severu. To ráno se vojáci probudili pod tlustou vrstvou sněhu.

Znovu pochodovali po smolenské silnici, na níž dokonce i slámu ze střech chalup snědli už při cestě tam! Císařské jednotky začalo brzy napadat dvacet regimentů Platovových kozáků, které postupovaly po jiné ose – po té, po níž chtěl jít původně Napoleon – kde měly překypující množství potravy a píce, a pořádaly neustálé nájezdy na trasu Velké armády. Byl to onen slavný „souběžný pochod“, který si přál Kutuzov. Všude se venkované chopili zbraní a pomáhali pravidelné armádě. Každou noc stavěli císařovo lůžko za opevněné malé palisády, což byl původně prostor pro přepřahání poštovních koní.

Kozáci, únava, hlad, sněhové bouře, ledový vítr a náledí – koně neokované pro led nedokázali jít – to vše přemohlo nejen onen podivný konvoj vozů tažený za „kmenem“, ale i mnohé vojáky. A skutečná zima ještě nezačala!

„Nepřítel prchá,“ napsal Rajeuskij v doposud neotištěném dopise uchovávaném v moskevském Historickém muzeu. Zabíjíme je a každý den bereme zajatce: důstojníky a generály. Vojáků jen málo, protože je masakrujeme. Po všech těch hrůzách, kterých se dopouštěli a dopouštějí, ztratila lidskost svá práva.“ Podle obránce borodinské *Velké reduty* mohla odpr-

nejška ruská armáda už jen čekat se založenými rukama. Na práci“ už teď stačili „jen kozáci“.

Celé jednotky jízdy kráčely pěšky. Na armádu padla bída. Nelitostná válka. Nic už nebylo důležité, jen přežít! Muži se vzájemně zabíjeli pro kus koňského masa. Kvůli nedostatku potravin ruští zajatci nemohli pochodovat dál. Francouzi je zabíjeli ranami pažby do hlavy nebo výstřelem z pušky.

Už dávno se zbavovali vojáků raněných u Borodina. Tento ubohý a zbytečný náklad byl naskládán na kárách a někteří koně nechávali běžet koně schválně ve vyjetých kolejkách. Chudáci ranění, z nichž většina měla amputované údy, kteří spadli z vozu, byli ponecháni svému osudu...

6. listopadu se nebe zatáhlo, těžké černé mraky se naklonily k zemi a vypukla bouře, zatímco velké sněhové vločky padaly na umrzlou zem.

Ruská zima tak velkolepě ohlašovala svůj příchod.

Teplota klesla na minus dvaadvacet stupňů. „Naše rty se slepovaly,“ vyprávěl seržant Bourgogne, „a vnitřek nosu nebo spíš mozek zmrzl. Měli jsme pocit, že kráčíme uprostřed ledového ovzduší.“ 10. listopadu, po obtížném přechodu jednoho z přítoků Dněpru, spatřil Napoleon svým dalekohledem, jak se mračno kozáků blíží k Francouzům, které právě zajali, jak se svaluje do naha a jak je nechává umřít na hromadách sněhu.

Larrey viděl ženu jednoho důstojníka, oblečenou do kožichu z kunoviny a saténových šatů, jak strká ruce do břicha mrtvého koně, aby z něj vytrhla játra. Protože neměla nůž, ponořila dokonce svou hlavu do vnitřností zvířete“.

Ti, kteří přežili – použijeme teď tohoto výrazu, pochodovali ke Smolensku, jako by šli vstříc zaslíbené zemi. Tam na ně čekají vyhráté domy! Budou se moci najíst, vyspat, umýt se a obléknout si čisté šaty!

Konečně se jejich město objevilo! Kromě gardy, která si udržovala řady, běželi všichni vstříc vysokým červeným smolenským hradbám, obsazeným malou francouzskou posádkou, která brány zůstaly zavřené. Z tohoto neuspořádaného davu s vybledlými tvářemi zčernalými blátem a kouřem, v uniformách roztrhaných na cáry a v bizarních šatech, v růžových a tmavě-červených pláštích, šla hrůza. Konečně, po dlouhém čekání na březích Dněpru, mohli nešťastníci vejít do města. Distributoři potravin rozdávali jídlo jen důstojníkům jednotek, které zůstaly soudržné. Ostatní – dvě třetiny armády – ti, kteří už

neměli důstojníky, kteří dokonce ani nevěděli, kde se jejich jednotky nacházejí, a mnozí sluhové doprovázející vojáky se rozběhli do ulic v naději, že budou moci město vydrancovat. „Ale všude leželi chcíplí koně s masem ohlodaným až na kost a oznamovali jim, že tu vládne hladomor,“ vyprávěl de Ségur. „Všechny dveře a okna domů byly vytrhány a posloužily pro tábořiště. Vojáci v nich nenašli žádný úkryt, žádné připravené zimní ležení, žádné dřevo. Nemocní a ranění zůstali ležet na ulicích na kárách, na nichž je přivezli.“

Císař pobýval ve Smolensku pět dní v krásném domě na Novém náměstí, který stále ještě existuje. Nechal se unést „hněvem“ na zásobovatele pověřené soustředit ve městě zásoby. Ale pohled, jenž se nabízel jeho očím, nestačil. Neustále na něj dotíraly další špatné zprávy: Vitebsk se ocitl v ruských rukách, Eugène ztratil dvě třetiny svého dělostřelectva a Augereauova brigáda byla zničena. Zdálo se, že Wittgensteinova rusko-švédská armáda se chystá operovat ve spojení s Čičakovými silami a odříznout ústup armádě, které si už netroufáme říkat Velká. Bylo třeba opustit Smolensk a zamířit do vzdáleného Vilna, ale nikoliv přes Vitebsk, ale přes Oršu a Bobrujsk, aby proti sobě neměli dvě silné nepřátelské armády, jednu čítající čtyřicet pět tisíc a druhou třicet pět tisíc mužů, stále ještě kontrolovanou Victorovým a Oudinotovým armádním sborem. Bylo tam také šedesát tisíc Kutuzovových vojáků, kteří šli Napoleonovi dál v patách a málem dokončili obklíčení. Nově vybraná cesta vedla přes Berezínu, přítok Dněpru dlouhý víc než šest set kilometrů, který proslavil svým přechodem Karel XII. ... Ale nebylo na výběr. Byla to jediná naděje, která ještě zbývala. *Projít...*

Ráno 14. listopadu se císař chystal opustit Smolensk. Teploměr ukazoval dvacet stupňů pod nulou. Ještě byla tma. Napoleon vyměnil svůj legendární oděv za polský kožich zdobený kunovinou. Na hlavu si posadil kožešinovou čepici se zlatým střapcem, jež měla dvě zvláštní černé stužky, které se zavazovaly pod bradou.

Všechno málem ztroskotalo díky Kutuzovově armádě v úterý 17. listopadu nedaleko Krasnoje. Ale stará garda zabránila třiceti až čtyřiceti tisícům Rusů definitivně uzavřít svérák kolem zbytků Velké armády.

Staří bojovníci pochodovali přehlídkovým krokem za Napoleonem, jenž šel pěšky s okovanou holí v ruce. V tomto případě

ovšak musíme přenechat slovo Denisu Davidovovi, který bojoval v řadách Kutuzovovy armády: „Stará garda, uprostřed níž se nacházel sám Napoleon, se blížila... Vsedli jsme na koně a rozmístili se podél cesty. Když nepřítel zpozoroval náš hlučný houf, připravil pušky k výstřelu a hrdě pokračoval ve svém pochodu, aniž zrychlil krok. Všechno naše úsilí odtrhnout alespoň jednoho vojáka z jeho sevřených šiků bylo marné: muži, jako vytesaní ze žuly, pohrdali našimi pokusy a zůstali nedotčení. Nikdy nezapomenu na tento svobodný a jistý pochod, jenž působil tak hrozivě, na válečníky zvyklé na všechny tváře a smrti. Se svými kožešinovými čepicemi, modrými uniformami a bílými popruhy, péry a červenými epoletami se podobali mátku vyrostlému na sněhovém poli. Naši kozáci měli ve zvyku chodit kolem nepřítele, jemuž brali opožděné vozy nebo děla a obklíčkovali rozptýlené nebo odtržené jednotky. Ale tyto šiky zůstaly pevné. Marně se na ně plukovníci, důstojníci, poddůstojníci nebo prostí kozáci vrhali. Šiky pochodovaly jeden za druhým, zaháněly nás střelbou a vysmívaly se našim zbytečným nájezdům... Napoleonova garda prošla mezi námi jako obrněná bitevní loď se sto děly mezi rybářskými bárkami...“

Večer vstoupila garda do Orše s hudbou v čele. Netvořilo ji už víc než šest tisíc mužů! Šest z třiceti pěti tisíc! Eugène už měl jen osmnáct set vojáků z čtyřiceti dvou tisíc! Davout velel čtyřem tisícům vojáků, kteří zbyli ze sedmdesátitisícové armády!

A příšerný pochod pokračoval. Teploměr teď klesl na dvacet osm stupňů pod nulou a každé ráno zůstávaly kolem tábořiště ležet zmrzlé mrtvolky zasypané sněhem. Každé ráno se ti, kteří přežili, vydávali pomalu na cestu a rozšiřovali počet opozdílů, hordu, jež se postupně zvětšovala o zbytky jednotek, jejichž důstojníci a poddůstojníci úplně zmizeli. Ve chvíli, kdy vojáci opouštěli tábořiště, bylo vidět muže zvedající se na ortřesené nohy, aby pak vzápětí upadli a už nevstali.

Mnozí už dávno zahodili pušky, protože se holýma rukama nemohli dotýkat zmrzelého kovu, „který jim působil takovou bolest jako rozžhavené uhlí“.

20. listopadu se v Baranoje Napoleon dozvěděl, že borišovský most přes Berezínu, který střežilo dvanáct set Poláků, byl dobyt Rusy. Ústup byl tedy zatarasen! Zbytek armády se musel připravit napadnout a odrazit nepřítele!

„Tentokrát se zachrání jenom ti nejstatečnější,“ svěřil se

císař Caulaincourtovi. „Jestli překročíme Berezinu, budu pá- nem událostí, protože dva odpočínuté sbory, které tam najdu – Victorův a Oudinotův – mi spolu s gardou budou stačit k porážce Rusů. Jestli nebudeme moci přejít, musíme prorazit jinudy. Podívejte se s Durokem na to, co bychom si mohli vzít s sebou, kdybychom byli nuceni vytvořit průlom přes pole a bez vozů. Musíme být předem připraveni všechno zničit, abychom nenechávali nepříteli žádnou kořist. Raději budu po zbytek tažení jít rukama, než bych nechal Rusům jedinou vidličku ze své výzbroje.“

Zapálili vozy, které už nemohli dál táhnout, včetně části císařské ekvipáže a archivů, aby mohli zapráhnout co nejvíce zdravých koní do děl a vozů se střelným prachem.

23. listopadu byli hozeni do plamenů orlové všech armádních sborů, emblémy, které císař svým vojákům předal v táboře v Boulogne.

Dvacet tisíc mužů maršála Victora seřazených podél cesty vedoucí do Borisova, městečka ležícího na břehu Bereziny, čekalo na Velkou armádu. Victorův druhý záložní sbor podobně jako devátý záložní sbor Oudinotův netáhl až k Moskvě. Napoleon si s ním dal schůzku na březích Bereziny, aby zajišťoval ústup, zatímco on bude přecházet řeku přes borisovský most, který však Rusové nechali vyhodit do povětří. To se však císař dozvěděl teprve teď.

V řadách Victorovy armády vládl pořádek. Samozřejmě, že její vojáci bojovali se střídavými úspěchy proti Wittgensteinovým Rusům a že po krátké oblevě zase začalo mrznout, ale jejich zásobování zůstalo na celkem slušné úrovni.

Čekali.

A náhle se před jejich užaslymi a zděšenými zraky objevil dav přízraků oblečených v cárech a vymóděných v nepopsatelných šatech. S tvářemi vyhublými na kost a porostlými strništěm, s upřenými pohledy, s nohama zabalenýma do slámy a omotanýma hadry pochodovali mlčky jako zajatci. A mezi nimi kráčel s holí v ruce panovník... Za nimi následovaly nejrůznější vozy přeplněné raněnými a tažené pouhými stíny koní...

Tato horda byla Velkou armádou.

Vojáci maršála Victora hleděli s hrdly staženými soucitem a s očima plnými slz, jak před nimi defilují obrazy příšerné zkázy.

V tutéž dobu se na na pravém břehu Bereziny i na levém břehu – na kterém se nacházel Napoleon – chystalo sto dvacet tisíc Rusů na spojovací manévr a připravovalo štvanici. Čičakovova, Wittgensteinova i Kutuzovova armáda samozřejmě také trpěly strašlivou zimou, ale jejich pochod nezdržoval žádní opozdílci a v jednotkách nevládl žádný rozklad. Napoleon mohl počítat s pěti nebo šesti tisíci muži gardy, s dvaceti tisíci vojáky, jimž veleli Victor a Oudinot, a s hrstkou Dornbrowského Poláků, kteří se stáhli po dobytí borisovského mostu. Je těžké zkusit spočítat vojáky Velké armády, kteří – kromě gardy – byli ještě schopni udržet pušku. Určitě to nebylo víc než tři tisíce ozbrojených a disciplinovaných mužů pod velením Neye a Davouta. Co se týče krále Murata, který zahájil tažení v čele padesáti tisíc jezdců, jeho koně už byli dávno buď snědzeni nebo zapraženi do děl.

Sto dvacet tisíc mužů připravených vrhnout se na dvacet šest až třicet tisíc vyhladovělých vojáků zmrzlých na kost a na čtyřicet tisíc napůl umírajících opozdílců, čtyřicet tisíc nemocných s omrzlými údy! Zdálo se nemožné, aby se Velké armáde, natlačené v prostoru patnácti čtverečních mil, podařilo vyklouznout!

„Pochybuji,“ prohlásil Voroncov, „že by se ta zrůda Napoleon mohla vyhnout smrti nebo zajetí!“

Večer 25. listopadu si šel Napoleon v Caulaincourtově doprovodu prohlédnout část borisovského mostu, který nebyl vyhozen do povětří. Most byl zničen na třech místech.

Oba muži se zastavili u první trhliny. Pod nimi tekla černá voda Bereziny, po jejíž hladině – ještě nebyla spoutána ledem – pluly obrovské ledové kry. Po proudu i proti proudu rozdělávaly ploché ostrůvky řeku na několik ramen a bažinaté břehy se táhly až do vzdálenosti sedmi set metrů. Naproti nim, na pravém břehu – směrem k silnici, která dnes vede k borisovskému nádraží – byly rozmístěny dělostřelecké baterie admirála Čičakova udržující v dostřelu bývalý most. Pokud můžeme věřit Ségurovi, dělostřelecko gardy by je dohlázalo neutralizovat, ale dělostřelecký souboj by způsobil další ztráty a zabránil v práci ženistům! Stejně tak nepřipadalo v úvahu opravit bývalý most a na tomto místě řeku překročit. Bylo bezpodmínečně nutné najít brod a „pátrat“ dokonce v samotném Borisově a po proudu řeky směrem k Ukšoldě, aby Rusové uvěřili, že se Francouzi chystají opravit zničený

most a po proudu řeky směrem k Dněpru vybudovat nový přechod.

Najít brod! A rychle, protože čas spěchal! Pokud se admirál Čičakov spokojoval jen s tím, že Francouze pozoroval, Wittgenstein mohl každou chvíli zaútočit na Victorův sbor a bylo pravděpodobné, že se Kutuzov vrhne do útoku na zadní voj a levé křídlo Velké armády – nebo spíš toho, co z ní zbývalo.

A právě v tu chvíli zasáhla zázračná náhoda. Generál Corbineau pochodující v předvoji našel městečko Borisov obsazené Rusy, a proto se vydal se zbytkem své brigády podél zalesněných břehů řeky a ukryl se v lese. V něm potkal litevského venkovana, jehož kůň byl mokrý až k hrudi. Znamenalo to, že někde poblíž je brod. Venkovan – dobrovolně nebo z donucení – souhlasil, že generála dovede k místu ležícímu asi pět mil nad Borisovem, u vesnice Studjanka, jejíž chalupy lemovaly břeh, a naproti osadě Bytči. Řeka, i tady rozdělená pórovitými ostrůvky na několik ramen, tekla mezi povlownými a zalesněnými pahorky – a ještě dnes je v této nostalgické krajině nepřehlédnutelná. I přesto, že pravý břeh byl bažinatý, dalo se skutečně přejít několik ramen Bereziny s vodou dosahující jen do podpaží. Corbineau se statečně vrhl do ledové vody, ztratil sice sedmdesát jezdců, které strhl proud, ale převážně většinu jeho brigády se podařilo stanout na pravém břehu řeky. Bylo tedy možné postavit na tomto místě most na podpěrách. Napoleon dal okamžitě rozkaz generálovi ženijního sboru Ěblému a generálu Dodovi, veliteli ženistů maršála Victora, aby se dali do práce, zatímco ostatní budou dál „zabavovat“ Rusy u Borisova.

V noci z 25. na 26. listopadu se čtyři sta zákopníků dalo do díla a úplně nazí a s vodou dosahující až k ramenům začali stavět podpěry a pokládat je do bahnitého koryta Bereziny – a to vše, aniž přestali dávat pozor na ledové kry, které unášela řeka. „Některí padli mrtví a zmizeli v proudu,“ vyprávěl granátník Pils, „ale pohled na jejich tragický konec nezmenšil úsilí jejich kamarádů.“

Na druhé straně řeky však byly vidět ohně tábora ruské armády. Jednalo se o Tchuplitzovu divizi čítající šest tisíc mužů...

Ve dne Francouzi nacházeli vyhaslá ohniště a na kopcích, tam, kde dnes stojí ruský památník, dokonce zpozorovali tři-

et stranou stojících děl. „Jediný jejich náboj by stačil zničit prkno vedoucí ke spáse, které mělo spojit oba břehy,“ napsal Ségur, „ale toto dělostřelectvo se postupně stáhlo, takže se tam mohly rozestavit naše baterie.“

K všeobecnému úžasu Rusové, domnívající se, že se jedná o past, sbalili svých pět švestek a shromáždili všechny francouzské síly naproti Borisovu a směrem po proudu, v Ukšoldě! Francouzi vyrazili výkřik radosti. Rapp a Oudinot utíkali k císaři: „Sire, ruská armáda právě opustila své pozice a odtáhla!“

„To není možné!“

Napoleon vyběhl ze svého hlavního stanu – ze statku patřícího princovi Radzwillovi – a utíkal ke břehu. Přišel právě včas, aby viděl, jak v dálce mizí kolona Tchuplitzovy divize! Vesele se rozesmál:

„Oklamal jsem admirála!“

Výpověď jednoho zajatého vojáka brzy potvrdila, že Čičakov se nechal oklamat natolik, že stáhl Tchuplitzovy jednotky a ani nenechal naproti vesnici Studjanka pozorovatele! Nechal se oklamat dvojnásob, protože určitě dostal zprávy, že Francouzi vyvíjejí u Studjanky zvýšenou činnost, ale myslel si, že se jedná o přetvářku, která měla ukolébat jeho pozornost. Přechod řeky se uskutečnil v Borisově! A proto udržoval v okolí Borisova sedmadvacetitisícovou armádu!

Napoleon si musel zajistit pravý břeh. Proto přikázal padesáti jezdcům ze 7. brigády císařských myslivců, aby k sobě na koně posadili po jednom voltizérovi a přešli řeku, aby pomohli Corbineauově brigádě a vytvořili předmostí. I přes ledovou tříšť, která zkravila koňům hruď a boky, se myslivcům podařilo dosáhnout druhého břehu. Po několika opakovaných cestách, buď na koních nebo na rychle vyrobených vorech, obsadilo protější břeh čtyři sta mužů.

Mezitím severněji, na levém břehu, sbor maršála Victora nadále udržoval Wittgensteina v uctivé vzdálenosti. Co se týče Kutuzova, toho jako by přepadla letargie. Už před čtyřmi dny se vzdal jakéhokoliv pronásledování a zdálo se, že si vůbec neuvědomuje, že kdyby zamířil k Berezině, která od něj byla vzdálená sto patnáct kilometrů, mohl by si odnést absolutní vítězství.

Šestadvacátého dopoledne byl dokončen první most a deset tisíc tři sta mužů Oudinotova armádního sboru přešlo řeku. Další most určený dělům a vozům – alespoň těm, které

ještě zbývaly – byl dokončen kolem čtvrté hodiny odpolední. Ale ještě týž večer se řeka rozlila a část noyého mostu strhla. Následující den byl stržen ještě dvakrát. Ženisté se pokaždé vrhli do vody, jejíž hladina brzy dosáhla výšky sto šedesáti centimetrů, a pracovali uprostřed plovoucích ker.

Na březích tábořilo čtyřicet tisíc opozdílčů a rvalo se o každý kousek chleba. Domy ze Studjanky a sousední les jim poskytl dřevo. Poprvé po několika dnech jim bylo teplo a během noci z 26. na 27. listopadu odmítali přejít Berezinu, navzdory naléhání důstojníků, které za nimi poslal Napoleon. Marně se pokoušeli přesvědčit několik nešťastníků, aby se vydali na protější břeh. Muži se raději dál krčili u oharků dohasínajících ohnišť... Teprve za svítání – 27. listopadu – se rozběhli opozdílci k řece.

„Řídili se hlavně podle gardy,“ vyprávěl Ségur. „Jakmile se pohnula, jako by dostali signál. Seběhli se ze všech stran a nakupili se na břehu. Během okamžiku oblehla hluboká, široká a zmatená masa mužů, koní a vozů vjezdy na oba mosty. Muži v předních řadách byli postrkovaní těmi vzadu a odstrkovaní příslušníky gardy a ženisty, nebo je zastavila řeka. V mžiku byli ušlapáni nebo shozeni mezi ledové kry plující po hladině Bereziny. Z tohoto nesmírného a strašného zmatku stoupalo divoké mručení, vzápětí vystřídané tichem, do něhož se mísilo sténání a příšerné kletby.“

Celý den – díky dvacetistupňovému mrazu – se armáda pomalu přelávala na druhý břeh. Napoleon se na přechod několikrát přijel podívat. Následující noc – teploměr klesl na minus třicet stupňů – byly mosty opět volné, protože se horda vrátila ke svým ohňům.

28. listopadu měl Victor na krku celou Wittgensteinovu armádu. Nejen že se mu podařilo ji zadržet, ale aby zachránil poslední jednotky přecházející řeku, vyrazil do útoku, nepřítele zahnal a způsobil mu velké ztráty. Pět tisíc Wittgensteinových jezdců bylo v jedné úžlabině na hlavu poraženo osmi sty šavlemi generála Fourniera! Zatímco na levém břehu udržovali Oudinot, Ney a Mortier sedmadvacet tisíc mužů admirála Čičakova, který konečně pochopil situaci, na levém břehu se Victorovi podařilo odolat až do večera. Ale nepřítel se vrátil s posilami a maršál se na císařův rozkaz stáhl. Ne bez obtíží udržely dvě rotý gardy volný přístup k oběma mostům, ke kterým zamířily oba armádní sbory, používající sílu, aby

se dostaly skrz masu opozdílčů. Sotva se Victorova armáda octla na druhém břehu, dav se opět rozběhl na mosty. Pod tímto nápoem prkna na mostech povolila. Ženisté se vrhli do vody. A za dvě hodiny přechod pokračoval.

Když Éblé dostal rozkaz mosty spálit, zbývalo ještě na levém břehu kolem dvanácti tisíc opozdílčů. Bylo sedm hodin ráno. Velitel ženistů čekal se splněním rozkazu až do devíti a oba mosty zapálil, až když viděl, jak se k břehu řítí kozáci. Na druhém břehu zůstalo osm tisíc mužů. „Viděli jsme, jak se osamělé skupinky toulají po břehu. Jedni se pokoušeli řeku přeplavat, druzí se báli ledových ker a se sklopenými hlavami se vrhali do plamenů na mostě, který se pod nimi propadl.“ Ségur viděl, „jak se těla jedněch i druhých hromadí pod mostem a spolu s ledovými krami narážejí do podpěr“.

Pokud bylo sedm tisíc opozdílčů zmasakrováno Wittgensteinovými kozáky, troskám Velké armády se jakž takž podařilo řeku přejít. Slavný přechod neznamenal porážku, jak bývá podle vyprávění hraběte de Ségur popisován. Rajevskij byl určitě trochu nespravedlivý, když v jednom doposud nikde nepublikovaném dopise napsal, že „velký Napoleon“ se u Bereziny ukázal jako „malý vojenský génius“.

Nazítří 29. listopadu začalá ta nejstrašlivější zkouška, jaké kdy byli vojáci vystaveni.

Hrůza!

Během tří dnů se z pětadvaceti tisíc vojáků od Bereziny, kteří se promíchali s hordou opozdílčů, stal „dav na útěku“, jenž pochodoval bez ladu a skladu a zanechával po sobě na cestě zbraně a děla, dnes trofeje mnohých ruských muzeí. Pouze to, co zůstalo z gardy, si uchovávalo vojenský vzhled. Starým mazákům se vyjasňovaly tváře, jakmile spatřili císaře,“ vyprávěl Caulaincourt, „a prapor gardy, který měl každý den službu, měl překvapivě zachovalé uniformy.“

Dokonce císařský hlavní stan, který se při odjezdu z Moskvy skládal z šesti set třiceti koní a padesáti dvou vozů, se už omezil jen na císařův kočár a dvacet dalších vozů. Napoleon však měl každý den čisté prádlo, bílý chléb, své chambertinské víno, hovězí nebo skopové maso a hlavně – což měl mimořádně rád – rýži, boby nebo čočku.

Mráz, který denně klesal na jedenadvacet stupňů pod nulou, dosahoval některé dny až jedenatřiceti stupňů! Havrani

umírali v letu. Dech jim při kontaktu se vzduchem umrzal a tento zvuk připomínal výstřel.

Jeden strašný detail najdeme v nevydaných *Vzpomínkách* seržanta Corniqueta: řada lidí, kterým se podařilo přežít, pochodovala bosá a při chůzi si pomáhala dvěma kusy dřeva, ale „jejich nohy byly tak zmrzlé, že zvonily na cestě jako pár dřeváků“.

Jakmile nějaký muž upadl, horda ani nečekala na poslední vzdech umírajícího a vrhla se na něj, aby mu sebrala šaty. Poslední koně chcipli hlady. Jakmile zvíře padlo, vyhladovělá tlupa se na něj vrhla. Ti, kteří přišli první, zaútočili na boky a zmocnili se jater, které, jak se zdá, byly nejjemnějším kusem. „To všechno se dělo, aniž kdo pomyslel, že by mohl zvíře předem zabít, tak všichni spěchali, aby už mohli pokračovat v cestě.“

3. prosince dorazil Napoleon do Maloděčna. Dala se tam najít trocha potravin, píce tam bylo relativně dostatek, den byl krásný, slunce svítilo a zima vypadala snesitelně. Do císařského hlavního stanu konečně dorazili všichni kurýři najednou. Až do té doby se nezdálo, že by císař plánoval opuštění armády. Ale toho dne kolem poledního náhle oznámil Daruovi a Durokovi své rozhodnutí odjet okamžitě do Francie. Neustále myslel na Maletovu aféru. Tento brigádní generál oznámil 23. října v Paříži jako výsledek velmi dobře vedeného spiknutí, že císař v Moskvě zemřel, a málem zaujal jeho místo! Aféra sice trvala jen několik hodin, ale Napoleona přesvědčila, že se musí vrátit. Uprchlíkovi z blázince se málem podařilo svrhnout režim! Ti, kteří unikli katastrofě, budou moci dosáhnout Vilna bez něj. Odpočinou si tam a počkají na jaro.

5. prosince v deset hodin večer svěřil císař ve Smoroni velení armády – kapitální chyba – králi Muratovi, a ne Eugènovi, a spolu s Caulaincourtem se pod jménem svého vrchního podkoního vydal na cestu. Na šílenou cestu v kočáru, pak na saních a konečně v kabrioletu, cestu dlouhou třináct dní a čtrnáct nocí, která začala průjezdem Polska a Německa.

Noc z 6. na 7. prosince mezi Vilnem a Kovnem byla strašná. Mrzlo, až praštělo. Caulaincourt o tom vyprávěl: „Ačkoliv byl císař zabalený do vlněné příkrývky a zakrytý kožešinou a nohy měl obuté v kožešinových botách a navíc strčené do pytle z medvědí kůže, natolik si stěžoval, že mu je zima,

jsem ho musel částečně přikrýt svým medvědíím kožichem. Dech nám umrzal na rtech a pod nosem, na obočí a kolem víček se nám tvořily ledové rampouchy. Plátno na střechách kočárů, zejména císařského, v němž stoupal dech vzhůru, bylo bílé a tvrdé... Císař drkotal zuby, jako by měl třesavku...“

Když dvě hodiny před svítáním přijeli do Kovna, našli tam jídlo, které Caulaincourtovi připadalo skvělé: „dobrý chléb, drůbež, prostřený stůl...“. Napoleon, který během ústupu hladem tolik netrpěl, už nebyl tak překvapený...

Přednosta pošty v Gragowě řekl Caulaincourtovi, že místní velmož – hrabě Wylicki – nechal pro svou dceru, která se právě provdala, postavit kočár se skluznicemi jako u saní. Hrabě souhlasil, že jim ho nechá, když se dozvěděl, že „pan de Caulaincourt“ je ve skutečnosti francouzský císař.

Na saních hraběte Wylického jel Napoleon k Němenu. Hýřil optimismem:

Vilno je dobře zásobené a všechno se tam dá do pořádku. Potřebujeme se vzpamatovat, abychom mohli čelit nepříteli. Rusové jsou stejně unavení a trpí zimou jako my. Budou se muset utábořit.“

Přijetí v Paříži jej nicméně znepokojovalo:

„Naše porážky způsobí ve Francii senzací, ale můj příjezd vyváží počet nespokojenců.“

Zatímco saně zamířily na Putulsk, neustále se vracel k přímám svým porážek:

„Stali jsme se obětí podnebí. Hezké počasí mě oklamalo. Kdybych odjel o čtrnáct dní dřív, byla by moje armáda ve Vitebsku. Všechno to dopadlo špatně, protože jsem zůstal v Moskvě příliš dlouho. Kdybych z ní odjel čtyři dny po jejím obsazení, jak mě napadlo, když jsem viděl požáry, bylo by Rusko ztraceno. Císař Alexandr by byl šťastný, že může přimnout mír, který bych mu velkomyslně z Vitebska nabídl.“

Ve Varšavě francouzský vyslanec Pradt a ministr financí varšavského velkovévodství císaři blahopřáli, že unikl z takového nebezpečí.

„Nebezpečí? Ani v nejmenším,“ odpověděl, opájeje se slovy. „Armáda je vynikající. Mám dvacet tisíc mužů. Rusy jsem vídycky porážel. Před námi neobstojí. To už nejsou vojáci od Friedlandu a Jílového. Udržíme se ve Vilně. Shromáždím tři sta tisíc mužů. Úspěch Rusy povzbudí. Utkám se s nimi ve

dvou nebo třech bitvách na Odře a za šest měsíců budu opět u Němenu. Tíží mě spíš můj trůn než velení mé armády. Jistě, rmoutí mě, že jsem ji opustil. Ale musím dohlédnout na Rakousko a Prusko... To, co se stalo, nic není. Je to jen smůla. Vina podnebí. Nepřítel se na tom nepodílel. Porazil jsem ho všude.“

V hostinském pokoji slabý oheň vyhasl. Všechny přítomné sevřela zima, kromě Napoleona, který si toho vůbec nevšiml: zahříval se slovy a tím, jak přecházel po místnosti sem tam.

„Nikdy jsem se necítil líp,“ uzavřel. „I kdyby v tom byl čert, necítil bych se líp.“

„To byla jeho poslední slova,“ vyprávěl Pradt. „Okamžitě nasedl do svých skromných saní, které vezly Césara a jeho Štěstěnu, a zmizel. Divoký poryv větru ho málem převrátil, když vyjel z brány.“

15. prosince přijel do Erfurtu. Těch vzpomínek! Baron de Saint-Aignan mu půjčil svůj pohodlný kočár. Konečně se mohl prospat, ale na špatných vestfálských cestách se zlomila oj. Míli předtím, než překročil Rýn, se setkal s Anatolem Montesquiouem, který se už vracel z Paříže. 16. prosince konečně přeplul přes řeku na lodi a přijel do Mohuče. Tady už byl na půdě *francouzského* departementu.

Ten den otiskl *Moniteur* slavný i hrozný *Bulletin*, který podle slov maršála Oudinota „zdrtil Francii“: „Až do 6. listopadu bylo počasí dokonalé a postup armády probíhal s největším možným úspěchem. Mrznout začalo sedmého. Od onoho okamžiku jsme každou noc ztratili několik stovek koní, kteří umírali v tábořištích... Tato armáda, ještě šestého tak dokonalá, byla od čtrnáctého úplně jiná, takřka bez jezdeckta, dělostřelectva a vozatajstva... K těmto potížím se připojila mimořádná zima, která přišla náhle a naši situaci velmi zkomplikovala. Muži, které příroda dostatečně nezocelila, aby se dokázali vyrovnat se všemi ranami osudu a Štěstěny, ztratili svou veselost, dobrou náladu a obírali se jen neštěstím a katastrofami... Nepřítel, který viděl na cestách stopy této příšerné pohromy, která postihla francouzskou armádu, se toho snažil využít...“

Bylo tři čtvrtě na dvanáct v noci – nebe bylo zatažené a teploměr ukazoval tři stupně – když poštovní kočár vjel na nádvoří Tuilerii. Caulaincourt vystrčil hlavu z okénka a představil se. Švýcarský gardista odmítal v tomto přízraku po-

znat nejvyššího podkoního. Nakonec napůl přesvědčen ekvipáž vpustil a ta se zastavila na úpatí velkého schodiště.

Císař, jenž měl stále ještě na hlavě svou pitoreskní koženou čepici, na tváři čtrnáctidenní strniště a bradu vražednou hluboko v kožichu, se objevil u dvířek. Podkoní Amodru, který už od Smoroně cválal před kočárem, sundal schůdky a pak se zhroutil, zmožený únavou.

„Dobrou noc, Caulaincourte,“ řekl Napoleon. „Vy si také potřebujete odpočinout.“

Pak vstoupil do pokojů Marie-Luisy...

O několik dní později se císař, který se domníval, že vojsko vyváznou od Bereziny právě odpočívá v Litvě, dozvěděl, že Murat opustil „rozpadlou kostru“ Velké armády. Byla to rána z milosti. Po výjezdu z Vilna na kovenskou silnici nemohlo dělostřelectvo gardy a císařské vozy vyjet zledovatělý svah ponarské soutěsky. Děla musela být rozebrána a pytle s pohledy vyprázdněny. „Vojáci zadního sledu procházející kolem tohoto nepořádku,“ vyprávěl zhrzený Ségur, „odhodili pušky, aby se zmocnili kořisti. Pustili se do ní tak zuřivě, že už neslyšeli hvízdání kulek a řev kozáků, kteří je pronásledovali.“

Odynnějška už neexistovalo dělostřelectvo. Ney, který měl na starosti několik děl, se jich musel vzdát. Bylo vidět maršála Victora kráčet ke Kovnu *samotného* – zadní voj, kterému velel, ho opustil... A maršál Berthier mohl císaři napsat toto poslední hlášení:

„Musím Vašemu Veličenstvu sdělit, že armáda je ve stavu největšího rozkladu. Platí to dokonce i o gardě, která se skládá už jen ze čtyř nebo pěti set mužů. Generálové a důstojníci ztratili všechno, co měli. Většina z nich má tu či onu část těla zmrzlou, cesty jsou posety mrtvolami a domy jsou přecpány umírajícími. Celá armáda už představuje jen kolonu roztaženou do několika mil, která ráno vychází a večer se zastavuje, aniž by dostala jakýkoliv rozkaz. Maršálové jdou spolu s ostatními...“

Armáda už neexistuje...“

ŠTIVANICE

*Hvězda bledla. Cítil jsem, jak mi
otěže vyklouzávají, ale nezmohl jsem
proti tomu nic.*
NAPOLÉON

Napoleon vlastně přeskočil z poštovního kočáru rovnou na trůn a hned následující den po svém návratu, unavený a plný starostí – alespoň měl by být – shromáždil své ministry.

„Štěstěna mě oslepila, pánové. Nechal jsem se jí unést, místo abych se držel svého plánu. Byl jsem v Moskvě a věřil jsem, že tam podepišu mír, ale zůstal jsem tam příliš dlouho. Myslel jsem si, že za jeden rok získám to, k čemu by bylo zapotřebí dvou tažení.“

Ještě nevěděl o takřka totálním zničení Velké armády. Představoval si, že ti, kteří vyvázli, se právě teď znovu formují na březích Němenu a že jeho armáda, posílená o několik nově zařazených posádek, čítá ještě sto padesát tisíc mužů!

Dodal:

„Dopustil jsem se velké chyby, ale mám prostředky, jak ji napravit.“

Domníval se, že se před svými ministry – pobočníky už dostatečně kajícím – přiznal ke své vině. Teď byla řada na nich, aby jim srazil hřebínek, takže bez okolků přešel k Maletově aféře:

„Vaše přísahy, principy a doktríny! Díky vám se strachuji o budoucnost!“

S nadějí, že se bude křičet podobně jako kdysi po smrti králů – *Císař je mrtev, ať žije císař!* – snažil se přísně dodržovat zvyky starého režimu, jak v případě narození svého syna a vytvoření jeho rodu, tak i v případě jeho výchovy. Nebo ještě lépe! Udělal ze svého dědice nikoliv dauphina, ale

krále, panovníka podobného římským králům, což byl titul, který nosil nejen císař západu, ještě než byl korunován, ale také následník uznáný tímto císařem. Proto škrtem pera zrušil darovací listinu, kterou jeho „předchůdce“ Karloman věnoval Jeho Svatosti. Nařídil křest v Notre-Dame, obřad, který v jeho představách měl svou okázalostí a pompou prokázat definitivní zřízení napoleonské dynastie panující nad homogenním císařstvím, v němž by se lidé stali obyvateli francouzských departementů a pomaličku by začali zapomínat, že kdysi byli Holanďany, Italy nebo Němci. A to všechno nebylo k ničemu! Spíš než na Napoleona II. se myslelo na císařovnu-královnu! Napoleon mrtvý – během strašlivého útupu to nebyla nemožná věc – Napoleon nezvěstný, Napoleon zhroutený nad sebou samým. Napoleon si musel přiznat: vládne nad „pomíjivým císařstvím“. Nemohl přežít sám sebe! K čemu bylo, že si vzal do postele dceru císařů a dal svému synovi předky, malý král se nestane dědicem svého otce!

Musel tedy – a bez meškání, protože válka měla pokračovat – najít prostředek jak nějakým způsobem svázat malého římského krále s vládou nad císařstvím a utvrdit jeho následnické právo. Následníka Napoleona I. by měli korunovat ještě za života jeho otce. A nechat ho samozřejmě pomazat papazem! Ale než se vůbec bude mluvit o pomazání a korunování, je nezbytné ukončit spor mezi císařem a Piem VII.

Napoleon rozhodl, že si to vezme na starost sám.

19. ledna 1813 se vydal do Fontainebleau, kde papež už nik pobýval pod dohledem četnického kapitána Lagorse, převlečeného za komořího. První setkání připomnělo hodiny trávené v tomtéž paláci v předvečer korunovace. Oba muži se objali.

„Můj otče!“

„Můj synu!“

Počínaje následujícím dnem už schůzky nebyly tak srdečné. Po pět dní se střídaly scény. Napoleonův pohled na celou věc byl prostý: Řím je druhým městem císařství a už nepatří papeži. Proč se Jeho Svatost neusadí v Avignonu? To by nijak neohrožovalo uchovat si jako sekundární rezidenci Vatikán, který francouzské jednotky nikdy neokupovaly.

Pius VII. s takovou tvrdohlavostí trval na uchování dědiců svatého Petra, že císař nedokázal ovládnout hněv. „Jed-

nou,“ vyprávěl papež, „v zápalu hádky o zřeknutí se práva na římské státy mě Napoleon podle svého zvyku vzal za knoflík na mé sataně a tak silně se mnou zacloumal, že trásl celým mým tělem.“

Ale – v rozporu s tím, co tvrdil Chateaubriand – Napoleon netahal nejvyššího velekněze za jeho bílé vlasy.

Zbývalo vyřešit nejdůležitější věc: věčné jmenování biskupů, otázka, která zůstávala už několik let nedořešená. „Při jedné schůzce,“ pokračoval papež, „císař, rozzlobený mým neustálým odmítáním, se dopustil vůči mně skutku, který způsobil, že jsem mu řekl: ‚Och! Záležitost začala jako komedie a skončí jako tragédie.‘“ Takový je původ slavného a legendárního výroku: *Commediante, tragediante*.

Tentokrát musel Pius VII. ustoupit: pokud i po šesti měsících bude papež nadále odmítat jmenovat nového biskupa, bude ho jmenovat metropolita nebo nejstarší prelát provincie. Nebylo specifikováno, zda toto jmenování bude provedeno *papežovým jménem*.

25. ledna byla za císařovy přítomnosti smlouva předložena Piu VII. Fontainebleauský vězeň úpěnlivě prosil pohledem přítomné kardinály, kteří před nemilosrdným výrazem Napoleony tváře sklopili oči... Jeho Svatost si tedy hluboce vzdechla, vzala pero a podepsala. Napoleon pak pod nový konkordát připojil svůj nečitelný podpis. Po takové abdikaci nebylo Piovi VII. zatěžko slíbit, že bude osobně korunovat římského krále i císařovnu – a Napoleon se vrátil do Paříže jako vítěz. Ale o několik dní později přijel do Fontainebleau kardinál Pacca propuštěný na svobodu a spěchal k papeži. V bytosti, která mu šla vstříc, ve stínu muže s vyděšeným pohledem jen stěží poznával svého pána.

„Je s námi konec, bohužel, vyváleli nás v blátě,“ vzdychl Pius VII. „Kardinálové mě zatáhli k tomuto stolu a nechali mě podepsat. Ach příteli, ve dne v noci nespím. Bojím se, že umřu šílený jako Klement XIV.“

„Smrt nepřipadá v úvahu,“ vykřikl prelát, „musíte chybu napravit!“

„Myslíte, že existuje lék?“

„Ano, Svatý otče, skoro na všechny bolesti existuje lék.“

Tím „lékem“ bylo odvolání z 24. března 1813. Ten den papež prohlásil, že nemůže konkordát uskutečnit, protože je to „křivý a špatně vyhotovený spis“.

„Přejeme si, aby byl s pomocí boží jako takový reformován a aby z něj nevzešla žádná škoda pro církev, ani žádná újma na duši.“

Napoleonův hněv byl strašný. Spektakulární usmíření z 25. ledna bylo minulostí, ale nikdo se to nesměl dozvědět.

Ministr pro náboženství,“ nadiktoval císař, „uchová v největší tajnosti papežův dopis z 24. března, který chci podle okolností uznat nebo neuznat... Fontainebleauský konkordát je jediný smlouva státním zákonem. Jeho Veličenstvo na něj pohlíží jako na smlouvu posvátnější než všechny ostatní.“

Římský král a císařovna korunováni nebyli. Co se týče Pia VII., ten zůstal v zajetí, dokud jej nevysvobodil *začátek konce* a neumožnil mu vrátit se do Říma, jemuž tehdy hrozilo zabránění – ó, jaký paradox – Muratem, který se stal spojencem Rakouska...

Podle mnohých směřoval Napoleon k *začátku konce*. Metternich, jehož hodina měla brzy přijít, se v měsících předcházejících válce Rakouska s Francií oddal dvojité hře, nad níž zůstává stát rozum. Nejprve se císař František měl stát arbitrem celé situace, když se prohlásil za prostředníka. Metternich byl překvapený, když se dozvěděl, že Napoleon se 31. prosince k tomuto rozhodnutí postavil kladně.

„Uzavřeme mír,“ oznámil Napoleon rakouskému ministrovi Bubnovi. „Přeji si stejně jako váš císař promluvit nahlas s Ruskem. Mám radost, že se rozhodl stát se prostředníkem.“

Predešlý den – ale Napoleon to tehdy ještě nevěděl – podepsal pruský generál York von Wartenburg s Rusy kapitulaci Taurrogenu. Pruský sbor Velké armády se stal „neutrálním“ a samozřejmě čekal na příležitost, kdy se obrátí proti Napoleonovi. Královec byl okamžitě evakuován a francouzské císařské síly, vytvořené Heudeletovou divizí, která přišla z Berlína, a jednou polskou divizí, byly nuceny stáhnout se k Visle. Schwarzenberg opustil v čele rakouského sboru Volyň, místo aby se připojil k Eugènovi, zamířil do Vídně.

„Všude říkáte, že je nutné uzavřít mír, ale jak to udělat?“ ptal se císař Talleyranda.

„Vaše Veličenstvo stále ještě drží trumfy, o nichž se dá vyjednávat,“ odpověděl princ z Bénéventu. „Když bude dál čekat a přijde o ně, nebude už možné vyjednávat.“

Těmi „trumfy“ myslel Talleyrand římské státy, Piemontsko, Švýcarsko, Holandsko, hanzovní města a varšavské velkové-

vodství – území, kterých se Napoleon odmítal vzdát, neboť naprosto přesně věděl, že první ústupek přivodí druhý, pak třetí... a tak dál až k jeho abdikaci. Nechtěl přijít o svou funkci prostředníka rýnské konfederace a švýcarských kantonů! Připouštěl, že se přinejhorším vzdá toho, co už nevládní: Portugalska nebo Sicílie, kterou vlastně nikdy neobsadil. Dokonce – vévoda de Bassano to napsal do Vídně, aniž si dělal legraci – byl císař přichystán nabídnout carovi ruskou část Polska, Litvu, Volyň, Podolí a Ukrajinu, které nikdy neprestaly patřit ruskému císařství!

Jak za těchto podmínek získat mír – ten mír, který budoucí spojenci neměli v úmyslu Napoleonovi přiznat?

Není pochyb o tom, že si rakouská vláda nepřála dosáhnout nějakých ústupků. Metternich a jeho císař, kteří neustále ujišťovali cara, že Napoleonovi už nedají ani jediného muže, zároveň tvrdili Paříži, že spojenectví mezi oběma císařstvími je natolik nezbytné, „že kdybyste ho dnes přerušili, hned zítra bychom vám navrhli uzavřít ho za stejných podmínek“. Ve skutečnosti měl František I. jediný zájem: vymanit se z aliance, a jakmile získá „nezávislost“, vyhlásit svému zeti válku. Závíděl pruskému králi, který si v předvečer převzetí moci konečně otevřeně převlékl kabát. Pruská armáda čítající na papíře jen třicet tisíc mužů vytvořila brzy díky přílivu dobrovolníků a tajnému zbrojení sbor o sto třiceti čtyřech tisících mužích připravených vrhnout se proti Francii.

27. února 1813 podepsali ještě tajnou alianční smlouvu král Fridrich Vilém a car Alexandr, který mohl navíc povolát sto devadesát tisíc mužů, kteří se zúčastnili strašného pronásledování. Pruské nadšení dosáhlo vrcholu. Byla to tolik očekávaná odplata! Všechny ženy si měnily snubní prstýnky za železný kroužek nesoucí tato slova: „*Dala jsem zlato za železo.*“

Napoleon cítil rostoucí napětí. 16. března oznámilo Prusko Francii, že upouští od jejich spojenectví a hned následující den vyhlásil král Napoleonovi válku. Radost, která zavládla v Berlíně, se nedá popsat. Skončila „svatá válka“! 19. března vstoupil do Berlína generál York a dvaadvacátého se se svým milovaným městem znovu setkal král. Nadšení se rovnalo delíriu a nenávisť vůči Francii neznala mezí!

„Pouze mír může odvrátit neštěstí, která nám hrozí,“ řekl rakouský vyslanec Maretovi, „ale dokud nevrátíte státům je-

jejich práva a nepřiznáte, že každý je doma svým pánem, dokud neponecháte volnost obchodu, aby přinesl do oběhu trochu peněz, zůstane mír jen chimérou.“

Ale na počátku jara roku 1813 se ještě císaři situace nejevíla nijak dramaticky, a to i navzdory Bernadottovi, který 3. března podepsal smlouvu s Anglií, v níž přislíbil, že ke štvanci proti své bývalé vlasti připojí třicet tisíc mužů; navzdory tomu, že Anglie obsadila Madrid; a navzdory Muratovi, který začínal uvažovat o útěku a snil, že se pro jih Evropy stane Bernadottem. 26. ledna mu císař napsal: „Předpokládám, že nepatříte k těm, kteří si myslí, že lev je mrtev. Kdybyste o něčem takovém uvažoval, nebyla by to pravda. Po mém odchodu z Vilna jste mi způsobil spoustu zla. Kvůli svému titulu krále jste ztratil hlavu. Jestli si tento titul chcete uchovat, musíte jednat jinak než doposud.“

Murat se po této výtce zpátky nezařadil. Právě naopak, tento vynikající voják, ale prašpatný politik, si začal předcházet protivníky svého švagra. Při první příležitosti – například po vyhlášení války Rakouska Napoleonovi – nabídl neapolský král své služby Rakousku, ale pod podmínkou, že mu spojenci dovolí uchovat si neapolské království.

15. dubna, poté, co svěřil regentství Marii-Luise, opustil císař Saint-Cloud. Celou cestu počítal lidské duše a věřil, že brzy bude moci posílit armádu a že početní stav dosáhne čtyř set tisíc mužů. Dokonce doufal v možnost, že k nim bude moci připojit dalších šest set tisíc, povolá-li starší ročníky! Do Mohuče dorazil čtyřicet hodin poté, co opustil Paříž, a musel si uvědomit skutečnost: optimismus ho pomýlil. Disponoval pouze masou, která se pohybovala mezi dvěma sty třiceti tisíci až dvěma sty padesáti tisíci muži. Ale tato armáda se převážně skládala z Němců, Italů, Švýcarů, Holanďanů – a dokonce litvínů – tedy z jednotek, které při první příležitosti přejdou k nepříteli. Co se týče Francouzů, jejich větší část neměla skoro žádné zkušenosti. Věk nováčků se pohyboval od osmácti do dvaceti let! Tito mladí vojáci z roku 1813 byli bezpochyby plní odvahy, ale – jak poznamenal jeden z důstojníků – měli jen instinkty a sílu dítěte“.

Armáda vlastnila šest set děl, ale znovu je nutné zopakovat – a císař na to myslel s obavami – že mnohým armádním sborům chybělo jezdeckvo. Šedesát tisíc koní našlo smrt mezi Moskvou a Vislou a z větší části poskytlo potravu Velké ar-

mádě... Ale císařská strategie – pronásledování poraženého protivníka, který se odpoutá od nepřítele a opustí bojiště – vyžadovala silné jezdecktvo. V roce 1813 mohl Napoleon postavit proti třiceti sedmi tisícům spojeneckým jezdcům jen patnáct tisíc vojáků v sedlech. Navíc tito muži sice uměli jezdit na koních, ale vojenské řemeslo neovládali! Proč nepovolal dvousettisícovou armádu ze Španělska? Protože by musel vrátit království Ferdinandovi VII., který by určitě podal ruku Angličanům.

28. dubna byl Napoleon ve Výmaru. Německé tažení začalo. Ney překročil řeku Saale, porazil Rusy a zasloužil se o spojení Eugènovy a císařovy armády. Když nováčci viděli Napoleona jet kolem svých řad, začali mu provolávat slávu a mávali čepicemi nasazenými na bajonetech. Toto mladistvé nadšení zahřálo císaře u srdce a vynahradilo mu pohled na zakaboněné tváře maršálů, kteří neskrývali vyčerpání.

Přemístil armádu na lützenskou pláň. Odtamtud díky jednomu ze svých přesunů, jejichž tajemství dokonale ovládal, otočil křídla – pravé francouzské křídlo vytvořilo násadu kopy – a zatlačil nepřítele k českým horám.

V neděli 2. května začala bitva u Lützen. Spojenci zaútočili o dva dny dřív, než se předpokládalo. Odrazili Souhama. Nováčci, kteří se ocitli poprvé v boji, začali několikrát utíkat. Francouzské linie povolily a Blücher už věřil, že má vítězství v kapse. Ale Napoleon vytasil svůj meč, postavil se do čela mladé gardy a mezi dvěma kolonami, jako v době svého italského tažení, vyrazil do útoku! Na starsielských kopcích spustily francouzské baterie palbu – a bitva „změnila duši“. Večer, zatímco hořela vesnice Kaia, která byla během dne několikrát dobytá a zase ztracena oběma stranami, císař vykřikl:

„Bitva je naše!“

Dvaadvacet tisíc Rusů a Prusů zůstalo ležet na bojišti, ale v řadách Velké armády napočítali osmnáct tisíc mrtvých! Francouzi nemohli – kvůli chybějícímu jezdecktvu – pronásledovat nepřítele, který se stáhl k Labi... Buď jak buď, tato „lützenská aféra“, podle císařova výrazu, otevřela cestu k Drážďanům a prokázala, že je spolehnutí na nováčky, kteří se bili, jak napsal jeden svědek, „jako veteráni“.

7. května překročila armáda Labe a 8. května vstoupil Napoleon do Drážďan. Městští úředníci, kteří Rusy vítali s nad-

šením, se tvářili zaraženě a Napoleon před nimi neskrýval svůj způsob myšlení. Nicméně „pro lásku k jejich králi“ nepovažoval Sasko za dobytou zemi. Než v drážďanském královském paláci usnul, napsal saskému králi, který se opatrně přiblížil k rakouským hranicím, a pozval ho, aby se vrátil do svého „osvobozeného“ hlavního města.

Deset tisíc saských vojáků bylo začleněno do Velké armády. „Naše věci se vyvíjejí dobře,“ napsal Napoleon Marii-Luise. Nepřátelé hledají způsob, jak oklamat tatíka Františka. Snahou se ho zatáhnout do nehezkých záležitostí. Metternich je jen intrikán.“

Byl o tom čím dál přesvědčenější, když šestnáctého přijal generála Bubnu, jenž mu předložil tři body navržené Metternichem, které měly zajistit mír: Francie se zřekne varšavského velkovévodství, vzdá se území připojených k císařství v roce 1811 a vrátí Ilýrii Rakousku. Císař si uvědomoval, že kdyby přijal tyto na první pohled rozumné podmínky, byl by to začátek ústupků, jichž by Metternich využil, aby ho zničil. Zbytek – opakujme – by následoval, dokud by nebyl úplně vyřízen! A proto Napoleon nabídky spojenců odmítl:

„Nechci vaše ozbrojené prostřednictví. Jenom celou otázku komplikujete. Říkáte, že pro mě nemůžete udělat nic. Jste tedy silný jen vůči mně... Nevzdám se ani jediné vesnice z území, která byla podle ústavy připojena k Francii. Chcete mě připravit o Itálii a Německo!“

Svým mimořádným šestým smyslem uhádl záměry Rakouska a to, co ho čekalo v budoucnosti:

„Chcete mě připravit o čest,“ oznámil Bubnovi. „Nejdřív čest, pak o manželku, pak o syna, pak o dynastii... Co by se stalo s dítětem, v jehož žilách koluje rakouská krev? Mně na srdci leží především osud římského krále. Začínáte tím, že ode mne chcete Ilýrii, pak budete chtít Benátky, potom Miláno, pak Toskánsko a přinutíte mě, abych s vámi bojoval. Budete lepší s tím začít.“

Mohli bychom si císaře představovat jako krvežíznivého tyrana, který díky svým ambicím nechce připustit žádný kompromis, ale on měl jediné přání: mír. Aby tento mír získal, souhlasil by s domluvou s carem a vzal by na sebe riziko, že jakmile splní jedny požadavky, objeví se okamžitě další. „Aby zabránil prolévání zbytečné krve“, jak prohlásil, poslal do hlavního Alexandrova stanu Caulaincourta.

„Mám-li přinést nějakou oběť, budu radši, když to bude ve prospěch císaře Alexandra, který se mnou poctivě válčil, a krále pruského, o kterého se Rusko zajímá, než ve prospěch Rakouska, které zradilo spojenectví a které si z titulu prostředníka přivlastňuje právo nakládat se vším, když si už předtím přivlastnilo tu část, která mu vyhovuje.“

Ale car v této žádosti viděl jen evidentní důkaz slabosti svého protivníka. Dokonce ani nechtěl Caulaincourta přijmout! Musí dojít až do závěrečného *halali*... Válka tedy pokračovala. Po bitvě u Budyšína se Francouzi pokoušeli pronásledovat spojenecké jednotky ustupující k Odře, ale nedostatek jezdeckva zabránil rozsekat nepřítele na kusy. Následující den po bitvě sice za Prusy a Rusy vyrazila pěchota, ale vojáci měli brzy plné zuby úkolu, pro který nebyli vycvičeni. Bylo je slyšet, jak mumlají:

„Kdy to skončí? Kde se císař zastaví? Musí uzavřít mír za každou cenu!“

Spojenci bez munice a ve spěchu dál ustupovali. Brzy byla evakuována Vratislav a napoleonská armáda dosáhla Odry. Napoleonovi stačily pouhé tři měsíce, aby zahnal nepřítele o tři sta padesát kilometrů!

Metternich později ve svých *Pamětech* napsal: „Museli jsme Napoleona v jeho pochodu zastavit.“ Proto se Rusové a Prusové otázali císaře, jaké jsou jeho podmínky k uzavření míru. Napoleon přijal tuto demarši chladně. Uhádl, že příměří má sloužit jen jako „zástěrka“, za níž se smečka bude moci uvážlivě reformovat, posílit své řady o rakouské a švédské jednotky a znovu se vrhnout na oslabeného muže? 10. května Hardenberg napsal: „Válka mezi Rakouskem a Francií musí vypuknout na základě odmítnutí, s nímž se Bonaparte bezpochyby postaví k návrhům, které mu Rusko, Prusko a Rakousko společně předloží.“

I přes své vítězství u Budyšína – poslední skutečné vítězství – byl Napoleon znepokojený. Opakovali mu snad poslední slova maršála Duroka, který byl při ústupu k Odře zasažen dělovou koulí?

„Odejdemo tam všichni.“

Napoleon kolem sebe viděl vyčerpané maršály neschopné vlastní iniciativy. Věděl rovněž, že pokračování ve válce bez posílení jezdeckva by bylo šílenství. Proto s příměřím souhlasil, i když si naprosto uvědomoval, jaké riziko podstupuje.

„Jestli si spojenci opravdu nepřejí mír, může se pro nás toto příměří stát osudným.“

Aby dokázal, že jedná upřímně, souhlasil s tím, že se s armádou stáhne. Opustil linii na Odře. „Chci svůj hlavní stan vybudovat v Drážďanech,“ oznámil Muratovi, „protože tak budu blíž mým státům...“

Požadavky spojenců se od jejich porážek zvětšovaly. K podmínkám, které císaři už nabídl generál Bubna, se přidalo obnovení hanzovních měst, rozpuštění rýnské konfederace a uvedení Pruska do takového stavu, v jakém se nacházelo před rokem 1806 – tyto dvě poslední klauzule měly být císaři předloženy teprve v případě, bude-li souhlasit s předchozími. Rusové a Prusové ostatně právě podepsali smlouvu s Anglií: mír měl být uzavřen jen se souhlasem Velké Británie a – zopakujme to – Londýn by nikdy nepřipustil přítomnost Francie v Antverpách. Když o tom byl Metternich informován, ujistil spojence, že pokud Napoleon nové mírové podmínky odmítne, vyhlásí mu Rakousko válku. Pak se kancléř vydal na cestu do hlavního francouzského stanu jako „pravý boží člověk, jenž na sebe bere všechnu tíhu světa“, jak sám skromně tvrdil.

26. června zkrížil císař zbraně s tímto podivným „arbitrem“:

„Zdá se, pane, že už vám nevyhovuje celistvost francouzského císařství, ale proč jste to neřekl dřív? Nechal jste mě, abych se vyčerpal novými boji, ale určitě jste nepočítal, že události půjdou tak rychle. Vyhrál jsem dvě bitvy a vy se mnou mluvíte o příměří a o zprostředkování! Bez vašeho neblahého zasahování by byl mír mezi mnou a spojenci už dávno uzavřen. Od té doby, co se Rakousko stalo prostředníkem, už není na mé straně, už není nestranné, ale nepřátelské.“

A protože se Metternich pokoušel bránit, Napoleon se trochu zklidnil:

„Tak dobře, budiž! Vyjednávejme, souhlasím. Co chcete? Mluvme jasněji a dojděme k cíli, ale nezapomínejte, že jsem voják, který umí líp útočit než ustupovat. Nabídl jsem vám lyrii, aby zůstala neutrální. Vyhovuje vám to? Moje armáda je dostatečně silná, aby přivedla Rusy a Prusy k rozumu, a vaše neutralita je vše, co žádám.“

Ministr – povahou farizej – vykřikl:

„Och sire, proč by Vaše Veličenstvo vstupovalo do tohoto boje samo? Proč by nemělo zdvojnásobit své síly? Záleží jen

na vás, sire, budete-li chtít disponovat našimi jednotkami. Ano, věci už došly tak daleko, že nemůžeme zůstat neutrální! Musíme být buď s vámi, nebo proti vám!“

Císař se nedal oklamat. Velmi dobře věděl, že se Rakousko vrhne do náruče jeho nepřátel.

„Mluvíme o dohodě s třetí mocností...“

Konečně vyložil karty na stůl:

„Přinášíte válku, nebo mír?“

Nenechal rakouskému ministrovi čas odpovědět.

„Chcete tedy válku? Dobře, máte ji mít. U Lützenu jsem zničil pruskou armádu, u Budyšína jsem porazil Rusy. Chcete, aby teď přišla řada na vás. Dáme si schůzku ve Vídni. Lidé jsou nenapravitelní, zkušenost pro ně nic neznamena. Třikrát jsem císaře Františka posadil na jeho trůn, slíbil jsem mu, že s ním budu celý život žít v míru a vzal jsem si jeho dceru. Říkal jsem si, že dělám hloupost, ale udělal jsem to a dnes na to znovu myslím.“

Metternich, kterému se Berthier odvážil říci chvíli předtím: „Nezapomínejte, že Evropa a zejména Francie potřebují mír...“, to slovo teď zopakoval.

„Dobře, ale co tím mírem rozumíte?“ vykřikl císař. „Chcete mě zničit? Chcete Itálii, Brabantsko a Lotrinsko? Nedám vám ani píď svého území! Uzavřu mír na *status quo ante bellum*... Dám dokonce část varšavského velkovévodství Rusku, ale vám nedám nic, protože jste mě neporazili. Nedám nic Prusku, protože mě zradilo. Jestli chcete část západní Haliče, jestli Prusko chce část svých někdejších území, můžeme se na tom dohodnout, ale budu chtít kompenzace. Musíte odškodnit mé spojence. Ilýrie mě stála dvě stě tisíc mužů, jestli ji chcete, musíte mi poskytnout stejný počet mužů... podle carových slov.“

Ve skutečnosti chcete Itálii,“ pokračoval císař, „Rusko chce Polsko, Sasko a Anglie chtějí Holandsko a Belgii. Všichni myslíte jen na to, jak oklestit francouzské císařství... Ano! Musel bych evakuovat Evropu, jejíž polovinu ještě vlastním, své legie za Rýnem, Pyrenejemi a Alpami přimět, aby složily zbraně, a v nejisté budoucnosti se vydat na milost a nemilost těch, nad nimiž dnes vítězím. A jak se mám zachovat vůči francouzskému lidu? Císař František se podivně mýlí, když si myslí, že zmrzačený trůn ve Francii může být úkrytem pro jeho dceru a vnuka... Ach Metternichu, kolik vám Anglie zaplatila, abyste se rozhodl sehrát proti mně tuto roli?“

Císař odvedl ministra ke svým mapám a pokusil se ho přesvědčit o své síle.

„Dám si s vámi ve Vídni jinou schůzku, v říjnu.“

„Viděl jsem vaše jednotky,“ prohlásil mírumilovně Metternich, „jsou to jen děti. Zahubil jste celou jednu generaci. Co budete dělat, až zmizí i tahle?“

Císař vyskočil.

„Pane, vy nejste voják. Nevíte, co se odehrává ve vojákově duši. Vyrostl jsem na bojišti a muž jako já kašle na životy milionu mužů!“

Mrštil svým kloboukem o zem a začal přecházet po místnosti, podrážděný Metternichovou chladnou ironií. Ministr hleděl na klobouk, který zůstal ležet na zemi. Náhle ho Napoleon zvedl a přistoupil ke svému společníkovi.

„Řekněte mi, Metternichu, neudělal jsem ze sebe hlupáka, když jsem si vzal rakouskou princeznu?“

„Protože se mě ptáte na můj názor, řeknu, že se velký dobyvatel Napoleon dopustil chyby.“

„Takže císař František vyžene svou dceru z francouzského trůnu!“

„Sire, rakouský císař myslí jen na dobro svého císařství a nechává se vést jen jeho potřebami, takže se nemůže postavit nad osudem své dcery. Je především panovníkem a nebude váhat obětovat rodinu pro dobro své říše!“

Nastalo hluboké ticho. Napoleon odpověděl přidušeným hlasem:

„Co jste řekl, mě nepřekvapuje a jen mi dokazuje, jak velké chyby jsem se dopustil. Když jsem si vzal rakouskou arcivévodkyni, myslel jsem, že budu moci obrodit minulost tím, že ji sjednotím se současností, že vyvedu někdejší Góty na světlo nynějšího století. Zmýlil jsem se a dnes vím, jak velká to byla chyba. Může mě stát můj trůn, ale za to zničím celý svět!“

Scéna byla u konce. Napoleon doprovodil ministra ke dveřím. Tam se zastavil a položil mu ruku na rameno.

„Opravdu se mnou chcete vést válku?“

Metternich pohlédl na císaře „povýšeně“ – on, který se k němu vždycky choval servilně! Z jeho úzkých rtů konečně vyšla tato slova:

„Jste ztracen, sire! Když jsem sem šel, pochyboval jsem o tom, ale teď to vím!“

Když vycházel, křikl Metternich na svého přítele Hude-
lista:

„S Bonapartem je konec!“

Následující den po této hrozné scéně se císař spokojil jen s tím, že Marii-Luise napsal: „Dlouho jsem rozprávěl s Metternichem. Jsem z toho unavený.“

To bylo to nejmenší...

Navzdory vítězství u Budyšína byl to skutečně pro Napoleona začátek konce! Dozvěděl se, že po porážce u Vitorie je Španělsko definitivně ztraceno. „Španělské neštěstí je o to větší, že je směšné,“ napsal Savarymu. Skutečně to bylo dobrodružství, nad nímž by se člověk mohl zasmát, kdyby nebylo tak krvavé a tragické.

8. srpna požádal císař Caulaincourta, který byl vyslancem na kongresu spojenců v Praze, aby uspišil předání podmínek. Vyslanec dostal dopis šestého a sedmého mu Metternich konečně předal slavné podmínky sestavené koaličními stranami. Napoleon obdržel Caulaincourtovo hlášení devátého ve tři hodiny odpoledne a odpověděl svými protinávrhy. Ty se však dostaly do Prahy až jedenáctého. O půlnoci desátého bylo jednání přerušeno a rakouský císař vyhlásil svému zeti válku. Napoleon se zprávu dozvěděl jedenáctého a poslal Caulaincourtovi další návrhy. Tentokrát se zříkal rýnské konfederace, Ilýrie – s výjimkou Terstu – a severního Německa – s výjimkou Hamburku a Lübecku. Ale už bylo příliš pozdě... Metternich, jenž se podle svých slov ocitl „v té nejstrašnější krizi, v níž se kdy nacházel nějaký ministr“, dokonce odmítl návrhy předat. Spojenci strhli masky. Složí zbraně, až se Francie vrátí do svých původních hranic a Napoleon bude odstaven, aby nemohl škodit.

Generál Moreau, který byl v nepřátelském generálním štábu, radil spojencům toto:

„Očekávat porážku tam, kde bude císař osobně přítomen. Pokud to bude možné, vyhnout se přímého střetu s ním... Útočit a porážet jeho důstojníky všude, kde je lze dohonit. Jakmile budou poraženi a oslabeni, shromáždit všechny existující síly, zaútočit na císaře, porazit jej a nedopřát mu chvíli oddechu.“

Ve čtvrtek 26. srpna spěchal Napoleon na pomoc Gouvionu Saint-Cyroví, na kterého v Drážďanech zaútočilo dvě stě padesát tisíc mužů. ačkoliv velel jen dvaceti tisícům vojáků.

Císař, následovaný Marmontovým sborem a starou gardou, přejel tryskem Augustův most spojující Neustadt s Drážďanami. Jaká je situace? Rusové, kteří obsadili pahorky na druhé straně města, už sice volali: „Na Paříž! Na Paříž!“ a jednotky Gouviona Saint-Cyra už byly zatlačeny za palisády předměstí, ale Drážďany ještě nepřitelem obsazeny nebyly. Cesta do Francie ještě nebyla přerušena. Jak řekl baron Peyrusse, samotná císařova přítomnost vrátila vystrašeným lidem život a naději. „Tlačili se kolem něj a zdravili ho jako svého osvoboditele. Toto nadšení sdílely i všechny jednotky, které jeho Veličenstvo nechalo před sebou defilovat poklusem.“ Každému plukovníkovi, který ho míjel, určoval císař rozmištění jeho oddílu. Zdálo se, že zná Drážďany stejně dobře jako Paříž. Dokonce si zapamatoval jméno Dippodiswaldské brány...

Řadami nepřátel běželo strašné jméno: „Napoleon...! Napoleon!“ Plukovní hudby zmlkly. Reduty a zákopy, které Gouvion Saint-Cyr musel opustit, byly znovu dobytý. Spojenci ustoupili a Francouzi je brzy začali pronásledovat a špičkami svých šavlí je píchali do zad.

Celou noc císař diktoval rozkazy, přecházející přitom po svém pokoji. Za úsvitu 27. srpna umožnila mlha Muratovi zaujmout postavení, aniž jej nepřítel spatřil. Boj o Drážďany znovu začal, tentokrát za hustého deště a s ještě větší zuřivostí. Nedaleko Dippodiswaldské brány hořel velký oheň a od tamtud řídil císař bitvu, během níž byl Moreau smrtelně zraněn francouzskou kulkou.

Konečně se dostavilo vítězství – těžce vybojované vítězství! Car, rakouský císař a pruský král byli poraženi. Nechali v rukou svého protivníka dvanáct tisíc zajatců a dvacet sedm tisíc mrtvých na bojišti, které „vyvolávalo hrůzu“, jak napsal Metternich paní de Sagan.

Sto tisíc Francouzů porazilo dvě stě padesát tisíc spojenců! Císař, mrtvý únavou, nechal své důstojníky pronásledovat ustupujícího nepřitele a v osm hodin večer se vrátil do Drážďan. Byl tak promočený deštěm, že, jak si všiml jeden svědek, „zadní část jeho klobouku mu visela na záda“. „Voda mu se satů tekla do bot, které jí byly plné,“ vyprávěl Constant. Saský král ho v tomto stavu objal... A Napoleon, který se chvíli horečkou, si dopřál horkou koupel, ale začal zvracet. Přesto byl následující den už v pět hodin ráno na nohou:

skočil na koně a odjel na pahorek Rödnitz. Celý třetí den bitvy u Drážďan pronásledovali Francouzi protivníka, který všude ustupoval. Ten večer císaře znovu přemohla nevolnost a vrátil se do Drážďan v kočáře, aby ulehl do postele.

Když se příští den vzpamatoval, napsal Marii-Luise: „Napraskal jsem princí Schwarzenbergovi a císaři Alexandrovi. Jednotky tatíka Františka nebyly nikdy tak špatné. Jsou nedostatečně oblečené, skoro nahé. Zajal jsem dvacet tisíc mužů, třicet zástav a spoustu děl. Všechno ti to pošlu...“

Ale Macdonald byl poražen Blücherem, Oudinot Bernadottem a na Vandamma, jenž byl pověřen pronásledováním jednotek ustupujících od Drážďan, zaútočili zezadu Kleistovi Prusové a zepředu Ostermannovi Rusové. Dostal se do dvojího ohně a musel ustoupit. Střet znamenal pro císařskou armádu ztrátu třinácti tisíc mužů, zajatých, raněných nebo zabitých.

3. září opustil císař Drážďany, aby se postavil tváří v tvář Blücherovi, ale pruský generál uposlechl Bernadottových rad a stáhl se. Když se Napoleon vracel do Drážďan, dostal zprávu o tom, že Ney byl poražen Bernadottem u Dennewitzu. Porážka to byla o to vážnější, že část saských jednotek a jedna bavorská divize přešly k nepříteli...

„Všude, kde nejsem osobně, dělají hloupostil!“ vykřikl císař.

Sklíčený Ney prosil císaře, aby mu dovolil opustit „toto peklo“:

„Takhle velet,“ řekl mu, „znamená velet jen napůl. Radši bych byl granátníkem.“

12. září se císař vrátil zpátky do Drážďan. Maršálové, kteří prohrávali, jakmile byl Napoleon z dohledu, byli čím dál znechucenější a vyděšenější. Císař však od svého plánu soustředit síly neustoupil. Potřeboval muže a zase muže! Podepsal dekret povolávající tři sta tisíc nových rekrutů, kteří by byli připraveni bojovat – alespoň si to myslel – na jaře roku 1814.

Kde se zastaví toto šílenství?

Chystala se velká – a definitivní – bitva.

Celé Německo se hemžilo francouzskými jednotkami mířícími k císaři. Napoleon dokonce uvažoval, že s sebou vezme třicet tisíc mužů okupujících Drážďany, ale na poslední chvíli tuto sílu, která mu tak strašně chyběla při „bitvě národů“, odmítl. Zřekl se rovněž pomoci pětadvaceti tisíc vojáků, kteří zůstali v Hamburku, patnácti tisíc mužů, kteří se zastavili

Magdeburku a deseti tisíc Francouzů rozesetých v dalších odpovědných německých městech.

Nakonec měl císař k dispozici – pokud zvolíme ten nejoptimističtější počet – jen sto osmdesát pět tisíc Francouzů a spojenců, stojících proti třistašedesátitísícové koalici armádě. Přesto situaci nepovažoval za beznadějnou a zachoval klid... Ale maršálové a generálové se takřka vzburili, když jim Napoleon oznámil svůj záměr přejít do útoku a zamířit směrem na Berlín.

„Můj milý Augereau,“ konstatoval Napoleon, obraceje se k vévodovi de Castiglione. „Už nejste Augereau de Castiglione.“

Vévoda mu skoro brutálně odpověděl:

„Sire, budu Augereauem de Castiglione, až mi vrátíte vojáky z Itálie!“

V úterý 12. října přišla do generálního štábu v Dübenu – nevládného obydlí obklopeného vodou – poslední a hrozná zpráva: Bavorsko opustilo rýnskou konfederaci a připojilo se k nepříteli. Napoleon, sedící melancholicky na pohovce, jako by najednou celý ochabl. Když se pak posadil ke stolu, užaslý Fain ho viděl, jak na bílý papír píše velkými písmeny. Z této strnulosti se nicméně musel probrat, aby čelil maršálům, kteří využili bavorského obratu a pokusili se ho přesvědčit, aby změnil plán. Armáda nemůže táhnout na Berlín, ale je nutné zolat překážku, kterou tvořilo Labe, což by umožnilo dostat se k Rýnu – a do Francie.

Macdonald mu to dokonce řekl bez obalu:

„Sire, už nemáte armádu, už jsou tady jen vyhladovělí nešťastníci... Všechno jste ztratil, teď musíte myslet jen na mír.“

Murat, který se už potají dohodl se spojenci a rozhodl se, že se ve věci svého švagra nebude dál angažovat, se rovněž chtěl táhnout jen ve směru na Mohuč. Ve čtvrtek 14. října se Napoleon podvolil:

„Chtěli jste to,“ vzdychl.

A dal rozkaz armádě k pochodu na Lipsko. Té armádě, která ještě doufal porazit spojenecké síly, které ho po zradě Bavorska více než dvakrát převyšovaly.

16. října se odehrálo nedaleko Wachau první a hrůzné dějství bitvy u Lipska – neboli bitvy národů. Nedaleko městečka vzděl Napoleon bitvu z vrcholu Galgenberské výšiny, na níž byl o pětadvacet let později vztyčen pomník. Pozice byly do-

bývány a opět opuštěny. Země se nepřestávala chvět. Bojovalo se s nevidaným zápalem. Napoleon vrhl do útoku celé své jezdectvo, ale carovi kozáci a husaři odrazili Murata, i když se bil jako lev.

„Náš nový spojenec skrývá svou hru opravdu dobře,“ zamumlal car.

Nazítří v neděli se všechny akce omezily jen na intenzivní dělostřelbu, ale hodiny uběhly poměrně klidně. „Den uběhl v odpočinku,“ napsal Metternich své milence. „Napoleon se dopustil nepředstavitelné chyby. Umožnil nám počkat na královského prince Bernadotta, Benningsena a Colloreda.“ Naproti Napoleonovi stála skutečně následující den armáda posílená o sto deset tisíc mužů. Nepřítel tedy měl k dispozici tři sta dvacet tisíc vojáků a vůči Francouzům měl přesilu tři proti jednomu.

18. října byla ještě tma, když se císař přemístil na vrch Thonberg nedaleko vesnice Probstheyda – na místo, kde dnes stojí *Napoleonstein*, vysoká a těžká stéla vztyčená na legendárním klobouku. Generální štáb sídlil blízko kopce, v budově, v níž se zpracovával tabák. Poprvé bojoval proti císaři bývalý francouzský maršál a Josephův švagr Bernadotte. Útok byl ještě zuřivější než předevčírem. Začala docházet munice – z děl bylo vystřeleno dvě stě tisíc ran – a jak se dalo očekávat, Sasové přešli k nepříteli! Stará garda vtrhla do průlomů, zatímco císař, „chladný, uvážlivý a soustředěný“, ale „se sklíčeným výrazem ve tváři“, se sám postavil do čela pěti tisíc jezdců a zaútočil na Švédy a Sasy, kteří vyděšeně ustoupili. Pak přišla řada na Württenberčany, kteří se vrhli do náruče nepřátel a obrátili zbraně proti Francouzům!

Večer byla bilance strašlivá. Za jediný den ztratil Napoleon dvacet tisíc mužů – mrtvých, raněných nebo zajatých.

Císař se rozhodl opustit Lipsko a dal rozkaz k ústupu. Ten proběhl za nepřátelské palby, nejprve po jediném mostě přes Elster, který se nacházel vlevo od kostela sv. Pavla a dodnes existuje, a pak po dvou mostech přes Pratsch, jimž dalo jméno lipské předměstí Lindenau. Manévr se uskutečnil v noci a za výbuchů soudků se střelným prachem vyhazovaných do vzduchu, protože je kvůli nedostatku koní nemohli vzít s sebou. Ještě tutéž noc dal císař rozkaz posádkám v německých městech, aby se vrátily do Francie.

„Ale bude se moci stáhnout sto tisíc mužů?“

Napoleon nechtěl opustit Lipsko, aniž se rozloučil se saským králem, zdrceným zradou své armády. Bylo devět hodin ráno. Před palácem vzdala saská královská garda s nechtivostí početí zbraň. I ona očekávala odjezd Francouzů, aby mohla přejít k nepříteli. Napoleon se tvářil, že si ničeho nevšiml.

Aby se dostal k lindenauským mostům, musel udělat dlouhou objížďku. Protože se nedostal skrz naprosto ucpanou ranstadtskou bránu, musel se spokojit s branou sv. Petra, nacházející se na druhé straně města. Byl tak vyčerpaný, že když vystoupil do prvního patra budovy, v níž sídlil generální štáb, okamžitě usnul...

Zatímco hřmělo patnáct set děl, ústup pokračoval po jediném mostě přes Elster. Na předměstích se zuřivě bojovalo. Vojáci se bili takřka hrud proti hrudi. Čtyři sta padesát tisíc mužů se střetlo v prostoru širokém sedm nebo osm kilometrů.

Nová katastrofa postihla císařskou armádu. Napoleonovi spojenci Hesenci opustili hlavní ulici vedoucí k mostu, vylezli na hradby a začali na Francouze střílet. Nastala panika. Skutečně „zachraň se, kdo můžeš!“ Císařská armáda se hnala v neuvěřitelném zmatku k mostu přes Elster. Tam na ně čekala záhuba: když vyděšení ženisté spatřili, jak se na konci ulice objevil nepřítel, vyhodili most do povětří. Obrovský výkřik zoufalství překryl zvuky bitvy: dvanáct až patnáct tisíc příslušníků zadního voje se ještě nacházelo ve městě. Někteří se pokusili řeku přeplavat, ale většina se před očima svých kamarádů utopila...

Touto novou zkázkou skončila bitva u Lipska, v níž bojovalo šest národů pod velením tří císařů a jednoho krále – aniž bychom mluvili o královském princí Bernadottovi, který vjel do Lipska „na svém koni pokrytém našaseným sametem, vyšňořený zlatem a ozdobený švédskými barvami, s okázalým žezlem v ruce“, přisvojuje si vítězství. *Svatá věc* triumfovala, jak si přál Metternich opilý radostí.

Výbuch císaře ze spánku neprobudil.

Probudili ho až Murat a Augereau, kteří mu přišli oznámit strašnou novinu.

„Zbývalo tedy jen bojovat,“ řekl později. „A každým dnem naše šance nevyhnutelně zmenšovaly.“

Napoleon zamířil na Erfurt. Za ním pochodovali skleslí maršálové a bručeli:

„Jestlipak ten chlap ví, co dělá?“ řekl Augereau Macdonaldovi. „Nevšiml jste si, že v posledních událostech a katastrofách, které po nich následovaly, ztratil hlavu? Ten zbabělec nás opustí a obětuje nás všechny...“

Se sto deseti tisíci muži, s nimiž unikl z lipského pekla – a z nichž třetina ho ve zmatku následovala – zamířil Napoleon k Mohuči. V patách mu byl nepřítel, který se však na něj neodvážil zaútočit. Spojenci mezitím ve Frankfurtu projednávali a stanovili podmínky. Mají nechat Francii hranice na Rýnu, nebo ji vykázat do původních hranic z roku 1792? Co se týče Bernadotta, ten měl na celý problém a zároveň na bývalého snoubence své ženy vlastní názor:

„Bonaparte je darebák,“ zlostně hulákal, „musíme ho zabít. Dokud bude žít, bude metlou lidstva. Už není zapotřebí císaře, ten titul není francouzský. Francie potřebuje krále, ale krále vojáka. Rod Bourbonů je unavený a na vrchol se už nikdy nedostane. Který muž by Francii vyhovoval líp než já?“

Bernadotte si svou cestu vybral – a nebyla to cesta cti... A Murata tato cesta lákala čím dál víc...

7. listopadu po týdenním pobytu v Mohuči císař město opustil a naposledy se otočil zády k Rýnu.

Šel hledat muže...

„Potřeboval bych sto takových mužů!“ řekl a uhodil Drouota do prsou.

„Ne, sire,“ odpověděl vážně Šalamoun Velké armády, „mýlíte se. Potřebujete jich sto tisíc.“

Všechno se rozpadalo. Holanďané se vzbouřili s pokřikem: „Ať žijí spojenci! Ať žije Oranžsko!“ Francouzské jednotky – čítající pouze dva tisíce mužů – evakuovaly zemi po příchodu Bülowova armádního sboru. Vilém Oranžský – syn posledního guvernéra – následoval v pruských zavazadlech.

O několik dní později, když Napoleon přijel zpátky do Tuleří, vrátil Španělsko Ferdinandovi – za podmínky, že španělský parlament bude souhlasit. Souhlasil!

Co se týče Murata, po Metternichově ultimátu, které mu přivezl Neipperg – budoucí manžel Marie-Luisy – a po čtyřech dnech váhání ukončil tajné roční vyjednávání s Rakous-

Smlouva byla brzy podepsána: neapolský král souhlasil, že dá spojencům k dispozici padesátitisícový kontingent a zavázal se, že uzavře mír jen se souhlasem Rakouska. Když se Napoleon dozvěděl o této neuvěřitelné zradě, začal „rychlými krůčky běhat po salonu“...

„Murat! Můj švagr!“ křičel. „Murat! Zrádce! Věděl jsem, že Murat není dobrý člověk, ale myslel jsem, že mě má rád. Tuhle zradu zavinila jeho žena... Carolina, moje sestra, mě zradila! Murat nechá střilet z děl na Francouze! To je příšerné! Hnusné! Hle, Bernadotte jihu!“

Maistre oznámil Blacasovi:

„Zrůda je ztracena.“

Elegantnější Talleyrand opakoval svá slavná slova:

„Myslím, že je to začátek konce...“

V neděli 23. ledna sněžilo. V předvečer svého odjezdu k armádě shromáždil Napoleon osm set důstojníků národní pánské gardy ve velkém Sále maršálů. Vstoupil tam s římským králem v náručí. Nastalo hluboké ticho. Pak se ozval Napoleonův hlas.

„Pánové, část francouzského území byla napadena. Postavím se do čela armády a doufám, že s pomocí boží a díky chrabrosti svých jednotek zaženu nepřítele za hranice.“

„Doufám, že zaženu...“ Jen doufal! Byl to jazyk, kterého nikdy nepoužíval. Je ovšem pravda, že ještě nikdy se takový příval nevalil do nitra Francie.

„Jestli se nepřítel přiblíží k hlavnímu městu, svěřím císařovnu a římského krále odvaze národní gardy... Svou ženu a syna...“

Několik důstojníků vystoupilo z řady a políbilo císaři a římskému králi ruce. Všichni – dokonce i odpůrci válečné diktatury, která tížila ramena Francie už deset let – měli stažená brdla...

Císař odešel do své pracovny a podíval se na hlášení. Příšerná, neměnná a obsedantní realita se skrývala v jediném čísle: šedesát tisíc mužů! Naklonil se nad mapy. Jak má se šedesáti tisíci muži zastavit Blüchera a zároveň Schwarzenberga? Blüchera a jeho slezskou armádu čítající osmdesát tisíc mužů, která překročila Rýn a míří do Lotrinska? Schwarzenberga a jeho českou armádu, složenou ze sto čtyřiceti tisíc mužů, která prošla Švýcarskem a pochoduje k langreské plo-

šině? A to nemluvě o druhé rakouské armádě! A to nemluvě o dvou renegátech: o Bernadottovi a jeho Švédech a o Muratovi a jeho Neapolitánech.

Čtyři sta šedesát tisíc mužů se vrhlo na Francii! Ale dnes večer chtěl císař myslet jen na dvě stě tisíc vojáků, kteří už pronikli do země. Co se zbytkem smečky číhajícím za Rýnem a ještě se neodvažujícím překročit hranice se uvidí později. Šedesát tisíc mužů proti dvě stě dvaceti tisícům! Napoleon se zatím opájel slovy:

„Šedesát tisíc a já, to dělá sto šedesát tisíc!“

„Porazím tatíka Františka!“ oznámil následující den Marii-Luise, která nepřestávala plakat.

Scéna se odehrála po večeri. Císařovna a Hortensie se ohřivaly u krbu, jehož oheň zásobil Napoleon svazky papíru, které do něj neustále přihazoval. Pokaždé, když ke krbu přistoupil, mladou ženu políbil.

„Nebud' smutná a důvěřuj mi.“

25. ledna se ani nerozednilo, když se císař ještě předtím, než nastoupil do kočáru, přišel po špičkách podívat na svého spícího syna, malého krále bez království, kterého už neměl nikdy spatřit.

Celé pondělí 25. ledna jel císařský kočár přes vystrašenou a ohromenou Francii. Mrzlo a na zemi ležel sníh. Na přípravných stanicích se kolem kočáru sbíhaly ženy a děti, zatímco muži, ve spěchu proměnění v národní gardy, střežili cesty a věřili, že se každým okamžikem před jejich zraky objeví kozáci.

Napoleonovi se podařilo shromáždit v Châlons jen třiatřicet tisíc mužů, vyčerpaných morálně i fyzicky! Proti císaři stálo dvě stě dvacet tisíc nepřátelských vojáků. Jejich velitelé se možná špatně dorozumívali, ale všichni se už viděli v Paříži a ani je nenapadlo, že by na ně Napoleon mohl zaútočit.

Poté, co císař odrazil a pak porazil ruskou divizi, kterou Blücher nechal v Saint-Dizier, se dozvěděl, že pruský generál míří v čele třiceti tisíc mužů k Brienne. Napoleon se rozhodl přejít do akce s pouhými osmnácti tisíci vojáky! Zbytek jeho sil se k němu připojí později!

Brienne! Vzpomínky mu naplnily srdce, když spatřil krajinu, kterou někdejší kadet tolikrát projel křížem krážem! Ne-daleko Bezières mu přišel naproti nějaký venkovský farář. Byl to otec Henriot, bývalý otec minimista z vojenské školy.

„Otče!“ vykřikl Napoleon. „Posloužíte mi jako průvodce!“

A otec si obkročmo sedl na Roustamova koně.

Blücher reagoval vztekle. Bez šťastného zásahu Gourgaubych ten den kozáci pronikli Napoleonovými řadami. Ale díky zuřivému císařskému protiútokmu musel nepřítel urychleně opustit město a stáhnout se k Bar-sur-Aube, kde Prusové doufali najít Schwarzenberga.

Císař vjel do loménieského zámku, který navštívil jako dítě a v němž strávil noc, když jel do Itálie dát se korunovat. Terasy se mu nabízel pohled, který tak dobře znal. Bojiště, na němž mělo následující den dojít k bitvě, se mu rozprostíralo před očima.

Kde bych si byl kdy pomyslel, že tady budu muset bojovat proti Rusům a Prusům!“

Zavolal k sobě Marmonta a Gérarda. Měl teď k dispozici třiatřicet tisíc mužů, ale i Blücher dostal posily. Prusů bylo sto padesát tisíc a útočili! Bitva u La Rothière se odehrála 1. února za husté chumelenice. Nepoměr sil byl takový, že Francouzi museli brzy bubnovat k ústupu! Čtyři tisíce císařských vojáků bylo zabito a nepřítel zajal dva tisíce mužů.

Setmělo se. Z oken někdejšího *královského pokoje* viděl císař, jak ohně spojenců obklápují v půlkruhu jako veliký rohák tábořiště malé francouzské armády. Ta nechala ohně zapálené, dokonce v nich rozdmýchala oharky a po špičkách obalila zavazadla... Když se Blücher – už tehdy nazývaný „hrdina od La Rothière“ – probudil, zjistil, že dvacet sedm tisíc Francouzů zmizelo.

Císař, k nepoznání obalený blátem, vstoupil do Troyes a ubytoval se v ulici du Temple u starosty Duchâtela-Berthelema. Žádný jásot, žádné výkřiky...

Spojenci si po vítězství u La Rothière mysleli, že tažení je konce. Cestu na Paříž měli otevřenou, a tak se dopustili vážné chyby a rozdělili se. Blücher a jeho slezská armáda vstoupili podél Marny, zatímco Schwarzenberg a jeho česká armáda sledovali oba břehy Seiny. Císař se rychle rozhodl: bude střídavě útočit na rakousko-ruskou a německou armádu a porazí Rakušany, Prusy a carovy vojáky. Navlékne si své vysoké boty z roku 1793 a zapíše do historie své nejlepší tažení!

Blücher rozdělil své síly do čtyř skupin. Císař tedy musí útočit postupně! Dokáže to? To ráno napsal Joséphovi: „Jestli

přijde zpráva o prohrané bitvě a o mé smrti, informujte o tom mé ministry. Nechte dopravit císařovnu a římského krále do Rambouillet.“

A nakonec přidal tyto prorocké řádky, při jejichž čtení se člověku svírá srdce:

„Radši bych svého syna viděl uškrceného, než aby byl vychováván ve Vídni jako rakouský princ. A znám dost dobře svou ženu, abych byl přesvědčen, že na to má takový názor jako žena a matka. Vždycky, když jsem viděl *Andromaché*, nenaříkal jsem nad osudem Astynakta přežívajícího ve svém domě a nepovažoval jsem za štěstí, že nepřežil svého otce.“

Ve čtvrtek 10. února napsal opojený Blücher své ženě: „Jsme jen patnáct mil od Paříže. Za týden budeme určitě před branami hlavního města a Napoleon pravděpodobně ztratí svou korunu.“

Ale císař, následovaný hrstkou zablácených mužů, se před Saint-Gond spojil s Marmontem a vrhl své jednotky do útoku proti Rusům. Jakmile se vysoké chlupaté čepice objevily v Champaubert, carovy jednotky zaváhaly a ustoupily. Útok gardových dragounů rozdělil nepřítele na dvě části. Alexandrovi vojáci odhodili zbraně a zachránili se útekem do lesa, kde je napadli venkované, a pomohli tak malé císařské armádě.

Císař měl k dispozici kolem pěti tisíc vojáků staré gardy, čtyři tisíce sedm set jezdců a méně než osmnáct set mladých rekrutů, jejichž jednotka byla pokřtěna na *Marii-Luisu*. V devět hodin ráno onoho jedenáctého února se Napoleon střetl v Montmirail s Pomořancem Sackenem, jenž stál v čele jednoho ruského armádního sboru. Čtrnáct tisíc proti třiceti tisícům! Garda a Ricardova divize dobyla statek Cour d'Airain v Marchais s takovou chrabrostí, že ještě týž den rozdal císař tisíc sedm set padesát křížů Čestné legie. Pak si ustlal ke spánku na statku Gréneaux mezi Marchais a Fontenelle. „Palác“ neměl dlázkovou podlahu a zdi byly proděravěné kulkami. Jednu z nich dokonce uchovali a - dojemná relikvie - zasadili ji do zdi domu, který byl později na tomto místě postaven.

O čem se mu zdálo? Jak bude dál bojovat s nepřítelem majícím převahu tři proti jednomu? Jak ho vyžene z Francie? Týž den bylo dobyt Sens. Podaří se mu dohnat Blüchera ustupujícího k Château-Thierry?

Podařilo se mu to a potřetí během tří dnů zvítězil. Nesleská plošina byla dobytá. Ale nepřítel spálil na ústupu mosty přes Marnu a Napoleon ho nemohl pronásledovat. Jaká příšerná válka! Když vstoupil do Château-Thierry – v neděli třináctého ve tři hodiny odpoledne – nad městem vydrancovaným Yorkovými Prusy se mu sevřelo srdce a zvedl žaludek. Kozáci se tu chovali hrozně. Jediná útěcha: zvěrstva spáchaná nepřítelem přinutí venkovany, aby se vyzbrojili. Bude to válka s kosou v ruce – a dokonce válka s noži.

Během noci ze 13. na 14. února se Napoleon dozvěděl, že Blücher pokračuje v pochodu na Montmirail. Zdálo se, že nemá ani tušení o předcházející porážce. Císař ho dostihl a v pondělí čtrnáctého došlo k bitvě v Vauchamps. Garda útočila s pokřikem: „Ať žije císař!“ Grouchy vyrazil na nepřítele v čele tři tisíc pěti set jezdců. Naprosté vítězství: Blücher nechal na bojišti čtyři tisíce mužů.

Napoleon byl opojen radostí. Seděl nedaleko tábořiště a díval se, jak kolem defiluje osm tisíc zajatců. Vojáci, kteří zůstali zástavu nebo dělo, dostávali kříž Čestné legie. Na císařské prapory se od nynějška mohly vyšít jména Montmirail, Champaubert, Vauchamps, Château-Thierry – a brzy Montereau.

V pátek 18. února nezapomněl Napoleon na svou legendu a sám obsluhoval dělo na bojišti. Jeho generální štáb se oprávněně vyděsil.

„Ale běžte, přátelé,“ opakoval císař. „Ničeho se nebojte. Kulka, která by mě měla zabít, ještě nebyla ulita.“

Slova, díky kterým nadělají jmění celé generace lidových malířů.

Večer v sobotu devatenáctého v Montereau, ve svém pokoji číslu dvě v hotelu *Grand-Monarque* – i dnes se v něm může člověk ubytovat – přijal dopis od císařovny, doprovázený „jeho bonboniérou“ zdobenou portrétem římského krále, který namalovala slečna Thibaudová. „Malý král“ opustil své hračky a na portrétu byl zachycen, jak se modlí na kolenou, se sepjatýma rukama a s tváří bolestně zasněnou. Následující den, ještě než se vydal na cestu, nadiktoval císař tento dopis adresovaný generálnímu intendantovi koruny panu de Champagny: „Císařovna mi poslala portrét římského krále modlíícího se k Bohu a mně připadá velmi zajímavý. Denon by k němu měl vyrýt následující legendu: *Modlím se k Bohu za svého*

otce a za Francii. Kdyby byla tato malá rytina hotova do osmačtyřiceti hodin, jistě by dobře zapůsobila.“

O něco později poslal tuto rytinu císaři Františkovi a doufal, že císaře dojme obrázek jeho vnuka modlícího se za otce... Ale na rakouské straně nepřinesla rytina žádný výsledek – je pravda, že dítě se v podstatě modlilo rovněž za ústup jednotek „tatíka Františka“...

A Napoleon pokračoval ve svém pochodu. Maršálové, opět sklíčení a deprimovaní, požadovali mír. Napoleon si jistě uvědomoval, že mají pravdu. 21. února v Nogentu adresoval svému tchánovi dopis, v němž mu navrhoval ukončení bojů. Už od 4. února se neúspěšně vyjednávalo v Châtillon. Caulaincourt navrhl Napoleonovým jménem smlouvu postavenou na frankfurtských klauzulích, to znamená stanovit hranice na „francouzské čtvercové louce“, tedy podél celého levého břehu Rýna. Nejvyšší podkoní se tak snažil spojencům vnútit staré přísloví:

*Až se Francie napije z Rýna
Celá Galie pak bude jiná.*

Ale spojenci chtěli nepříteli přiznat pouze předrevoluční hranice „a zakázat Francii, aby se podílela na novém uspořádání Evropy“.

Nejvyšší podkoní byl ohromen. Jak se to lišilo od frankfurtských podmínek!

„Když přijmu vaši nabídku,“ zeptal se, „podepíšete okamžitě a přestanete s proléváním krve?“

Spojenci se vykrucovali. Evropa si nepřála mír. Châtillonský kongres byl podobně jako předcházející pražský pouhou komedií. Spojence vedla pouze jediná myšlenka: porazit *Buonaparta!*

„Musíme Napoleonovi zasadit rozhodující úder!“ prohlásil Metternich.

Lord Castlereagh napsal: „Váš mír, který by Napoleona vyhnal do jeho původních hranic, by byl jen směšným odkladem.“

Všichni, které Napoleon rozdrtil od svého prvního italského tažení – a které po nešťastné bitvě u La Rothière právě desetkrát porazil – mysleli jen na to, aby získali čas. Dřív nebo později získá počet vojáků převahu nad císařskou stra-

regií! Napoleon – plný iluzí – ještě věřil, že jeho génius převládne nad silou, a proto na Caulaincourta nevyvíjel žádný tlak, aby jednání dovedl do konce. Doufal, že bude moci předložit „svoje ultimátum“.

Ve čtvrtek 24. února – noc strávil před branami města – vstoupil císař do osvobozeného města Troyes. Když jej lidé spatřili, jejich nadšení se nedalo popsat. Líbali mu boty. Tři cizí panovníky zachvátila panika a měli jen taktak čas uprchnout.

Spojenci uspořádali poradou. Co dělat? Schwarzenberg, jenž stál v čele sto dvaceti tisíc vojáků, se přikláněl k ústupu, zatímco car chtěl v boji pokračovat. Přece není možné, aby se se silami, které mají k dispozici, koalici nepodařilo zničit sedmdesát čtyři tisíc Francouzů! Nakonec se rozhodli ustoupit s českou armádou až k langreské plošině. 1. března podepsali v Chaumont spojenečtí panovníci a ministři smlouvu – předzvěst *Svaté aliance* – která mocnosti nepřátelské vůči Napoleonovi spojila na dvacet let a přinutila Rusko, Rakousko a Prusko poskytnout koalici po sto padesáti tisících mužích, zatímco lord Castlereagh otevřel svůj měsíc a nabídl spojencům Anglie, aby se rozdělili o sto padesát milionů franků.

Blücherovi byla ponechána volnost, aby se rozhodl tak, jak uzná za vhodné. Se čtyřiceti tisíci vojáky se chystal zahájit boční pochod na Paříž. Napoleon se ho jal pronásledovat. Plánoval, že co nejrychleji rozdrtí – dokonce řekl *vyhubí* – slezskou armádu a pak podá pomocnou ruku posádkám, které okupovaly opevněná města na severovýchodě. Potom se obrátí proti rakousko-ruské armádě. Ale jeho plán byl hned na začátku zmařen. Nemohl překročit Marnu, protože Blücher dal při ústupu rozkaz spálit mosty... Museli je opravit. Mezitím Rusové a Prusové spěchali k Soissons obsazeným Francouzi. Jakmile byl první most opraven, Napoleon vyrazil 2. března ve dvě hodiny ráno kupředu. Opustil Ferté-sous-Jouarre a dorazil do Château-Thierry. Soissons určitě útoku odolají a maršál *Vorwärts*, chycený v „záhybech“ řeky Aisne, bude ztracen! Jenomže večer čtvrtého se císař dozvěděl, že předcházející den město Soissons kapitulovalo. Jeho dobytí otevřelo cestu na Paříž.

Císař nevycházel z hněvu. Blücher bude moci použít soissonský most a přejít Aisne! Slezská armáda se dostala

z pasti! Napoleon se musel rozloučit s plánem na její rozdrčení.

Bylo to velké zklamání. Císař propadl poprvé hlubokému smutku. Od té doby, jak říkal jeho komorník, byly „jeho úsměvy nucené a bolestné“. Ve Fismes podepsal ráno v sobotu 15. března rozkaz k všeobecné mobilizaci, ale není pochyb o tom, že už v nic takového nedoufal. Nemohl být zároveň všude a věděl velmi dobře, že tam, kde nebude v čele armády, budou císařské jednotky poraženy.

V neděli 6. března opustil faru v Berry-au-Bac, kde marně hledal spánek, překročil Aisne a po zmrzlé cestě pochodoval směrem na Laon. Myslel, že se mu tak podaří předběhnout Blüchera a vnutit mu místo, na kterém se s ním střetne. Ale síly polního maršála byly nazítrí po dobytí Soissons posíleny o osmnáct tisíc Wintzingerodových Rusů. Pruský generál, zražený Napoleonovým postupem, změnil rozestavení svých jednotek a rozhodl se obsadit craonnskou planinu, aby ohrozil bok napoleonské armády. Když se ten den večer císař vrátil do svého pokoje v hotelu *Écu de France* v Corbeny, skloupl se nad mapami a dlouho do noci pracoval, aby připravil střet naplánovaný na následující den: bitvu u Craonne.

Podle Napoleonovy *Korespondence* a článku v *Moniteur* byla bitva rozhodujícím vítězstvím. Pokud máme věřit Thiersovi, třicet tisíc Francouzů se zmocnilo nedobytných pozic obsazených padesáti tisíci muži, kterým veleli Voronzov, von Sacken a de Langeron. Podle ruských historiků se jednalo o „zjevný triumf“ carských jednotek, které čítaly jen patnáct tisíc mužů stojících proti třiceti tisícům. Ve skutečnosti byly počty plus minus stejné: dvacet tisíc Francouzů stálo proti dvaadvaceti tisícům pěti stům Rakušanům a Rusům.

Buď jak buď, Napoleon opanoval planinu – kde v bratrském objetí zůstalo ležet mrtvých pět tisíc čtyři sta Francouzů a pět tisíc nepřátel – ale bylo to Pyrrhovo vítězství a zdaleka ne rozhodující.

Ve čtvrtek desátého odpoledne se císař dozvěděl, že Soissons byly dobyty zpět. Rozhodl se vzdát se bitvy u Laonu a ukrýt se ve znovudobytém městě. Císařské jednotky ostatně ustupovaly všude! Anglicko-španělské jednotky překročily Pyreneje.

Naštěstí se Francouzi opět zmocnili Remeše. Byl to namáhavý úspěch, poslední záblesk císařské hvězdy. Napoleon

šel do města krátce po půlnoci a ubytoval se u pana Ponsardina na rohu ulice de Vesle. Jakmile se obyvatelé dozvěděli o císařově příjezdu, rozsvítili celé město. „Všude bylo takové světlo, že by se dala najít jehla v kupce sena,“ vyprávěl Coignet.

Koaliční jednotky, vystrašené dobytím Soissons a vítězstvím u Remeše, které předtím znovu přešly do ofenzivy, se teď skoro všechny zastavily. Blücher a Schwarzenberg se ani nepohnuli. Napoleon se určitě z Remeše dostane ke svým opevněným městům. Langeron, velitel jednoho armádního sboru slezské armády, o tom vyprávěl: „Měli jsme pocit, že toho strašného Napoleona vidíme všude. Porazil nás všechny, jednoho po druhém. Neustále jsme se báli odvahy těchto podniků, rychlosti jeho pochodů a jeho vědeckých kombinací. Sotva jsme připravili nějaký plán, už nám ho překazil.“

Během dvou dnů, které císař strávil v Remeši, se dozvěděl o poráženeckých náladách vládnoucích v hlavním městě a napsal jednomu svému ministrovi: „Nepřekvapilo mě nic z toho, co se v Paříži děje. Je to otázka úskoků, regentství a tisíce jalových a absurdních intrik. Všichni by měli vědět, že i dnes jsem stejným mužem, jakým jsem byl po Slavkově a Wagramu, a že ve státě žádné intriky nechci. Kromě mě tu žádná jiná autorita neexistuje.“

Napoleon opustil Remeš ve čtvrtek 17. března s dvaceti třemi tisíci muži. Chtěl zaútočit na sto tisíc Schwarzenbergových vojáků, kterým jen s obtížemi bránilo v pohybu třicet tisíc Macdonaldových mužů. Jakmile se obě armády spojí, Francouzi budou bojovat jeden proti dvěma. Tento nepoměr nebyl tak strašný, protože císař rád opakoval:

„Padesát tisíc mužů plus já, to dělá sto padesát tisíc!“

Stále vystrašený a vrtkavý Schwarzenberg uhýbal – a kvapně ustoupil. Císař byl přesvědčen, že bude moci „spěšně zamířit ke svým opevněným městům“. Rakouský polní maršál zastavil svůj ústup v Arcis-sur-Aube. Zachránil ho vrcholný strach. Říkalo se, že ho „svrběla energie“... Jeho síly – sto tisíc mužů – se tak trochu náhodou nacházely kolem něj. Rozhodl se tedy na Napoleona zaútočit, protože císař měl s sebou jen třiadvacet tisíc mužů.

V neděli 20. března byl císař v Torcy-le-Grand, když od Arcis zaslechl divokou kanonádu. Vyrázil tryskem tím smě-

rem a ocitl se uprostřed bitvy. Už foukal vítr porážky... Se šavlí v ruce se ukryl ve čtverci vytvořeném pěchotou – jednalo se o prapor, jenž měl v názvu řeku Vislu. O chvíli později ho bylo vidět, jak zastavuje na mostě uprchlíky a křičí:

„Kdo z vás chce tudy přejít přede mnou?“

Gardě, která se sem přihnala, se podařilo zadržet příliv, takže když se setmělo, Francouzi stále ještě drželi město, které se proměnilo v jediný obrovský požár. Císař řekl později Caulaincourtovi:

„Udělal jsem všechno, abych v Arcis umřel!“

Nazítří ráno chtěl Napoleon zaútočit s třiceti tisíci muži, které se mu během noci podařilo shromáždit – připojil se k němu Oudinot – ale když se rozednilo, spatřil z jednoho návrší, že proti němu stojí sto tisíc Rakušanů, Württemberčanů, Bavoráků a Rusů v čele se Schwarzenbergem, jehož síly se opíraly o čtyři sta děl.

Císařské armádě nezbývalo než se stáhnout za řeku Aube, zatímco zadní voj čelil útokům celé nepřátelské armády. Císař se držel poblíž mostu „se zasněným a bolestným výrazem“. Když se setmělo, přešel spolu s posledními jednotkami řeku. Jeho okolí bylo otupělé. Demoralizace byla absolutní.

Skličenosť ovšem Napoleonovi nezabránila, aby nepřichystal další plán: přitáhnout k sobě, směrem k hranicím, rakousko-ruské síly a pak se vrátit k Aube.

„Ustelu si v nepřítelově posteli!“

Marii-Luise napsal: „Rozhodl jsem se přesunout k Marné, abych vzdálil nepřítel od Paříže a abych se přiblížil ke svým opevněným městům.“

Kurýr byl naneštěstí zajat kozáky. Blücher si nechal dopis přeložit, kopii poslal Schwarzenbergovi a pak galantně odeslal dopis spolu s kyticí růží císařovně.

Pruský generál si mohl dovolit poslat císařovně květiny! Dopis mu umožnil seznámit se s Napoleonovými záměry: dotírat na zadní voje nepřátelské armády a přerušit tak spojení mezi jednotlivými jednotkami.

Spojenci se rychle rozhodli shromáždit se v Châlons a pak zamířit na Saint-Dizier a vrhnout se na malou francouzskou armádu.

Ve čtvrtek 24. března zadrželi spojenci také Savaryho dopis Napoleonovi. Vévoda de Rovigo v něm zapřísahal panovníka, aby se vrátil do Paříže, kde měly intriky rojalistů vol-

né pole působnosti. Do malé radnice v Sommepeuis, kde právě strávil noc, svolal car válečnou radu.

„Teď, kdy jsme opět navázali spojení s Blücherem,“ řekl svým důstojníkům, „měli bychom s naší převahou zaútočit na Napoleona, nebo máme zamířit rovnou do Paříže?“

Generál Toll přišel s nejlepším návrhem:

„Za okolností, v nichž se nacházíme, je jen jediné řešení. S celou naší armádou musíme zamířit co nejrychleji do Paříže a vyčlenit z ní pouze deset tisíc jezdců proti císaři Napoleonovi, abychom náš přesun zamaskovali.“

Ten den zbývalo jen přesvědčit pruského krále a Schwarzenberga. Oba se s nadšením připojili k carově koncepci. A to tím spíš, že Talleyrand poslal Rakušanům tento lístek: „Je na čase zjednat jasno. Kráčíme o berlích; použijte nohy a udělejte, co můžete!“

V koaliční armádě zavládla radost. S těmi neustálými bitvami, kdy stotisícová armáda pronásleduje, útočí a ustupuje před dvaceti nebo třiceti tisíci nepolapitelnými Francouzi, bude konec!

Napoleon v Saint-Dizier chrlil rozkazy. Ale kolem sebe viděl jen netečné a zoufalé obličejce.

„Všichni jste zbabělci!“ vmetl jim do tváří.

Napoleon vůbec nic nevěděl o přesunech nepřátelské armády. 26. března bojoval u Saint-Dizier proti Rusům. Bylo to jeho poslední vítězství. Přesto však cítil jisté znepokojení: porazil jednu odloučenou Blücherovu jednotku, ačkoliv si myslel, že má před sebou Schwarzenbergovy jezdce. Vysvětlení se mu dostalo nazítří. Po zajištění nepřátelského kurýra dostal hromadu nepřátelských depeší. Horečnatě četl rozkazy a poštu. Závoj se roztrhl: spojenecké síly pochodují k Paříži. Kolem sebe měl jen několik pruských a ruských jednotek pověřených ho oklamat a pročesávat krajinu.

Co má dělat?

Nebylo by lepší pokračovat v plánu, ještě ho rozšířit a neznepokojovat se o Paříž, jako se car neznepokojoval o Moskvu v roce 1812? Zůstane-li v Lotrinsku, mohl by shromáždit všechny posádky z Německa, vyhlásit všeobecnou mobilizaci, zmířit nepřátelské zásobovací kolony a znovu dobýt velká města obsazená rakousko-ruskými jednotkami.

„Jestli se nepřítel dostane k Paříži, nezůstane žádná ná-
leže.“

Ale copak kdysi neslíbil:

„Dokud budu živ, Paříž nebude nikdy obsazena nepřitelem?“

Nabyde Bonaparte vrchu nad Napoleonem?

V pondělí 28. března večer ještě nebyl rozhodnut. V Saint-Dizier dostal zašifrovaný lístek od Lavaletta: „Císařova přítomnost je nezbytná, pokud chce zabránit, aby bylo hlavní město vydáno nepříteli. Nesmí ztratit ani okamžik.“

Tentokrát nabyl vrchu Napoleon nad Bonapartem. Vydal rozkaz:

„Do Paříže!“

Ale neodvážil se zemí sužovanou kozáky projet jen v doprovodu jednoho štolby. Musel počkat alespoň na gardu.

Týž večer se v deset hodin sešla v Tuileriích státní rada. Nepřítel se blížil. Jak se rozhodne císařovna Marie-Luisa? Kdyby se vrhla do otcovy náruče a přivítala v Tuileriích cara a pruského krále, vyhnula by se nejhorsímu? Nebyla by vláda Napoleona II. považována za jediné možné řešení?

Diskuse se protahovala. Všichni s výjimkou krále Josepha tvrdili, že opustit Paříž by bylo velkou chybou. Kdyby odjeli, nenechali by volné pole Bourbonům? Hlasovalo se. Výsledek byl takřka jednohlasný: císařovna a vláda musí zůstat. Teprve pak jim Joseph přečetl císařův dopis starý už několik týdnů, v němž Napoleon nařizoval všeobecný odjezd směrem k Loire, „pokud by byla bitva prohrána“.

Pán promluvil. Všichni se podrobili. Ale věděli, že když císařovna opustí Paříž, ztratí korunu.

Byly tři hodiny ráno. Na nádvoří Carrouselu nastupoval Talleyrand do kočáru a jeho úzké rty pronesly tato slova:

„Je tedy konec toho všeho. Na mou věru, prohráli jsme krásnou hru!“

FONTAINEBLEAUSKÁ AGONIE

Velké moci umírají na zaživací potíže.

NAPOLÉON

V úterý 29. března 1814 se ještě nad Paříží nerozvednilo, když velitel pařížské posádky Marmont poslal z předstunutých pozic tento lístek: „Nepřítel je na postupu: dnes večer můžeme být obklíčeni.“

Město nebude moci odolávat víc než čtyřicet hodin!

Bylo to „zachraň se, kdo můžeš“.

V devět hodin ráno za deštivého dne začal exodus. Ochablí Pařížané hleděli na průvod stoupající po Champs-Élysées a mířící směrem k Rambouillet. Eskadrona granátníků a císařských myslivců předcházela zelené kočáry s císařskými znaky, v nichž se tísnili císařovna, římský král, paní Letizia, královna vestfálská, Cambacérès, dvorní dámy a ministři.

Pážata římského krále se usadili ve velkých „gondolách“ nabitých osmispřežím. Pak jely v doprovodu kopiníků těžké vozy, které sloužily při korunovaci, jejichž zlaté ozdoby se třpytily v ranní mlze. Uvnitř ležely nádherné postroje a sedla naházená bez ladu a skladu na saténových polštářích.

Na konci průvody jely hřmotně vozy s císařskými šperky, korunovačními oděvy, císařským mečem, stříbrem, pozlaceným nádobím a pokladem: s třiceti třemi soudky zlata.

Z celého obrovského císařství už zbývala jen tato parodie, tato karavana vlekoucí s sebou pozlacené harampáčí...

Za úsvitu 30. března opustil Napoleon gardu a odjel na koni s jednoduchým doprovodem. Ve Villeneuve-l'Archevêque dokonce opustil eskadronu, skočil spolu s Caulaincourtem do kabrioletu zapůjčeného jedním rezníkem a následován jen Gourgaudem a maršálem Lefebvrem vyrazil k Paříži. Po-

obědval v Sens, vyměnil kočár a kolem jedenácté večer dojel na místo poblíž Juvisy, zvané Cour de France.

Nebe bylo zatažené. Krajina se rozplývala v lehké mlze. Teploměr v Observatoři ukazoval osm stupňů. Jezdci a pěšáci zaplnili příprěžní stanici. Napoleon vystoupil z vozu. Nějaký důstojník vyšel z mlhy.

„Kdo to je?“

„Generál Belliard, sire.“

„Opravdu? Co ten tady dělá? Jak to, že jste se svou jízdou tady? Kde je nepřítel?“

„U pařížských bran, sire.“

„A armáda?“

„Jde za mnou.“

„A kdo stráží Paříž?“

„Je evakuována. Nepřítel by do ní měl vstoupit zítra v devět hodin.“

A otázky jen přšely.

„A co se stalo s mou ženou a synem? Kde je Mortier? Kde je Marmont?“

„Císařovna, váš syn a celý dvůr odjeli včera ráno do Rambouillet... Maršálové Mortier a Marmont jsou určité ještě v Paříži, aby uzavřeli dohodu o kapitulaci.“

V tu chvíli vybuchl císařův hněv. Zapomněl, že sám dal Josephovi příkaz, aby odvezl Marii-Luisu a vládu v případě, kdyby byla Paříž ohrožena nepřítelem. Z plna hrdla křičel:

„Všichni tedy ztratili hlavu! Vida, jaké to je zaměstnávat lidi, kteří nemají ani zdravý rozum, ani energii... To prase Joseph, který si představuje, že dokáže vést armádu stejně dobře jako já!... A ten holomek Clarke, který není schopen ničeho, pokud se dostane mimo rutinu své kanceláře!“

Poražení vojáci kolem něj dál defilovali, ale ani jeden císaře nepozdravil.

„Jaká zbabělost! Kapitulovat! Joseph všechno prohrál... O čtyři hodiny později! Kdybych přijel o čtyři hodiny dřív, všechno by bylo zachráněno!“

Hlas se mu bolestně chvěl. Náhle se mu vrátila energie:

„Několik hodin odvahy! Oddanost mých dobrých Pařížanů může ještě všechno zachránit. Můj vůz, Caulaincourte. Jděme do Paříže. Postavím se do čela národní gardy a ostatních jednotek: dáme věci do pořádku... Generále Belliarde, dejte jednotkám rozkaz, aby se obrátily.“

Belliard poznamenal, „že kapitulace byla podepsána, že se musí dodržet, že v Paříži už žádné jednotky nejsou a že tam tedy Jeho Veličenstvo nemůže osobně jet“...

Napoleon pohybem ruky smetl námitky.

„Caulaincourte, můj vůz! A vy, Belliarde, jeďte za mnou se svým jezdeckem! Jaká je ta dohoda? Jakým právem byla uzavřena? Co se stalo s ministrem války?“

Náhle ho něco napadlo, vrátil se k příprěžní stanici – jejíž stáje existují ještě dnes – a nechal rozložit své mapy.

„Císař Alexandr se bude v Paříži naparovat. Uskuteční přehlídku své armády roztroušené po obou březích Seiny! A já svou armádu nemám k dispozici!“

„Za čtyři dny bude tady, sire.“

„Čtyři dny! Budou stačit dva a v Paříži mě všichni zradí! Dokonce i císařovna!“

Náhle si vzpomněl na své rozkazy.

„Ano, chtěl jsem, aby odjela, protože Bůh ví, kam by ji mohla dovést její nezkušenost!“

Pak se znovu sklonil k mapám a prohlásil:

„Ano, mám je. Bůh mi je vydá! Ale potřebuji čtyři dny! Ty čtyři dny mi můžete získat vyjednáváním!“

Nadiktoval Caulaincourtovi:

„Nařizujeme vévodovi de Vincence, našemu nejvyššímu podkonímu a ministrowi zahraničních věcí, aby se vydal ke spojeneckým panovníkům a k vrchnímu veliteli jejich armády, aby se u nich přimluvil za naše věrné poddané z hlavního města. Tímto listem mu uděluji plnou moc k sjednání a uzavření míru a slibuji, že budu ratifikovat vše, co sjedná pro dobro našeho císařství.“

A dodal:

„Tak běžte, Caulaincourte, musíte odjet. Běžte zachránit Francii a svého císaře. Udělejte, co můžete. Určitě nám vnutí tvrdé podmínky, ale za těchto okolností se vydávám do rukou vaší cti jako dobrého Francouze a vaší věrnosti a oddanosti, v nichž jste mi podal důkazy.“

Bylo kolem třetí hodiny v noci.

Císař nastoupil do kočáru.

„Do Fontainebleau!“

Přijel tam v šest hodin ráno a ubytoval se ve svých pokojích v prvním patře. Po několikahodinovém odpočinku vstal a vydal se na obhlídku pozic obsazených jedenácti tisíci

Marmontovými muži, kteří vyklouzli z Paříže a před Essones vytvořili předvoj císařské armády. Nebe bylo zatažené. Vpodvečer zahřmělo a začalo pršet. Po návratu do zámku se Napoleon dozvěděl, že dorazily další jednotky. Za tři dny bude císař disponovat celou armádou. Sedesát tisíc mužů bude připravených pokračovat v boji...

Protože hlavní město padlo, pro Pařížany to znamenalo, že je s císařstvím konec. Senát – čítající čtyřiašedesát senátorů jmenovaných Napoleonem – se sešel 1. dubna ve tři hodiny odpoledne a zvolil prozatímní vládu.

2. dubna přšelo a foukal vítr. Císař se zúčastnil přehlídky gardy a vojáci ho pozdravili jásotem. Vracela se mu odvaha. Začít znovu bojovat mu nepřipadalo tak nemožné. Ale lepší by bylo uzavřít mír! Caulaincourt přijel do Paříže. Předěšlého dne se viděl s carem a mluvil s ním o přání svého panovníka.

„Mír s Napoleonem by znamenal jen odklad,“ odpověděl Alexandr.

„A Napoleon II.?“ navrhl nejvyšší podkoní.

„Ale co udělat s císařem? Otec je nepřekonatelnou překážkou uznání jeho syna.“

Když večer uléhal do své postele z vyřezávaného a pozlaceného dřeva – pořád ještě v pokoji stojí – Napoleon doufal, že „tatík František“ nezbaví trůnu svou dceru a vnuka. Dokáže rakouský císař vzdorovat Metternichovi, který, jak Napoleon věděl, si přál jeho zkázu? Arcivévodkyně francouzskou regentkou? Nebyl by to pro Vídeň úspěch? Poražený se chytil této myšlenky, zatímco tma zahalila zámek.

4. dubna ve Fontainebleau drobně přšelo. Po přehlídce nastupující stráže vojáci opět vykřičeli svou lásku k císaři a požadovali odchod do Paříže. Na scénu vstoupili maršálové. Porážku přijali s jistým uspokojením, ale ještě nemysleli na Bourbony. Podle nich byla vláda římského krále jediným prostředkem jak zachránit císařství a jejich důchody, protože senát právě odhlasoval Napoleonovo sesazení. Následovali císaře zvučným krokem vítězů a aniž byli pozváni, vstoupili za ním do jeho pracovny.

Napoleon jim „s jistotou, kterou v sobě necítil“, předložil své plány:

„Spojenci! Rozdrtím je v Paříži! Musíme bez meškání vytáhnout na hlavní město!“

Nemůžeme vystavit Paříž osudu Moskvy,“ fňukal Macdonald. „Naše věc je ztracena, jsme rozhodnuti skončit.“

„Povolám armádu!“ skoro vykřikl Napoleon.

„Armáda nikam pochodovat nebude!“ varoval ho Ney.

„Armáda mě poslechne!“ odpověděl Napoleon.

„Odpověď práskla jako facka:“

„Sire, armáda poslouchá své generály.“

Nastalo ticho. Sklíčený císař se zeptal:

„Tak co chcete, pánové?“

„Abdikaci.“

Byli to Oudinot a Ney, kteří vypustili to strašné slovo. Ležově tresoucím se a směšným hlasem dodal:

„Vidíte, kam jste došel, když jste neposlechl radu přítele, když vám radil, abyste uzavřel mír.“

Císař pokrčil rameny. Vzal list papíru a napsal svou podmíněnou abdikaci: „Protože zahraniční mocnosti oznámily, že císař Napoleon je překážkou v uzavření míru a v zachování celistvosti francouzského území, a protože zachovávám věrnost svým principům a přísahám, že udělám vše pro dobro a slávu francouzského lidu, prohlašuji, že jsem připraven abdikovat ve prospěch svého syna a že potvrdím senátu tento náležitou formou, jakmile bude Napoleon II. a konstituční regentství císařovny mocnostmi uznáno. Za těchto podmínek se okamžitě stáhnou na místo, které mi bude určeno. Dá se v našem paláci ve Fontainebleau 4. dubna 1814. Podepsán: Napoleon.“

Když maršálové odešli, zavolal císař k sobě do pracovny Caulaincourta.

„Odjeďte okamžitě do Paříže,“ nařídil mu. „Znáte mé plány a plány. Jestliže zvítězím, budeme mít vyhovující podmínky... Pokud bitvu prohrají, ubohá Francie bude poručena osudu. Co se týče mě, opakuji, že už nic nepotřebuji.“

Ale po krátké pauze se zamyšleně zeptal:

„Budou chtít mého syna?“

Budou se tvářit, že chtějí syna, jen aby se snadněji zbavili císaře! A Napoleon si nedělal žádné iluze. Nejvyšší podkoní šel v doprovodu Neye a Macdonalda v půl páté a za hustého mlhy do Paříže, zatímco garda a císařova malá armáda se – ukryta za Marmontovým armádním sborem – chystala bojovat za Napoleona II. Cestou se zplnomocněnci zastavili v ge-

nerálním štábu vévody de Raguse a seznámili ho s rozhodnutím, k němuž před chvílí došel Napoleon.

„Císař abdikoval!“ konstatoval generál Bordesoulle, velitel Marmontova jezdeckva. „Tak vidíte, pane maršále, to nás zbaňuje problému.“

Ney, Macdonald a Caulaincourt byli překvapeni. Co tím chtěl generál říci? Marmont se jim tedy musel přiznat, že ráno oznámil Schwarzenbergovu vyslanci, že je „připraven opustit spolu se svými jednotkami armádu císaře Napoleona“, za podmínky, že se bude moci odebrat do Normandie. Na oplátku rovněž požádal, aby byl císař poslán za vyhovujících podmínek do „předem určené země“. Když dopis odešel, maršál zavolal své generály, aby s nimi vyřídil detaily zrady. Divizní generál Souham souhlasil s nadšením, ostatní se s větší či menší ochotou podvolili. Bordesoulle byl nejvíce proti:

„Jakže, pane maršále? Vy byste otevřel cestu na Fontainebleau? Vydal byste císaře na milost a nemilost nepříteli?“

Marmont – přiznal se císařovým vyslancům – své rozhodnutí nezměnil. Operace se měla uskutečnit ještě týž večer.

„Už jste to podepsal?“ zeptal se ohromený Caulaincourt. „Ještě ne...“

„Tak můžete jít s námi. Až pojedeme přes Chevilly, řekněte Schwarzenbergovi, že s vyjednáváním končíte.“

Marmont souhlasil a než odjel, předal velení 6. armádního sboru Souhamovi a přikázal mu, že během jeho nepřítomnosti nesmí uskutečnit žádný přesun, ale pak dodal:

„Jakmile odjedu, shromáždíte celou jednotku a oznámíte jí císařovu abdikaci.“

Dával si pozor, aby se ani nezmínil, že se jedná o podmíněnou abdikaci ve prospěch Napoleona II. Napoleonovo rozhodnutí mělo zůstat v tajnosti, dokud spojenci neodsouhlasí jeho podmínky.

V Talleyrandově paláci, v němž se Alexandr ubytoval, šlo zpočátku všechno dobře. První carovou otázkou, kterou položil čtyřem vyslancům, bylo, zda císař souhlasí s abdikací.

„Ano, sire. Ve prospěch svého syna.“

Zdálo se, že Alexandr pozorně naslouchá, „hovořil a uvažoval o všem, námitky měl jen vůči nepodstatným věcem“ a nakonec oznámil:

„Netrvám nijak na Bourbonech, neznám je. Seznámím spo-

ence s vašimi návrhy a podpořím je. Ani já se nemohu dočkat konce.“

S tím čtyři vyslance propustil a poprosil je, aby se vrátili následující den.

Musím se poradit s pruským králem a spojeneckými ministry.“

Večer čtvrtého – navzdory Talleyrandovým intrikám, navzdory císařským úředníkům, z nichž se náhle stali rojalisté – šance Napoleona II. o něco vzrostly: renta vystoupila o čtyřiceti devíti na padesát osm franků...

Nazítří, když čtyři zplnomocněnci obědvali v půl dvanácté Neye, uvědomovali si těžkosti, které je čekají, ale uchovávali si jistou naději. Ve chvíli, kdy se Caulaincourt a maršál chystali odejít na schůzku s carem, přišel nějaký důstojník a chtěl mluvit s vévodou de Raguse. Maršál vyšel a za chvíli se vrátil, s „tváří ztrhanou“ a rozrušenou. Skoro nemohl mluvit: Marmontův armádní sbor se pod velením generála Souhama vydal v noci k rakouským předsunutým liniím a přešel k nepříteli.

„Ztratil jsem čest. Souham neposlechl, zradil své povinnosti. Přešel s celým 6. armádním sborem k nepříteli... Dal bych ruku za to, aby se to nestalo.“

„Rekněte raději hlavu!“ žařval Ney. „A i to by bylo málo!“

Co se vlastně stalo? V nepřítomnosti velitele otevřel Souham zapečetěný dopis z generálního štábu adresovaný Marmontovi: „Pane maršále, v zájmu císaře se vydejte dnes večer deset hodin do paláce ve Fontainebleau.“ O několik minut později přijel Gourgaud, aby rozkaz potvrdil. Souham a ostatní generálové se vyděsili. Ve skutečnosti Napoleon, který nic nevěděl, zval do Fontainebleau všechny velitele armádních sborů, aby s nimi připravil eventuální obnovení bojů. Ale Marmontovi divizní generálové si představovali, že císař byl informován o Marmontově chystané zradě.

„Maršál uprchl!“ vykřikl Souham. „Patřím k vyšší šlechtě a já on, nenechám se připravit o hlavu!“

Jestliže chtějí uniknout císaři, budou muset přejít k nepříteli. Dokonce i Bordesoulle prohlásil, že je přesvědčen. Tábořím se rozletěly rozkazy:

„Všichni do zbraně a vzhůru na cestu!“

A za úsvitu vstoupil šestý armádní sbor špalírem nepřátelských jednotek vzdávajících k počtu zbraň do ruských linií.

Cesta na Fontainebleau byla otevřena! Napoleon si už odnějška nemohl klást podmínky.

Marmont zesinal.

„Jaká hanba! Všechno je ztraceno! Pojedu ke svým jednotkám, abych se pokusil vše napravit...“

Všechno bylo skutečně ztraceno. Jakmile se o tom car dozvěděl, naznačil vyslancům, že spojenci „nebudou jednat ani s císařem, ani s žádným členem jeho rodiny“. Napoleonovi zbývá jen bezpodmínečná kapitulace. Marmont a Souham zasadili režimu poslední ránu.

Ve dvě hodiny ráno – teď byla středa 6. dubna – přijeli zplnomocněnci do Fontainebleau a přes pozdní hodinu byli císařem okamžitě přijati. Gourgaud Napoleona informoval o zradě Marmontova armádního sboru a císař se chystal naděje, že si car vzpomene na jejich někdejší přátelství. Nepřiliš jistým hlasem se jich zeptal:

„Podařilo se vám to?“

Důstojníci ho informovali o rozsahu katastrofy. V Napoleonovi se okamžitě probudil „generál Bonaparte“:

„Najdu statečné muže, aby zemřeli se mnou. Válka není o nic horší než mír! Ještě se dá všechno zachránit!“

O hodinu později si uvědomil, jaké by to bylo šílenství, a zavolal Caulaincourta:

„Co teď?... Když se budu bránit, Francii čeká občanská válka. Mám Francii příliš rád! Vždycky jsem si přál jen její slávu! Nechci jí přinést neštěstí! Nechci, aby tato krásná země byla díky mně zpustošena! Chtějí, abych abdikoval... Dobře, budu abdikovat!“

Když se rozednilo, zavolal maršály. Zůstali v zámku a čekali, že dojde ke štvanici. Vlasy měli rozčuchané a uniformy napůl rozepnuté. Napoleon se naposled pokusil bojovat. Nemohli by se vrhnout do údolí Rhóny a požádat o pomoc Itálii? Císařovi důstojníci ani neodpověděli. A tak Napoleon sám přerušil hluboké ticho a řekl:

„Chcete odpočinek? Máte ho mít!“

A na slavném fontainebleauském mahagonovém stolku (je to ten, který ukazují návštěvníkům v červeném salonku?) naškrábal několik takřka nečitelných řádků, které pokrčily papír:

„Protože mocnosti prohlásily, že císař Napoleon je jedinou překážkou nastolení míru v Evropě, císař Napoleon, věrný

svým slibům, prohlašuje, že se zřiká francouzského a italského trůnu pro sebe a své děti a že je v zájmu Francie hotov k jakékoliv oběti, včetně svého života.“

Z jeho pera ukápla obrovská kaňka ve tvaru V, která ušpínila prostředek prohlášení a učinila jej ještě nečitelnějším...

6. dubna otiskl *Moniteur* dopisy, jimiž se generálové hlásili ke králi Ludvíkovi XVIII.

„Uráží mě,“ vzdychl Napoleon, když si dopisy přečetl, „že muži, které jsem pozdvihl tak vysoko, se tak ponížili... Co si musím panovníci myslet o všech osobnostech mé vlády? Všechno, co przní Francii, cítím jako osobní urážku. Natolik jsem se s ní ztotožnil!“

Ten den se sešli senátoři, aby povolali „svobodně na trůn Ludvíka Stanislava Xaviera Francouzského, bratra posledního krále“... Toho krále, kterého někteří z těchto senátorů poslali pod guillotinu.

Nazítří, ve čtvrtek 7. dubna, zakrývala Paříž hustá mlha. Komisaři budící soucit, jak Caulaincourt překřtil své dva druhy – Neye a Macdonalda, a on sám byli přijati carem, který teď mluvil o Napoleonovi se smutkem a dokonce s dojetím. Začalo vyjednávání... Alexandr se ukázal jako nejlepší podpora raněného Orla. Byl to on, kdo jako první navrhl pro svého přítele z Tylže vládu nad ostrovem Elbou a stanovil dva miliony renty, kterou musel Ludvík XVIII. vyplácet „králi ostrova Elby“.

Kolem poraženého panovníka se všechno hroutilo. Maršálové, generálové i sluhové si pospíšili s útekem.

Napoleon se po paláci, v němž přijal papeže a šest králů, toulal jako stín. Víc než jedno slovo mu nepřešlo přes rty. Jak vyprávěl jeho komorník, upadl do „jistého druhu marasmu, takže neviděl nic, co nebylo blízko něj“.

V Paříži se roztrhl pytel s protibonapartistickými brožurami. Poražený císař byl nazýván „ohavou, vrahem a tyranem“. Štal se Cromwellem, Attilou a Robespierrem zároveň! Psaly se o něm básně:

*Konečně! Díky Napoleonovi
Už se nemluví o Neronovi!*

V Blois Marie-Luisa ještě neznala rozsah porážky. Kolem ní vládlo přísné mlčení. Měla jen jediné přání: připojit se ke svému manželovi. Cítila by se „odvážnější a klidnější“ – jak mu napsala – kdyby mohla být s ním, sdílet jeho osud a utěšovat ho v jeho neštěstí. Dokonce doufala, že by mu mohla být „k něčemu“ užitečná. Je jisté, že kdyby k sobě císař svou ženu a syna povolal, disponoval by jistou mocí. Kdyby římský král a jeho matka byli po jeho boku od 2. dubna, vláda Napoleona II. by byla mnohem realizovatelnější. Jakým esem v Caulaincartově hře by byla přítomnost dcery a vnuka rakouského císaře ve Fontainebleau!

Ale zdá se, že Napoleon chtěl ponechat Marii-Luise volnou ruku v jejím rozhodování. Nebránil jí přijet do Fontainebleau, ale ani jí to nepřikázal.

Můžeme při tak neurčitých dispozicích vyčítat císařovně, že se rozhodla vydat se *nejprve* za císařem Františkem a teprve *pak* do Fontainebleau nebo na ostrov Elbu? Aby vysvětlila své rozhodnutí, napsala Napoleonovi tyto řádky: „Jestli chceš, abych jela navštívit svého otce, jsem si jistá nebo skoro jistá, že získám Toskánsko.“

Nejpřekvapivější bylo, že Napoleon snad také věřil v naléhavost setkání otce, dcery a vnuka. Jak to, že si neuvědomoval, že je František nenechá, aby se připojili k vyhnanci?

Díky carovi se Caulaincourtovi podařilo připojit k pařížské smlouvě tento článek: „Vévodství parmské, piacenzské a guastallské budou dána do majetku a vlády Jejímu Veličenstvu císařovně Marii-Luise. Přejdou na jejího syna a na její potomky v přímé linii. Princ, její syn, bude od této chvíle užívat titulu princ parmský, piacenzský a guastallský.“

Večer 12. dubna opustila Marie-Luisa Orléans. Císař František jí poslal naproti prince Esterházyho a Lichtensteina, aby ji doprovodili do Rambouillet. Když si s oběma zástupci svého otce promluvila, začaly v ní hlodat pochybnosti. Nechájí ji pak odjet za manželem? „Museli by být barbaři, kdyby mi v tom chtěli zabránit,“ napsala Napoleonovi, „a i kdyby chtěli, ujišťuji tě, že se jim to nepodaří. Chci s tebou sdílet tvoje neštěstí, chci tě ošetřovat, utěšovat, být ti užitečnou a zmírnit tvou bolest. Cítím, že to potřebuji, abych mohla žít, abych se nezhroutila pod touto poslední ranou.“

Ale jakmile se v doprovodu obou princů poprvé otočila kola kočáru. Marie-Luisa pochopila, že se spolu se synem ocitla

v zajetí. Uprostřed noci, na cestě z Orléansu do Rambouillet se jí podařilo naškrábat tužkou tyto řádky: „Existují příkazy, které mi mají zabránit jet za tebou, dokonce i kdyby mi v tom měli zabránit silou. Dávej na sebe pozor, můj drahý, hraj s námi...“

V onu střeďeční noc z 12. na 13. dubna Napoleon, který od císařovny ještě nedostal její poslední dva dopisy, všechno uhadl. Následující den se krátce před polednem dozvěděl, že hrabě d'Artois, bratr Ludvíka XVIII., vstoupil do Paříže celý oblečený v bílém a usadil se v Tuileriích. Dav mu líbal boty a dokonce šiji a hrud' jeho koně... U *Barrière de Bondy* přivítali budoucího Karla X. maršálové Ney a Moncey!

Pozdě večer, mezi čtyřmi stěnami svého pokoje vyzdobenými čtyřiceti pozlacenými písmeny *N*, v němž rakouská orlice – patřící Marii-Antoinettě a Marii-Luise – zdobila krb, vykoval císař „přehlídku všech zřeknutí se a zrad“. Pak se rozloučil s Caulaincourtem. Nejvyšší podkoní se vrátil do svého pokoje „dojatý a rozrušený“ větou, kterou Napoleon opakoval jako refrén:

„Život je pro mě nesnesitelný... Nesnesitelný!“

Ve tři hodiny ráno pro něj přišel komorník: císař ho volá. Rychle! Ať si pospíší! Když nejvyšší podkoní vešel do pokoje, spatřil svého pána ležícího; Noční lampa osvětlovala zlato na stěnách.

„Pojďte blíž a posaďte se!“

Hlas měl Napoleon mimořádně slabý.

Ležel na lůžku, na němž poletovaly zlaté včely, a právě se pokusil o sebevraždu. Mezi dvěma škytnutími se vyděšenému Caulaincourtovi přiznal, že si vzal jed, který mu kdysi připravil doktor Yvan a který od bitvy u Malojaroslavce, po ústupu z Moskvy, nosil neustále na krku. Důvod? Vysvětlil ho svému ministrovi roztřeseným hlasem „jako někdo, kdo zakouší strach přerušovaný fyzickým utrpením“:

„Myslím, že mě oddělí od císařovny a od mého syna. Budou mě nejrůznějším způsobem ponižovat. Určitě se mě pokusí zavraždit nebo alespoň potupit, což by pro mě bylo horší než smrt... Nenechají mě odjet na ostrov Elbu. Velmi jsem vážil svou situaci a přemýšlel o svém postavení.“

S obtížemi vytáhl zpod polštáře dopis adresovaný císařovně: „Miluji tě nejvíc na celém světě. Má neštěstí se mě dotýkají jen skrz zlo, které ti způsobují... Polib za mne mého syna. Sbohem, drahá Luiso. Navždy tvůj...“

Caulaincourt proléval horké slzy.

„Podejte mi ruku,“ pokračoval císař. „Obejměte mě! Za chvíli už nebudu žít. Předějte můj dopis císařovně... Řekněte jí, že umírám s pocitem, že mně dala všechno štěstí, kterého byla schopná.“

Škytání ho přinutilo zmlknout. Ministr chtěl zavolat pomoc, ale císař mu v tom zabránil.

„Chci jen vás, Caulaincourte. Nesnažte se prodlužovat mou agonii. To, co jsem prožil v posledních čtrnácti dnech, je mnohem bolestnější než tato chvíle.“

„Marně jsem se snažil vyklouznout,“ vyprávěl Caulaincourt, „zavolat k němu někoho. Držel mě obrovskou silou. Dveře byly zavřené a komorník by mě neslyšel. Škytání se zhoršovalo, jeho údy se napínaly a zvedal se mu žaludek i celé tělo. Ledový chlad vystřídal studený pot a pak palčivá horkost... Zdálo se mi, že se zoufale snaží nezvracet, tak měl zařaté zuby.“

„Jak je to těžké zemřít! Když je člověk tak nešťastný a má konstituci, jež oddaluje konec života, kterého se nemohu dočkat!“

Ale brzy začal zvracet... Držel svého ministra takovou silou, že mu málem zůstal v ruce límec Caulaincourtovy uniformy.

Příšerně trpěl. „Jeho tvář byla ztrhaná a rysy křečovitě sevřené.“ Ráno „byl hrozně změněný“. Caulaincourtovi se ho podařilo zvednout a odvést k otevřenému oknu... Přízrak smrti se začal pomalu vzdalovat.

„Už jsem se s tím smířil... Budu žít, protože smrt mě nechce, ani v posteli, ani na bojišti. Budu potřebovat hodně odvahy, abych po takových událostech dokázal žít.“

O několik hodin později souhlasil, že podepíše dohodu, která muži, jenž vládli Evropě od Hamburku až po Řím, zajišťovala vládu nad ostrovem Elbou – oblázkem, jehož siluetu viděl ze své rodné Korsiky rýsovat se na obzoru...

To ráno zaklepal na dveře pokoje komorník Hubert a oznámil příchod hraběnky Walewské.

Slyšel vůbec Napoleon, co mu komorník řekl? Z noční agonie byl zemdlený a vyčerpaný, nemyslel na nic jiného než na císařovnu a římského krále, kteří se tutéž noc stali „zajatci“ v Rambouillet... a úplně zapomněl, že pár kroků od něj se

nachází jeho milovaná Polka. Marie zůstala celý den a pak celou následující noc v předpokoji a marně čekala, až se otevrou císařské dveře. Konečně za úsvitu smutná a zdrcená opustila zámek a vrátila se ke svému kočáru.

„Ubožáčka!“ vzdychl Napoleon, když se po jejím odjezdu probral. „Myslí si, že jsem na ni zapomněl.“

Sotva se Marie vrátila domů, napsala svému bývalému milenci dopis, na který tentokrát okamžitě odpověděl:

„Všechno, co cítíte, se mě hluboce dotýká. Vaše pocity jsou hodny vaší krásné duše a dobroty vašeho srdce... Mějte se dobře, netrapte se, myslete na mě s radostí a nikdy o mně nepochybuje.“

Napsal rovněž Marii-Luise, která právě dorazila do Rambouillet:

„Jsem tak znechucen lidmi, že už nechci, aby na nich závislo mé štěstí. Jen ty to můžeš změnit. Sbohem, má drahá. Polib za mě malého krále, pozdravuj svého otce a vyřiď mu, ať je na nás hodný.“

Ať je na nás hodný! Pozitří dostal od Marie-Luisey tento dopis:

Můj otec právě před dvěma hodinami přijel. Okamžitě jsem se s ním viděla. Byl k mě velmi něžný a hodný, ale to vše vzápětí jedním rázem zničil, když mi zabránil jet za tebou a vidět tě. Nechce mi dovolit s tebou odjet. Snažila jsem se mu vysvětlit, že je mou povinností následovat tě, ale on mi odpovídal, že si to nepřeje a že chce, abych strávila dva měsíce v Rakousku a teprve pak abych odjela do Parmy, odkud za tebou budu moci jet. Tohle rozhodnutí mě zabije a přeji si jen, abys dokázal být beze mne šťastný, protože já bez tebe šťastná být nemůžu. Budu ti psát každý den a pořád na tebe budu myslet... Jsem tak smutná, že ti to ani nedokážu říci, a ještě jednou tě prosím, abys věřil, že jsem velmi nešťastná. Líbám tě a miluji z celého srdce. Tvoje věrná přítelkyně Luisa.“

A tak císař ztratil nejprve Marii Walewskou a pak rovněž svou ženu a syna.

Jedinou útěchou pro Napoleona během této pomalé morální fontainebleauské agonie bylo, že měl právo – dohoda mu to umožňovala – určit čtyři sta lidí, kteří ho měli doprovázet do exilu. Ale jak je vybrat? Doprovázet ho chtěli všichni.

Žádostí bylo tolik, že počet nakonec vzrostl na šest set lidí. Na rozkaz generála Cambronna opustil slavný průvod zámek

se zástavou v čele. Za ní následovala hudba: čtyři klárinetý, jedna flétna, jeden lesní roh a několik bubínků. Pak jela čtyři děla, sedmadvacet císařových kočárů a jeho oblíbení koně.

17., 18. a 19. dubna přijeli do Fontainebleau spojenečtí komisaři pověřeni doprovodit vypovězeného císaře až na ostrov Elbu. Skupinu tvořil jeden Angličan, sir Neil Campbell, dva Rakušané, polní maršál Koller a generál Clam-Martinič, jeden Rus, generál Šuvalov a jeden Prus, generál hrabě von Waldburg-Truchsess.

Pozlaceným a oprýmkovaným žalárníkům bušilo srdce, když se přišli představit svému „vězni“. Pohled, který se jim naskytl, je ohromil. „Projevoval všechny známky toho nejzalkalenějšího ducha,“ vyprávěl Koller, „mnul si rukama čelo, strkal si je do pusy a s tím nejnáruživějším výrazem si ukusoval nehty.“

Pak byl císaři představen sir Neil Campbell: „Pocítil jsem zvláštní zmatek, když mě pobočník uvedl, zavřel za sebou dveře a já se náhle ocitl mezi čtyřma očima s tímto výjimečným mužem, jehož jméno bylo pro mne jako pro Angličana a vojáka po mnoho let základním kamenem mých myšlenek. Jeho tvář jsem si představoval ve všech formách, které přehánění zkarikovalo. Ale teď jsem měl před sebou malého muže s živým výrazem, jenž rychle přecházel po pokoji a podobal se zvířeti v kleci. Měl na sobě starou zelenou uniformu se zlatými epoletami, modré kalhoty a vysoké boty s čevenyými záložkami. Neměl ani upravené vousy, ani učesané vlasy. Šňupací tabák mu ušpinil horní ret i vestu. Když mě ohlásili, otočil se ke mně s galantním úsměvem a za strojeným klidem se pochopitelně snažil ukrýt své znepokojení a vzrušení.“

Takové bylo loučení s Fontainebleau...

Ve středu 20. dubna odbila hodina odjezdu. Počasí bylo zamračené a mlhavé. Byla zima: v osm hodin ráno ukazoval teploměr sedm stupňů. Jakmile se „král ostrova Elby“ objevil nahoře na schodišti, generál Drouot oznámil hlasem, který bylo slyšet po celém nádvoří:

„Císař!“

To, co zbývalo z gardy – 1. pěší pluk granátníků a námořníci mladé gardy – stálo seřazeno ve dvou řadách. V pozadí, za plotem, se shromáždili všichni obyvatelé města.

Nejdřív nastalo hluboké ticho, pak začali bubeníci bubnovat. Napoleon je pohybem ruky přerušil. Následován zahradními komisaři a posledními věrnými sestoupil po schodech. Když došel k úpatí schodiště, zastavil se. Jasným hlasem pronesl tato nesmrtelná slova:

„Důstojníci, poddůstojníci a vojáci mé staré gardy, musím se s vámi rozloučit. Po dvacet let jsem vás neustále nacházel na cestách cti a slávy... S takovými muži, jako jste vy, nebyla naše věc nikdy ztracena. Ale válka byla nekonečná: proměnila by se v občanskou válku a Francie by byla ještě nešťastnější. Obětoval jsem tedy naše zájmy zájmům vlasti.“

Hlas se mu zadrhl. Po pauze pokračoval:

„Odjíždím! Vy, přátelé, budete dál sloužit Francii... Nenařkejte nad mým osudem. Jestliže jsem si uchoval nějakou naději, pak tu, že přežiji ve vaší slávě... Sbohem, mé děti! Chtěl bych vás všechny přitisknout k srdci. Obejmu tedy alespoň vašeho generála a políbím váš prapor!“

Se slzami v očích vykročil kupředu generál Petit. Císař otevřel náruč. Všech se zmocnilo nepopsatelné dojetí. Nepřátelští generálové cítili, jak se jim sevřela hrdla.

„Ať mi přinesou orla!“

Čestná stráž doprovázející zástavu 1. pluku granátníků pokročila vpřed. Na praporů byla vyšita prestižní jména: *Marengo, Slavkov, Jena, Jílové, Friedland, Wagram, Vídeň, Berlín, Madrid, Borodino a Moskva*. Napoleon k němu přistoupil a políbil ho.

„Drahý orle, ať se tento poslední polibek odrazí v srdcích všech mých vojáků!“

Bylo slyšet vzlykání. Císař se naposledy vzchopil a dodal pevným hlasem:

„Ještě jednou sbohem, mí drazí druhové, ať tento poslední polibek přejde do vašich srdcí!“

Řadami proběhlo zachvění...

Císař rychle zamířil ke kočáru, kde na něj čekal Bertrand. Generál Petit ho s pláčem následoval. Dvířka cvakla. Kočič pobídl svých šest koní a kočár vyrazil kolem gardy, projel branou, a pak, když dojel na náměstí, zabočil doleva, směrem k lesu. Císař jel vstříc exilu... „Jakmile vůz zmizel,“ vyprávěl kapitán Parquin, „vojáci spontánním a jednomyslným pohybem spálili orly, a někteří, aby se s nimi nemuseli rozloučit, spolykali jejich popel.“

O čtyři dny později dosáhl Napoleon Provence. Začalo drama.

V neděli 24. dubna přijela císařská *dormeuse* do Montélimaru. Císař byl znepokojený... a vyptával se pana Chabeauda, kdo vede *Hôtel de la Poste*. Je pravda, že obyvatelé Provence jsou proti císaři mimořádně zaujati? Opravdu svrhli jeho bustu do bláta?

Ještě týž večer při průjezdu roajalistického města Donzère – bylo půl desáté – obyvatelé císaře poznali. Pokusili se vůz zastavit a požadovali, „aby jim byl Korsičan vydán“. Císař sedící schoulený v kočáře slyšel poprvé ve svém životě výkřiky jako *Pryč s tyranem!* a *Ať žije král!*... Družina poštu raději rychle minula.

Za úsvitu v pondělí 15. dubna se císařský kočár přiblížil k Avignonu. Vzpomněl si císař, že když byl hubeňoučkým kapitánem dělostřelectva, napsal tady, u lékárníka Renaudeta v ulici Haute, republikánský spisek *Souper de Beaucaire*? Přepřažení koní bylo z opatrnosti připraveno mimo město. Ale hlučící a hrozící dav tam už čekal. Jakmile se *lidožroutův* kočár objevil, ozvaly se výkřiky:

„Na šibenici s Napoleonem!“

Ozbrojení muži obklížili ekvipáž. Jistý Mollot, naverbovaný, jak se říkalo, se snažil otevřít dvířka kočáru. Bertrand a Drouot se mu v tom pokoušeli zabránit. Císařský myslivec Noverraz na Mollota namířil pistoli a ten ustoupil. Městská garda konečně družinu uvolnila. Koně byli rychle přepřaženi a za několik minut císařský kočár předjel ostatní vozy a ujížděl tryskem pryč.

K polednímu vjel do Orgonu a zamířil k hostinci, kde se měla nacházet přepřažní stanice. Nic však nebylo připraveno a císař se tedy rozhodl, že se v hostinci naobědvá. Ale venku se shromáždil dav a snažil se čeledínům zabránit v přepřažení koní.

Císař nicméně mohl do kočáru nastoupit, ale družině se nepodařilo projet náměstím, kde se shromáždili místní obyvatelé a jakmile kočár spatřili, zvedl se velký povyk. Napoleon vystrčil hlavu z okénka a zděsil se. Před ním se zvedala šibenice, na níž se houpal panák umazaný krví, kterému na krku visela cedule a na ní bylo červenými písmeny napsáno *Bonaparte*. Zatímco křik rostl, lidé groteskní figurínu zapálili a císař upřeným pohledem asistoval popravě a díval

jak jeho dvojník hoří. Pak lidé na kočár zaútočili s výkřiky:

„Smrt tyranovi!“

Několik žen křičelo:

„Vrať mi mého syna!“

Na kočár dopadlo krupobití kamenů. Okna kočáru se vysypla. „Jedna krásná a mladá dívka na mě zaútočila s takovou hravostí, že kdyby mohla, jsem si jist, že by se napila mé krev“, vyprávěl císař na Svaté Heleně. Hněv útočníků se proměnil ve vztek. Místní starosta stál u dvířek, připravený, jak tvrdil, „položít svůj život spíš než nést odpovědnost za zbabělou kralovraždu“. Zasáhl ruský komisař a promluvil k davu:

„Nestydíte se útočit na nešťastníka, který se nemůže bránit? Už tak je dost ponížěn situací, v níž se ocitl... Ponechte jeho osudu! Podívejte se na něj a uvidíte, že pohrdání je jedinou zbraní, jakou můžete použít proti tomuto muži, který se nestal být nebezpečný.“

Císař zbledl. Jaká potupa!

Konečně byl Orgon za nimi.

Ale na vyhnance čekaly další vesnice. Napoleon nechtěl znovu prožít podobnou noční múru. Komisařům připadal tak odvážný, že přijali jeho návrh: chtěl jet se svým kočárem hodinovým předstihem před družinou a hrát roli svého vlastního kurýra. Generálové sledovali, jak se převléká do starého modrého redingotu a na hlavu si nasazuje klobouk s bílou kokardou. Vsedl na poštovního koně a následovaný postiliónem vyrazil na cestu, zanechávaje za sebou ohromené komisaře...

Poprvé po patnácti letech jel Napoleon sám, bez doprovodu svých pobočníků. Ostruhami pobízel koně, toho koně, za kterého později – jak vyprávěl Louis-Edmond Rostand – Angličané projíždějící tímto krajem „platili starostovi Orgonu poustu peněz, jen aby ho mohli vidět“. V Saint-Cannat ho nepoznali. Vyměnil rychle koně a pokračoval v cestě, aniž nabral dechu. Vál mistral, zvedal mračna prachu a ohýbal koruny cypřišů. Bez zastávky projížděl jezdec vesnicemi. Znal velmi dobře tuto spálenou zemi, jíž často putoval před dvaceti lety, když ještě byl jen chudým podporučíkem s mušelínovými manžetami a v modré uniformě kralovského dělostřelectva pluku La Fère...

Tři hodiny poté, co opustil průvod, se zastavil několik kilometrů před Aix u dlouhého šedivého průčelí zájezdního hostince jménem *La Calade*, jenž, stále ještě tak ponurý, pořád existuje a stojí dnes trochu stranou hlavní silnice. Sesedl z koňe, vešel do sálu – dnes tmavého a zakouřeného – představil se jako anglický důstojník Campbell z Napoleonovy eskorty a požádal, aby rychle připravili večeři pro „bývalého císaře a jeho suitu“. Hostinská odpověděla, „že by ji mrzelo, kdyby musela připravit večeři pro takovou zrudu“. Pak začala broudit nůž a požádala císaře, aby si sáhl na jeho špičku.

„Není dost ostrý?“ zeptala se. „Kdyby ho chtěl někdo použít a zabít s ním císaře, ráda mu ho půjčím.“

„Tolik toho císaře nenávidíte? Co vám vlastně udělal?“

„Co mi udělal? Ach, ta zrudá! Zavinila smrt mého syna, mého synovce a tolika mladých lidí!“

A rozhovor pokračoval ve stejném tónu! Když o hodinu později dorazili do *La Calade* komisaři, našli „sesazeného vládce světa sedět v hlubokém rozjímání s hlavou schovanou v dlaních“.

„Nejdřív jsem ho nepoznal,“ napsal pruský komisař, „a přistoupil jsem k němu. Když mě zaslechl přicházet, vyskočil a nabídl mi pohled na svou tvář zkropenou slzami. Naznačil mi, abych nic neříkal, posadil mě vedle sebe a po celou dobu, co byla hostinská v pokoji, se mnou mluvil jen o bezvýznamných věcech... Sedli jsme si ke stolu, ale protože večeři nepřipravili jeho kuchaři, nemohl se odhodlat vzít si jídlo z obavy, že by byl otráven. Když však viděl, s jakou chutí jíme, zastyděl se za svůj strach a vzal si všechno, co mu nabízeli. Předstíral, že jí, ale jednotlivé chody posílal zpět, aniž z nich ochutnal. Někdy to, co si vzal, házel pod stůl a dělal, že to snědl. Jeho večeře se skládala z chleba a lahve vína, kterou si nechal přinést z kočáru a o něž se s námi dokonce podělil...“

Jak „oklamat obyvatele Aix“, kteří se o jeho příjezdu dozvěděli a čekali na něj u příští přepražní stanice? Nezdálo se, že by si komisaři uvědomovali vážnost situace. A tak jim Napoleon vyprávěl, na co se ho zeptala hostinská: „Utopíme Napoleona, vidíte?“

„Vidíte, jakému jsem vystaven nebezpečí!“

Je následující vyprávění pruského komisaře pravdivé? Napoleonští historikové, kteří neodmítají jeho autenticitu, většinou necitují tyto řádky:

„Prosil nás, abychom místnost prohlédli, jestli se někde neskrývají tajná dvířka, jimiž by mohl uniknout, nebo jestli je okno, u něhož dal po svém příjezdu zavřít okenice, není příliš vysoko, aby z něj mohl vyskočit a uprchnout. Na okně byla venkovní mříž a uvedl jsem ho do velkého zmatku, když jsem mu to oznámil. Při sebemenším zvuku se roztrásl a změnil barvu.“

Toto okno stále ještě existuje. Nachází se dva metry vysoko nad dlaždičkovou podlahou malé místnosti – skoro komory – a vede do hospodského sálu. Když člověk vidí tuto „past“, neubrání se, aby se mu nesevěřelo hrdlo.

Kolem hostince se pomalu začínal shromažďovat dav, který jsem proudil z okolních vesnic. Proto se císař rozhodl opustit *La Calade* o půlnoci. Oblékl se do uniformy generála Kollera, na hrud si pověsil Řád svaté Terezy, který rakouský důstojník nosil, na hlavu si posadil čepici hraběte von Waldburg-Truchsess a zabalil se do kabátu ruského komisaře. Pobočník generála Šuvalova se převlékl do modrého redingotu a vzal si klobouk, který měl Napoleon na sobě při svém příjezdu.

Kočáry předjely před hospodu.

Falešný Napoleon vyšel ven za generálem Drouotem. Pak následoval pobočník a za ním komisaři, mezi nimiž se ve svém podivném převleku do nepřátelské uniformy a s kloboukem naraženým až po uši skrýval císař. „Tak jsme prošli chromeným davem, který se zoufale snažil mezi námi objevit muže, kterému lidé říkali *naš tyran*.“

26. dubna strávil Napoleon noc v Luc, v zámku Bouilledou. Setkal se tam se svou sestrou Paulinou. „Malou pohanku“ bratřův prapodivný převlek vyděsil.

„Nemohu vás obejmout,“ řekla mu, „dokud budete mít na sobě tu rakouskou uniformu.“

Se smutným úsměvem se šel převléknout.

Ve čtvrtek 28. dubna byl připraven se nalodit, ale vládlo bezvětrí, a tak zůstal ve svém pokoji v hotelu *Chapeau Rouge*. Bylo mu dobře a zvracel. Byly to následky rozrušení z cest? Nebo mu nasedla langusta, kterou předcházející den počeřel? Večer odjel do Saint-Raphaël, kde na něj čekala anglická fregata *Undaunted*, a nalodil se na ni poblíž dnešní přístavnice. Když vystoupil na palubu, přivítali ho s poctami vzhrazenými panovníkům.

V pátek devětadvacátého se v jedenáct hodin dopoledne zvedl vítr a anglická fregata zvedla kotvy. Císař zůstal na můstku a pobřeží se pomaličku vzdalovalo. Bylo to totéž pobřeží, které spatřil z moře 17. vendémiairu roku VIII. při svém návratu z Egypta před patnácti lety...

Patnáct let!

Celá ta úžasná epopej se odehrála během pouhých sto osmdesáti měsíců! Muž, který byl dnes už jen králem ostrova Elby – království hodného Sancho Panzy – dál hleděl na obzor, jako by stále ještě dokázal rozeznat kontury francouzského pobřeží, které se pomaličku ztrácelo v mlze. Vedle něj stál polní maršál Koller. Císař myslel na to příšerné pondělí 25. dubna a vyhýbal se posměšnému pohledu tchánova generála.

„Choval jsem se jako zbabělec,“ přiznal se, aniž se odvážil na generála pohlédnout.

Napoleon měl strach! On, který se na bojišti nikdy ani nezachvěl, se nechá vyděsit řvoucím davem! Měl hrůzu z davu a rozzuřené zvíře v člověku mu nahánělo strach. 19. brumairem byl jako paralyzovaný. Tentokrát mu fontainebleauská agonie, pocit, že se „ocitl mezi vlky“, a smrt, která si ho odmítla vzít, pocuchaly nervy... A panika způsobila, že vyrazil cvalem po kamenitých provensálských cestách a ve smutném sále hospody *La Calade* mu strach sevřel hrdlo.

Raději by dal tisíckrát přednost smrti. Nezapomínejme, že byl člověkem, který pronesl tato obdivuhodná slova:

„Jsem muž, kterého lze zabít, ale kterého nelze urážet!“

V úterý večer 3. května, poté, co loď proplula kolem ostrůvku Cajala, majíc za sebou břehy Korsiky a vlevo břehy Toskánska, spatřil Napoleon, jak se nad vlnami Tyrhénského moře objevuje ostrov a pomaličku zabírá celý obzor. Mořské rameno, které ho oddělovalo od Piombina – kde ještě před několika týdny vládla jeho sestra Elisa – nebylo širší než šest mil.

Císař hleděl na hřeben skalnatých hor, které z této strany dosahovaly výšky tisíc metrů – Monte Campanne ji dokonce o osmnáct metrů převyšovala. Pobřeží se zdálo podemleté, zaříznuté do pevniny a rozeklané, ale silueta ostrova, na kterou v tuto hodinu dopadaly paprsky zapadajícího slunce, se kovově leskla žulou, která proděravěla železitou půdou.

Proto nazývali Řekové tuto bouřemi zmítanou zemi zářivá Athalie.

Teď už to byl jen ostrov Elba, část francouzského departementu patřícího ke Středozevnímu moři, s hlavním městem Livornem a podprefekturou sídlící v Porto Ferrajo, hlavním měste operetního království přiděleného spojenci muži, který je tolikrát pokoril.

Zatímco císař plul vstříc svému ostrovu, Ludvík XVIII. nadšením vstoupil“ do Paříže. Seděl v kočáře taženém osmi bělouši z císařských stáji, které vedli štolbové svlečení z císařských livrejů. Před kočárem nebo za kočárem – svědci se v tomto bodě nemohou shodnout – kráčela císařská garda. Někteří staří mazáci si narazili vysoké chlupaté čepice hluboko do očí. Raději se nerozhlíželi. „Jejich čelisti se svíraly bezmocným vztekem... Když vzdali k poctě zbraň, udělali to vzteklým pohybem a úder pařeb pušek o zem všechny rozechvěl...“

Neoslavoval se vstup Ludvíka XVIII. do Paříže, ale Napoleonův pád.

KRÁLÍČEK Z OSTROVA ELBY

*Geniální muž se vzpamatuje vždycky,
po chybě, i z neštěstí.*

NAPOLÉON

Napoleon si vzal z fontainebleauské knihovny knížku *Zpráva o ostrově Elbě* a nebyl tedy nijak překvapen, když z paluby fregaty *Undaunted* spatřil jen dvě pevnůstky rámu-jící střechy dvou nebo tří barabizen. Když chce člověk spatřit Porto Ferrajo, které se rozkládá dole, v půlkruhu mezi oběma pevnůstkami, musí vplout do malého zálivu. Město se kupodivu obrací zády k moři a je postaveno na poloostrově. V roce 1814 byla dokonce šíje překopána a hlavní město obklopila slaná voda.

Aby *Undaunted* mohl vplout do přístavu, musel nejprve proplout úzkým vstupem a dostat se až na samý konec zátoky, pak obeplout Linguellu – kde se zvedá *Torre di Martello* nebo *di Passanante*, velká kulatá a rozložitá věž sloužící za dob Cosimy Medicejského jako vězení – udělat úplný obrat a v malé zátocce ležící před městem konečně zakotvit.

Napoleon zůstal na palubě, zatímco Bertrand, Drouot a Campbell nasedli do člunu a na nábreží je přivítal generál Dalesme, kterému předali tento císařův dopis: „Generále, obětoval jsem svá práva zájmům vlasti a *ponechal jsem si jen vládu nad ostrovem Elbou*, což bylo uznáno všemi mocnostmi. Račte seznámit s tímto novým stavem věcí obyvatelé a sdělte jim, že jsem si ke svému pobytu *vybral tento ostrov pro vytríbenost jejich mravů a mírnost zdejšího podnebí.*“

Sám si vybral! Napoleon se domníval, že tak každého oklamá a všichni – generálové, podprefekt a starosta Pietro Traditi – s ním tuto hru hráli a na zítřek připravili uvítání císa-

ře, neboť Napoleon, „král ostrova Elby“, si ponechal i svůj císařský titul.

Nejprve bylo nutné snést z obou pevnůstek – Falcone a Stella¹ – bílou vlajku Ludvíka XVIII. a na její místo vztyčit nový symbol. Napoleon, který myslel na vše, to vyřešil během plavby a nechal novou vlajku připravit už na palubě fregaty. Věděl, že štít Medicejských, bývalých pánů ostrova, se skládal z kosého červeného pruhu na stříbrném podkladě. K těmto barvám tedy prostě přidal tři zlaté včely, jimiž byl „posetý“ příčný pruh.

Nazítří ráno byla nová elbská vlajka vztyčena na obou pevnůstkách, zatímco na Napoleonovu počest hřměly pevnostní baterie i děla fregaty. Celé dělostřelectvo pátilo o sto šest, když Napoleon opustil palubu. Angličtí námořníci vzdali k počtě zbraň, vytasili šavle a volali predepsané hurá.

Jak se člun se čtyřiaadvaceti veslaři blížil k přístavnímu můstku, Napoleon viděl, že se na nábreží shromáždil dav ve světlých šatech – tolik se podobal davu z jeho dětství – a do ramusu rozhoupaných zvonů a hlasitého bubnování volá: *Evviva il Imperatore!*“

Člun se zastavil.

Starosta Pietro Traditi vykročil kupředu. Na stříbrném podnosu nesl klíče od Porte de la Mer. Napoleon k němu pronesl tradiční větu:

„Vezměte si ty klíče, pane starosto, nemohou být v lepších rukách!“

Vojáci z 35. pluku a z národní gardy utvořili špalír. Císař se chystal zamířit k Porte de la Mer, když generální vikář, Korsičan Arrighi – tvrdil o sobě, jako tolik Korsičanů, že je Napoleonovým bratrancem – mávl rukou. Vylekaný císař spatřil, jak se k němu blíží baldachýn z pozlaceného papíru odobený kartonovými včelami lesknoucími se na slunci, které nesli čtyři chlapíci v slavnostních šatech. Neodvážil se odmítnout tuto poctu, obvykle rezervovanou svatému přijímání, a stoupl si pod podivná nebesa. Místní autority, promíchané s císařovými generály a komisaři, kráčely za baldachýnem. Za zvuku bubnů skandujících do pochodu prošlo procesí – opravdový karnevalový průvod – pod Porte de la Mer

„kulaté klobouky se zlatými prýmkami, zelené fraky se zlatými knoflíky a oprýmkovanou červenou vestu“. Osm štolbů jezdících před kočárem troubilo na rohy. Kočár doprovázeli důstojníci a eskorta. Napoleon rovněž vyžadoval, aby za jeho vozem jezdilo „pět mužů na koních s nabitými karabinami a pistolemi“.

Neboť císař měl vlastní armádu. Příjezd příslušníků staré gardy z Fontainebleau mu udělal obrovskou radost.

„Teď, když jste tady,“ říkával jim, „je všechno zlé zapomenuto.“

K těmto šesti stům sedmi mužům gardy, jimž velel Cambronne – jeho slovo² ho ještě neproslavilo, se připojilo třiačtyřicet dělostřelců, sto osmnáct vojinů lehké jízdy a polských kopiníků, průměrný prapor složený ze čtyř set mužů naverbovaných na Elbě a Korsice a konečně asi deset poddůstojníků elitního četnictva. Dohromady to činilo dvanáct nebo třináct set mužů. „Námořnictvo“ se kromě dvou nebo tří malých plavidel, jako byly *Abeille* nebo *Mouche* s osmičlennou posádkou, skládalo z jednoho trojstěžníku jménem *Étoile* s šestnácti muži na palubě. Napoleon také od Ludvíka XVIII. dostal skutečnou válečnou loď. Podle fontainebleauské smlouvy mu náležela korveta, ale král se spokojil s tím, že mu poslal brigu *Inconstant* vyzbrojenou deseti děly, jejíž posádka čítala čtyřiašedesát mužů a velel jí poručík Taillade.

Podobně jako důstojníci, i úředníci a sluhové udržovali iluzi dvora. Napoleon si dál hrál na hlavu státu. Jeho rozkazy se nicméně už netýkaly jeho armád a eskadron, ale jen hrstky mužů. Tyto aktivity však nutně potřeboval. Tam kde stačil nosič vody, vybudoval pumpu. Člověk má sevřené hrdlo, když čte rejstřík, do něhož jsou zapsána jeho rozhodnutí. Rozkazy tohoto muže, který vládl nad celou Evropou, se redukovaly na starosti hospodyně.

Rozkazy týkající se jeho služebnictva:

14. července: „Schvaluji, aby byla stržena mzda lidem, kteří odcházejí do nemocnice kvůli venerickým chorobám.“

3. října: „Ať si vrátňý sundá epolety, nesluší mu.“

Jeho „armádě“:

² Zraněný Cambronne odpověděl u Waterloo na požadavek, aby se vzdal slavným a legendárním „merde“. Viz popis bitvy u Waterloo v této kapitole –

24. června: „Z obchodů bude poskytnuta každému příslušníkovi gardy bez stvrzenky jedna unce rýže na den jako ochrana před nemocemi v době horka.“

Skoro každý den vydával příkazy, aby vyvážil svůj hubený rozpočet, dokud mu Ludvík XVIII. nevyplatí roční rentu dva miliony zajištěnou pařížskou smlouvou.

22. června: „Korsickému poníkovi bude dáována jen poloviční krmná dávka.“

28. října: „Výdaje za lékárnu musí být zaplacený z válečných kontribucí...“

Věnoval se však také mnohem efektivnějším aktivitám: transformaci ostrova. Během deseti měsíců se vzhled Elby tak radikálně změnil, že tady stopy po císařských zásazích najdeme ještě dnes: cesty, mosty, zavlažování, hygiena, komunikace, zkvalitňování pěstitelství, k němuž se připojilo pěstování oliv a moruší. Všechno je to jeho dílo. Neustále projížděl křížem krážem své království. Plukovník Campbell ho jednoho dne viděl, jak se prochází od pěti hodin od rána do tří hodin odpoledne pod pálicím sluncem, a poté, co provedl inspekci své „flotily“, jak jezdí tři hodiny na koni, „aby se zbavil únavy“, jak napsal ohromený Angličan.

Oprávněně se říká, že řato neúnavná králičkova činnost měla zakrýt intenzivní tajné aktivity. Začal Napoleon připravovat své vylovení a návrat hned po svém příjezdu? Ačkoliv se zdá, že let Orla se v březnu roku 1815 nemohl uskutečnit bez jistých ujednání, bez jistých příslibů a dokonce bez jistých kompromisů, nevypadá to, že by se jednalo o skutečné spiknutí. Kdyby Ludvík XVIII. zaplatil rentu zajištěnou smlouvou, kdyby Marie-Luisa mohla spolu se synem za vyhnanecem přijet, Napoleon by se možná se svým exilem smířil...

Císař trval na tom, že musí být přesně informován o všech událostech. Proto zaměstnával tolik – pokud ne víc – špiónů, kolik jich spojenci najali, aby hlídali někdejšího vítěze. Nejen že jeho „flotila“ vyplouvala pod jakoukoliv záminkou do Livorna nebo do Janova, ale nahlédneme-li spolu s Guyem Godlewským do císařských účtů, zůstaneme ohromeni. Ačkoliv císař v Porto Ferrajo nesmírně skrblil, kontroloval výdaje za praní prádla a osvětlení kuchyně, pronajímal si pastviny na sousedním ostrově Pianosa, dával do výprodeje staré železo a dokonce nechával o hladu své koně, v téže době si poznamenal, že vydal „poukázky“ za sto třicet šest tisíc franků, což

činilo asi padesát milionů starých franků. Nevydával snad tyto obrovské sumy za nějaké mimořádné služby?

Napoleon měl také jiný zdroj peněz: měšec své matky, která přijela za svým synem vybavená pasem na jméno „madam vdova Bonapartová“.

Příjezd Pauliny na „ostrov odpočinku“ byl příležitostí k novým a velmi užitečným výdajům. Paoletta pobývala v Porto Ferrajo jen dvě nebo tři noci – definitivně se vrátila na ostrov až 1. listopadu – ale ohromilo ji nepohodlí v Mulini a úmorné horko, které tam panovalo. Císař musí na léto opustit město! Napoleon si během jedné ze svých procházek náhodou všiml několika domků – malé vísky – umístěné na krásném místě v kopci uprostřed vinic v údolí San Martino, asi půldruhé míle od Porto Ferrajo. Byl odtamtud nádherný pohled na přístav, město a pevnost Volterraio. Ale majitel – poručík 35. pluku jménem Manganaro – požadoval za svůj pozemek sto osmdesát tisíc franků. Dojatá Paulina tedy otevřela svůj kufřík se šperky a Napoleon si mohl San Martino koupit.

Za Druhého císařství princ Děmidov, rozvedený manžel princezny Mathildy – Jerômovy dcery, veden obdivem ke světu příbuznému postavil těsně pod císařovým domem příšerné muzeum s šedesátimetrovým průčelím, které zabralo velkou část původní Napoleonovy zahrady; jeho střecha jako by podpírala horní terasu. Vyhnancův letní domek – s okrově červenými stěnami a světlehnědými okenicemi – nicméně přetrval. Na rozdíl od Mulini z něj žádný smutek nevyzařuje. Císař tady měl v prvním patře – v přízemí, hledíme-li na domek směrem od hor – delikátní apartmá o třech místnostech, v nichž se nacházely předpokoj, pracovna a ložnice.

Strop poradního sálu imituje nebe. Dvě holubičky držící v zobáčcích konec stuhy, „jejíž uzel se pomaličku rozvazuje, jak se od sebe vzdalují“, představovaly symbolicky Napoleona a Marii-Luisu rozdělené okolnostmi...

Koncem srpna ubytoval Napoleon na několik dní v jedné ze svých příležitostných rezidencí matku: ve skromném domku umístěném při výjezdu z městečka Marciana Alta, jenž patřil zástupci starosty Cerbonovi Vadimu.

Matčino přestěhování v sobě tentokrát skrývalo opravdový komplot: císař hledal diskrétní místo, kde by se mohl potají sejít s Marií Walewskou. Navíc hraběnku varoval, že i ona musí při svém vylodění na *Isola Elba* postupovat co možná

nejdiskrétněji. Bylo bezpodmínečně nutné, aby se řeči o její dobrodružné výpravě nedonesly k uším Marie-Luise! Nečekalo se snad, že jednoho dne přijede na ostrov Elbu císařova legitimní manželka a římský král? Proto tedy císař odjel do Marciany Alta. Bude to právě tady, kde místo malého krále bude moci obejmout alespoň syna Alexandra?

Dům situovaný na konci městečka na cestě do Zanka mu však nepřipadal příliš v ústraní. Proto 21. srpna opustil Marcianu po via del Fosso, přešel náměstí Vittoria a vystoupil pěšky nebo na mule – to se přesně neví – strmé dlážděné schody, které po čtyřiceti minutách ústily na nejstarší poutním místě ostrova – Madona del Monte, ve výšce sto dvacet sedm metrů nad mořem. Ten den nebyl oblečen do své slavné uniformy, ale do modré uniformy s bílými klopami elbské národní gardy.

Po levici se mu zvedala strmá a vyprahlá masa Mont Giove – Jupiterovy hory, na jejímž úpatí rostly kaštiny a nízké akáty, které brzy přenechávaly místo zakrnělým borovicím a lentiškům. Po pravici spadaly vinice až k moři, jehož břehy byly vzdálené asi půl míle vzdušnou čarou. Čtrnáct kapliček vroubilo tuto křížovou cestu. Brzy tu přestaly růst i keře a nebylo tu nic než hlodáš a trsy rozmarýnu, tymiánu a máty, které vyrážely mezi kameny pokrytými lišejníkem.

Za císařem stoupalo několik mužů. Jeho dva komorníci: Marchand – věrnost proměněná v člověka – a nepravý mamek Ali, který se ve skutečnosti jmenoval Saint-Denis a narodil se ve Versailles. Pod pálicím sluncem se rovněž plahočil ordonanční důstojník Bernotti ve své světlemodré uniformě se stříbrnými šňůrkami, jenž vstoupil do služby až na Elbě, a kapitán Paoli, Korsičan, který velel ostrovnímu četnictvu. V roli dvořana, která pro něj byla úplně nová, se příliš necítil. „Kolik je hodin, Paoli?“ zeptal se ho císař.

„Kolik si Vaše Veličenstvo přeje, aby bylo.“

Byl tam ještě kapitán Mellini, Elban, který předtím, než se připojil k vyhnanci, střežil pyramidu postavenou v Marengu.

Jak hluboko císař kles! Obklopovali ho Paoliové, Bernottiové a Melliniové místo Talleyrandů, Caulaincourtů nebo de Ségurů...!

Hrozně zloustl a pokud ten den vystoupil nahoru pěšky po kamenných dlaždicích přerušovaných schody, které byly čím

dál vyšší, jak se přibližovaly k vrcholu, musel to pro něj být příšerný výstup. V polovině svahu, korunovaná hájkem kaštanů, jejichž plody jsou koncem srpna skoro žluté a připravené puknout, se konečně objevila poustevna.

Před ní stál železný kříž, pak plot a za ní zídka ohrazující čtyři staré kaštany s uzlovitými kmeny, jejichž husté koruny stínily kostelík. Vrcholek zvonice byl opatřený cimbuřím tak častým v Itálii, které umožňovalo lukostřelcům střilet na nečastým v Itálii, které umožňovalo lukostřelcům střilet na nepříteli a přitom zůstat v úkrytu. Na druhé straně, naproti vchodu do kaple, byla půlkruhovitá zeď zdobená dórskými sloupy, jež sloužila jako rámeček třem maskám, z nichž prýštila čistá a čerstvá voda. Vpravo, oddělený od kaple cestou, stál *Romitorio*, dlouhý a nízký dům, který stále ještě existuje. Jeho přízemí se díky nerovnosti hory stalo ze strany propasti prvním patrem. Právě tady, v pěti ubohých místnostech, které obvykle sloužily jako mnišské cely, se měl císař setkat s Marií.

Teď se posadil na skálu – *Affaiatoio* – která pět minut cesty od kaple čněla strmě nad mořem, a zasníl se. Viděl odtud část svého království. „Ostrova odpočinku“, jak ho pojmenoval po svém příjezdu, ostrova, který mu připadal velký, podobně jako každému, kdo by ho chtěl obejít. Je tam tolik zátok, mysů, zálivů, výběžků a ostrůvků – sto čtyřicet sedm kilometrů dlouhé pobřeží – že to vytváří iluzi o velikosti Elby! Ale teprve při pohledu shora pochopíme císařův výkřik:

„Ach, jak je můj ostrov malý!“

Po Tuileriích Mulini v Porto Ferrajo! Po Fontainebleau, Rambouilletu a Trianonu venkovský domek v San Martino! A teď *Romitorio* na Madona del Monte!

Ale císař nehleděl na tento ostrov rozkládající se mu u nohou, jenž se mu stal vězením. Dlouhé hodiny pozoroval pobřeží a hory Korsiky! Té Korsiky, kde se narodil, té Korsiky, kterou jako malý „vzdělaný kapitán“ definitivně opustil v předvečer obléhání Toulonu, aby dobyl svět! Buonapartové byli tehdy pronásledováni paolisty. Jeho rodina musela uprchnout s ním. Sestry se usadily v La Valettě, kde musely prát své prádlo v městské veřejné kašně, zatímco *Napoleone* se tolik opozdil s návratem ke své jednotce, že byl považován za emigranta nebo dezertéra.

Už je to dvaadvacet let!

Čelá nepočet trvala jen dvaadvacet let!

Během dvaadvaceti let se stal největším válečníkem všech dob, vybudoval Francii o sto třiceti departementech, byl doma v celé Evropě, od Brestu po Varšavu, od Hamburku po špičku italské boty, korunoval ho papež, vtiskl Francii a Evropě jejich strukturu, jejich zákony a předpisy, vytvářel království a zakládal státy!

Dvaadvacet let!

A teď se ani nemohl sejít veřejně s ženou, k níž cítil už jen láskyplnou něhu.

Ve čtvrtek 1. září spatřil z terasy domu Cerbona Vadiho, jak se blíží plachetnice přivázející Marii, jejího bratra, sestru a malého Alexandra. Briga spustila kotvu v devět hodin večer u visky San Giovanni na konci zátoky, přesně naproti Porto Ferrajo, jehož světla zářila do tmy. Na břehu čekali maršál Bertrand a kapitán Bernotti s kočárem, do kterého byli zapraženi čtyři koně. Vyjeli tryskem. Nedaleko Marciany Marina se kočár náhle zastavil. Čekali na něj tři jezdci na koních s pochodněmi v rukách.

„Císař!“

Král ostrova Elby políbil Marii ruce a objal Alexandra. Pak se jelo dál. Z Marcia Alta, aniž se zastavil u paní matky, pokračoval průvod ve výstupu pěšky. Malého Alexandra nesl v náručí chvíli Napoleon, chvíli některý z důstojníků. V jednu hodinu v noci dorazili ke kapli. Čekala je pozdní večere... Večere, během níž malý Alexandr prohlásil:

„Nech mě jíst, tatínku císaři!“

Marie milenci vyčetla, že ji zapomněl ve Fontainebleau v předpokojí...

„Myslel jsem na tolik věcí,“ omlouval se císař a přejel si rukou po čele.

V poustevně byly připraveny dva pokoje pro Marii a její sestru. Napoleon jim přenechal tyto dvě mnišské cely a sám chtěl strávit noc pod stanem postaveným naproti *Romitoriu*, pod kaštany. Sotva v něm ulehl, ozvalo se kolem půl třetí ráno strašné zahřmění. Napoleon rychle vstal a v županu přišel za Marií. Věděl, že se krásná Polka bojí bouřky? A chtěl utěšit?

Ráno Marie obdivovala krásnou krajinu, háj kaštanů a skály spadající do moře a obzor, táhnoucí se od ostrova Capraja pevnině. Napoleon ji také možná odvedl nad poustevnu, k vrcholu Mont Giove, odkud bylo vidět skoro celé jeho krá-

lovství. Směrem k širému moři ohraňoval obzor plochý ostrov Pianosa, hodný svého jména, jenž se nacházel ve vzdálenosti třinácti kilometrů a který císař obsadil, ačkoliv mu to fontainebleauská smlouva nedovolovala. Kancléře to pobouřilo stejně, jako když „korsický obr lidožrout“ kdysi zabral nějaké království...

V Porto Ferrajo se však jako blesk rozšířila zpráva, že za císařem přijela nějaká blondatá dáma doprovázená stejně blondatým chlapcem, a nikdo už nepochyboval, že na ostrov Elbu konečně přijela za manželem císařovna! Císařův lékař – doktor Foureau de Beauregard – si oblékl své nejhezčí šaty, vsedl na koně a tryskem vyrazil do Marciany Alta. Odtamtud pokračoval pěšky na Madona del Monte. První osobou, kterou pod kaštany spatřil, byl Napoleon, který seděl před svým stanem na židli a v náruči držel malého Alexandra, s nímž, jak se zdálo, byl zabrán do živého rozhovoru.

„Tak co, Foureaue?“ vykřikl císař, když spatřil, jak k němu spěchá jeho lékař. „Jak se vám líbí?“

„Ale, sire, zdá se mi, že král hodně vyrostl!“

Nevlastní bratři – všiml si toho císařův komorník – se navzájem jistě hodně podobali. Oba měli císařovo čelo a hlavu poněkud větší v poměru k tělu.

Napoleon se dal do smíchu.

„Co budeš dělat, až budeš velký?“ zeptal se dítěte.

„Budu válčit jako Napoleon.“

„Máš tedy císaře rád?“

„Ano...“

„A proč ho máš rád?“

„Protože je to můj tatínek a maminka mi řekla, abych ho měl rád.“

Foureau s pohnutím poslouchal.

„Neříkejte nikomu o císařovně a o dítěti,“ radil mu císař, když se s ním loučil. „Tentokrát nenavštíví Porto Ferrajo, jen jím projedou a vrátí se později.“

Z lékařovy mýlky císař pochopil, že nebude moci šířit dlouho tuto bajku. Foureau ve skutečnosti uhádl pravdu. Existovalo riziko, že se Marie-Luisa, která se v té době nacházela ve Francii v lázních v Aix, dozví o přítomnosti Marie a malého bastarda u Napoleona a že to použije jako záminku, aby za ním nemusela jezdit. Proto císař během jedné procházky požádal „svou polskou manželku“, aby ostrov opustila. Marie se

podvolila. Odpluje nazítří večer, v sobotu 3. září. Císař s úlevou pozval na oběd několik polských důstojníků, kteří veleli hrstce lehkých kavaleristů a kopiníků, jež se k vyhnanci připojila. Oběd se podával ve stanu. Jeden z hostů přinesl flétnu a zahrál mazurku. Napoleon sevřel Marii, jejíž ramena halil bermelínový šál, do náruče a ve stínu stanu s ní tančil... Všechny starosti byly zapomenuty.

Zatímco se setmělo, znovu se spolu procházeli v květech, které tvořily mnohobarevný koberec rozprostřený mezi kaštanami. Jaký to byl rozdíl od Finckensteinu a Schönbrunnu! Jak daleko byla nádhera Tuilerií! Vzpomínali oba milenci na slavnou minulost, na osud Polska, nebo mysleli na naději na budoucnost? I jejich srdce se změnila a jejich nedávná láska se proměnila jen v něžnou náklonnost dvou starých přátel...

Nazítří večer doprovodil Napoleon Marii Walewskou až do Marciany Alta. Tam se rozloučili. Marie vyhnanci nabídla své šperky:

„Potřebujete peníze.“

Napoleon odmítl... Po posledním sbohem zaměřila hraběnka směrem k Poggio a Marcianě Marina, kde kotvila briga. Císař za ní hleděl a cítil, jak mu obrovská úzkost svírá srdce. Po nebi běžely velké mraky s olověnými odlesky, foukal vítr a tíživé a dusivé horko leželo na ostrově. A náhle vypukla bouře a na zem se snesla průtrž mračen. Napoleon okamžitě poslal za Marií jednoho důstojníka: zakázal jí nalodit se. Ale když Bernotti, který hraběnku doprovázel, viděl, jak se moře nebezpečně vzdouvá, dal příkaz, aby briga zakotvila na opačné straně ostrova, v mnohem chráněnější zátocce u Porto Longone. Jakmile se Napoleon dozvěděl o této změně trasy, skočil na koně a tryskem ujížděl k Porto Longone. Jel podél moře, projel Procchiem, vyjel na horu tyčící se nad biodolouskou pláň, sjel k Bivio Boni a projel kolem místa, kde se Marie Walewská před dvěma dny vylodila. Po neuvěřitelné jízdě dlouhé třicet čtyři kilometry dorazil za svítání celý promočený do malého přístavu..., aby se dozvěděl, že Marie uposlechla jeho přání a opustila ostrov. Navzdory nebezpečí se brize podařilo vyplout na širé moře, zatímco slzy zkrápěly můstek.

Celý tento komplot, všechna opatrnost a opatření přijatá k zatažení návštěvy Marie Walewské byla zbytečná: večer,

kdy Marie přijela na Madona del Monte, už to bylo celých čtyřiaadvacet hodin, co Marie-Luisa dala svému otci „čestné slovo“, že za manželem nepojede!

A on s jejím příjezdem stále počítal. Objednávka na výzdo- bu poradního sálu v San Martino je toho důkazem. Marie Luisa odjela do lázní v Aix-les-Bains v doprovodu rakouského generála Neipperga, který dostal od Metternicha přesné roz- kazy: „Hrabě von Neipperg se se vším nezbytným taktem pokusí odvést vévodkyni z Colorna od myšlenky cestovat na ostrov Elbu. Tato cesta by naplnila bolestí otcovské srdce Jeho Veličenstva, který si přeje pro svou milovanou dceru jenom to nejlepší... Přinejhorším, pokud všechna snaha bude marná, bude generál vévodkyni z Colorna na ostrov Elbu doprovázet.“

Neipperg jednal s požadovaným taktem a Marie-Luisa nerozpoznala cíl, který krásný důstojník sledoval. Byl sice jed- nooký, ale díky černé pásce, kterou nosil na oku, vypadal jako pirát, což se ženám líbilo: „Jsem velmi spokojená s gene- rálem Neupergem (*sic!*), kterého můj otec poslal se mnou,“ napsala Marie-Luisa manželovi. „Mluví o tobě uctivě a tako- vým způsobem, jaký si moje srdce přeje, protože potřebuji o tobě mluvit během tvé kruté nepřítomnosti. Toužím po tom, až tě konečně uvidím a budu tě moci obejmout.“

Napoleon poslal za svou ženou kapitána Laczinského, kte- rý ji měl poprosit, aby přijela na ostrov Elbu. Neipperg proto zaútočil. V té době ještě určitě nebyl milencem Marie-Luisy, ale už na ni měl dostatečný vliv, aby jí zabránil v náhlém odjezdu. Napoleon, který ještě nic netušil, poslal do Aix dru- hého posla, kapitána Huraulta, manžela jedné z císařovni- ných předčitatelek, jenž Marii-Luise předal další dopis: „Tvo- je pokoje jsou připraveny a já tě čekám v září, abych mohl udělat vinobraní. Nikdo nemá právo bránit ti v cestě. Napsal jsem ti o tom nahoře. Přijed. Čekám tě netrpělivě.“

Ale Neippergovi se podařilo dospět k cíli a císařovna na- psala 31. srpna otci: „Před třemi dny jsem přijala císařova důstojníka s dopisem, v němž mi císař píše, abych za ním neprodleně přijela, že je úplně sám na ostrově Elbě, kde na mě čeká a stravuje se láskou... Buďte ujistěn, drahý tatínku, že teď ještě méně než jindy mám chuť podniknout tuto cestu a dávám vám své čestné slovo, že ji nikdy nebudu chtít pod- niknout bez vašeho svolení.“

O několik dní později, na zpáteční cestě do Rakouska – přesně 27. září v hostinci *Soleil d'Or* v Righi – zamilovaná Marie-Luisa nejdřív nařídila sluhovi, aby spal napříč před dveřmi a pak se oddala Neippergovi. Po návratu do Vídně napsala své špatné rádkyni paní de Montebello pro ni ne- vytkle nedbalým tónem: „Představte si, že v posledních dnech mého pobytu v Aix mi císař posílal jeden vzkaz za druhým, abych za ním přijela a abych se vydala na dobrodružnou ces- tu sama s panem Huraultem. Vzkázal mi, abych svého syna nechala ve Vídni, kde v tuto chvíli je, že ho nepotřebuje. To se mi zdálo příliš, a tak jsem mu odpověděla upřímně, že za ním teď přijet nemohu... Teď na ostrov Elbu nepojedu a nepojedu tam nikdy (protože víte lépe než kdokoliv jiný, že po tom netoužím), ale císař je opravdu nerozvážný a lehkomyšlný...“

Byl konec. Z Marie-Luisy se stala opět Rakušanka a už nikdy nebude patřit Napoleonovi.

Kdyby se plukovník Campbell, oficiálně pověřený střeže- ním Napoleona na Elbě, bezhlavě nezamiloval, císařskému vyhnanci by se určitě nepodařilo opustit svůj zelinářský zá- hon v Porto Ferrajo. Několik generací obchodníků s rytinami by určitě nenadělalo jmění na prodeji rytin zobrazujících let Orla od zvonice ke zvonici, „až po věže Notre-Dame“, smlouva z roku 1815 by Francii nezbavila území, která jí byla v roce 1814 ponechána, a - to hlavně - nevyteklo by tolik krve u Wa- terloo...

Plukovník Campbell měl pronikavý a chladný pohled, neu- stále nastražené uši a strojený úsměv. Mluvil jen, „aby ne- chal mluvit“. „Jako takový to byl dokonalý britský typ,“ řekl o něm Pons de l'Hérault. Tato dokonalost se, jak víme, zasta- vila u bran lásky: zamilovaný Angličan ztratil klid, flegma- tismus a přestal se ovládat!

Takový byl případ plukovníka, jehož srdce – máme-li věřit Hydeovi de Neuville – bušilo pro jeho milenkou, krásnou a vel- ní mondénní hraběnkou Miniaciovou, která mluvila stejně dobře italsky jako anglicky a francouzsky. Tato vzrušující sůbka nechtěla jezdit za svým milencem na ostrov Elbu a ra- ději se s ním setkávala ve Florencii, Livorně nebo Luce.

Proto v oněch devíti měsících a dvaadvaceti dnech císařova stánu odjížděl jeho strážce Campbell velmi často na pevninu.

Měsíčně chyběl na Elbě týden až čtrnáct dní, kdy pobýval se svou krásnou hraběnkou... Těmto cestám ve svém deníku říkal „cesty pro zdraví a za zábavou“.

A tak 14. února 1815 plul na palubě své fregaty – *Partridge* – směrem k Livornu a ke své lásce. Když se v úterý v poledne 28. února vrátil do Porto Ferrajo, Napoleon už byl od nedělního večera na cestě do Golfe Juan.

Spojenci nezamýšleli umístit k padlému císaři nějakého žalárníka. Napoleon panoval na svém ostrově jako nezávislý vládce. Koncem května se komisaři – pruský, rakouský a ruský – doprovázející císaře z Fontainebleau až do jeho nového království, rozloučili. Teprve v té době navrhl Campbell císaři, že na Elbě zůstane. Napoleon jeho nabídku spěšně přijal. Campbell by tak představoval akreditovaného vyslance, svou pouhou přítomností by dokazoval císařovu svrchovanost a navíc by mohl být užitečný pro zahájení eventuálního dialogu se spojenci.

Jistě uhádneme, s jakou vřelostí s tím souhlasil britský ministr zahraničních věcí lord Castlereagh. V něco takového nedoufal! Nejen že by anglický důstojník mohl otevřeně nebezpečného vyhnance sledovat, ale navíc by britská fregata – patřící Campbellovi – od nynějška mohla kotvit v Porto Ferrajo jako v domovském přístavu.

Campbell toho ostatně z císařova génia příliš nepochopil. „Napoleonovy vlohy,“ řekl samolibě ohromenému lordu Hollandovi, „mi nepřipadají větší, než by člověk požadoval od podprefekta!“

Plukovník, aniž hnul brvou, věřil tomu, s čím se mu Napoleon svěřil v září roku 1814, když se Angličan vrátil z jednoho ze svých milostných výletů:

„Pro svět už neexistuji. Už jsem vám to řekl a opakuji to ještě jednou, jsem mrtvý člověk. Už se starám jen o svou rodinu, důchod, dům a o své krávy a muly!“

Nicméně optimismus plukovníka Campbella měl být zvuklán, když po svém příjezdu do Livorna 17. února, odkud se jako obvykle chystal odjet do Florencie za svou láskou, potkal francouzského konzula rytíře Mariottiho, zapáleného antinapartistu, což bylo nečekané stanovisko u Korsičana, kterého navíc císař jmenoval mezi prvními rytířem Čestné legie...

Už v září roku 1814 navrhl Mariotti Talleyrandovi, aby se stal duší spiknutí, jehož cílem bylo unést Napoleona během

jedné z jeho cest na Pianosu a dopravit ho – jako vězně – do vězení Zelezné masky na ostrově svaté Markéty... Mariotti měl na Elbě velmi obratného informátora, nějakého obchodníka s olejem – známe ho jen pod tímto jménem – který se ukázal mnohem nedůvěřivější než plukovník, jeho „kolega“ pion. Nahlásil tuto skutečnost – před několika starými vojáky Napoleon pronesl znepokojivé narážky o očekávaných změnách:

„Trpělivost! V zimě tady strávíme co nejméně dní. Budeme myslet na to, že jaro strávíme jinak.“

Podle obchodníka s olejem císař plánoval, že se vylodí v Itálii a obrátí se o pomoc na Murata, který zůstal na svém trůně. Campbell okamžitě předal tuto informaci svému ministrovi a připojil k ní pár slov: „Přesto dále trvám na svém názoru, že pokud Napoleon dostane rentu stanovenou smlouvou, zůstane tady v naprostém klidu, nedojde-li v Itálii nebo ve Francii k nějaké nepředvídané události.“

V tomto bodě Campbell uvažoval správně: pokud bude francouzský král dál tak tvrdohlavě odmítat vyplatit králi ostrova Elby roční rentu dvou milionů stanovenou pařížskou smlouvou, hlad by mohl vlka vyhnat z lesa.

Plukovník rovněž netušil, že se Napoleon dozvěděl, že na vídeňském kongresu přišla na pořad jednání otázka jeho únosu a deportace daleko od Evropy. Talleyrand hned po svém příjezdu do Vídně skutečně napsal Ludvíkovi XVIII.: „Zájem vzdálit Napoleona z ostrova Elby se ukazuje jako hotová věc. Navrhl jsem Azorské ostrovy. Jsou pět set mil vzdálené od nejbližší pevniny.“ Králi tento nápad připadal „skvělý“: „Je na čase, aby se mocnosti domluvily a vytrhly poslední kořeny z ní,“ napsal.

V listopadu už všichni shledali, že Azorské ostrovy jsou ještě moc blízko a poprvé padlo jméno Svaté Heleny. Byl to ruský král – jenž se stal králem z Napoleonovy dobré vůle – kdo se o něm zmínil před jedním ženevským delegátem. A dodal:

„Ve chvíli, kdy s vámi mluvím, měla by být věc hotova, a co mě týče, jsem tím velmi potěšen, protože bych nebyl klidný, dokud by byl tento ďábelský muž tak blízko pevniny.“

Císař očividně nebyl informován o ničem a vysvětloval to jednou ze svých mravních zásad:

„Člověk překazí spoustu věcí, když dělá, že je nevidí.“

Ale nic mu neuniklo. Jak už víme, císař měl pozorovatele. Byl tady jistý Cipriani, „mistr Jacques zaměstnaný v úřadě a na policii“, který několikrát cestoval na pevninu a dostal se dokonce až do Vídně. Díky němu a jeho kolegům znal císař všechno, co se kde šustlo. Nepotřeboval ostatně posílat do Vídně žádného informátora, stačilo mu, když si otevřel *Journal des débats* s datem 19. listopadu, v němž se pravilo: „Říká se, že v Itálii zatkli několik Bonapartových agentů nebo emisarů a následkem toho bude Bonaparte převezen na ostrov svaté Heleny.“

„Myslím, že Evropa nechce proti mně zbrojit,“ vykřikl císař. „Nicméně bych jim neradil, aby tady na mě zaútočili, mohli by za svůj podnik draze zaplatit. Mám potraviny na šest měsíců, dobré dělostřelectvo a chrabré vojáky, aby mě chránili. Garantovali mi svrchovanost nad ostrovem Elbou. Jsem tady doma a neradím nikomu, aby mě tu obtěžoval.“

10. února udělal kongres na tajném zasedání poslední krok: o deportaci bylo rozhodnuto. Campbell i přes prokázanou rezignaci věřil nebezpečí. Plány na únos by mohly přinutit císaře přejít do protiútoků. A tak hned po svém příjezdu na pevninu hovořil o svých obavách s britským podsekretářem Cookem, který se vrátil z vídeňského kongresu.

„Rekněte Napoleonovi,“ odpověděl Cooke s pokrčením ramen, „že je naprosto zapomenutý, jako kdyby nikdy neexistoval.“

Obava, že ho unesou a deportují jako balík na druhý konec světa, musela být jedním z důvodů, které vedly císaře k opětnému dobytí svého trůnu s pouhou hrstkou mužů – a k rizikové hře vabank. Ale existovaly i jiné motivy. Patřila k nim především četba anglických a francouzských novin – jako byl například slavný *Nain Jaune* – na jejímž základě si vyhnaneč uvědomil, že ve Francii vládne nespokojenost a že se hromadí chyby, nejapnosti a nespravedlnosti, jichž se denně dopouštělo okolí a rodina Ludvíka XVIII. spíš než sám král.

„Když nutili vojáky Ludvíka XVIII. křičet *Ať žije král!*, dodávali potichu *římský!* Lidé oplakávali smutný Napoleonův osud,“ vyprávěl Thibaudeau, „byli dojatí a stýskalo se jim po něm...“ S rozevřenou náručí a „dojatým srdcem“ zpívali staří mazáci *Le Vieux Drapeau*:

*Až tady rozvíříme znovu prach
Z tvých urozených barev půjde strach*

Toto bušení srdcí lidu Napoleon vychutnával a rozhodl se vrátit do Francie.

16. února nikdo nic netušil. Campbellova fregata ještě nemizela za obzorem, když Napoleon vydal Drouotovi rozkaz upravit brigu *Inconstant* – jediné významnější plavidlo, které vlastnil – a „nechat ji natřít jako anglickou loď“. Aby ani Drouot nepojal podezření, Napoleon upřesnil:

„Briga bude vybavena zásobami pro sto dvacet mužů na tři měsíce.“

Tři měsíce? Tehdy na cestu do Francie stačily tři dny! Plánoval snad Napoleon plavbu do Spojených států?

21. února byly zahájeny první přípravy, které probudily pozornost obchodníka s olejem: v noci vojáci nakládali na *Inconstant* a na plachetnici *Étoile* děla, pušky a bedny se střelivem a potravinami.

„Během těchto posledních dnů,“ vyprávěl Marchand, „byla na koberci v salonu roztažena velká mapa Francie a císař do ní na kolenou zaznamenával trasu, které se chtěl držet.“

24. února padly paprsky vycházejícího slunce na fregatu *Partridge*, která zakotvila u Porto Ferrajo. Byl Campbell na palubě? Ne, ten ještě zamilovaně tokal ve Florencii. Bude nutné fregatu přepadnout a odzbrojit posádku? Kapitán Ady... velitel fregaty, naštěstí jen přivezl za císařem šest britských turistů. Napoleon je přijal, a jakmile exhibice skončila, *Partridge* napjala plachty a vyplula směrem do Livorna. Na ostatní loď bylo okamžitě uvaleno embargo. Dokonce ani rybáři nemohli zvednout kotvy. Císař vykonal u jednotek inspekční prohlídku.

Večer 25. února odvedl Napoleon paní Letizii do zahrady Mulini:

„Matko, musím vám to říci, ale zakazuji vám, abyste někomu má slova opakovala, dokonce ani Paulině ne. Příští noc odjízdim.“

„A kam?“

„Do Paříže. Co si o tom myslíte?“

„Jestli máte zemřít, můj synu,“ odpověděla *Madre*, „nebe... která si vás nevzala během odpočinku, jenž vás nebyl

hoden, si vás nevezmou, jak doufám, jedem, ale s mečem v ruce.“

Když večer císař uléhal do postele, dal rozkaz Marchandovi, aby připravil dvě uniformy:

„Jednu císařského myslivce a druhou granátníka. Košile, nic víc.“

„Musel jsem s sebou vzít kokardu v barvě trikolory,“ dodal věrný komorník, „kterou jsem mu měl předat ve chvíli, kdy o ni požádá.“

V neděli 26. února dal Cambronne rozkaz armádě: večere se bude podávat ve čtyři hodiny a k nalodění dojde o hodinu později.

Tentokrát se novina rozběhla městečkem. Všude zněl jediný výkřik: „Císař odplouvá!“ A dav se rozběhl k Mulini... Bylo krásné počasí. Všichni obyvatelé Porto Ferrajo byli na ulicích a spěchali rovněž k přístavu, aby mohli pozorovat velkou císařskou flotilu. Budou moci *Inconstant*, dvojstěžník *Caroline* a trojstěžníky *Étoile* a *Saint-Joseph* převézt tisícovku mužů, která tvořila císařskou armádu?

Naštěstí tady byl i velký trojstěžník – polaker *Saint-Esprit* – o výtlaku sto devadesáti tun. Armáda ji zrekvírovala.

Vojáci teď sestupovali z kasáren v pevnůstkách San Francisco, Stella a Falcone. Zatímco nalodování začalo a v přístavu vládl intenzivní ruch, císař přijal ve svém „paláci“ významné elbské osobnosti.

„Svěřuji vám obranu města... Nemohu vám dát větší důkaz důvěry, než že vám svěřuji do ochrany svou matku a sestru.“

Pak zůstal několik minut sám se svou matkou a sestrou. Marchand – který byl ve vedlejší místnosti – spatřil, jak se náhle dveře otevřely. Paulina mu s pláčem předala svůj diamantový náhrdelník:

„Vezměte si ho, císař mě poslal, abych vám ho dala, může ho potřebovat.“

V sedm hodin večer nastoupil císař – oblékl si svůj legendární oděv – do kočáru, který zamířil skrz dav k tunelu zřízenému na Napoleonův příkaz pod Mulini, aby měl snadnější přístup do města. Když přijel na náměstí před Porte de la Mer, vystoupil z kočáru, pohybem ruky umlčel výkřiky *Evviva Napoleone* a pronesl hlasem, jenž se nesl do daleka:

„Elbané, vzdávám hold vašemu chování. Zatímco bylo na denním pořádku zahrnovat mě urážkami, vy jste mě obklopi-

li láskou a oddaností. Vyjádřím vám svou vděčnost. Neumím být nevděčný: s mým vděkem můžete počítat. Vzpomínka na vás mi bude vždy drahá. Sbohem, Elbané!... Mám vás rád, jste nejstatečnějšími obyvateli Toskánska!“

Dav císaře obklopil.

Ne bez obtíží se vytrhl z náručí, které se mu ze všech stran otvíraly, prošel branou, přešel těch pár metrů, které ho dělily od přístaviště a nastoupil na *Carolinu*, která ho za pomoci vesel odvezla na *Inconstant*.

Briga okamžitě vypálila z děla. Byl to signál k vyplutí. Když se zvedl jihovýchodní vítr, císař dal rozkaz jednotlivým plavidlům, aby zamířila – odděleně – ke Golfe Juan a aby se přitom držela co možná nejdál od italských a korsických břehů.

27. února zahlédli v úrovni ostrova Capraja velmi daleko na obzoru fregatu *Partridge*, na jejíž palubě se Campbell vrátil do Porto Ferrajo. Plukovník zkrátil své milostné nadšení díky posledním depeším obchodníka s olejem, které došly do Livorna. Na *Isola Elba* se jistě děje „něco neobvyklého“... Ale anglickou fregatu také zastavilo bezvětrí a jihovýchodní vítr přinutil křížovat. Slunce nacházející se ještě nízko nad obzorem zabránilo Angličanům spatřit flotilu, které vezla Napoleonova vstříc jeho osudu.

Následující den Campbell – poté, co anglická fregata zůstala díky bezvětrí stát několik hodin před ostrovem Elbou – dovesloval do přístavu na člunu. Jakmile projel úžinou, zůstal omráčen: *Inconstant* zmizel. O něco později celý zmatený a zdrcený konstatoval, že elbská národní garda vystřídala na obvyklých postech vedle Porte de la Mer a u vjezdu do Darse granátníky císařské gardy.

Poté, co se marně vyptával generála Bertranda a co podrobil skutečnému výslechu princeznu Paulinu, vyrazil zpátky na moře a začal Napoleona pronásledovat. Věděl jen jedině: flotila míří k francouzským nebo piemontským břehům.

Campbellovo zanedbání povinností vypadá tak fantasticky, že někteří lidé obvinili *Foreign Office*, že dala příkaz nechat vězně uprchnout, aby vyvolala válku s Bourbony – obchodník s olejem to napsal v jednom ze svých hlášení – nebo aby mohli spojenci Napoleona porazit jednu provzdu a vypráskovat ho na Svatou Helenu. Jak řekl Henry Houssaye, je to ten „nejblouznivější nápad“, který mohl „pronásledovat zmatenou fantazii“.

Jiné bláznivé „fantazie“ ujišťovaly, že se Rakousko smířilo s tím, že se Napoleon vrátí na trůn. V tomto případě byl autorem této legendy sám císař. Aby upokojil svědomí nešťastného Neye, který se k němu připojil v Auxerre, naznačil mu, že jeho tchán myslel jen na zájmy své dcery a vnuka. A nebylo v jeho zájmu posadit je zpátky na francouzský trůn? Mohl váhat mezi Parmou a Paříží?

V Tuileriích se dokonce sám Napoleon přiznal ke svému podvodu Davoutovi:

„Budu s vámi mluvit upřímně a řeknu vám vše. Nechal jsem rozšířit zprávu, že jedním v souladu s přáním svého tchána rakouského císaře. Na všechny strany jsem nechal oznámit, že císařovna a římský král jsou už na cestě a přijedou každou chvíli. Nic z toho není pravda, jsem sám proti celé Evropě.“

Evropa byla první, kdo byl překvapen tím, že Orel uletěl. Spojenci nechali zkrátka a dobře uklouznout vězně svěřeného Campbellovu dozoru. Ale vůbec nepočítali s půvabem krásné hraběnky Miniaciové, která byla dozajista důvodem nepřijemné roztěkanosti zamilovaného plukovníka. Od dob Kleopatry – a určitě i mnohem dřív – kolik příliš krásných očí stálo za velkými převraty historie.

Ve středu 1. března 1815 vytáhlo vycházející slunce ze tmavých obrysů Cap d'Antibes a Lérinských ostrovů. Císařská flotila vplula do juanského zálivu. Napoleon se s kokardou v barvě trikolory objevil na můstku *Inconstantu*. Vojáci okamžitě zahodili červenobílé kokardy, což byly barvy Elby, a národní barvy Francie stoupaly za provolávání slávy na křížový stěžen lodě.

Předcházející večer nadiktoval Napoleon „se zápalem“ prohlášení k francouzskému lidu a armádě a opatřil je datem „Golfe Juan, prvního března“. „S nadšením“ – tohoto slova použil jeho komorník – skandoval slova, která rezonovala v malé kajutě:

„Francouzi! Ve svém exilu jsem slyšel vaše stížnosti a přání. Požadujete vládu podle svého výběru, která by jako jediná byla legitimní. Viníte mě z dlouhého spánku. Vyčítáte mi, že jsem svůj odpočinek obětoval zájmům vlasti. Přelpl jsem moře vydávaje se všem možným rizikům. Přišel jsem za vámi, abych převzal svá práva, jež jsou vašimi právy...“

Pak:

„Vojáci! Ve svém exilu jsem slyšel vaše hlasy! Přišel jsem přes všechny překážky a všechna nebezpečí! Vítězství se dostaví přehlídkovým krokem! Orel v národních barvách poletí od zvonice ke zvonici až po věže Notre-Dame!“

Slova, která stvořila legendu o Orlovi a nechala zapomenout na to, jak osudná to byla událost pro Francii.

Byla jedna hodina po poledni, když *Inconstant*, *Caroline*, polakr a oba trojstěžníky zakotvily a „armáda“ okamžitě plavidla opustila. V pozadí zátoky, kde se dnes nachází golfjuan-ský přístav, stojí pomník zdošený mozaikou, který označuje místo, na němž Napoleon vstoupil na půdu Francie. Vsedl na koně – zvíře se nalodilo v Porto Ferrajo – a dnešní Nádražní ulicí, kde je nápis *Tady začíná Napoleonova cesta*, zamířil k nedaleké křižovatce cest do Vallauris a Antibes.

Jak se jednotky postupně vyloďovaly, defilovaly kolem něj. V pět hodin už byly lodě prázdné. Císař zavolal Cambronna a poslal ho se čtyřiceti granátníky a myslivci do Cannes s příkazem zrekvírovat potraviny a koupit koně a muly.

„Cambronne,“ dodal, „svěřuji vám předvoj svého nejkrásnějšího tažení. Nebudete střílet. Myslete na to, že chci zpátky svou korunu, aniž bych přitom prolil jedinou kapku krve.“

Zabalil se do svého starého modrého kabátu a posadil se do polního křesla v dunách, které stále ještě existují nedaleko kaple Notre-Dame-du-Bon-Voyage, kde vojáci gardy zapálili nedaleko svého tábořiště oheň. Zatímco čekal na večeri, bavil se s kolemjdoucími. Protože starosta Cannes nepřišel, k Napoleonovi přistoupil starosta jednoho sousedního města – neví se kterého.

„Začínali jsme žít v klidu a štěstí, vy to všechno zkazíte.“

„Nevím, jak vyjádřit, jak se mě vaše slova dotkla a jak mě zabořila,“ přiznal se Napoleon.

Do Grenoblu a Lyonu se bude muset dostat přes Alpy. K tomuto rozhodnutí císař došel už před několika dny. Velmi dobře si pamatoval strašnou jízdu přes rojalistickou Provence na konci dubna roku 1814, nadávky, proklínání, krupobití kamenů a popravu svého dvojníka, již musel přihlížet...

Elbané – teď bylo kolem páté hodiny ranní – zamířili směrem ke Grasse. Cambronne, jenž stále velel předvoji, neměl štěstí: starosta Grasse – markýz de Gourdon – byl také zapáleným rojalistou.

„Jménem jakého panovníka provádíte rekvizice?“ zeptal se.

„Jménem císaře Napoleona.“

„My máme našeho panovníka a máme ho rádi.“

„Pane starosto,“ řekl Cambronne, „nepřišel jsem s vámi mluvit o politice, ale požádat vás o potraviny, protože moje jednotky tu budou za chvíli.“

Starosta se podvolil. Ale císař se v Mouans dozvěděl o vzrušení panujícím v Grasse a raději se mu vyhnul. Obešel město a zastavil se na náhorní plošině Roccavignon, jež se dnes jmenuje Napoleonovo plató. Velký dub, pod nímž snědl pečenné kuře, stále stíní jakousi vyhlídkovou terasu, ze které je vidět nádherné panorama od Nice po Mont-Vinaigre. Císař to ráno viděl daleko za Cap d'Antibes vrcholky korsických hor ozářených ranním sluncem, které jako by „pluly ve vzduchu“.

Mezi Grasse a Digne, kde začínala silnice do Grenoble, nevedla žádná cesta. Museli tedy nechat na místě „dělостřelctvo“ – čtyři děla – a jedna jednotka za druhou vyrážela po horských stezkách pokrytých sněhem.

Už dávno byla tma, když Napoleon, potácející se únavou, dorazil do vesnice Séranon, jejichž několik domků bylo rozesteto v nádherném údolí obklopeném skalnatými horami. Dalo mu velkou práci zout si promočené vysoké boty. Pak se posadil k ohni do křesla, které bylo pietně uchováno dodneška...

Bylo nutné získat urychleně náskok před Massénou – jenž byl věrný Ludvíku XVIII. – a dostat se do Sisteronu dřív než marseilleská posádka, ale do Marseille dorazila zpráva o Napoleonově vylodění až 3. března. Proto se v pátek za úsvitu Elbané opět vydali po horských stezkách, které je měly přes údolí a hřebeny, sedla a průsmyky, soutěsky a srázy dovést do Digne, kde se obzor rozšiřoval. Nejprve však museli projít přes Castellane, městečko skrčené v soutěsce, nad nímž se tyčila strmá skála korunovaná starou kaplí.

V sobotu 4. března císař nejprve posnídal kachnu na olivách, kterou mu naservírovali v hotelu *Poisson d'Or* ve Vellonne, a pak zamířil k podivuhodné vesnici jménem Sisteron schoulené na úpatí slavné pevnosti. Starosta – Joseph Laurent de Gombert – odmítl Cabronnovy příkazy a vydal se naproti Napoleonovi, s řádem lilie připnutém na viditelném místě na hrudi.

„Dokud tady budu, sundejte si to,“ poradil mu Napoleon.
„Mí vojíci by vás mohli napadnout.“

Pro císaře připravili pokoj v ubohém hostinci *Bras d'Or*, číslo dvacet v tmavé uličce de la Saunerie. Pokoj – stále existuje – se nacházel v prvním patře směrem do města, ale ve čtvrtém patře směrem do údolí. Z jediného okna se nabízel nádherný pohled na Durance a její vysoké skalnaté stěny spadající do soutěsky. Při jídle se tady dal císař do rozhovoru s podprefektem:

„Jaký dojem vyvolal můj návrat do Francie?“

„Překvapení je pocit, který převládá nad všemi ostatními.“

„Ale budou mít lidé radost, až mě uvidí zpátky na trůně?“

„Myslím, že ano, pokud se nebudou obávat, že zase začnou odvody a všechny možné katastrofy.“

„Vím, že se nadělala spousta hloupostí,“ přiznal Napoleon.

„Ale chci všechno napravit. Můj lid bude šťastný.“

Obyvatelé křičeli: „Ať žije císař!“, zatímco jednotky – byly dvě hodiny odpoledne – pokračovaly v pochodu na Grenoble. Před Elbany teď vlála improvizovaná trikolora sešitá narychlo z několika kusů látky, na jejíž žerdi byl připevněn orel vyrobený „z nějaké nohy od postele nebo z okenní římsy“.

Díky rychlému pochodu se Napoleonovi podařilo zvýšit náskok před jednotkami, které Masséna poslal, aby pronásledovaly jeho někdejšího velitele. Jakmile maršál dostal zprávu o vylodění krále ostrova Elby, okamžitě poslal kurýra do Lyonu, kde však nefungoval telegraf. Proto teprve 5. března, ve chvíli, kdy Napoleon obědval v sisteronském *Bras d'Or*, předal Chappe v Paříži státnímu sekretáři baronu de Vitrolles depeši, která přišla z Lyonu. Baron okamžitě odjel do Tuilerii a předal ji králi. Ludvíku XVIII., jehož prsty byly stížené pakostnicí, chvíli trvalo, než otevřel obálku. Nakonec ji nešikovně roztrhl a rozložil depeši. Dlouze hleděl na papír, pak jej odhodil na stůl a klidně se zeptal:

„Nevíte, co tam stojí?“

„Ne, sire, nevím.“

Hlasem, „jenž neprozrazoval žádné vzrušení“, Ludvík XVIII. prohlásil:

„Bonaparte se vylodil na provensálském pobřeží.“

Pak nezúčastněným tónem Vitrolles propustil:

„Odneste tuto depeši ministrovi války, bude vědět, co má dělat.“

Ministrem války byl tehdy maršál Soult, jenž se díky Napoleonovi stal vévodou dalmátským.

Porazit strom, vyhodit do povětří most nebo přerušit cestu, nic z toho mu nepřišlo na mysl. Neudělal nic, aby alespoň o několik hodin zdržel pochod muže, „kterému se lid nepostavil, ale také ho nenásledoval“. „Chtěl snad maršál svému bývalému veliteli usnadnit cestu?“ Ani v nejmenším! Považoval Napoleona za nulu a upřímně říkal, že ho roztrhne ve dvě! Podle něj, stejně jako podle *Moniteuru*, bylo vylodění „aktem demence, na který bude stačit jen pár polních hlídačů, aby zjednalo spravedlnost“.

Pouze baron de Vitrolles si uvědomoval nebezpečí. Sázel hodně na „Monsieura“³. Byl přesvědčen, že budoucí Karel X. „svým půvabem a rytířskou výmluvností“ strhne armádu. Vydal se do pavilonu Marsan, kde se dozvěděl, že hrabě d'Artois je na nešporách.

Pouze jedině vysvětlení mohlo ospravedlnit toto nečekané jednání: Ludvík XVIII. svému bratrovi nedůvěřoval a nic mu neoznámil. Když o čtvrt hodiny později vešel do jeho pracovny, zdálo se, že Monsieur skutečně o ničem neví. Proto se státní sekretář odvážil porušit etiketu a zeptal se:

„Monsieur se po mši s králem neviděl?“

„Ale ano, viděl...“

Pak, jako by se jednalo o nepodstatnou záležitost, Monsieur nonšalantně dodal:

„Mimochodem, co říkáte tomu vylodění?“

Vitrolles jen s obtížemi skrýval svůj úžas a pokusil se proniknout princovou lhostejností a vysvětlit mu vážnost situace.

„Myslím, že máte pravdu,“ vzdychl princ. „Budeme si muset vyleštit jezdecké boty.“

„Ne, monseigneur,“ trval na svém zadýchaný ministr, „musíme odjet s nevyleštěnými botama.“

Ještě týž večer se hrabě d'Artois vydal na cestu do Lyonu, aby se, podle textu královského rozkazu, „pustil do Bonaparta, zrádce a povstalce, jenž se zbraní v ruce vnikl do departementu Var“. O několik hodin později ho následoval vévoda orleánský, budoucí král Ludvík-Filip.

Následujícího dne se tisk opájel radostí. *Le Journal des débats* veřejně odsoudil „tohoto muže pokrytého krví celých generací“ a dodal: „Bůh dovolí, aby zbabělý válečník z Fontainebleau zemřel smrtí zrádců.“ V následujících dnech se při-

³ Titul nejstaršího bratra francouzského krále – pozn. překl.

dali bývalí císařovi druhové... než se vrhnou do Napoleonovy náruče!

V pondělí 6. března kolem druhé hodiny odpolední přijel císař do horské vesničky Corps, k jejímž domkům vedlo venkovní schodiště, v zimě zapadané sněhem. Strávil tam noc. V pokoji v prvním patře hostince *Dumas*, jenž dnes nese název *Hôtel du Palais*, jehož dvě okna vedla na ulici, ho v úterý 7. března ráno probudil Cambronnův vzkaz. Generál, který neustále postupoval s předvojem, mu oznamoval, že se blíží tak obávaný okamžik. Elbané se už zanedlouho střetnou s jednotkami generála Marchanda, který měl jménem Ludvík XVIII. bránit Grenoble a dostal příkaz, aby zastavil pochod „Buonapartových lupičů“, podle slov prefekta Fourniera. Člověku sevře hrdlo dojetí, když dnes vstoupí do ubohého pokoje číslo jedna v *Hôtel du Palais*. Tady, mezi těmito čtyřmi stěnami a pod nízkým stropem, se císař dozvěděl, že už brzy se bude hrát o jeho osud... Odváží se královi vojáci na něj střílet?

Rojalistický velitel Delessart obsadil se svým praporem výšinu Pontine nedaleko La Mure. Shromáždil tady všechny své muže. Přidala se k němu rovněž jedna rota ženistů a s ní se stáhl směrem k Laffrey, městečku nacházejícímu se uprostřed nádherné krajiny, tři míle vzdálenému od La Mure. Toto místo vstoupí do historie.

Delessart zaujal pozici na břehu posledního ze tří Laffreyských jezer a brzy spatřil v dálce císařův odkrytý kočár a v něm vytušil postavu ve slavném šedém redingotu. Zdálo se, že Napoleon je znepokojený. Delessart viděl, jak jeho kočár sjíždí dolů, blíží se k výběžku nad jezerem a jak si císař prohlíží dalekohledem „nepřítele“, který obsadil louku. Někjaký důstojník – plukovník Raoul – opustil tryskem císařův generální štáb a rozjel se k Delessartovi.

„Císař bude pochodovat vaším směrem. Jestli začnete střílet, první výstřel bude patřit jemu. Budete se za to zodpovídat před Francií...“

Delessart ho přerušil:

„Jsem rozhodnutý splnit svou povinnost a jestli se okamžitě nevzdáte, nechám vás zatknout.“

„Budete střílet?“

„Splním svou povinnost.“

Vojáci 5. praporu netečně poslouchali. Polští kopiníci náhle vykročili proti nim... Delessartovi vojáci spatřili za jezdeckými medvědi čepice a dlouhé modré pláště gardy. Radami proběhlo zachvění a velitel zařval:

„Prapore, vpravo vbok! Pochodem vchod!“

Bledí vojáci Ludvíka XVIII. se sevřenými čelistmi uposlechlí a ve vyrovnaných řadách vykročili. Kopiníci pokračovali v postupu. Delessart se naklonil k mladému kapitánovi Randonovi, budoucímu francouzskému maršálovi, tehdy pobočníkovi a synovci generála Marchanda.

„Jak mám bojovat s muži, kteří se třesou po celém těle a jsou bledí jako smrt?“

Polští kopiníci už byli tak blízko, že velitel vykřikl:

„Stát! Čelem vzad!“

Prapor poslechl, zatímco se kopiníci, kteří měli rozkaz neútočit, vrátili zpátky k císaři.

A tehdy se odehrála slavná scéna.

„Plukovníku Mallete,“ nařídil Napoleon, „vydejte rozkaz – na rameno zbraň – a rozviňte prapor.“

Pak, zatímco malá elbská hudba hrála *Marseillaisu*, vykročil císař kupředu. Za ním šli Drouot, Cambronne a Bertrand.

„Tady je! Palte!“ zařval Randon.

Pušky se zachvěly, ale ani jediný muž se neodvážil zamířit. Císař se zastavil a zvolal silným hlasem:

„Vojáci 5. praporu, jsem váš císař. Poznáváte mě?“

Udělal ještě dva nebo tři kroky, rozepnul si svůj šedivý redingot a vykřikl:

„Jestli je mezi vámi někdo, kdo chce zabít císaře, tady jsem!“

Obrovský výkřik *Ať žije císař!* mu odpověděl. Řady se okamžitě rozpadly. Vojáci „nasadili čáky na bodáky a začali jimi mávat, rozběhli se k císaři, obklopili ho, provolávali mu slávu, klekli si mu k nohám a zbožně se dotýkali jeho bot, šavle a šosů jeho redingotu“.

Během okamžiku vystřídaly bílé kokardy tříbarevné, které si vojáci uchovávali v batozích od loňského roku. Po odchodu praporu bílé kokardy ležely všude kolem a označovaly místo – pokřtěné na *Louku setkání* – kde se odehrála scéna, jež se stala nesmrtelnou.

Generál Marchand, stále ještě věrný Ludvíkovi XVIII., vydal rozkaz 7. a 11. pluku, které se nacházely v Chambéry,

aby se okamžitě přesunuly do Grenoblu. Oba plukovníci neposlechlí. Velitel 7. pluku se jmenoval La Bédoyère. Tento bývalý Lannesův pobočník byl jedním z nejlepších důstojníků císařovy armády, a tak si jistě dovedeme představit, jaké pověsti jím v to úterý 7. března 1815 zmítaly. Generál Marchand nejprve vykonal přehlídku obou praporů a pak je umístil na hradby, naproti cestě k La Mure. Co udělají vojáci, až budou mít „Petit Tondou“⁴ na dostřel? V tu chvíli La Bédoyère – za toto gesto si vyslouží trest smrti – vytasil šavli a zvolal:

„Ke mně, vojáci 7. praporu! Ke mně, mí stateční kamarádi! Ukážu vám naši cestu. Kupředu! Kdo mě má rád, ať jde za mnou!“

Za volání *Ať žije císař!* – tento pokřik se brzy rozšířil po převážné části posádky – se dal 7. prapor do pohybu. Jakmile překročil předměstí, La Bédoyère vytáhl z kapsy orla bývalého císařského praporu a umístil jej na vrbovou větev, která se stala žerdí nové zástavy... O hodinu později – na cestě mezi Grenoblem a Vizille – císař políbil orla i plukovníka, který mu přivedl posilu osmnácti set mužů.

Kolem deváté hodiny večerní spatřil generál Marchand, jehož okna vévodila hradbám, „uzurpátora“ sledovaného jeho malou armádou a obklopeného dvěma tisícovkami venkovanů, kteří mávali vidlemi a puškami a nesli pochodně ze „zapálené slámy“. Plukovník Roussille, jenž velel bonnské bráně, neuposlechl rozkaz, který mu dal „jménem císaře“ plukovník Raoul, a odmítl bránu otevřít. Generál Marchand promluvil ke svým mužům. Velel dvěma tisícům pěšáků a mocnému dělostřelectvu. Rozkaz nabít zbraň neuposlechl jediný voják.

O chvíli později koláři z předměstí Saint-Joseph s pokřikem *Ať žije císař!* prolomili brány, zatímco generál Marchand s pouhými dvěma až třemi sty muži ujížděl tryskem k saintlaurentské bráně.

Do hotelu *Trois Dauphin*, kde se císař ubytoval, mu místo klíčů přinesli křídla bonnské brány.

Nazítří vykonal přehlídku svých sil. Když před ním muži defilovali, ukazovali kokardy na svých hrudích a křičeli: „Ta-

⁴ Napoleonova přezdívka, znamenající člověka s nakrátko ostříhanými vlasy – pozn. překl.

hle je od Slavkova!... Tahle z Friedlandu!... Tuhle jsem měl u Marenga!“

A císař mohl prohlásit:

„Až do Grenoblu jsem byl dobrodruh. V Grenoblu jsem se stal panovníkem.“

Zatímco v pátek 10. března Napoleon opustil Bourgoin, hraběti d'Artois se podařilo v Lyonu shromáždit jen tři pluky a pět tisíc mužů národní gardy. Třicet tisíc mužů slíbených Soultem ještě nedorazilo... Na náměstí Bellecour, před jednotkami seřazenými do čtverce, ukončil maršál Macdonald svůj proslav záměto slovy:

„Jedinou zárukou, kterou od vás požaduji, je, abyste křičeli *À l'Étoile*!“

Na jeho výkřik mu neodpověděl ani jediný hlas. Bylo slyšet jen šumění deště. Objevil se budoucí král Karel X. Jeho ambice byly skromnější. K jeho štěstí by stačil jediný výkřik jediného muže. Přistoupil proto k jednomu starému dragounovi, „dobrotivě k němu promluvil, odvolává se na jeho odvalu, jejíž důkaz nosil muž na hrudi...“, a pak mu navrhl, aby spolu s ním křikl *À l'Étoile*! „S upřeným pohledem a otevřenou pusou“ zůstal dragoun „netečný a nepohnutý“. Macdonald, velitel 13. praporu dragounů, a důstojníci „křičeli, povzbuzovali ho a nutili“, ale bezúspěšně. Muž „neochvějně“ mlčel.

Scéna začínala být směšná. Artois „rudý hněvem“ se vrátil na arcibiskupství. Dav ho ani nepozdravil. Lyoňané se sice shromáždili kolem Rhône, ale čekali na Napoleona, o němž se říkalo, že je před branami města. Bylo jedenáct hodin dopoledne. Královu bratrovi nezbývalo než odjet a následovat tak příkladu svého bratrance vévody orleánského, který byl už dobré dvě hodiny na cestě do Paříže.

Napoleon se v Lyonu usadil na arcibiskupství, v pokojích, které mu uvolnil hrabě d'Artois, a na tři dny se vrátil ke svému životu panovníka. Přijímal ustanovené orgány, připravoval dekrety a psal své ženě: „Můj předvoj se nachází v Chalon-sur-Saône. Dnes v noci se k němu připojím. Davy lidí mi utíkají naproti, celé prapory se ke mně přidávají... Až dostaneš můj dopis, budu v Paříži... Přijed' za mnou i s mým synem. Doufám, že tě obejmou ještě před koncem měsíce.“

Tyto řádky nebyly předány císařovně, ale dostaly se rovnou do kongresu, kde se spojenci ministři pokoušeli „roz-

štit škrábanici, kterou nikdo nedokázal přečíst“. Všichni našli... A brzy měli všichni tragickou jistotu, že císař je v Paříži! Několik dnů předtím si nechal Talleyrand svými kolegy odsouhlasit děsivý text, který člověk nedokáže přečíst, aniž by nepocítil nevolnost. Bonapartův útek v něm byl popsán jako „atentát proti společenskému řádu“. Deklarace upřesňovala: „Když se vrátil do Francie s plány jak vyvolat neklid a rozvrat, sám se zbavil ochrany práva a ukázal celému světu, že s ním není možné uzavřít mír ani příměří...“

Na závěr postavili uprchlíka mimo zákon: „Mocnosti prokládají, že v důsledku toho je Napoleon Bonaparte postaven mimo občanské a společenské právo a že jako nepřítel a rušitel světového míru je vydán soudnímu stíhání.“

Vérolomný Talleyrand si mnul ruce, když viděl, jak se rakouský císař snížil k tomu, že klidně podepsal tento dokument, který nebyl ničím jiným než hanebnou fackou zasazenou manželovi jeho dcery a otci jeho vnuka!

„Jeho podpis by měl být pod prohlášením občanské smrti, ne pod vyhlášením války. S nepřítelem se dá vždycky vyjednávat, ale s odsouzcencem na smrt se nedá znovu oženit.“

V pondělí třináctého opustil císař Lyon, aby se ubytoval v *Hôtel Sauvage* v Mâconu. V Paříži byl od nynějška poslední královou nadějí jen Ney. Od 10. března maršál zatarasil všechny cesty do Paříže a neustále opakoval, že Bonaparta přiveze v železné kleci.

„Bylo by lepší přivést ho mrtvého v rakvi,“ radil mu podprekt de Poligny, který byl zastáncem energičtějších metod.

„Ne,“ odpověděl Ney. „Neznáte Paříž. Pařížané ho musí vidět.“ 11. března přinesli principi de la Moskova prohlášení, které císař napsal na palubě před vyloděním v Golfe Juan. Maršál vzdychl a pak ho bylo slyšet, jak vykřikl:

„Takhle už nikdo nepíše!... Král by měl napsat takové řádky. Takhle se mluví s vojáky, takhle je člověk může dojmout.“

Pak přecházel sem tam po místnosti a nahlas opakoval: „Vítězství se dostaví přehlídkovým krokem. Orel v národních barvách poletí od zvonice ke zvonici až po věže Notre-Dame!“

Ale i když vzdychal, byl Ney dál rozhodnutý bojovat. Přesto měl pod svým velením jen šest tisíc mužů, na které se nemohl příliš spoléhat a kteří byli roztaženi od Besançonu po Bourg, zatímco císař už měl kolem sebe čtrnáct tisíc mužů! Maršál brzy dostal vzkaz, který mu Napoleon poslal: „Přijďte

si pro mě do Chalonu, přijmu vás jako následující den po bitvě u Borodina.“ Pak se dozvěděl, že všude vlaje trikolora. A nakonec mu přišli říci, že se Ludvík XVIII. chystá opustit Paříž – což nebyla pravda, že se Anglie na spiknutí podílela – což nebylo přesné, a že Metternich byl informován ještě před odplutím elbského krále a že zamhouřil oči, aby naštvál cara – což se tehdy mohlo zdát pravděpodobné... Francouzská krev ještě prolita nebyla. Kdyby teď Ney začal bojovat proti svému někdejšímu veliteli, nevyvolal by občanskou válku? Zoufale prohlásil:

„Co chcete, nemohu přece zastavit rukama moře!“

Urážky, kterým musel v posledních dnech čelit, mu znovu přišly na mysl:

„Už nechci být ponižován, už nechci, aby se má žena vracela domů se slzami v očích nad ponižením, kterého se jí přes den dostalo. Král nás nechce, to je evidentní.“

14. března – ten večer spal císař v Dijonu v *Hôtel du Parc* – shromáždil maršál své jednotky. Pohlédl na své zamračené a bledé muže... a ztratil hlavu.

„Zmítala mnou bouře,“ přiznal se později před tribunálem, který ho poslal před popravčí četu.

Jeho vojáci viděli, jak vytyasil šavli z pochvy a zvedl ji vysoko nad hlavu:

„Důstojníci, poddůstojníci a vojáci,“ zvolal, „věc Bourbonů je navždy ztracena!“

Hromový výkřik *Ať žije císař!* přehlušil jeho hlas. Křik úlevy vytryskl z hrudí a brzy nastalo všeobecné objímání. Maršál procházel řadami „jako v deliriu“ a objímal se „dokonce i s pištcí a bubeníky“.

O dva dny později dospěla zpráva do Paříže a kdosi pověsil na mříž postavenou kolem Vendômského sloupu tento plakát: „Napoleon Ludvíkovi XVIII.: Bratře, zbytečně mi posíláš další vojáky. Už jich mám dost.“

Neuvěřitelný králův klid – abych nemusel říci nevědomost – začal mít trhliny.

18. března udělal 6. prapor kopiníků, který jako královský předvoj obsadil montereauský most, na místě čelem vzad a prohlásil se za císařský předvoj. Novinu okamžitě donesli králi. Nazítří ráno – na Květnou neděli – posel oznámil, že Napoleon opustil Auxerre a že bez meškání pokračuje v pochodu na Paříž. Ještě ten večer může být ve Fontainebleau

V neděli 19. března, zatímco Napoleon spal v Pont-sur-Yonne, se v půl dvanácté večer seřadily královské kočáry na nádvoří Tuilerii.

Pršelo.

Berlina Ludvíka XVIII. zastavila před vestibulem *Pavillon de Flore*. Příslušníci tělesné stráže a národní gardy okamžitě opustili svá stanoviště, beze zbraní zaplnili schodiště a předpokoj a zamíchali se mezi dvořany a důstojníky ve službě. Ne bez obtíží se král prodral davem svých věrných, došel ke svému kočáru a usadil se v něm. Naposled zamával na rozloučenou. Kočár obklopený tělesnou gardou vyrazil na cestu k saintmartinské bráně směrem na Varennes... Několik vozů ho následovalo. Všechn královský personál opustil palác... A na několik hodin zavládlo v opuštěném zámku hluboké ticho. Odjezd byl tak uspěchaný, že s sebou zapomněli vzít Ludvíkovy pantofle.

„Mých pantoflí je mi líto nejvíc,“ svěřil se král stížený palácovými služebníky Macdonaldovi, než zamířil do Gentu. „Jednou pochopíte, můj milý maršále, že ztráta pantoflí může znamenat ztrátu nohy.“

Nazítří ráno – v slavné pondělí 20. března 1815 – si přišli Pařížané prohlédnout dlouhé šedivé zámecké průčelí. Bílý prapor byl stažen. Zatímco Napoleon vjížděl do Fontainebleau, „dav se toulal sem tam“, jak vyprávěl jeden svědek, choval se nedůvěřivě a sotva se odvažoval mluvit potichu“. Náhle se směrem od nábřeží objevil nějaký jezdec nesoucí třibarevný prapor.

Předjezdcem ohlašujícím císařův příjezd, jenž byl naplánován na večer, byl generál Exelmans přijíždějící z Fontainebleau. O minutu později už všichni viděli skrz mlhu, jak tři prapory vlají na balkoně Sálu maršálů. Příslušníci národní gardy stojící na stráži kolem zámku, kteří si už ráno sundali bílé kokardy, vyndali z batohů kokardy třibarevné. Bývalí Napoleonovi důstojníci a sluhové se pomaličku začali stahovat z zámku, jako kdyby se jejich pán vracel jen z jedné ze svých rezidencí. Objevily se císařské uniformy a zelené livreje. Ceremoniáři nastoupili do služby u dveří a začali zavádět císařskou etiketu. Všichni si blahopřáli navzájem a objímali se a dámy v dvorských róbách se vrhly na koberce a horečnatě páraly vyšívané lilie, aby se pod nimi objevily milované napoleonské včely.

La Valette poslal k Napoleonovi kurýra, aby mu oznámil, že cesta je volná. Císař okamžitě v poštovním kočáře opustil Fontainebleau. V devět hodin večer vjel na nádvoří v Tuile-riích. Přivítaly ho nejen výkřiky *Ať žije císař!*, ale skutečný řev radosti. Lidé ho doslova vyrvali z kočáru. Věty přerušované pláčem běžely davem. Uprostřed rozbouřené lidské řeky nesli císaře na ramenou do prvního patra.

„Výbuch to byl nepopsatelný. Myslel jsem, že se účastním vzkříšení Ježíše Krista,“ vyprávěl baron Thiébault. „Ještě před třemi hodinami jsem na něj s královskými vojáky mířil svými děly, ale teď se mi zdálo, že jsem se stal znovu Francouzem...“

Tento zmatený a ohromný dav doprovázel císaře až k jeho pokojům.

„Ve jménu božím!“ křičel Caulaincourt na La Valetta. „Stoupněte si před něj!“

La Valette si stoupl před císaře, pozpátku ustupoval a neustále opakoval:

„To jste vy! To jste vy! To jste vy!“

A císař se nechal unášet, s přivřenýma očima a opilý šťes-tím...

Když se nazítří ráno podíval císař z oken svého pokoje, spatřil u vstupu do velké aleje, uprostřed ještě zimní zahrady, kvést jediný kaštan. Jako by Paříž pro svého hrdinu připravila obrovitou kyticí.

V zahradě, v níž poletovala lehká mlha, vyvolával dav císaře.

„Pche!“ vzdychl císař, už probuzený z opojení. „Čas poklon a lichocení je pryč! Nechali mě přijít, jako jiné nechali odejít!“

O chvíli později vykonal císař první přehlídku. Jednomu Angličanovi – Hobhousovi – připadal bledý a „nepříliš tlustý. Ale,“ dodal, „jeho břicho tak vyčnívalo, že bylo vidět, jak mu zpod vesty vylézá prádlo. Většinou měl ruce spojené vpředu či vzadu, ale někdy je rozpojil, aby si podrbal nos, vzal šňupací tabák a podíval se na hodinky. Často vzdychal a polykal sliny, takže to vypadalo, že trpí nějakými bolestmi v hrudi...“

Hudby hrály písničky, které byly za napoleonské diktatury v Paříži často zakázány:

*Buď pozdraveno císařství
Uchovej naše práva dále
Jestli se tyranie vzepnout smí
Spojme se k záhubě krále.*

Císař si teď vzal slovo:

„Vojáci, přišel jsem do Francie se šesti sty muži, protože jsem počítal s láskou lidu a se vzpomínkami starých vojáků. Ve svém očekávání jsem se nezmýlil.“

Večer se dav opilý křikem a voláním slávy vrátil domů – začalo pršet...

Do Tuilerii se dostavili bývalí císařovi věrní – někteří se pozděním.

„Měl byste uznat, sire, že situace byla obtížná,“ vysvětloval Rapp. „Abdikoval jste, odjel, vyběhl jste nás ke službě králi, pak jste se vrátil... Síla vzpomínek nemůže vyvolat iluze.“

„Jak to? Co tím chcete říci?“

Znovu obhajoval nesmyslnou bajku:

„Myslíte si, že jsem se vrátil bez spojenců, bez souhlasu?... Ostatně, můj systém se změnil. Už žádné války, už žádné dobývání. Chci vládnout v míru a svým poddaným přinést štěstí.“

Ze všeho nejdřív musel sehnat peníze! Císařské pokladny se naplnily tím nejneočekávanějším způsobem: díky Anglii a Holandsku.

„Po návratu z Elby mi londýnské a amsterodamské peněžní domy tajně otevřely úvěr ve výši osmdesát až sto milionů úrokem pouhých osm procent,“ vyprávěl císař Las Casesovi.

Pro bankéře znamená pokladna víc než vlastenectví! Nic se nezměnilo na tom, že „stál sám proti Evropě“, jak sám přiznal. Taková byla ve skutečnosti jeho „situace“ – situace tragická. Věděl dobře, že se spojenci neskloní před oslňujícím světlem Orla – i kdyby Napoleon uznal hranice vnučené Francii předcházejícího roku. Aniž si dělal přílišné iluze, pokusil se nejprve vzbudit soucit císaře Františka a hrál na dědečkovskou strunu. Všechna snaha upevnit a zabezpečit trůn, všechno úsilí vede pouze k tomu, aby mohl jednoho dne přestat dědictví „dítěti, které Vaše Veličenstvo obklopilo otcovskou péčí“, napsal Františkovi. Aby dosáhl tohoto „svatého cíle“, potřebuje mír. Pak pokračoval tvrzením, že zná velmi

dobře „zásady“ svého „drahého bratra a tchána“, aby nepochyboval o tom, že „přispěje k urychlení setkání ženy se svým manželem a syna se svým otcem“. A dopis ukončil tím, že věří, že „na toto vytoužené setkání netrpělivě čeká i ctnostná princezna“.

Ale „ctnostná princezna“ se celá vyděšená vrhla do náruče svého milence Neipperga a oficiálně se zřekla muže, o němž ještě před několika měsíci tvrdila, že ho zbožňuje. Prohlásila, že se „zlobí na člověka“, který tím, že opustil ostrov Elbu, vystavil nebezpečí svého syna. Císaři Františkovi oznámila, že od nynějška neuznává žádnou jinou vůli než vůli jeho. Poté, co zradila otce, souhlasila s tím, že vydá syna rakouské policii. „Princ František Karel“ měl být urychleně dopraven do Schönbrunnu, kde bylo jeho střežení mnohem snadnější než v Hofburgu, kde se část budov prolínala s městskou čtvrtí.

Císař rovněž rozeslal oběžník panovníkům Ruska, Pruska a Anglie, v němž se jim pokoušel vysvětlit, že restaurace „dynastie, která byla lidu vnucena silou“, není pro francouzský národ vhodná. Tvrdil: „Bourbonové se nechtěli přizpůsobit ani pocitům, ani mravům. Francie se jich musela zbavit. Její hlas volal po osvoboditeli.“ Tím „osvoboditelem“ nemohl být nikdo jiný než Napoleon. „Dost slávy pokrývalo střídavě prapory různých národů,“ pokračoval. „Vrtkavost osudu způsobila, že se střídala velká neštěstí s úspěchem, nejkrásnější aréna je dnes otevřena panovníkům a já jsem první, kdo do ní vstoupí.“

„Ani mír, ani příměří, už žádné usmíření s tímto člověkem,“ odpověděl car.

Napoleon ještě vzkázal do Londýna, že je „připraven přijmout od anglické vlády všechny návrhy, které by zabezpečovaly pevný a trvalý mír“. Skutečně sázel na Velkou Británii a byl si jist, že v tomto koncertu nenávisti, jemuž země nacházející se v dlouhodobém područí dávají volný průběh, může očekávat, že z Anglie uslyší ta nejmoudřejší slova. Ale britská vláda neuznala za vhodné odpovědět na návrhy uprchlíka z ostrova Elby. *Times* nazvaly Napoleona „krvelačným Korsičanem“ a pranýřovaly „jeho ničemné druhy“, kteří se odvážili „povolat toho lupiče, tu zrůdu odpovědnou za tolik zločinů a hrůz“. Opozice naopak ve sněmovně prohlásila:

„Bonaparte byl ve Francii uvítán jako osvoboditel. Bourbonci ztratili trůn svými vlastními chybami. Bylo by zruďné válčit s národem, jen abychom mu vnutili vládu, kterou nechce.“

Podle *Morning Chronicle* nebylo „vůbec důležité, je-li na francouzském trůnu Bonaparte nebo Bourbon“. A noviny si dokonce dovolily položit lordu Castlereaghovi tyto otázky: „Byla fontainebleauská smlouva spojenci věrně splněna? Byla Bonapartovi a jeho rodině vyplacena alespoň část renty, která jim byla zaručena? Neexistoval plán jeho deportace?... Aničti vlastenci se domnívají, že se potentáti z kontinentu spojili ani tak proti Bonapartovi jako proti duchu svobody.“

Byla to pozice, o níž Napoleon neměl ani potuchy a která mohla o tři měsíce později ovlivnit, když se rozhodl usednout „u krbu britského lidu“.

Francouzští rojalisté to vykřičeli nahlas: v Golfe Juan se vylodil syn revoluce. Proto pana Bonaparta přívrženci Ludvíka XVIII. s takovou horlivostí nenáviděli. Císař se domníval, že se ocitl o dvacet let zpátky.

„Nenávist kněží a šlechty mi připadá opět tak všeobecná a divoká jako v začátcích revoluce.“

Napoleon tedy neměl na výběr. Musel vynést kartu, která mu byla jistým způsobem vnucena. Aby se o tom přesvědčil, stačilo mu znovu si přečíst texty svých prvních prohlášení:

„Přicházím, abych osvobodil Francii od emigrantů... Vzešel jsem z revoluce... Přišel jsem, abych Francouze osvobodil z otroctví, do něhož je chtěli kněží a šlechta uvrhnout... Ať si dávají pozor! Pověším je na lucerny!“

Chtěl vytvořit liberální císařství. Od konce března uveřejňoval *Moniteur* oficiální a významné údaje o stavu jeho myšlení. „Císař, jak ujišťuje státní rada, se zavázal zachovávat liberální principy, svobodu každého jednotlivce, svobodu tisku a zrušení cenzury, schválení kontribucí a práv představitelů národa, odpovědnost ministrů a všech představitelů moci...“

„Byla to hloupost,“ řekla madam de Staël. „Od chvíle, kdy jsme znovu přijali Bonaparta, měli jsme se podvolit diktatuře. Jinak by děs a moc, která byla výsledkem této hrůzy, už neexistovaly. Byl to zkrocený medvěd, který sice ještě trochu vrčel, ale jehož ti, kteří ho vedli, nechali tancovat podle svého.“

„Medvěd“, jak sám později přiznal, udělal chybu, když se nezmocnil celé moci. Když lid křičel: „Pryč s kněžími! Pryč se

šlechtou!, nabízel mu tuto diktaturu. Ale on se jí netroufal zmocnit: vzpomínky na mládí ho děsily.“

Ohleduplně jednal dokonce i s rojalisty, a to i přesto, že ho nepřestávali zahrnovat urážkami. Z osmdesáti sedmi královských prefektů jich bylo odvoláno pouze jedenašedesát. Starostové, kteří zůstali na svých místech, byli většinou přívrženci Ludvíka XVIII. a byli vybráni „z klanů bývalé šlechty“. Nové volby se uskutečnily v květnu – ale dvě třetiny „zlých starostů“ byly opět zvoleny...

Aby zasadil ránu levici, obrátil se Napoleon na liberálního spisovatele Benjamin Constanta a svěřil mu redakci nové ústavy! Vysvětlil mu, jak věci chápe:

„Národ si dvanáct let odpočinul od veškerého politického dění a už rok odpočívá od války. Tento dvojnásobný odpočinek přinesl potřebu aktivity. Národ chce, nebo si myslí, že chce, tribunu a národní shromáždění... Ne že bych nenáviděl svobodu. Odstranil jsem ji, když mi překážela v cestě, ale rozumím jí a živil jsem jí své myšlenky.“

Benjamin Constant měl odvahu sepsat text, aniž se v něm zmínil o císařství.

„V tomhle si nerozumíme!“ vykřikl císař. „Zbavil jste mě mé minulosti, ale já si ji chci uchovat. Co chcete udělat s jednácti lety mé vlády? Myslím, že na ně mám jisté právo. Nová ústava se musí vázat k té staré. Bude to potvrzení slávy.“

Text *Dodatečného aktu* – charty Ludvíka XVIII. doplněné liberální omáčkou – byl předložen císaři, který zbledl hněvem, když mu navrhli – jako skutečné ústavní jařmo – zrušení majetkových konfiskací:

„Snaží se mě dostat na cestu, po které jít nechci! Oslabují mě a spoutávají. Francie mě hledá, ale už nenachází. Smýšlení bylo skvělé, teď je ohavné. Francie se ptá, co se stalo s císařovou starou paží, s tou paží, kterou potřebovala, aby zkrotila Evropu.“

Před touto zvednutou – a hrozící – paží se Benjamin Constant podvolil. V definitivním textu nikdo nekomentoval článek, který předpokládal, že od nynějška budou stát císaři po boku dvě sněmovny – sněmovna pairů a sněmovna reprezentantů – s výsadami okopírovanými od Ludvíka XVIII. Tisk bude svobodný, cenzura zrušená a císařská dynastie legitimní. A na závěr *benjaminka* – tak se nové ústavě říkalo – definitivně rušila desátky a bývalá privilegia.

Napoleon ztratil svou hvězdu. *Benjaminka* byla kritizována. Liberálové tvrdili, že císař nešel dostatečně daleko v jeho tužbách. Neuchoval si pro sebe právo jmenovat pairy nejvyšší úředníky? Navrhovat zákony? Hlavně nevládla důvěra. Nikdo ničemu oprávněně nedůvěřoval. Během plebiscitu *Dodatečného aktu* a Napoleonova „znovunastolení“ bylo mnohem víc „nevoličů“ než voličů.

Napoleon musel resignovat a koncem dubna svolal sněmovny. Nová sněmovna reperezentantů byla zvolena v následujícím měsíci. Měla šest set dvacet devět členů, z nichž bylo osmdesát bonapartistů, třicet nebo čtyřicet jakobínů a pět set liberálů. Její první schůze se konala 3. června. K císařovu velkému vzteku byl předsedou zvolen Lanjuinais – ten, který v dubnu roku 1814 podepsal jeho sesazení. Napoleon si přál, aby byl na toto místo zvolen jeho bratr Lucien – „republikán“ Lucien – který se právě připojil ke svému nešťastnému staršímu bratrovi, ačkoliv v dobách císařovy moci žil v Římě daleko od „tyrana“.

„Chtěli mě urazit, když si vybrali nepřítel!“ vykřikl Napoleon.

Ale diktátor znovu ukázal svou pravou tvář:

„Jestli je to tak, rozpustím toto shromáždění. A zavolám si k tomu Francii, která zná jen mě... Protože revoluci teď musíme bránit střelbou z děl. A kdo z nich umí střílet?“

Skutečně to byla střelba z děl, která to všechno zařídila.

Ve Vídni podepsali spojenci na konci března alianční smlouvu „s cílem udržet mír“, tedy jinak řečeno, vrátit se k válce... Jednotlivé strany se zavázaly poskytnout k tažení po sto padesáti tisících mužích, „dokud nebude Bonaparte absolutně zbaven možnosti vyvolávat problémy a obnovit pokusy zmocnit se svrchované moci ve Francii a ohrožovat bezpečnost Evropy“.

Armáda od Waterloo bude brzy připravena vytáhnout na bojiště.

V tutéž dobu učinil Napoleon vojenská opatření, která mu umožňovala shromáždit armádu. Královské síly tvořilo jen osmdesát pět tisíc mužů... Císař každý den studoval možnosti, jak zmírnit tuto situaci.

Utěchu nalezl ve své armádě. Jeho někdejší druhové – zejména ti nejskromnější – mu opět vrátili důvěru v jeho šťast-

nou hvězdu. Na jihu a na západě se v případě branců a odvedenců počítalo s mnohými a nevyhnutelnými dezercemi, ale jinde byl výsledek tak vynikající, že znepokojil spojence. „Abychom si mohli udělat přesnou představu o nadšení armády,“ napsal jeden anglický špión Wellingtonovi, „musíme porovnat současnou armádu s armádou z roku devadesát dva. A to bude srovnání příznivější pro Bonaparta, protože dnes to už není nadšení, ale třeštění... Boj bude krvavý a na život a na smrt.“

Posledním císařským svátkem byla přehlídka armády. Národní shromáždění, kterému se říkalo Champ-de-Mai, se shromáždilo na Champs-de-Mars⁵ 1. června. Ústřední činitelé, hodnostáři a členové císařské rodiny zaujali místa na tribuně. Praporečníci s císařskými orly, garda, městská posádka, legie národních gard – dohromady čtyřicet pět tisíc mužů – pokrývali pláň. Dvě stě tisíc Pařížanů asistovalo obřadu, při němž se Napoleon pokoušel znovu najít svou císařskou pompou. „Viděl jsem, jak kolem prochází císařský průvod ve slavnostním galaoblečení, s péry vlajícími ve větru, nahoru ohnutými klobouky, v malých španělských kabátcích, kalhotách z bílého saténu, střevících se střapci a celým tím zbytekem,“ vyprávěl vévoda de Broglie, budoucí ministr Ludvíka-Filipa. Napoleon se dopustil chyby, když si oblékl, podobně jako jeho bratři, slavnostní oděv, který měl na sobě při korunovaci. Lidé čekali *Petit Caporala* z „letu Orla“, a viděli jen „šáška“. „Maškaráda,“ dodal vévoda de Broglie, „která ve mně vyvolala nevoli a pohrdání.“ Nebyli to jen roajalisté, které to pobouřilo. Císařská pompa „urazila“ také pohledy „starých vlastenců, které zneužil“. Neměl vyvolávat vzpomínky, jak to velmi přesně vysvětlil Fleury de Chaboulon.

Nejvyšší komoří postavil před císaře malý pozlacený stolek, na němž ležela ústava. Napoleon ji podepsal a pak se zvedl jeho hlas:

„Francouzi, moje vůle je vůlí lidu, má práva jsou jeho právy, moje čest, sláva a štěstí nemohou být nic jiného než cti, slávou a štěstím Francie!“

Bourgeský arcibiskup, velkoalmužník Francie, mu na kolenu podal evangelium, na které císař přísahal, že bude ústa-

⁵ Champ-de-Mai – Májové pole, Champs-de-Mars – Martova pole – pozn.
nřekl

vu dodržovat. Po *Tedeum* si sundal svůj císařský plášť a rychle vyskočil na trůn. Bubeníci se jali bubnovat a začal obřad rozdělení orlů.

„Přísahajte, že budete bránit své orly! Přísaháte?“

„Ale přísahám chyběla energie,“ vyprávěl kapitán Coignet. Nadšení bylo slabé. To nebyl křik od Slavkova nebo Wagramu. Císař si toho všiml...“

Místo aby čekal na lavinu, která se chystala pohltnout Francii, rozhodl se císař vytáhnout naproti nepříteli a udeřit na něj. Francouzská armáda se shromáždila u belgických hranic. V neděli 11. června se císař zúčastnil poslední mše v Tuileriích.

Večer si po večeři s rodinou vzal posmutněle na kolena malého Ludvíka, Hortensiina syna, kterému se říkalo *Oui-oui* – a jenž se jednoho dne stane císařem Napoleonem III.

Jeho oči se setkaly s pohledem Fanny Bertrandové.

„Ano, madam Bertrandová, doufejme, že se nám nebude stýskat po ostrově Elbě!“

Bylo to ten večer, kdy ho Decrès viděl podřimovat v křesle? Náhle se probudil, nevšiml si přítomnosti bývalého ministra a řekl pro sebe:

„Ono to nějak dopadne!“

Lidská řeka se valila k hranicím.

Na druhé straně ještě nepřítel vůbec nic netušil. Blücher, který se se svou stodvacetitisícovou armádou chystal pustit do díla, napsal své ženě: „Brzy vstoupíme do Francie. Je možné, že tady zůstaneme ještě rok, protože Bonaparte na nás nezaútočí.“

Wellington shromáždil – rovněž u Bruselu – sto tisíc mužů. 14. června vzkázal carovi, že na Francouze zaútočí koncem měsíce. Ani jeden, ani druhý nečekal císařův útok na Charleroi, které obsadil pruský předvoj. A tak bylo překvapení totální.

Patnáctého přijel Napoleon kolem poledního do Charleroi a o čtvrt hodiny později přijal Neye.

„Jsem rád, že vás vidím! Převzmete velení I. a II. armádního sboru. Dám vám také lehké jezdecké z mé gardy. Zítřejší ráno k vám připojí Kellermannovi kyrysníci. Běžte, zatlačte nepříteli k Bruselu a zaujměte pozice u Quatre-Bras.“

Ten večer Wellington, ačkoliv teď už věděl, že Napoleon je v Charleroi, večerel a tančil na plese, který v Bruselu pořádala vévodkyně z Richmondu. Nevědomost? Ne! Vysvětlil to Müflingovi, spojovacímu důstojníkovi pruské armády:

„Moje jednotky se dají do pohybu. Ale tady začínají Napoleonovi přívrženci zvedat hlavy. Musíme uklidnit naše přátele. Ve tři hodiny ráno osedláme koně.“

Někteří důstojníci dokonce ani neměli čas se převléknout, jak vyprávěl Jady Lenox, a „museli bojovat ve večerních šatech“.

Ráno 16. června poslal Napoleon Neyovi lístek a znovu ho pobízel, aby zaujal pozice u Quatre-Bras: „Tak rychlý a náhlý přesun oddělí anglickou armádu od Bergenu a Ostende. Přeji si, abyste své jednotky rozestavil tak dobře, aby vašich osm divizí mohlo rychle a bez překážek vytáhnout na Brusel.“

Ney nepospíchal... Zdržel se natolik, že Wellington, jenž byl rychlejší než francouzský maršál, nechal obsadit Quatre-Bras princem oranžským.

Mezitím začala bitva u Ligny a Fleurus. Bylo kolem třetí hodiny. Z obou stran se bojovalo s maximální nenávisť. Všichni se bili, jako by si vyřizovali osobní účty, nelítostně a nemilosrdně. „To nebyla bitva,“ napsal Coignet, „to byla řezničina. Na všech stranách se bubnovalo k útoku. Odevšad se ozýval jediný výkřik: kupředu!“

Ve tři hodiny – půl hodiny před začátkem bitvy – poslal Soult, jenž nahradil Berthiera ve funkci náčelníka generálního štábu, Neyovi tento vzkaz: „V tuto chvíli je nasazení velmi výrazné. Jeho Veličenstvo mě pověřilo, abych vám řekl, že byste měl na bojišti manévrovat tak, abyste oklamal pravé nepřítelovo křídlo a s vynaložením všech sil napadl jeho týl. Tato armáda bude ztracena, budete-li jednat rázně. Osud Francie je ve vašich rukách.“

Ale Ney „zasažený paralýzou“ se vzpěchoval „manévrování na bojišti“... Sám Napoleon se musel postavit do čela staré gardy a dobýt Ligny. Blüchera zalehl kůň a jen zázrakem unikl zajetí. Aby se vzpamatoval ze své nehody, namočil si nohy do kořalky – a na kulhání si dal plnou skleničku... Díky této energické léčbě mohl brzy znovu vsednout na koně, ale Prusové museli urychleně ustoupit. Uniformy měly v čárech a nebyli k poznání. Dostali „pořádně na zadek“, řekl Wellington. Ale zase tak pořádně ne, protože Neyovo neplnění

vzkazů zabránilo Napoleonovi nepřítele dorazit. Maršál se spokojil tím, že zadržoval Angličany v Quatre-Bras, to bylo sechno...

Co se týče císaře, ten se rozhodl strávit noc ve Fleurus. Dopustil jsem se chyby, že jsem spal ve Fleurus,“ řekl pozdě-

ji. „Bitva u Waterloo by se konala o čtyřiaadvacet hodin dřív. Wellington s Blücherem by se nebyli spojili...“

Bitvu zřejmě prožíval znovu a znovu...

Když se 17. června probudil ve Fleurus v zámku barona Qualarta – Château de la Paix nedaleko naveauského mlýna – rozhodl se, že se sám vydá do Quatre-Bras. Nejsou snad Prusové na útěku? Za necelé čtyři dny nebudou moci podstoupit žádnou bitvu! Alespoň si to císař mysl... A tak poté, co projel kolem tábořišť v Ligny a Saint-Amand – bylo jednat hodinu dopoledne, přikázal Grouchymu:

„Zatímco já vyrazím na Angličany, vy začnete pronásledovat Prusy. Budete velet Gérardovu a Vandammovu armádnímu sboru, Testově divizi a jezdeckým sborům Pajola, Exelmanse a Milhauda. Celkem budete mít pod sebou třiatřicet tisíc mužů.“

Třiatřicet tisíc mužů, kteří následujícího dne Napoleonovi chyběli, aby u Waterloo vybojovali francouzské vítězství.

Když kolem půl druhé přijel před Quatre-Bras – velký statek, jehož jedna „paže“⁶ stále ještě existuje – dozvěděl se od jedné zajaté anglické markytánky, že když se Wellington dozvěděl o porážce „starého“ – tak anglický generál přezdíval Blücherovi – ustoupil, aby se k němu mohli Prusové připojit... Angličan okamžitě zaujal pozice ve směru k výšině Saint-Jean. Napoleon ho nechal pronásledovat a francouzská jízda se hnala v patách zadnímu anglickému voji v čele s generálem Uxbridgem, který se mohl ukřičet:

„Rychleji! Rychleji! Pro lásku boží! Cválejte, nebo se všichni dostanete do zajetí!“

Na své bílé kobyle Désirée císař rovněž cválal v hustém dešti. Svůj šedivý redingot měl celý promočený. Když se setmělo, déšť – strašlivý a neúnavný liják – ještě znásobil svou zuřivost a k němu se přidaly prudké poryvy větru. Jako by nebe chtělo utopit lidské šílenství. Vojáci a koně se bořili do

⁶ Bras znamená francouzsky paže, Quatre-Bras jsou tedy čtyři paže – pozn. překl.

bláta až po kolena. Protivníci se zastavili. Pronásledování skončilo na úpatí povlného kopce pokřtěného *hora* nebo plošina. Byla to výšina Saint-Jean ohraničující „jednotvárnou rovinu“, kousek před soigneským lesem, dva kilometry od vesnice jménem Waterloo, v níž ten večer zřídil Wellington svůj hlavní stan a která následujícího dne vstoupila do historie. Co se týče červených uniforem, ty se se rozmístily na výšině a na pozicích, které jí předcházely – a jež i dnes můžeme vidět: hougoumontský zámek, statek a ovocný sad nedaleko silnice do Nivelles, kde se nacházelo francouzské levé křídlo, pak usedlost Hays-Sainte uprostřed rozmístění a konečně statek Papelotte naproti francouzskému pravému křídlu.

Napoleonovi se vítězství zdálo jisté: zítra zaútočí na anglický střed a podle své taktiky se pak vrhne na obě křídla. Teď se vrátil na bílý statek Gros-Caillou – nebo Caillou – který stále stojí vedle hlavní silnice. Tady vybudoval svůj hlavní stan. Sklonil se nad mapy a na chvíli se posadil ke stolu. Navzdory dešti a větru vykonal císař ještě dvě průzkumné cesty, ačkoliv se už stmívalo. 18. června v jednu hodinu v noci svolal válečnou radu a pak odjel na třetí průzkum do předsunutých pozic.

Mezitím cválal v hluboké tmě jeden důstojník ke Grouchy-mu s rozkazem, aby se generál se svým početným armádním sborem co nejdříve připojil k císařské armádě.

Jaké byly Wellingtonovy síly?

Pod svým velením měl jen sedmnáct tisíc mužů umístěných na pravém křídle – z obavy, aby nebyl obklíčen – a šedesát sedm tisíc vojáků stupňovitě rozestavených na výšině Mont-Saint-Jean. Dohromady to tedy bylo osmdesát čtyři tisíce mužů a dvě stě šedesát šest děl. Naproti němu stálo čtyřiasedmdesát tisíc Francouzů. Ale jim a dvěma stům čtyřiceti dělům velel Napoleon... A tak Wellington počítal hlavně s osmdesáti osmi tisíci Blücherovými muži, kteří se stahovali k Wavre a jimž se hnal v patách Grouchy.

Prus Angličanovi slíbil:

„Nepřijdu jen se dvěma armádními sbory, ale s celou svou armádou!“

A jistý si touto skutečností, upřesnil:

„Prosím, abyste vyřídili vévodovi z Wellingtonu, že ačkoliv jsem nemocen, postavím se do čela svých jednotek a zaúto-

čím na nepřítelovo pravé křídlo, jakmile Napoleon zahájí bitvu.“

„Starý“ si zasloužil pochvalu, protože byl sice stále ještě celý rozlámaný po svém pádu, ale nechal se ke svému koni přivázat! Nemohl zaútočit na Napoleonovo pravé křídlo s celou svou armádou, protože musel nechat Thielmannův armádní sbor před Wavre, aby zadržel Grouchyho. Ten Thielmannův armádní sbor, který nešťastný francouzský maršál považoval v onu dramatickou neděli za celou pruskou armádu...

„Všechno míří k Wavre,“ napsal Grouchy Napoleonovi. Byl spokojený, že může zvítězit nad osmdesáti osmi tisíci ustupujícími muži se svými třiatřiceti tisíci vojáky, které mu svěřil Napoleon.

„K Wavre a k Bruselu“, kde jistě – maršál o tom byl přesvědčen – najde Wellingtona. Grouchy si rovněž myslel, že se k Bruselu připojí k Napoleonovi, který před sebou požene anglickou armádu...

Za úsvitu 18. června Napoleon spal ve svém pokoji v přízemí Caillou. Ještě nepřipadalo v úvahu zahájit bitvu. Půda byla promočená a všude se válela hustá mlha. A pak, musel počkat na Grouchyho. Poslal k němu jednoho důstojníka a nařídil mu:

„Přiveďte ho a neodlučujte se od něj, dokud se jeho armádní sbor neobjeví v naší bitevní linii.“

Přestalo pršet a sluníčko pomaličku začínalo svítit na řady vojáků. V deset nebo jedenáct hodin opustil císař Gros-Caillou a zamířil v doprovodu svého průvodce Flamanda de Coster k usedlosti Belle-Alliance, hospodě, jež dnes stále ještě stojí u hlavní silnice na Charleroi, asi tři kilometry severněji, přímo naproti výšině Saint-Jean. Napoleon si vybral místo, odkud bude sledovat bitvu: vyvýšeninu ležící blíž statku Rossomme – už neexistuje – než u Belle-Alliance, kousek doprava od hlavní silnice a v úrovni usedlosti, jejímž majitelem byl Napoleonův průvodce de Coster. Odtamtud se mu nabízel pohled na slavné údolí a přímo naproti se nacházela plošina obsazená nepřítelem. Ale nenechme se zmylit: u Waterloo podobně jako u Wagramu jsou slova jako *vyvýšenina*, *plošina*, *údolí* a *hora* jen velmi relativní. Nejsme u Slavkova! Waterloo je opravdu „jednotvárná rovina“ a svahy a zvlnění terénu budou za okamžik zdolány tryskem...

Obě armády na sebe hleděly: měly hrát o osud Evropy – a tehdy celého světa.

„Byl to nádherný pohled,“ vyprávěl poručík Martin. „Bajonety, helmy a zbroj se leskly. Na praporech, korouhvích a vlajkách kopiníků se ve větru vlnily tři barvy. Bubeníci bubnovali, polnice troubily a všechny plukovní hudby hrály píseň *Veillons au salut de l'Empire*, protože v tu chvíli vykonal císař poslední přehlídku své k bivě připravené armády.“

I Wellingtonovi vojáci se chystali. Ale jak napsal jeden z nich, „řady se ježily stébly slámy, a protože vojáci strávili noc v hustém dešti a ponoření až po břicho v blátivé vodě, působili za svítání zvláštním dojmem“. Zatímco důstojníci čekali na rozkazy, zapálili si doutníky a „občas se chvěli zimou“.

V půl dvanácté zahřměla třikrát velká císařská baterie umístěná kousek před Belle-Alliance.

Tři salvy!

Bitva začala útokem pěchoty. Krátce poté, co divize bývalého krále Jérôma – bil se heroicky celý den – zaútočila na pravé anglické křídlo, aby zmátla Wellingtona, poté, co se musela dvakrát stáhnout, spatřil kolem jedné hodiny Napoleon ze své pozorovatelné na vyvýšenině u usedlosti Rosomme, jak směrem od Saint-Lambert a Wavre pochoduje masa vojáků o síle pěti až šesti tisíc mužů.

„Je to pravděpodobně nějaká Grouchyho odloučená jednotka,“ tvrdil Soult.

Generální štáb nesouhlasil. Pořád ještě byla mlha, a tak někteří důstojníci tvrdili, že „to jsou stromy“, a druzí, že „to jsou kolony zaujímající pozice“. Ale o chvíli později uvedl zajatý pruský kurýr věci na pravou míru:

„Spatřené jednotky jsou předvojem generála Bülowa. Celá naše armáda strávila noc ve Wavre. Francouze jsme neviděli a domníváme se, že pochodují směrem na Plancenoit.“

Napoleon se uklidnil. Jestli Grouchy opravdu míří na Plancenoit – ležící za jeho pravým křídlem – přijde včas, aby vpadl Prusům do zad. Blücher se dostane mezi dvě armády a ztratí dech. Nebude moci zabránit tomu nejnaléhavějšímu. Císař tak uvolní deset tisíc mužů – Lobauův sbor – kteří okamžitě vyrazí vstříc Bülowovi, zatímco francouzský kurýr odjede tryskem ke Grouchymu s rozkazem připojit se co nejrychleji k císaři, aby mohl být rozdrčen Bülowův předvoj.

A Soult konstatoval:

„Pokud Grouchy napraví strašnou chybu, již se dopustil tím, že se bavil v Gembloux, a rychle se přesune, vítězství bude o to rozhodující, protože bude zničen celý Bülowův sbor.“

Bylo půl druhé.

Císařské dělostřelectvo začalo nejprve pálit na Mont-Saint-Élean. Pak vyrazila do útoku pěchota Droueta d'Érlon a podařilo se jí dobýt ohainskou cestu a dosáhnout hřebene porostlého žitem a pšenicí. Ale Skotům a Angličanům, ukrytým za údolními usedlostmi Haye-Sainte, se podařilo přesně mířenou střelbou zastavit rozlet císařských. Když Wellington viděl, jak francouzské řady váhají, poslal proti nim skotské dragouny – Drouet d'Érlon se dopustil chyby, že si nechránil boky – a slavni Skotové v šedých uniformách pronikli bez obtíží do francouzských linií. Prapory se valily zpět. Jezdeckto jimi proniklo, dostalo se až k dělostřelectvu, zmasakrovalo dělostřelce, převrátilo děla, rozehnal koně a pak pokračovalo ve své „bezuzdé jízdě“ skrz všechny francouzské bitevní linie a zastavilo se až před silným císařským jezdecktem.

Napoleon musel zasáhnout, aby zastavil nepřátelský průnik.

Všechno začínalo znovu od začátku. A čtyři tisíce mužů už bylo mrtvých...

Mezitím severně od Gembloux, ve Walhainu, zaslechl Grouchy – právě zasedl k obědu v zeleném zahradním pavilonu notáře Hollërta – kanonádu, která poznamenala začátek bitvy... Ale dál mírumilovně obědval a chystal se pokračovat v pochodu na Wavre.

Kolem půl čtvrté až čtvrté hodiny odpolední dostal Grouchy dopis od Soulta napsaný v deset hodin dopoledne na statku Gros-Caillou, který přivezl major Zenowicz. Polský důstojník trochu zabloudil. Lístek neobsahoval – jak lze předpokládat – volání o pomoc, protože když si ho Grouchy přečetl, prohlásil, „že si blahopřeje, že tak dobře splnil císařovy instrukce, když táhl na Wavre, místo aby poslouchal pobídky generála Gérarda“, který, když zaslechl vzdálenou kanonádu, mu radil, aby „pochodoval směrem k dělům“.

V depeši se nicméně hovořilo také o „spojení s velkou armádou“.

Co se týče prvního posla, jenž vyjel v noci ze soboty na neděli, nebylo o něm nic slyšet. Proto se o něco později Napo-

leon s hrdlem staženým obavami zeptal Souлта, kolik důstojníků poslal, aby sedmnáctého večer předali Grouchymu jasný rozkaz, že se má k císaři připojit.

„Poslal jsem jednoho,“ odpověděl nový náčelník štábu.

„Ach!“ vykřikl císař. „Ach pane! Berthier by jich poslal sto!“

Nicméně Grouchy s myslí neustále zatemněnou císařovými rozkazy, jež mu nařizovaly pronásledovat Blüchera, trval na postupu směrem na Wavre! A od toho neustoupil...

Připomeňme si, že Soult poslal 18. června v půl druhé odpoledne depeši, kterou Grouchy dostal v pět hodin před Wavrem. Tentokrát byl text přesný: „V tuto chvíli byla zahájena bitva na linii Waterloo před soigneským lesem. Manévrujte proto tak, abyste se připojil k našemu pravému křídlu. Věříme, že Bülowův sbor spatříme na výšině Saint-Lambert. Neztrácejte proto ani okamžik a připojte se k nám, abychom mohli rozdrtit Bülowa, kterého dostihnete při akci.“

Ze maršál četl – jak někteří tvrdí – že bitva je vyhrána, místo že byla zahájena, není vůbec důležité!⁷ Zbytek rozkazu byl i tak jasný a přesný: Grouchy se měl okamžitě spojit s císařem. Ale bylo pět hodin a i kdyby konečně pochopil a tento nový rozkaz splnil, stejně by už k výšině Saint-Jean dorazil pozdě...

Na bojišti se odehrávala strašná tragédie: bitva se císaři pomaličku „vymykala“ z rukou. Neyovy útoky – divoké a legendární – začaly konečně „zametát“ plošinu.

Maršál útočil se svými obrněnými jezdci. Šavle a kopí se leskly v mračnech prachu zvedaných tisíci kopyty. Ozýval se hromový hluk, který zakrýval troubení polnic. Bylo to obdivuhodné, ale nikoliv rozhodující. Anglické pěšáky v první linii smetla vlna železa a koní, ale ti z druhé linie odolali a pěti tisícům nepřítelových dragounů, husarů a kopiníků se podařilo „zahnat“ Neye až k úpatí kopce.

Napoleon – popojel si na úroveň usedlosti Belle-Alliance – si uvědomil obrovskou chybu prince de la Moskova, který byl ten den tak rozrušený, že někteří hovořili o šílenství.

„Je to předčasný útok, který by mohl mít zhoubné následky na průběh dnešního dne!“

⁷ Maršál se skutečně mohl zmýlit. Soult napsal „la bataille est engagée“, zatímco Grouchy mohl číst „la bataille est gagnée“ – pozn. překl.

A o pár minut později bylo slyšet, jak si císař povzdechl: „Nešťastník, je to podruhé během dvou dnů, kdy ohrozil Prusů Francie!“

Zatímco *roquettes* – zápalné rakety vynalezené britským majorem Whyniatesem – rýhovaly nebe, děsily vojáky a pláštěly koně, bitva se teď proměnila ve sled zuřivých a nesmyslných útoků. Desetkrát se kyrysníci zformovali kolem lesíka, a ačkoliv jich pokaždé bylo o něco méně, znovu se na svých vydýchaných a zpěněných koních s nahrbenými hřbety a chvějící se hřívou vrhali na anglické linie a pokoušeli se v nich vytvořit průlom. Útok těchto kentaurů oděných v železe byl pokaždé odražen směrem k planině. „Byl jsem dojatý víc, než dokážu vyjádřit,“ vyprávěl plukovník Trefcon, „a i přes nebezpečí, kterému jsem byl sám vystaven, měl jsem slzy v očích a křičel jsem na ně jako u vytržení! Hlavně karabiníci mě dojíмали. Viděl jsem, jak se jejich zbroj a helmice třpytí ve slunci. Projeli kolem mě a víc jsem je už nespatrił.“

Bylo slyšet Neye, jak znovu křičí na Droueta d'Erlon:

„Příteli, drž se, protože jestli tady neumřeme, emigranti nás pověsí!“

Mezitím se gardě podařilo zmocnit se Plancenoit. Tady přišla zase řada na nepřítele, aby prchal „jako zasažený hrůzou“. Vojáci odhazovali zbraně a torny, aby se co nejrychleji dostali k anglickému pravému křídlu. Z páté britské divize čítající původně čtyři tisíce mužů zůstalo jen pět set vojáků.

„Tady už nezmůžu nic,“ řekl klidně Wellington. „Musí udržet pozice stejně jako já do posledního muže. Dej Bůh, aby přišla noc, nebo Blücher!“

Byl to Blücher, kdo přišel na schůzku první.

Francouzi obsadili stráně nad Plancenoit. Angličtí uprchlíci vnesli „hrůzu, která jimi zmítala“, do řad Bülowových Prusů. Nepřítelovo celé levé křídlo zakolísalo, ale císař nemohl poslat posily, aby pojistil úspěch, takže garda se vrátila k Napoleonovi, jakmile splnila svůj úkol. Císař se postavil do jejího čela a sám zamířil k plošině.

Právě v tu chvíli se v blízkosti usedlosti Papelotte objevili na bojišti Prusové – tentokrát to byla valná část Blücherova armádního sboru o síle třiceti tisíc mužů. Brzy bojiště celé zaplavili. Napoleon poslal jejich směrem část svých sil. Svěřil je Neyovi, který tvrdil, že s pěchotou „smete všechno“. Ale salva anglických střelců ležících v pšenici a žitě zasáhla jako

seknutí obrovitou kosou první francouzskou vlnu. Druhá linie se zachvěla a hlasitý výkřik proběhl bojištěm rychlostí blesku: „Jsme zrazeni!“

Napoleon se postavil kousek od Haye-Sainte, pár kroků za dvěma dělostřeleckými bateriemi, v nichž nepřátelská palba decimovala dělostřelce, ale ti, kteří přežili, dál nabíjeli děla.

Ačkoliv byli Blücherovi Prusové unaveni úmorným pochodem, odrazili Francouze a přinutili císaře vrátit se k Belle-Alliance, zatímco anglická kavalerie útočila se stejnou prudkostí jako Ney, ale mnohem účinněji. Na hlavu poražení pěšáci se promíchali s Wellingtonovými dragouny. Ti, kteří přežili, se vrhali po bříše „do obilí“. Nepřátelští jezdcí se zastavovali a ohmatávali záda ležících Francouzů špičkami kopí nebo šavlí, „jako když lékaři zkoušejí puls, a zjišťovali, kdo je mrtvý“.

Další výkřik, doposud ještě nikdy neslyšený, běžel od úst k ústům:

„Garda ustupuje!“

Osm praporů staré gardy se zformovalo, aby se mohlo přesunout k výšině Mont-Saint-Jean. Podařilo se jim dostat na konec údolí, kde se však ocitly tváří v tvář Prusům, kteří se bez oddechu valili z levého anglického křídla. Jediné řešení: vytvořit čtverec a pokusit se o ústup.

Všude, od Hougoumontu až po Plancenoit francouzská armáda prohrávala, byla drcena a nepřítel pronikal jejími liniemi. Všude ustupovala, couvala a prchala. Byl konec...

Poslední a nejstrašnější výkřik běžel „jednotvárnou rovinnou“:

„Zachraň se, kdo můžeš!“

„Pojďte se podívat, přátelé, jak umírá francouzský maršál!“ řval Ney, pokoušeje se znovu shromáždit – marně – několik čet, aby se mohl vrhnout do posledního útoku: smrtelného.

Nad bitevním polem se stmívalo. Císař našel úkryt uprostřed čtverce 1. regimentu granátníků gardy. Vstoupil do historie, když zasadil tři rány: v Toulonu, v Paříži za vendémiairu a u Arcoly. Vyjít z historie s mečem v ruce, zasažen nepřátelskou kulkou, jaký by to byl krásný konec pro jeho legendu! Hledal smrt, ale ta ho nechtěla! Chránily ho tři řady bodáků ustupující směrem k Francii.

Nepříteli se podařilo narušit čtverce gardy. Uprostřed praporu 1. pluku císařských myslivců vykřikl Cambronne svou nesmrtelnou větu:

„Garda umírá, ale nevzdává se!“

Vykřikl „ještě něco“? Legenda to vždycky tvrdila... Navzdory samotnému Cambronnovi, který prohlašoval, že si na nic nevzpomíná, a jenž se, možná aby jednou provždy dokázal, že byl nepříteli, co měl na srdci, oženil s Angličankou...

Pak následoval ústup od Waterloo.

Sto padesát hudebníků pochodovalo před gardou a hrálo – naposled – triumfální písně z náměstí Carrouselu. Za nimi následovaly chlupaté čepice ve vyrovnaných řadách, ačkoliv na ně stále ještě dopadaly nepřátelské kulky a šrapnely. Za nimi, před nimi a kolem nich vládla panika a všeobecný úprk z Francie, zatímco nepřátelská kavalerie masakrovala opozdilce. Cesta byla tak ucpaná přílivem poražených vojáků, že císař jel přes pole jako automat...

V noci, kousek za Quatre-Bras, poblíž několika granátníků, kteří rozdělali oheň, se císař zastavil a bezmocně asistoval strašlivé porážce. Jeden svědek ho viděl, jak „stojí bez myšlenek, s rukama skříženými na hrudi a hledí k Waterloo“. Náhle mu v mysli bleskl nápad: měl by se pokusit umístit několik jednotek v Quatre-Bras.

„Už je pozdě,“ řekl plukovníkovi de Baudus. „Kdyby nepřítel uviděl, že je tato pozice obsazena, je pravděpodobné, že by zůstal s pronásledováním.“

„Vyrazil jsem tryskem,“ napsal plukovník de Baudus, „ale když jsem se přiblížil k domům, přivítaly mě výstřely z pušek. Vrátil jsem se, abych varoval císaře a přinutil ho odjet, protože už nebyl nikým chráněn. Z očí mu vytryskly slzy.“

A s těmito císařovými slzami končila nejen bitva, ale celá éra napoleonské vojenské slávy.

Císařství zahyne – a tentokrát to bude skutečně konec.

Příšerné krveprolití u Waterloo, které můžeme přičíst Napoleonovu opojení pýchou, je stránkou francouzské historie, která je nyní díky šílenému Neyovu heroismu nebo Cambronnově

rabelaisovskému fanfaronství nelze zapomenout. Francie vyšla ze Sta dní oslabená, zmrzačená a zničená. Jen málo událostí mělo na Francii tak neblahý vliv. Je ovšem pravda, že dnes je hodně těch, kteří odmítají přihlídnout k těmto tragickým následkům. Někteří zapomínají, že císař byl příliš pozdě nucen přiznat Francouzům svobodu... Pro jiné má význam jen ono úžasné dobrodružství a jeho vyhájené peripetie, jež stvořily legendu a které dokončila Svatá Helena.

KONEC CÍSAŘSTVÍ

Trůny se nedají opravit.
NAPOLEON

Když ve středu 21. června 1815 přijel v sedm hodin ráno císař do Elysejského paláce, nejprve si hluboce povzdechl a pak vysvětlil Caulaincourtovi:

„Armáda dělala zázraky, ale pak se jí zmocnila panika a všechno bylo ztraceno... Už nemohu... Potřebuji dvě hodiny odpočinku, abych se vzpamatoval.“

Přiložil si ruku na srdce a upřesnil:

„Tady se dusím...“

Požádal, aby mu připravili horkou koupel, a na celou hodinu se do ní ponořil, zatímco se scházela státní rada.

Hned na začátku schůze nastínil základní problém Carnot, který radil císaři, aby si nechal sněmovnou potvrdit plné moci.

„Pro záchranu vlasti potřebuji dočasnou diktaturu,“ souhlasil císař. „Mohl bych se jí zmocnit, ale bylo by užitečnější a vlastenečtější, kdyby mi ji přisoudily sněmovny.“

Státní ministr Regnault de Saint-Jean-d'Angély zavrtěl smutně hlavou. Měl rád Napoleona a byl to pro něj trest, když musel prohlásit:

„Pochybuji, že poslanci budou sdílet císařův názor. Myslím, že jsou přesvědčeni, že on už vlast zachrání nemůže. Obávám se, že bude nezbytné učinit velkou oběť.“

Následovalo ticho.

„Mluvte jasně, Regnaulte,“ řekl Napoleon. „Chtějí mou abdikaci?“

„Obávám se, že ano, sire. A ať je to pro mě sebebolestnější, je mou povinností to Vašemu Veličenstvu objasnit. Dokonce bych chtěl dodat, že by bylo lepší, kdyby císař nabídl svou abdikaci ještě dřív, než o ni sněmovna požádá.“

Lucien vyskočil. Císař se musí obejít bez sněmovny, prohlásit se diktátorem a na celém území vyhlásit stav obležení. Napoleonovy oči zářily.

„Odrazit mě, když jsem se vylodil v Cannes, to bych pochopil, ale teď jsem součástí toho, na co nepřítel útočí, a budu tedy i součástí toho, co musí Francie bránit. Kdyby mě vydala, vydá sama sebe, přiznala by, že je poražena, a povzbudila by troufalost vítězů. To není svoboda, jíž bych se měl podvolit, to je strach.“

Mluvil dál, vypočítával své síly a smělymi čarami rýsoval obranu francouzského území. Všechno ještě může být zachráněno. Ale když bude abdikovat, armáda přestane existovat! Ministři zmlkli, zpočátku uchváčení, pak přesvědčení. Pouze Fouché cítil, jak mu na čele vyvstávají velké kapky potu.

„Ten ďábel mi skutečně nahnal strach,“ řekl. „Když jsem ho poslouchal, myslel jsem, že všechno začíná nanovo.“

Náhle se otevřely dveře. Vyslanec sněmovny přinášel zprávu: „*Sněmovna se prohlásila za trvalou. Veškeré pokusy ji rozpustit jsou zločinem nejvyšší zrady: kdokoliv by byl vinen za tento pokus, byl by zrádcem vlasti a jako takový by byl posuzován.*“

Napoleon začal přecházet po místnosti. Jeho oči vrhaly blesky. Bude muset poslat na ty buřiče četu granátníků, jako to udělal v Saint-Cloud 19. brumairu večer. V tu chvíli se ozval hlas ministra války maršála Davouta:

„Chvíle, kdybychom mohli jednat, je pryč. Rozhodnutí poslanců je protiústavní, ale je to dokonáný akt. Nesmíme se kojít nadějí, že bychom mohli za současných okolností zopakovat 18. brumaire. Odmítl bych se stát takovým nástrojem.“

Všichni pohlédli sklíčeně na panovníka.

„Vidím,“ řekl tiše, „že mě Regnault nelhal. „Budu abdikovat, je-li to zapotřebí.“

Bylo to opravdu osudné rozuzlení?

Nazítří ráno se poslanci znovu sešli a začali se chvástat. Neodvážili se na panovníka otevřeně zaútočit a on nedal žádný rozkaz k zásahu bajonetů.

„Rekněte bratrovi,“ obrátil se Lafayette na Luciena, „ať nám pošle svou abdikaci dřív, než mu pošleme jeho odvolání.“

Raněný lev chtěl nejprve vystrčit drápy: vyžene ty jakobíny! Ty tupé mozky!

„Když bude Vaše Veličenstvo abdikovat,“ řekl Regnault,

zachrání trůn pro syna, kterého odvolání strhne s sebou!“
„Můj syn! Můj syn!“ odsekl Napoleon. „Jaká chiméra! Nebudu abdikovat ve prospěch svého syna, ale ve prospěch Bourbonů. Ti alespoň nejsou ve Vídni v zajetí.“

Bylo půl jedné, když císař přikázal:

„Princi Luciene, pište: *Nabízím se jako oběť nenávisti nepřátel Francie. Jsou-li upřímní ve svých prohlášeních a chtějí-li skutečně jen mou osobu...!*“

Podruhé se sen z roku 1811 zhroutil. Císař už ničemu nevěřil... Ani možné vládě svého syna. Teprve na naléhání Carnota a Luciena připojil ke své abdikaci tyto řádky: „*Můj politický život je u konce a prohlašuji svého syna pod jménem Napoleon II. francouzským císařem.*“

23. června souhlasili poslanci z nenávisti k Bourbonům s jmenováním „prince parmského“ císařem.

Nástup nového císaře na trůn neudělalo na Francouze žádný dojem. „Žádný obřad, žádná okázalost,“ vyprávěl Labrettonnière. „Ubohému malému římskému králi odsouhlasili ve sněmovně jeho království stejně slavnostně jako pozměňovací návrh týkající se tabáku nebo hnojiva.“

Nad Paříží se znovu setmělo. Bylo nutné se rozhodnout. Napoleon musí opustit Elyšejský palác. Ale kam má jet? Zeptal se Hortensie, jestli ho následující den nemůže přijmout v Malmaisonu, kde minulý rok zemřela Joséphina.

Odbila hodina Fouchého. Druhý den „vlády“ malého císaře nechal vévoda z Otrantu, jenž se stal předsedou vládní komise, propustit barona de Vitrolles, bývalého ministra Ludvíka XVIII., a předložil mu své plány:

„Najděte krále, rekněte mu, že pracujeme v jeho službách a že i když nepůjdeme rovně, dojdeme k němu. Teď musíme minout Napoleona II., ale dojdeme k němu.“

Velmi rychle by se nám zvedl žaludek, kdybychom sledovali krok za krokem tohoto odporného člověka v jeho podvratné činnosti, která umožnila tomuto kralovrahovi a někdejšímu lyonskému katovi nabídnout trůn Napoleona II. bratrovi Ludvíka XVI.

V neděli 25. června ráno přišlo, ale během dopoledne se přece jen vyjasnilo. Z oken Elyšejského paláce viděl Napoleon, jak ulici Faubourg-Saint-Honoré zaplnily tisíce Pařížanů. Vzhůru stoupaly výkřiky:

„Ať žije císař! Neopouštějte nás!“

Napoleon se rozhodl odjet do Malmaisonu a počkat tam na průvodní listy, které by mu umožnily odjet do Ameriky. Protože se bál, aby mu dav nezabránil v odjezdu, nechal svůj kočár odjet hlavním vchodem, zatímco sám přešel pěšky zahradu. U brány vedoucí na Champs-Élysées na něj čekal vůz maršála Bertranda. Slunce pálilo. Napoleon jel naposledy po Champs-Élysées. Projel nedokončeným vítězným obloukem, na němž pracovali dělníci, a pak pokračoval po široké silnici do Neuilly.

V Malmaisonu všechno kvetlo. Nazítrí přijal Napoleon hraběnku Walewskou a malého Alexandra. Dlouze plakala v jeho náručí a pak mu nabídla, že s ním odjede do exilu... Napoleon jí slíbil, že si ji k sobě zavolá, pokud mu to události dovolí... Ale – a ona to věděla dobře – události přinutí císaře dál sprádat svou legendu, pro budoucí pokolení se vykreslit jako mučedník a vytvořit tak trůn pro Orlika – a ne skončit život měšťácky po boku jedné ze svých milenek, byť by to byla něžná Marie...

Hleděl na krásnou zahradu, oslňující slunce a na krajinu snů, která mu připomínala světlé hodiny konzulátu. Vzpomněl si, že si na těchto trávnících hrál na babu? Pronásledovaly ho vzpomínky na milovanou kreolku.

„Ubohá Joséphina,“ řekl Hortensii. „Nemohu si zvyknout bydlet tady bez ní! Pořád se mi zdá, že ji vidím vycházet z aleje a trhat květiny, které tolik milovala! Ubohá Joséphina! Teď by byla velmi nešťastná. Hádali jsme se jen kvůli jejím dluhům. Co jsem se ji kvůli nim nahuboval. Byl to ten nejpůvabnější člověk, jakého jsem kdy poznal. Byla ženou v tom nejvlastnějším slova smyslu, vrtkavá, živá a s tím nejlepším srdcem.“

Ve čtvrtek 29. června ráno generál Beker, kterého k Napoleonovi přidělila prozatímní vláda, úplně zapomněl, že je jakýmsi žalárníkem svrženého císaře. Vydal se do Paříže a nesl prozatímní vládě návrh „generála Bonaparta“. Ve svém spěchu obsadit Paříž co nejrychleji, postupovali Prusové velmi neopatrně. Jejich předvoj se už utábořil na dolním toku Seiny. Ocitli se tak v pozici, kdy mohli být „rozsekáni na kusy“, a Napoleon, skloněný nad mapami, si okamžitě jejich chybu uvědomil. Bylo ho slyšet, jak mumlá:

„Francie se nesmí podřídít hrstce Prusů!“

Rychle si oblékl svou uniformu gardy. Obul si vysoké boty ostruhami a zavolal Békera.

„Ať ze mě udělají generála,“ řekl s rozzářeným pohledem, budu velet armádě. Pojedete do Paříže, čeká na vás kočár. Vysvětlete prozatímní vládě, že nechci převzít zpátky moc. Chci porazit nepřítele, rozdrtit ho, vítězstvím ho přinutit k příznivějšímu vyjednávání... Pak odjedu.“

„Dělá si z nás legraci?“ vykřikl vévoda z Otrantu, když se dozvěděl, s jakým posláním Beker přijel. „Nevíme snad, jak by dodržel sliby, kdybychom přijali jeho nabídku?“

Někdejší císařův ministr se pak divoce obrátil na Békera:

„Proč jste přistoupil na podobné posláni, když jste měl císaře popohnat, aby urychlil svůj odjezd?“

„Tři dny předtím však Fouché prohlásil:

„Nejdůležitější je zabránit Napoleonovi v odjezdu!“

Jaké rukojmí tak v rukách držel! Udělal všechno, aby zhatil císařovy plány. Nejprve mu odmítl vydat průvodní listy – tím ho na cestách vydal na milost a nemilost starostovi jakékoliv vesnice – pak podřídil odplutí fregat z Rochefortu žádosti adresované Angličanům, aby získal průvodní list pro „Napoleona Bonaparta“.

Průvodní list!

Spojenecké mocnosti měly přece jediný cíl, a sice „zatknout rušitele světa“! Blücher chtěl Napoleona dokonce popravít před svými jednotkami. Už vydal rozkaz majorovi de Colomb, aby se svými husary vyrazil do Malmaisonu a císaře se zmocnil.

To Fouché nevěděl. Věděl však, že francouzští parlamentáři vyslaní prozatímní vládou k Wellingtonovi podepsat příměří dostali tajný příkaz nabídnout spojencům, že Napoleon bude vydán Anglii! Jaké platidlo na výměnu!

Ale po dlouhém přemýšlení změnil vévoda z Otrantu názor. Dnes si už přál, jen aby byla operace provedena za branami Paříže. V Rochefortu nebo v rejdě ostrova Aix by zatčení proběhlo mnohem snadněji a diskrétněji! Proto Beker převzal pro císaře listiny a fregaty dostaly rozkaz zvednout kotvy, jakmile bude Napoleon na palubě. Je úplně zbytečné čekat na průvodní list..., neboť Fouché doufal, že bude moci upozornit anglickou eskadru, které pak stačí jen sebrat uprchlíka.

„Řekněte císaři,“ dodal šéf prozatímní vlády, „že jeho nabídky nemohou být přijaty, že je naprosto nezbytné, aby okamžitě odjel do Rochefortu, kde bude v mnohem větším bezpečí než v okolí Paříže.“

Jakmile císař dostal odpověď vlády, podvolil se:

„Takže mi zbývá jen odjet. Dejte rozkazy. Až budou vykonány, přijďte mi říci!“

Pomalým krokem opustil knihovnu a po tajném schodišti vystoupil do svého pokoje. Tam si sundal uniformu, odložil šavli, oblékl si hnědý frak, do ruky vzal klobouk a zamířil k Joséphininu pokoji. Chtěl tam zůstat sám. V kulaté místnosti, před postelí, nad níž bděly dvě labutě s roztaženými křídly, snil...

„Byla půvabná, když uléhala do postele nebo když se oblékala,“ svěřil se později Gourgaudovi. „Přál bych si, aby ji viděl Albane, aby ji mohl namalovat... Byla to žena, kterou jsem miloval nejvíc.“

Měl oči oteklé pláčem, když vyšel z místnosti.

Vrátil se do knihovny. Královna Hortensie mu vnutila opasek, do kterého zašila diamantový náhrdelník. Paní matka tam byla také. Letizia už svého Napoleona nikdy neuvidí. Cítila to... A plakala.

„Sbohem synu!“

„Sbohem matko!“

Císařské kočáry stály seřazené na nádvoří. Početný průvod důstojníků, sluhů a zavazadel se měl k Napoleonovi připojit v Rochefortu. On sám měl cestovat inkognito jen s Bekerem, vévodou de Rovigo a maršálem Bertrandem. Nikdo si nevšiml žlutého kočáru bez erbů se čtyřmi koňmi, se kterým mameluk Ali zastavil na úzké cestě do La Celle-Saint-Cloud...

Krátce po páté hodině vyšel císař v doprovodu svých druhů na padací most, který z obou stran hlídaly dva obelisky, a zamířil k bráně. Naposled se otočil a pohlédl na průčelí zámku...

„Jak je ten Malmaison krásný!“

Ale dál otálet by bylo neopatrné! Prusové byli blízko... Byla slyšet dělostřelba a výbuchy mostů, které vojáci vyházovali do povětří, aby zpomalili postup nepřítele. Možná si v tu chvíli císař vzpomněl na rozhovor s Fleurym de Chaboulon:

„Vaše Veličenstvo neudělalo nic, aby se zachránilo!“

„Co tím myslíte?“

„Jak by bylo krásné vidět Napoleona Velikého, jak odkládá korunu, kterou nosil na hlavě po dvacet slavných let, a jak se jde nabídnout jako oběť, aby vykoupil nezávislost své vlasti.“

Vydat se nepříteli? Ano, možná...

„Takové rozuzlení by bylo krásné!“

Nepřistoupil na to. Ale dotěrná a vtíravá myšlenka zůstala...

Náhle se vytrhl ze vzpomínek a skočil do kočáru, v němž měl podle pasu vydaného Fouchém hrát roli Békerova sekretáře!

A kola kočáru na cestě na Svatou Helenu se poprvé otočila...

V sobotu 1. července v šest hodin večer dojezdili do Niortu. Císař nechal postiliony zastavit před hostincem *La Boule d'Or*, na náměstí de la Breche, na rohu Pařížské ulice. Okamžitě si šel lehnout. Ráno – v neděli 2. července – pozoroval oknem jezdce, jak ošetřují koně. Jeden z nich zvedl hlavu a Napoleona poznal. Novina se rozběhla po městě jako úder blesku. Přiběhl prefekt a prosil císaře, aby se ubytoval na prefektuře. Císař souhlasil. Kočáry doprovodu, které vyjely z Paříže a Malmaisonu, také dorazily do Niortu. Císař teď byl obklopen skutečným dvorem, byli tu generálové, důstojníci, komoří a dokonce dvě ženy, hraběnka de Montholon a hraběnka Bertrandová. K vyhnanci se připojilo dvacet vozů přečpaných služebnictvem a zavazadly. Přijel dokonce i král Joseph, kterému se povedlo opatřit si francouzský i americký pas.

Po poledni předali císaři dopis námořního prefekta z Rochefortu, korvetního kapitána barona de Bonnefoux: rejdu blokuje anglická eskadra.

„Připadá mi mimořádně riskantní pro bezpečí našich fregat a jejich nákladu, aby se snažily silou si vynutit průjezd.“

Tato „eskadra“ strážící antiochskou, bretaňskou a maumussonskou úžinu se ve skutečnosti skládala jen z jedné bitevní lodi *Bellerophon* a z jednoho nebo dvou menších plavidel typu korvety nebo kutru. Ale císař věřil námořnímu prefektovi na slovo a opět myslel na svou legendu. Neodjížděl do Ameriky „obdělávat zemi, žít ze sklizně svých polí a skončit tam, kde člověk začal“, ale připravoval trůn pro svého syna a svou vlastní přeměnu! Jako by ho *Bellerophon* přitahoval... Následující den odjel do Rochefortu.

Jakmile tam dorazil, začala porada. Pokoušet se prorazit blokádu prefekt nedoporučoval. Proč se spíš neňalodit na korvetu *Bayader*, která kotvila u Royanu? Její velitel, kapitán Baudin, jenž byl okamžitě uvědoměn, odpověděl, že se cítí natolik silný, aby dopravil císaře až do Ameriky. Ale Napoleon, i když tento plán zcela nezamítl, se nedokázal rozhodnout... Mnohem důstojnější by bylo vydat se na palubu anglické bitevní lodi než jako zločinec prchat na ořechové skořápce!

Ze stejného důvodu odmítl návrh poručíka Bessona, velitele malé plachetnice, který radil, že císaře ukryje ve velkém sudu, „dobře vypoštěřovaném a vybaveném vzduchovými trubicemi“... Odplout sám s jediným sluhou – a v takovém úkrytu – když se může vydat Angličanům v doprovodu padesáti důstojníků ve slavnostních uniformách a s šedesáti sluhy... A to nemluvě o jeho nádherném nádobí a nespočetných zavazadlech.

Když na prefekturu dorazilo dvacet císařských kočárů, císař se rozhodl, že se nalodí ve Fouras. Na loď *Saâle* a *Méduse* byly dopraveny zásoby pro dlouhou plavbu: šest sudů dušeného hovězího, čtyřicet šunek, sedm set padesát vajec a sto lahví koňaku.

Námořník Beau odnesl Napoleona na zádech do člunu, který pro něj poslala *Saâle*. Loďka se vzdalovala od břehu, zatímco výkřiky Ať žije císař! přehlušily hukot moře. Vál poměrně silný vítr a veslování nebylo snadné.

Císař strávil noc na palubě *Saâle* a pak se vydal na návštěvu ostrova Aix.

Dnes na tomto kousičku země jen nepatrně vyvýšeném nad mořem bydlí jen kolem stovky obyvatel. V roce 1815 tu byla skutečná pevnost, v níž sídlila posádka 14. námořního pluku. Císař vykonal jeho přehlídku a prohlédl si opevnění, jimiž se ostrov ježil. Obyvatelé mu provolávali slávu a křičeli:

„S armádou na Loiru!“

Hodinu po císařově návratu na palubu *Saâle* přivezl prefekt Bonnefoux depeše prozatímní vlády napsané v předvečer vstupu Ludvíka XVIII. do Paříže. Fouché císaři povoloval nalodit se na návěštní loď – pokud si uprchlík myslí, že tak snadněji propluje skrz oka nepřátelské sítě – ale především mu zakazoval vrátit se na pevninu a doporučoval mu, aby se „okamžitě“ vydal na palubu anglického křižníku.

Fouché svého bývalého pána dobře znal.

Napoleon si z Fouchého depeše zapamatoval jen poslední slovo. A tak hned nazítří – 10. července – se generál Savary a někdejší státní rada a nynější komoří Las Cases vydali jako parlamentáři na palubu *Bellerophonu*.

Anglický kapitán Maitland – hubený a bledý muž – s nimi sehrál skvělou hru. Tvářil se, že vůbec nic neví. Jen taktak neprohlásil, že je se svou lodí na zábavní okružní cestě. Waterloo? To jméno slyší poprvé! Císař abdikoval? Je na ostrově Aix? Ptá se, jestli už přišly jeho průvodní listy?

„Nic nevím,“ tvrdil kapitán. „Ale chtěl bych vám pomoci. UVědomím svého admirála, který se nachází v quiberonské zátoce...“

Ale Maitland byl informovaný o všem.

Od 7. července věděl od admirála Hothama, že Napoleon míří k Rochefortu, aby se pokusil dostat se do Ameriky. Dostal zprávu, že anglická vláda odmítla vystavit poraženému od Waterloo průvodní listy, které požadoval. Ba co víc, dostal přesné rozkazy: „Veškerým způsobem zabránit Bonapartovi v odplutí.“

Fouché zapracoval dobře!

Během oběda – neboť Maitland se k oběma vyslancům *Bonneyho*, jak v Londýně říkali Bonapartovi, choval velmi zdvořile – připlula korveta *Falmouth* a přivezla depeše. Kapitán si je přečetl a pak s úsměvem oznámil:

„Není tady ani slovo o tom, co jste mi právě sdělili. Ve chvíli, kdy tato loď vyplouvala na moře, v Anglii nikdo nevěděl o ničem, co jste mi vyprávěli.“

Ale text depeše, kterou si Maitland bez mrknutí oka přečetl, byl jednoznačný: „Nařizuji vám,“ psal admirál, „abyste podrobil přísné prohlídce každou loď, s níž se setkáte. Bude-li mít štěstí a najdete Bonaparta, musíte ho převést na palubu lodi, které velíte, tam ho držet pod dobrou stráží a co nejrychleji odplout do nejbližšího anglického přístavu.“

Jak upřesňoval Hotham v další depeši, kapitán mohl použít „všech prostředků jak chytit uprchlíka, na jehož zajetí závisí mír v Evropě“.

Všech prostředků!

A tak co nejzdvořileji oznámil Maitland Rovigovi a Las Casesovi:

„Císař udělal dobře, když požaduje průvodní listiny, aby se vyhnul nepříjemnostem, k nimž by mohlo dojít na moři...“

Pak, bezpochyby s bušícím srdcem, dodal:

„Ale proč by císař nemohl odplout do Anglie? Tak by se vyhnul všem obtížím.“

Oba parlamentáři se vrátili na palubu *Saâle* a seznámili císaře s obsahem rozhovorů. Aby ukázal, že se vzdal plánů na proražení blokády, ubytoval se na ostrově, v novém domě postaveném v roce 1808 pro velitele ostrova, jenž na několik dní odcestoval. Okna jeho pokoje v prvním patře – od roku 1815 se příliš nezměnil – vedla na baskickou rejdu, do níž vplul *Bellerophon*.

„Udělal byste nejlíp, kdybyste odplul do Anglie,“ opakoval mu Gourgaud. „Toto čestné rozhodnutí by vám odpovídalo nejvíc. Nemůžete si hrát na dobrodruha. Historie by vám jednoho dne mohla vyčíst, že jste abdikoval ze strachu, protože jste svou oběť nedotáhl do konce... Hráč se zabije. Velký muž však opovrhne útrapami.“

„Včera,“ odpověděl císař po chvíli mlčení, „mě napadlo, že se vypravím na anglický křižník a až přijdu na palubu, zvolám: Jako Thémistoklés, který se nechce podílet na roztrhání své vlasti, přicházím vás požádat o azyl.“

V tu chvíli vletěl oknem dovnitř malý ptáček.

„To je šťastné znamení!“ vykřikl Gourgaud.

Vzal ptáčka do ruky, ale Napoleon zvolal:

„Už je tady dost nešťastných, vraťte mu svobodu.“

Gourgaud poslechl a císař pokračoval:

„Sledujme toho augura.“

Ptáček vyletěl a Gourgaud vykřikl:

„Sire, míří k anglickému křižníku!“

14. července dostali Las Cases a Gourgaud rozkaz vydat se ke kapitánu Maitlandovi a seznámit velitele *Bellerophonu* s rozhodnutím svého panovníka. Generál ho měl požádat, aby ho nějaká lehká loď dopravila bez meškání do Londýna, kde měl předat princi-regentovi následující dopis, který císař chystal od předcházejícího večera:

„Rochefort, 13. července. Jeho královská Výsosti, protože jsem vydán napospas odbojným skupinám, které rozdělují mou zemi, a nepřátelství největších mocností Evropy, skončil jsem svou politickou kariéru a přicházím se podobně jako Thémistoklés posadit ke krbi britského lidu. Vydávám se pod ochranu jeho zákonů, jejichž dodržování naléhavě žádám od Vaší královské Výsosti jako od nejmocnějšího, nejtrvalejšího a nejšlechtnějšího ze svých nepřátel.“

„Jak se vám líbí tento text?“ zeptal se Gourgauda.

„Sire, vernal mi slzy do očí.“

Pak císař nadiktoval Bertrandovi dopis určený Maitlandovi:

„Jestliže budu muset odplout do Anglie, přál bych si být bytován ve venkovském domě, deset nebo dvanáct mil vzdáleném od Londýna, kam bych chtěl přijet co možná inkognito.“

Chudák!

Týž den přijal Bonnefoux nového prefekta departementu Charente-Inférieure. Ten mu přivezl dopis od hraběte de Laucourt, ministra spravedlnosti Jeho královské Výsosti Ludvíka XVIII. V něm se nařizovalo veliteli *Saâle*, aby „předal Napoleona Bonaparta anglickému veliteli, jakmile o to požádá“. Text depeše kromě jiného upřesňoval, že tento rozkaz není vydán jménem Jeho britské Výsosti, ale „jménem krále, našeho legitimního panovníka... Kdybyste se příliš provinil nebo kdybyste byl natolik slepý, abyste se vzběchoval tomuto rozkazu, dopustil byste se otevřené vzpoury.“

Ludvík XVIII. si dopřál ten luxus, že Napoleona vydá Angličanům osobně!

Bonnefoux, vyděšený tím, že by měl splnit podobný rozkaz, to zařídil tak, že opustil Rochefort až v deset hodin večer a k *Saâle* dorazil v jednu hodinu v noci. Tam se dozvěděl, že se má císař ráno vydat na palubu *Bellerophonu*. Má Napoleon zatknout a osobně ho odvézt na anglickou loď? Raději se na takové hanebnosti nechtěl podílet, a tak přestíral, že přišel příliš pozdě a rozkazy královské vlády nemohl splnit.

Nad sobotou 15. července 1815 už mělo brzy vyjít slunce...

Napoleon si oblékl zelenou uniformu plukovníka jízdního myslivce císařské gardy s červeným límcem a ozdobami, mezi řády si vybral velkokříž Čestné legie a železné koruny a na hlavu si nasadil legendární dvouhý klobouk. Následovaný svými důstojníky ve slavnostních oděvech jako v Tuileriích vystoupil na palubu válečné brigady *Épervier*, která ho měla odvézt na *Bellerophon*, kde na něj čekal Maitland...

Épervier, na němž vlál třibarevný prapor, se pomalu vzdaloval. Napoleon tiskl k oknu dalekohled od Slavkova a hleděl na širé moře, kde se rýsoval *Bellerophon* osvětlený vycházejí-

cím sluncem... V tu chvíli opustil boky anglického křižníku člun a začal veslovat k brize.

Bylo šest hodin ráno.

Napoleon se na pevnou zemi vrátí až za tři měsíce a dva dny... A bude to na jiném ostrově, na „ostrůvku“, jehož jméno si před sedmadvaceti lety napsal v Auxonne do svého školního sešitu poručíka dělostřelectva, do hlavičky stránky, která zůstala nepopsaná...

Kapitán Maitland stál na můstku a snažil se dalekohledem rozeznat legendární císařovu siluetu. Rozeznal ji, jak sedí na zádi anglického člunu, který vyjel vstříc *Épervieru*. Dlouhý výkřik *At žije císař!* námořníků z brigy dolétl až k němu na *Bellerophon*. Nebyl si jist, že ten tlustý muž v uniformě je „Boney“, takže se horečně zeptal poručíka Motta, který jako první vystoupil na můstek:

„Máte ho?“

V tu chvíli Bertrand, který kráčet za důstojníkem, pozdravil a oznámil:

„Císař je v člunu.“

Bylo slyšet jen vítr ve stěžňoví. Maitland chtěl sestoupit dolů a jít naproti svému vězni, ale to se už na můstku objevil Napoleon a silným hlasem prohlásil:

„Vydávám se pod ochranu vašeho panovníka a vašich zákonů.“

Všem se dojetím rozbušilo srdce, zatímco císař, jenž myslel neustále na historii a svou legendu, pokračoval:

„Osud armády mě přivádí k mému nejkřutějšímu nepříteli, ale spoléhám na jeho loajalitu.“

Nepochyboval už a necítil potřebu se neustále opakovat? Než usedl k snídani, trval na tom, že si chce prohlédnout *Bellerophon* a podle svého zvyku se kapitána na něco neustále vyptával. *Breakfest* podávaný v devět hodin ho vyvedl z míry: káva, čaj, studené maso, sýr. „Když jsem se dozvěděl, že je zvyklý na teplé snídaně“, vyprávěl Maitland, „okamžitě jsem přikázal, aby jeho majordomus podnikl potřebné kroky, aby císař mohl být obslužen způsobem, na který byl zvyklý.“

Ale Napoleon protestoval:

„Teď si musím zvyknout na anglické mravy, protože pravděpodobně strávím v Anglii zbytek svého života.“

Maitland se podrobil, aniž s ním souhlasil...

V devět hodin bylo oznámeno, že *Superbe* – bitevní loď s dvaasedmdesáti děly – nesoucí vlajku admirála sira Henryho Hothama právě zakotvila. Maitland měl starosti – nebo alespoň měl mít. S vyslanci císaře poraženého u Waterloo sehrál komedii. Přijaté rozkazy mu nařizovaly, že má se svou lodí zaujmout postavení u Rochefortu „s cílem zabránit Bonapartovi v útěku“. Vydal se tedy na poněkud nejistou půdu, když tvrdil, že se s Napoleonem bude v Anglii „jednat se všemi ohledy, které může požadovat“.

„Myslím, že jsem jednal správně,“ vysvětloval Maitland svému veliteli, „a že vláda schválí mé jednání, protože jsem se domníval, že je velmi důležité zabránit Bonapartovi v útěku do Ameriky a zmocnit se jeho osoby.“

„Zmocnit se ho tak, že přistoupíte na nějaké podmínky, by bylo krajně nerozvážné,“ odpověděl sir Henry Hotham kapitánovi. „Ale protože jste žádné podmínky nesjednal, bezpochyby nebudete mít žádné těžkosti získat souhlas vlády Jeho Veličenstva.“

Císař byl stále ještě obklopen jakýmsi dvorem: bylo tam asi patnáct důstojníků, mezi nimiž byli i generálové Savary, Lallemand, Montholon a Gourgaud, maršál Bertrand a dámy Bertrandová a paní de Montholon. Na palubu *Bellerophonu* a starého *Myrmidonu*, což byl veterán od Abúkiru, který dostal rozkaz plout společně s Maitlandovou lodí, se nalodilo rovněž šedesát sluhů.

Zatímco se *Bellerophon* pomaličku plavil k Anglii – trvalo mu víc než týden, než doplul do Tobay – britská vláda, tisk a právníci diskutovali. Co budou dělat s člověkem, kterému *Times*, *Morning Post* a *Courrier* říkaly „korsický obr lidozrout“? Toho, jenž se loajálně přišel „posadit ke krbu britského lidu“, nazývaly „krvelačným ničemou“ a „darebákem na trůnu“. Podle některých lidí by měla být tato „pohroma lidstva“ pověšena. Ti nejmírumilovnější mluvili o tom, že by ho měli zavřít do železné klece, a *Sun* tvrdil už předem, že bude uvězněn v sharnesské pevnosti. Na rozdíl od „toryovského“ tisku viděly liberální listy – jako například *Morning Chronicle* – v císařském vyhnanci jen „nezvaného hosta“. Podle nich se mělo s poraženým jednat vlídně – to znamená velkomyslně.

Slavný dopis adresovaný Jeho královské Výsosti princiregentovi nijak nepřinutil zástupce ubohého bláznivého krále

Jiřího III. zabývat se Napoleonovým osudem. Byla to záležitost vlády, do níž se podle anglické ústavy nemohl míchat. Rozhodnutí leželo na předsedovi vlády lordu Liverpoolovi. V očích prvního ministra Jeho britského Veličenstva představoval Napoleon člověka nakaženého morem, „jehož existence je největší potupou moderní historie“. Především bylo nutné tomuto „muži bez práva a vlasti“ zabránit v možnosti druhého návratu z ostrova Elby. Řešení navrhované Blücherem – popravit četa – by nenašlo podporu u vysoké šlechty, jako byl vévoda Wellington. Tak co si počít s tím „bezprizorným válečníkem“? Lord Liverpool to upřesnil:

„Nejsnadnějším řešením by bylo vydat ho francouzskému králi, který by ho soudil jako vzbouřence, ale v takovém případě by byl souzen tak, že by neměl nejmenší šanci vyklouznout.“

Ludvík XVIII. prohlásil, jak si vzpomínáme, že „Napoleon Bonaparte je zrádce a jako vzbouřenec vpadl se zbraní v ruce do departementu Var“. Co by asi udělal teď, kdy uprchlík z ostrova Elby vnikl se zbraní v ruce až do Tuilerií? Ale proces, poprava nebo císařovo uvěznění by určitě ve Francii vyvolaly občanskou válku, která by mohla vážně ohrozit ještě nepřilíhající pevný trůn bývalého hraběte de Provence.

Bylo to žádoucí?

Ostatně, tváří v tvář historii bylo obtížné vydat Bourbonům muže, který byl v Anglii považován za „nejušlechtilejšího ze všech nepřátel“. Jiným řešením bylo střežit toto individuum – *this fellow* – a střežit ho dobře! Napoleon řekl na Svaté Heleně:

„Kdybych odplul do Spojených států, mohl jsem se za dva nebo tři roky vrátit.“

Saint-Jamesovu kabinetu se tedy jevil jako nejlepší návrat k plánu, o němž se diskutovalo už na vídeňském kongresu: zavřít rušitele nikoliv v Anglii mezi čtyři zdi – rozhodnutí, které by nebylo hodno opravdových gentlemanů – ale na nějaký ostrov, „kde by se mu jednoho dne vykopal hrob“. Tam by se k němu chovali lidsky a mohl by si u sebe ponechat několik důstojníků a sluhů. Z nejrůznějších důvodů byly rychle zamítnuty Mauritius, Svatá Lucie nebo Trinidad. Svatá Helena ztracená uprostřed jižního Atlantiku se zdála být ideálním místem – rozumí se pro žalárníky. Ostrov nepatřil koruně, ale Indické společnosti. Tento detail však nebyl nijak

významný. Společnost dostane odškodnění! Jediná věc byla důležitá: tato někdejší sopka vypadala jako obrovitá pevnost. Její skály spadaly ze závratné výšky rovnou do moře, a když člověk opouštěl jediný přístav na ostrově a vcházela do jediného „města“, jako by vstupoval do hradu. Narušitel se vrátil z ostrova Elby, ale ze Svaté Heleny se nevrátí! Napoleon, který 13. září 1804 uvažoval, že ho dá obsadit francouzským křížníkem, ostatně sám poznamenal: „Pro tento objekt bude zapotřebí jen dvanácti až patnácti set mužů.“ Teď se mu to překvapivě vrátilo: tento objekt se stane vězením.

Britská vláda kromě jiného tvrdila – a upřímně – že je tam skvělé podnebí. Tito pánové dozajista nepředpokládali, že na ostrově panuje *několik podnebí* podle místa, které si člověk vybere pro svou rezidenci, nebo dokonce podle sezon – ostatně *obrácených*.

Ale v tuto chvíli ještě císař o takovém rozhodnutí nic nevěděl... Jistě, před jeho útekem z Elby se hovořilo o deportaci na Svatou Helenu, ale Napoleon si myslel, že jeho loajální kapitulace tuto otázku smetla ze stolu.

Celý týden, nejprve v torbayské rejdě a pak u Plymouthu, čekal Napoleon, až se rozhodne o jeho osudu.

Konečně přišlo pondělí 31. července. V půl jedenácté se k *Bellerophonu* přiblížil člun, v němž seděli sir Henry Bunbury a lord Keith, oba ve slavnostních uniformách – státní sekretář byl rovněž generálporučíkem. Maitland oba muže přivítal u bočního výstupu na palubu a bez meškání je odvedl k Napoleonovi, který na ně čekal spolu s Bertrandem. Bunbury ho důstojně a chladně pozdravil. Keith pocítil potřebu pronést několik omluvných slov: je nucen splnit obtížné poslání. Státní podsekretář pak podal císaři sdělení, kterým ho pověřila britská vláda. „Vězeň“ nerozuměl: dokument byl napsaný anglicky. Lord Keith a Bertrand ho společně překládali do francouzštiny a úzkou kabinou zněla tato slova rozkouskovaná překladem: „Nesluchovalo by se s povinností, kterou máme vůči naší zemi a spojencům Jeho Veličenstva, aby si generál Bonaparte uchoval prostředky a příležitost znovu narušit mír v Evropě. Proto je absolutně nezbytné, aby byl omezen ve své osobní svobodě, jak to vyžaduje výše uvedený a důležitý zájem. Pro jeho budoucí sídlo byl vybrán ostrov svaté Heleny. Jeho podnebí je zdravé a jeho lokální

situace umožňuje, abychom se tam k němu chovali s největší možnou shovívavostí, které bychom jinde nebyli schopni, vzhledem k nezbytným opatřením, která jsme nuceni přijmout, abychom zajistili jeho osobu.“

Jen s obtížemi se císaři dařilo se ovládat. Celý se třásl, svíral čelisti a vraštil obočí. S planoucíma očima čekal pokračování:

„Generálu Bonapartovi se povoluje vybrat si mezi osobami, jež ho doprovodily do Anglie, s výjimkou generálů Savaryho a Lallemanda, tři důstojníky, kteří spolu s jeho chirurgem dostanou povolení doprovázet ho na Svatou Helenu a nebudou moci opustit ostrov bez schválení britské vlády.“

Hněv rozrušil císařovy rysy. Vzal papír a položil ho na stůl. Skoro se dusil a začal dlouze protestovat.

Lord Keith a Henry Bunburry zůstali ledově chladní. Neřípádalo v úvahu začít diskutovat: nepřijeli převzít „generálové“ protesty, ale sdělit mu úmysly své vlády. To bylo vše!

Zůstali neteční a flegmatictí. Odmítli odpovědět. Pozdravili a odešli. Teprve když zůstal Napoleon sám s Maitlandem, dal volný průchod svému vzteku. Doslova vybuchl:

„Svatá Helena! Pouhá myšlenka na ni mi nahání hrůzu! Být na celý život vyhoštěn na tropický ostrov tolik vzdálený od pevniny, zbavený komunikace se světem a se vším, co bylo drahé mému srdci!... To je horší než Tamerlánova železná klec! Byl bych radši, kdyby mě vydali Bourbonům! A mezi jinými urážkami – ale to je jen maličkost, druhotná věc – mě nazývali generálem!“

Náhle se bouře uklidnila a záplava slov se zastavila. Císaři, jenž se překvapivě ovládal, se po prvním výbuchu podařilo znovu najít svůj klid. O něco později „jsem zašel do jeho kabiny,“ vyprávěl Maitland. „Když jsem vstoupil, závěsy na oknech byly hermeticky uzavřeny. Byly z červeného hedvábí a díky nim pokoj vypadal tajemně. Císař si už svlékl svou uniformu a řekl, že si chce trochu odpočinout. Pokračoval ve svlékání a řekl mi, abych mu dál četl z knihy *Životy slavných lidí*.“

V sobotu 5. srpna vyplul *Bellerophon* vstříc *Northumberlandu*, jenž měl vězně odvézt na Svatou Helenu. Foukal vítr a moře se vzdouvalo. A Napoleon se v této rostoucí bouři obrátil na celý svět a vrhl do tváře historie tato nesmrtelná slova:

„Slavnostně protestuji tváří v tvář nebi a lidem proti znárodnění mých nejsvatějších práv, jež jsou dány silou mé osobnosti a mé svobody. Na palubu *Bellerophonu* jsem přišel o své vůli, nejsem tedy vězněm, ale hostem Anglie. Přišel jsem sem na popud kapitána, který tvrdil, že mu jeho vláda nařídila mě přijmout a s mým doprovodem mě odvézt do Anglie, což mi bylo příjemné. Přišel jsem v dobré vůli odezdat se pod ochranu anglických zákonů. Jakmile jsem se posadil na palubě *Bellerophonu*, stal jsem se hostem britského lidu.

Pokud vláda dala příkaz kapitánovi *Bellerophonu*, aby mě spolu s mým doprovodem přijal, a udělala to jen proto, že mi chtěla nastražit léčku, poskvřnila svou čest a zneuctila svůj prapor. Jestliže se tento akt naplní, marně budou Angličané vyprávět Evropě o své loajalitě, o svých právech a svobodách. Britské právo se vytratí v pohostinnosti *Bellerophonu*.

Povolám k tomu historii. Řekne, že nepřítel, který dvacet let válčil s britským lidem, přišel ve svém neštěstí svobodně hledat azyl pod ochranou jeho zákonů. Jaký by mohl dát větší důkaz úcty a důvěry? Ale jak Anglie odpověděla na tuto slechetnost? Předstírala, že nepříteli podává pohostinnou ruku, a když se jí chopil, obětovala ho!

NAPOLEON

na palubě *Bellerophonu*, na moři“

Na moři! Takové obrovské datum, jak vykřikl Chateaubriand.

Kdo vyhnance doprovodí?

Savary a Lallemand byli vyloučeni britskou vládou, protože figurovali na seznamu hledaných, který sestavil Ludvík XVIII. Vévoda de Rovigo se do něj dostal díky roli, kterou sehrál při únosu vévody z Enghien, generál Lallemand proto, že se v roce 1815, během letu Orla od zvonice k zvonici, připojil spolu se svou divizí k uprchlíkovi z Elby.

Výběr byl obtížný. Nakonec byli určení maršál Bertrand – navzdory pláči paní Bertrandové – a generálové Montholon a Gourgaud. Dámy Bertrandová a Montholonová a jejich děti s nimi nakonec odpluly také. Napoleonovi se podařilo prosadit Las Casese jako sekretáře kabinetu. Casesův syn – Emma

nuel – ho rovněž doprovázel. Kromě jiného tam bylo i dvanáct sluhů, v jejichž čele se nacházel věrný Marchand, první komorník.

Napoleon měl ještě „právo“ určit si lékaře. Doktor Pierre Maingault, který císaře doprovázel z Malmaisonu, odmítl odplout. A tak se císař zeptal Ira O'Meara, chirurga *Bellerophonu*, jestli ho nechce doprovázet. O'Mear se poradil se svými nadřízenými a nakonec souhlasil. Lord Keith byl potěšen, že v císařově doprovodu bude britský důstojník, a doufal, že se O'Mear nebude dovolávat lékařského tajemství a neodmítne požadavky svých velitelů.

V neděli 6. srpna ráno zakotvila velká bitevní loď *Northumberland* se sedmdesáti čtyřmi děly nedaleko *Bellerophonu*. Další lodě, dvě převážející vojenské jednotky, jedna fregata, pět brig a dvě nákladní lodě, se měly rovněž zúčastnit nekonečné plavby. Lord Keith se vydal na palubu *Bellerophonu*. Chtěl představit admirála Cockburna – žalářníka – jeho vězni. Napoleon je čekal na můstku.

„*How do you do*, generále Bonaparte?“ zeptal se admirál.

Císař sebou trhnul: nikdy ze svého života nedokázal vymazat patnáct let slávy! Cockburn přišel přečíst „generálovi“ nařízení své vlády. Vyhnaneč pobouřeně a rozčileně poslouchal rozhodnutí přijatá vůči němu, která působila jako facky: bez meškání mu budou prohlédnuta zavazadla a budou mu zabaveny zbraně. Na Svaté Heleně se bude moci procházet jen v omezeném prostoru a pokud ho bude chtít překročit, musí ho doprovázet britský důstojník. Korespondence „generála“ a jeho doprovodu bude podřízena cenzuře. Dokonce se hovořilo o opatřeních v případě úmrtí a ministři Jeho britského Veličenstva se zavazovali, že budou respektovat vyhnancův testament...

Napoleon pobouřeně vyskočil:

„Toho jsem se nenadál! Nechápu, že někdo může mít rozumné námitky proti mému mírumilovnému pobytu v Anglii po zbytek mého života!“

A celý rozčilený opět použil argumentu, který mu neustále přicházel na mysl:

„Poslali jste mi vyslance jako mocnářovi! Uznali jste mě jako prvního konzula!“

Klidný Cockburn se jen spokojil tím, že odpověděl otázkou – a když ji položil, myslel si, že dává najevo velké ohledy:

„V kolik hodin zítra ráno mám přijít, generále, abych vás doprovodil na palubu *Northumberlandu*?“

Císařův hněv opadl. Bezmocně, poraženě a rezignovaně odpověděl:

„V deset.“

Nazítří ráno 7. srpna – po nebi běžely těžké černé mraky – se na ostrově Aix odehrála bolestná prohlídka císařových nespočetných zavazadel a beden. Napoleonovi se podařilo ukrýt převážnou část svého bohatství i svých druhů. Angličané našli jen pět tisíc pět set napoleonů a z nich patnáct set císaři vrátili, aby mohl vyplatit mzdu služebnictvu.

Když tato operace skončila, lord Keith se před „generálem“ uklonil:

„Anglie od vás žádá váš meč!“

Napoleon položil ruku na rukojeť své zbraně a vrhl tak hrozivý pohled, že se Angličané neodvážili dál naléhat a zahabně odešli...

Bylo teprve jedenáct hodin, když admirál Cockburn a lord Keith přišli na palubu *Bellerophonu* pro svého zajatce. Měli zpoždění a Napoleon si dovolil ten luxus, že je nechal čekat. Cockburn byl netrpělivý. Lord Keith ho uklidňoval:

„Mnohem významnější lidé, než jsme my dva, na něj čekali déle. Dopřejme mu čas.“

Konečně se objevil sklíčený Napoleon. „Měl v nepořádku šaty,“ vyprávěl aspirant Home z *Bellerophonu*. „Nebyl oholený. Jeho obličej byl bledý a vyděšený a jeho kroku chyběla pevnost. Měl sklopené oči a jeho rysy prozrazovaly ten nejhlubší smutek... Obyčejnému smrtelníkovi se z toho pohledu málem rozskočilo srdce. Mústek vypadal jako popraviště. Chyběl jen kat, jeho sekera a špalek.“ Odsouzenec přistoupil k Maitlandovi a smekl klobouk:

„Budoucí pokolení vám nebude moci vyčítat nic z toho, co se stalo. Byl jste podveden jako já.“

S nepokrytou hlavou pak prošel kolem nastoupené posádky a potom stále tak sklíčeně zamířil ke skupince francouzských důstojníků, v jejímž čele stáli Savary a Lallemand. Všichni plakali.

„Všimněte si, mylorde,“ zamumlal Las Cases k lordu Keithovi, „že ti, kteří pláčou, jsou ti, kteří tu zůstávají.“

Ve chvíli, kdy opouštěl palubu, obrátil se Napoleon napo-

sled k důstojníkům *Bellerophonu*, kteří stáli na příďové nástavbě, zamával melancholicky rukou na rozloučenou, chytil se zábradlí a sestoupil po žebříku do člunu, v němž se posadil mezi lorda Keitha a admirála Cockburna.

Bertrand vystoupil první na palubu *Northumberlandu* a ještě jednou se pokusil bojovat, když zvolal:

„Císař!“

Ale tentokrát vyhnanci žádnou poctu neprokázali – bubení začali bubnovat a stráž vzdala počtě zbraň lordu Keithovi. Napoleon hořce smekl klobouk a řekl Cockburnovi:

„Pane, jsem vám k dispozici.“

Rozkazy byly jasné: vězeň měl být od nynějška považován za „generála mimo službu“. Zdá se, že ten rok ztratila nenávisť britský smysl pro humor... V salonu představil admirál vězni důstojníky, mezi nimiž byl velitel křižníku kapitán Ross a plukovník Birgham, jehož 53. pěší pluk se nalodil, aby na sebe vzal odpovědnost se střezáním vězně na Svaté Heleně. Velký salon se císaři zdál jako by předurčen, aby se během dlouhé plavby stal jeho pracovnou. Ale Cockburn odmítl: salon je společenskou místností všech důstojníků. „Generál Bonaparte“ se musel spokojit se svým pokojem velkým dvanáct čtverečních metrů. Admirál později tvrdil, že se jeho vězeň „podrobil v dobré náladě“. Ve skutečnosti s ním Napoleon hrál z pýchy komedii: jeho sklíčenost byla naprostá.

V malé místnosti určené jeho pánovi instaloval Marchand slavnou postel se zelenými závěsy. Tady Napoleon mezi dvěma procházkami na můstku po více než dva měsíce žil, četl a začal Las Casesovi diktovat své *Paměti*.

Jídlu nicméně císař předsedal. Cockburn se proti tomu neodvážil protestovat, ale byl velmi šokován, když spatřil Napoleona, unaveného dlouhou obsluhou, opouštět jídelnu hned po kávě, ponechávaje tam mužské spolustolovníky, kteří se podle anglického zvyku u stolu rádi bavili a podávali si z ruky do ruky lahvičku portského.

První večer sebou admirál trhnul.

„Předpokládám,“ řekl, „že generál nečetl lorda Chesterfielda.“

Lord Chesterfield byl autorem v Anglii velmi populárního pojednání o slušném chování.

„Nezapomínejte, pane admirále,“ odsekl Bertrand, „že má-

te co do činění s člověkem, který vládł světu. Králové se prali o čest sedět u jeho stolu.“

„To je pravda,“ přiznal Cockburn.

Císaři se nepodařilo získat si admirála, ale námořníci ho milovali. Cockburn byl bez sebe, když jeho vězeň pozval ke stolu bocmana posádky.

Sedmnáct dní po vyplutí potkal *Northumberland* na širém moři neapolskou loď. Císař si udělal z dlaní hlásnou troubu a zavolal italsky:

„Odkud plujete?“

„Z Madeiry,“ odpověděl kapitán.

„Kam plujete?“

„Do Neapole.“

„Tak vyřídte v Římě, že jste 22. srpna potkali na moři Napoleona, deportovaného na Svatou Helenu.“

DRAMA NA SVATÉ HELENĚ

...Trpěl pod Hudsonem Lowem...

HEINRICH HEINE

V archivu jamestownského zámku můžeme v *Record Book* stále ještě číst tato slova: „V neděli patnáctého připlula z Anglie bitevní loď Jeho Veličenstva *Northumberland* pod vlajkou kontraadmirála George Cockburna mající na palubě generála Napoleona Bonaparta a jisté osoby jako státní vězně...“

V onu neděli 15. října 1815 hleděl z můstku *Northumberlandu* „státní vězeň“ s okem přilepeným k okuláru dalekohledu na zdrcující hnědočervenou stěnu, která z příšerné výšky tří až osmi set metrů padala jako jednolitá masa strmě do moře... Do toho moře, které ji před mnoha tisíciletími vyvrhlo ze svých útrob.

Právě tak si museli staří Řekové a Římané představovat příjezd do pekel přes řeku Styx! A tato gigantická skála, objevená v roce 1502 v den svátku svaté Heleny, Konstantinovy matky, se nachází dva tisíce devět set kilometrů od brazilského pobřeží a devatenáct set kilometrů od břehů Afriky! Nejpusobivější sopečný sólový part na světě měl teď Napoleon před očima. A tato pevnost se má stát jeho vězením a pak, později, i hrobem! Bylo zapotřebí dvaasedmdesáti dnů, aby dopluli k této kyklopské jeskyni dlouhé vzdušnou čarou šestnáct kilometrů a pět set metrů a široké jedenáct kilometrů. Dvaasedmdesáti dnů, během níž trpěli vyhnanci strašnými bouřemi, průtrží mračen – nebo zoufalým bezvětrím.

Ještě dnes, po několika dnech strávených na moři, když člověk dorazí k této přírodní obludnosti, zmocní se ho hrůza, když si pomyslí, že právě tady skončil pád císařství. Je nutné – jako to ostatně udělal císař – spatřit ostrov za úsvitu, utopený v mrholení, když se pomalíčku vynořuje z moře a ještě

se prolíná se zamlženým nebem, po němž letí těžké olověné mraky. Strmou Dianinu horu, její dvojče Acteona, Barn a Flagstaff korunují šedivá mračna. Jsou jakoby zavěšena na jejich rozervaných úbočích. Odevšad prýští voda.

I já jsem sklíčeně hleděl na tento obraz, který svým zoufalstvím překračoval všechno, co jsem si představoval. Když se nebe oddělí a když člověk může – jako jsem to já učinil v helikoptéře – odletět na širé moře a spatřit ostrov z východu, tak jak se kdysi jevil plavcům, stane se Svatá Helena „ohromnou pevností“, jak je popsána v *Plavební nauce*, a podle denní doby získá nepřístupný a dokonce hrůzný vzhled.

Dnes je obraz ještě žalostnější. Svatá Helena už není „hostincem oceánu“, důležitou zastávkou mezi Evropou a Asií. Kdysi se tady zastavovalo dvanáct set lodí ročně, aby doplnilo zásoby, a nebylo nic mimořádného, když v rejdě kotvilo několik desítek lodí najednou.

Císař dál hleděl na ostrov.

Mezi dvěma gigantickými pásy okrovočervené lávy porostlé řídkou nažloutlou trávou se v úzkém průlomu dalo rozpoznat cosi jako město. Zvonice, vysmolené střechy, několik trsů palem a konečně pochmurná budova pokřtěná na zámek, to byl Jamestown, hlavní město skaliska. A všude – Napoleon to viděl dalekohledem – ve skalách, v cimbuří hřebenů, vysoko nad hlubinou, ukryté v křivolakých záhybech i těsně nad mořskou hladinou zivaly hlavně děl.

V poledne, poté, co loď zůstala stát v naprostém bezvětrí, se konečně přiblížila k ostrovu. S Napoleonem byl v té chvíli Gourgaud. Kajutním okénkem pohlédl na gigantickou skálu, která teď zaplňovala celý obzor.

„Tady nebude příjemný pobyt!“ vykřikl. „Udělal bych líp, kdybych byl zůstal v Egyptě. Teď bych byl císařem celého Orientu.“

Neexistoval tu žádný přístav, žádné molo, jen ubohý přístavní můstek, který tu je ještě dnes. Pár kluzkých schodů vytesaných ve skále a vedoucích na nábreží lemované fikovníky. Napoleon měl přejít nábreží a dostat se až k brance v hradbách, která se dnes už nepoužívá a jež byla tehdy hlavním vstupem do městečka. Muselo se projít hradbami opatřenými cimbuřím. V tomto „hlavním městě“ byly jen dvě nebo tři „ulice“ vroubené domy v koloniálním stylu, z nichž si některé uchovaly do dnešních dnů jistý staromódní půvab.

V neděli však zůstal císař ještě vězněm na palubě. Byl tam ještě následující den, v pondělí, zatímco admirál Cockburn a guvernér ostrova – plukovník Wilks – křižovali skalisko a hledali sídlo „pro generála a jeho rodinu“. Admirál se pak vrátil na palubu a takřka vesele oznámil, že na vrcholu skály našel „velmi krásné bydlení“ a že než bude dům zařízen, budou všichni bydlet u pana Williama Porteouse, který vlastnil zařízený dům přímo v Jamestownu, na okraji veřejného parku.

Nazítří večer přišel císař se svým doprovodem do Porteousova domu, vystoupil po osmi venkovních schodech a pak se všichni namačkali do několika malých místností. Dovedeme si představit jejich sklíčenost: dům dýchal žalostnou ubohostí. Admirál se ubytoval v zámku, ale nepovažoval za nutné pozvat tam císaře. Celou noc Napoleon slyšel, jak pod oknem přecházejí lidé, vstával, pokoušel se číst a usnul, teprve když začínalo svítat.

Ve středu 18. října pro něj v šest hodin ráno admirál přišel, aby ho zavedl na návštěvu Longwoodu, „venkovského domu, který se měl později stát generálovou rezidencí“. Napoleon nebyl připravený a Cockburn netrpělivě čekal...

„Pan admirál je hrubý člověk,“ prohlásil císař, když se dozvěděl, že Angličan za ním poslal svého ordonančního důstojníka.

Před dům přivedli koně. Napoleon skočil do sedla a aniž čekal na své druhy – admirála, maršála a mameluka Aliho, rozjel se tryskem hlavní ulicí. Ale brzy musel zastavit a počkat na Cockburna, protože se cesty rozdvjovaly. Admirál ukázal na levou ulici – dnes *Napoleon Street* – a ulička se brzy proměnila ve strmou stezku, *Side Path*, která stoupala po úbočí čedičové hory a již od propasti, v níž se krčil Jamestown, oddělovala nízká zídka. Konečně je od náhorní plošiny dělila jen poslední serpentina, „zákruta, v níž si člověk musí obléci vestu“, jak se říkalo na ostrově, protože teplota náhle poklesla a byla skoro zima. Příroda se změnila. Vegetace přestala být tropickou. Cestu vroubily chilské borovice, araukárie a tamaryšky ohnuté větrem. Císař se musel vrátit do dob svého dětství. Ale zdejší krajina připomínala Korsiku jen málo. Jako by sopečné erupce, zemětřesení a blesky zemi i zde rozbily na kousky a zvedly do výše. Cesta sledovala úzký hře-

ben. Vpravo se rozkládalo zelené údolí, v němž se dalo rozeznat několik domů. Vlevo obrovský trychtýř – *Devil Punch Bowl*¹ – jenž měl příznačné jméno! Černá skaliska porostlá borovicemi spadala v monstrózních sutinách až na dno propasti a dál k moři. Za nimi se vysoko na nebi črtal horský hřeben, z něhož se oddělovaly strmé kónické vrcholy Dianiny hory a Acteonu. Admirál oznámil:

„Longwood!“

Dlouhý les! Jenomže z lesa už zbýval jen háječek bez stínu a kaučukovníky už dávno zmizely. Od okamžiku, kdy opustil Jamestown, ujel Napoleon víc než osm kilometrů. Jezdci opustili cestu a projeli mezi dvěma domky, které stály u vjezdu do aleje morušovníků. Konečně stín! Na konci cesty, asi ve vzdálenosti šesti set metrů, stál obytný dům: bývalá farma s nízkým průčelím, s okrově růžovými zdmi, zelenými okenicemi, pokrytý dehtovým papírem, který pak nahradila břidlice.

V císařových dobách tady panovala nepochybná spoušť, ale první Napoleonova reakce, když spatřil „své vězení“, nicméně nebyla špatná. Neuvědomil si, že tato vyprahlá plošina musí být často vystavena prudkému větru. Nevěděl, že mezi Jamestownem a Longwoodem lze často naměřit až čtrnáctistupňový teplotní rozdíl, ačkoli podnebí západní a jižní části ostrova je srovnatelné s podnebí na Kanárských ostrovech! To ráno svítilo slunce a obyvatelé Longwoodu – velitel pevnosti poručík Skelton a jeho žena, kteří tady pobývali přes léto – přijali své hosty neobyčejně laskavě. Napoleon navštívil dům – pět malých místností a početné přístavby, do nichž se měli jednoho dne vejít jeho důstojníci a služebnictvo. Poslouchal admirála, který mu popisoval plánované úpravy a rozšíření.

Císař byl však přesto poněkud překvapen: proč ho neubytují v *Plantation House*? Tam sídlil guvernér a admirálovi – podobně jako později Hudsonu Lowovi – připadalo nemyšlitelné, aby vězeň bydlel lépe než žalárník. Ostatně Longwood umístěný na vyprahlé planině, obklopený stržemi a nacházející se nedaleko vojenského tábora se dal mnohem lépe střezit. A to bylo to nejdůležitější!

Když se vraceli do Jamestownu, Napoleon si vlevo, uprostřed úbočí hory, nedaleko vodopádu, všiml půvabného dom-

¹ Ďáblův šálek na punč – pozn. překl.

ku s červenou střechou, schouleného mezi cypřiši, banánovníky, granátovníky a vavříny. Celá zahrada jako by byla naplněna květy. Napoleon se zeptal Cockburna a ten mu odpověděl, že jsou to *Briars* – Šípkové keře. Napoleon projevil přání pozemek navštívit a jezdci se vydali alejí fikovníků a eukalyptů vedoucí k domu, který patřil Mr. Balcombovi, jenž měl na starosti zásobování lodí kotvicích u Svaté Heleny.

Když bylo představování u konce, Napoleon obdivoval nádherně kvetoucí zahradu. Naproti domu vedla kamenitá a klikatá cestička vroubená pelargoniemi k malému domku stojícímu na nízké vyvýšenině. Díky své dvojité střeše vypadal jako nějaký zahradní čínský pavilón. Sloužil dětem ke hraní. Když přišlo, rodina v něm pila čaj. Než budou dokončeny úpravy na Longwoodu, proč se místo v hlučném Porteousově domě neusadit tady? Námitky paní Balcombové byly rychle smety z stolu: domek měl jen jednu hlavní místnost a nad ní malou půdu. Ale při vojenských taženích bydlíval Napoleon mnohem skromněji! Admirál se podvolil.

Zvláštní sedmítýdenní zastávka v historii Napoleonova věznění! Napoleonovi se v tomto domečku bez okenic, v jakémisi zahradním pavilónu, v němž měl jen své polní lůžko, stříbrné umyvadlo, jednu truhlu, stůl a pár židlí, určitě nebydlelo příliš pohodlně. Určitě mu tam chyběly jeho horké koupele, o nichž byl přesvědčen, že prospívají jeho zdraví. Jak řekl Las Cases, „jeho druhové a sluhové bydleli dvě mile daleko a mohli za ním chodit jen v doprovodu jednoho vojáka, nesměli mít zbraně a byli nuceni trávit noc na strážnici, pokud se vrátili příliš pozdě nebo kvůli nějakému přestupku proti nařízení, k čemuž docházelo takřka každodenně.“ Navíc byl Napoleon strážěn jedním důstojníkem – kapitánem Greatlym – a dvěma seržanty z 53. praporu, kteří si postavili stan na zahradě. To vše je pravda, ale poprvé po dlouhé době se nemusel nutit do role císaře – nebo císaře-vězně jako na palubě *Northumberlandu*. V *Briars* byl císař nepochybně nejšťastnější.

Nicméně právě v *Briars* si Napoleon uvědomil, že Svatá Helena je vězení. Když převzal svou funkci žalárníka, vyhlásil admirál Cockburn veřejně přísná nařízení. Obyvatelé měli zakázáno mluvit s generálem nebo s členy jeho doprovodu bez povolení guvernéra. Hlídky křižovaly ostrovem a zatýkaly každého, kdo neznal heslo. Na moři musely všechny lodě

zvednout kotvy do devíti hodin do večera. Dvě brigy obplouvaly ve dne v noci ostrov, jedna po větru a druhá proti němu. Každý člověk, který ohlásil, že se na moři pohybuje nějaká podezřelá loď, dostal odměnu ve výši jednoho piastru. Odměna toho, kdo ohlásil porušení nařízení, mohla dosáhnout až pětadvaceti liber. Admirál dostal od ministrů rozkaz, že všechny dopisy vězňů musejí být předávány guvernérovi *otevřené*. Guvernér měl právo připojit k eventuálním „generálovým“ stížnostem „všechny námitky, které uznal za vhodné“. Kdyby se vyhnanec pokoušel o útěk, admirál – podobně jako později Hudson Lowe – měl jasný příkaz uvrhnout ho do vězení.

„To jsou horké chvíle!“ prohlásil vyhnanec, když se dozvěděl o těchto nařízeních. „K nespravedlnosti a násilí přidali urážky a dlouhodobé mučení! Když jsem pro ně tak škodlivý, proč se mě nezbaví? Několik kulek do hlavy nebo do srdce by dostatečně stačilo, alespoň by se v tomto zločinu projevila nějaká energie!... Jen vznášejte svou žalobu, pánové, ať ji Evropa pozná a rozhoří se nad ní! Já si stěžovat nebudu, bylo by to pod mou úroveň.“

A dodal tři slova, která nesou jeho erb:

„Velím, nebo mlčím.“

Pak nadiktoval tuto nótu, kterou potom podepsal Bertrand:

„Císař si přeje, aby loď, která se příště vrátí, přivezla zprávy o jeho ženě a synovi. Chce vědět, jestli jeho syn ještě žije. Dále využívá této příležitosti, aby znovu protestoval u britské vlády proti opatřením, která proti němu byla použita. Vláda ho prohlásila za válečného zajatce, ale císař žádným válečným zajatcem není...“

Cockburn maršálovi odpověděl:

„Nutíte mě, abych vám oficiálně sdělil, že nevím, že by v tuto chvíli pobýval na ostrově nějaký císař nebo že by jiná osoba tohoto postavení se mnou připlula na *Northumberlandu*, jak tvrdíte. Snažím se a budu se snažit i nadále, abych vám a všem ostatním důstojníkům mimo službu, kteří vás sem doprovodili, co možná příjemně zdejší pobyt. Mohu vás ujistit, že upřímně lituji toho, že mé úsilí vedoucí k tomuto cíli nebylo ještě korunováno úspěchem...“

Tato aféra s císařským „titulem“ otrávil Napoleonovi celý pobyt na Svaté Heleně. Panovník, který abdikoval, byl ve Francii dál oslovován *sire* nebo *Vaše Veličenstvo*, jako tomu

bylo v případě Karla X., Ludvíka-Filipa a Napoleona III. V Anglii to bylo jinak: Eduard VIII. se stal vévodou z Windso-ru a oslovovali ho *monseigneur*.

Všechno by se bývalo dalo do pořádku, kdyby Angličané odsouhlasili vězňův návrh: přijmout jméno *plukovník Duroc* nebo *hrabě de Lyon* – ačkoliv tento druhý titul nosili kanovníci... Neboť změnit jméno bylo privilegiem panovníků – a právě proto vláda toto řešení odmítla. Pro ně císař Napoleon neexistoval!

Napoleon doufal, že se jeho pouta poněkud uvolní, až bude v Longwoodu. Ale Las Cases, který viděl, jak pokračují práce, prohlásil:

„Sire, tady jsme v kleci. Tam budeme v ohradě.“

Briars budou skutečně jednoho dne připadat císaři jako ráj. Je ovšem také pravda, že v Longwoodu mohl mnohem snadněji dál snovat svou legendu.

V neděli 10. prosince přijel Cockburn pro svého vězně. Longwood ho byl připraven přijmout.

Pršelo, zatímco malý průvod stoupal k planině zametané větrem. Ale mezi mraky se objevilo slunce a přivítalo císaře na prahu jeho vězení – toho vězení, které opustil teprve až v rakvi. Díky laskavosti francouzského konzula na Svaté Heleně Gilberta Martineaua jsem mohl strávit noc v pokoji, který kdysi obýval Las Cases, a obdivovat vlhkou koupel, do níž se longwoodská planina po ránu často noří. Večer byl chladný a vítr vál v prudkých poryvech. Za úsvitu přišla nejprve krátká přeháňka a po ní následovalo dvouhodinové mrholení, během kterého jsem vyšel do ohrady, v níž se mohl císař svobodně procházet. Kolem desáté hodiny vyšlo slunce a ne bez těžkostí rozehnalo mraky. Znovu se objevily horské vrcholy.

Podnebí v Longwoodu není stejné jako v Jamestownu nebo v *Plantation House*. Tady skoro každý den prší. Přehřátá země proměňuje déšť ve vlažnou nezdramou mlhu, která padá na živé bytosti a věci jako tlustý šedivý plášť. Plazí se a teče. Dokonce i v létě – na naší polokouli v zimě – i když na planině není mlha, slunce je přesto zakryto těžkými olověnými mraky. Mimořádně silný a častý vítr – chvíli studený, chvíli horký – nedokáže mlhu rozehnat. Míchá vlhkým vzduchem, to je všechno. Vlhkost zůstává. Na longwoodské planině jsou ostatně zdi pokryty bělavou houbou, které se říká *mildew*.

Právě uprostřed této vlhké mlhy, v budově ve tvaru TĚ prožil Napoleon čtyři roky a pět měsíců. Malé venkovní schodiště o pěti schodech vede ke dvěma místnostem postaveným v pravém úhlu uprostřed průčelí, k předpokojí a salonu vytapetovanému žlutými tapetami a osvětlenému svíslé posuvnými okny. Co se týče nábytku, „podařilo se mi sehnat ve výprodeji a za nízkou cenu všechno potřebné zařízení,“ napsal Cockburn do Londýna. Napoleon měl pravdu, když hovořil o „nábytku za šest set franků“. Dva glóbusy – jsou tam pořád – zdobily místnost. Místo, kde se na nich nachází Svatá Helena, je vyškrobáno Napoleonovými nehty... Předpokoj guvernéra vybavil těžkým a ošklivým kulečníkem. Našli ho někde na ostrově, stejně jako hrací známky, koule a tága. Napoleon na něm skoro nikdy nehrál a spokojil se jen s tím, že koule postrkoval rukama, ale na kulečníku si často rozkládal mapy. A právě na tomto kulečníku byla později provedena i pitva jeho těla...

Ze salonu se vcházelo do kolmo přistavené budovy, v níž se nacházela podobně chudě zařízená jídelna, z níž vlevo vedly dveře do knihovny a vpravo do císařovy pracovny a pokoje. V obou malých místnostkách potažených světlekrémovým nankinem vroubeným vyšitými červenými růžemi stála císařova polní lůžka a během dlouhých a bezesných nocí vězeň rád přecházel z jedné postele do druhé. Lehával také na kani. Zřejmě se jedná o to, které dnes stojí před dveřmi do koupelny. Měděná vana, odvezená v roce 1840, byla dlouho „uchováвана“ na půdě Invalidovny a teprve po letech se konečně vrátila na ostrov a zaujala své původní místo.

Marchand zařídil co možná nejlépe to, čemu Napoleon říkal podle svého někdejšího zvyku „můj interiér“. Umístil tam portrét Marie-Luisy držící v náručí římského krále, pozlacený necesér, stříbrné umyvadlo pocházející z Elysejského paláce, budík Fridricha Velikého a několik miniatur.

Kdyby nebylo malých rozměrů místnosti a špatného uspořádání – když chtěl císař jít do svého pokoje, musel přecházet jídelnu, celek nebyl zase tak ubohý.

Obě posuvná okna vedla na sever – to znamená do plného jižního slunce – a otvírala se do malé zahrady, v níž byl císař skoro jako doma. Mohl se v ní celý den svobodně procházet, stejně jako uvnitř území dlouhého sedm kilometrů a obehnaného zídka. Naproti této zídce, ve vzdálenosti asi padesáti

kroků, stály hlídky. V noci vojáci opouštěli svá stanoviště a obklíčovali dům. Kromě toho mohl Napoleon ještě jezdit na koni v takzvaném druhém pásu dlouhém „dvanáct mil“. Pro člověka, který byl zvyklý jezdit po celé Evropě, to byl jen nepatrný kousíček země. V každé zatáčce mu přítomnost strážní připomínala, že je vězněm. Když se chtěl projít po zbytku ostrova – mimo vymezená pásma – musel o tom uvědomit anglického důstojníka Poppletona, který bydlel v Longwoodu a jenž byl v takovém případě pověřen doprovázením „generála Bonaparta“.

V Longwoodu žili vyhnanci namačkaní v malém prostoru. Ke třem generálům, k dámám Bertrandové a de Montholon, jejich dětem, Las Casesovi a jeho synovi, doktoru O'Mearovi, dvanácti komorníkům a deseti námořníkům z *Northumberlandu* proměněným na sluhy se 29. prosince připojil jeden polský důstojník – Piontkowski, o němž příliš dobře nevíme, jak se na Svatou Helenu dostal. Císař a jeho druhové tvrdili, že ho předtím nikdy neviděli a ani historikové toho o něm o moc víc nevědí... Tento chvastoun a tak trochu dobrodruh ostatně ostrov opustil hned následujícího roku.

Císař se pokoušel bojovat tím, že na Svaté Heleně udržoval zvyky z Tuilerii. Snažil se, seč mohl – a v barabizně obklopené kamením to vůbec nebylo jednoduché! V úkrytu za touto etiketou se ještě cítil císařem. Každý večer majordomus Cipriani oblečený v zelených šatech zdobených stříbrem oznámil: „Jeho Veličenstvo je obslouženo.“ A důstojníci ve slavnostních uniformách a ženy v šatech s hlubokými výstřihy se sešli kolem nádherně osvětleného stolu. Obsluhovali je sluhové v oděvech jako v Tuilerii. Všechno nádobí bylo stříbrné, příbory byly z pozlaceného stříbra a při dezertu se objevil slavný servis „Quartiers Généraux“. Servírovala se polévka, dva předkrmy, hlavní chod, pečené maso, dva dezerty a sladkosti vyrobené Pierronem. Zapomínalo se na malé rozměry a chudíčké zařízení jídelny, na dešť bubnující do podehtovaných střech, zapomínalo se, že venku obklíčily červené uniformy dům, že pět set důstojníků – za normálních okolností by to byl štáb pro třicet tisíc mužů – a dva tisíce pět set vojáků upírá oči na dům a pozoruje, sleduje a špehuje svrženého panovníka. Zapomínalo se, že všude tam, kde by mohl proběhnout pes, mezi pobřežím a vnitrozemím ostrova stojí hlídka. Zapomínalo se, že dvě válečné lodě bez přestání

obeplovávají ostrov, že hlavně pěti set děl jsou obráceny směrem k moři, že ostrov je prošpikovaný optickými signalizačními zařízeními, které předávají sebemenší zprávy týkající se vězňů. Zapomínalo se, že v noci nemohou místní obyvatelé ani vystrčit nos ze svých domovů, pokud neznají heslo.

V salonu servírovali sluhové kávu v šálcích ze sevrského porcelánu. Jen obtížně se zabíjel čas. Hrály se karty a šachy. Madam de Montholon se posadila ke klavíru a zpívala nebo císař četl – velmi špatně – nějakou tragédii. Kolem desáté hodiny vstal a vzdychl:

„Další den je pryč!“

V neděli 14. dubna 1816 bylo do císařova kočáru zapřaženo šest koní a bratři Archambaultové v sedle se postavili před venkovním longwoodským schodištěm. Vedle nich čekali dva koně na generála Gourgauda a polského důstojníka Piontkowského, kteří měli podle zvyku a nikoliv bez obtíží cválat po úzkých cestách, které se neustále klikatily nad propastmi, vedle dvířek kočáru.

V tu neděli 14. dubna – na Velikonoce – si císař objednal kočár, aby si mohl zajet na horský hřeben, odkud mohl dalekohledem pozorovat zátoku a sledovat zakotvení *Phaétonu*. Na palubě této fregaty se nacházel nový guvernér generál sir Hudson Lowe.

Ten se svým prvním setkáním s císařem neotálel. Hned nazítří předal s uspokojením maršálovi Bertrandovi nové instrukce lorda Bathursta: důstojníci a služebnictvo musí písemně stvrdit všechna „omezení, kterým se musí povinně podřídit Napoleon Bonaparte osobně“. Ti, kteří odmítnou, budou přes Le Cap odvezeni do Evropy.

„Už víte tu novinu?“ zeptal se Napoleon generála Gourgauda. „Buď musíte odplout do Cap, nebo se zavázat, že se mnou budete sdílet můj osud doživotně.“

V domě bylo okamžitě živo.

„Už chybělo jen to, aby doplnili naši hrůznou situaci,“ vykřikl jeden ordonanční důstojník. „Chtějí nás zbavit veškeré naděje, že ještě někdy spatříme naše rodiny.“

Nazítří ve čtyři hodiny se konalo první setkání.

„Spatřil jsem Bonaparta, jak stojí s kloboukem v ruce,“ vyprávěl Hudson Lowe. „Protože na mě nepromluvil, když jsem vstoupil, a zdálo se, že čeká, až na něj promluví já,

prerušil jsem ticho a řekl: Přišel jsem, pane, abych vás seznámil se svými povinnostmi.“

„Jak vidím, mluvíte francouzsky, pane,“ odpověděl Napoleon. „Ale mluvíte také italsky. Velel jste korsickému praporu – složenému z korsických dezertérů.“

„Ano, pane.“

Císař lehce pokrčil obočí...

„Líbí se vám ostrov svaté Heleny?“

Lowe, který žil na ostrovech ve Středozezemním moři, určitě pobyt na Svaté Heleně nepovažoval za nic příjemného.

Poslední otázka:

„Jak dlouho sloužíte v armádě?“

„Osmadvacet let.“

„Jsem tedy o něco starší voják.“

Lowe riskoval poklonu:

„Historie bude o naší vojenské službě hovořit rozdílně.“

„Usmál se, ale neřekl nic,“ dodal ještě sir Hudson.

Napoleon bránil svému okolí podepsat prohlášení požadované lordem Bathurstem a nadiktoval tento nový text: „My níže podepsaní chceme zůstat ve službách císaře Napoleona, a proto souhlasíme, ať je pobyt na Svaté Heleně jakkoli strašný, že tady zůstaneme a že se podřídíme restrikcím, ať jsou jakkoli nespravedlivé a svévolné, které jsou vnuceny Jeho Veličenstvu a osobám z jeho služby.“

Všichni souhlasili, že podepíší, ale mezi vězněm a jeho žalářníkem se zrodil první konflikt. Hudson Lowe po admirálově vzoru nesouhlasil, aby prohlášení obsahovalo jakoukoli císařskou kvalifikaci. Francouzi nakonec – nikoliv bez vzdechů, protestů a pokusů o jednání s guvernérem – podepsali text, který jim guvernér předložil a v němž byl vězeň nazýván *Napoleonem Bonapartem*.

Mezitím dorazila do Longwoodu smlouva podepsaná spojeckými mocnostmi o „opatřeních, která mají zabránit Napoleonu Bonapartovi v jakémkoliv snaze narušit mír v Evropě“. Porážení od Waterloo byl prohlášen zajatcem spojeckých mocností a jeho střežení „bylo svěřeno výlučně britskému panovníkovi“, ale Rakousko, Rusko a dokonce Francie měly poslat na ostrov své komisaře.

„Říkají, že panovníci se mnou mohou nakládat podle smlouvy,“ vykřikl Napoleon. „Ale jakým právem? Jsem jim roven a často jsem byl jejich pánem! Nejsem jejich vězněm!“

Protestoval u Hudsona Lowe a guvernér kývl na znamení souhlasu. On si také myslel, že „generál Bonaparte“ je pouze vězněm Anglie.

Po celý týden zabránilo špatné počasí a vyčerpání Napoleonovi opustit dům. Při druhém setkání přijal svého návštěvníka v županu a vleže na kanapi ve své ložnici. Po dlouhém mlčení řekl:

„Hledal jsem azyl v zemi, o níž jsem si myslel, že má nejlepší zákony, u lidu, jehož jsem byl po dvacet let největším nepřítelem. A co jste udělali vy?“

Vstal, a jak bylo jeho zvykem, začal se procházet po místnosti. Pod prudkými nárazy větru se celý dům chvěl. Děšť bičoval okenní tabulky obou oken.

„Umístili mě do té nejnezdравější části ostrova, kde pořád fouká vítr a je mlha. Není tu naše podnebí, nesvítí tu naše slunce a nestřídají se naše roční doby. Všechno tady vydechuje smrtelnou nudou! Místo je to nepříjemné a nezdравé, není tu voda. Tento kout ostrova je pustý, odrazuje zdejší obyvatel!“

Hudson Lowe mírně namítl, že jeho vláda udělala vše, aby zmírnila „generálovo“ postavení.

„Její úsilí se omezilo jen na málo věcí!“ vykřikl vězeň. „Prosil jsem, aby mi předplatili *Morning Chronicle* a *Statesman*, abych si mohl číst o problémech napsaných těmi nejméně nepříjemnými výrazy. Neudělalo se nic. Požádal jsem o knihy, které jsou mou jedinou útěchou, ale už uplynulo devět měsíců, a nic jsem nedostal. Chtěl jsem vědět, co se stalo s mým synem a mou ženou, ale zůstal jsem bez odpovědi.“

Guvernér nevěděl co říci. Císař mluvil o svém ubohém bydlení. Uspořádání malých místností a to, jak na sebe navazují, je žalostné! Longwood není nic jiného než prozatímní sídlo... Lowe se ho marně pokoušel prerušit.

„Vy a já jsme vojáci, pane,“ pokračoval Napoleon. „Jsme skromní. Byl jste v mém rodném městě, možná v mém domě. Není sice ten nejchudší na ostrově a nemusím se za něj stydět, ale přesto jste viděl, jak vypadá. I když jsem seděl na trůně a rozdával královské koruny, nezapomněl jsem, v jakých podmínkách jsem vyrůstal. Moje kanape a polní lehátko mi stačí!“

Sir Hudson nebyl nijak důvtipný a z osobnosti muže, kterého měl hlídat, toho mnoho nepochopil. Nechápal důvody, které vedou jeho vězně, aby si „stěžoval“ na svůj osud.

„Dopustil jsem se snad ve své nevědomosti vůči vám nějaké chyby?“

„Ne, pane,“ uznal císař. „Od vašeho příjezdu si nestěžujeme na nic.“

„Jaký odporný a zlý obličej má ten guvernér!“ vykřikl vězeň, když žalárník Longwood opustil. „V životě jsem nic takového neviděl!“

Během tohoto druhého setkání se Hudson Lowe ukázal jako nešikovný nemotora, ale nepřestal se chovat korektně. Přesto ho Napoleon obvinil, že by byl schopen ho otrávit:

„Nevypil bych šálek kávy, kdyby s ním zůstal chvilku o samotě.“

O deset dní později došlo k další scéně. Guvernér přišel oznámit svému vězni nařízení vlády: „generál“ se musí každý den ukázat anglickému důstojníkovi, „generál“ nesmí opustit bez doprovodu vymezený prostor... A Napoleon vybuchl:

„Za ten měsíc, co jste tady, jsem vám naprosto přestal důvěřovat. Když jsem se dozvěděl o vašem příjezdu, blahopřál jsem si, že se ocitnu tváří v tvář generálovi pozemního vojska, který se podílel na velkých událostech kontinentu a použije vůči mně jen prostředky diktované konvencemi. Velmi jsem se zmýlil. Říkáte, že se mohu procházet po celém vnitrozemí ostrova, ale víte dobře, že mě přitom musí doprovázet jeden váš důstojník, takže vaše nabídka je k smíchu. Když vojáci projdou bojovým křestem, jsou v mých očích všichni stejní, ať je barva jejich uniformy jakákoliv. Nevadí mi tedy červené uniformy vašich důstojníků, ale to, že při všem, co dělám, mi dáváte najevo, že jsem vaším vězňem.“

Hudson Lowe – a to mluví v jeho prospěch – sdělil svým nadřízeným, že císař „cítí odpor“ nad tím, že ho musí doprovázet anglický důstojník, když chce překročit vymezený prostor. Ale lord Bathurst odpověděl: „Nejen že generál Bonaparte musí být neustále doprovázen anglickým důstojníkem, když chce překročit vymezený prostor, ale tento důstojník musí mít rozkaz zabránit, jak to jen bude možné, veškerému styku generála Bonaparta s místním obyvatelstvem.“

Lowe určitě nebyl odporným katem, jak ho vylíčila napoleonská legenda. Když čteme líčení svědků, uvědomíme si, že lži často vycházely z Longwoodu. Pro historii musel být Napoleon perzekvován. Sám jednou řekl:

„Ježíš Kristus by se nestal Bohem bez své trnové koruny.

Fantazii lidu oslovilo jeho mučednictví. Kdybych byl místo tady v Americe jako Joseph, už by se na mě zapomnělo a moje věc by byla ztracena. Takoví jsou lidé!“

„Podle mě,“ přiznal se Gourgaud, „prokázal Hudson Lowe svými špatnými metodami císaři velkou službu, protože s každým jiným bychom neměli důvody si stěžovat.“

Jak to řekl Montholon:

„Ani nebeský anděl by se nám jako guvernér Svaté Heleny nelíbil!“

A Hudson Lowe nebyl anděl, právě naopak! Nad jeho nešikovností zůstává rozum stát. O několik dní později se s odzbrojující naivitou odvážil pozvat „generála Bonaparta“ na večeři do *Plantation House*, aby se setkal s lady Loudon-Moira, která se zastavila na ostrově cestou z Indie.

„Žádná odpověď,“ vykřikl Napoleon. „Je to příliš hloupé!“

„Připadalo mi to naprosto přirozené,“ vysvětloval Lowe. „Přestoupil jsem svá nařízení, protože kdyby generál Bonaparte pozvání na večeři přijal, mohl by nabýt dojmu, že je svobodný.“

K nové scéně mezi oběma muži došlo 16. července 1816.

„Každý den se mi dostává zbytečných urážek!“ vykřikl Napoleon, když guvernéra přijal. „Pan Las Cases poslal střevíc panu Balcombovi, aby podle něj udělali v Anglii pár bot. Nechal jste střevíc poslat zpátky s tím, že měl být poslán přímo vám. Nechápu, proč vám musíme posílat staré škrpály, jako by nestačilo vás o tom informovat.“

„Špatně si vyložili má nařízení.“

„Vaše chování bude předmětem výtky vašemu národu a vaší vládě... Chcete, abych vám řekl náš názor na vaše chování? Jste schopen všeho, třeba nás i otrávit. Maršál si mohl dávat schůzky. Dnes už nemůže. Já nemohu nikoho pozvat na večeři a kdybych měl milenkou, nemohla by za mnou přijít.“

„Žádnou nemáte.“

„Ale mohl bych mít.“

„Och! Zpravím o tom vládu.“

„Ale o to se nejedná. Vláda sem neposlala nějakého desátníka. Anglie poslala generálporučíka a ten by se měl umět chovat. Jste člověk, který se nám tady má mstit.“

Napoleon znovu vypočítal všechno, co svému žalárníkovi vyčítal a – tentokrát to byla výtka oprávněná a velmi obrazná – nakonec uzavřel:

„Přivedete nás na mizinu.“

Na Svaté Heleně se totiž odehrávalo jiné, skryté drama – drama vydání, kvůli kterému konflikt vyvrcholil. V Longwoodu peníze jen tekly. Sluhové se domnívali, že jsou stále v Tuileriích a rozprodávali část potravin. Proto guvernér nařídil, aby od nynějška bylo denně dodáváno – pro deset pánů a dvacet sluhů – jen pětasedmdesát liber hovězího a skopového masa a sedm kuřat a kromě jiného měsíčně dvaadvacet kusů hovězí pečeně, devět šunek, devět solených jazyků, pětadvacet liber špeku, a to nemluvě o zelenině a mléčných a dalších potravinářských výrobcích. Každý měsíc se na Longwood také dodávalo dvě stě deset lahví bordeauxského, šestadvacet šampaňského, třiadvacet madeirského, šedesát graveského a jedenáct kostnického vína. Sluhové dostávali lahev stolního vína denně. Tomu se tedy nedalo říkat bída! Ale vězňové křičeli, že mají hlad.

Lowe se pokusil ušetřit tím, že přijal nová opatření, kterých zajatci důmyslně využili a jež poskytla Napoleonovi příležitost ke spektakulárnímu prodeji jeho stříbra, aby, jak tvrdil, mohl „uhradit svoje potřeby“.

Zbytečné utrácení bylo tématem prudké diskuse mezi Bertrandem a guvernérem. Byla skutečně tak prudká, že maršál prohlásil, že už nechce o této věci se sirem Hudsonem jednat. O dva dny později, 18. srpna, se Angličan rozjel do Longwoodu, aby si stěžoval. Scéna – nejhorší za celou dobu věznění – se odehrála v zahradě, která tehdy ještě nevypadala jako dnes. Kruhovitá alej obklopovala obyčejný květinový záhon. Vedla v ní cesta, po níž se dalo chodit stále dokola. Přítomen byl i admirál Malcolm, který velel námořním silám na ostrově.

„Maršál Bertrand s vámi prostě nechce mít nic společného,“ vysvětlil Napoleon guvernérovi. „Byl to vysoký důstojník koruny, velel armádám, bojoval v čele svého armádního sboru proti armádě, v níž jste byl štábním plukovníkem. Psal jste mu a mluvil jste s ním ne jako s nějakým desátníkem chrabrých pravidelných jednotek, ale jako s desátníkem korsické jednotky, které jste velel a kde byli všichni vojáci dezertéry a zrádci své vlasti. Postavil se proti tomu a už se s vámi nechce dál stýkat. Ani nikdo jiný se s vámi nechce vidět. Každý před vámi prchá. Není tady ani jeden člověk, který by nedal přednost čtyřdennímu domácímu vězení o chleba a vodě před rozhovorem s vámi.“

Lowe se pokusil převést problém do mnohem skromnějších dimenzí a znovu začal mluvit o zbytečných výdajích, ale Napoleon odsekl:

„Málo mě znáte. Zlí lidé mají v moci mé tělo, ale moje duše je svobodná. Je hrdá tady, stejně jako byla, když jsem stál v čele šesti set tisíc mužů a když jsem seděl na trůně a rozdával královské tituly a koruny. Pořád mi vyprávíte o svých instrukcích. Ale ty vás nenutí dělat to, co děláte. A ostatně to není omluva. Já sám jsem vládl a vím, že existují poslání a instrukce, které se dávají jen nečestným lidem.“

„Hanobíte mě v očích celé Evropy.“ odpověděl lord Hudson. „Nezasloužím si to. Mám instrukce, které mě...“

„Ale kat má také instrukce,“ přerušil ho vězeň. „A on je plní, to je vše. Nikdo s ním aspoň nemusí žít. Máte svoje instrukce, tak je plňte a mě nechte na pokoji. Když mi nechcete dát najíst, tak to nedělejte. Dokud budeme sousedy 53. pluku, nenechají nás umřít hladu.“

„To všechno se mě naštěstí netýká.“

„Jistě, kat se směje křiku svých obětí!“

Tak scénu popsal Bertrand, který jí asistoval – zdaleka, a zapsal ji podle toho, co mu vyprávěl císař. A tak se mi zdá spravedlivé dát teď slovo Hudsonu Lowovi. Podle něj drama začalo dlouhým mlčením, tak dlouhým, „že jsem si už začínal myslet, že o ničem nechce hovořit“, napsal Lowe lordu Bathurstovi. Konečně začal císař „podrážděným hlasem“ mluvit. Tvářil se, že ignoruje guvernérovu přítomnost, a obracel se pouze na admirála Malcolma.

„Řekl, že nemám cit. Že když kolem něj jdou vojáci z 53. pluku, soustrastně na něj hledí a pláčou. Pak řekl admirálovi: Zadržel mi knihu, kterou mi poslal jeden člen parlamentu, a pak se tím vychloubal.“

„Cože? Já jsem se tím vychloubal?“

„Ano, pane, vychloubal jste se tím před francouzským komisařem. Řekl mi to.“

Tón scény dále stoupal.

„Moje tělo je ve vaší moci,“ opakoval znovu císař, „ale moje duše je svobodná.. Jednáte se mnou jako se zločincem... Evropa se to dozví.“

„Stěžoval si, že mu říkáme ‚generále‘,“ pokračoval Lowe, „ale že on je ‚císař‘. Že když Anglie a Evropa už nebudou existovat a nikdo už nebude znát jméno lorda Bathursta, on

bude pořád císařem. Říkal, že udělá všechno, aby se se mnou nemusel stýkat, a tvrdil, že už byl dvakrát ve vaně, jen aby mě nemusel vidět.“

Tři muži dál obcházeli záhon.

„Chcete peníze,“ pokračoval Napoleon. „Já je nemám, jsem odkázán na přátele. Ale nemohu posílat dopisy. Nikdy jste nevelel armádě. Byl jste jen štábním písařem. Představoval jsem si, že s Angličany budu vycházet dobře, ale vy nejste Angličan.“

Kdyby se Lowe odvážil, pokrčil by rameny. Takhle se jen spokojil s tím, že řekl:

„Vy byste mě rozesmál, pane.“

„Cože?... Já bych vás rozesmál? Říkám jen, co si myslím.“

„Ano, pane. Rozesmál byste mě. Falešný názor, který jste si udělal o mé povaze a vaše hrubé způsoby ve mně vyvolávají lítost. Přeji vám dobrý den...“

Sir Hudson se náhle otočil, aniž svého vězně pozdravil. Admirál smekl klobouk, uklonil se a připojil se k Lowovi, který zatímco čekal na koně, řekl přihlížejícímu Bertrandovi:

„Generál Bonaparte se mnou jedná velice urážejícím způsobem. Řekl jsem mu, že je nečestný člověk, a odešel jsem!“

Císař uznal, že s guvernérem zachází špatně.

„S tímto důstojníkem se už nemusím vídat,“ uzavřel. „V jeho přítomnosti se přestávám ovládat a to je pod mou důstojnost. Používám vůči němu slova, která by byla v Tuileriích neodpuštělná. Pokud tady pro ně existuje omluva, je to proto, že jsem v jeho rukou a v jeho moci.“

Jaký byl Napoleonův žalárník? Zlostný, popudlivý, pyšný, pedantský, malicherný, vyděšený ze své odpovědnosti a především neobratný. Dokonce i podle názoru Angličanů „nebyl gentleman“ – a to mluví za všechno.

„Měl omezeného ducha,“ upřesnil pan de Balmain, ruský komisař na Svaté Heleně. „Muž, kterého odpovědnost, jíž byl pověřen, dusila a celý se z ní třásl. Dokázal se vylekat při sebemenší věci. Lámal si hlavu z ničeho, a tam, kde by se jiný sotva pohnul, vyvíjel obrovskou činnost.“

„Nedokázali jsme pochopit, jak mohl takový člověk pobláznit anglické ministry,“ přisadil si jeho rakouský kolega pan von Stürmer. „Nebylo nic snazšího než najít obyčejného žalárníka. Ale pokud britskému národu záleželo za každou cenu na soudu historie, nemohl si vybrat nikoho horšího.“

Lowovi bezesporu „chybělo vzdělání a soudnost“, jak poznamenal Wellington, který ještě dodal: „Je to hlupák.“ Ale možná musel být tak trochu omezený, musel se poslušně podřít nařizením a s radostí vykonávat všechno to papírování, aby v sobě nenašel odvahy a neřekl svému nadřízenému lordu Bathurstovi, ministru války a kolonií, že jeho příkazy se dají jen těžko aplikovat.

Odnynějška neuběhl týden, aby žalárník svého vězně netrýznil: vymezený prostor, v němž se Napoleon směl procházet bez doprovodu, byl omezen na třetinu, britský důstojník se o jeho přítomnosti musel přesvědčovat dvakrát za den. Lord Bathurst to „výslovně“ požadoval. Neuběhl ovšem rovněž ani týden, aby vězeň neudělal všechno pro to, aby byl trýzněn.

„Útlak a urážky pomáhají mému věhlasu. V budoucnu budu Anglii vděčný za mocné působení mé slávy.“

Vyhnanec držel slovo. Už nikdy Hudsona Lowa nepřijal. Když guvernér přijel na Longwood, vyhnanec ho pozoroval dalekohledem od Slavkova skrz díry vyvrtané v okenicích předpokojí – skrz díry, které pak byly pietně uchovány...

Ten večer, kdy guvernér znovu císaře spatřil, ležel Napoleon na smrtelné posteli, na oněm kovovém polním lůžku, které ho provázelo při všech taženích... A ten večer guvernér zamumlal:

„Pánové, byl to největší nepřítel Anglie a můj také. Ale odpouštím mu vše. Při smrti tak velkého muže může člověk cítit jen hlubokou bolest a politování.“

Když říkal tato slova, určitě si sir Hudson myslel, že podává důkaz velikosti ducha. Wellington měl pravdu: Napoleonův žalárník byl hlupák.

Napoleon často snil o své slavné minulosti a o tom, co se s ním stalo dnes... Trpěl nespavostí, a když se probudil, už nedokázal znovu usnout. Dotíraly na něj a skličovaly ho vzpomínky. Jeho druhové ho viděli, jak jednoho večera zasněně listuje *Císařským almanachem*, hledí na jména dvorních dam a čte si seznam členů Institutu, vazalských králů a prefektů.

„Bylo to krásné císařství,“ vzdechl dojatě. „Vládl jsem třiaosmdesáti milionům lidí, což je víc než polovina obyvatel celé Evropy!“

Dnes už řešil jen problém krávy zavřené do chléva, která dávala jen jednu ubohou láhev mléka denně a neustále trahala svůj úvazek a toulala se po zahradě... Jednou uviděl, jak se na trávě suší na sluníčku plínky malé Montholonové.

„Ach! To je příliš měšťácké!“ vykřikl.

A raději se vrátil do domu.

Naprosto přesně si uvědomoval, co přinesl světu. A jeho druhové ho slyšeli, jak hlasem, který jako by přicházel ze záhrobí, pronáší svoji obhajobu:

„Mohou mě vyobcovat, vymazat, znetvořit, ale bude těžké mě nechat úplně zmizet. Francouzští historikové se budou muset zabývat císařstvím, a budou-li upřímní, musejí mi navrátit čest a uznat můj podíl. Jejich práce bude snadná, protože fakta mluví sama za sebe a září jako slunce... Uzavřel jsem propast anarchie a poradil si s chaosem... Podnítil jsem soutěživost, odměnil všechny zásluhy a rozšířil hranice slávy... Co by mi mohl takový historik vyčítat, v čem bych se nemohl bránit?... Můj despotismus? Ale přijde na to, že diktatura byla nezbytná. Obvinít mě, že jsem příliš miloval válku? Zjistí, že jsem byl pokaždé napaden. Že jsem toužil po světové monarchii? Uvidí, že to bylo pouze dílo okolností, že to byli mí nepřátelé, kteří mě k němu vedli krok za krokem...“

Často měl záchvaty hněvu. Nebyla to ani pýcha, ani krutost, jak se snažili dokázat jeho strážci, ale vztek nad tím, jak hluboko klesl – a kolik se mu toho „nedostává“, jak sám prohlásil. Tyranizoval své okolí. Když nespál, volal si k sobě uprostřed noci jednoho ze svých nešťastných důstojníků, který se musel dostavit ve slavnostní uniformě jako v Tuileriích, a diktoval mu nekonečné protesty adresované světu nebo rovněž nekonečné vysvětlování bitvy u Waterloo.

„Je vás už jen hrstka na konci světa,“ řekl císař svým druhům v pondělí ráno 1. ledna 1816. „Vaše útěcha musí být alespoň v tom, že se budete mít rádi.“

Neměli se rádi a urputně na sebe žárlili. Žili natěsnaní jeden na druhého v malých bytech. Muži se hádali kvůli přednostnímu právu nebo kvůli funkcím a obě ženy se vzájemně titulovaly „děvkami“.

Napoleonovi druhové brzy mysleli už jen na to, jak toto příšerné skalisko opustit. Komoří Las Cases, i když k němu se císař choval nejlíp, opustil ostrov první koncem roku 1816.

Popudlivý Gourgaud, jenž se cítil, jako by byl zaživa stažený z kůže, odplul 1. února 1818.

Pak přišla řada na O'Meara, aby opustil Svatou Helenu. Odmítl guvernérovi donášet drby z Longwoodu. Nebylo to tak vždycky, ale lékař začal guvernéra nenávidět a odmítal vězně dál špehovat... Konflikt mezi oběma muži nabyl na ostrovi. Guvernér šel až tak daleko, že Irovi zakázal jezdit do Jamestownu, což nakonec vedlo císařova lékaře k tomu, že se rozhodl svého pacienta opustit a vrátit se do Evropy.

Císař tvrdil, že Lowe nemá právo vnucovat mu lékaře podle svého výběru, protože podle něj by to byl jen špión dosazený guvernérem. Proto se v následujících šesti měsících o něj starali jen jeho věrní podle toho, co jim předepsal O'Mear.

V lednu roku 1819 se císaři udělalo tak špatně – neustále omdlíval a stěžoval si na prudkou bolest v pravém boku – že se nechal prohlédnout O'Mearovým přítelem, lodním lékařem z *Conqueroru* doktorem Stokoëem. Ten diagnostikoval chronickou hepatitidu.

„Jak dlouho může člověk žít s takovou nemocí?“ zeptal se ho císař.

„Pane Bože, jsou lidé, kteří se s ní dožijí vysokého věku!“

„Ano, ale jsou šance stejně i v tropickém podnebí?“

„Ne.“

„Čeho se mám obávat?“

„Že hepatitida začne být akutní.“

Stokoë to opakoval Hudsonu Lowovi. Guvernér se bál, aby se nesporný fakt o nezdravém podnebí na longwoodské planině nerozšířil v Evropě, a proto ho každá zmínka o něm uváděla do zuřivosti. A tak Stokoëovi tak zneprzyjemnil život, že doktor požádal také o repatriaci.

A císař zůstal dalších sedm měsíců bez lékaře... Musel čekat až na příjezd velice průměrného doktora Antommarchiho, kterého na ostrov poslala jeho matka. Ta určila prvního, kdo jí přišel pod ruku, protože jí jedna věštkyň přesvědčila, že jejího syna odnesli z ostrova andělé...

Začátkem března roku 1819 se Napoleon dozvěděl, že se panovníci a ministři, kteří se šli na kongresu v Čáchách, rozhodli ponechat vězně Evropy, „moc revoluce soustředěnou do jednoho člověka“, na Svaté Heleně až do jeho smrti. Tak byl poražený císař na přání Ruska „postaven mimo zákony národů“! Až doteď Napoleon doufal, že bude moci jednoho

dne své vězení opustit. Odnynějška bude skalisko jeho hrobem! A to mu nebylo ještě ani padesát let! Deziluze to byla naprostá a strašná. Zavřel se ve svém pokoji a odmítal z něj vyjít. Ten večer se ocitl na samém dně... Jeho nespavost začala být nekonečná – a když se celý zpocení probudil z těžkého a hlubokého spánku, tak jen proto, aby se mu znovu zjevila ubohost okolí a planiny, na níž neustále vál pását...

Po Las Casesovi, Gorgaudovi, O'Mearovi a Stokoëovi přišla řada na Albinu de Montholon, která se rozhodla opustit ostrov. Přivedla na svět dcerušku jménem Napoleone a její porody ji vyčerpaly. Kromě jiného se musela starat o dvě děti, které zůstaly ve Francii. Montholon měl svou ženu doprovázet. Díky velkolepým slibům týkajícím se závěti se ho císaři podařilo přesvědčit, aby s ním ještě dva roky zůstal.

1. července 1819 opustila s pláčem paní de Montholon se svými dětmi Longwood navždy. Císař, který byl Albině vděčný a měl ji rád – neví se, kam až daleko věci došly – hleděl, jak se skupinka vzdaluje od skromného dřevěného domu, a plakal, „možná poprvé v životě,“ napsal Montholon své ženě.

Nešťastník chtěl ten večer navštívit madam Bertrando-ovou, které nebylo dobře. Když vyšel ven, viděl, jak se už k domu blíží hlídky. Rozhodl se nikam nejít, vrátil se do svého pokoje a málem upadl – dvě krysy mu proběhly mezi nohama...

Znovu mu začalo být špatně. Poprvé napsal svou závěť a odmítl opustit svůj pokoj. Ve strachu z útěku přispěchal Hudson Lowe na Longwood a žádal, aby ordonanční důstojník – tehdy jím byl kapitán Nicholls – držící hlídku v císařově domě mohl splnit poslání: měl se přesvědčit o vězňově přítomnosti. Ten jednou vylezl do okna malé místnosti, v níž se Napoleon koupal a – jak to napsal ve svém hlášení – spatřil císaře *in naturalibus*. To siru Hudsonovi, který se neustále potuloval kolem domu, nestačilo a poslal jednoho důstojníka, aby klepal u dveří, svolal služebnictvo, žádal, že chce mluvit s Montholonem nebo Bertrandem – a nakonec dal Nichollsovi rozkaz, aby si návštěvu u „generála“ vynutil třeba silou. Napoleon nechal zavřít okenice u svých oken na závoru a k posteli si položil pušky a pistole. „Přísahal,“ vyprávěl Ali, „že zastřelí každého, kdo by měl dost odvahy a překročil práh dveří. Pak dodal, že nikdo nevejde do jeho pokoje, dokud on, Napoleon, nebude po smrti.“

Černý závoj začal pomaličku tvořit zástěnu mezi Longwoodem a okolním světem. Císař žil takřka osaměle. Nikoho nepřijímal. Montholon nechal odjet Albinu s pocitem blížícím se hrůze. Lowovi řekl, „že prodlouží svůj pobyt na ostrově jen na šest měsíců po odjezdu své ženy“. Paní de Montholon byla ostatně pověřena najít za něj náhradu. I manželé Bertrando-ovi mysleli jen na vystřídání...

Vyhnanec nemohl zapomenout na Albinu. Odjezd paní de Montholon ho ještě víc rozrušil a vnesl smutek do jeho myšlenek.

„Vaše žena zasévala květy na můj hrob,“ vysvětloval Montholonovi. „Od jejího odjezdu na něm roste už jen ostružiní.“

Ostružiní! Když to slovo vyslovoval, myslel na Fanny... Paní Bertrandová už na Longwood nechodila a odmítala doprovázet vězně při jeho procházkách. Po odjezdu hraběnky de Montholon zapůsobil na vyhnance nesporný půvab maršálov-ovy ženy. Zamiloval se do jejího „salonního poprsí“... Elegantní Fanny byla vysoká, štíhlá, blondatá a černooká. Pouze nepříjemně vyčnívající nos jí trochu hyzdil obličej. Napoleon jí naznačil, že místo po jeho boku je volné.

„Je tak hloupá, že už za mnou nechodí,“ konstatoval císař. „A to bych jí mohl darovat diamantový madailón.“

Ale Fanny se halila do své ttnosti. Nepřipadalo v úvahu maršála podvádět!

Jednoho dne Napoleon řekl Bertrando-ovi:

„Měl byste přemluvit svou ženu k prostituci.“

„Ostatně, v případě maršála by to mělo tu výhodu, že se stále ještě císaři obdivoval a nikdy by si nestěžoval,“ řekl Bertrand s humorem, mluvě o sobě ve třetí osobě.

Lze tedy pochopit, že si maršál přál také jenom jedinou věc: opustit ostrov. Ale Napoleon ho nechtěl nechat odjet – souhlasil by jen v případě vystřídání. Marchand jednou spatřil na stole svého pána seznam jmen naškrábaných tužkou: Caulaincourt, Rovigo, Ségur, Montesquiou, Daru, Drouot, Turenne, Arnaud a Denon. Vyhnanec se vzpěchoval při pomyslení, že by u sebe a proti Angličanům neměl nějakého bývalého důstojníka koruny – což Montholon nebyl. Ten mimochodem také myslel jen na to, aby mohl odjet za svou ženou.

Ale souhlasili by vysocí důstojníci, na které císař myslel, že všechno opustí a zaživa se pohřbí na tomto skalisku?

Císaři odpovědělo jen mlčení. A tak přikázal Montholonovi, aby oznámil guvernérovi, „že se zcela podřídí výběru krále Ludvíka XVIII. a jeho ministrů a s radostí přijme každého, kdo by byl zaměstnán v civilní nebo vojenské správě anebo ve státní radě“...

A bylo to! Žádat Ludvíka XVIII., aby mu vybral druhu do zajetí! Jednoho dne řekl s povzdechem Marchandovi:

„Brzy tady budeme sami dva...“

Císařův zdravotní stav se den ode dne zhoršoval a oba generálové byli od nynějška zcela zaneprázdněni. 5. prosince 1820 napsal Montholon své ženě: „Došlo k vážnému obratu v císařově nemoci. K jeho chronické chorobě se připojila charakteristická malátnost. Je tak slabý, že každá životní funkce ho mimořádně unavuje a často omdlévá...“

Teď už to však nebyla jen obrovská únava: začal hrozně trpět.

„Nevím, co to mám v žaludku. Cítím takovou bolest, jako by mi do něj někdo zabodl nůž a měl radost, že s ním může pohybovat.“

Počátkem jižního léta ještě chodíval v županu ven a ztěžka sedával na skládacím lehátku v zahradě nebo na schodišti obklopeném plátěnou zástěnou.

„Ach, já chudák!“ vzdychal.

Aby mohl bojovat s touto ochablostí, nechal přinést do horečného houpáčku. Montholon se s pytlek olova posadil na jednu stranu a císař obkročmo na druhou. Takové byly jeho poslední jízdy v sedle, jimž se oddával v doprovodu svého posledního důstojníka.

Brzy ztratil chuť k jídlu. Nejedl skoro nic, „s výjimkou tenkých krajíčků chleba namočených do šťávy z kýty, několika lžiček huspeniny a několika koleček opékaných brambor. K pití si bral jen skleničku vína smíchaného s vodou“. Pak se natáhl na kanape, na němž zůstal ležet asi hodinu, než šel do postele. Od počátku března roku 1821 se jeho slabost stupňovala. Montholon opět napsal Albině – 5. března: „Dnes je z něj už jen mrtvola, kterou jen dech drží fyzicky a morálně při životě. Ta prokletá Svatá Helena ho zabije!“

16. března nedokázal přes veškeré úsilí vstát.

„Do jakého stavu jsem se to dostal! Býval jsem tak aktivní a hbitý! Teď sotva dokážu zvednout víčka. Už nejsem Napoleon!“

Pleť měl teď „tak žlutou, že naháněla strach“. Hlava mu padala na prsa. Byl naprosto vyčerpaný a napůl otupělý. Jeho spánek už bylo jen snění, nebo spíš dlouhá ochablost.

Na jakou nemoc umíral? Dozvíme se z pitvy, že „vnitřní povrch žaludku byl prakticky v celém rozsahu jen masou rakovinových afekcí nebo karcinomů chystajících se proměnit v rakovinu, což bylo nejvíc zřetelné v blízkosti vrátníku“. Játra nebyla hypertrofická, ale poněkud zvětšená, jak upřesňoval dále lékařský text. „Vypouklý povrch levého jaterního laloku přilnul k bránici. S výjimkou srůstů způsobených nemocí žaludku nebyly na játrech patrné žádné chorobné změny.“

Konečně souhlasil, aby ho ošetřoval anglický lékař Arnott. Ale už bylo příliš pozdě...

Napoleon podstoupil poslední bitvu. Tento muž, v němž hlodala rakovina, tento vězeň, jehož tělem neustále zmítalo zvracení, tento umírající člověk, který se živil už jen několika lžičkami masa a slabým hlasem se vyptával Arnotta, „jestli se dá umřít na slabost a jak dlouho člověk může žít, když tak málo jí jako on“, nejprve diktoval a pak sám psal – přičemž se snažil, aby jeho příšerné písmo bylo alespoň trochu čitelné – text, při jehož čtení se neubráníme hlubokému dojetí:

„Dnes, 15. dubna 1821, v Longwoodu, na ostrově svaté Heleny.

Toto je má závěť neboli akt mé poslední vůle.

Umírám jako člen apoštolské a římské církve, v jejímž lůně jsem se před více než padesáti lety narodil.

Přeji si, aby byl můj popel uložen na březích Seiny, mezi francouzským lidem, který jsem tolik miloval.“

Nevěděl, že Marie-Luisa na něj zapomněla – nikdy ostatně netušil, co se vlastně stalo – a napsal tato slova:

„Vždycky jsem děkoval Bohu za svou milovanou manželku Marii-Luisu. Až do poslední chvíle jsem si k ní uchoval ty nejněžnější city. Prosím ji, aby bděla nad všemi léčkami, které ještě mohou obklopovat dětství mého syna.

Modlím se za to, aby můj syn nikdy nezapomněl, že se narodil jako francouzský princ, a aby se nikdy nepropůjčil a nestal se nástrojem v rukách triumvirů, kteří utiskují lid Evropy. Nikdy nesmí bojovat proti Francii nebo jí škodit. Musí přijmout mé heslo: *Vše pro francouzský lid.*

Umírám předčasně, zavražděn anglickou oligarchií a jejím najatým vrahem. Anglický lid mě brzy pomstí.

Za obě nešťastná vyústění vpádu do Francie, v době, kdy měla ještě tolik způsobů jak se bránit, vděčíme Marmontově, Augereauově, Talleyrandově a La Fayetteově zradě. Odpouštím jim. Budoucí pokolení Francouzů jim může odpustit jako já...“

Všechny cáry své slávy, na nichž tak často spočívaly vězňovy oči, odkázal svému synovi:

„Moje zbraně: můj meč, ten, který jsem nosil u Slavkova, mou dýku, šavli, loveckou dýku, dva páry pistolí z Versailles. Můj zlatý necesér, který mi sloužil u Ulmu, Slavkova, Jeny, Jílového, Friedlandu, na ostrově Lobau, u Borodina a Montmirailu...“

V ubohém dřevěném domku, zatímco fučel vítr, se znovu rodila celá epopej:

„Můj válečný francouzský dalekohled, mé rozkazy, polní lůžka, uniformy, velký řád Čestné legie, mé ostruhy, konzulský meč, řád zlatého rouna, mé tři stříbrné lahvičky, do nichž se dávala má kořalka a které na polním tažení nosívali mí myslivci, budík Fridricha II., který jsem vzal v Postupimi, Sobieského šavli.“ A poslední trofej: „Čtyři krabičky nalezené na stole Ludvíka XVIII. v Tuileriích 20. března 1815...“

A každou desátou řádku se jako refrén opakovalo těchto osm slov:

„Předejte je mému synovi, až dosáhne šestnácti let.“

Se svou obdivuhodnou předvídavostí Napoleon uhodl, že ve věku šestnácti let bude moci ten, kterého vybavili nevkusným titulem vévoda von Reichstadt – a celou hromadou českých šlechtických přízvisek nevyslovitelných dokonce i pro Rakušana – přijmout své nádherné dědictví. Jistě, Metternich bděl: vykonavatelé závěti nedostali povolení předat Orlovu synovi relikvie ze Svaté Heleny. Malý vězeň z Hofburgu přestal bojovat: stal se rakouským princem, myslel a psal v němčině a ve svých úkolech nazýval svého otce *panem de Buonapartem* a Francouze *nepřáteli*. Když si ve věku šestnácti let přečetl Napoleonovu závěť, kterou našel v Montholonových *Pamětech*, jež vyšly v roce 1825, jako by se před ním zvedla opona... Přestal být Habsburkem a stal se Bonapartem.

20. dubna se Napoleon přes doktora Arnotta naposled obrátil k britské vládě:

„Přišel jsem se posadit ke krbu britského lidu, žádal jsem o loajální azyl, a proti všem právrům na této zemi mi odpověděli železem. Určitě by se mi dostalo jiného přijetí od Alexandra, císaře Františka a dokonce i od krále pruského. Tito panovníci by byli velkomyslnější. Ale náleželo Anglii, aby strhla krále a nabídla světu nečekaný pohled na to, jak se čtyři mocnosti vrhly na jediného muže. Bylo to vaše ministerstvo, které vybralo toto příšerné skalisko, na němž všichni Evropané za několik let zaplatí svůj pobyt životem, abych tu dokonal i já svůj život a byl zavražděn. Jak se tu se mnou zacházelo od chvíle, co jsem tady? Zahrnuli mě tu jen urážkami! Nedali mi žádnou zprávu o mé ženě a synovi, za bydliště mi vybrali to nejméně obyvatelné místo, kde je smrtelné tropické podnebí nejcitelnější. Musel jsem se zavřít mezi čtyři stěny v nezdravém vzduchu, já, který jsem na koni projel celou Evropu! Taková byla, doktore, pohostinnost, které jsem se dočkal od vaší vlády! Je to dlouhodobá, detailní a promyšlená vražda a ten hanebný Hudson Lowe je vykonavatelem velkého díla vašich ministrů. Skončíte jako ta skvělá benátská republika, a já, umíraje na tomto příšerném skalisku, zůstavuji svou potupnou smrt vládnoucímu rodu v Anglii.“

Oslovoval budoucí pokolení...

Nazítří se zeptal nevzdělaného abbého Vignaliho, „jakého si kněze“, kterého mu také poslala matka:

„Víte, co je to mše za umírajícího?“

„Ano, sire.“

„Už jste ji někdy sloužil?“

„Nikdy, sire.“

„Tak ji budete sloužit za mě. Až budu v agonii, postavíte ve vedlejší místnosti oltář, vystavíte tam svátost oltářní a budete se modlit za umírající. Narodil jsem se v katolické víře a chci splnit povinnosti, které mně ukládá, a přijmout pomoc, kterou poskytuje.“

27. dubna ho přenesli do salonu, kde ho mohli snadněji ošetřovat. Jedno z malých polních lůžek bylo postaveno naproti otevřenému krbu, mezi obě okna.

Byl to konec? Ještě ne. V noci z 28. na 29. dubna zavolal Marchanda, aby mu nadiktoval poslední dovětek k závěti.

Věrný komorník nemohl najít papír, proto si vzal hrací kartu a tužku a ve tmě na ni naškrábal tato slova: „Odkazuji svému synovi můj obytný dům v Ajacciu a jeho přístavby, dva domy se zahradami v okolí soliska, všechnen svůj majetek v Ajacciu, který by mu mohl vynést padesát tisíc liber renty... Odkazuji svému synovi...“

Přestal diktovat a vzdychl:

„Jsem hrozně unavený, budeme pokračovat zítra.“

2. května byl císař jako poslušné a klidné dítě. Arnott mu dal napít trochy vína s cukrem. Po každém loku opakoval:

„Good... Very good.“

„Vyměnili jsme mu flanelovou vestu,“ poznamenal Bertrand. Zavázali mu břicho. Neměl bolesti. Byl jen velmi slabý a umírajícíma očima hleděl na Marchanda pohledem, který vyvolával soucit a jako by říkal: *Jste krutí, že mě tak týráte*. Celý den už neměl sílu nic odmítat. Vzal si všechno, co mu dali, a mlčky udělal všechno, co od něj chtěli. Mluvil jen svými pohledy, s výjimkou dvou příležitostí. Protože měl často škytavku, dali mu spolknout lžičku éteru, který ho uklidnil a přivodil mu několik minut spánku. Podruhé řekl: „Ten ničema Marchand!“ V půl dvanácté pod ním vyměnili prostěradlo. Zpocenému maršálovi, který ho vzal za ruku, řekl: „Máte horečku.“ A později: „Příteli, odežte ty mouchy.“

Na žádost guvernéra se sešlo několik lékařů ke konzultaci. Doporučili mu umýt ledviny kolínskou vodou...

„Jaký výsledek vědy!“ našel ještě císař sílu vykřiknout, když se náhle probral z bevědomí a seznámili ho se závěry lékařů. „Jaká konzultace! Umýt ledviny kolínskou vodou! Dobrá! Ostatní nechci!“

Ostatní? Jednalo se o kalomel², který mu chtěli dát tak, aby si toho nevšiml – nebo spíš když si toho všiml, bylo už příliš pozdě a on se jen spokojil tím, že vzdychl:

„Ach Marchande, ty mě také podvádíš!“

Efekt – vyprazdňování „podobající se smole nebo dehtu“ – byl pozoruhodný. Museli mu znovu vyměnit prostěradlo – podruhé. Ali ho podpíral. Napoleon ho uhodil pěstí do boku a sténal:

„Ach ty darebáku, to bolí!“

² Chlorid rtuťný, který se podával obvykle v kombinaci se santoninem a působil jako projímadlo – pozn. překl.

Ten večer zavolal umírající abbého Vignaliho. Když abbé pouštěl místnost, řekl Marchandovi:

„Císaři byla udělena svátost, stav jeho žaludku nic jiného neumozňuje.“

„Vstoupil jsem k císaři a našel jsem ho se zavřenýma očima,“ vyprávěl Marchand. „Ruku měl nataženou na okraji postele. Klekl jsem si na zem a přiložil jsem rty na jeho ruku, aniž otevřel oči. Zavolal jsem Saint-Denise, který udělal totéž. Císařovy oči zůstaly zavřené. Pak jsem zůstal stát u jeho postele a snažil jsem se zadržovat pláč, ale slzy jsem nechal téci po tvářích.“

Císař se však ještě probral ze své letargie a tlumeným hlasem se Marchanda zeptal:

„Jak se jmenuje můj syn?“

„Napoleon.“

V pátek 4. května – den před jeho smrtí – bylo strašně počasí. Bez přestání lilo a vítr hrozil, že všechno zničí. Vrba, pod níž císař tak rád sedával, se vyvrátila z kořenů. Po celý den umírající slabl, byl vysílený a zdálo se, že nic necítí. Když vypil trochu oslazené vody, okamžitě ji vyvrátil.

Kolem druhé hodiny v noci se Montholonovi zdálo, že zasluchl, jak z úst umírajícího vycházejí tato slova:

„Francie, armáda, čelo armády, Joséphina...“

Podle jiných pouze zamumlal:

„Můj syn.“

V sobotu 5. května svítalo. Bylo krásně. Z Longwoodu vyslali signál do *Plantation House*: „Generál Bonaparte je v bezprostředním nebezpečí.“ Přispěchal Hudson Lowe. Chtěl si na Longwoodu počkat na rozuzlení. Po svém příjezdu se dozvěděl, že jeho vězeň ztratil vědomí. Do salonu se draly sluneční paprsky. Císař se ani nepohnul a dokonce už ani mechanickým pohybem neodháněl mouchy, které ho v posledních dnech tak sužovaly. Všichni Francouzi pomalíčku zaplnili místnost, aby viděli Napoleona zemřít. Se sinalou tváří a s napůl otevřenýma očima hleděl upřeně k nohám postele. Jeho bezvládná a vlhká ruka visela podél prostěradla. Už byl jen umírajícím člověkem, jehož chropot byl přerušován tlumenými a pisklavými steny agonie. V půl osmé znovu omdlel, ale život se vrátil. V osm hodin se mu v levém oku zaleskla slza, která pomalu stékala po jeho tváři.

Bertrand ji utřel.

Během celého dne nespouštěli poslední věrní, k nimž se připojili Arnott, Bertrandovy děti a manželky Noverraze, Aliho a Archambaulta – celkem tam bylo šestnáct osob, oči z voskově bledé a vyhublé tváře, jejíž rysy se začínaly pomalíčkou podobat generálu Bonapartovi. Ticho rušilo jen tikání nástěnných hodin.

K večeru začal rychle a ztěžka dýchat. Poddal se a pomalu, velice pomalu začal spět ke smrti. Ve chvíli, kdy se slunce ponořilo do moře, se dýchání zastavilo. Antommarchi se dotkl jeho žíly na krku a pak sklonil hlavu. Kdosi vstal a zastavil hodiny.

Bylo pět hodin čtyřicet devět minut.

Jeden po druhém přistupoval a s pláčem líbal mrtvému ruku.

Lowe, jeho štáb a naprosto zbytečný Montchenu, zástupce Ludvíka XVIII., kterého Napoleon stále odmítal přijmout, se v pozoru uklonili před tělem ležícím mezi dvěma okny, na místě, na kterém císař zemřel.

„Poznáváte ho?“ zeptal se guvernér potichu markýze.

„Poznávám.“

Jakmile skončila pitva, jakž takž udělali sádrový otisk tváře, pak tělo oblékli do legendární uniformy plukovníka jízdních myslivců, vedle něj položili meč a na hrud' kříž s ukřížovaným Kristem a nakonec ho položili na obě polní lůžka sražená k sobě. Jeho tvář byla překvapivě krásná. „Ve smrti byla jeho tvář nejkrásnější, jakou jsem ji kdy viděl,“ řekl Angličan Shortt. „Jako kdyby byla stvořena pro dobývání.“ Obyvatelé ostrova, důstojníci a vojáci posádky kolem defilovali celý den. Mnozí si klekali a palcem dělali na císařovo čelo znamení kříže. Jeden poddůstojník přistoupil blíž a vedl za ruku dítě. Zamumlal:

„Pojď, pojď se podívat na velkého muže. Na velkého Napoleona.“

Ve Vídni stouply po oznámení Napoleonovy smrti úroky o dva toлары. Před věznem Anglie, malým desátníkem přibitým rakovinou k jeho železnému lůžku, se ještě třásl svět...

Ačkoliv se kolem longwoodské planiny už toulala smrt, Napoleon po dokončené závěti k sobě zavolal Montholona, aby mu nadiktoval dopis, a to, co generál na příkaz umírajícího

napsal, je rozhodně mezi tisícovkami císařových textů ten nepozoruhodnější.

„Montholone, pište. Tohle je dopis, který pošlete Hudsonu Lowovi, až umřu... Pane guvernére, císař Napoleon zemřel... (sem doplňte datum, Montholone) po dlouhé a těžké nemoci. Pověřil mě, abych vám sdělil, pokud si to budete přát, jaká je jeho poslední vůle. Prosím, abyste mi sdělil, jaké jsou dispozice vaší vlády pro převoz jeho těla do Evropy, včetně osob jeho doprovodu.“

Když císař zemřel, Montholon, jenž byl Napoleonem jmenován prvním vykonavatelem závěti, předešel maršála, vyplnil prázdné místo v textu, poslal dokument guvernérovi a sdělil mu císařovo přání být pohřben ve Francii.

Guvernér mu odpověděl, že otázka už byla projednána v září roku 1817 britskou vládou a v roce 1820 svěřena lordu Bathurstovi: tělo „generála Bonaparta“ nesmí opustit ostrov. Výběr místa pohřbu byl ponechán na starosti vykonavatelů závěti. Bertrand požádal o slovo a připomněl, že když císař ještě bydlel v *Hutt's Gate*, vypravil se jednoho dne spolu s ním do údolí, které bylo později pokřtěno na *Geranium Valley*. Tato terénní nerovnost byla součástí „Dáblova šálku na punč“.

Když údolí opouštěli, Napoleon svému druhovi řekl: „Bertrande, kdyby po mé smrti zůstalo mé tělo v rukách nepřátel, uložte ho tady.“

Nebylo tedy o čem přemýšlet. Napoleon bude odpočívat tam.

„Předpokládám, že na náhrobní kámen nechcete dát žádný nápis,“ řekl Lowe, „protože by tam měly být tituly, které však nemohu povolit.“

„Chceme tam pouze napsat *Napoleon, narozený v roce 1796, zemřel v roce 1821.*“

„Nemohu povolit, aby tam stálo pouze *Napoleon*. Musí tam být *Napoleon Bonaparte.*“

Bertrand a Montholon odmítli – a těžká deska, která přikryla hrob, zůstala beze jména.

Ve čtvrtek 10. května se těžká rakev položená na bývalý císařův kočár, teď proměněný v pohřební vůz, vydala na cestu do údolí. Celá posádka vytvořila špalír. Z pevností a lodí byly vypáleny salvy. Vojenské hudby hrály pohřebnímu průvodu do pochodu. V jeho čele kráčel abbé Vignali s malým

Henrim Bertrandum, který zastával funkci ministranta. Pokrývku na rakev drželi tři vykonavatelé závěti Bertrand, Montholon a Marchand spolu s mladým Napoleonem Bertrandum. Pak následovalo dvanáct granátníků beze zbraní, kteří nesli rakev, když se cesta proměnila ve stezku, po níž už kočár nemohl projet. Za nimi krácel císařův kuň vedený Archambaultem, potom všichni longwoodští sluhové a na konci jel kočár s paní Bertrandovou, její dcerou a nejmladším synem. Lowe šel za rakví svého vězně spolu s důstojníky a Montchenumem, který teď zastupoval rovněž Rakousko a přijel na Svatou Helenu prakticky jen proto, aby se zúčastnil „uzurpátorova“ pohřbu.

Jakmile byly odříkány modlitby, rakev byla spuštěna do jámy, pak nad ní zapadla těžká deska a poslední věrní náhle pocítili drtivou samotu.

Strážní stanoviště s dvanácti anglickými vojáky tam zůstalo devatenáct let. Mezi pelargoniemi, které vysázela paní Bertrandová, bděla hlídka ve své červené uniformě nad tělem muže, jenž zůstal vězněm svého nesmiřitelného nepřítele.

Král Ludvík-Filip požádal Anglii, aby Napoleonovy ostatky vrátila Francii. Králův syn admirál princ de Joinville odplul pro císařovu rakev na palubě *Belle Poule* a 14. prosince 1845 dorazilo tělo po Seině do Neuilly před brány Paříže.

Ti, kteří přežili z Velké armády, vytáhli ze skříní své staré uniformy a vydali se – mnozí za sebou vlekli nohy – k neuillyskému mostu. Navzdory osmistupňovému mrazu chtěli bdít nad posledním císařovým spánkem. Rozhořely se ohně. Bývalí vojáci, zahalení do svých kabátů jako kdysi, mysleli, že se vrátili do časů, kdy tábořili při polním tažení a kdy Petit Tondou vedl válku s pomocí jejich nohou. Ušnuli... A za jejich zavřenými víčky běžela ve snu celá epopej...

Ačkoliv by dělová lafeta jako jediná odpovídala císařovu sarkofágu, byl postaven vůz-pomník, dlouhý a vysoký deset a široký pět metrů. Čtrnáct soch symbolizujících císařova vítězství neslo triumfálně na svých štítech kenotaf zahalený do smutečního flóru a posetý zlatými včelami. Vzhledem k váze tohoto pomníku byla rakev raději opatrně ukryta až úplně dole v pohřebním voze, taženém šestnácti vyšňořenými koňmi, které vedli sluhové v císařských livrech.

Jedenadvacet dělových ran dalo signál k odjezdu. Všechny pařížské posádky pochodovaly před vozem nebo tvořily špalír a jen s obtížemi udržovaly obrovský dav, který mezi čákami a chlupatými čepicemi hleděl na nezvyklé divadlo. Pak šel císařův bitevní kuň nesoucí sedlo a postroje prvního konzula – ve skutečnosti kuň pocházel z královských stájí.

Osmdesát sedm poddůstojníků na koních drželo vysoko prapory, na nichž byla napsána jména osmdesáti šesti departementů a Alžírsko. Za nimi jel na koni princ de Joinville ve slavnostní uniformě námořního kapitána. Čtyři sta námořníků z *Belle Poule* obstoupilo pohřební vůz a pochodovalo ve dvou řadách. Vpravo a vlevo od vozu pochodovali maršál Oudinot, vévoda de Reggio, maršál Molitor, admirál Roussin a maršál Bertrand a drželi čtyři šňůry císařského baldachýnu. Za nimi následovali bývalí pobočníci, důstojníci a civilní zaměstnanci císařova domu.

„Děla hřměla,“ vyprávěla Valérie Masuyerová, kmotřenka císařovny Joséphiny, „zvony zvonily a prapory se skláněly. Odbíjelo poledne. V mrazu, který připomínal ústup z Ruska, ale ve slunci, který vyvolával vzpomínku na Slavkov, jel vůz tažený šestnácti koňmi zakrytými fialovým sametem s císařovými erby pomalu kupředu. Pod tímto zlatým dómem, vytvořeným emblémy, girlandami a trofejemi nesoucími korunu stvořenou ze slávy a trní byl císař skrytý, a přesto viditelný! Ano, viděli jsme chudého důstojníka, generála, konzula, vítěze, poraženého, vězně, vždy velkého. Svým mumláním dav, jenž byl jak v extázi, jako by mu opět provolával slávu, ale tiše, aby nerušil jeho spánek: bylo to jeho poslední vítězství...“

Císař, oblečený ve své uniformě plukovníka myslivců gardy, projel na svém voze, obklopeném sochami Vítězství, pod triumfálním obloukem na náměstí Étoile, pod touto archou odpovídající jeho slávě, kterou dal Paříži. Za zvuku smutečního pochodu jel po nejkrásnější ulici světa, kterou jednoho dne jediným tahem pera načrtl zahradník Krále Slunce.

Na Svaté Heleně císař svým druhům předpověděl:

„Znovu uslyšíte, jak v Paříži křičí *Ať žije císař!*“

A dav, když spatřil, jak za rakví pochodují veteráni slávy, zdravil je křikem, před nímž se kdysi na bojištích třásli nepřátelé, neboť jim oznamoval, že Napoleon je tady – a že je poražen.

„*At žije císař!*“

Granátníci, myslivci ze staré gardy, císařovně dragouni, dragouni *de la mort*, červení kopiníci, ti všichni pochodovali, vypínali prsa a zvedali hlavu k této poslední přehlídce, k tomuto defilé duchů. A jejich srdce bilo o překot, zatímco doprovázeli svého císaře k domu zářícímu zlatem, který bude od nynějška chránit jeho věčný spánek.

Maršál Moncey, správce Invalidovny, se ve věku osmdesáti sedmi let nechal donést ke katafalku. Už týden prosil svého lékaře:

„Doktore, zařídte nějak, abych ještě chvílku žil. Chci vidět císaře!“

U vchodu do domu vykročil naproti průvodu král Ludvík-Filip. Na jeho žádost položil Bertrand Napoleonův meč na rakev a Gorgaud k němu přidal legendární klobouk.

Když dlouhá mše skončila, Moncey zašeptal:

„A teď se vraťme zemřít...“

PRAMENY

Nejprve bych chtěl vyjádřit hlubokou vděčnost zesnulému hraběti Rogerovi Walewskému, potomkovi hraběnky Marie Walewské, který mi spolu se svou rodinu povolil v zájmu historické pravdy použít dokumenty pocházející z jeho archivu. Především to byly dojemné a dosud nevydané výňatky ze soukromého deníku Napoleonovy „polské manželky“, pak asi patnáct dopisů, které psal císař Marii. Tato vzácná korespondence byla v roce 1953 dána do prodeje a pak na žádost rodiny Walewských, kterým tyto dokumenty patřily, stažena z aukční síně Drouot. Nejprve byly dány pod úřední správu a pak konečně předány legitimním dědicům, kteří byli tak laskaví a povolili mi je reprodukovat. Vzhledem k prodeji bylo několik fragmentů těchto dopisů otištěno, ale kvůli povolení majetelů nemohlo být převzato historiky a jejich úplný text je tady publikován poprvé.

Mohl jsem tento svazek rovněž obohatit o několik nepublikovaných textů napsaných napoleonskými vojáky: kapitánem (pak plukovníkem) Dupinem, jehož barvitě a šavnaté texty jsem reprodukoval velmi často, kapitánem Perdignanem, gardistou Lambrym a rotmistrem císařské gardy Corniquetem. Jednalo se o vzpomínky, které dnes patří jejich potomkům, dámám Robertě-Axele Engellové a Edmondě Hennebertové a pánům Guymu Combarieuovi, R. Buffinimu a panu de Monzon.

Chtěl bych jim za to velmi poděkovat.

V Moskvě jsem mohl okopírovat tři nebo čtyři dosud nevydané dopisy napsané francouzsky generálem Rajevským, hrdinou od Borodína, a týkající se ústupu z Ruska, které jsou uchovávány v Historickém muzeu na Rudém náměstí. Mohl jsem rovněž použít doposud neznámý dopis Louise-Edmonda

Rostanta, starosty Orgonu z roku 1814, jenž poskytuje velmi vzácné detaily o Napoleonově dramatickém průjezdu městem v pondělí 25. dubna.

Archivy Observatoře byly pečlivě uchovány, a když jsem si dělal fotokopie dlouhých hlášení o *Stavu vzduchu* – meteorologickém pozorování prováděném pětkrát nebo šestkrát denně – mohl jsem snadno zjistit, jaké bylo v Paříži počasí v letech 1784–1815.

Kromě nových pátrání v *Archives nationales* (zejména v řadě FIC 3), mohl jsem použít doposud nevydané dokumenty z *Archives nationales* nebo ze zahraničních státních i soukromých archivů, z nichž jsem čerpal podklady pro svá předchozí díla *Bonaparte*, *Napoléon*, *Le Grand Siècle de Paris*, *L' Aiglon*, *Napoléon deux*, *Joséphine* a konečně *Les Grandes Heures de Napoléon*¹ (díl 6.). Viz kapitola *Prameny* v těchto knihách.

Denonův dopis týkající se Desaixova pohřbu, na který Napoleon napsal pár řádků, byl na císařův rozkaz předán Berthierovi. Dokument byl uchováván v Grosbois, odkud byl odveze maršálem Göringem, který během druhé světové války na zámku pobýval. Můj přítel Mario Campana tento dopis objevil a poskytl mi ho – za což jsem mu nesmírně vděčný.

V této knize bylo mým hlavním cílem sledovat císařovy kroky, takže musím nejprve říci, kolika lidem jsem vděčný za to, že mi umožnili dovést můj projekt do konce. Na prvním místě a především to byl admirál Georges Cabanier, který je dnes už po smrti a jenž byl nositelem řádu Čestné legie. Protože věděl, že se chci vypravit na Svatou Helenu, pozval mě na palubu školní letadlové lodi *Jeanne d'Arc*, které velel kapitán a budoucí admirál André Gélinet. Ten mi dal k dispozici fotografa a helikoptéru a velmi mi usnadnil práci.

Na Svaté Heleně, kde jsem mohl bydlet v císařově domě, jsem byl přijat velmi rytířsky naším konzulem, mým vynikajícím kolegou Gilbertem Martineauem, který v císařově domě bydlel. Příběh císařova zajetí už pro něj neměl žádná

tajemství, stejně jako pro mého, dnes už zesnulého přítele Paula Ganièra. Oba neúnavně odpovídali na mé otázky.

V Martigny souhlasil kanovník Alfred Pellouchaud – tehdy mu bylo osmdesát let, že bude mým průvodcem, a poskytl mi vzácné detaily o Bonapartově pobytu a o jeho přechodu Svatobernardského sedla. Stejnou vřelost jsem našel u bernardýnů v hospici, kde mě přijal duchovní správce pan Alphonse Berthouzoz a kanovníci, jako kdybych i já byl vyčerpaný a vyhladovělý cestovatel...

V Ajacciu mě dnes už zesnulý vévoda Pozzo di Borgo poctil svým přátelstvím a ukázal se jako nejerudovanější průvodce v době, kdy slavná vendetta vyhasla mezi oběma rodinami z *casa Malerba*.

V Moskvě mě s laskavostí, která mě dojala, prováděl Viktor Martinov z agentury Novosti, Lucien Nau, dopisovatel *Paris Match*, a generál Kolosov, ředitel *Borodinského panoramatu*. Stejně laskavosti jsem se těšil ve Vídni a Wagramu díky doktoru Albertovi von Jantsch, doktoru Juliu Robertovi a zemědělskému inženýru Karlu Weinovi, jehož pozemky se táhnou mezi Aspernem a Esslingem. Velmi vděčen jsem rovněž panu Daňkovi, učiteli z Újezda u Šlavkova, a panu Ginu Patronimu, konzervátorovi Mulini na ostrově Elbě.

Za svou kapitolu o Bonapartově tažení do Sýrie nebo vlastně do Palestiny vděčím panu Arielovi P. Aranovi, v té době prvním sekretáři izraelského velvyslanectví v Paříži, stejně jako panu Jeanovi Ardensovi, který se nerozpakoval a prováděl pro mě pátrání v archivech.

A. C.

¹ *Bonaparte*, *Napoleon*, *Velké století Paříže*, *Orlík*, *Napoleon druhý*, *Joséphine* a *Napoleonovy velké hodiny*. Tyto knihy u nás bohužel doposud nevy-

POZNÁMKA PŘEKLADATELE

Při tak rozsáhlé knize, v níž se to hemží historickými a zeměpisnými jmény, jsem se musel často obracet k literatuře, která tady vyšla v minulých letech, abych mohl konfrontovat český přepis jednotlivých jmen a názvů. Přesto, že Napoleon Bonaparte je postavou všeobecně známou, seriózní napoleonské literatury je u nás jako šafránu. Proto mi byla neocenitelným pomocníkem především kniha Alberta Z. Manfreda *Napoleon Bonaparte* (Svoboda, 1975) v překladu Vlasty Boudyšové a *Napoleon* Emila Ludwiga (Melantrich, 1936) v překladu K. Hocha. Co se týče bitvy u Slavkova, nahlížel jsem často do pozoruhodné knihy Dušana Uhlíře *Slunce nad Slavkovem* (Mladá fronta, 1984). Další informace jsem čerpal z početných slovníků a všeobecných a shrnujících historických knih, jako např. z *Dějín Francie* (Svoboda, 1988). Najít českou variantu některých francouzských přepisů zeměpisných názvů a historických osob je někdy práce skoro detektivní. Při veškeré snaze jsem se při tom mohl dopustit některých nechtěných omylů či nedostatků a doufám, že mi to pozorný čtenář promine.

OBSAH

Nabulio	5
Kapitán Kanón	29
Válka a láska	51
„Sultán el Kebir“	96
Brumaire roku VIII.	113
První konzul	135
Marengo aneb posvěcení moci	151
Císař revoluce	200
„Sláva mé vlády“	254
Nezadržitelný pád	303
Wagramský zázrak	321
„Budoucnost jsem já“	354
Moskva	374
Štvanice	396
Fontainebleauská agonie	427
Králíček z ostrova Elby	448
Konec císařství	499
Drama na svaté Heleně	520
Prameny	553
Poznámka překladatele	557

André Castelot

NAPOLEON BONAPARTE

EDICE HISTORIE A FAKTA

Z francouzského originálu Napoléon Bonaparte, vydaného nakladatelstvím Perin v Paříži roku 1996, přeložil Jiří Žák. Obálka a grafická úprava Michal Houba. Vydalo nakladatelství Melantrich, Václavské nám. 36, 112 12 Praha 1, jako svou 5406. publikaci. Odpovědná redaktorka dr. Monika Kaslová. Technická redaktorka Kamila Schüllerová. Vytiskl FINIDR, s.r.o., Český Těšín. AA 34,34; VA 34,52. Stran 560. První vydání.

13/34 32-002-98

Strhující portrét jedné z největších a nejkontroverznějších postav světových dějin z pera významného francouzského spisovatele. Vzestup a pád muže, jehož životní cesta začíná v roce 1769 na Korsice, vede přes Itálii, Egypt, císařský trůn, Slavkov až k Moskvě, Waterloo a končí v roce 1821 na ostrově sv. Heleny. Životní osudy geniálního válečníka, autoritativního panovníka, vášnivého milence i zloženého vyhnance. Byl milován i nenáviděn, zbožňován i zatracován, stal se symbolem, modlou, pro mnohé spasitelem, pro jiné zrádcem. Rozsáhlá životopisná kniha Andrého Castelota o Napoleonu Bonapartovi právem patří mezi nejvýznamnější díla svého druhu a ve Francii se dočkala řady vydání.